

ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ АГРАРЛЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ
БИЗНЕС ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ЖОҒАРЫ МЕКТЕБІ

КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ АГРАРНЫЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ
ВЫСШАЯ ШКОЛА БИЗНЕСА И ПРАВА

KAZAKH NATIONAL AGRARIAN RESEARCH UNIVERSITY
HIGHER SCHOOL OF BUSINESS AND LAW



**«АӨК ОРНЫҚТЫ ДАМУЫНЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ
МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ АЗЫҚ-ТҮЛІК ҚАУІПСІЗДІГІ: ҚОЛДАНБАЛЫ
ЗЕРТТЕУЛЕР, ЗИЯТКЕРЛІК ТЕХНОЛОГИЯЛАР ЖӘНЕ
ИННОВАЦИЯЛЫҚ ДАМУ»
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯ
ЖИНАҒЫ
АЛМАТЫ, 18 СӘУІР, 2025 ЖЫЛ
I ТОМ**

**СБОРНИК
МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ
«ЭКОНОМИКО-ПРАВОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ
АПК И ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ: ПРИКЛАДНЫЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ, ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И
ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ»
АЛМАТЫ, 18 АПРЕЛЯ, 2025 ГОД
I ТОМ**

**COLLECTION
OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
"ECONOMIC AND LEGAL ISSUES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT
OF THE AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX AND FOOD SECURITY:
APPLIED RESEARCH, INTELLIGENT TECHNOLOGIES, AND
INNOVATIVE DEVELOPMENT"
ALMATY, 18 APRIL, 2025 year
VOLUME I**

ӘОЖ 347.73

ББК 67.402

Ж70

Жалпы редакциясын басқарған – Ажинурина Д. А.

Редакциялық ұжым: Барлыков Е. К., Баймолдаева М. Т., Бейсенбаева М. Т., Нургожаев А. С..

«АӨК ОРНЫҚТЫ ДАМУЫНЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ АЗЫҚ-ТҮЛІК ҚАУІПСІЗДІГІ: ҚОЛДАНБАЛЫ ЗЕРТТЕУЛЕР, ЗИЯТКЕРЛІК ТЕХНОЛОГИЯЛАР ЖӘНЕ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ДАМУ» ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯ ЖИНАҒЫ. – Алматы: ҚазҰАЗУ, Бизнес және Құқық Жоғары Мектебі, 2025.- қазақша, орысша, ағылшынша.

Бұл жинақта Қазақстан және жақын шетел ғалымдарының ізденістерінің нәтижелері келесі бағыттар бойынша келтірілген: АӨК экономикасын мемлекеттік реттеу, Аграрлық секторды жаңғыртудың құқықтық тетіктері, Қаржы және бухгалтерлік есеп дамуының негізгі үрдістері.

ISBN 978-601-365-071-5

Под общей редакцией – Ажинурина Д. А.

Редакционный коллегия: Барлыков Е. К., Баймолдаева М. Т., Бейсенбаева М. Т., Нургожаев А. С..

СБОРНИК МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ «ЭКОНОМИКО-ПРАВОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ АПК И ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ: ПРИКЛАДНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ, ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ». - Алматы: КазНАУИ, Высшая школа бизнеса и права, 2025.- казахский, русский, английский.

В данном сборнике представлены результаты поисков ученых Казахстана и ближнего зарубежья по следующим направлениям: государственное регулирование экономики АПК, правовые механизмы модернизации аграрного сектора, Основные тенденции развития финансов и бухгалтерского учета.

УДК 347.73

ББК 67.402

A70

ISBN 978-601-365-071-5



ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В СИСТЕМЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СТРАНЫ

Мизанбекова С.К., д.э.н.РК, д.э.н РФ. , профессор,
Ли Ц., магистрант
Казахский национальный аграрный исследовательский университет,
г. Алматы, Казахстан

Аннотация. Одним из крупнейших секторов национальной экономики является агропромышленный комплекс, от его состояния, эффективности функционирования зависит продовольственное обеспечение и жизненный уровень населения. При научно обоснованной организации агропромышленного производства, его государственной поддержке обеспечена продовольственная безопасность как основы национальной безопасности государства..

Аннотация. Ұлттық экономиканың ірі секторларының бірі агроөнеркәсіптік кешен болып табылады, азық-түлікпен қамтамасыз ету және халықтың өмір сүру деңгейі оның жай-күйіне, жұмыс істеу тиімділігіне байланысты. Агроөнеркәсіптік өндірісті ғылыми негізделген ұйымдастыру, оны мемлекеттік қолдау кезінде мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігінің негізі ретінде азық-түлік қауіпсіздігі қамтамасыз етілді.

Annotation. One of the largest sectors of the national economy is the agro-industrial complex, food security and the standard of living of the population depend on its condition and efficiency of functioning. With the scientifically based organization of agro-industrial production and its state support, food security is ensured as the basis of national security of the state.

Для Казахстана продовольственная безопасность остается одной из важных в политической, экономической и социальной жизни наряду с задачами, которые стоят в области оборонной, общеэкономической и национальной безопасности. Являясь неотъемлемой и одной из наиболее важных составных частей национальной безопасности, продовольственную безопасность можно характеризовать как состояние экономики страны и в первую очередь ее агропромышленного комплекса, при котором независимо от внешних и внутренних условий и без уменьшения государственного продовольственного резерва удовлетворяются потребности населения в продовольствии в соответствии с рациональными нормами здорового питания, достаточными для активной и здоровой жизни.

Агропромышленный комплекс является одним из крупнейших и жизненно важных секторов отечественной экономики. Его состояние и эффективность функционирования оказывают решающее влияние на продовольственное обеспечение и жизненный уровень населения.

Он в значительной мере определяет состояние всей экономики, тесно взаимодействуя экономически, ресурсно и производственно, более чем с 50 отраслями страны, производя около 8,5% ВВП. В аграрной сфере сосредоточено 3,4% основных производственных фондов и трудятся почти 11% всех занятых в экономике. Он формирует свыше 45% розничного товарооборота. Около одной трети издержек домашних хозяйств приходится на питание. В сельской местности проживает свыше 38 млн. человек, или 27% жителей страны.

Это огромный потенциал, способный при научно обоснованной организации агропромышленного производства и его государственной поддержке не только обеспечить продовольственную безопасность, но и вывести сельское хозяйство на передовые позиции в мире[1].

Сумма по привлечению инвестиций в агропромышленный комплекс Казахстана превысила 1,1 трлн тенге, из которых 919 млрд тенге были направлены на развитие сельского и рыбного хозяйства (с ростом 102% и 181 млрд тенге – на производство продуктов питания (рост – 115%), Совместно с местными исполнительными органами разработана Дорожная карта по реализации инвестиционных проектов АПК на 2025-2027 годы, в рамках которой планируется реализация 632 проектов на сумму 2,4 трлн тенге. В 2025 году запланирован ввод 264 проектов, в 2026 году – 249, а в 2027 году – 119. По итогам 2024 года реализовано 286 инвестиционных проектов в сфере АПК. Отмечается, что основные инвестиции будут направлены на проекты по переработке сельскохозяйственной продукции, развитие птицеводства и на тепличные комплексы.

В их числе тепличный комплекс мощностью 10 тыс. тонн, установка систем капельного орошения мощностью 30 тыс. га, проект по глубокой переработке кукурузы на 150 тыс. тонн в Туркестанской области, маслозавод мощностью 50 тыс. тонн в ВКО. В Алматинской области планируется открытие птицефабрики мощностью 8 700 тонн, в Актюбинской области будет введен в эксплуатацию завод по переработке шерсти мощностью 2 500 тонн.

Кроме того, в АПК Казахстана достаточно активно вкладывают инвестиции и иностранные компании. Так, несколько транснациональных компаний в настоящий момент реализуют проекты на сумму 500 млн долларов в Казахстане такие компании, как Tiryaki, Dalian Hesheng Holdings Group Co, Fufeng Group и другие, реализуют проекты по глубокой переработке пшеницы и кукурузы, компании Alarko Holding и "Эко-культура" развивают тепличные хозяйства.

По республике за пять лет намечено реализовать 845 инвестиционных проектов на сумму 4,5 трлн тенге, в том числе ввести 285 проектов на сумму 335 млрд тенге. В растениеводстве создается экосистема по производству и переработке зерна в Северо-Казахстанской области с якорным предприятием ТОО BioOperations, которое объединяет завод по глубокой переработке зерна, комбикормовый завод, птицекомплекс, молочно-товарную ферму и

сельхозпроизводителей, которые обеспечивают эти предприятия сельскохозяйственным сырьем.

Аналогичные экосистемы планируется создать во всех регионах страны с учетом региональной специализации, по импортозамещению до 2024 года планируется запустить 19 птицефабрик, 35 промышленных молочно-товарных ферм ежегодно, 9 мясоперерабатывающих предприятий, построить 1 сахарный завод в Жамбылской области, закладка новых интенсивных садов на площади 6,6 тыс. га, что позволит создать порядка 20 тыс. рабочих мест в сельской местности. В качестве дополнительной меры поддержки села в ближайшие 5 лет по программе «Еңбек» планируется выдать 50 тыс. микрокредитов на 250 млрд тенге, в рамках льготного кредитования по программе «Сыбага» в мясном скотоводстве до 2025 года 2500 хозяйствам выдадут 175 млрд тенге, в овцеводстве по программе «Алтын асык» планируется предоставить кредиты 11 тысяч хозяйств на сумму 117,2 млрд тенге, по программе «Кең дала» ежегодно на проведение весенне-полевых и уборочных работ выделяется бюджетный кредит в объеме 70 млрд тенге.

Однако в современных экономических условиях в развитии отечественного АПК и обеспечении страны продовольствием переплелись и сконцентрировались в сложный узел практически все проблемы и болевые точки функционирования экономики, проведения социально-экономической политики, возможности повышения жизненного уровня населения. Поэтому продовольственная безопасность занимает особое место среди различных ее видов, поскольку наличие продовольствия служит базовым показателем жизнедеятельности человека. В разнообразном ассортименте высокого качества оно необходимо ежедневно каждому жителю страны, а уровень и качество питания населения характеризуют степень ее социально-экономического развития и на 70% определяют здоровье и продолжительность жизни человека.

Несмотря на то, что в аграрной сфере экономики удалось переломить ситуацию к лучшему и обеспечить заметный рост производства продукции, тем не менее не преодолены опасные тенденции, приобретшие долговременный характер для ее развития, надежного обеспечения страны сельскохозяйственной продукцией, сырьем и продовольствием[2]. К ним относятся: прежде всего низкая доходность сельскохозяйственных товаропроизводителей в условиях сохраняющегося диспаритета цен, резкое снижение их экономических возможностей для использования достижений научно-технического прогресса из-за недостатка финансовых ресурсов для освоения новейших технологий, низкая оплата труда, исторически сложившаяся слабая социальная инфраструктура села и неравные с городом условия развития человеческого потенциала, высокая доля импорта продовольственных товаров, превысившая пороговую величину почти вдвое.

По-прежнему в агропромышленном комплексе преобладает стагнационный тип функционирования, не преодолена тенденция снижения его производственного потенциала, низка конкурентоспособность продукции.

В региональном разрезе половина инвестиций в сфере сельского, лесного и рыбного хозяйства в январе 2023 года пришлась лишь на Северо-Казахстанскую (9,8 млрд тенге) и Акмолинскую (5,1 млрд тенге) области. Значительные объемы пришлись также на Костанайскую (3,8 млрд тенге), Павлодарскую (3,1 млрд тенге) и Алматинскую (2,8 млрд тенге) области. Практически весь объем инвестиций в АПК совокупно пришелся на растениеводство, животноводство, охотоведение и предоставление услуг в этих областях

На решение актуальных проблем развития АПК как основы обеспечения продовольственной безопасности страны, устранение и особенно предотвращение внутренних и внешних ее угроз и рисков нацелены Национальный проект по развитию агропромышленного комплекса Республики Казахстан на 2021-2025 годы, Концепция развития сельских территорий Республики Казахстан на 2023-2027 годы.. Цель концепции – поиск путей для повышения качества жизни сельских жителей, обеспечение благоустройства сельских пространств, и улучшение продуктивности методик по развитию аграрных регионов.

В них изложены сущность, цели государственной аграрной политики и ее основные направления, которая провозглашена приоритетом в социально-экономической политике государства, а следовательно, в определенной степени будет отражать стратегию развития агропромышленного комплекса тем самым способствуя обеспечению национальной продовольственной безопасности.

Мероприятия нашли отражение в Концепции, направленной на расширение экономических и общественных возможностей роста и конкурентных преимуществ, с использованием их географических особенностей.

Если исходить из определения «продовольственной безопасности», то для нее должны быть гарантированы: устойчивые и достаточные уровни производства сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия, которые с учетом рациональных объемов их импорта полностью обеспечивали бы потребности населения в полноценных пищевых продуктах; физическая и экономическая доступность продовольствия, его качественное и не приносящее ущерба здоровью населения состояние [3].

Эти гарантии должны подкрепляться созданием натуральных и денежных резервных фондов, развитыми информационным обеспечением и необходимым законодательством. Поэтому продовольственную безопасность Казахстана следует рассматривать в нескольких аспектах, к которым относятся: уровень производства и самообеспеченности продовольствием и доля импорта в покрытии внутреннего спроса; система и объем переходящих запасов продовольствия; социально-экономическая политика, направленная на сокращение различий между богатыми и бедными слоями населения; поддержание минимально необходимого уровня питания населения, исходя как из социальных, так и из демографических последствий.

Гарантией достижения продовольственной безопасности страны являются стабильность преимущественно внутренних источников поступления продовольствия и наличие в необходимых объемах его резервных фондов, прежде всего по социально значимым видам продовольствия и сельскохозяйственного сырья для их производства. При этом основу национальной продовольственной безопасности составляет устойчивое самообеспечение страны продовольствием, которое для нее на протяжении многих лет традиционно являлось актуальной и одновременно наиболее сложной и трудноразрешимой проблемой. При этом определяя уровень продовольственной безопасности страны, необходимо принимать во внимание следующие составляющие: объем и устойчивость производства сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия; потребность населения в продовольствии по научно обоснованным нормам потребления пищевых продуктов; уровень самообеспечения продовольствием, рассчитанный не из норм потребительской корзины, а на основе научно обоснованных норм потребления продовольствия отдельными группами населения с учетом природных и экономических условий территории проживания, традиций в питании.

Библиографический список

1. Каренов Р.С. Инновационные решения на основе создания, внедрения и коммерциализации цифровых технологий. /Каренов Р.С., Баймухамедова Г.С // Вестник КарГУ. Серия Экономика. – 2019. - №3.- С.84-97
2. Чарыкова О. Г., Отинова М. Е., Тютюников А. А. Ключевые направления развития экспорта в сельском хозяйстве России: региональный аспект // Экономика региона. 2022. Т. 18, вып. 1. С. 193-207. <https://doi.org/10.17059/ekon.reg.2022-1-14>.
3. Пягай А.А., Беспяева Р.С., Наукенова Б.Н. Продовольственная безопасность Республики Казахстан: критерии и индикаторы. *Проблемы агрорынка*. 2023;(4):13-26. <https://doi.org/10.46666/2023-4.2708-9991.01>

«КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ И КОНКУРЕНТНЫЕ ПРЕИМУЩЕСТВА»

Сериков А. М. – магистр ЕМВА

Шалгимбаева К.Б. – к.э.н., профессор

Казахский национальный аграрный исследовательский университет

Аннотация. Рассмотрены вопросы теории конкурентоспособности и конкурентных преимуществ. Показана взаимосвязь конкурентоспособности на различных уровнях управления. Подчеркнуто, что особенности и механизм формирования конкурентных преимуществ являются фундаментальной основой обеспечения конкурентоспособности.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентоспособность, конкурентные преимущества, инновации, модернизация

Введение. Конкуренция является одним из самых эффективных и дешевых методов экономического контроля по сокращению издержек производства и цен, увеличивать объем сбыта, улучшать качество продукции.

Теория конкурентоспособности фирмы и ее конкурентных преимуществ была разработана в трудах А. Смита, Д. Рикардо, Б. Олина и др. Однако новые тенденции в развитии мировой экономики потребовали пересмотра ортодоксальных Взглядов. В последние два десятилетия наиболее значительный вклад в разработку проблем конкурентоспособности фирм внесли американские экономисты И. Ансофф, М. Портер. Различные методы оценки и анализа конкурентоспособности исследовали в своих работах зарубежные и отечественные ученые. В современных условиях быстрых перемен возрастает необходимость рассмотрения отдельных теоретических вопросов, связанных с проблемами разграничения и взаимосвязи понятий конкурентоспособности и конкурентных преимуществ, а также роли инноваций в их достижении. Конкурентоспособность определяет способность выдерживать конкуренцию в сравнении с аналогичными объектами на данном рынке. Конкурентоспособность объекта определяется по отношению к конкретному рынку либо к конкретной группе потребителей, формируемой по соответствующим признакам стратегической сегментации рынка. Экономическая достоинства конкуренции как инструмента рыночного равновесия:

-Распределение доходов. В конкурентной отрасли цена на рынке равна средним по отрасли издержкам на выпуск продукции. Инвесторы получают доход, достаточный только для поддержания требуемых для эффективного производства инвестиций. Избыточный доход (сверхприбыли) отсутствует, что считается желательным с точки зрения справедливого распределения доходов.

-Эффективность использования ресурсов. Компании, издержки которых превышают среднеотраслевое значение (неэффективно используют ресурсы), вынуждены уходить с рынка.

-Стремление к ресурсосбережению. Благодаря давлению цен на издержки у компаний появляются дополнительные стимулы к применению ресурсосберегающих технологий. Единственная возможность для компании на конкурентном рынке получить сверхприбыль - это добиться преимущества в инновациях. Конкурентоспособность фирмы (предприятия, организации) — понятие относительное. Она может быть выявлена и оценена только путем сравнения фирм, выпускающих аналогичную продукцию или оказывающих одинаковые услуги применительно к территории, в пределах которой эти фирмы функционируют (на местном, региональном, национальном, мировом рынках). Поэтому одна и та же фирма может быть конкурентоспособной на местном или национальном рынке и не быть таковой на региональном и тем более на мировом рынке. Конкурентоспособность фирмы — это относительная характеристика, которая выражает отличия развития данной фирмы от развития конкурентных фирм по степени удовлетворения своими товарами потребности людей и по эффективности производственной деятельности. Конкурентоспособность фирмы характеризует возможности и динамику ее приспособления к условиям рыночной конкуренции. Конкурентные преимущества так же, как и конкурентоспособность, неразрывно связаны с конкуренцией. Конкуренция — процесс управления субъектом своими конкурентными преимуществами для одержания победы или достижения других целей в конкурентной борьбе с конкурентами за удовлетворение объективных и субъективных потребностей в рамках законодательства либо в естественных условиях. [1]

Конкурентные преимущества предприятия могут быть классифицированы по следующим признакам:

1. По степени их устойчивости (с низкой, средней и высокими степенями устойчивости);
2. Возможности использования или времени достижения (реальные и потенциальные конкурентные преимущества);
3. Сферы конкуренции или масштаба деятельности предприятия (локальные, национальные, глобальные конкурентные преимущества).

По степени устойчивости выделяют следующие виды конкурентных преимуществ:

- конкурентные преимущества с низкой степенью устойчивости. Этот вид конкурентного преимущества легко доступен конкурентам. Например, конкурентное преимущество дешевой рабочей силы или сырья, достижение эффекта масштаба от применения технологий, оборудования или методов, легко доступных конкурентам;
- конкурентное преимущество со средней степенью устойчивости. К этому виду следует отнести конкурентные преимущества, удерживаемые более длительное

время. Например, дифференциацию на основе уникальных товаров или услуг, репутацию фирмы, налаженные каналы сбыта продукции;

- конкурентные преимущества с высокой степенью устойчивости. Этот вид конкурентного преимущества требует сочетания крупных капиталовложений с высоким качеством осуществления деятельности. К данной категории относятся, новые открытия, новые технологии и другое. [2]

Следовательно конкурентное преимущество это те характеристики, свойства товара или марки, которые создают для нее определенное превосходство над своими прямыми конкурентами. Эти характеристики (атрибуты) могут быть самыми различными и относиться как к самому товару (базовой услуге), так и к дополнительным услугам, сопровождающим базовую, к формам производства, сбыта или продаж, специфичным для фирмы или товара. Конкурентные преимущества есть результат низшей себестоимости продукции, высокой степени дифференциации товаров, разумного сегментирования рынка. К ним также могут относиться более высокий уровень производительности труда и квалификации производственного, технического, коммерческого персонала качество и технический уровень производимых изделий, управленческое мастерство и новаторство, стратегическое мышление на различных уровнях управления, отражающиеся в экономическом росте. Конкурентные преимущества являются концентрированным проявлением превосходства над конкурентами в экономической, технической, организационной и других сферах деятельности фирмы. Это превосходство можно измерить такими экономическими показателями, как дополнительная прибыль, более высокие рентабельность, рыночная доля, объем продаж. Факторы, определяющие превосходство компании над конкурентами, характеризуются экономическими показателями, такими как: дополнительная прибыль, более высокая рентабельность, рыночная доля, объем продаж. [3]

Разграничим понятия «конкурентоспособность» и «конкурентные преимущества», а также покажем существующую между ними взаимосвязь. Конкурентоспособность — способность определенного объекта или субъекта превзойти конкурентов в заданных условиях [4]

Конкурентное преимущество — это те характеристики, которые создают определенное превосходство над своими прямыми конкурентами. В современных условиях резко возрастает роль инноваций и инновационных факторов в формировании конкурентных преимуществ и достижении конкурентоспособности. [5]

Можно сделать вывод, что основные усилия компании всегда направлены на создание и удержание конкурентных преимуществ в направлении усиления внутренних факторов и полного учета внешних возможностей, что отражается на увеличении прибыльности компании.

Выводы. Таким образом, ключевым механизмом повышения уровня конкурентоспособности Казахстана видится конкурентная стратегия и конкурентная политика государства, которая посредством стратегически верного

определения векторов и приоритетов реформирования, ориентированных на жизнеустойчивость, позволит эффективно использовать российские конкурентные преимущества и ресурсы, и достичь уровня конкурентоспособности страны, необходимого для достойного существования в сложных условиях жесткой глобальной конкурентной среды. Нам надо сделать серьезный шаг к стимулированию роста инвестиций в производственную инфраструктуру и в развитие инноваций. Россия должна в полной мере реализовать себя в таких высокотехнологичных сферах, как современная энергетика, коммуникации, космос, авиастроение, должна стать крупным экспортером интеллектуальных услуг [6].

Список литературы:

1. Фатхудинов Р.А. Стратегический менеджмент: учеб.— М.: Дело, 2002
2. Ансофф И. Стратегическое управление: Сокр. пер. с англ. - М.: Экономика, 2001. - 519 с.
3. Н.О. Савельева. Конкурентоспособность, Конкурентные преимущества и роль инноваций в их достижении
4. Конкурентоспособность, Конкурентные преимущества и роль инноваций в их достижении
5. Национальная конкурентоспособность // Википедия [Электронный ресурс]. — URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/> (дата обращения: 1.03.2011)
6. Эванс Дж., Берман Б. Маркетинг: Сокр. пер. с англ. - М.: Экономика, 2000. - 350 с.

Abstract. The article examines the issues of the theory of competitiveness and competitive advantages. The relationship between competitiveness at different levels of management is shown. It is emphasized that the features and mechanism of formation of competitive advantages are the fundamental basis for ensuring competitiveness.

СТРАТЕГИЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРОДУКЦИИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Суо Вангбо

Мгистрант 1-курса по образовательной программе 7М04125 – «Деловое администрирование» (ЕМВА) Казахского Национального аграрного исследовательского университета
г. Алматы, Республика Казахстан

Научный руководитель: Каримова М.Д., PhD, ассоц.профессор
Казахского национального педагогического
университета имени Абая

Аннотация. В статье проанализирована стратегия обеспечения конкурентоспособности продукции Республики Казахстан в условиях глобализации. Рассматриваются глобальные факторы (цифровизация, экологические требования, международная конкуренция) и их влияние на экспортный потенциал Казахстана.

Ключевые слова: конкурентоспособность, Казахстан, глобализация, экспортный потенциал, инновации, технологии.

ҒАЛАМДАНУ ЖАҒДАЙЫНДА ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ӨНІМДЕРІНІҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ СТРАТЕГИЯСЫ

Суо Вангбо

Қазақ Ұлттық аграрлық зерттеу университетінің
7М04125 – «Бизнес әкімшілендіру» (ЕМВА) білім беру бағдарламасының
1-курс магистранты
Алматы қ., Қазақстан Республикасы

Ғылыми жетекші: Каримова М.Д., PhD, Абай атындағы
Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің қауымдастырылған
профессоры

Андатпа

Мақалада жаһандану жағдайында Қазақстан Республикасы өнімдерінің бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету стратегиясы талданады. Онда цифрландыру, экологиялық талаптар мен халықаралық бәсекелестік сияқты

жаһандану факторлары және олардың Қазақстанның экспорттық әлеуетіне әсері қарастырылады.

Түйінді сөздер: бәсекеге қабілеттілік, экспорттық әлеует, цифрландыру, экологиялық талаптар, халықаралық бәсекелестік, инновациялар, технологиялар.

STRATEGY FOR ENSURING THE COMPETITIVENESS OF THE PRODUCTS OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Suo Wangbo

1st-year Master's student of the educational program 7M04125 – "Executive MBA (Business Administration)"

Kazakh National Agrarian Research University
Almaty, Republic of Kazakhstan

Scientific supervisor: Karimova M.D., PhD, Associate Professor of Abai
Kazakh National Pedagogical University

Abstract. The article analyzes the strategy for ensuring the competitiveness of the Republic of Kazakhstan's products in the context of globalization. It examines globalization factors (digitalization, environmental requirements, international competition) and their impact on Kazakhstan's export potential.

Keywords: competitiveness, Kazakhstan, globalization, export potential, digitalization, environmental requirements, international competition, innovations, technologies.

Глобализация современной экономики обостряет конкуренцию на внутренних и внешних рынках, заставляя страны искать новые пути повышения конкурентоспособности своей продукции. Для Казахстана, обладающего значительными природными ресурсами, данный вопрос особенно актуален в связи с необходимостью перехода от сырьевой ориентированности к диверсифицированной и инновационной экономике [1]. Конкурентоспособность продукции определяется совокупностью факторов – качеством и ценой товаров, эффективностью производства, уровнем технологий, соответствием международным стандартам и умением продвигать товары на глобальных рынках. В условиях глобализации интеграция в мировые цепочки стоимости открывает новые возможности для расширения рынков сбыта и притока технологий, но одновременно предъявляет высокие требования к качеству и инновационности продукции [2]. Данная статья посвящена анализу стратегии обеспечения конкурентоспособности продукции Республики Казахстан в условиях глобальных вызовов и рассматривает влияния ключевых факторов глобализации, текущие проблемы и ограничения, международный опыт, а также роль технологий и инноваций в повышении конкурентоспособности отечественной продукции.

Глобализация привела к формированию единого мирового рынка, где казахстанским производителям приходится конкурировать не только между собой, но и с иностранными компаниями. Ключевые глобальные факторы, влияющие на конкурентоспособность продукции, включают следующие:

- Международная торговля и интеграция в цепочки добавленной стоимости. Участие в мировой торговле и глобальных производственных сетях позволяет стране расширить сбыт и получить доступ к передовым технологиям и инвестициям [3]. Для Казахстана актуально использование своего геоэкономического положения (между Европой и Азией) и участие в интеграционных объединениях (ЕАЭС, ВТО) для наращивания экспорта несырьевых товаров. Однако интеграция сопровождается конкуренцией со стороны импортных товаров на внутреннем рынке и необходимостью соответствовать международным требованиям по стандартизации и качеству продукции [4]. Например, на казахстанском рынке присутствуют недорогие товары из соседних стран (России, Китая), а также более качественные западные товары, которые предпочитают некоторые потребители [5]. Это создает серьезный вызов для местных производителей, вынуждая их повышать качество и снижать издержки.

- Цифровизация и технологические изменения. Быстрый прогресс цифровых технологий и Индустрия 4.0 трансформируют глобальные цепочки создания стоимости и методы ведения бизнеса. Страны, активно внедряющие цифровые решения, получают преимущества в эффективности производства, логистике и маркетинге. Для поддержания конкурентоспособности казахстанские предприятия должны адаптироваться к цифровой экономике, внедрять автоматизацию, системы управления данными, электронную коммерцию и др. Государственная программа «Цифровой Казахстан» (2018–2022) и создание технопарков (например, Astana Hub) уже дали определенные результаты: по данным ООН, Казахстан занял 24-е место в мире по уровню электронного правительства и 8-е место по уровню онлайн-сервисов, причем 95% государственных услуг доступны онлайн [6]. Экспорт ИКТ-услуг Казахстана вырос с \$30 млн в 2019 г. до \$545 млн в 2024 г. [7]., что свидетельствует об использовании глобальных цифровых возможностей. Однако промышленному сектору еще предстоит в полной мере воспользоваться преимуществами цифровизации – необходимо активнее внедрять современные технологии (роботизацию, искусственный интеллект, Интернет вещей) в производство для повышения производительности труда и снижения себестоимости продукции.

- Международные экологические требования и устойчивое развитие. Глобальная повестка устойчивого развития и ужесточение экологических стандартов существенно влияют на условия конкуренции. Растет спрос на экологически чистые, «зелёные» товары, а страны вводят меры для сокращения углеродного следа продукции. Так, Евросоюз внедряет механизм трансграничного углеродного регулирования (Carbon Border Adjustment

Mechanism, CBAM), который фактически вводит «углеродный налог» на импорт углеродоёмкой продукции. Для Казахстана, экспортирующего значительную часть продукции в ЕС (в 2023 г. около 39% всего экспорта пришлось на ЕС), эти нововведения означают необходимость ускоренной декарбонизации промышленности [8]. По оценкам, введение углеродного сбора приведёт к удорожанию казахстанских товаров и снижению их конкурентоспособности на европейском рынке. В частности, риску подвержены отрасли чёрной металлургии и алюминия, на которые приходится около 1,7% экспорта Казахстана в ЕС. Чтобы избежать потери рынков, казахстанские предприятия должны уже сейчас внедрять наилучшие доступные технологии, снижать энергопотребление и переходить на возобновляемые источники энергии. Правительство также предпринимает шаги: создана рабочая группа при Министерстве экологии для оценки рисков и подготовки предложений по адаптации экспортеров к требованиям CBAM. Таким образом, экологический фактор становится одним из определяющих для глобальной конкурентоспособности продукции.

- Глобальная конкуренция и требования к инновациям. В эпоху глобализации выигрывают те страны и компании, которые постоянно обновляют продукты и процессы. Международная конкуренция стимулирует внедрение научно-технических достижений, повышение качества и дифференциацию продукции. Конкурентоспособность все в большей мере зависит от инновационного потенциала: разработки новых продуктов, использования современных дизайн-решений, гибкости в ответ на запросы рынка. Если отечественные товары технологически отстают от мировых аналогов, им трудно конкурировать. Кроме того, глобальные корпорации обладают преимуществами масштабов и маркетинговых бюджетов. Для Казахстана это означает необходимость сформировать эффективную национальную инновационную систему и стимулировать НИОКР в реальном секторе. Человеческий капитал играет решающую роль – требуются квалифицированные кадры, способные генерировать и внедрять инновации. В мировой практике государство активно поддерживает развитие человеческого капитала и инноваций ради повышения конкурентоспособности национальной экономики¹. Казахстан также следует этой тенденции: реализованы государственные программы индустриально-инновационного развития, функционируют институты развития (Банк развития, фонды инноваций), внедряются образовательные инициативы для подготовки специалистов. Тем не менее, эффективная коммерциализация инноваций и их масштабное внедрение в производство остаются задачей, требующей дальнейших усилий.

Анализ современного состояния показывает, что несмотря на предпринимаемые реформы, Казахстан сталкивается с рядом структурных проблем, ограничивающих конкурентоспособность продукции на глобальном

рынке. Во-первых, сохраняется сверхзависимость от сырьевого сектора. Экспортно-ориентированная экономика страны по-прежнему опирается главным образом на нефть и другие сырьевые товары: на долю нефти и связанных с ней продуктов приходится около *58% всего экспорта*. Добавляя металлы, газ, уголь и уран, сырьевые товары доминируют в экспортной корзине. Такая структура означает низкую долю продукции с высокой добавленной стоимостью и высокую уязвимость перед колебаниями мировых цен. Одновременно внутренний рынок насыщен импортными промышленными и потребительскими товарами, зачастую более дешевыми или качественными по сравнению с местными. В результате доля отечественных несырьевых товаров идущих на экспорт остается ограниченной, а потенциал экспорта переработанной продукции реализован не полностью.

Во-вторых, низкая производительность и технологическое отставание казахстанской промышленности снижают её конкурентоспособность. По данным Всемирного банка, продуктивность экономики Казахстана стагнирует, а доминирование добывающих отраслей тормозит развитие обрабатывающего сектора [2]. Многие казахстанские промышленные предприятия все еще используют устаревшее оборудование; уровень автоматизации и внедрения современных технологий невысок. Как отмечают исследователи, себестоимость выпуска национальной промышленной продукции зачастую выше, чем у зарубежных аналогов, из-за технологического отставания и дорогих сырья и материалов [2]. Например, в обрабатывающих производствах наблюдается недостаточный уровень локализации комплектующих и низкая энергоэффективность, что увеличивает издержки. Кроме того, слабое развитие инфраструктуры, логистики, маркетинга и послепродажного обслуживания ограничивает способность отечественных компаний конкурировать с иностранными и быстро откликаться на запросы потребителей. Отсутствие налаженной системы продвижения казахстанских товаров на внешние рынки – еще одна проблема: многим предприятиям не хватает опыта и ресурсов для маркетинга за рубежом.

В-третьих, имеются институциональные барьеры и недостатки бизнес-климата, которые влияют на конкурентоспособность. Казахстан за последние годы поднялся в мировых рейтингах благоприятности ведения бизнеса, однако до сих пор предприниматели сталкиваются с бюрократическими препятствиями, коррупционными рисками и нехваткой поддержки. Официальные источники отмечают, что внедрение экономических реформ идет неравномерно: сохраняются проблемы с эффективностью государственного управления, избыточным вмешательством государства в экономику и недостаточным развитием конкуренции в ряде отраслей. Например, доля государственного участия и квази-госсектора в экономике остается высокой, что иногда подавляет инициативу частного бизнеса. Малые и средние предприятия, являющиеся важным звеном в повышении конкурентоспособности экономики, часто испытывают трудности в доступе к финансированию и технологиям. Кроме того,

диспропорции в региональном развитии (разрыв между развитыми городами и сельскими регионами) ведут к неравномерности экономического роста и неиспользованию потенциала отдельных территорий.

В-четвертых, недостаточная вовлеченность в глобальные цепочки поставок вне сырьевого сектора ограничивает трансфер технологий и знаниевый обмен. Доля иностранной добавленной стоимости в экспорте Казахстана даже снизилась с 18% в 2008 г. до ~14% в 2020 г., что ниже среднего по ОЭСР². Это указывает на слабую интеграцию казахстанских предприятий в международные производственные цепочки, где создается основная добавленная стоимость. Отчасти это объясняется ограниченным участием Казахстана в производстве компонентов и деталей для глобальных брендов, а также недостаточным уровнем стандартов и сертификации продукции по международным требованиям. Для иностранных компаний казахстанские предприятия не всегда выглядят привлекательными поставщиками из-за вопросов качества или несоответствия цепочке поставок "just-in-time". Привлечение же крупных транснациональных компаний в несырьевой сектор идет медленно.

Таким образом, основные проблемы конкурентоспособности казахстанской продукции можно обобщить следующим образом:

- Узкая экспортная база, доминирование сырья и низкая доля переработанных товаров в экспорте.
- Технологическое отставание промышленности, высокая себестоимость и недостаточное качество многих видов продукции.
- Ограниченный инновационный потенциал и слабое взаимодействие науки с производством.
- Институциональные препятствия: бюрократия, влияние госсектора, проблемы с конкуренцией на внутреннем рынке.
- Низкая интеграция в глобальные производственно-сбытовые сети, недостаток международной кооперации вне сырьевых отраслей.
- Усиливающиеся требования внешних рынков к экологичности и сертификации, которым отечественные производители не полностью соответствуют.

Эти проблемы взаимосвязаны и усугубляют друг друга, создавая эффект «ловушки среднего дохода», когда экономика застревает на стадии экспортера сырья. Однако понимание данных ограничений позволяет наметить направления для стратегических решений.

Обеспечение конкурентоспособности продукции Республики Казахстан в условиях глобализации требует комплексной и проактивной стратегии. Проведенный анализ показал, что Казахстан обладает значительным потенциалом – природными ресурсами, географическим положением, растущим человеческим капиталом – однако для его реализации необходимо преодолеть структурные ограничения и адаптироваться к глобальным тенденциям [9].

Основные выводы и рекомендации:

1. Диверсификация экспорта и развитие переработки. Снижение сырьевой зависимости – приоритетный шаг. Нужно наращивать производство и экспорт продукции с высокой добавленной стоимостью (продукты сельского хозяйства, готовые металлоизделия, химия, машиностроение и др.), опираясь на конкурентные преимущества страны. Государственная поддержка должна быть сфокусирована на перспективных несырьевых отраслях, способных занять нишу на мировом рынке.

2. Цифровизация и инновации как драйверы роста. Широкое внедрение цифровых технологий в промышленность и госуправление повысит эффективность и прозрачность, сократит издержки для бизнеса. Инновационно-ориентированные стратегии предприятий, стимулируемые государством, позволят выпускать конкурентоспособные товары, отвечающие современным требованиям. Критично развивать НИОКР, поощрять сотрудничество науки и бизнеса, создавать условия для появления стартапов и венчурного финансирования.

3. Улучшение бизнес-климата и институтов. Необходимо продолжать реформы, направленные на облегчение условий ведения бизнеса: упрощение административных процедур, надежную защиту прав собственности, борьбу с коррупцией. Сокращение доли государства в конкурентных секторах, поддержка МСП, развитие конкуренции на внутренних рынках будут способствовать появлению более сильных частных компаний – носителей конкурентоспособной продукции. Прозрачные и стабильные «правила игры» привлекут внутренние и внешние инвестиции в производство.

4. Развитие человеческого капитала. Инвестиции в образование, подготовку инженеров, технических специалистов и менеджеров – долгосрочная основа конкурентоспособности. Кадры, владеющие современными знаниями и навыками, способны внедрять инновации и повышать производительность. Важно ориентировать систему образования на потребности новой экономики, развивать STEM-направления, предпринимательские компетенции, а также привлекать иностранных высококвалифицированных специалистов и возвращать обучившихся за рубежом.

5. Экологическая устойчивость и качество. Повышение конкурентоспособности неразрывно связано с соблюдением международных стандартов качества и экологичности продукции. Казахстанским компаниям следует внедрять стандарты менеджмента качества (ISO и др.), экологические сертификаты, готовиться к новым требованиям вроде углеродных ограничений. Одновременно переход на лучшие доступные технологии и принципы “зеленой” экономики позволит не только сохранить доступ к требовательным рынкам, но и снизить издержки в долгосрочной перспективе за счет ресурсной эффективности.

Реализация данной стратегии обеспечения конкурентоспособности потребует согласованных действий правительства, бизнеса и научного

сообщества. Государство должно выполнять роль фасилитатора – создавать условия и инфраструктуру, обеспечивать макроэкономическую стабильность и защищать конкуренцию. Бизнес – основной исполнитель стратегических изменений – должен повышать оперативную эффективность, инвестировать в развитие и ориентироваться на глобальные лучшие практики. Научные и образовательные институты – готовить человеческий капитал и генерировать инновационные решения для производства.

В условиях глобализации, которая несет как риски усиления конкуренции, так и новые возможности, Казахстан способен занять достойное место в мировом разделении труда. Последовательное внедрение описанных мер позволит поднять конкурентоспособность отечественной продукции, увеличить экспортный потенциал и обеспечить устойчивый экономический рост. Стратегия, ориентированная на инновации, качество и интеграцию в мировую экономику, станет залогом успешного продвижения Казахстана на глобальных рынках в долгосрочной перспективе.

Библиографический список

1. Doskalieva B. et al. (2025). *Prospects for the Integration of the Kazakhstan Economy Into the Global Value Chain*. Montenegrin Journal of Economics, 21(1), 179–192 mnje.commnje.com.
2. Ukubassova G., Galiyeva A., Zambinova G., Taskimbayev A. (2025). *Ways to Improve the Competitiveness of Industrial Products of the Republic of Kazakhstan*. SHS Web of Conferences, 212, 04066 shs-conferences.org/shs-conferences.org.
3. World Bank (2024). *Kazakhstan Country Overview: Context*. – [Electronic resource]. Access mode: World Bank official website worldbank.org (accessed 10.05.2025).
4. International Trade Administration, U.S. Dept. of Commerce (2022). *Kazakhstan – Market Overview (Country Commercial Guide)* trade.gov.
5. QazTrade / Kazinform (2024). *Казахстан оценивает риски для экспортеров в связи с углеродным налогом ЕС (Kazakhstan assesses risks for exporters under CBAM)*, 01.04.2024 gmk.centergmk.center.
6. BizToday (2024). *Kazakhstan Ranks 24 Worldwide in Digital Digitalisation Global Achievements...*, 06.12.2024 biztoday.news/biztoday.news.
7. OECD (2024). *Diversifying Kazakhstan's Exports: Overview* – OECD Report Highlights oecd.org/oecd.org.
8. World Bank (2023). *International Trade and Export Diversification Challenges in Kazakhstan*. – Policy Paper Excerpts oecd.org.
9. Прочие источники: официальные статистические данные, законодательные акты Республики Казахстан, материалы Всемирного экономического форума и Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР) по конкурентоспособности (2018–2023 гг.), а также аналитические обзоры по цифровизации и устойчивому развитию Казахстана.

АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ ӨНІМДЕРІН ЭКСПОРТТАУДЫ ДАМУ СТРАТЕГИЯСЫ

Даниярбекұлы Нұрасыл, 2 курс
Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университеті
Ғылыми жетекші: э.ғ.к., қауымдастырылған профессор
Барлыков Е.К.

Аңдатпа. Қазақстанның ауыл шаруашылығы өнімдерін экспорттауды дамыту стратегиялары жан-жақты қарастырылады. Еліміздің агроөнеркәсіп кешенінің экспорттық әлеуетін арттыру бойынша мемлекет тарапынан қабылданып жатқан шаралар, сондай-ақ қазіргі кезде туындап отырған негізгі мәселелер талданған. Сонымен қатар, дамыған елдердің (Нидерланды, Канада, АҚШ) ауыл шаруашылығы экспортын дамытудағы табысты тәжірибесі зерттеліп, Қазақстан жағдайларына бейімделуге болатын нақты стратегиялық бағыттар ұсынылды. Қазақстанның ауылшаруашылық өнімдерін экспорттау саласында ТМД елдерімен тең дәрежеде бәсекеге қабілетті болу және ұзақ мерзімді перспективада дамыған елге айналу үшін қандай институционалдық және технологиялық қадамдар жасау керектігін айқын көрсетеді. Зерттеу нақты статистикаға, мемлекеттік бағдарламаларға және халықаралық тәжірибеге негізделген.

Резюме. Будут всесторонне рассмотрены стратегии развития экспорта казахстанской сельскохозяйственной продукции. Проанализированы меры, предпринимаемые государством по повышению экспортного потенциала агропромышленного комплекса страны, а также основные проблемы, возникающие в настоящее время. Кроме того, изучен успешный опыт развитых стран (Нидерланды, Канада, США) по развитию экспорта сельскохозяйственной продукции и предложены конкретные стратегические направления, которые могут быть адаптированы к условиям Казахстана. В нем наглядно показано, какие институциональные и технологические шаги необходимо предпринять Казахстану, чтобы стать на равных конкурентоспособным со странами СНГ в сфере экспорта сельскохозяйственной продукции и в долгосрочной перспективе стать развитой страной. Исследование основано на реальной статистике, государственных программах и международном опыте.

Summary. The development strategy for the export of Kazakh agricultural products will be comprehensively considered. The measures taken by the state to increase the export potential of the country's agro-industrial complex, as well as the main problems arising at the present time, are analyzed. In addition, the successful experience of developed countries (Netherlands, Canada, the USA) in the development

of export of agricultural products is studied and specific strategic directions are proposed that can be adapted to the conditions of Kazakhstan. It clearly shows what institutional and technological steps Kazakhstan needs to take in order to become an equal competitive country with CIS countries in the field of export of agricultural products and become a developed country in the long term. The research is based on real statistics, state programs and international experience.

Кіріспе. Қазақстан – ауыл шаруашылығы саласында зор әлеуетке ие мемлекет. Кең байтақ жері, қолайлы климаттық жағдайы мен табиғи ресурстарының молдығы елімізге агроөнеркәсіп кешенін дамытып, халықаралық нарықта бәсекеге қабілетті өнім өндіруге мүмкіндік береді. Ауыл шаруашылығы – ел экономикасының маңызды салаларының бірі ғана емес, сонымен қатар халықты жұмыспен қамту, азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету және экспорттық табыс көзін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады.

Елімізде егін және мал шаруашылығы қатар дамып келеді. Бидай, арпа, күнбағыс, зығыр секілді дақылдар сыртқы нарықта жоғары сұранысқа ие. Сонымен қатар, Қазақстанның табиғи жайылымдары мен дәстүрлі мал өсіру мәдениеті мал шаруашылығы өнімдерін – ет, сүт, жүн – экспорттаудың әлеуетін арттыруда. Бұл салада экологиялық таза, сапалы өнім өндіруге мүмкіндіктер мол.

Дегенмен, экспорттық әлеует толық іске асып жатыр деп айту қиын. Көптеген дамыған елдер өз агросалаларын экспортқа бағыттап, жоғары қосылған құнмен өнім шығарып отыр. Қазақстан үшін де осы бағытта жүйелі стратегия қалыптастыру – бүгінгі күннің өзекті міндеті. Осы зерттеуде ауыл шаруашылығы өнімдерін экспорттауды дамыту жолдары қарастырылады, сонымен қатар дамыған және ТМД елдерімен салыстыра отырып, Қазақстанның халықаралық агро нарықтағы орнын айқындауға тырысамыз.

Қазақстанның қазіргі жағдайы.

Ауыл шаруашылығы вице-министрі Ербол Тасжүреков соңғы бес жылда ауыл шаруашылығы экспортының көлемі 51 пайызға өсіп, 5,1 миллиард долларға жеткенін хабарлады. Экспорт географиясы 66 мемлекетті қамтиды, өңделген өнімдердің үлесі 52% құрайды. Негізгі сату нарықтарына Орталық Азия, ЕАЭО, Иран, Түркия, Қытай және ЕО елдері кіреді. Ал Қазақстанның жалпы экспорт көлемі 110,54 миллиард АҚШ долларына жетіп, өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 9,5%-ға артты. Жалпы ауыл шаруашылық өнімдерінің өндірілуі мен экспортталуы статистикаға жүгінсек жыл сайын артуда. Бірақ статистика басқа дамыған елдермен салыстырғанда әлі де төмен деңгейде.

Нидерланды:

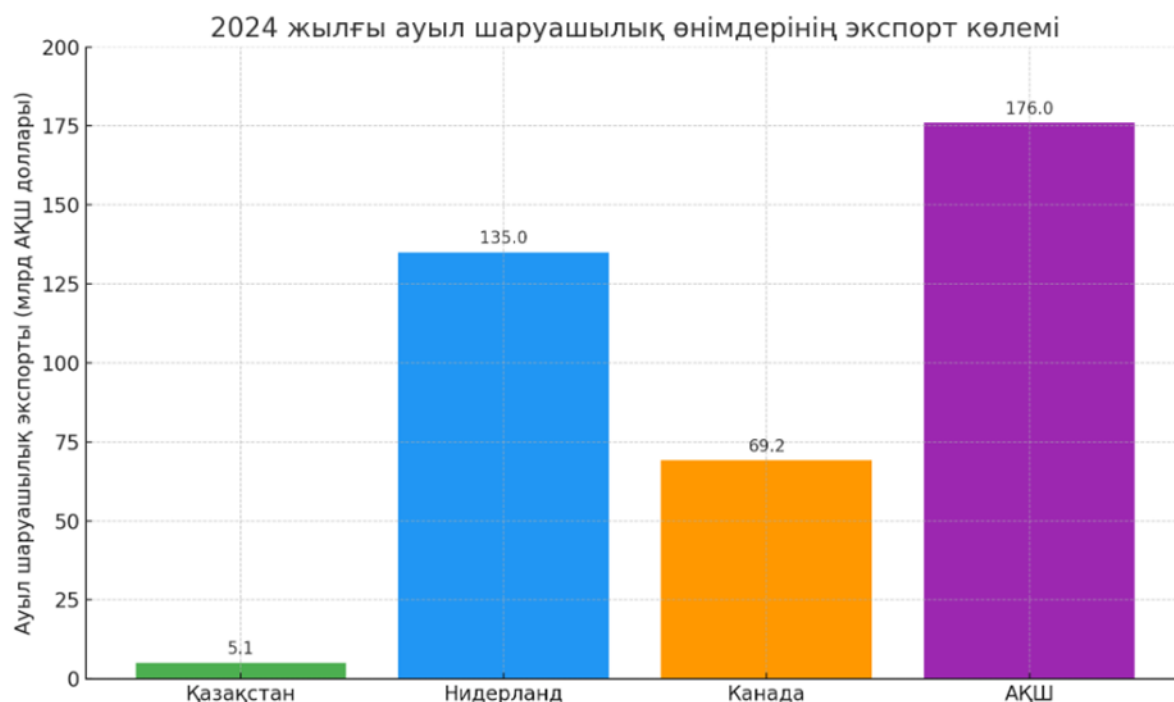
- Экспорт көлемі: Нидерландының ауыл шаруашылығы өнімдерінің экспорты 2024 жылы 135 (млрд АҚШ долларында) құрайды

Канада:

- Экспорт көлемі: Канада 2024 жылы ауыл шаруашылығы өнімдерінің экспорты 69.2 (млрд АҚШ долларында) құрайды

АҚШ:

- Экспорт көлемі: АҚШ-тың ауыл шаруашылығы өнімдерінің экспорты 2024 жылы 176,0 миллиард АҚШ долларына жетіп, 2023 жылмен салыстырғанда 1%-ға өсті. Бұл көрсеткіш АҚШ тарихындағы үшінші ең жоғары деңгей болып табылады.



Дереккөзі:

Қазақстан көрсеткіші: Ауыл шаруашылығы министрлігі

Нидерланд көрсеткіші: CENTRAAL BUREAU VOOR DE STATISTIEK

Канада көрсеткіші: AGRICULTURE.CANADA.CA

АҚШ көрсеткіші: USDA FOREIGN AGRICULTURAL SERVICE

Дамыған елдердің тәжірбиесі.

2024. Нидерланды — «Агроэкспорт алыбы»

Әлемде АҚШ-тан кейінгі 2-орын ауыл шаруашылығы экспорты бойынша (2024 ж. – 135 млрд АҚШ доллары шамасында). Ел аумағы кіші (41 мың км²), бірақ өнімділігі әлемде ең жоғары деңгейде.

Стратегиялары:

- Технологиялық жылыжайлар: климаттық тәуелділік төмен, жыл бойы көкөніс, гүл, жеміс экспортталады.
- Вертикалды егіншілік (жер үнемдеу).

- Халықаралық сауда саясаты: ЕО нарығына кедергісіз шығу, сапа стандарттарын сақтау.
- Жоғары қосылған құн: өнімдер дайын күйде экспортталады (мысалы, ірімшік, тұқым, гүл, дәмдеуіштер т.б.).

2. АҚШ — «Аграрлық алпауыт»

2024 жылы ауыл шаруашылығы өнімдерінің экспорты – 176 млрд доллар.

Дүниежүзіндегі ең ірі азық-түлік өндіруші және экспорттаушы.

Стратегиялары:

- Ірі масштабты агроөнеркәсіп: фермерлік шаруашылықтар үлкен, заманауи техникамен жабдықталған.
- Аграрлық субсидия жүйесі: USDA арқылы фермерлерге мемлекеттік қолдау, бағаны реттеу.
- Жетілдірілген экспорт инфрақұрылымы: теміржол, порттар, су артериялары, логистика.

3. Канада — «Табиғи ресурстарды тиімді пайдаланушы»

2024 жылы ауыл шаруашылығы экспорты – шамамен 73 млрд АҚШ доллары.

Негізгі экспорт өнімдері: бидай, арпа, канола, сиыр еті, шошқа еті, бұршақ, сүт өнімдері.

Стратегиялары:

- Климатқа бейімделген аграрлық жүйе: суық ауа райында өнімділік сақтау үшін арнайы технологиялар.
- Климаттық тұрақты ауыл шаруашылығы: экологияны ескеретін саясаттар (мысалы, жер эрозиясына қарсы).
- Шаруаларға қаржылық тұрақтылық беретін жүйе: сақтандыру, тұрақты баға саясаты.

Қазақстан үшін стратегиялық бағыттар.

1. Кластерлік жүйе

Қазақстан – кең байтақ жерге ие, ауыл шаруашылығына бейім ел. Осы орайда кластерлік жүйе агроөнеркәсіп кешенінің тиімділігін арттырудың стратегиялық жолы ретінде маңызды рөл атқарады.

Кластер – бір салада жұмыс істейтін, географиялық жағынан шоғырланған кәсіпорындар мен ұйымдардың бірлескен жүйесі.

1. Өндірістік тізбекті толық қамту

Кластер жүйесі арқылы ауыл шаруашылығы шикізаты тек өсіріліп қана қоймай, өңделеді, қапталады, экспортқа шығарылады. Бұл қосылған құнды арттырып, шикізаттық тәуелділіктен арылуға мүмкіндік беріп, сыртқы нарыққа шығуға жол ашады.

2. Ғылым мен технологияны енгізу

Кластер құрамында ғылыми орталықтардың болуы арқылы фермерлер жаңа агротехнологиялар, тыңайтқыштар, өнімділігі жоғары тұқымдарды қолдануға қол жеткізеді.

3. Фермерлердің кооперациясы мен бәсекеге қабілеттілігі

Шағын шаруалар біріксе, нарықта ірі ойыншыға айнала алады. Кластерлік жүйе кооперацияны күшейтіп, фермерлердің өзара қолдау мен тәжірибе алмасуын қамтамасыз етеді.

2. Терең өңдеу

Қазақстан – ауыл шаруашылығы өнімдерінің көлемі бойынша әлеуеті зор ел. Алайда, қазіргі уақытта өнімнің басым бөлігі шикізат күйінде ішкі және сыртқы нарыққа шығарылуда. Бұл елдің экспорттық табысының төмен болуына, әрі дайын өнім нарығындағы үлесінің аздығына алып келіп отыр.

Сондықтан терең өңдеу – агроөнеркәсіптік кешенді жаңғыртудың, ауыл экономикасын дамытудың және экспортты арттырудың негізгі құралы.

1. Қосылған құнды арттырады

– Дайын өнім шикізатқа қарағанда бірнеше есе қымбатқа сатылады. Бұл – экспорттық табыстың өсуіне тікелей әсер етеді.

2. Экспорт құрылымын өзгертіп, әртараптандырады

– Тек астық не ет емес, солардан өндірілген өнімдер (ұн, макарон, шұжық, ірімшік, шырын және т.б.) халықаралық нарықта бәсекеге қабілетті болады.

3. Өнімді сақтау мерзімі мен тасымалдау мүмкіндігін арттырады

– Терең өңделген өнімдер ұзақ сақталады, логистика жеңілдейді.

5. Ішкі нарықтың азық-түлік қауіпсіздігін күшейтеді

– Өз елімізде дайын өнім өндіріліп, ішкі сұранысты қанағаттандырады.

6. Сапа мен стандарттарға бейімделуді жеңілдетеді

– Өңделген өнімдерге халықаралық сертификаттар алуға болады, бұл экспортты жеңілдетеді.

Сонымен қатар

1. Экспорттан түсетін табыс кемінде 3–5 есе артар еді

- Қазіргі кезде Қазақстан жылына шамамен 5,1 млрд доллар ауыл шаруашылығы өнімдерін экспорттайды.

- Егер өнім шикізат емес, терең өңделген дайын өнім түрінде сатылса, бұл көлем 15–20 млрд долларға дейін ұлғаюы мүмкін.

Мысал:

- 1 тонна бидай: шамамен \$150
- Сол бидайдан өндірілген макарон: \$600–700

→ Яғни, 4–5 есе жоғары табыс.

2. Жұмыс орындары көбейеді

- Әрбір өңдеу кәсіпорны 20–100 адамды жұмыспен қамти алады.
- Мыңдаған ауыл тұрғындарына жергілікті деңгейде тұрақты жұмыс пайда болады.

3. Ішкі нарықтағы импортқа тәуелділік азаяды

- Сүт өнімдері, шұжық, кондитер, шырын сияқты тауарлар кейде шетелден әкелінеді.

- Өзіміз өндіре алсақ, импортқа жұмсалатын валюта елде қалар еді.

3. Цифрлық агроэкспорт платформасын құру

Цифрлық платформа – бұл ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірушілер, өңдеушілер, тасымалдаушылар, кеден және шетелдік сатып алушылар арасында бірыңғай байланыс алаңы.

1. Аграрлық экспортты тиімді басқару

- Өнім туралы толық мәлімет береді (көлемі, сапасы, сертификаты);

- Жеткізу тізбегін автоматтандырады;

2. Өнім іздеу мен сату жолын жеңілдетеді

- Фермер мен өндіруші делдалсыз шетелдік серіктеспен тікелей байланыс орнатады.

3. Экспорт географиясын кеңейтеді

- Сандық платформа арқылы Қазақстан өнімдері Еуропа, Азия, Таяу Шығыс сияқты жаңа нарықтарға жылдам шығуға мүмкіндік алады.

- Автоматты түрде нарық сұранысына талдау жасалып, ұсынысты тиімді реттеуге болады.

4. Ауыл шаруашылығы деректерін жинау және талдау

- Жинақталған статистика арқылы:

- Қай өнім қай нарыққа тиімді сатылады;

- Қай аймақта қандай өнім экспортқа бейім – барлығы цифрлы түрде көрініс табады.

5. Ашықтық және сенімділік артады

- Өнім сапасы, сертификат, қадағалау – бәрі цифрлық жүйеде тіркеледі.

- Бұл шетелдік серіктестер үшін сенімділік тудырады, жемқорлық пен көлеңкелі сауда азаяды.

Әрине бұл стратегиялардың іске асып және оның ары қарай дамуын реттейтін заңдардың болуы міндетті

Қазақстан Республикасындағы қолданылып жүрген негізгі құжаттар:

1. «Агроөнеркәсіптік кешенді дамыту жөніндегі ұлттық жоба (2021–2025)»

- Кластерлерді дамытуға басымдық берілген, бірақ бұл — стратегиялық құжат, заң емес.

- 2 Қазақстан Республикасының Индустриялық-инновациялық даму туралы заңы

- Өнеркәсіптік және агроөнеркәсіптік кластерлерге қатысты жекелеген бөлімдер бар, бірақ ауыл шаруашылығының толық кластерлік құрылымын құқықтық негізде нақты сипаттамайды.

3. АӨК субсидиялау ережелері

- Кейбір өңірлік кластерлік жобаларға инвестициялық субсидиялар мен қолдау қарастырылған, алайда бұл механизмдер тұрақты емес.

Ұсыныс

Ауыл шаруашылығы өнімдерін экспортқа шығару бойынша “бір терезе” қағидаты туралы заң

- Нидерланд, Канада, АҚШ сияқты елдерде фермерлерге барлық экспорттық рұқсаттар, сертификаттар мен кедендік құжаттар бір платформа арқылы беріледі.

- Бұл жүйе уақыт пен шығынды азайтады, жемқорлықты болдырмайды.

Қазақстанда жағдай:

- Құжат рәсімдеу бірнеше органға бағынады (АШМ, Кеден, Ветслужба, т.б.).

- Жүйе күрделі, цифрландыру толық жүргізілмеген.

Азық-түлік сапасын қадағалайтын тәуелсіз орган туралы заң

- Еуроодақ елдерінде азық-түлік қауіпсіздігі мен сапасына жауап беретін дербес және тәуелсіз бақылау органдары бар.

Қазақстанда жағдай:

- Бұл қызмет мемлекеттік органдар арасында бөлінген, тиімділігі төмен.

- Тәуелсіз ұлттық орган құру арқылы экспорт сапасын арттыруға мүмкіндік бар.

Қазақстанда кластерлік жүйеге неге арнайы заң қажет?

Қазақстан агроөнеркәсіп кешенінің әлеуеті зор болғанымен, қазіргі уақытта кластерлік жүйені нақты, жүйелі түрде реттейтін заңдық негіз жоқ. Бұл келесі қиындықтарға алып келеді:

- Қатысушылар арасында міндеттер мен табыс бөлінісі анықталмаған;
- Кластер құру кезінде инвесторлар мен кәсіпкерлерге нақты құқықтық кепілдік жоқ;
- Мемлекеттік қолдаулар жүйесіз және қысқа мерзімді;
- Жергілікті билік органдарының кластерлік саясатқа қатысуы реттелмеген.

Арнайы заңда не қамтылуы тиіс?

Бөлім

1. Кластер ұғымы мен түрлері

2. Қатысушылардың құқықтары мен міндеттері

Мазмұны

Ауыл шаруашылығы, өңдеу өнеркәсібі, экспортқа бағытталған кластерлердің анықтамасы мен ерекшеліктері

Фермер, өңдеуші, логистикалық компания, экспорттаушы, инвестор арасындағы заңды жауапкершілік

Бөлім	Мазмұны
3. Мемлекеттік қолдау шаралары	Салық жеңілдіктері, субсидия, инфрақұрылым салуға көмек, несие және кепілдік беру
4. Кластерді тіркеу және басқару	Ресми тіркеу, мониторинг, тиімділікті бағалау ережелері
5. Өңірлік ерекшеліктер мен пилоттық аймақтар	Облыстардың агроклиматтық және нарықтық жағдайына қарай икемділік

Қорытынды

Агроөнеркәсіптік экспорты дамыту стратегиясы – бұл тек сыртқы нарыққа шығу емес, сонымен қатар өндіріс құрылымын жетілдіру, терең өңдеуді арттыру, халықаралық стандарттарға сай өнім шығару, цифрлық платформалар мен кластерлік жүйелерді енгізу арқылы агроөнеркәсіп кешенінің сапалы жаңа деңгейге көтерілуі. Қазақстан дамыған елдердің (Нидерланд, АҚШ, Канада) тәжірибесін саралай отырып, өз аграрлық саясатын тиімді бағыттап, жоғары сапалы, бәсекеге қабілетті ауыл шаруашылығы өнімдерін әлемдік нарыққа шығару үшін жүйелі әрі ұзақмерзімді қадамдар жасауы қажет. Бұл – экономикалық өсімнің тұрақты көзіне айналуы мүмкін.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігі: <https://www.gov.kz/memleket/entities/moa?lang=kk>
2. QazTrade сауда саясатын дамыту орталығы: www.qaztrade.org.kz
3. Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросы: www.stat.gov.kz

РЕАЛИЗАЦИЯ И СБЫТ ПРОДУКЦИИ ЖИВОТНОВОДСТВА КАЗАХСТАНА

Онер Рауан

Казахский национальный аграрный исследовательский университет,
Алматы, Казахстан

Научный руководитель Мизанбекова С.К., д.э.н. РК., д.э.н РФ. профессор
Казахский национальный аграрный исследовательский университет,
Алматы, Казахстан

Ельтаева К.Е., магистр, старший преподаватель
Казахский национальный аграрный исследовательский университет,
Алматы. Казахстан

Аннотация. Участие отечественного животноводства в число передовых направлений сельского хозяйства планируется за счет открытия новых рынков экспорта и удешевления производства мяса. Для уменьшения заготовительно-транспортных расходов, увеличения товарных ресурсов мяса, совершенствования экономических отношений большое значение имеет приемка скота непосредственно в хозяйствах.

Андатпа. Отандық мал шаруашылығының ауыл шаруашылығының озық бағыттарының қатарына қатысуы экспорттың жаңа нарықтарын ашу және ет өндірісін арзандату есебінен жоспарлануда. Сатып алу - көлік шығыстарын азайту, ет тауарлық ресурстарын ұлғайту, экономикалық қатынастарды жетілдіру үшін малды тікелей шаруашылықтарда қабылдау үлкен маңызға ие.

Abstract. The advancement of the domestic livestock sector as a leading branch of agriculture is envisioned through the expansion of export markets and the reduction of meat production costs. A key measure in achieving these objectives is the implementation of on-site livestock procurement at farms, which contributes to lowering procurement and transportation expenses, increasing the supply of marketable meat, and improving economic relations within the sector.

Вывести отечественное животноводство в число передовых направлений сельского хозяйства планируется за счет открытия новых рынков экспорта и удешевления производства мяса. Утверждена Дорожная карта развития мясного скотоводства и овцеводства на 2024-2026 годы, реестры третьих стран-импортеров продукции пополняются новыми отечественными компаниями-экспортерами. На 27 декабря 2024 года в них входят 515 отечественных предприятий (в 2022 г. – 457). В рамках развития экспорта на открытых рынках проводится работа по расширению номенклатуры поставляемой животноводческой продукции (Китай, Азербайджан, Иран и др.). Ве декабре 2023 года достигнута договоренность об открытии азербайджанского рынка для казахстанского мяса КРС и МРС.

Для удешевления отечественного производства готовятся к внедрению передовые технологии содержания скота. Дорожная карта предусматривает создание мясных проектов и скотных рынков по австралийскому методу. Его основные преимущества – повышение среднесуточных привесов скота и сокращение периода достижения высоких весовых кондиций.

На сегодня в основных животноводческих регионах сформирован пул из крупных инвестпроектов, имеющих большой потенциал. Так, в областях Жетісу и Абай уже сформированы 2 проекта по овцеводству. ТОО «Алакол-Агро» (область Жетісу) начало сотрудничество с австралийскими консультантами для старта технического аудита проекта расширения откормплощадки до 50 тыс. голов овец. Заготовка скотосырья в области осуществлялась длительное время через откормочные спецхозы, куда скот должен был поступать на откорм и затем сдаваться на переработку. Фактически на практике 80% скотосырья поступало на перерабатывающие предприятия, минуя откормочные хозяйства. Система перехода на прямые связи предусматривает приемку окота и птица непосредственно в хозяйствах.

Для уменьшения заготовительно-транспортных расходов, увеличения товарных ресурсов мяса, совершенствования экономических отношений большое значение имеет приемка скота непосредственно в хозяйствах и доставка его специализированным транспортом заготовителей (централизованный вывоз). Такая форма заготовок имеет ряд преимуществ. Приемщик может выбрать скот по массе и упитанности, хозяйства освобождаются от необходимости приобретения и обслуживания специализированного транспорта, отвлечения средств и затрат.

Исследования показывают, что центровывоз по сравнению с приспособленным обходится дешевле в 1,5-2 раза, на 50-60% повышает грузоподъемность, на 15-20% сокращает травматизм и стрессовые явления у животных, обеспечивает более равномерное поступление скота на мясокомбинат, на 8-12% позволяет снизить потери животных. Таким образом, во многом устраняются потери, вызванные диспропорцией между количеством скота, подготовленного в хозяйствах к реализации, и производственными мощностями по забою и переработке животных, удаленностью от мест выращивания и откорма. Однако расширение центровывоза, кроме недостатка специализированного транспорта, тормозят такие факторы, как плохие дороги, отсутствие оборудования для взвешивания и погрузки, нестабильность кормовой базы.

Важное значение для повышения эффективности функционирования мясопродуктовой отрасли будет иметь снижение потерь продукции на стадии заготовки скота: во время погрузки откормленного поголовья, перевозки животных, предубойного содержания на мясоперерабатывающих предприятиях.

На основании многочисленных опытов на разных видах скота установлено, что уменьшение живой массы животных в период предубойной голодной выдержки происходит не только от изменения желудочно-кишечного

тракта, но и за счет резкого снижения массы и выхода мясных туш. Исследованиями установлено, что в течение 12, 24 и 48 часов предубойной голодной выдержки потери живой массы бычков составили 22; 26 и 33 кг и соответственно 4,8; 6,2 и 8,5 %. При этом убойный выход туш снизился на 1,3% при пребывании бычков на базах одни сутки, 2,8 % за двое суток или соответственно 6 и 12 кг.

Эти и другие исследования показали, что целесообразно проводить предубойную выдержку животных в самих хозяйствах и голодная выдержка должна быть не более 24 часов. Такой процесс сдачи-приемки скота можно обеспечить организационно-техническими мерами без дополнительных капиталовложений. Ритмичная работа убойных цехов мясокомбинатов должна базироваться не на увеличении длительности предубойного содержания животных, а на строгом соблюдении почасовых графиков сдачи-приемки скота.

В регионе применяют два метода приемки и расчетов за скот: по фактической живой массе или с помощью переводных коэффициентов. Каждый из методов имеет положительные и отрицательные стороны.

Приемка скота непосредственно в хозяйствах по живой массе и упитанности зачастую приводит к неточным расчетам мясной промышленности с хозяйствами, имеет место значительная пересортица по упитанности животных, принятых в хозяйствах по живой массе и по результатам убоя. Основной недостаток приемки по количеству и качеству мяса заключается в несовершенстве коэффициентов перевода мяса в живую массу, дифференциация которых уменьшается по мере повышения упитанности[1]. В то же время выход мяса в процентах к живой массе скота изменяется в обратной последовательности: когда упитанность снижается, она растет и наоборот. При условии совершенствования переводных коэффициентов эффективен метод сдачи мяса по конечному результату. Кроме того, учет производства, реализации и потребления в одной системе показателей (по количеству и качеству мяса) создает условия для стимулирования агропромышленной интеграции. Но метод расчетов по живой массе способствует реализации скота непосредственно в хозяйствах и вывозу специализированным транспортом. Центровывоз имеет несомненно экономические преимущества.

Система закупки является эффективным средством повышения качества скотосырья, которое в свою очередь равносильно увеличению доходов хозяйств. Цены установлены в зависимости от упитанности сдаваемого скота. Убойные цеха области занимаются только убоем и имеют незначительные мощности (2 тонны в смену). Из-за плохой технической оснащенности эта форма убоя не обеспечивает необходимого санитарного уровня производства, создает опасность эпизоотических заболеваний, снижает качество обработки туш и продуктов убоя, не обеспечивает рационального сбора и использования сырья. При переработке продукции животноводства вне промышленных предприятий не полностью используются отходы и побочные продукты.

В перспективе необходимо ликвидировать еще сохранившиеся

диспропорции в размещении госзакупок окота в производственных мощностей по их переработке» о учетом того, что максимальный радиус доставки окота будет доведен до 150 км, а птицы до 50 км. Для пополнения мясных ресурсов республики надо шире попользовать такой резерв, как уменьшение количества окота, забиваемого в хозяйствах на внутривладельческие нужды. В ряде хозяйств на эти цели расходуются 7-10% общего поголовья животных. При этой на убой отправляют молодняк, не прошедший откорма, что приводит к значительному недобору мясной продукции. Поэтому более рациональное использование всего мясного контингента скота позволит выработать дополнительное количество мясопродуктов.

По нашему мнению, для сокращения потерь мяса, побочных продуктов и отходов при переработке окота необходимо, прежде всего, привлечение скота на предприятия мясной и молочной промышленности с радиусом 30 км. Для создания благоприятных условий и привлечения нужно внести ряд изменений в существующий порядок его приемки и переработки. Например, должен быть расширен круг обязанностей предприятий-переработчиков: помимо убоя животных, разделки туш и выработки мясных продуктов они должны доставлять скот из хозяйств и готовую продукцию скота обоим или привлеченным транспортом. Значительные трудности испытывают животноводческие хозяйства, сами мясокомбинаты в процессе реализации окота и птицы, их транспортировки из-за нерационального размещения производственных мощностей по убою животных, в результате чего скот южных районов области перевозится на расстояние до 300-400 км, теряются тысячи тонн живой и убойной массы скота.

Зарубежный опыт свидетельствует, что небольшие, технически оснащенные предприятия (цеха) имеют ряд преимуществ перед крупным производством. Они быстрее учитывают изменения потребительского рынка, лучше используют свободные трудовые ресурсы, эффективно решают вопросы сезонности при выработке мяса и мясопродуктов. Однако создают также проблемы по использованию вторичного сырья, отходов переработки скота, загрязнению среды и т.д. из-за отсутствия необходимых сооружений, оборудования, технологии низкой квалификации кадров. В условиях недостатка финансовых средств поддержку может оказать частный бизнес. Коммерческие структуры должны быть заинтересованы вкладывать средства в стабильное дело - мясоперерабатывающую промышленность[2].

Скотоубойные пункты должны быть рассчитаны на объем переработки скота из личных подсобных и фермерских хозяйств. Необходимо расширить сеть убойных пунктов, в т.ч. мобильных, как филиалов мясокомбинатов, разместив их за пределами рационального радиуса завоза скота. При этом необходимо обеспечить сохранность шкур, а также более полную утилизацию всей побочной кишечного и ферментного сырья, крови. Дальнейшее увеличение объемов производства мясных продуктов улучшение их качества, повышение эффективности производства в значительной мере связано с

совершенствованием технологии, механизацией и автоматизацией трудоемких процессов, рациональным использованием сырья.

В структуре затрат на производство мяса 35% приходится на сырье и основные материалы. Сырьем для мясной промышленности является скот и птица, поставляемые сельскохозяйственными предприятиями области. Структура перерабатываемого окота из сырья, поступавшего от сельскохозяйственных предприятий на объединение мясной промышленности отличается преобладанием крупного рогатого окота - 68%; овцы составляют 28%; лошади 2,3%; свиньи - 2,9%, птица – 0,1%. Это соответствует уровню специализации области

По инвестиционному проекту "Карасу-Астык" запланировано увеличение откормочной площадки до 10 тыс. голов, модернизация мясокомбината с внедрением технологии глубокой переработки продукции и увеличение племенного репродуктора до 7 тыс. голов. Предусмотрено развитие "зеленых" технологий – биогаза. Инвестиционно-промышленная корпорация "ZHERSU", координатор проектов "Архарлы-Майбурек" и «"Каинды", обладая репродуктором на 7 тыс. маточного поголовья, в большинстве пород Абердин-ангус и Герефорд, планирует расширить до 10 тыс. голов и установить системы орошения на 2 тыс. га. .

В текущем году на реализацию крупных инвестиционных проектов по опыту Северо-Казахстанской области из республиканского бюджета выделено 100 млрд тг на создание 65 МТФ производственной мощностью 373 тыс. тонн молока в год, что позволит снизить импортозависимость страны с 39% до 11%.

За последние 10 лет повысился генетический потенциал животноводства. За счет усиления мер государственной поддержки вырос удельный вес племенных животных по всем видам скота, удельный вес племенного КРС вырос с 7% до 13,5% к общему поголовью КРС. Увеличилось количество фермерских хозяйств, вовлеченных в процесс селекционной и племенной работы и породного преобразования.

Продолжена работа по включению в Реестры стран-импортеров животноводческой продукции отечественных предприятий, с 2020 года их число увеличилось на 35% с 2484 до 3357. ведется работа по трансферу технологий с мировым лидером – «Бёрингер Ингельхайм» по производству отечественной вакцины против ящура на новом заводе OTARBIOPHARM, запуск производства планируется в 2024 году.

Продолжена поставка живого скота и животноводческой продукции на рынки Узбекистана, арабских и ряда других стран на основе достигнутых двусторонних договоренностей между ветеринарными службами. Решением межведомственной комиссии продлены экспортные квоты на вывоз бычков и баранчиков из страны[3].

Сдерживающим фактором экспорта кожевенного сырья выступала экспортная пошлина в размере 200 евро за 1 тонну. В настоящее время экспортная пошлина по МРС полностью отменена, по КРС снижена до 100 евро.

Дополнительно к этому в правила инвестиционных субсидий вводится новый паспорт, предусматривающий возмещение 25% инвестиционных вложений на строительство и модернизацию мощностей по переработке кожсырья и шерсти. В целом по республике планируется реализация 3-х проектов по переработке шкур животных для производства желатина, кормовых добавок и 1-го проекта по переработке шерсти.

Библиографический список

1 Ушачев, И. Г. Приоритетные направления развития АПК на современном этапе / И. Г. Ушачев, А. В. Колесников, В. В. Маслова. – DOI 10.33305/251-3. – Текст : непосредственный // АПК: Экономика, управление. – 2025. – № 1. . – С. 3-13.

2. Нурахова Б.Ж., Бураханова А.К., Байжаксынова Г.К. Производство мяса и продуктов его переработки в Казахстане: улучшение качества и ассортимента. *Проблемы агрорынка*. 2023;(1):151-160.

3. Акимбекова Г. У., Баймуханов А. Б., Кыдырбаева Э. О., Каскабаев У. Р. Производство и переработка мяса и молока в Республике Казахстан // *Проблемы агрорынка*. – 2018. – № 3. – С. 164- 172

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ РОССИИ

Фроловичева П.А., аспирант,
Печеная Л.Т., д.э.н., доцент, ведущий научный сотрудник ВНИИЭСХ,
Москва

Аннотация. В статье рассмотрено состояние социально-экономической инфраструктуры сел. Предложена модель формирования данной системы, сформулированы рекомендации по развитию социально-экономической инфраструктуры сельских территорий России.

Abstract. The article examines the state of the socio-economic infrastructure of villages. A model for the formation of this system is proposed, recommendations for the development of the socio-economic infrastructure of rural areas of Russia are formulated.

Высокая значимость продукции сельского хозяйства для населения и страны в целом, производимой одной из ведущих отраслей экономики России, явилась предпосылкой существенного повышения в последние годы внимания государства как к аграрному сектору, так и к сельским территориям. Отчасти это обусловлено нехваткой кадров в отраслях и подотросях сельского хозяйства, и связанной с этим, необходимостью нивелирования миграции населения из сельских территорий и выравнивания социально-экономических уровней городских и сельских поселений страны. Так, несмотря на увеличение за последние пять лет количества школ в селах на 9 %, существенно (почти на 16%) возросла доля образовательных заведений, находящихся в аварийном состоянии и нуждающихся в ремонте. За этот период усилился отток населения (особенно молодежи) из сел в города, что оказывает негативное влияние на кадровый потенциал сельского хозяйства и на жизнеобеспечивающие блоки сельской инфраструктуры. Это касается и здравоохранения: число врачей в расчете на 10 тысяч сельских граждан уменьшилось на 2 %. Такая ситуация обусловлена тесной связью миграции с отличиями качества жизни в селах и городах, в том числе из-за отставания социально-экономической инфраструктуры. В свою очередь, существует и обратная связь, означающая, что повышение уровня жизни на селе способствует развитию сельского хозяйства и становится драйвером роста благосостояния общества, напротив, его снижение – приводит к деградации.

Согласно энциклопедическому толкованию социальная инфраструктура представляет собой совокупность специфических форм, методов и процессов, а также сооружений, зданий, различных коммуникаций, обеспечивающих общие условия и нормальное функционирование экономической, социальной,

экологической и других областей жизнедеятельности общества, его воспроизводства и развития.

Социально-экономическая инфраструктура представляет собой сложную, многоаспектную и multifunctionalную систему, предусматривающую разные виды деятельности [4]. Ее можно рассматривать как функционал, интегрирующий в рамках данной системы различные сферы общественной жизни, виды работ и оказываемых услуг, необходимых для удовлетворения потребностей сельского населения. При этом нужно учитывать, что только при эффективной работе предприятий отрасли на отдельно взятой сельской территории могут быть достигнуты комфортные условия проживания людей. В таблице 1 представлена модель социально-экономической сельской инфраструктуры, дифференцированная по блокам, объектам и функциональному назначению.

Таблица 1- Модель социально-экономической инфраструктуры села

Инфраструктурные блоки	Объекты социально-экономической инфраструктуры	Функциональное назначение
Производственно-экономический	Совокупность отраслей сельского хозяйства и видов деятельности	Производство разных видов сельхозпродукции; предоставление рабочих мест; содействие в развитии инфраструктуры
	Производство сельхозпродукции	
	Система сбыта (оптовая торговля)	Реализация произведенной сельхозпродукции
	Материально-техническое снабжение, энергетическая, ремонтная службы и др.	Обслуживание сельскохозяйственного производства
Медицинский	Больницы	Оказание медицинских услуг сельским гражданам
	Фельдшерско-акушерские пункты	
	Амбулаторно-поликлинические организации	Оказание медицинской помощи и предупреждение распространения заболеваний
Образовательный	Детские сады	Воспитание и образование
	Школы	Образование
	Училища, техникумы колледжи	Образование, подготовка специалистов (в том числе по рабочим профессиям)
	Вузы	Подготовка специалистов
Коммунальный	Система водоснабжения	Оказание услуг по водо- и электроснабжению, отоплению, канализации
	Система электроснабжения	
	Система канализации	
	Система отопления	
	Управляющая компания	
Транспортный	Совокупность предприятий транспорта	Обеспечение транспортной доступности сельского населения
	Дорожные сети	
	Объекты логистики	Оптимизация потоков транспорта и грузов
	Станции техобслуживания (ремонтные, АЗС и пр.)	Обслуживание транспортных средств
Информационный	Компьютеризация	Компьютеризация рабочих мест, программное и техническое обеспечение

	Информатизация	Формирование единого информационного пространства, технологии управления знаниями
	Цифровизация	Цифровые платформы, умные производства, цифровые экосистемы
Коммерческий	Предприятия торговли	Повышения доступности продовольствия и других товаров
	Организации общественного питания (столовые, кафе, рестораны и др.)	
	Кредитные учреждения	Финансовое обслуживание населения
	Учреждения сферы обслуживания (парикмахерские, бытового ремонта и др.)	Бытовое обслуживание населения
	Прочие коммерческие предприятия	
Государственно-правовой	Органы охраны правопорядка	Правовая защита граждан
	Сельсоветы	Прием заявлений, оказание помощи сельским гражданам и пр.
	Отделения связи	Предоставление почтовых и информационных услуг
	Почтовые отделения	
Досуговый	Библиотеки	Культурно-просветительная миссия, предоставление мест для отдыха
	Дома культуры, клубы	
	Спортивно оздоровительные учреждения	Укрепление физического состояния сельских граждан, расширение охвата физкультурой и спортом

Составлена автором на основе трудов российских и зарубежных ученых [1 - 6]

На рисунке 1 видно, что основными элементами в составе социально-экономической инфраструктуры являются девять основных блоков, в которых сосредоточены сферы деятельности по предоставлению сельскому населению комплекса услуг, необходимых для создания благоприятных (комфортных) условий проживания в той или иной сельской территории.

Исследование методом анкетирования показало, что главной причиной отставания социально-экономической инфраструктуры сельских поселений от городских, несмотря на дефицит кадров, зачастую является отсутствие работы и, как следствие, доходов у населения. Такая ситуация вводит данные территории в состояние депрессивности, вызывает социальную напряженность и деградацию общества. Поэтому содействие открытию предприятий и созданию новых рабочих мест на сельских территориях становится главной задачей федеральных, региональных, местных органов власти, руководства сельскохозяйственных компаний, а также приоритетным стратегическим направлением развития России и ее регионов.

Анализ состояния сельской инфраструктуры в России позволил выявить ряд проблем, влияющих на качество жизни населения, среди которых [1,3]:

- устаревание и недостаток в селах объектов социальной инфраструктуры, включая школы, больницы и культурные учреждения –ограничивает доступ жителей к образованию, медицинским услугам и культурному развитию, снижает привлекательность сельских территорий для молодежи и приводит к оттоку населения в города;

- дефицит квалифицированных специалистов – влияет на качество услуг и вызывает необходимость обращения в аналогичные организации городской местности;

-ограниченный доступ к транспортной системе (отсутствие качественных дорог и транспорта) – затрудняет связь с городами и другими населенными пунктами, увеличивает время и стоимость доставки товаров, создает сложности перемещения жителей до мест работы, учебы и пр.

- плохое водоснабжение и санитария (недостаток качественной питьевой воды и плохие санитарные условия) – могут вызвать распространение инфекционных заболеваний и ухудшение здоровья населения;

- проблемы с доступом недостаточный доступ населения сельских территорий к интернету и цифровым технологиям ограничивает возможности обучения, работы и развлечений; усиливает социальную изоляцию и ухудшает качество жизни.

Указанные проблемы затрудняют развитие сельских территорий и препятствуют улучшению качества жизни жителей села. Ситуацию обостряет присоединении к Российской Федерации территорий, ранее принадлежащих Украине, существенно отстающих по технико-технологическому уровню и пострадавших от сильных разрушений, включая сельскохозяйственные предприятия и объекты социально-экономической инфраструктуры. Значительным разрушениям СВУ были подвергнуты и сельские территории Курской, Белгородской и других областей РФ, для восстановления которых потребуются крупные инвестиции. Вместе с тем, несмотря на сложности, существуют конкретные пути решения проблемы развития сельской инфраструктуры, в том числе, направленные на: развитие системы здравоохранения, улучшение образования, жилищное строительство, ремонт и строительство новых дорог и др. [5]. Решению задач по совершенствованию сельской инфраструктуры будут способствовать [2]:

внедрение инновационных технологий, которые позволят повысить эффективность работы в отраслях АПК, оптимизировать продажу сельхозпродукции и улучшить развитие местного бизнеса;

цифровизация разных сфер отрасли, способствующая существенному упрощению и ускорению процессов, а также предоставлению в селах разных услуг, улучшению их качества и удобства для пользователей;

укрепление взаимодействия организаций сельского хозяйства с образовательными учреждениями (колледжами, вузами и др.) в целях повышения уровня компетенций работников отрасли и освоения новых профессий [1, 3, 6];

комплексное развитие услуг, оказываемых на территории сельских поселений, расширение их состава и улучшение качества;

мероприятия по модернизации отрасли и расширению объектов сельской инфраструктуры должны учтены в госпрограммах (например, «Комплексная программа развития сельских территорий», «Цифровая деревня» и др.) и

стратегических планах, а их практическая реализация – зафиксирована в дорожных картах с закреплением ответственных лиц.

Учитывая многонациональный и многоконфессиональный характер нашей страны, особенности менталитета и традиции, а также существенные отличия природно-климатических условий разных территорий Российской Федерации, при обосновании мероприятий по развитию сельской инфраструктуры необходимо принимать во внимание специфические особенности регионов. Находясь в постоянной динамике, во взаимосвязи и взаимодействии с производственной сферой (отраслями АПК), социально-экономическая инфраструктура служит базой развития села. Однако мероприятия по ее развитию и преодолению разрыва между городом и селом невозможны без участия государства.

Важная роль в развитии сельской инфраструктуры отводится общественным организациям и местному сообществу. Их активность способствует повышению мотивации местного населения и привлечению инвестиций для внедрения инновационных проектов. Только путем интеграции усилий аппарата управления отраслью (в центре и на местах), местных органов власти, общественных организаций и населения, при непосредственном участии государства можно обеспечить устойчивое развитие сельских территорий и создать равные условия для граждан всех регионов нашей страны.

Список литературных источников

1. Заир-Бек С.И., Мерцалова Т.А., Анчиков К.М. Портрет российской сельской школы. //Мониторинг экономики образования, 2020, № 35. - С. 1-16.
2. Крупина Н.Н. К вопросу о цифровой инфраструктуре сельских территорий //Региональная экономика и управление: электронный научный журнал. 2023, № 2 (7406). Режим доступа: <https://eee-region.ru/article/7406/>
3. Развитие сельских образовательных организаций в условиях реализации Национального проекта «Образование»: материалы всероссийской научно-практической конференции [26-27 марта 2020 г.] /под ред. Л. В. Байбородовой. – Ярославль: РИО ЯГПУ ГАУ ДПО ЯО ИРО, 2020. – Часть 1. – 431 с.
4. Роль социальной инфраструктуры в повышении качества жизни сельского населения. Economics: Yesterday, Today and Tomorrow. 2019, Vol. 9, Is. 4A Natal'ya P. Kuz'mich
5. Чернышев В.М., Воевода М.И., Стрельченко О.В., Мингазов И.Ф. Сельское здравоохранение России. Состояние, проблемы, перспективы. Сибирский научный медицинский журнал. 2022;42(4):4–14.
6. Шерайзина Р.М. Сельская школа современной России и зарубежья /Р.М.Шерайзина, З.Б. Ефлова //Непрерывное образование: XXI век. – 2021. – Вып. 1 (33). <https://lll21.petrso.ru/journal/article.php?id=6685>

ПРИОРИТЕТЫ РАЗВИТИЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА В РЕАЛИЗАЦИИ АГРАРНОЙ ПОЛИТИКИ

Сактаганов А.М.

Казахский национальный аграрный исследовательский университет,
Алматы, Казахстан

Научный руководитель Мизанбекова С.К., д.э.н. РК., д.э.н РФ. профессор
Казахский национальный аграрный исследовательский университет,
Алматы, Казахстан

Ельтаева К.Е., магистр, старший преподаватель
Казахский национальный аграрный исследовательский университет,
Алматы. Казахстан

Аннотация. Государственная аграрная политика является частью экономической политики и направлена на создание условий для устойчивого развития сельскохозяйственного производства, повышения конкурентоспособности продукции, на формирование эффективно функционирующего рынка сельскохозяйственной продукции.

Андапта. Мемлекеттік аграрлық саясат экономикалық саясаттың бір бөлігі болып табылады және ауыл шаруашылығы өндірісінің орнықты дамуы үшін жағдай жасауға, өнімнің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға, ауыл шаруашылығы өнімдерінің тиімді жұмыс істейтін нарығын қалыптастыруға бағытталған.

Abstarkt tThe state agrarian policy, as an integral part of the national economic policy, is aimed at creating favorable conditions for the sustainable development of agricultural production, enhancing the competitiveness of agricultural products, and establishing an efficiently functioning market for agricultural goods.

Аграрный сектор в силу своей уникальности и специфики занимает особое положение в экономике страны, однако из-за диспаритета цен не участвует на равных в межотраслевой конкуренции.

Низкодоходное сельское хозяйство, зависимое от природных факторов и имеющее выраженный сезонный циклический характер, нуждается в разработке государственной программы развития. Оно медленнее, чем другие отрасли реального сектора экономики, приспособляется к быстро изменяющимся экономическим и технологическим условиям.

Сельское хозяйство Казахстана отличается консервативностью и неэластичностью, неадекватностью реагирования на требования рынка. В связи с этим, эффективное сельскохозяйственное производство возможно только при активном участии государства путем поддержки его на республиканском и региональном уровнях, разработки и реализации приоритетных национальных проектов развития АПК.

Эта проблема актуальна, поскольку действующий механизм распределения бюджетных средств в основном направлен на поддержку экономически благополучных хозяйств, не создает условий для равнодоступности сельских товаропроизводителей к бюджетным ресурсам, не способствует эффективному использованию бюджетных ассигнований, выделяемых на поддержку сельского хозяйства.

Необходимость обеспечения продовольственной безопасности страны, поиска эффективного механизма функционирования АПК требует разработки действенного механизма его функционирования, научно обоснованных методик и практических рекомендаций, определения приоритетных направлений развития и распределения бюджетных ассигнований между сельскохозяйственными товаропроизводителями [1].

Важная роль в решении этих проблем отводится органам управления АПК регионов, т.к. на этом уровне осуществляется системное, комплексное регулирование агропромышленного комплекса в целях создания благоприятных финансовых и социальных условий для обеспечения населения продуктами питания, а сельскохозяйственных товаропроизводителей - необходимым уровнем доходов.

Обобщение теоретических исследований показывает, что в экономически развитых странах создана регулируемая государством система хозяйствования, отражающая цели проводимой экономической политики. Фактически в организационно-экономических отношениях аграрного сектора при сохранении важнейших рыночных механизмов произошли фундаментальные изменения. Ограниченность природных ресурсов, влияние климатических факторов и низкая цена конечной продукции поставили сельское хозяйство в ряд наименее доходных отраслей экономики.

Это явилось причиной вмешательства государства в качестве поддерживающей силы в регулирование сельского хозяйства сначала в США (30-е годы XX века), затем в странах Западной Европы (60-е годы). В наше время государственное регулирование агропромышленного комплекса стало закономерной чертой современной экономики промышленно развитых стран.

Однако зарубежный опыт требует адаптации к отечественным экономическим возможностям и потребностям, национальным и историческим особенностям.

В условиях диспаритета цен, повсеместного дефицита ресурсов исходным пунктом в механизме принятия решений аграрной политике является определение приоритетных направлений воздействия государства на производство и потребление продукции агропромышленного комплекса.

В разные периоды развития нашей страны принималось немало решений по вопросам развития сельского хозяйства, сопряженных с ним отраслей и конечных потребителей.

Наиболее простая - трехсферная модель агропромышленного комплекса представляет агропромышленный комплекс как совокупность отраслей,

обслуживающих сельское хозяйство (I сфера), собственно сельскохозяйственное производство (II сфера) и отрасли, осуществляющие заготовку, хранение, переработку и реализацию продукции из сельскохозяйственного сырья (III сфера). Иногда в модель АПК включают четвертую сферу, объединяющую отрасли производственной инфраструктуры - транспортировку, хранение, связь.

Сравнение структуры конечного продукта АПК в Казахстане и США показывает, что наибольшие различия приходятся на соотношение долей II и III сферы, а также распределение стоимости конечного продукта в рамках III сферы. В США соотношение между II и III сферами составляет 1:3, то есть 25% стоимости конечного продукта АПК формируется в сельскохозяйственном производстве, 75% - отраслях, третьей сферы. В Казахстане около половины стоимости конечного продукта приходится на сельское хозяйство, что свидетельствует об относительной неразвитости третьей сферы АПК в соответствии с рисунками 1, 2.

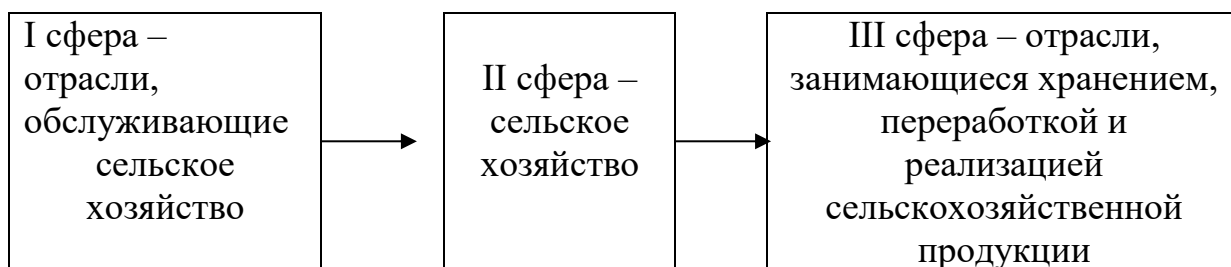
I сфера – отрасли, обслуживающие
сельское хозяйство

II сфера – сельское хозяйство

III сфера – отрасли, занимающиеся хранением, переработкой и реализацией сельскохозяйственной продукции

Примечание – Составлено на основе изучения литературных источников

Рисунок 1 - Трехсферная модель агропромышленного комплекса



Примечание – Составлено на основе изучения литературных источников

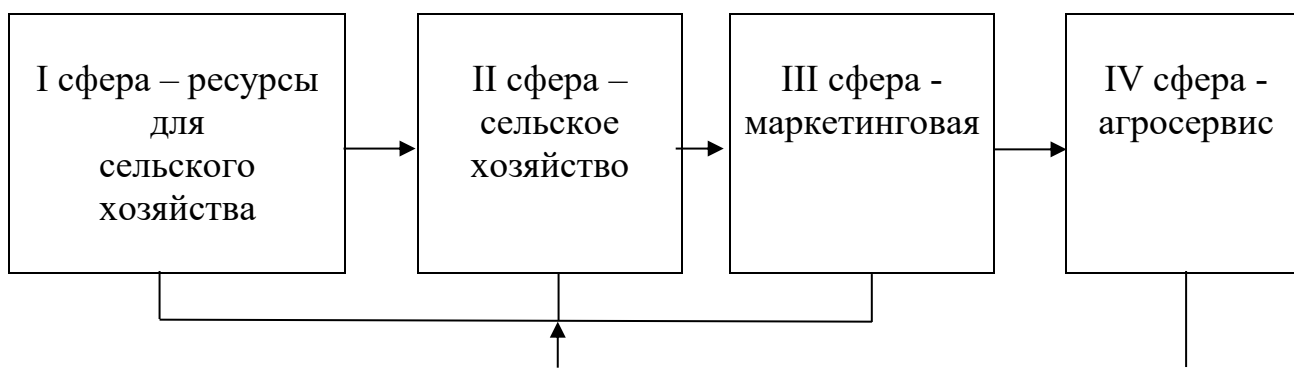


Рисунок 2 - Четырехсферная модель комплекса агробизнеса

Ранее государственное регулирование не выделялось отдельно в самостоятельную сферу. Однако в современных условиях экономике оно сосуществует с рыночным механизмом хозяйствования и использует преимущественно косвенные рычаги воздействия на агробизнес.

Поэтому государственное регулирование рассматривается как встроенный в его механизм управляющий и координирующий элемент, входящий в состав IV сферы – «агросервис».

В перспективе широкое распространение получит четырехсферная модель, раскрывающая взаимоотношения отраслей, связанных с сельским хозяйством, и государства, ограничение видов конечной продукции АПК исключительно продовольствием, что является следствием определения целей аграрной политики.

Продовольственная безопасность является одной из главных целей аграрной и экономической политики государства. Для Казахстана решение проблемы продовольственной безопасности сводится в основном к самообеспечению пищевыми продуктами за счет наращивания отечественного производства, то есть к ее продовольственной независимости, на которую оказывают воздействие ряд внутренних и внешних угроз.

Гарантией достижения продовольственной безопасности страны являются стабильность преимущественно внутренних источников поступления продовольствия и наличие в необходимых объемах его резервных фондов, прежде всего по социально значимым видам продовольствия и сельскохозяйственного сырья для их производства. При этом основу национальной продовольственной безопасности составляет устойчивое самообеспечение страны продовольствием, которое для нее на протяжении многих лет традиционно являлось актуальной и одновременно наиболее сложной и трудноразрешимой проблемой [2]. При этом определяя уровень продовольственной безопасности страны, необходимо принимать во внимание следующие составляющие: объем и устойчивость производства сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия; потребность населения в продовольствии по научно обоснованным нормам потребления пищевых продуктов; уровень самообеспечения продовольствием, рассчитанный не из норм потребительской корзины, а на основе научно обоснованных норм потребления продовольствия отдельными группами населения с учетом природных и экономических условий территории проживания, традиций в питании [3].

Принят Национальный проект по развитию агропромышленного комплекса Казахстана на 2024-2028 годы. Основной целью Национального проекта является увеличение объема валовой продукции сельского хозяйства в 2 раза за 2024-2028 годы.

Проект предусматривает 2 задачи: ускоренную диверсификацию структуры посевных площадей и стимулирование внедрения агротехнологий, а также реализацию приоритетных инвестиционных проектов в АПК.

Реализация Нацпроекта позволит к 2028 году достичь следующих социально-экономических результатов:

- увеличение объема валовой продукции сельского хозяйства в 2 раза в 2028 году до 17 трлн тенге;
- обновление сельхозтехники до 8-10% в год;
- повышение производительности труда в 2 раза до 9,1 млн тенге;
- увеличение экспорта продукции АПК в 2 раза до \$10 млрд;
- увеличение притока инвестиций в сельское хозяйство в 3,3 раза до 3,2 трлн тенге;
- увеличение доли переработанной сельхозпродукции (молоко, мясо, семена масличных, рис, кукуруза, гречиха) до 70%;
- самобеспеченность по импортозависимым продовольственным товарам за счет отечественного производства: яблоки - 100%, колбасные изделия - 100%, сыры и творог - 100%, сахар - 83%, мясо птицы - 100%.

Для достижения поставленных задач в Национальном проекте на 5 лет предусмотрено 10,5 трлн тенге возвратных средств, которые будут направлены на льготное кредитование весенне-полевых и уборочных работ, на льготный лизинг сельскохозяйственной техники, а также реализацию инвестиционных проектов в сфере агропромышленного комплекса.

Помимо этого, в Национальном проекте предусмотрено увеличение объема субсидирования с 432,9 млрд тенге до 882,5 млрд тенге с 2024 по 2028 годы.

При реализации мероприятий Национального проекта будут привлечены внебюджетные средства в размере 3,8 трлн тенге за 5 лет.

Безусловно, важнейшим условием обеспечения продовольственной безопасности страны является общий уровень функционирования ее национальной экономики. Он определяет и основу развития агропромышленного комплекса, создание для его базовой отрасли – сельского хозяйства особых макроэкономических условий, возможности оплачиваемого крупномасштабного импорта пищевых продуктов и сельскохозяйственного сырья для их производства.

Функционирование агропромышленного комплекса, отвечающее требованиям повышения жизненного уровня населения, продовольственной безопасности страны, должно характеризоваться такими качественными, количественными и социально-экономическими параметрами, которые обеспечивали бы устойчивое и более полное удовлетворение ее потребностей в сельскохозяйственной продукции, сырье и продовольствии за счет мобилизации потенциала отечественного агропромышленного производства и прежде всего сельского хозяйства, осуществления по отношению к нему особой

протекционистской политики государства, не противоречащим требованиям ВТО [4].

Библиографический список

1. Калиев Г.А., Молдашев А.Б. Вопросы продовольственной безопасности Казахстана. Проблемы агрорынка. 2021;4(4):13-22. <https://doi.org/10.46666/2021-4.2708-9991.01>
2. Молдашев А.Б., Федорова Е.Я., Джамбаева Г.А. Продовольственное обеспечение в условиях дестабилизации мировой экономики. Проблемы агрорынка. 2024;(1):13-26. <https://doi.org/10.46666/2024-1.2708-9991.01>
3. Рустембаев Б.Е., Байжолова Р.А., Амангельдиева Ж.А. Аграрная политика Республики Казахстан в контексте интеграционного потенциала ЕАЭС. Проблемы агрорынка. 2023;(3):13-23.
4. Пилипук, А.В. Критерии и методические подходы к выявлению и оценке резервов повышения эффективности производства в рамках продуктовых подкомплексов АПК и сырьевых зон агропромышленного производства / А. В. Пилипук // Научные принципы регулирования развития АПК: предложения и механизмы реализации.-Минск, 2022. С. 37–45.

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЫНКА ОРГАНИЧЕСКОЙ ПРОДУКЦИИ

Сеитов С. К., к.э.н., МГУ имени М.В. Ломоносова, Москва, Россия

Аннотация: *Статья доказывает перспективы развития рынка органической продукции, что обусловлено трендом на потребление здоровых продуктов питания. Эти тенденции делают целесообразным акцент на поддержку органического производства в Казахстане и России.*

Аңдатпа: *Мақалада органикалық өнімдер нарығының даму болашағы дәлелденеді, бұл салауатты тағам тұтыну үрдісінің артуымен байланысты. Аталған үрдістер Қазақстан мен Ресейде органикалық өндірісті қолдауға басымдық берудің маңыздылығын негіздейді.*

Abstract: *The article substantiates the prospects for the development of the organic products market, which are driven by the growing trend toward the consumption of healthy food. These trends justify the need to prioritize support for organic production in Kazakhstan and Russia.*

По прогнозам Grand View Research, мировой рынок органических продуктов сохранит свой рост со скоростью 10–12% в год и достигнет в 2025 г. объема порядка \$212-230 миллиардов. Предполагают, что к 2025 г. объем рынка органических продуктов может составить от 3 до 5% от мирового рынка сельхозпродукции.

Лидером по объему рынка органической продукции являются США (44% рынка). Далее с существенным отставанием идут страны Евросоюза и Китай.

В 2016 г. страны Европы впервые признали, что рынок потребления органических продуктов в ЕС растет быстрее, чем их производство.

Видимо, поэтому наибольшее количество производителей приходится на Индию, Уганду, Эфиопию и Танзанию.

Выбор в пользу натуральных органических продуктов (обычно более дорогих по сравнению с традиционными) жители разных стран делают исходя из разных убеждений и по разным причинам. Главное – забота о своем здоровье. Именно это служит основным мотивом для покупок больше, чем половины французов (~63%). Немецкие потребители, обеспокоенные состоянием окружающей среды, покупают натуральные продукты, потому что их производство создает меньше загрязнений. Жителей Дании заботятся о животных, а жителей США – отсутствие в пище ГМО.

По количеству продукции, потребляемой на душу населения, европейские страны лидируют.

Количество людей, которые регулярно употребляют органические продукты за последние 15 лет выросло более чем в 5 раз и составило ~ 700 миллионов человек. Основными потребителями являются люди с высоким или средним достатком, проживающие в благополучных, развитых странах.

В России формирование рынка экопродуктов только начинается, и пока что он мал. Объем рынка, по исследованиям FiBL и IFOAM в 2015 году, пока остается низким и составляет €120 миллионов (~7 миллиардов рублей), а потребление экопродуктов на душу населения в €0,8 (~48 рублей).

Развитию сегмента рынка микрозеленив России мешают свои причины - в первую очередь отсутствие централизованных механизмов сертификации органических продуктов.

В 2020 году появились и другие причины – резкое изменение предпочтений потребителей из-за COVID-19.

Эксперты PwC (ныне «ТеДо») провели опросы среди горожан до и после вспышки эпидемии COVID-19, стараясь понять, во-первых, поведение потребителей, проживающих в городах и, во-вторых, последствия для бизнеса.

В результате исследований выявили, что покупатели по большей части переориентировались на покупку, в основном, минимального набора жизненно необходимых товаров.

Исследования потребительского рынка в течение 8 лет до вспышки COVID-19 показывали, что горожане предпочитали физически осуществлять покупки в магазинах, и 47% делали покупки в магазине не реже одного раза в неделю. После вспышки COVID-19 опрос показал, что 49% респондентов тратят меньше ввиду сокращения количества доступных различных социальных мероприятий. 23% потеряли денежные средства из-за отмены мероприятий или активностей, из-за введенных мер самоизоляции, 50% стали больше использовать социальные сети, 56% стали чаще смотреть телевизор.

В исследовании потребителей, которое было проведено PwC (ныне – компания «ТеДо») до эпидемии, почти половина городских потребителей в мире указали, что они вносили изменения в рацион питания (принимали добавки, внедряли растительные пищевые продукты или ограничивали потребление определенных групп продуктов питания) в попытке вести более здоровый образ жизни. Исследование во время пандемии показало, что фокус с диеты и здорового питания сместился к целостной концепции ЗОЖ.

В современных условиях, когда экологические проблемы и забота о здоровье становятся все более актуальными, органическое земледелие открывает широкие возможности для фермеров в Казахстане. С каждым годом интерес к экологически чистым продуктам растет, появляются новые органические продукты местных производителей, которые хотят занять свое место на рынке[1].

В 2024 году в Казахстане одобрили закон «О производстве и обороте органической продукции» (вступил в силу 11 ноября 2024 года), который определяет правовые, экономические, социальные и организационные основы производства органической продукции, направленные на развитие внутреннего рынка органической продукции и повышение их конкурентоспособности на внешних рынках. Кроме того, законодательные поправки предусматривают создание и ведение реестров производителей органической продукции, семян

сельскохозяйственных растений и сельскохозяйственных животных, используемых для органического производства.

В Казахстане площадь полей, которые обрабатываются по технологиям органического производства, подтвержденным европейскими сертифицирующими организациями, составляет более 200 тыс. га. Однако этот потенциал не реализован полностью[2].

Экспорт органической продукции становится важной частью аграрной экономики Казахстана. Главные позиции на экспорте занимают пшеница, семена льна и соевые бобы. Согласно рейтингам FiBL и IFOAM, из 123 стран Казахстан занимает **9-е место** по экспорту органической продукции, **4-е место** среди стран-экспортеров органической пшеницы, **6-е место** по экспорту органических семян масличного льна.

Однако для получения доступа на рынок органической продукции необходимо учитывать различные аспекты этой сферы. Во-первых, сертификация имеет первостепенное значение. Она обеспечивает высокие стандарты производства и создает доверие между производителями и потребителями.

Для борьбы с подделкой органической продукции предусмотрена маркировка органической продукции. Такая маркировка осуществляется только при наличии сертификата соответствия, а в его рекламе может использоваться только слово «органический» и его производные.

Казахстанский органический бренд ***Qazaq organic food*** создан для маркировки сертифицированной органической продукции казахского производства. Защитой прав, интересов предпринимателей и юридических лиц, производителей органической продукции, продвижением на рынке органической продукции в Казахстане занимается «Союз производителей органической продукции Казахстана».

По данным МСХ РК в настоящее время в Казахстане осуществляют свою деятельность около 38 сертифицированных хозяйств.

Правительство Казахстана активно поддерживает органическое регулирование экономики, введение новых законов и стандартов, а также реализацию мероприятий по субсидированию сертификации и поддержке фермеров.

Фермеры производят органическую продукцию, разделяя ее на две категории: продукция, ориентированная на экспорт в Европу, и продукция для внутреннего рынка Казахстана. Основная часть производства ориентирована на европейский рынок, где спрос на органику стабильно высок. Однако производители также стремятся увеличить интерес к органической продукции внутри страны, несмотря на то, что этот сегмент рынка пока остается относительно узким. Например, в Костанае практически невозможно найти магазины, специализирующиеся на продаже органических продуктов. Основные объемы продукции продаются в крупных городах, таких как Астана и Алматы, но даже там объемы продаж остаются небольшими.

В декабре 2023 года был проведен опрос по инициативе Союза производителей органической продукции Казахстана с целью изучения поведения потребителей органической продукции. По результатам исследования, большинство опрошенных (66%) знают, что такое органическая продукция, однако это не отразилось на уровне потребления. Более половины участников опроса (56,8%) никогда не покупали органическую продукцию, что связано, прежде всего, с ее высокой ценой.

Кроме того, исследование показало, что хотя узнаваемость логотипов «Органик» выросла, количество постоянных покупателей остается невысоким. Основными мотивами для покупки органической продукции остаются ее полезные свойства и натуральность. При этом такие факторы, как экологическая безопасность или отсутствие примесей, играют меньшую роль для потребителей.

Одним из примеров успешного внедрения нового продукта на внутренний рынок является полба - древний сорт дикой пшеницы, который отличается высокой питательной ценностью и является предшественником современной культурной пшеницы. В 2013-2014 годах компания **Dikanshy** начала изучать этот продукт, поскольку он становился популярным в Европе. В 2015 году они завезли первые семена в Казахстан. В 2016 году была сертифицирована и выращена первая партия. Сначала этот продукт воспринимался с недоверием, но постепенно, благодаря информации в Интернете и рекомендациям, интерес к полбе начал расти.

Помимо полбы, предприятие Dikanshy активно продвигает на рынок органический лен. Компания является одним из крупнейших производителей органического льна в Казахстане, и продолжает расширять ассортимент продукции. В будущем планируют начать выпуск таких продуктов, как спельта, ржаная мука, рожь и пшеница, все — в соответствии с органическими стандартами.

Помимо увеличения ассортимента, важным аспектом является рост интереса к органическому производству со стороны самих фермеров. За последние годы этот интерес значительно возрос, что во многом связано с активной работой Союза производителей органической продукции Казахстана и развитием бренда Qazaq Organic Food. Несмотря на отсутствие официальной статистики по органическому рынку Казахстана, по данным европейских источников, в сезоне 2018/2019 годов страна заняла второе место по объемам поставок органических зерновых в Европу, увеличив объемы вдвое[3].

В Костанайской области примером успеха на органическом рынке является крестьянские хозяйства «Кузовая» и «Метелица». В хозяйствах под органическое производство отведено 2500 га земли. Для фермера переход на органику стал вынужденной мерой в условиях сложного экономического положения, однако этот шаг оказался успешным. Для органического производства особое внимание уделяется качеству земли, что отличает этот вид сельского хозяйства от традиционного. Постоянные проверки на всех этапах производства — от состояния почвы до готовой продукции — являются нормой.

Такой подход обеспечивает высокое качество и экологическую безопасность продукции, что особенно важно для потребителей в Европе. В основном свою продукцию Владимир Заверуха отправляет на экспорт. На внутренний рынок продает по остаточному принципу. За рубеж уходит лён, другие масличные, бобовые.

Один из крупнейших в Казахстане производителей органической растениеводческой продукции ТОО "Енбек" в 2024 году строит первую органическую молочно-товарную ферму в Акмолинской области, в селе Енбек.

Для сохранения плодородия почвы при органическом производстве, фермер строго соблюдает севооборот, культивируя широкий набор культур. Так как не все культуры, используемые в севообороте пользуются спросом, возникает вопрос переработки внутри страны[4].

Органическое животноводство может стать частью замкнутого цикла. Так, для производства органического молока и мяса на МТФ будет использоваться органический рацион для кормления животных.

Рынок органической продукции в Казахстане находится на стадии развития, и важно продолжать работу по повышению осведомленности и интереса как со стороны потребителей, так и фермеров. Только при активной поддержке и развитии внутреннего рынка органика сможет занять достойное место в системе питания страны, став доступной для широкого круга потребителей.

Библиографический список

1. Григорук В.В. Ориентация агроформирований Казахстана на ведение органического сельского хозяйства. *Проблемы агрорынка*. 2015;(3):5
2. Григорук В.В. Мировой опыт, потенциал производства, эффективность, емкость рынка. - Алматы: ТОО «Издательство LEM», 2014. - 200 с.
3. ФАО. Сохранить и приумножить. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.fao.org/docrep/014/i2215r/i2215r00.htm>, свободный.
4. Сеитов С.К. Перспективы развития рынка органической продукции в мире. <https://ecfs.msu.ru/resources/analytics/perspektivyi-razvitiya-ryinka-organicheskoy-produkczii-v-mire>

STATE POLICY OF REGULATING THE QUALITY OF LIFE OF RURAL POPULATION IN KAZAKHSTAN

Pu J. - Master's student of the 1st course 7M04115 - Economics
Scientific Supervisor – Doctor of Economics, Professor Akimbekova G.U.

Summary. The article examines the existing programs and instruments of Kazakhstan's state policy aimed at improving social infrastructure, employment, income levels, and access to basic services in rural areas. It concludes that there is a need to enhance the targeting and institutional coherence of government support measures to ensure a sustainable improvement in the quality of life in rural regions.

Түйін. Мақалада Қазақстанның мемлекеттік саясаты аясында ауылдық жерлерде әлеуметтік инфрақұрылымды жақсартуға, жұмыспен қамтуды арттыруға, табыс деңгейін көтеруге және негізгі қызметтердің қолжетімділігін қамтамасыз етуге бағытталған қолданыстағы бағдарламалар мен құралдар қарастырылады. Ауылдық өңірлерде өмір сүру сапасын тұрақты арттыру мақсатында мемлекеттік қолдау шараларының нысаналы бағытталуын және институционалдық үйлесімділігін күшейту қажеттігі жөнінде қорытынды жасалды.

Резюме. В статье рассматриваются действующих программы и инструменты государственной политики Казахстана, направленных на улучшение социальной инфраструктуры, занятости, уровня доходов и доступности базовых услуг в сельской местности. Сделан вывод о необходимости усиления адресности и институциональной согласованности мер государственной поддержки для устойчивого повышения уровня жизни в сельских регионах.

Increasing the income and quality of life of the rural population is a key issue for Kazakhstan, as the sustainable development of rural areas is one of the priorities of the national socio-economic policy [1]. This is driven by the strategic necessity to reduce regional development imbalances, lower poverty levels and social isolation in rural areas, and to unlock the potential of rural territories as a critical resource for ensuring food security and sustainable economic growth. The implementation of the national rural development program, which provides for the integration of various measures and approaches to improving living conditions and economic activity, indicates that the state views rural regions as a foundation of the country's economic stability and social well-being.

The effective resolution of issues related to increasing rural incomes and improving the quality of life not only enhances social infrastructure, access to basic services, and working conditions, but also creates the foundation for the development of agrarian entrepreneurship. This, in turn, helps retain human capital and increases the

competitiveness of the agricultural sector. Thus, the comprehensive and systematic improvement of living standards in rural areas becomes not only a social, but also a strategic objective for ensuring balanced territorial development in Kazakhstan over the long term.

A number of government programs and strategic documents aimed at improving the quality of life of the rural population are being implemented in the Republic of Kazakhstan. The key initiatives are outlined below.

The Concept for the Development of Rural Areas of the Republic of Kazakhstan for 2023–2027, approved by the Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated March 28, 2023. The document is aimed at reducing disparities in the provision of basic services, increasing the income level of the rural population, and developing border territories. As part of the implementation of the Concept, measures are envisaged for infrastructure modernization, ensuring access to quality healthcare and education services, as well as promoting entrepreneurship in rural areas [2].

The Concept for the Development of the Agro-Industrial Complex of the Republic of Kazakhstan for 2021–2030, approved by the Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 30, 2021. The objective of the document is to ensure food security, enhance the competitiveness of the agricultural sector, and promote the sustainable development of rural areas. The Concept provides for measures aimed at the technological modernization of agriculture, the development of agricultural cooperation, and the introduction of innovative technologies [3].

The “Ауыл - Ел Бесірі” program is implemented within the framework of the Concept for the Development of Rural Areas. The program is aimed at the comprehensive development of rural settlements with high growth potential. It includes the construction and modernization of social and engineering infrastructure facilities, which contributes to improving the living conditions of the rural population.

The implementation of the state program “Ауыл - Ел Бесірі” serves as important evidence that Kazakhstan places special emphasis on the development of social and engineering infrastructure in rural areas, viewing it as a key factor in improving the quality of life of the rural population. The launch of 1,800 projects in 771 rural settlements, totaling 194 billion tenge, demonstrates a significant volume of investment aimed at addressing the most pressing social issues faced by rural residents. The construction of 4,900 water supply and sanitation facilities and 85 primary healthcare centers represents a substantial contribution to meeting the basic needs of rural communities, improving public health, and enhancing overall living standards. The connection of 176 villages to Wi-Fi technology highlights the importance of digitalization in rural areas, helping to reduce the digital divide and expand access to information resources, education, and public services [4].

The “Ауыл аманаты” project is aimed at supporting rural entrepreneurship through the provision of concessional microloans. Within the framework of the project, a significant number of microloans have been issued, contributing to job creation and increasing the income of the rural population. The implementation of the “Ауыл аманаты” project, under which 12.7 thousand concessional microloans totaling 79

billion tenge were provided, reflects the state's strategy to enhance the economic activity of the rural population and stimulate local entrepreneurship. This project offers substantial financial support to small and medium-sized agricultural producers, promoting the diversification of their income sources and the development of rural entrepreneurial initiatives. The increase in the amount of the budget loan under the "With a Diploma to the Village" program from 1,500 to 2,500 monthly calculation indices (MCI) demonstrates the government's intention to make rural areas more attractive to young professionals, reduce staffing shortages, and thereby improve access to quality education, healthcare, and other areas of social infrastructure. Thus, these measures comprehensively contribute to the creation of favorable living and working conditions in rural areas, positively influencing income growth, employment, and the overall quality of life of Kazakhstan's rural population.

In 2023, as part of the "One Village – One Product" project, a set of activities was implemented aimed at identifying promising goods with high market potential. Twenty regional exhibitions were held with the participation of over 500 producers, which led to the identification of 60 products made from local raw materials. In addition, the project awarded 194 grants to support the implementation of innovative business ideas, totaling 897 million tenge, demonstrating a comprehensive approach to supporting regional agrarian entrepreneurship.

Despite the implementation of several government programs aimed at developing rural areas, the decline in the share of the rural population from 43.9% in 2009 to 37% at the beginning of 2025 indicates systemic problems in ensuring an adequate standard of living in rural areas [5].

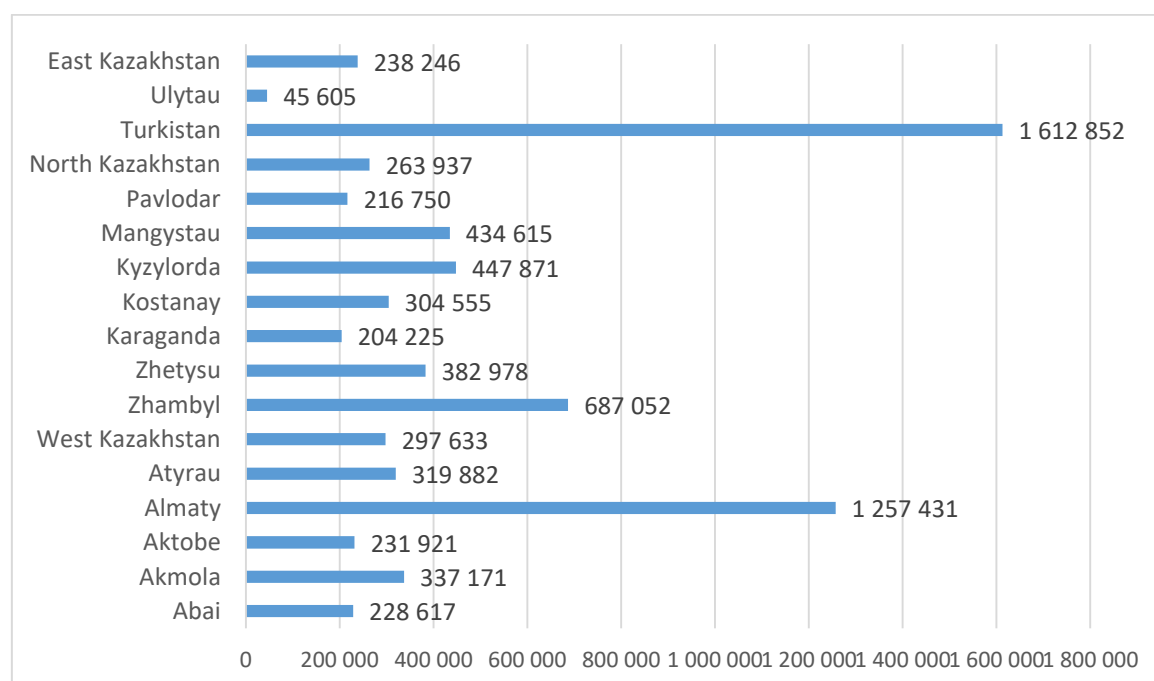


Figure 1 – Rural Population by Region in Kazakhstan

Note: Source stat.gov.kz

As of the beginning of 2025, 7,511,341 people live in rural areas of Kazakhstan. Demographic indicators show significant disparities in the regional distribution of the population across the Republic of Kazakhstan. In the southern regions, such as Turkistan, Almaty, and Zhambyl regions, there is a high concentration of rural population (21.5%, 16.7%, and 9.2%, respectively), which indicates the traditional agrarian nature of these territories, where agricultural production prevails. These demographic differences have important implications for the development of regional social and economic support programs, as they require consideration of the specific needs of each territory: in the southern regions — an emphasis on supporting the agricultural sector and retaining rural population, and in the northern regions — measures aimed at increasing employment and activating youth engagement.

As of January 1, 2025, Kazakhstan has 29 townships and 6,179 villages. In comparison with the figures of 2023, when there were 6,295 rural settlements in the country, and 6,256 in 2024, a clear trend of decreasing numbers of villages can be observed.

This process can be explained by a combination of the following factors. First, the internal migration of the rural population to cities and major regional centers continues. This is driven by differences in living standards, access to quality education and healthcare services, infrastructure, as well as broader employment opportunities in urban agglomerations.

Second, there is a growing trend of demographic aging of the rural population in certain regions. This situation is largely due to the active migration of young people and working-age groups to large cities, where more favorable conditions exist for professional and educational development, along with a wider range of job opportunities and better access to infrastructure and social services.

Limited economic opportunities in agrarian regions also contribute to population outflow. Low income levels, insufficient development of non-agricultural entrepreneurship, and limited access to financing hinder job creation and the expansion of employment. Moreover, in some regions of Kazakhstan, the degradation of rural infrastructure reduces the attractiveness of living in rural areas.

Environmental and climatic factors such as aridity, water scarcity, and land degradation also influence the decline in the rural population, which is particularly relevant for the southern and western regions of the country. These conditions restrict the potential for traditional agricultural activities, thereby weakening the economic foundation of rural settlements.

All of this highlights the need for a fundamental revision of rural development policy and the implementation of more targeted and comprehensive programs capable of creating favorable conditions for the sustainable socio-economic development of the rural population.

References:

1. Nukesheva A.Zh., Akhmet Zh., Kaliyeva A. The Standard of Living of the Rural Population of Kazakhstan as a Socio-Economic Category // Materials of the International scientific and practical conference «Economy and Society in a new reality» dedicated to the 60th anniversary of the Faculty of Economics of the S. Seifullin Kazakh Agrotechnical Research University, May 25, 2023, II part. – p.287-292

2. Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated March 28, 2023. Concept for the Development of Rural Areas of the Republic of Kazakhstan for 2023-2027

3. Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan No. 960 dated December 30, 2021. Concept for the Development of the Agro-Industrial Complex of the Republic of Kazakhstan for 2021-2030

4. Improving the Quality of Life of the Rural Population: 1,400 New Projects and a 2.5-Fold Increase in Budget Revenues [Electronic resource]URL: <https://primeminister.kz/ru/news/uluchshenie-kachestva-zhizni-selskogo-naseleniya-14-tys-novykh-proektov-i-rost-dokhoda-byudzheto-v-25-raza-27589>

Population of the Republic of Kazakhstan as of January 1, 2025 [Electronic resource]URL: <https://stat.gov.kz/ru/industries/social-statistics/demography/spreadsheets/?year=&name=19652&period>

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АӨК ЭКОНОМИКАСЫН МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУ ШАРАЛАРЫ

STATE REGULATION OF THE ECONOMY OF THE AGRO INDUSTRIAL COMPLEX

Бауыржанұлы Али, бакалавр 2 курс студенті, Кеңесбек Әділет, бакалавр 2
курс студенті

Ғылыми жетекші: Сарсембаева М.Ж. іскерлік әкімшілік магистрі,
«Алматы Технологиялық университеті» Алматы қ.

bauyrzhanuly2006@icloud.com

ТҮЙІНДЕМЕ. Мақалада агроөнеркәсіптік кешен (АӨК) саласын мемлекеттік реттеудің маңызы, негізгі бағыттары мен тетіктері қарастырылған. Қазақстандағы мемлекеттік қолдау жүйесінің тәжірибесі мен проблемалары сипатталып, даму бағыттары ұсынылған.

SUMMARY. The article examines the essence, main directions and mechanisms of state regulation in the agro-industrial complex (AIC). It analyzes the current support system in Kazakhstan, highlights challenges, and proposes future development directions.

Кілтті сөздер: Аграрлық-өнеркәсіптік кешен (АӨК), мемлекеттік реттеу, аграрлық саясат, экономикалық тетіктер, құқықтық негіздер, азық түлік қауіпсіздігі, субсидиялар, инвестициялар, тұрақты даму.

Key words: Agro-industrial complex (AIC), state regulation, agricultural policy, economic mechanisms, legal framework, food security, subsidies, investments, sustainable development.

Кіріспе. Агроөнеркәсіптік кешен (АӨК) — елдің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ететін, ауыл халқының әл-ауқатын жақсартатын және ұлттық экономиканың тұрақты дамуында ерекше орын алатын стратегиялық маңызды сала [1,2]. Қазақстанда ауыл шаруашылығы — табиғи-климаттық ерекшеліктерге негізделген, еңбек ресурстарын қамтитын, әрі кең ауқымды әлеуеті бар бағыттардың бірі. Алайда бұл сала тек нарықтың өзін-өзі реттеу механизміне сүйене отырып дами алмайды. Себебі табиғи апаттар, баға тұрақсыздығы, өндірістік шығындардың жоғары болуы сынды қауіптер аграрлық өндірістің тұрақтылығына тікелей әсер етеді [3,4]. Осы орайда АӨК-ті мемлекеттік деңгейде реттеу қажеттілігі туындайды. Мемлекеттік реттеу — бұл мемлекеттік билік органдарының экономикалық, құқықтық және ұйымдастырушылық шаралар кешені арқылы ауыл шаруашылығы саласына ықпал ету процесі. Мұндай реттеудің басты мақсаты — ауыл шаруашылығы өндірісінің тиімділігін арттыру, азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету, аграрлық нарықтағы тұрақтылықты сақтау және ауылдық аумақтардың әлеуметтік дамуын қолдау

[5,6,7]. Зерттеудің өзектілігі – қазіргі жаһандық сын-қатерлер, климаттың өзгеруі, әлемдік азық-түлік нарығындағы белгісіздік жағдайында АӨК-ті қолдаудың тиімді мемлекеттік механизмдерін қалыптастырудың маңыздылығымен түсіндіріледі. Бұл мақалада АӨК экономикасын мемлекеттік реттеу жүйесінің мазмұны, негізгі тетіктері мен Қазақстандағы қолдану тәжірибесі талданады. АӨК экономикасын мемлекеттік реттеудің мәні мен міндеттері. Агроөнеркәсіптік кешен – бұл ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірумен қатар, оны өңдеу, сақтау, тасымалдау және сату үдерістерін қамтитын күрделі жүйе. Бұл жүйе елдің экономикалық, экологиялық және әлеуметтік қауіпсіздігімен тығыз байланысты. Сондықтан АӨК-тің тиімді қызмет етуі тек шаруашылық субъектілерінің жеке әрекеттеріне тәуелді болмауы тиіс, ол мемлекет тарапынан жан-жақты қолдау мен үйлестіруді қажет етеді. АӨК-ке қатысты бұл – өндірістік тиімділікті арттыру, әлеуметтік тұрақтылықты сақтау және азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін қабылданатын экономикалық, құқықтық және ұйымдастырушылық шешімдер мен саясаттар қабылдау. Мемлекеттік реттеу тек жекелеген бағдарламалар арқылы емес, сонымен қатар заңнамалық базаны жетілдіру, салық және кедендік саясат, субсидиялау жүйесі арқылы да іске асады. Бұл міндеттерді жүйелі түрде орындау Қазақстанның ауыл шаруашылығы саласын заманауи, бәсекеге қабілетті деңгейге көтеруге мүмкіндік береді [8,9].

1 диаграмма.. Қазақстанның ЖІӨ-де АӨК үлесі (2015-2023) Көрсетілген диаграмма Қазақстанның агроөнеркәсіптік кешенінің (АӨК) ЖІӨ-дегі үлесінің 2015 жылдан 2023 жылға дейін төмендегенін көрсетеді. Бұл мемлекеттік реттеудің тиімділігін қайта қарау қажеттігін көрсетеді. АӨК саласын тиімді басқару үшін мемлекет әртүрлі экономикалық және әкімшілік тетіктерді қолданады. Бұл тетіктер шаруашылық жүргізуші субъектілердің белсенділігін арттырып, саладағы теңгерімді және тұрақты дамуды қамтамасыз етуге бағытталған. Қаржылық тетіктер. Ауыл шаруашылығы — тәуекелі жоғары сала. Табиғи климаттық жағдайлар, нарық конъюнктурасы және әлемдік баға толқуы аграрлық өндірісті тұрақсыз етеді. Осыған байланысты мемлекет тарапынан қаржылық қолдау маңызды рөл атқарады: Субсидиялар: Тұқым, тыңайтқыш, ауыл шаруашылығы техникасы, суармалы жерлерді пайдалану және мал шаруашылығы сияқты бағыттарға бөлінеді. Несиелеу: Мемлекет төмен пайызбен немесе пайыздық мөлшерлемені субсидиялау арқылы шағын және орта шаруашылықтардың қаржыландырылуын қамтамасыз етеді. Лизинг: "ҚазАгро" және басқа институттар арқылы техникалар мен жабдықтарды қолжетімді ету [10]. Нарықтық тетіктер. Мемлекет баға тұрақтылығын қамтамасыз ету және аграрлық нарықтағы теңсіздікті реттеу үшін бірқатар тікелей және жанама құралдарды қолданады. Атап өтетін болсақ, мемлекеттік сатып алу жүйесі: Астық, ет, сүт және басқа өнімдердің тұрақты бағамен сатып алынуы фермерлерге кепілдік береді. Баға реттеуі: Стратегиялық маңызы бар өнімдерге баға шегін белгілеу арқылы нарықты тұрақтандыруға жағдай жасалады. Өнім сақтауды қолдау: Азық-түлік қорларын қалыптастыру арқылы маусымаралық кезеңде баға өзгерістерінің алдын алу. Құқықтық тетіктер. АӨК саласын реттеу

заңнамалық негізге сүйенеді. ҚР «Ауыл шаруашылығы туралы» және басқа да салалық заңдар мемлекет пен жеке сектор арасындағы құқықтық қатынастарды реттейді. Нормативтік құқықтық база: Өндіріс, қайта өңдеу, өнім сапасы, экологиялық стандарттар мен ветеринариялық ережелермен қамтамасыз етіледі. Бақылау және қадағалау: Азық-түлік қауіпсіздігін сақтау, санитарлық талаптарға сәйкес өнім өндіру – мемлекеттік органдар бақылауындағы басты бағыттардың бірі. Инновациялық және институционалдық тетіктер. Агросектордың қазіргі талаптарға сай болуы үшін инновациялар мен цифрлық технологиялардың енгізілуі маңызды. Агроинновациялар: Смарт-фермерлік, цифрлық картография, спутниктік мониторинг жүйелері ендіріліп жатыр. Мемлекеттік бағдарламалар: «АӨК-ті дамытудың 2021–2025 жылдарға арналған ұлттық жобасы» сынды құжаттарда нақты индикаторлар мен қолдау шаралары айқындалған. Білім мен ғылымды интеграциялау: Аграрлық жоғары оқу орындары мен ғылыми-зерттеу институттарының тәжірибелері өндіріске ендірілуде. Қазақстан Республикасында агроөнеркәсіптік кешенді дамыту мен қолдаудың мемлекеттік жүйесі соңғы онжылдықта бірқатар стратегиялық құжаттар мен бағдарламалар негізінде құрылды. Бұл бағдарламалар ауыл шаруашылығы өндірісін жаңғыртуға, өнімділікті арттыруға, экспорттық әлеуетті кеңейтуге және азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған. Мемлекеттік бағдарламалар. Елімізде АӨК саласын қолдауға арналған негізгі бағдарламалар қатарына мыналар жатады: «Агробизнес-2020» бағдарламасы — 2013–2020 жылдар аралығында жүзеге асырылып, ауыл шаруашылығына инвестиция тарту, субсидиялау жүйесін жетілдіру, кооперацияны дамыту және инфрақұрылымды жаңарту секілді бағыттарға көңіл бөлді. «АӨК-ті дамытудың 2017–2021 жылдарға арналған бағдарламасы» — ауыл шаруашылығы өнімдерін терең өңдеуге, өнімнің сапасын арттыруға және ішкі нарықты отандық өнімдермен толықтыруға бағытталды. «Ұлттық жоба: 2021–2025 жылдарға арналған АӨК дамыту» — қазіргі кезеңдегі басты стратегиялық құжат. Бұл жобада негізгі басымдықтар ретінде: еңбек өнімділігін 2,5 есеге арттыру, қайта өңдеу үлесін көбейту, экспорт көлемін ұлғайту және аграрлық ғылымды цифрландыру көзделген. АӨК-ті мемлекеттік реттеудің Қазақстандағы жүйесі жалпы алғанда оң нәтиже беріп жатқанымен, бұл салада шешуді қажет ететін бірқатар жүйелі мәселелер сақталып отыр. Осы қиындықтарды нақты анықтап, оларды жою бағытындағы ұсыныстарды негіздеу — агроөнеркәсіптік кешенді дамытудың келесі кезеңі үшін маңызды. Кейбір шаруашылықтар үшін субсидия алу күрделі бюрократиялық кедергілерге байланысты қиындық туғызады. Сонымен қатар, қолдаудың тең бөлінбеуі нарықтағы әділетсіздікке алып келеді. Инфрақұрылымның дамымауы. Ауылдық аймақтарда жол, су, электр, интернет желісі секілді инфрақұрылымның әлсіздігі өндірістік тиімділікке кері әсерін тигізеді. Ғылым мен өндіріс арасындағы алшақтық. Аграрлық ғылым жетістіктерінің нақты өндіріс процесіне ендірілуі баяу жүруде. Бұл ауыл шаруашылығы саласында инновациялық серпінді тежейді. Мамандар тапшылығы - жастардың ауылға баруға құлқы төмен, ал білікті кадрлардың

қалалық жерлерде шоғырлануы – кадрлық жетіспеушілік тудырып отыр. Шағын шаруашылықтардың әлсіздігі - технологиялық жабдықталудың төмендігі, нарыққа шығу мүмкіндігінің шектеулілігі және қаржылық тәуелділік – шағын фермерлердің дамуына кедергі болып отыр. Қорытынды. Агроөнеркәсіптік кешеннің тұрақты дамуы – бұл мемлекеттің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудің, ауылдық аумақтардың әлеуметтік жағдайын жақсартудың және ұлттық экономиканың ұзақмерзімді өсуінің негізгі алғышарты. Осы орайда АӨК экономикасын мемлекеттік реттеу маңызды стратегиялық құрал ретінде қарастырылады. Қазақстанда бағдарламалар АӨК-ті қолдау бағытында ауқымды мемлекеттік жүзеге асырылып жатыр. Қаржылық, құқықтық, институционалдық және инновациялық тетіктерді қолдану саланың біршама алға жылжуына әсер етті. Дегенмен, реттеу жүйесінде әлі де болса шешуді қажет ететін түйткілдер бар: субсидиялау жүйесінің жетілмегендігі, инфрақұрылымның әлсіздігі, ғылым мен өндіріс арасындағы алшақтық және шағын фермерлік шаруашылықтардың осалдығы. Болашақта бұл саланы одан әрі тиімді дамыту үшін реттеу құралдарын оңтайландыру, ауыл инфрақұрылымын жаңарту, цифрлық технологиялар мен инновацияларды енгізу, сондай-ақ білім мен ғылымды интеграциялау қажет. Мемлекеттің аграрлық салаға бағытталған үйлесімді саясаты ғана ауыл шаруашылығының бәсекеге қабілеттілігін арттырып, елдің азық-түлік тәуелсіздігін қамтамасыз ете алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Банных Ю. И., Климовских Н. В. Государственное регулирование экономики АПК [Текст] // Экономика и управление: актуальные вопросы теории и практики. – 2016. – С. 45-50.
2. Ушачев И. Г., Маслова В. В. Научные подходы к совершенствованию государственного регулирования в АПК на современном этапе [Текст] // АПК: экономика, управление. – 2022. – №. 4. – С. 3-10.
3. Панасюга Н. П. Терминологические аспекты государственного регулирования аграрной сферы [Текст] // Вестник Белорусской государственной сельскохозяйственной академии. – 2023. – №. 2. – С. 27-30.
4. Артемова Е. И., Плотникова Е. В. Государственное регулирование и поддержка развития АПК – условие продовольственного суверенитета страны [Текст] // Естественно-гуманитарные исследования. – 2021. – №. 3 (35). – С. 38-43.
5. Сологуб Н. Н. Теоретические и практические аспекты государственного влияния на инвестиционную привлекательность АПК региона [Текст] // Сб. науч. работ ОА Столяровой. – 2021. – С. 115.
6. Аникин А. Б. ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СТРУКТУРНЫХ ТРАНСФОРМАЦИЙ В АГРОПРОМЫШЛЕННОМ КОМПЛЕКСЕ [Текст] // Региональные агросистемы: экономика и социология. – 2024. – №. 4. – С. 23-28.

7. Юняева Р. Р., Клеманова И. В. Изменения методики государственного регулирования АПК на региональном уровне в современных экономических условиях [Текст] // Экономика и предпринимательство. – 2023. – №. 6 (155). – С. 1471.

8. Аграрлық саясат негіздері / ҚР Ауыл шаруашылығы министрлігі. – Астана: 2022 [Текст].

9. Сагиндыкова Г.К. Мемлекеттік реттеу механизмдері: АӨК тәжірибесі [Текст] // Экономика журналы. – 2023. – №4. 10. OECD. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation. [Text] – Paris: OECD Publishing, 2023.

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ И СТРУКТУРА ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА

Асаинов А.Ж.

Казахский университет технологий и бизнеса им К.Кулажанова, г.Астана

Аннотация: В статье рассматривается многоаспектная и сложная проблема продовольственной безопасности как самоорганизующейся системы, включающей экономические, социальные и производственные компоненты.

Түйін: Мақалада экономикалық, әлеуметтік және өндірістік құрамдас бөліктерді қамтитын өздігінен ұйымдасатын жүйе ретінде азық-түлік қауіпсіздігінің көпқырлы және күрделі мәселесі қарастырылады.

Summary: The article examines the multifaceted and complex problem of food security as a self-organizing system, including economic, social, and production components.

Продовольственная безопасность представляет собой сложную систему, включающую экономические, социальные и производственные компоненты. Для её обеспечения необходимо не только развивать агропромышленный комплекс и поддерживать социальную стабильность, но и формировать стратегические резервы, способные нивелировать влияние глобальных кризисов и внутренних проблем.

Комплексный подход к продовольственной безопасности позволяет создавать гибкую и устойчивую систему жизнеобеспечения, отвечающую современным вызовам и рискам. Понятие продовольственная безопасность – многоаспектное, сложное и неоднозначное, включающее в себя большое количество структурных компонентов, нагляднее представить которые будет в форме схемы (рисунок 1).

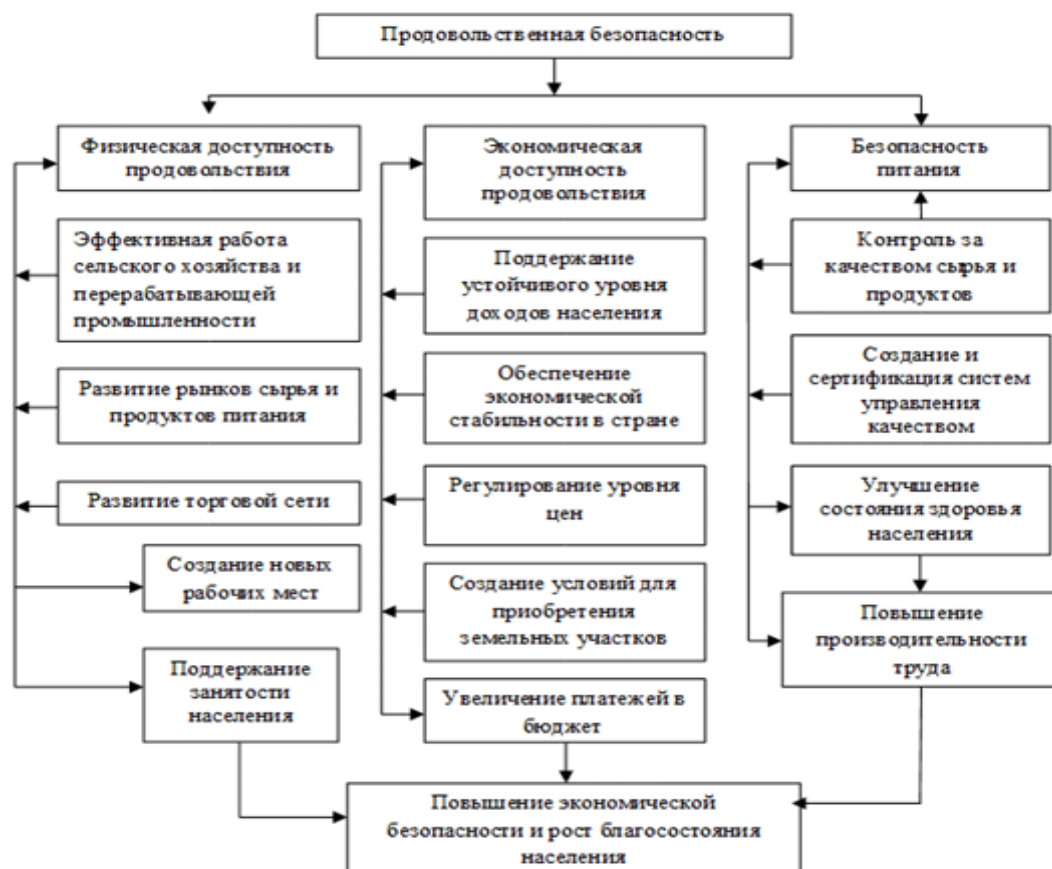


Рисунок 1. Структура продовольственной безопасности

В проблеме продовольственного обеспечения необходимо выделить четыре важных аспекта [1, с.12].

Первый заключается в стимулировании производства и обеспечении достаточности продуктов питания.

Обычно в качестве основного показателя уровня поддержки сельского хозяйства используется так называемая оценка поддержки производителей. Эта методика применяется ко всем странам - членам Организации Экономического Сотрудничества и Развития (ОЭСР) и в последнее время к некоторым странам Центральной и Восточной Европы.

Второй аспект заключается в физической доступности основных видов продовольствия для населения независимо от места проживания на территории страны или мира. Это означает, что продукты питания в физических объемах, достаточных для удовлетворения потребностей людей, должны бесперебойно поступать к местам их конечного потребления. Физическая доступность предполагает необходимость решения комплекса задач, связанных не только с производством достаточного количества продовольственной продукции, но и с их беспрепятственным перемещением, как между странами, так и внутри них.

Третий важный аспект – экономическая доступность продовольствия. Экономическая доступность продовольствия означает, что уровень

покупательного спроса населения при сложившихся ценах обеспечивает возможность приобретения населением основных пищевых продуктов в объемах и ассортименте, не ниже установленных рациональных норм потребления, необходимых для обеспечения здоровья и активной жизни человека. В сфере повышения экономической доступности пищевых продуктов для всех групп населения необходимо особое внимание уделить осуществлению мер, направленных на снижение уровня бедности, обеспечение приоритетной поддержки наиболее нуждающихся слоев населения, не имеющих достаточных средств для организации здорового питания, а также на организацию здорового питания беременных и кормящих женщин, детей раннего, дошкольного и школьного возраста, здорового питания в учреждениях социальной сферы [2, с.114].

На сегодняшний день в современной экономической литературе различаются несколько видов продовольственной безопасности: мировая, национальная, региональная и личная продовольственная безопасность.

Продовольственная безопасность является сложной самоорганизующейся системой, механизм функционирования и развития которой до сих пор не получил теоретического обоснования.

Исследование механизма продовольственной безопасности с позиций системного подхода позволяет представить его как совокупность:

а) организационных структур, форм и методов управления, а также правовых норм, с помощью которых реализуются действующие в конкретных условиях экономические законы, и обеспечивается процесс воспроизводства в агропродовольственной сфере;

б) взаимосвязанных элементов в виде хозяйствующих субъектов и их взаимоотношений;

в) взаимодействующих информационно-аналитических центров, осуществляющих мониторинг, оценку и разработку управленческих решений по обеспечению продовольственной безопасности на макро-, мезо- и микроуровнях агропродовольственной системы.

Основными элементами механизма функционирования и развития данной системы являются:

а) государственное регулирование экономики;

б) ценовой механизм;

в) финансово-кредитный механизм;

д) налоговая система;

е) хозяйственный и коммерческий расчет;

ж) организация производства, труда и управления на предприятиях АПК;

и) агромаркетинг.

Механизм продовольственной безопасности – это самоорганизующаяся система экономических агентов (предприятий, учреждений, домашних хозяйств) с присущими им экономическими механизмами хозяйствования и присущими

всей системе общественными институтами, регулирующими деятельность экономических агентов.

Между процессами текущего функционирования и развития системы продовольственной безопасности имеются существенные различия.

Механизм функционирования определяет порядок взаимодействия экономических агентов между собой и с государственными органами, осуществляющими управление системой продовольственной безопасности, в процессе которого формируются организационно-управленческие, производственно-технологические и финансово-экономические взаимоотношения субъектов системы.

Механизм развития системы продовольственной безопасности представляет собой совокупность элементов данной системы, осуществляющих разработку и реализацию целенаправленных действий и процедур по изменению ее параметров, структуры и свойств в ответ на воздействия внешних и внутренних факторов окружающей среды с целью повышения эффективности функционирования и развития системы. Данный механизм является адаптивным механизмом, позволяющим оперативно учитывать влияние факторов окружающей среды. Механизм обеспечения продовольственной безопасности представляет собой систему, включающую две подсистемы:

- а) организационный механизм;
- б) экономический механизм.

Организационный механизм управления системой продовольственной безопасности включает в себя следующие элементы:

- а) агромаркетинг как инструмент саморегулирования аграрного рынка;
- б) административные методы государственного регулирования агропродовольственной системы;
- в) агропромышленная интеграция;
- д) кластерное развитие АПК;
- е) логистика;
- ж) обеспечение экологической безопасности продовольствия.

Повышение эффективности функционирования хозяйствующих субъектов АПК является одним из основных факторов удовлетворения потребности населения республики в качественных продуктах питания отечественного производства и обеспечения на этой основе национальной продовольственной безопасности.

Экономический механизм управления системой продовольственной безопасности представляет собой совокупность методов и форм воздействия на экономические интересы товаропроизводителей с целью повышения эффективности их производственной деятельности и насыщения рынка качественными продовольственными товарами отечественного производства в объемах, позволяющих вне зависимости от мировой конъюнктуры удовлетворить физиологические потребности всего населения страны по приемлемым ценам.

Под государственным регулированием аграрного сектора национальной экономики следует понимать систему мер воздействия на него в целях создания оптимальных условий развития.

В качестве подсистемы механизма продовольственной безопасности государственное регулирование включает в себя:

- а) рациональное использование бюджетных средств, дотаций и кредитных ресурсов;
- б) осуществление мероприятий по поддержанию ценового паритета между сельским хозяйством и другими отраслями;
- в) формирование республиканского и регионального продовольственных фондов;
- д) организацию маркетингового обслуживания сельских товаропроизводителей и предприятий сферы услуг;
- е) проведение эффективной инвестиционной и институциональной политики.

В рамках государственного регулирования АПК осуществляется регулирование производства, потребления, доходов, цен и рынков, а также социального развития и структурной политики [3, с.19].

Таким образом, продовольственная безопасность — это прежде всего обеспечение определенного отечественного уровня производства, либо полное самообеспечение, либо поддержание критического минимума. Критерии оценки уровня продовольственной безопасности позволяют устанавливать предельно-критическую черту продовольственной зависимости от внешнего рынка.

Библиографический список

1. Корбут А.В. Продовольственная безопасность населения: краткая история проблемы и основные понятия // Аналитический Вестник Совета Федерации РФ. – 2010. – С. 12.
2. Григорьева М. А. Сущность и содержание процесса обеспечения продовольственной безопасности России [Текст] / М. А. Григорьева // Молодой ученый. – 2012. – №2. – С. 113–116.
3. Кайгородцев А.А. Механизм функционирования и развития системы продовольственной безопасности Казахстана (теория, методология и приоритеты развития). Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора экономических наук. Алматы, 2009. – 36 с.

РАЗВИТИЕ КАЗАХСТАНСКОГО ЭКСПОРТА ЗЕРНА И ЗЕРНОПРОДУКТОВ

Балтабаев Б.

Казахский национальный аграрный исследовательский университет,
Алматы. Казахстан

Научный руководитель Мизанбекова С.К., д.э.н. РК., д.э.н. РФ. профессор
Казахский национальный аграрный исследовательский университет,
Алматы. Казахстан

Каби Ш. М. магистр, преподаватель. Казахский национальный аграрный
исследовательский университет, Алматы. Казахстан

Аннотация : Перспективы развития казахстанского экспорта будут расширяться одновременно с созданием и совершенствованием объектов экспортной инфраструктуры, в их числе строительство зерновых терминалов на перспективных направлениях экспорта, запуск новых железных дорог и освоение новых транспортных коридоров.

Андамна : Қазақстандық экспортты дамыту перспективалары экспорттық инфрақұрылым объектілерін құрумен және жетілдірумен бір мезгілде кеңейтілетін болады, оның ішінде экспорттың перспективалық бағыттарында астық терминалдарын салу, жаңа темір жолдарды іске қосу және жаңа көлік дәліздерін игеру.

Abstrakt : The prospects for the development of Kazakhstan's export potential are expected to broaden in parallel with the creation and modernization of export infrastructure. This includes the construction of grain terminals along promising export routes, the commissioning of new railway lines, and the development of alternative transport corridors.

Зерновой экспортный потенциал является важнейшей составной частью экспортного потенциала экономики зернопроизводящей страны. Это связано, с тем, что экспорт зерна выступает важным фактором обеспечения самофинансирования сельских товаропроизводителей, а доля экспорта зерна определяется еще и спецификой экономического потенциала страны в целом, наличием в ней запасов минеральных ресурсов, общим уровнем экономического развития и т.д. [1].

В структуре посевных площадей зерновых и зернобобовых культур в Республике Казахстан доминирующее положение традиционно занимает пшеница, являющаяся одним из ведущих экспортоориентированных сельскохозяйственных товаров страны. В связи со сложившимися природно-климатическими условиями в Казахстане основной объем производства зерновых культур обеспечивается преимущественно северными регионами. Ведущими зернопроизводящими регионами являются Костанайская,

Акмолинская и Северо-Казахстанская области, на долю которых приходится порядка 80% всех посевных площадей и валового сбора зерновых культур. По объемам производства пшеницы Казахстан входит в число ведущих стран мира. Ежегодно экспорт зерновых из Казахстана составляет 8-9 млн тонн, большая часть которого, а именно 6,5-7,5 млн тонн, является пшеницей.

Зерно является одним из важнейших видов продукции сельского хозяйства и основой сельскохозяйственного производства. Продукты переработки зерна, такие как хлеб, крупы, хлебобулочные и макаронные изделия и другие, занимают центральное место в питании населения нашей страны. Норма потребления хлебопродуктов на душу населения в год составляет 100-110 кг. Зерно широко используется и в фуражных целях, поэтому от качества и объемов его производства в значительной степени зависят объемы производства животноводческой продукции. На зерновой основе производятся концентрированные, в том числе комбинированные, корма. На корм скоту и другие цели используется также побочная продукция (солома, солоха). Зерно используется и в технических целях - для производства спирта, клея и т.д. Высокая пищевая ценность зерна и возможность длительного хранения с минимальными потерями (усушка составляет не более 3% в год) обуславливают его использование для создания стратегических запасов продовольствия. Наличие зерна определяет степень продовольственной безопасности страны. Производство зерна отличается высоким уровнем механизации и не требует привлечения значительного количества трудовых ресурсов.

Экспортный потенциал Казахстана по урожаю зерновых культур в 2024 году оценивается в 12 млн тонн, из которых на пшеницу приходится 7–7,5 млн тонн, ячмень составит 1,3–1,4 млн тонн, а кукуруза – около 300 тыс. тонн, **объем экспорта масличных культур составит свыше 1 млн тонн.** Основными рынками сбыта казахстанской сельхозпродукции продолжают оставаться страны Центральной Азии и Афганистан, на долю которых придется около 4,2 млн тонн продукции.

В 2023 году поставки зерновых в КНР достигли 1,431 млн тонн, что превышает показатель прошлого года в 5,5 раза. Экспорт пшеницы также значительно вырос, достигнув 538,8 тыс. тонн, что почти в 15 раз больше, чем годом ранее. Эти данные подтверждают потенциал для дальнейшего увеличения поставок до 1,6 млн тонн в ближайшие годы. Однако среди ключевых задач остаётся разрешение проблем с задержками на границе, вызванных требованиями китайских органов, а также необходимость проработки вопросов квот и лицензий на импорт зерна в КНР, что имеет значение для увеличения поставок на европейские рынки.

Спрос на казахстанское зерно возрастает на фоне снижения урожая в ряде стран. Среди потенциальных направлений для экспорта - страны Европейского союза, включая Италию, Латвию и Испанию. В частности, в Италию намечен экспорт в объеме 1 млн тонн, достигнуты договорённости о поставках 600 тыс. тонн зерна в Армению и ведутся переговоры по экспорту 200 тыс. тонн в

страны Северной Африки. ожидается значительный экспорт пшеницы в Турцию и страны Ближнего Востока, общий объём поставок в которые может составить около 1 млн тонн. возможности выхода на новые рынки, такие как Пакистан, Индонезия, Бразилия и Малайзия, где ожидается рост спроса на пшеницу. Важной задачей остаётся восстановление поставок казахстанского ячменя на рынок Ирана. Для этого планируется решить вопросы логистики и торгового финансирования, что позволит активизировать экспорт в эту страну.

Казахстан экспортирует зерно более чем в 40 стран, включая традиционные рынки Центральной Азии, Афганистан, Китай, Турцию, Иран, Италию и Тунис. По состоянию на конец ноября экспортировано 6,3 млн тонн зерна, из которых 2,37 млн тонн составил новый урожай - это на 52% больше, чем в аналогичном периоде прошлого года. Объемы экспорта значительно выросли: в Узбекистан - на 42% (944 тыс. тонн против 665 тыс. тонн в 2023 году, в Таджикистан - на 49% (377 тыс. тонн против 254 тыс. тонн), в Китай - на 17% (355 тыс. тонн против 304 тыс. тонн), в Афганистан - на 71% (115 тыс. тонн против 67 тыс. тонн), в Иран - в 30 раз (299 тыс. тонн против 10 тыс. тонн). Прогнозируется экспортный потенциал в 12 млн тонн, при этом ключевыми рынками останутся страны Центральной Азии, Китай, Афганистан и Италия. Намечены по поставкам до 2 млн тонн зерна в Азербайджан, Ирак, Иран, страны Северной Африки и ЕС через порты Черного и Балтийского морей.

Для эффективного управления экспортом создан оперативный зерновой штаб, и реализуются проекты по развитию международных транспортных коридоров для расширения географии поставок.[2].

Зерновую политику в обеспечении продовольственной безопасности страны и формировании экспортных ресурсов определяет северные области Казахстана, где при среднечеловеческом производстве пшеницы - 3,0 тонны и продовольственном потреблении - 338,7 т. тонн, (или 136 кг на душу населения по рациональной норме), с учетом расходов на семена и потерь, свободно реализуемые товарные ресурсы пшеницы составляют 5,6 млн. тонн.

При этом требования со стороны внутреннего рынка и импортеров заставляют активизировать работу по дальнейшему повышению качества производимого зерна. Кроме того, большая работа должна быть проведена по формированию бренда «казахстанское зерно», поскольку на сегодняшний день казахстанская качественная пшеница остается недооцененной на мировом рынке, а высококачественная мягкая пшеница 3-го класса из Республики Казахстан продается на экспорт как аналог американской мягкой красной озимой - Soft Red Winter (SRW) или российской 4-го класса с клейковиной 18%, в то время как по клейковине она соответствует американской твердой красной озимой - Hard Red Winter (HRW) с содержанием протеина 11,5–12,5% или твердой красной яровой - Hard Red Spring (HRS) с содержанием протеина 14,5–15,5% (т.е. твердой высокопротеиновой с содержанием клейковины 23–25% или 28–31% соответственно).

Создание эффективной транспортно-логистической инфраструктуры на ключевых экспортных направлениях, выработка мер в отношении транзитных стран-конкурентов для применения ими справедливой тарифной политики, повышение уровня государственной поддержки казахстанских экспортеров являются одними из приоритетных задач для решения данной проблемы.

Конкурентоспособность отечественного зерна достигается, главным образом, за счет использования его естественных преимуществ и ценовой конкурентоспособностью, базирующейся на низком уровне оплаты труда и недооцененной стоимости земли.

К основным факторам, ограничивающим конкурентоспособность зерна на мировом рынке, следует отнести более неблагоприятные природные условия для возделывания отдельных зерновых культур по сравнению с основными странами – экспортерами зерна, что требует более значительных затрат производственных ресурсов на единицу продукции [3].

Нельзя не согласиться с тем, что агроклиматический потенциал каждой культуры специфичен, и в этом отношении, например, рожь или пшеница, в отличие от кукурузы, в условиях США практически не имеют значительных преимуществ. Главными факторами реализации агроклиматического и агроэкологического потенциала каждой страны, особенно находящейся в благоприятных радиационных рынках сбыта зерна из Республики Казахстан являются страны и украинских терминалов собственным зерном, а также высокие транспортные издержки при доставке казахстанского зерна до указанных портов затрудняют экспорт зерна в данном направлении. Таким образом, глубоко материковое расположение Республики Казахстан является главным барьером для отечественных экспортеров зерна. Отсутствие прямого доступа к морским портам, связывающим экспортные маршруты в направлении основных мировых рынков сбыта, снижают конкурентоспособность казахстанского зерна.

В связи с этим создание эффективной транспортно-логистической инфраструктуры на ключевых экспортных направлениях, выработка мер в отношении транзитных стран-конкурентов для применения ими справедливой тарифной политики, повышение уровня государственной поддержки казахстанских экспортеров являются одними из приоритетных задач для решения данной проблемы.

Конкурентоспособность отечественного зерна достигается, главным образом, за счет использования его естественных преимуществ и ценовой конкурентоспособностью, базирующейся на низком уровне оплаты труда и недооцененной стоимости земли.

К основным факторам, ограничивающим конкурентоспособность зерна на мировом рынке, следует отнести более неблагоприятные природные условия для возделывания отдельных зерновых культур по сравнению с основными странами – экспортерами зерна, что требует более значительных затрат производственных ресурсов на единицу продукции [3].

Перед североказахстанским регионом стоят задачи, прежде всего, пополнения и увеличения товарных ресурсов зерна, пользующихся спросом на внутреннем и внешнем рынках, улучшение структуры, качества и конкурентоспособности вывозимого зерна и продуктов его переработки, выбора оптимальных и эффективных форм направлений межотраслевых связей, расширение рынка сбыта продукции.

В регионе сложился высокий уровень концентрации зернового производства и его товарности. Зональные условия благоприятствуют выращиванию зерновых культур, особенно высококачественной пшеницы сильных и твердых сортов. В то же время резкая континентальность климата, дефицит водных источников, развитие ветровой эрозии и засухи обуславливают нестабильность урожайности зерновых культур и значительные колебания их валовых сборов.

Функционирование зернового рынка зависит от согласованных действий входящих в него предприятий и отраслей, надежности и прочности хозяйственных связей, а также складывающихся экономических отношений между его субъектами[4]. При существовании в стране хлебной монополии продажа зерна государству была практически единственным каналом его реализации. Она предусматривала вывоз практически всего запланированного объема заготовок зерна в период уборки урожая, размещение его на предприятиях системы хлебопродуктов и централизованное распределение.

Библиографический список

1. Пилипук, А.В. Критерии и методические подходы к выявлению и оценке резервов повышения эффективности производства в рамках продуктовых подкомплексов АПК и сырьевых зон агропромышленного производства / А. В. Пилипук // Научные принципы регулирования развития АПК: предложения и механизмы реализации.-Минск, 2022.– С. 37–45.

2. Рустенова Э.А., Ибыжанова А.Д., Тулеугалиева Ж.К. Казахстанская сельскохозяйственная продукция: перспективы выхода на китайский рынок. *Проблемы агрорынка*. 2023;(4):46-56. <https://doi.org/10.46666/2023-2708-9991.04>

3. Богомоллова И.П., Уразова О.А., Ибрагимов Р.И., Василенко И.Н. Особенности организации управления эффективной сбытовой деятельностью на предприятии. Вестник Воронежского государственного университета инженерных технологий. 2020. Т. 82. № 4 (86). С. 432-444.

4. Мизанбекова С.К., Калыкова Б.Б., Турашбеков Н.А. Система сбыта зерна как условие стабильности продовольственного рынка. *Проблемы агрорынка*. 2021;4 (4):128-135. <https://doi.org/10.46666/2021-4.2708-9991.14>

АГРАРЛЫҚ СЕКТОРДАҒЫ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҚ ӨНІМДЕРІНІҢ КӨЛЕМІН ЦИФРЛЫҚ БАҚЫЛАУ ЖӘНЕ МОНИТОРИНГ ЖҮРГІЗУДІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ

Автор: Газаева М. Б. Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университеті,
Ғылыми жетекші: э.ғ.к., қауымдастырылған профессор Барлыков Е.К.

Түйін. Бұл баяндамада аграрлық өнім көлемін цифрлық бақылау мен мониторинг жүргізудің өзектілігі қарастырылады. Цифрлық технологиялар өндіріс дәлдігін арттырып, басқарудың тиімділігін қамтамасыз етеді. Бұл тәсіл ауыл шаруашылығының тұрақты дамуы мен азық-түлік қауіпсіздігін нығайтуға ықпал етеді.

Резюме. В докладе рассматривается актуальность цифрового контроля и мониторинга объёмов сельскохозяйственной продукции. Цифровые технологии повышают точность учёта и эффективность управления. Это способствует устойчивому развитию агросектора и продовольственной безопасности.

Summary. The report examines the relevance of digital monitoring of agricultural production volumes. Digital tools improve accuracy and management efficiency. This supports sustainable agriculture and food security.

Кіріспе

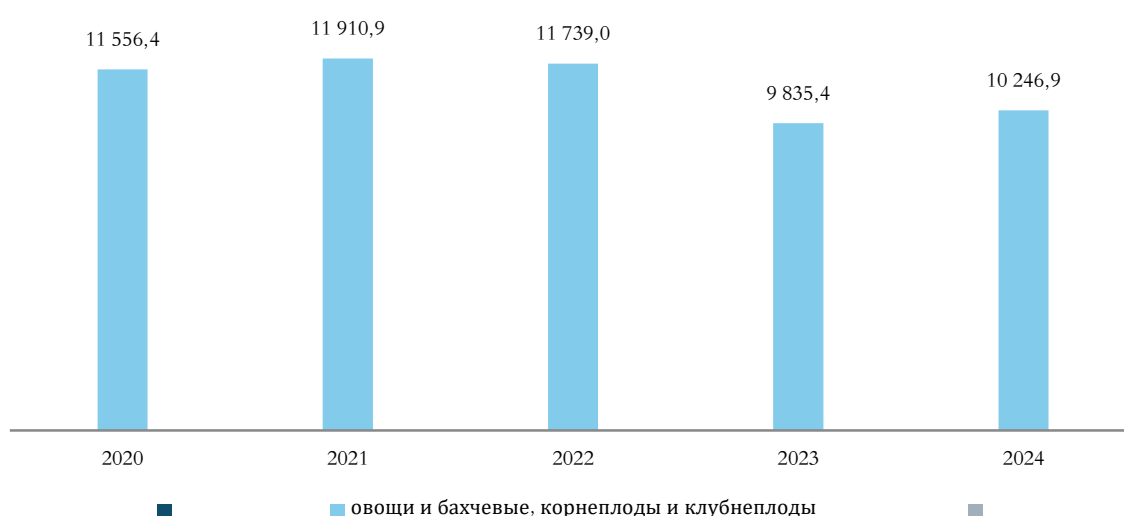
Қазіргі уақыттағы аграрлық сектордағы өзекті мәселелердің бірі – өндірілетін өнім көлемі мен тұтынушылардан түсетін сұраныстың әр түрлі деңгейі. Нәтижесінде нарықта, бөлшек саудада жиі белгілі бір өнім түрлерінің жеткіліксіздігі немесе артық мөлшерде өндіріліп, пайдаға аспай қалатын жағдайлар жиі болып тұрады. Мысалы, Қазақстанда бір жылдық картопқа деген сұраныс 2 млн тоннаны құрайды[5]. 2023 жылы 3,8 млн тонна картоп жиналса, 2024 жылы 2,9 млн тонна өнім алынған. Дегенмен, осы жылдың басында картоптың жеткіліксіздігі, бағасының күрт өсуі жайлы хабарланған болатын. Оған себеп маусымдық жағдайларға, резервтегі картоптың аздығы және экспортталған өнім мөлшерінің жоғарылығы деп саналады. Мысалы, Қазақстан 2024 жылы 564 мың тонна картопты экспортқа шығарған, бұл 2023 жылмен салыстырғанда 37%-ға артық көрсеткіш[1]. Демек, рыноктағы картоптың мысалында сұраныс пен ұсыныс теңгерімінің бұзылғанын және осы себептен туындаған дефицитті байқауға болады. Ауыл шаруашылық министрлігі осы мәселеге байланысты картоп жеткіліксіздігін жоққа шығарып, жаңа өнім алғанша 6 айға дейін экспорт жасалмайтындығын хабарлаған болатын[2].

Қазіргі таңда тағам өнімдерінің, оның ішінде ауыл шаруашылық өнімдерінің қалдық көлемі жөнінде нақты статистикалық деректер жоқ. Дегенмен, бұл мәселе Ұлттық статистика бюросының (2024) ресми деректерімен жанама түрде бағалануы мүмкін. Атап айтқанда, сұраныс көлемі мен экспортталған өнім мөлшерін жалпы өндірілген өніммен салыстыру арқылы өнімнің артығымен өндірілгенін байқауға болады.

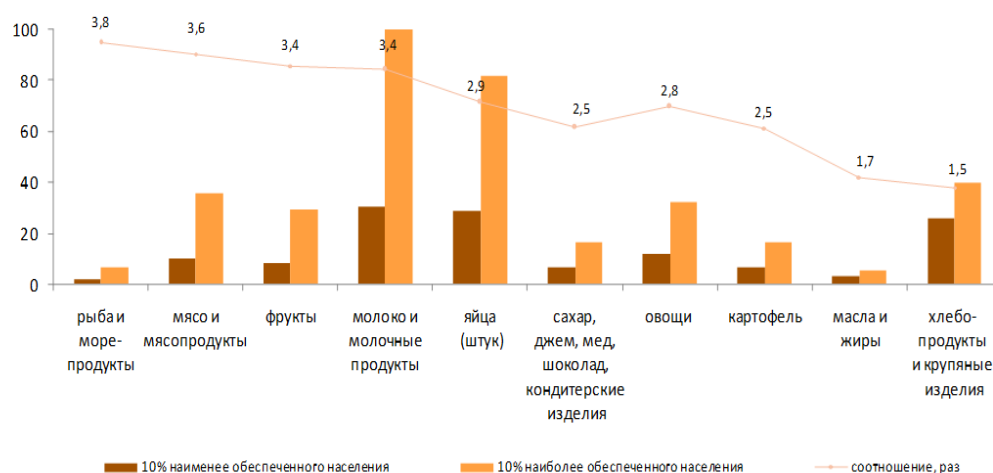
Мысалы, көкөністерге қатысты алғанда, 2024 жылы жан басына шаққандағы тұтыну көлемі 80 кг деп белгіленсе, бұл еліміз бойынша шамамен 2 519,2 мың тоннаны құрайды. Сол жылы жиналған өнім көлемі 10 246,9 мың тонна, импорт көлемі – 478,7 мың тонна, ал экспорт – 944,4 мың тонна болған[1]. Осы мәліметтерді негізге ала отырып, экспорт пен ішкі тұтыну қажеттілігін алып тастаған жағдайда, шамамен 7 262,0 мың тонна өнім артығымен өндірілгені анықталады.

Көкөністер тез бұзылатын өнімдер қатарына жататындықтан, оларды сақтау мен тасымалдау шарттарының бұзылуы өнімнің жарамсыз болуына алып келеді. Соған қарамастан, осындай көлемдегі өнімнің артық болуы өндіріс пен жоспарлау үдерістеріндегі теңгерімсіздіктің бар екенін көрсетеді.

Бақша өнімдері, картоп, тамыртүйнектілердің жалпы өнімі[мың тонна][1].



Азық-түлік өнімдерінің негізгі түрлерін тұтыну бойынша халықтың ең төменгі (10%) және ең жоғары (10%) табыс деңгейіндегі (децильдік) топтары арасындағы салыстыру[1].



Қазақстан Республикасында өндіріс көлемі *жанама түрде* субсидиялар, экспорттық саясат арқылы және аграрлық сектор жайлы заңнамамен жанама түрде бақыланады. Ауыл шаруашылығы өнімін өндіру көлемін реттейтін негізгі заң – *«Агроөнеркәсіптік кешенді және ауылдық аумақтарды дамытуды мемлекеттік реттеу туралы»* Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 8 шілдедегі №66-III Заңы болып табылады. Бұл заң агроөнеркәсіптік кешен саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі бағыттарын айқындайды; мемлекеттік қолдау механизмдерін белгілейді; уәкілетті органдардың функцияларын реттейді; субсидиялау, сақтандыру, мониторинг сияқты құралдарды қамтиды[12].

«Ауыл аманаты» ұлттық жобасы мен 2025 жылға дейінгі АӨК-ті (агроөнеркәсіптік кешенді) дамытудың мемлекеттік бағдарламасы аясында ауыл шаруашылығы өнімдерінің өндіріс көлемі бойынша нақты мақсатты көрсеткіштер белгіленген. Бұл көрсеткіштер міндетті квота ретінде емес, бағдар ретінде қарастырылады. Алайда, аймақтар осы жоспарлы көрсеткіштерге мүмкіндігінше жақындауға тырысады, себебі бұл — қаржылай қолдау мен мемлекеттік субсидиялар алудың бір шарты болып табылады[13].

Егер өнімдерді өндіруге жұмсалған ресурстарды тікелей бақылап, тиімді бағыттарда жұмсауға мүмкіндік болса, экономикалық шығындардың алдын алуға болады. Ол үшін өндірілген өніммен қатар, тұтынылған, экспортталған, ысырап болған көлемін есептеп, соған сәйкес әр жылға болжам жасап отыруға болады. Сонымен қатар, әр шаруашылық үшін өнім мөлшеріне әсер ететін факторларды ескере отырып, өткен жылдардағы статистиканы талдап, бір жылға жұмыс жоспарын құрастыратын платформаны енгізуге болады. Үлкен көлемдегі деректерді өңдеу мен талдау үшін мұндай платформаны жасанды интеллектпен ұштастырып, тиімділігін арттыруға болады.

Осы мақсатта фермерлік шаруашылықтар мен кәсіпкерлер үшін Ұлттық статистика бюросының мәліметтері негізінде ортақ цифрлық платформа енгізу арқылы бірқатар мәселелерді шешу мүмкін болады. Геоақпараттық жүйелерді, спутниктік суреттер, т.б. арқылы егістік көлемін, мал жайылымдарын бақылап, өнім шығымы жайлы нақты деректер алуға болады.

Геоақпараттық жүйе (ГАЖ) — бұл кеңістікке байланған (картаға түсірілген) деректерді жинау, сақтау, өңдеу, талдау және визуалдауға арналған заманауи технологиялар жиынтығы[11]. Ол үшін ауылшаруашылық техникалары, дрондар, спутниктер қолданылуы мүмкін. ГАЖ күрделі кеңістіктік талдауға, шаруашылық территориясының жай-күйі жайлы деректерді жинауға, егістіктің немесе шаруашылық жануарларының қозғалысының мониторингіне қолдануға болады. ГАЖ қазіргі уақытта қысқа мерзімді табыс көлемін ұлғайтуға және өндірістің тұрақты дамуының ұзақмерзімді мақсаттарын анықтауға пайдаланылады. ГАЖ деректері қашықтықтан зондтау арқылы жиналуы мүмкін. Қашықтықтан зондтау — бұл Жер бетінің үстінен (әуеден немесе ғарыштан) сканерлеу әдісі. Орташа кеңістіктік рұқсаттағы (айырмашылық қабілеті)

суреттерді алу үшін **Landsat 8** спутнигі ең тиімді нұсқа болып табылады[10]. Бұл спутник Жерді әр 16 күн сайын бір рет айналып шығады және көрінетін жарықтың тоғыз спектрлік диапазонында, сондай-ақ жылулық инфрақызыл сәулелену (TIR) арқылы жұмыс істейді. Landsat 8 егіннің жағдайын мониторинг жасауға, ауруларды анықтауға, суару (ирригация) жүйесін жоспарлау және тағы басқа мақсаттарда қолданылады.

GPS пен ГАЖ технологияларын ауыл шаруашылығында біріктіру – фермерлерге ресурстарды тиімді пайдалануға зор мүмкіндік береді. GPS деректеріне негізделген карталар егістік шекараларын нақты анықтауға, суару жүйелерінің жұмысын бақылауға және әртүрлі дақыл сорттарының даму барысын қадағалауға көмектеседі.

ГАЖ технологияларын агротехникаға орнатылған сенсорлармен бірге пайдалану тиімді. Бұл сенсорлар спутниктік деректерді толықтырып, нақты уақыт режимінде дақылдардың күйін талдауға мүмкіндік береді. Кейбір заманауи техникалар жиналған ақпараттың негізінде өздігінен жұмыс істей алады, ал басқа жабдықтар ГАЖ-аналитиканы қолдайтын құрал ретінде қызмет етеді.

EOSDA Crop Monitoring – ауыл шаруашылығына арналған жан-жақты ГАЖ платформасының жарқын үлгісі[10]. Ол арқылы егістік өнімділігі туралы тарихи деректерге қол жеткізуге, вегетациялық индекстерге негізделген аналитика алуға, 14 күнге дейінгі нақты ауа райы болжамын бақылауға болады. Сондай-ақ бұл платформада жұмыс күнделігі (егістік операцияларын жоспарлау, үйлестіру және мониторинг жасауға мүмкіндік береді) қарастырылған.

EOSDA Crop Monitoring сыртқы көздерден алынған ГАЖ деректерімен де жұмыс істей алады. Мәселен, Data Manager құралы агротехникалық сенсорлардан жиналған ақпаратты жүйеге енгізуге мүмкіндік береді. Бұл жүйе SHP және ISO-XML секілді кең таралған файл форматтарымен үйлесімді. Жүктелген деректер құрамында әртүрлі агрометрикалық көрсеткіштер болуы мүмкін. Сол ақпараттың негізінде дақылдардың өнімділігін бағалауға, тыңайтқыштарды пайдаланудың тиімділігін саралауға және ұзақ мерзімді агростратегия әзірлеуге болады[10].

Аграрлық сектордың өнімділігінің мониторингінде жасанды интеллектті пайдаланудың тиімділігі жоғары. Жасанды интеллект деректерді жедел талдауға, өндіріс көлемінің мониторингін автоматтандыруға, нақты болжамдар жасауға және деректерді жинау мен талдауға кететін уақытты үнемдеуге көмектеседі. Сонымен қатар, жасанды интеллект климат өзгеруін бақылау отырып, зиянкестер, құрғақшылық, жауын-шашын сияқты өнім көлеміне әсер ететін факторларды ескертіп отырады. ЖИ өндірісте қолданудың сәтті мысалы ретінде Foxconn компаниясын айтуға болады. Бұл компания ЖИ-ті тауар сапасын бақылап, дефектілерді анықтауда пайдаланады[9]. Бельгиялық шыны өндіретін 3B-Fiberglass компаниясы жасанды интеллект негізінде видеобақылауды қолданады. Егер өндіріс кезінде тауарға зақым келу мүмкіндігі анықталса, жүйе ол жайлы хабарлап отырады. Ал Danone 2021-жылы жасанды интеллектті

сұраныс көлемін болжам жасау үшін енгізді. ЖИ сатылым тарихы мен сұраныс деңгейін ескере отырып, тауар жеткіліксіз немесе артылып қалатын кезеңдерді анықтады[9]. Аграрлық секторда да Danone-ның оң тәжірибесі негізінде жасанды интеллектті өнім көлемін анықтауға, болжам жасауға, кейбір процесстерді жеңілдетуге болатын еді

Қазір елімізде АӨК-нің салаларын бақылайтын бірыңғай жүйе **E-agriculture** жобасы талқыланып жатыр. Бұл платформаның көмегімен балық өндірісінің көлемін бақылау, сонымен қатар кейбір ветеринариялық қызметтер, субсидиялау, ауыл шаруашылық техникаларын тіркеу сияқты қызметтер көрсетіледі деп болжалып отыр[3].

Цифрлық платформаны ауыл шаруашылық өнімдерінің көлемін, жұмсалған қаражатты есепке алуға, фермерлік шаруашылықтар арасындағы ақпарат алмасу мен бір жылға сұранысты ескере отырып есептелген өнім жоспарын құруға пайдаланатын болса, бірқатар сұрақтар шешімін табады және шаруашылықтар жұмысындағы ашықтықты қамтамасыз етеді. Бұл жалған есептіліктің алдын алуға, субсидиялардың әділ бөлінуіне және мақсатты жұмсалыуына, өнім өндірісіндегі ауытқуларды ерте анықтауға мүмкіндік береді.

Басқа елдер тәжірибесі

АҚШ-та фермерлердің тиімді жұмыс жасауын қамтамасыз ететін **FarmLogs** жүйесі бар[4]. Бұл жүйе егістік тиімділігін есептеуге, сатылмаған өнімді және баға өзгерісін бақылауға, климаттық болжамдарға сәйкес жұмысты жоспарлауға, т.б. мүмкіндіктерді ұсынады. Мұндай ортақ цифрлық жүйе шаруашылықтарда жұмыс тиімділігін арттырып, түсетін пайда көлемін ұлғайтады. Бұдан басқа да ауыл шаруашылық саласын цифрландыру мен оңтайландыруға көмектесетін бірқатар платформалар бар.

John Deere Operations Center – ауыл шаруашылық техникаларын нақты уақыт режимінде бақылауға, олардың тиімділігін талдауға және егілген дақылдар жайлы толық деректер алуға мүмкіндік береді. Бұл жүйе техникалар мен егіс науқаны арасындағы үйлесімділікті қамтамасыз етеді[6].

Climate FieldView – спутниктік суреттер мен сенсорлар арқылы нақты агрономиялық жағдайды бақылауға арналған платформа. Бұл жүйе әр алқаптағы ылғалдылық, температура, өсімдік дамуы сияқты параметрлерді есепке алып, ферманың агротехнологиялық шешімдерін оңтайландырады[7].

AgriDigital – астықтың логистикасы, сақтау қоймалары және келісімшарттарды басқаруға бағытталған платформа. Ол өнім қозғалысы мен сату процесінің барлық кезеңдерін ашық және қадағаланатын етіп ұйымдастырады[8].

Аталған жүйелердің тәжірибесі Қазақстан үшін де өзекті. Мұндай платформаларды жергілікті жағдайға бейімдеп енгізу ауыл шаруашылығын цифрландыруды жеделдетіп, өнімнің нақты көлемін бақылауға, жоспарлауға және артық өндіру немесе жетіспеушілік мәселелерін болдырмауға мүмкіндік береді.

Цифрландыруды жүзеге асыруға кедергі келтіретін бірқатар мәселелер бар, соның ішінде:

1. Қаржылық шығындар. Кез келген стартап үлкен салым мөлшерін қажет етеді. Біздің жағдайда спутниктік деректер, жасанды интеллектпен интеграциялау, ауыл шаруашылық техникаларында деректерді жинайтын құрылғылар, ортақ платформаны жасау сияқты көп жұмыс атқарылуы тиіс. Сонымен қатар, фермерлік шаруашылықтарды хабарландыру, платформаны пайдалануға агитациялау қажет.

2. Интернет желісінің қолжетімділігі. Ауылдық жерлерде интернеттің қолжетімділік мәселесі өзекті болып отыр. Елді мекендерден алыс жатқан шаруашылықтарда, егіс алқаптарында желіге шығу мүмкіндігі мүлде төмен. Әрине, спутниктік технологиялар бұл процессті жеңілдетеді, бірақ олардың құны жоғары және барлық шаруашылықтар үшін тиімді емес. Сонымен қатар, спутниктік байланыстың кешігуі мен жылдамдығы да кейбір цифрлық технологиялар үшін жеткіліксіз болуы мүмкін.

Интернеттің шектеулі қолжетімділігі — аграрлық секторда цифрлық шешімдерді енгізудегі басты кедергілердің бірі. Мысалы, нақты егіншілік жүйелері, дрон арқылы мониторинг, деректерді бұлтқа сақтау немесе онлайн платформалар арқылы егінді басқару сынды технологиялар тұрақты интернетсіз жұмыс істей алмайды.

3. Көптеген фермерлер мен аграрлық мамандар ақпараттық технологиялармен жұмыс істеуге дайын емес, өйткені мұндай бағдарламаларда интерфейс тілі көбіне ағылшын тілінде болады. Егер мұндай платформалар мемлекеттік тілде реализацияланса, күнделікті жұмысқа енгізу жеңіл болатын еді.

4. Инфрақұрылымның нашар дамуы смарт-агротехника, датчиктер, спутниктік жүйелер сияқты технологияларды қолдануға мүмкіндік бермейді, өйткені сенсор орнатылған техника электр қуатын немесе үздіксіз интернетті қажет етеді. Электр тұрақсыз болса жүйе істен шығады.

Егер тауар тасымалы, құрал-жабдық жеткізу немесе сервистік қызмет көрсету нашар ұйымдастырылған болса, техникалық көмек уақытында көрсетілмейді, істен шыққан цифрлық техникалар пайдаланусыз қалуы мүмкін.

Цифрландыру мен өнім көлемінің мониторингінің беретін мүмкіншіліктері:

1. Өнім көлемін нақты бақылау және жоспарлау. Жыл сайынғы сұраныс-ұсыныс теңгерімін болжауға және артық/жетіспеушілік жағдайларын болдырмауға мүмкіндік туады.

2. ГАЖ және спутниктік жүйелер арқылы нақты агродеректер алу. Геоақпараттық жүйелер (ГАЖ) және Landsat 8 секілді спутниктер арқылы егістіктің, жайылымдардың күйі, ауру ошақтары, өнім шығымдылығы туралы нақты және өзекті ақпарат алуға болады. Бұл жүйе фермерлерге топырақ пен климат жағдайына сай шешім қабылдауға көмектеседі.

3. Жасанды интеллект арқылы өнім көлемін болжау және ресурсты үнемдеу. ЖИ климаттық факторлар, зиянкестердің таралуы, жауын-шашын мөлшері сияқты өнімге әсер ететін параметрлерді ескере отырып, нәтижелі болжамдар жасайды.

4. Фермерлік шаруашылықтар арасында деректермен алмасу. Бірегей цифрлық платформа – фермерлердің жоспарлау, өнім алмасу, баға мониторингі сияқты ақпараттармен бөлісуін қамтамасыз етеді. Бұл өңірлік тепе-теңдік орнатуға, бір аймақтағы артық өнімді басқа аймаққа бағыттауға мүмкіндік береді.

5. Экономикалық шығындарды азайту. Артық өнім өндірісінің, ысыраптың және экспорттық реттеудегі қателіктердің алдын алу арқылы мемлекеттік және жеке шығын азаяды. Логистика, қойма, тасымалдау үдерістерін тиімді басқару өнімнің бүлінуін азайтып, сапалы жеткізу тізбегін қалыптастырады.

6. Субсидиялау мен бақылау жүйесінің әділдігі. E-agriculture секілді жүйе арқылы мемлекеттік қолдау мен субсидиялар нақты және әділ бөлінеді. Әр шаруашылықтың өнім көлемі мен көрсеткіштері цифрлық түрде көрінетіндіктен, бұрмалаушылықтың алдын алуға болады.

8. Халықаралық тәжірибе негізінде жергілікті шешімдер жасау. FarmLogs (АҚШ), Climate FieldView, John Deere Operations Center сияқты шетелдік платформалар жұмыс тиімділігін дәлелдеген. Осындай тәжірибені Қазақстан жағдайына бейімдеп енгізу – отандық агросектордың дамуын жеделдетеді.

Қорытындыласақ, аграрлық саладағы өнім көлемін цифрлық бақылау – бұл тек есеп жүргізу құралы ғана емес, ауыл шаруашылығының тұрақты дамуын қамтамасыз ететін стратегиялық тетік. Қазақстанда цифрлық платформаларды кеңінен енгізу арқылы өнім жоспарлау, субсидиялау, ішкі нарықты тұрақтандыру секілді маңызды мәселелерді кешенді шешуге болады.

Пайдаланылған дереккөздер:

1. <https://stat.gov.kz> ҚР Ұлттық статистика бюросы
2. <https://www.gov.kz/memleket/entities/moa/documents/1?lang=kk>
3. <https://legalacts.egov.kz/npa/view?id=15460058>
4. <https://www.agropages.com/companydirectory/Detail-17094.htm>
5. <https://www.nur.kz/nurfin/economy/2219880-hvatit-li-kazahstancam-kartofelya-do-novogo-urozhaya-v-etom-godu-rasskazali-v-msh/>
6. <https://www.deere.com/en/technology-products/precision-ag-technology/operations-center/>
7. <https://dev.fieldview.com/>
8. <https://www.agridigital.io/>
9. <https://habr.com/ru/articles/727358/>
10. <https://eos.com/ru/blog/gis-v-selskom-khozyaistve/>
11. https://ru.wikipedia.org/wiki/Геоинформационная_система
12. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z050000066>
13. <https://amanatnesie.kz/>

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖЕТКІЗУ ТІЗБЕКТЕРІНІҢ РӨЛІ ЖӘНЕ ОНЫҢ АГРОӨНЕРКӘСІП КЕШЕНІНЕ ӘСЕРІ

Автор: Садықов А. С.

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана қаласы

E-mail: armansadykov999@gmail.com

Ғылыми жетекші: Курманов Нурлан Айдилдаевич, PhD, профессор

Резюме: В статье рассматривается значение цепей поставок в агропромышленном комплексе Казахстана. Анализируются основные проблемы логистики и пути их решения. Эффективность поставок тесно связана с развитием сельского хозяйства.

Summary: The article highlights the importance of supply chains in Kazakhstan's agro-industrial sector. It analyzes key logistics challenges and potential solutions. Supply chain efficiency is directly linked to agricultural development.

Қазақстан агроөнеркәсіптік әлеуеті жоғары елдердің бірі ретінде ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіруде ғана емес, оны өңдеу, сақтау және жеткізу процестерін ұйымдастыруда да үлкен стратегиялық рөлге ие. Осы процестердің тиімді жүзеге асуы, әсіресе жеткізу тізбегінің дұрыс ұйымдастырылуына тікелей байланысты. Жеткізу тізбегі – бұл ауыл шаруашылығы өнімінің бастапқы өндіріс кезеңінен бастап, соңғы тұтынушыға дейінгі барлық логистикалық, ақпараттық, қаржылық және ұйымдастырушылық процестерді қамтитын кешенді жүйе. Қазақстанда агроөнеркәсіп кешені (АӨК) елдің ішкі жалпы өнімінің (ІЖӨ) 6–7 пайызын қамтамасыз етеді және ауыл халқының өмір сүру сапасына тікелей әсер етеді. Алайда ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіру көлемі өсіп келе жатқанына қарамастан, өнімді сақтау, жеткізу және өткізу жүйесінің әлсіздігі саланың тиімділігін төмендетіп отыр. Логистикадағы кемшіліктер салдарынан өнімнің бір бөлігі нарыққа жетпей жатады немесе сапасы нашарлап, төмен бағада сатылады. Осы факторлар фермерлердің табысына, өнімнің өзіндік құнына және түптеп келгенде тұтынушыға дейін әсер етеді [1]. Жеткізу тізбегі тек өнім тасымалы ғана емес. Ол – ақпарат алмасу, жоспарлау, сақтау, өндірушілер арасындағы өзара кооперация, логистика қызметтері мен сауда инфрақұрылымын біріктіретін күрделі жүйе. Жеткізу тізбегін тиімді ұйымдастыру фермерлерге өндіріс көлемін нақты жоспарлауға, өнімнің сапасын сақтауға, шығындарды төмендетуге және нарықтағы сұранысқа бейімделуге мүмкіндік береді. Қазақстанда жеткізу тізбектерінің дамуына кедергі келтіретін негізгі проблемалар мыналар: инфрақұрылым жеткіліксіздігі, өңірлік деңгейде агро-логистикалық орталықтардың болмауы, тоңазытқыш қоймалардың жетіспеушілігі, суық тізбектер жүйесінің дамымауы, көлік құралдарының тозуы

және логистика саласындағы білікті мамандардың тапшылығы. Мысалы, жеміс-көкөніс өнімдерінің 30%-ға дейінгі көлемі сапасыз логистика салдарынан жоғалады. Бұл өнімнің физикалық ысырабы ғана емес, экономикалық құндылықтардың да жойылуы [2]. Осы мәселелерді шешудің бір жолы – агро-логистикалық хабтар құру және оларды барлық өңірлерде жүйелі түрде дамыту. Мұндай хабтарда қойма, өңдеу, қаптау, тасымалдау және сату процестері шоғырландырылған болуы тиіс. Халықаралық тәжірибе көрсеткендей, мұндай орталықтар фермерлер мен тұтынушылар арасындағы арақашықтықты қысқартып, делдалдар санын азайтып, өнім бағасын тұрақтандыруға мүмкіндік береді. Мысалы, Нидерландыда агроөнімдерді сату мен тасымалдау орталықтандырылған және цифрландырылған жүйеде жүзеге асырылады. Бұл ел ауыл шаруашылығы өнімдерінің экспорты бойынша әлемде алдыңғы қатарда [3]. Цифрлық технологияларды енгізу де жеткізу тізбектерінің тиімділігін арттыруға зор үлес қосады. GPS трекерлер, RFID белгілері, өнімнің қозғалысын бақылау жүйелері, блокчейн негізіндегі платформалар өнімнің қайда екенін, қай қоймада сақталғанын және қандай температуралық жағдайда тасымалданғанын нақты көрсетуге мүмкіндік береді. Қазақстанда «AgroDigital» платформалары енді ғана дамып келеді. Мемлекеттік қолдау арқылы бұл жүйелерді кеңейту – логистика саласының ашықтығы мен сенімділігін арттырады [4]. Жеткізу тізбегіндегі тағы бір маңызды буын – көлік логистикасы. Ауылдық жерлерде автожолдардың сапасы нашар, маусымдық қолжетімділік шектеулі. Бұл өнімнің нарыққа уақтылы жеткізілуіне кедергі келтіреді. Сонымен қатар, теміржол желілерінің толық қамтылмауы да көлік шығындарын көбейтеді. Ауыл шаруашылығы өнімдерін әуе арқылы тасымалдау болса, өте қымбат және тек экспортқа бағытталған өнімдер үшін ғана қолжетімді. Сондықтан, көлік инфрақұрылымын жаңғырту – маңызды мәселе болып отыр [5]. Жеткізу тізбегінің дамуында адами капиталдың рөлі де зор. Қазіргі таңда агро-логистика саласында арнайы дайындық көрген мамандар саны аз. Оқу орындарында жеткізу тізбегі менеджменті, агро-логистика, ауыл шаруашылығы өнімдерін сақтау және тарату салаларына мамандандыру жеткіліксіз. Бұл мәселе агроөнеркәсіп кешеніндегі жоспарлаудың, тәуекелдерді болжаудың және сапа бақылауының төмен болуына әкеліп соғады. Осыған байланысты, жоғары оқу орындары мен колледждерде салалық білім беру бағдарламаларын енгізу маңызды [6].

Ауыл шаруашылығы өнімдерін экспорттау – Қазақстанның АӨК саласындағы негізгі басымдықтарының бірі. Бірақ халықаралық нарықтарға шығу үшін өнім сапасы мен стандарттарға сәйкестік талап етіледі. Экспортқа бағытталған өнімдердің логистикалық жүйесі халықаралық санитарлық және фитосанитарлық талаптарға сай болуы тиіс. Бұл, өз кезегінде, агроөнімдердің сапасын сақтау үшін жетілген жеткізу тізбегінің болуын талап етеді. Мысалы, ет өнімдерін экспорттау кезінде температуралық режим сақталмаған жағдайда бүкіл партия жарамсыз болып қалуы мүмкін [7].

Қорытындылай келе, жеткізу тізбектері Қазақстанның АӨК жүйесінде тек көмекші құрал емес, оның тиімділігін анықтайтын стратегиялық элемент болып

табылады. Бұл жүйені жаңғырту, цифрландыру, аймақтық логистикалық желілерді дамыту арқылы елдің аграрлық әлеуетін толық іске асыруға, ішкі нарықты тұрақтандыруға және экспорт көлемін ұлғайтуға болады. Жеткізу тізбегі – азық-түлік қауіпсіздігі мен ауылдық өңірлердің әлеуметтік дамуының негізі.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. ҚР Ауыл шаруашылығы министрлігі. «АӨК дамуы бойынша 2023 жылғы есеп». – Астана, 2024. [1]
2. Дүниежүзілік банк. *Kazakhstan: Agricultural Supply Chain Logistics Report*. – Washington, 2023. [2]
3. OECD. *Food Chain Analysis and Logistics in Agriculture*. – Paris: OECD Publishing, 2022. [3]
4. FAO (БҰҰ Азық-түлік және ауыл шаруашылық ұйымы). *Sustainable Supply Chains in Agribusiness*. – Rome, 2022. [4]
5. Мырзабеков Д. «АӨК логистикасы: қазіргі жағдайы мен болашағы» // Аграрлық ғылым журналы. – 2023. – №2. – Б. 45–52. [5]
6. Айтмағанбетова А. «Ауыл шаруашылығындағы логистика: кадрлық әлеует және цифрландыру» // Экономика және нарық. – 2022. – №3. – Б. 18–24. [6]
7. UNESCAP. *Agricultural Trade Facilitation and Cold Chain Logistics in Central Asia*. – Bangkok, 2021. [7]

АРАЛ ӨңІРІНДЕ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫН СУМЕН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІ РЕТТЕУ

Еділбаев Н.Б.

докторант, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қаласы
Нурмурахметов Н.Н.

ғылыми жетекші, экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, Қорқыт Ата
атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қаласы

Түйін. Мақала Арал өңіріндегі ауыл шаруашылығын сумен қамтамасыз етудің негізгі экономикалық мәселелерін қамтиды. Су ресурстарының азаюы, оларды ұтымсыз пайдалану және агроөнеркәсіптік секторға әсері талданады.

Резюме. Статья охватывает основные экономические проблемы водоснабжения сельского хозяйства в Аральском регионе. Рассматриваются сокращение водных ресурсов, их нерациональное использование и влияние на агропромышленный сектор.

Summary. The article covers the main economic problems of water supply for agriculture in the Aral region. It examines the depletion of water resources, their inefficient use, and the impact on the agro-industrial sector.

Суармалы ауыл шаруашылығы, энергия өндіру және экологиялық жүйелер арасындағы суға деген сұраныс үшін туындайтын қақтығыстардың әлеуеті мен антропогендік экологиялық залалдар әлемнің ешбір өңірінде Орталық Азиядағыдай айқын көрінбейді. Бұрынғы Кеңес Одағында мақта өндірісінде өзін-өзі қамтамасыз етуге жету мақсатында Арал теңізі бассейнінде суармалы егіншіліктің ауқымды дамуы су ресурстарына қатты тәуелді экономикалық жүйелердің қалыптасуына алып келді.

Суармалы жерлердің кеңеюі суды тиімсіз пайдалануымен қатар жүріп, бұрын-соңды болмаған экологиялық мәселелерге себеп болды. Бұл проблемалардың ең көрнектісі әрі ең танымалы - бір кездері әлемдегі төртінші ірі тұщы су көлі болған Арал теңізінің тартылуы.

КСРО тарағаннан кейінгі кезеңде ауыл шаруашылығында суармалы суға деген сұраныстың төмендеуіне (жылына 7–9 км³-қа дейін) әсер еткен маңызды факторлардың бірі - Орталық Азиядағы суармалы жерлердің жалпы алаңының қысқаруы болды. 1997 жылмен салыстырғанда 0,8 млн гектарға азайып, бұл көрсеткіш 10,2 млн гектарға дейін төмендеді [1].

Бұл қысқару бірнеше себепке байланысты. Біріншіден, ауыл шаруашылығында өсірілетін дақылдардың құрылымы өзгеріп, су тұтынуы аз дақылдарға көшу байқалды. Орталық Азиядағы суармалы егіншілік Арал теңізі бассейніндегі ағынды реттеу режимінің өзгеруіне бейімделді - яғни тек ирригациялық жүйеден ирригациялық-энергетикалық және кейде толық энергетикалық режимге ауысты.

Екіншіден, нарықтық реформалар кезеңінде өңірде (негізінен Қазақстанда) пайдаланылмай жатқан үлкен көлемдегі суармалы жерлер тіркелді, сонымен қатар жердің тозу (деградация) процесі күшейе түсті.

Аталмыш үдерістің ауыл шаруашылығына әсерін бірнеше жайттардың орын алуымен байланыстыруға болады:

1. Су ресурстарының таусылуы:

- Сырдария мен Амудария өзендерінің су көлемі: соңғы 50 жылда бұл өзендердің су ағыны 40%-дан астамға қысқарды, бұл суармалы егіншілікке шамадан тыс пайдаланумен байланысты;

- ауыл шаруашылығына суды пайдалану: өңірдегі судың 90%-дан астамы ауыл шаруашылығы мұқтаждарына жұмсалады, ал булану салдарынан су жоғалту коэффициенті 30%-ға дейін жетеді [2].

2. Жер жағдайы және олардың су ресурстарына тәуелділігі:

- суармалы жерлер: 2023 жылға қарай Қазақстанның Арал өңірінде шамамен 0,8 млн. гектар суармалы жер бар, оның 30%-дан астамы судың жетіспеушілігіне байланысты тұздану салдарынан деградацияға ұшыраған;

- өнімділіктің төмендеуі: соңғы 10 жылда мақта өнімділігі 25%-ға азайды. Құрғақшылық пен судың тапшылығы салдарынан бидай өнімділігі 18%-ға төмендеді [3] (1-кесте).

Кесте 1 - Арал өңіріндегі су ресурстарын пайдалану

Көрсеткіш	2023 жылғы мәні	Соңғы 10 жылдағы өзгеріс
Өзендердің су ағыны (км³)	70	-15%
Суармалы жерлер (млн га)	0,8	-10%
Арналардағы су жоғалту (%)	30	+5%
Бидай өнімділігі (ц/га)	18	-18%
Ескертпе - [3] негізінде құрастырылды		

3. Экономикалық шығындар:

- суды жеткізу шығындары: суармалы каналдар арқылы суды тасымалдау өңірдегі ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіру құнын 15–20%-ға арттырды;

- табыс жоғалту: 2023 жылғы деректерге сәйкес, өңірдегі фермерлер тиімсіз сумен қамтамасыз ету салдарынан жыл сайын 200–300 млн. доллар шамасында қаржы жоғалтады. Өндіріс көлемінің төмендеуі соңғы жиырма жылда аграрлық секторда 50 мыңнан астам жұмыс орнының жойылуына әкелді [4].

Сонымен бірге, Арал өңіріндегі судың тартылуы көптеген экологиялық мәселелерге де әкеп тіреді. Теңіз ауданының 90%-ға қысқаруы су тұздылығының артуына алып келіп, жергілікті флора мен фаунаның жойылуына себеп болды. Кепкен теңіз түбі тұзды дауылдардың көзіне айналды, олар халықтың денсаулығына және ауыл шаруашылығына зиян келтіруде. Балық пен жануарлардың көптеген түрлерінің жойылуы өңір экожүйесіне теріс әсерін тигізді.

Судың тартылуы, мұнан басқа, экономикалық және әлеуметтік салдарларға да әкелгендігі белгілі. Атап айтсақ:

1. Ауыл шаруашылығы өндірісінің төмендеуі: тұщы суға қолжетімділіктің азаюы және топырақ сапасының нашарлауы өнімділіктің төмендеуіне алып келді.

2. Жұмыссыздықтың өсуі: балық аулау мен ауыл шаруашылығының қысқаруы өңірде жаппай жұмыссыздықты туындатты.

3. Әлеуметтік мәселелер: жоғары көші-қон деңгейі, тұзды дауылдар мен су ластануы салдарынан халық денсаулығының нашарлауы және т.б..

Сырдария өзені бассейні, әсіресе төменгі ағысында, суармалы жерлердің орта ағыс аумағына дейін созылуы мен осы мақсатта су алудың артуына байланысты күрделі жағдаймен сипатталады. Өзен ағынының азаюы мен ластануы қоршаған ортаның тозуына және халықтың өмір сүру деңгейінің төмендеуіне әкелді. Өзеннің атырауы өзінің реттеуші қызметін жоғалтты. Шөлейттену үдерісі 2 млн гектарға дейін таралып, жыл сайын 6 млн тонна тұз 500 шақырымға дейін таралады.

Сондай-ақ, коллекторлы-дренажды сулардың Сырдарияға төгілуі ауызсу көздерінің ластануына себеп болуда. Экологиялық өзгерістер флора мен фаунаға кері әсерін тигізіп, көптеген құс түрлері басқа өңірлерге қоныс аударды.

Жағдай қолда бар су ресурстарының толық сарқылуымен күрделене түсуде. Қазіргі суға деген сұраныс жылына 60 км³ құрайды, бұл экологиялық талаптарды есепке алмағанда. Бұл көрсеткіш орташа жылдық ағыннан 22,8 км³ немесе 50%-ға артық. Экологиялық тұрақтылық пен экономиканың орнықты дамуына қол жеткізу үшін қосымша су ресурстарын табу қажет [5].

Арал өңірінде ауыл шаруашылығын сумен қамтамасыз етуді тиімді басқару мен реттеуде негізгі экономикалық салаларда, әсіресе суармалы ауыл шаруашылығында түбегейлі өзгерістер, аймақаралық ынтымақтастық пен дайын өнімді бөлу жүйесінде жаңғырту қажет.

Арал өңірінде су шаруашылығын реттеуді іске асыру үшін басқарудың әртүрлі деңгейлері анықталуы тиіс. Бұл деңгейлер арасында қайшылықсыз өзара байланыс болуы қажет. Негізгі деңгейлер:

1. Халықаралық деңгей. Халықаралық тәжірибелерді ескере отырып, интеграцияланған су ресурстарын басқару бойынша мемлекетаралық ынтымақтастыққа қол жеткізу қажет. Басты міндеттері:

- су ресурстарын басқару саласында кеңестер мен келіссөздер жүргізу;
- су мен жер бетінің булануын азайту арқылы суды үнемдеу;
- су сапасын сақтау бойынша бірлескен шаралар жүргізу.

2. Ұлттық деңгей. Ұлттық және өңірлік маңызы бар су шаруашылығы жобалары жүзеге асырылады. Негізгі шаралар:

- платиналар мен су қоймаларын салу;
- жерасты суларын пайдалану;
- сорғы станцияларын салу;
- өзен ағысын реттеу;

- баламалы тұщы су көздерін дамыту;
- су шығындарын мейлінше азайту.

3. Мемлекеттік (ішкі) деңгей. Мемлекеттік гидротехникалық құрылыстардың пайдаланылуы мен техникалық қызмет көрсетуі жүргізіледі. Басты мақсаттар:

- суды тасымалдау және тарату кезінде жоғалтуды азайту;
- суды уақтылы және сапалы жеткізу;
- орталық және жергілікті ұйымдар арасында ынтымақтастықты нығайту.

Сонымен қатар, өңірдің ауыл шаруашылық кешенін тұрақты дамыту үшін келесі шараларды жүзеге асыру ұсынылады:

1. Су ресурстарын ұтымды басқару: Ирригацияны жақсарту және су шығындарын азайту үшін заманауи технологияларды пайдалану.

2. Арал теңізін қалпына келтіру: Өзендердің ағынын сақтау арқылы теңізді толтыруға бағытталған жобаларды жүзеге асыру.

3. Әлеуметтік-экономикалық қолдау: Жұмыс орындарын құру бағдарламаларын енгізу, медициналық инфрақұрылымды жақсарту және зардап шеккен өңірлерде білім беру деңгейін көтеру.

Библиографиялық тізім:

1. Винокуров, Е., Ахунбаев, А., Усманов, Н., Цукарев, Т., Сарсембеков, Т. Инвестиции в водно-энергетический комплекс Центральной Азии. Алматы, Москва: Евразийский банк развития.// <https://eabr.org/analytics/special-reports/investitsii-v-vodno-energeticheskii-kompleks-tsentralnoy-azii/>

2. Umirbekov, A., Akhmetov, A., Gafurov, Z. (2022) Water agriculture–energy nexus in Central Asia through the lens of climate change. Urumqi: CAREC Institute./ [uploads/2022/08/Report-on-Water%E2%80%93agriculture%E2%80%93energy-nexus-in-Central-Asia-through-the-lens-of-climate-change.pdf](https://carec.org/uploads/2022/08/Report-on-Water%E2%80%93agriculture%E2%80%93energy-nexus-in-Central-Asia-through-the-lens-of-climate-change.pdf)

3. Эффективная ирригация и водосбережение в Центральной Азии// https://eabr.org/upload/iblock/6de/EDB_2023_Report-4_Irrigation_rus.pdf?utm_source=chatgpt.com

4. Последствия строительства канала Кош-Тепе в Афганистане для системы водоснабжения в Узбекистане // https://cenasiaduediligence.uk/wp-content/uploads/2023/11/Ilkhamov-Qosh-Tepa-Uzb-Water-Supply-Rus.pdf?utm_source=chatgpt.com

5. Винокуров, Е., Ахунбаев, А., Чуев, С., Усманов, Н., Забоев, А., Малахов, А., Перебоев, В., Ксенофонов, М., Ползиков, Д., Потапенко, В., Шалимов, В. Продовольственная безопасность и раскрытие агропромышленного потенциала Евразийского региона. //Доклады и рабочие документы. Алматы: Евразийский банк развития. 2023. // <https://eabr.org/analytics/special-reports/prodovolstvennayabezopasnost-i-raskrytie-agropromyshlennogopotentsiala-evraziyskogo-regiona/>

АЙМАҚТАҒЫ АЗЫҚ – ТҮЛІК ҚАУІПСІЗДІГІНІҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕГІ АГРОӨНЕРКӘСІП КЕШЕНІН ДАМУЫ

Иманкүл Е., 6В04112 – «Бизнес-менеджмент» БББ, 3курс студенті,

М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті КеАҚ, Тараз

Шоханова И.Ш., ДВА, аға оқытушы

М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті КеАҚ, Тараз

Түйіндеме. Агроөнеркәсіп кешенін мемлекеттік реттеудің негіздері және агроөнеркәсіп кешенін мемлекеттік реттеу азық – түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету факторы ретінде қарастырылған.

Summary. The basics of state regulation of the agro – industrial complex and state regulation of the agro-industrial complex are considered as a factor in ensuring food security.

Ауыл шаруашылығын мемлекеттік реттеудің негізгі аспектісінің бірі азық – түлік қауіпсіздігін реттеу. Жоғарыда атап өткеніміздей, қанша жерден тәуелсіз ел атанғанымен, егер елдің азық – түлік сияқты негізгі мәселесінде сыртқа тәуелді болса бұл ертеңге қалдырмай шешілуі керек мәселе екендігі анық. Әсіресе, Қазақстан сияқты ауыл шаруашылығына бейім АӨК мыңдаған ғасырлық тарихы бар мемлекет үшін.

Бүгінгі таңда азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету бүкіл әлемдегі ең өзекті мәселеге айналды. Қазіргі уақытта ауыл шаруашылығын жедел дамыту, оның экономикалық тиімділігін арттыру, ауыл тұрғындарының тұрмыс жағдайын одан әрі жақсарту, олардың қызығушылығын қамтамасыз ету мәселелері ауыл шаруашылығындағы өндірістің заманауи әдісі — кластерлер жүйесімен тікелей байланысты.

Агроөнеркәсіптік кешен макроэкономика саласында да, микроэкономика саласында да белсенді қатысушы маңызды сегмент, сондықтан, экономиканың жалпы жүйесінде оның дамуына байланысты проблемаларды зерттеуге айрықша тереңнен зерттеу талаптары қойылады.

АӨК мемлекеттік реттеу – бұл мемлекеттің негізгі экономикалық секторы ауылшаруашылығы өнімін, шикізатын және азық – түлігін өндіруге, қайта өңдеуге және өткізуге заңнамалық, әкімшілік және экономикалық әсер ету жүйесі[1].

Жаһандық даму бағытын ұстаған еліміз үшін аграрлық өндірісті тұрақты дамыту жөніндегі іс – шаралар АӨК-ні мемлекеттік реттеудің әртүрлі әдістерін көздейді. Аталған әдістер көптеген, біз соның ішінде негізгілерін бөліп көрсете отырып талдамалық жұмыстар жүргізсек.

Жалпы сипаттағы шаралар:

- жануарлар мен өсімдіктердің қауіпті ауруларын диагностикалауды, мониторингтеуді және оларға қарсы күресті мемлекеттік қаржыландыруды арттыру, бұдан мың жыл бұрын малмен өмір сүрген, енді мал шаруашылығын дамытуды көздеп отырған халық үшін мал мен жер дертіне бой алдырмау маңызды фактор;

- карантинге жатқызылған өнімдерді зертханалық және фитосанитариялық талдау, бұл бағыт бойынша мамандардың кәсібилік деңгейін арттыру мәселелеріде қарастырылған;

- ауыл шаруашылығы дақылдарын сорттық сынау, экспорттық әлеуетті дамытудағы басты талап әлемдік стандарттар талаптарына сай сорттық ерекшеліктерді ескеру;

- суармалы жерлердің мелиоративтік жай – күйін бағалау, суару жүйелерінде мүмкіншіліктерді арттыру мақсатында суармалы жерлердің көлемін арттыру, су ресурстары тапшылық танытқан жағдайларда тамшылатып суару жүйелерін енгізу;

- мемлекеттік резервтердің астығын сақтау, әлемде астық экспорты бойынша өзіндік экспорттаушы статусынан айырылмау шаралары;

- элиталық тұқым шаруашылығы мен асыл тұқымдық істі сақтау және дамыту, асылдандыру әлеуетімізді дамыту арқылы бұрынғы селекциялық мүмкіншіліктерді қайта жаңғырту;

- минералдық тыңайтқыштармен қамтамасыз ету, осы жерде сырттан тәуелділікті жою мақсатында өзімізде минералдық тыңайтқыштарды жеткілікті деңгейге жеткізу;

- агроөнеркәсіптік кешеннің ақпараттық жүйесін дамыту, цифрландыру бойынша дамуды аталған бағытта да жетелдету шаралары;

- қолданбалы ғылыми зерттеулер жүргізу, барлық деңгейдегі даму қазіргі таңда дәлелденгендей терең зерттемелік ғылыми білімсіз мүмкін емес, осы мақсаттағы әрбір шешімге, әрбір тұжырымдамаға ғылыми зерттемен жақындау.

АӨК-де мемлекеттік қолдау шараларының жоғарыда баяндалған маңыздылығын ескере отырып, еліміздегі аграрлық секторды дамытудың бүгінгі айқын бейнесін анықтайтын негізгі қағидаттарды тізбектесек, бұлар:

- ауыл шаруашылығы толық субсидиялауды талап ететін ерекше сала, әлем тәжірибесінде де солай, сондықтан, мемлекеттік қорлар құру арқылы ауылшаруашылығының аса маңызды салаларына тікелей мемлекеттік қолдау көрсету;

- ауыл шаруашылығы өнім өндірушілерді ынталандыру мақсатында, нарықтық қатынастар саласын кеңейтуді ынталандыратын тиісті экономикалық тетіктер жүйесін құру, әсер етудің тиімділігін мониторингтеп отыру;

- өнімділіктің өсу қарқынына тікелей әсер етуші осы саладағы еңбекші халықтың еңбек ақысын көтеру, еңбекші халықтың еңбек тиімділігін арттыруға әсер ету;

- жоғарғы өнімділікті қамтамасыз ету мақсатында, материалдық – техникалық базаны қамтамасыз ететін салаларды қолдау, техникамен қаруланы деңгейіне терең баға беру;

- ерекшелініп таңдалған өнім түрлері бойынша республиканың экспорттық әлеуетін ұлғайту, экспортқа шығару шараларында жергілікті биліктің шешім шығару мүмкіншіліктерін арттыру.

Аталған жағдайлардың барлығын тереңнен ескере отырып мемлекеттік реттеу келесідегідей бағыттарда жүргізілуі қажет:

- ауыл шаруашылығы өнімі мен азық – түлікті мемлекет ішкі қажеттілікті қамтамасыз ету үшін және баға саясатын қамтамасыз ету үшін сатып алу, сақтау, қайта өңдеу және атлғандай халыққа тиімді бағада өткізу;

- ауыл шаруашылығы өнімін өндіруші ұйымдардың банкроттыққа ұшырамау мақсатында нысаналы, бағдарлы, кепілді (кепілдендірілген), интервенциялық бағаларды белгілеу;

- ауылшаруашылығындағы салықтық жеңілдіктер базасын аграрлық азық – түлік нарығы субъектілері үшін арнайы салық режимдерін қолдану;

- монополияға қарсы реттеу;

- ауылшаруашылығы тауарын өндірушілерге қолдағы бар көмекпен қатар қосымша субсидиялардың әртүрлі нысандарын іске асыру;

- азық – түлік секторындағы ғылыми – техникалық прогресті және инновациялық қызметті ынталандыру;

- мемлекеттік инвестициялар және АӨК-ні қолдау мен реттеудің басқа да белгілі шаралары.

АӨК-ні мемлекеттік реттеу міндетті түрде сыртқы экономикалық бағытты да қамтиды. Аталған мәселе, маңызды міндеттердің бірі ретінде отандық ауылшаруашылығын тұрақтандыруға және қорғауға ие. Сыртқы сауданы қорғау және аграрлық протекционизмнің дәрежесі мен нысандары нарықтың қанығуына және отандық өнімнің бәсекеге қабілеттілігіне байланысты болуы тиіс. Бұл жағдайда ауыл шаруашылығы тауар өндірушілерінен басқа, мүдделері барлық кезде сәйкес келе бермейтін (баға ерекшелігіне байланысты сәйкес келмейтін) екінші тарап – отандық тұтынушылар бар. Бұл аграрлық протекционизм деңгейі көптеген көп бағытты күштерді есепке алу кезінде осы маңызды факторды да есептен шығармау керек деген сөз[2].

Нарықтық экономикада АӨК мемлекеттік реттеу мен нарықтық әсер ету тетіктерінің оңтайлы үйлесімін талап етеді. Тиімді әсер ету өз кезегінде әсер ету практикасын тұрақтандыру және жетілдіру теориясын әзірлеу қажеттілігін туғызады.

Әлемдік қаржы дағдарысы кезеңінде Қазақстан, басқа мемлекеттер сияқты, экономиканы жаңа тұрғыдан қалыптастыруға және экономиканың барлық салалық секторларын тиімді реформалауға кірісті. Мұның бәрі ауыл шаруашылығының дамуындағы өзімізге ғана тән реттеуді көрсететін жаңа кезеңнің қалыптасуына айналды.

Жоғарыдағы теориялық бөлімде айтылғандарды ескере отырып, біздің ойымызша, АӨК мемлекеттік реттеу мынадай маңызды және тиімді бағыттар бойынша жүзеге асырылуы тиіс:

- мемлекеттің азық – түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуші ұйымдар жұмысын және қызметін ынталандыру;
- қаржыландыру, несиелеу, сақтандыру және салық салу бағыттарындағы орын алып отырған жеңілдіктерді жаңа форматта қайта қарастыру;
- ауыл шаруашылығы мен өнеркәсіп арасындағы ғылыми негізделген, баламалы қатынастарды және салааралық байланыстарды ұштастыруды тиімді орнату;
- ҒТП жетістіктерін кеңінен енгізу, ауылда ауылшаруашылығы ғылымы мен әлеуметтік саланы дамыту үшін жағдайлар жасау;
- шаруа (фермер) қожалықтарын біріктіру арқылы ірілендіру саясатының негізі болып табылатын кооперациялардың негіздерін құру;
- сыртқы экономикалық қатынастарды мақсатты жүзеге асыру кезінде отандық тауар өндірушілердің мүдделерін қорғау.

Аталған маңызды ерекшеліктерді талдай отырып мемлекеттік реттеуді жүзеге асыру кезінде бірқатар факторларды ескеру қажет, атап айтсақ, елдің әртүрлі климаттық және экономикалық аумақтарының әлеуетін тиімді пайдалану мақсатында, жергілікті жердің бағытты приоритеттерін анықтай отырып олардың мамандануын (спецификасын) тереңдетуді ескеру қажет, осы орайда, өндірісті ұтымды орналастыру және осы негізде мамандандырылған азық – түлік аймақтарын құру.

Қазақстан өңірлерінің өз ерекшеліктері бар, осыған орай әр өңірдің бейімділігіне баса назар аудара отырып кластерлік бастамаларды іске асыру. Кластерлердің әлеуетті қатысушыларының географиялық жақындығы агроөнеркәсіптік кешенді дамытуда кластерлік тәсілді толық пайдалануға мүмкіндік береді[3].

Бірінші кезеңде астық өңдеу, сүт, жеміс – көкөніс, мақта және балық кластерлерін құру және дамыту ұсынылады. Бұл таңдау осы сегменттердің үлесін, осы секторлардағы отандық өндірушілердің дамуын, белгілі бір өнімді өндіру үшін перспективалардың болуын, сондай – ақ оны экспорттауды талдау негізінде жасалады.

Бірақ кластерлерді құруға және дамытуға кіріспес бұрын, мысалы, астық сияқты ең қолайлы нарықтарды бөліп көрсету керек. Бұл нарық қазіргі уақытта дамуда көш бастап тұр. Статистикаға сүйенсек экспортқа бейімделген бірден бір өнім ол астық (жылдық экспорт 20 млн.тоннадан астам) өнімі. Демек, кластерлі дамыту бағытындада экспорттық артықшылықтағы маңызды мәселеге көңіл аударуымыз қажет.

Қазақстан Республикасында астық нарығын мемлекеттік реттеуді одан әрі дамыту және жетілдіру мақсатында астықтың экспорттық жеткізілімін реттеу құралы ретінде күшейту және нығайту бағдарламаларын жетілдіруіміз тиіс.

Аграрлық секторды дамыту, реформалардың тиімділігін мағыналы тереңдету, сыртқы нарықтағы бәсекеге қабілетті экспортқа бағдарланған сапалы өнім өндірісін ұлғайту мақсатында Қазақстан Республикасының ауыл шаруашылығын дамытудың 2020-2030 жылдарға арналған стратегиясы қабылданды, мұнда басты назар халық тұтынуындағы бірінші және екінші өндірістік тағамдар тізбегіде ескерілді. Сол себептен халықты әлеуметтік қамсыздандыру мәселесі бағаны ұстап тұру қымбатшылыққа ұрындырмау деген мәселеніде қамтиды.

Ауыл шаруашылығымен қатар өнеркәсіп саласында да бүгінгі басымдықтың басты мақсаты азық – түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған мемлекеттік саясатты ілгерілету және оны тиімді жүзеге асыруды қамтамасыз ету. Басым бағыт халықты әлеуметтік қамсыздандыру мақсатында тұрақты бағамен, қауіпсіз және сапалы азық – түлікпен қамтамасыз етуге бағытталған.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Бенке И. Ю. Қазақстандағы азық-түлік қауіпсіздігінің дағдарысқа қарсы тұрақты даму мәселелері мен перспективалары// "Әл-Пари" экономикалық журналы, 2021-1 (65), 47-52 ББ

2. Ходов Л.Г. Ұлттық экономиканы мемлекеттік реттеу: оқулық. - М.: Экономика. 2019.

3. А. Кайгородцев, АӨК-ні мемлекеттік реттеу азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету факторы ретінде. Транзиттік экономика, № 1, 2006.

4. "ҚазАгро" Ұлттық холдингі" АҚ – ның 2015-2025 жылдарға арналған стратегиялық даму жоспары // Астана, 2021.

5. Жамбыл облысы, Жамбыл ауданы статистикалық мәліметтері. Статистикалық жинақ 2023ж.

ЖЕРГЕ ОРНАЛАСТЫРУДАҒЫ ГЕОАҚПАРАТТЫҚ ЖҮЙЕЛЕРДІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ РӨЛІ

Нурбекова С.Е., Қылышбаев Б.Ж.
Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университеті
4 курс студенттері

Жетекші: Нургожаев А.С., аға-оқытушы, экон. ғыл. магистрі
Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университеті

Аңдатпа. Бұл мақалада жерге орналастыру саласындағы геоақпараттық жүйелердің (ГАЗ) рөлі қарастырылады. ГАЗ технологияларының жерге орналастыру, жер кадастрын жүргізу, ауыл шаруашылығы жерлерін тиімді пайдалану және экологиялық мониторинг сияқты маңызды бағыттарда қолданылуы. Сонымен қатар, ГАЗ кеңістіктік деректерді жинау, өңдеу және талдау арқылы жер ресурстарын басқару үдерісін жетілдіруге мүмкіндік беретіні туралы. Мақалада ГАЗ-дың артықшылықтары, олардың қолдану салалары талқыланады.

Кілт сөздер: геоақпараттық жүйелер (ГАЗ), жер ресурстарын басқару, жерге орналастыру және кадастр жұмыстары, мониторинг.

Аннотация. В этой статье рассматривается роль геоинформационных систем (ГИС) в землеустройстве. Применение ГИС-технологий в таких важных областях, как землеустройство, ведение земельного кадастра, эффективное использование сельскохозяйственных земель и экологический мониторинг. Кроме того, речь идет о том, что ГИС позволяет улучшить процесс управления земельными ресурсами путем сбора, обработки и анализа пространственных данных. В статье обсуждаются преимущества ГИС, области их применения.

Ключевые слова: геоинформационные системы (ГИС), управление земельными ресурсами, землеустройство и кадастровые работы, мониторинг.

Annotation. This article discusses the role of Geoinformation systems (GIS) in the field of Land Management. Application of GIS technologies in such important areas as Land Management, land cadastre maintenance, efficient use of agricultural land and environmental monitoring. In addition, it is about the fact that GIS allows you to improve the process of land management through the collection, processing and analysis of spatial data. The article discusses the advantages of GIS, their areas of application.

Keywords: Geoinformation systems (GIS), Land Management, land management and cadastral works, monitoring.

Бүгінде жерге орналастыру жүйесінің тиімділігі жұмыс барысында қолданылатын технологияларға байланысты болып табылады. Соңғы жылдары геоақпараттық жүйелер (ГАЖ) жерге орналастыру мен кадастр жұмыстарында кеңінен пайдалана бастады. Жер қатынастары саласында ГАЖ технологияларын қолдану жерді есепке алуға, тіркеуге және ресурстарды ұтымды пайдалануға байланысты міндеттерді тиімдірек шешуге мүмкіндік береді. Геоақпараттық жүйелер кеңістіктік деректерді жинау, сақтау, өңдеу және талдауға арналған бағдарламалық-аппараттық жүйе болып табылады. Жер қатынастарының тиімділігін арттыру үшін дәстүрлі әдістерден ГАЖ технологияларына көшу үлкен мүмкіндік береді.[1]

Жер пайдалану мен жер кадастрында геоақпараттық жүйелерді пайдаланудың басым бағыттары: жер ресурстарының мониторингі, аумақтық жоспарлау, жерді бағалау, жер ресурстарын қорғау, жер кадастрын жүргізу және ақпараттық қамтамасыз ету [2].

ГАЖ технологияларының дамуымен жерге орналастыру және кадастрлық жұмыстардың сапасы мен тиімділігін жақсартудың жаңа мүмкіндіктері пайда болады. Мысалы, түсіру жұмыстары үшін дрондарды пайдалану, объектілердің координаттарын анықтау үшін GPS навигациясы, сондай-ақ цифрлық кадастрлар мен жерді пайдалану карталарын құру. Жер ресурстарымен жұмыс істеудегі ГАЖ тиімділігі деректерді өңдеу процестерін жеделдету және нәтижелердің дәлдігін арттыру ғана емес, сонымен қатар шығындарды азайту және жер учаскелерін басқару процестерінің ашықтығын жақсарту. Көп өлшемді деректерді талдау, өзгерістерді болжау сияқты құралдар және инфрақұрылым объектілерін орналастыру үшін оңтайлы орындарды айқындау, жерге орналастыру саласында сұранысқа ие бола бастады.[3]

ГАЖ технологиялары жерге орналастыруда әртүрлі бағыттарда қолданылады.

Біріншіден, жер ресурстарының жай-күйін жүйелі бақылау, антропогендік және табиғи факторлардың әсерінен олардың жай-күйінің өзгеруін бағалау және болжау (жер мониторингі). Мониторингтің мақсаты қоршаған ортаның сапасын реттеу, жердің ластануын болдырмау, олардың өнімділігін қамтамасыз ету болып табылады. Жер мониторингінің нәтижелері бойынша жедел баяндамалар, есептер, ғылыми болжамдар, тақырыптық карталар және мемлекеттік органдарға ұсынылатын басқа да материалдар жасалады. Кеңістіктік деректер негізінде әртүрлі ақпаратты бірыңғай ақпараттық-аналитикалық кешенге біріктіре отырып, ГАЖ Жер ресурстарын тиімді басқаруды құру бойынша мониторингтің негізгі міндетін шешуге ықпал етеді. [4]

Екіншіден, геоақпараттық жүйелер ауыл шаруашылығы жерлерін басқаруда маңызды рөл атқарады. Ауыл шаруашылығы жерлерін тиімді пайдалану – елдің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудің негізгі факторларының бірі. Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлерді тиімді пайдалану үшін топырақтың құрамы, жер бедері және климаттық жағдайлар туралы ақпарат қажет. ГАЖ технологиялары жердің агромелиорациялық

жағдайын бақылауға, топырақтың құнарлылық деңгейін бағалауға және ауыл шаруашылығы алқаптарын тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Спутниктік түсірілімдер мен дрондық технологиялар арқылы топырақтың ылғалдылығы, өсімдік жамылғысының жағдайы туралы нақты мәліметтер алуға болады. Бұл фермерлерге егістіктерді суару, тыңайтқыш қолдану және зиянкестермен күрес шараларын ғылыми негізде жүргізуге көмектеседі.

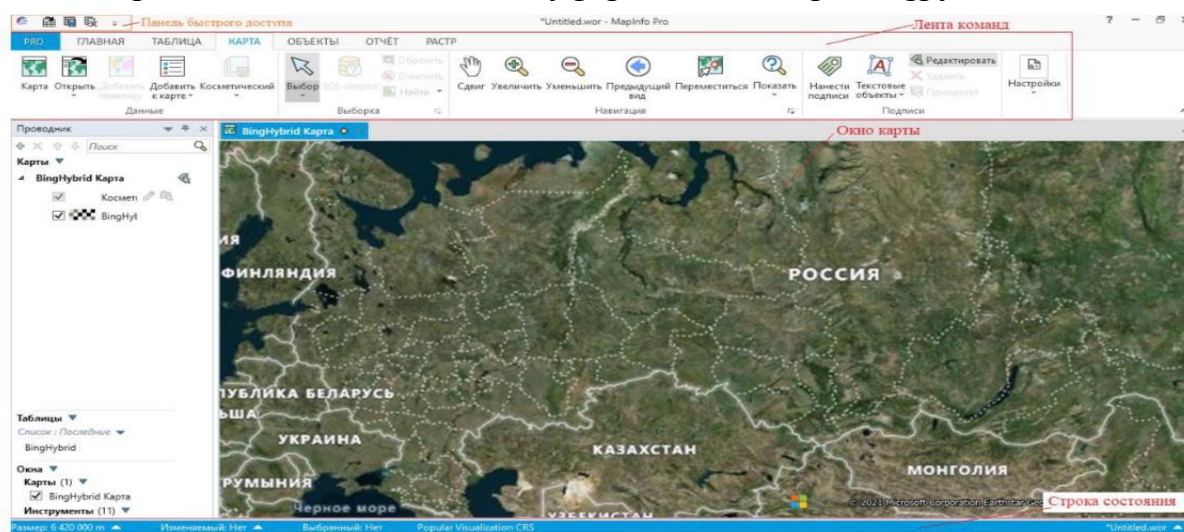
Үшіншіден, жер кадастрын жүргізу үдерісі автоматтандырылып, жер учаскелерінің шекараларын дәл анықтауға мүмкіндік береді. Геоақпараттық жүйелердің көмегімен жер кадастрлық карталары цифрлық форматта сақталып, онлайн қолжетімділік қамтамасыз етілуде. Бұл жер учаскелерін тіркеу, сату немесе жалға беру процестерін жеңілдетеді [5].

Компьютерлік технологиялар геодезиялық түсірілімді айтарлықтай жеңілдетті, бұл оны қажетсіз жұмыс күшінсіз жүргізуге мүмкіндік берді. Енді құрылғыны жұмыс істеу үшін бағдарламалау жеткілікті, ал процесс бір адамға қол жетімді болады. Барлық қажетті ақпарат электрондық форматта сақталады.

Жерге орналастыру саласында дрондарды пайдалану ірі объектілерді орыннан қозғалмай-ақ түсіруге мүмкіндік береді. Дрондардың дәлдігі сәл өзгеше болуы мүмкін, бірақ деректерді өңдеуге және мүмкін қателерді түзетуге мүмкіндік беретін ГАЖ жүйелері бар. Қазіргі заманғы ГАЖ ең көп таралған бағдарламалары: MapInfo ГАЖ, Arc/Info, ArcViewGIS, AutodeskWorld, AutoCADMap, AutoMap, GeoMedia, GeoDraw, MGE (ModularGISEnvironment), WinGIS, ObjectLand, ArcView, Roscad, Arccadastre т. б.

1. ArcGIS (ArcInfo, ArcView GIS) – геоақпараттық бағдарламалық өнімдер кешені американдық ESRI компаниясы (әзірлеуші ESRI фирмасы, АҚШ). Картография, кеңістіктік талдау, 3D модельдеу және геоақпараттық деректерді басқару үшін қолданылады.

2. MapInfo – Pitney Bowes Software әзірлеген. MapInfo-да келесі мүмкіндіктер бар: географиялық объектілерді іздеу; мәліметтер базасымен жұмыс; геометриялық функциялар: аудандарды, ұзындықтарды, периметрлерді есептеу, беттер арасында қоршалған көлемдер; кез келген объектінің немесе объектілер тобының айналасында буферлік аймақтарды құру.



Сурет 1. Интерфейс MapInfo Pro 16

3. Autodesk World, AutoCAD Map – Autodesk компаниясының өнімдері, инженерлік жобалау мен геокеңістіктік деректерді интеграциялауға бағытталған.

4. ObjectLand – геоақпараттық деректер базасын басқаруға арналған.

5. WinGIS – картографиялық және инженерлік есептеулер жүргізуге арналған жеңілдетілген ГАЖ.

6. ArcCadastre – кадастрлық есепке алу мен жерге орналастыруда қолданылатын арнайы ГАЖ [6].

ГАЖ тек ғылыми зерттеулерде ғана емес, сонымен қатар білім беру процесінде де үлкен сұранысқа ие, ол ғылымдарды меңгеруді жеңілдетіп қана қоймайды, сонымен қатар компьютерлерді пайдаланып деректермен жұмыс істеудің жаңа әдістерін үйретеді. Геоақпараттық жүйелер (ГАЖ) жер ресурстарын басқаруда, жер кадастрын жүргізуде, ауыл шаруашылығы мен қалалық инфрақұрылымды жоспарлауда, сондай-ақ экологиялық мониторингте маңызды рөл атқарады. Бұл технологиялар жер туралы мәліметтерді жинау, өңдеу, сақтау және талдау процестерін автоматтандырып, шешім қабылдау сапасын арттырады.

Қортындылай келе, қазіргі уақытта ГАЖ технологияларын қолдану барлық салаларда тиімді болып саналады, себебі геоақпараттық жүйелер үлкен қарқынмен дамып келуде. Ол жерге орналастыру және жерді пайдалану саласындағы әртүрлі міндеттерді шешуде ажырамас құрал болып табылады. Геоақпараттық жүйелерді енгізу жерге орналастыру жүйесінің тиімділігін арттырып қана қоймай, мемлекеттің жалпы экономикалық және экологиялық саясатын жетілдіруге мүмкіндік береді. ГАЖ-ды енгізу жерге орналастыру саласындағы бірқатар маңызды мәселелерді шешуге көмектеседі. Компьютерлік технологиялардың көмегімен далалық және камералдық жұмыстарды қағазсыз, технология көмегімен жасауға мүмкіндік береді, ауыл шаруашылығы жерлерін дрондардың көмегімен түсіру, жерді қашықтықтан зондтау және т.б. ГАЖ технологиялары күннен күнге дамып, барлық салаларды қамтуда, уақыт өте олар жаңа әдістер әзірлеумен және қателіктермен жұмыс арқылы жоғары дәлдікке жетіп отырады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Кенжегалиев, Е.М. Эффективное землепользование на основе данных дистанционного зондирования земли /Е.М. Кенжегалиев //Проблемы агрорынка. – 2021. - №3. – С.180-185.

2. https://www.elibrary.ru/download/elibrary_69163084_83547646.pdf

3. Географические и земельно-информационные системы: учеб. пособие / О.Н. Долматова, Л.Н. Гилева, Е.В. Коцур. – Омск: ФГБОУ ВПО ОмГАУ им. П.А. Столыпина, 2017. – 148 с.

4. <https://cyberleninka.ru/article/n/osnovnye-napravleniya-ispolzovaniya-geoinformatsionnyh-sistem-v-zemleustroystve-i-zemelnom-kadastre/viewer>

5. Корнеев В.И. Комплексный географический подход при ландшафтно-экологическом землеустройстве в Тамбовской области / В.И. Корнеев, А.С. Подковырина, Л.М. Серембицкая //Сборник научных трудов, посвященный 85-летию Мичуринского государственного аграрного университета. В 4-х томах. – Мичуринск, 2016. – С. 32-35.

6. Г-51 ГИС-технологии в землеустройстве и кадастре: Учебное пособие / А.В. Симаков, Т.В. Симакова, Е.П. Евтушкова, С.С. Рацен, Е.С. Старовойтова, М.А Коноплин, А.И. Солошенко – Тюмень: ГАУ Северного Зауралья, 2022.- стр. 45-48

7. Савиных В.П., Цветков В.Я., Шайтура С.В. Основные положения в области геоинформационных технологий // Славянский форум. - 2015. - № 2 (8) - С. 293-301

8. ГИС в сельском хозяйстве [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.vevivi.ru/best/gis-v-selskom-khozyaistve-ref227240.html5>.

9. Ципелева Т.А. Геоинформационные системы: учеб. пособие / Т.А. Ципилева. – Томск:Томский межвуз. центр дистанц. образования, 2014. – 162 с.

ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ ЖЕРГЕ ОРНАЛАСТЫРУҒА ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӘСЕРІ

Жұман Ә. Т.

Қазақ Ұлттық Аграрлық Зерттеу Университет
2-ші курс студентті

Ғылыми жетекші: Нургожаев А. С., Куралбаева Р. Е.

Economical impact of digitalization on land use

Zhuman A. T.

Kazakh National Agrarian Research University
2nd-year student

Scientific supervisors: Nurgozhayev A.S., Kuralbayeva R. E.

Аңдатпа: Бұл мақалада цифрландырудың жерге орналастыру саласына тигізетін әсері қарастырылады. Цифрлық технологиялар жер ресурстарын басқарудағы тиімділікті арттырып, жұмыс процестерін автоматтандыруға, деректердің ашықтығы мен қолжетімділігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, цифрландырудың артықшылықтарымен қатар туындайтын қиындықтар мен болашақ мүмкіндіктері талданады.

Кілтті сөздер: цифрландыру, жерге орналастыру, геоақпараттық жүйелер, деректердің ашықтығы, автоматтандыру, жасанды интеллект.

Abstract: This article examines the impact of digitalization on the field of land management. Digital technologies enhance the efficiency of land resource management, automate work processes, and ensure data transparency and accessibility. Additionally, the article analyzes the advantages of digitalization alongside the challenges it presents and explores future opportunities.

Keywords: digitalization, land management, geographic information systems (GIS), data transparency, automation, artificial intelligence.

Кіріспе. Қазіргі қоғам дамудың жаңа кезеңіне аяқ басты. Цифрлық технологиялар әлеуметтік-экономикалық салалардың барлығына дерлік ықпал етіп, күнделікті өмірдің ажырамас бөлігіне айналды. Жерге орналастыру саласы да осы технологиялық өзгерістерден шет қалған жоқ. Бұрынғы әдістердің орнына деректерді өңдеу мен талдаудың заманауи құралдары келіп, жер ресурстарын тиімді басқаруға, пайдалану тиімділігін арттыруға жаңа мүмкіндіктер туғызды. Осы мақалада цифрландырудың жерге орналастыруға тигізетін әсері, оның артықшылықтары мен қиындықтары, сондай-ақ болашағы туралы сөз қозғалады.

Қазіргі әлемде цифрландыру барлық салаларда терең өзгерістер енгізуде. Жерге орналастыру саласы да осы технологиялық революциядан тыс қалмады. Бұл процестер тек жер ресурстарын тиімді басқаруды жеңілдетіп қана қоймай, сонымен қатар адам өмірін сапалы жақсартуға жаңа мүмкіндіктер ашуда[1].

Цифрландырудың артықшылықтары

1. Деректерді басқарудың тиімділігі

Заманауи технологиялар жерге қатысты деректерді нақты әрі жылдам жинауға, сақтауға және талдауға мүмкіндік береді. Геоақпараттық жүйелер (ГИС) мен дрондар көмегімен жердің топографиясы, пайдалануы және шекаралары туралы ақпаратты бірнеше сағат ішінде алуға болады. Бұрынғы қолмен сызылатын карталар енді жоғары дәлдіктегі сандық форматқа көшуде[2]. Бұл, өз кезегінде, уақытты үнемдеп, шешім қабылдау процестерін жылдамдатуға мүмкіндік береді.

2. Жер ресурстарының ашықтығы

Цифрлық платформалар жерге орналастырудың ашықтығын арттырады. Азаматтар өз учаскелерінің заңды статусы, шекаралары және кадастрлық нөмірлері туралы ақпаратты онлайн режимінде біле алады[3]. Бұл сыбайлас жемқорлық деңгейін төмендетіп, жер қатынастарындағы дауларды азайтады. Ашықтық деңгейінің жоғарылауы мемлекеттік органдар мен халық арасындағы сенімді нығайтады.

3. Жұмыс процестерінің автоматтандырылуы

Жерге орналастыру бойынша құжаттарды әзірлеу мен рәсімдеу процестері автоматтандырылып жатыр. Бұл уақытты үнемдеп, адами қателіктерді азайтуға көмектеседі. Цифрлық жүйелер жердің құнын бағалауды, келісімшарттарды рәсімдеуді және мемлекеттік органдармен өзара әрекеттесуді жеңілдетеді. Нәтижесінде, жерге орналастыру процесі бұрынғыдан әлдеқайда жылдам әрі тиімді бола бастады[3].

Қиындықтары мен сын-қатерлері

Цифрландыру процесі бірқатар қиындықтармен бірге жүруде. Ең бастысы, заманауи технологияларды енгізу үшін жоғары деңгейдегі қаржылық және техникалық ресурстар қажет. Кейбір ауылдық аймақтарда интернетке қолжетімділік мәселесі бар, ал мамандардың жеткіліксіздігі де цифрландыруды тежейді[4]. Сонымен қатар, халықтың жаңа технологияларға бейімделу деңгейі де үлкен маңызға ие[4].

Сонымен қатар, деректердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету маңызды. Кибершабуылдар мен дербес ақпараттың ұрлануы цифрлық жүйелердің сенімділігіне кері әсер етуі мүмкін. Бұл қауіпсіздік мәселелерін шешу үшін мемлекет пен жеке сектор бірлесіп жұмыс істеуі қажет.

Болашағы

Цифрландырудың жерге орналастыру саласындағы болашағы өте жарқын. Жасанды интеллект пен үлкен деректерді талдау технологиялары жер ресурстарын тиімді пайдалануға жаңа жолдар ашады. Мысалы, ауыл шаруашылығында жерді мелиорациялау, суару және тыңайтқыштарды қолдану процестерін автоматтандыру арқылы өнімділікті арттыруға болады. Бұл әдістер

қоршаған ортаға да оң әсер етеді, себебі ресурстар тиімді әрі үнемді пайдаланылады[5].

Сонымен қатар, виртуалды және толықтырылған шындық технологиялары жер учаскелерін визуализациялау үшін қолданыла бастады. Бұл әлеуетті инвесторлар мен жер пайдаланушыларға өз учаскелерін жақсы түсінуге мүмкіндік береді. Мұндай технологиялар жерге орналастыру саласында клиентке бағытталған қызмет көрсету сапасын арттырады[2].

Қорытынды

Цифрландыру жерге орналастыру саласын түбегейлі өзгертуде. Ол процестердің ашықтығын, тиімділігін және жылдамдығын арттырып қана қоймай, адамның табиғатпен байланысын жаңа деңгейге көтеруде. Бұл тек технологиялық жаңалық емес, сонымен қатар әлеуметтік-экономикалық прогрестің негізі. Сондықтан цифрландыруды қолдау және дамыту болашақ ұрпақ үшін маңызды міндет болып табылады [1,3].

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Цифрландыру стратегиясы. ҚР Үкіметінің ресми құжаттары.
2. Геоақпараттық жүйелер мен дрондарды қолдану бойынша халықаралық тәжірибе. "Жерге орналастыру және картография" журналы, 2022 ж.
3. Қанатбаев Ж. "Цифрлық трансформация және ауыл шаруашылығы". Алматы: Экономика баспасы, 2021.
4. Дербес ақпаратты қорғау мәселелері бойынша зерттеулер. "Киберқауіпсіздік" ғылыми журналы, 2023 ж.
5. "Цифрландыру және жер ресурстарын басқару" конференция материалдары, Нұр-Сұлтан, 2022 ж.

Bibliography

1. Digitalization Strategy of the Republic of Kazakhstan. Official documents of the Government of the Republic of Kazakhstan.
2. International experience in using geographic information systems and drones. "Land Management and Cartography" Journal, 2022.
3. Kanatbayev Zh. "Digital Transformation and Agriculture." Almaty: Economy Publishing, 2021.
4. Research on issues of personal data protection. "Cybersecurity" Scientific Journal, 2023.
5. "Digitalization and Land Resource Management" Conference Materials, Nur-Sultan, 2022.

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РОССИИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНЫХ ВЫЗОВОВ

Колесников А. В. доктор экономических наук, член-корреспондент РАН,
ФГБНУ ФНЦ ВНИИЭСХ, г. Москва

Аннотация. В современном мире продовольственная безопасность является одним из ключевых аспектов национальной безопасности любого государства. Россия, обладая огромными природными ресурсами и значительными аграрными возможностями, стоит перед необходимостью разрабатывать и реализовывать стратегии, обеспечивающие стабильность в этой сфере. Современные глобальные вызовы, такие как изменение климата, политическая нестабильность в мире и экономические санкции, влияют на продовольственный рынок, требуя гибкости и инновационных подходов к обеспечению продовольственной независимости.

Андатпа. Қазіргі әлемде азық-түлік қауіпсіздігі кез келген мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігінің негізгі аспектілерінің бірі болып табылады. Ресей кең табиғи ресурстарға және айтарлықтай аграрлық әлеуетке ие бола отырып, бұл саладағы тұрақтылықты қамтамасыз етуге бағытталған стратегияларды әзірлеу және іске асыру қажеттілігіне тап болып отыр. Климаттың өзгеруі, жаһандық саяси тұрақсыздық пен экономикалық санкциялар сияқты қазіргі заманғы жаһандық сын-қатерлер азық-түлік нарығына әсер етіп, азық-түлік тәуелсіздігін қамтамасыз ету үшін икемділік пен инновациялық тәсілдерді талап етеді.

Annotation. In the modern world, food security is one of the key aspects of national security of any State. Russia, with its vast natural resources and significant agricultural capabilities, faces the need to develop and implement strategies to ensure stability in this area. Modern global challenges such as climate change, political instability in the world and economic sanctions affect the food market, requiring flexibility and innovative approaches to ensuring food independence.

Анализ текущей ситуации показывает, что для эффективного реагирования на эти вызовы необходим комплекс мер, включающий усиление собственного продовольственного производства, развитие сельскохозяйственной инфраструктуры и повышение устойчивости агросектора к внешним и внутренним угрозам. Важность этих мер обусловлена стремлением не только к самодостаточности, но и к возможности стать одним из мировых лидеров по экспорту продовольствия, что, в свою очередь, укрепит экономическое положение страны на международной арене[1].

Изменение климата оказывает заметное влияние на агроклиматические условия страны, что ведет к сокращению урожайности некоторых культур и увеличению рисков связанных с возделыванием других. По данным российских и международных исследовательских центров, за последние десять лет аномалии погоды привели к колебаниям в урожайности зерновых до 30%. Это требует разработки новых сортов растений, устойчивых к абиотическим стрессам, и адаптации фермерских хозяйств к новым реалиям.

Экономические санкции, введенные западными странами, влияют на доступность и стоимость импортных продовольственных товаров, а также на технологии и оборудование, что критически важно для сельскохозяйственного производства. В ответ на эти вызовы Россия активно работает над повышением уровня самообеспеченности, реализуя проекты по замещению импорта и развитию отечественного производства. Так, за последние пять лет доля отечественной продукции в общем объеме потребления значительно возросла.

Логистические проблемы также оказывают значительное влияние на продовольственную безопасность. Протяженность территории России, неоднородность транспортной инфраструктуры между регионами создают трудности в распределении продовольствия, особенно в отдаленные и малонаселенные районы. Это ведет к повышению себестоимости продуктов и снижению их доступности для конечного потребителя. Важным шагом в решении этих проблем стало развитие железнодорожного транспорта и повышение эффективности логистических цепочек[2].

Пандемия COVID-19 показала, насколько важны эпидемиологическая устойчивость и готовность к кризисным ситуациям на уровне страны. Эпидемические риски способны мгновенно нарушить цепочки поставок, как это случилось в 2020 году, что сразу же повлияло на производственные объемы и стабильность рынков. В ответ на это в России были ужесточены меры по контролю за санитарным состоянием производств и введены новые нормы по обеспечению продовольственной безопасности.

Все эти вызовы требуют скоординированных действий как на национальном, так и на международном уровне. Для улучшения ситуации необходимо больше инвестиций в научные исследования и разработки в сельскохозяйственной отрасли, укрепление местных производственных мощностей, а также гибкие регуляторные механизмы, способные оперативно реагировать на меняющиеся условия. Также важна работа по информированию населения о рисках и мерах предосторожности, которые помогают минимизировать последствия этих вызовов для общественного здоровья и экономики.

В современных условиях глобализированного мира и наличия ряда внешних вызовов, таких как экономические санкции, изменение климата и пандемии, стратегия повышения продовольственной самодостаточности России приобретает особую актуальность. Данная стратегия включает в себя ряд направлений, каждое из которых направлено на устойчивое развитие аграрного

сектора и обеспечение населения качественными и доступными продовольственными ресурсами.

Первое направление заключается в развитии внутреннего агропромышленного производства. Возрастание объемов производства сельскохозяйственной продукции не только позволяет удовлетворить внутренний спрос, но и снижает зависимость от импорта. Здесь важным аспектом является государственная поддержка через субсидии и налоговые льготы для фермерских хозяйств и агрокомплексов, а также инвестиции в сельскохозяйственные технологии, что позволяет повышать урожайность и эффективность производства[3].

Второе направление фокусируется на научно-исследовательской деятельности и инновациях в аграрном секторе. Разработка новых устойчивых к изменению климата сортов растений, повышение биологической безопасности пищевых продуктов и внедрение передовых технологий, таких как цифровизация агрокомплексов, могут значительно повысить производительность и урожайность, минимизируя при этом воздействие на экологию.

Третье направление - повышение эффективности логистических и инфраструктурных сетей. Оптимизация транспортной инфраструктуры, улучшение условий хранения продуктов и разработка новых каналов распределения позволяют сократить потери продукции в процессе доставки и продлить сроки её хранения. Это не только способствует лучшему удовлетворению текущего спроса, но и содействует стабилизации цен на продовольствие на внутреннем рынке.

Четвертое направление обеспечения продовольственной самодостаточности страны - регулирование внешнеторговой деятельности в части аграрного сектора. Защита внутреннего рынка с помощью таможенных и нетарифных мер, таких как квоты и лицензирование, может предотвратить засилье иностранных продуктов, которое может нанести вред местным производителям. Стимулирование экспорта сельскохозяйственной продукции также является важным аспектом, способствующим увеличению валютных поступлений и повышению общей экономической устойчивости страны.

Пятое направление – укрепление продовольственного суверенитета за счет развития малых форм хозяйствования. Поддержка малых фермерских хозяйств и кооперативов не только способствует диверсификации сельского хозяйства, но и играет ключевую роль в сохранении и развитии сельских территорий, а также содействует сохранению биологического и культурного разнообразия регионов.

Следует заметить, что сельское хозяйство России традиционно зависит от больших площадей земли и трудоемких методов ведения хозяйства. Однако использование передовых технологий и инноваций может кардинально изменить этот сектор, повысив его эффективность и устойчивость. Рассмотрим несколько ключевых направлений таких инноваций.

Первое направление – это применение цифровых технологий. Системы точного земледелия, основанные на данных GPS и ГИС-технологиях, позволяют максимально точно распределять ресурсы (удобрения, вода), что снижает их потребление и повышает урожайность. Примером может служить внедрение дронов для обработки полей и мониторинга состояния посевов, что позволяет оперативно реагировать на изменения в состоянии культур[4].

Второе направление – использование биотехнологий. Модифицирование растений с целью улучшения их устойчивости к болезням и вредителям, а также адаптации к изменяющимся климатическим условиям может существенно уменьшить потери урожая и зависимость от химических средств защиты растений. Исследования в области генной инженерии открывают новые возможности для создания сортов с улучшенными вкусовыми и питательными характеристиками.

Третье направление – новые подходы в управлении ресурсами и логистике. Развитие информационных систем помогает оптимизировать процессы поставки, хранения и распределения продуктов, что важно для большой страны с различными климатическими условиями и неоднородной инфраструктурой. Эффективное управление логистикой сокращает потери продовольствия при транспортировке и хранении, а также способствует более равномерному распределению продуктов питания между различными регионами.

Четвертое направление – развитие альтернативных источников белка, таких как культуры для производства растительного мяса и выращивание насекомых для корма животным. Эти технологии не только способствуют сокращению зависимости от традиционного животноводства, которое требует значительных затрат ресурсов, но и открывают новые возможности для аграрного сектора России.

Пятый важный элемент инновационного подхода к сельскому хозяйству заключается в создании и поддержке стартапов и инновационных агротехнологических компаний. Помощь в реализации молодых проектов и интеграция новейших разработок в реальные аграрные процессы могут значительно ускорить технологическое обновление отрасли[5].

Реализация данных инновационных направлений требует активного взаимодействия государства, научных организаций и частного бизнеса. Создание благоприятных условий для внедрения передовых технологий, включая законодательную поддержку, инвестиции в научные исследования и развитие инфраструктуры, станет ключом к достижению продовольственной безопасности России в условиях глобальных вызовов.

Библиографический список

1. Здоровец, Ю. И. Оценка инвестиционной политики в аграрной сфере России / Ю. И. Здоровец // Экономика, труд, управление в сельском хозяйстве. – 2024. – № 10(116). – С. 48-56.

2. Здоровец, Ю. И. Оценка эффективности государственной поддержки сельскохозяйственных организаций России / Ю. И. Здоровец // Экономика, труд, управление в сельском хозяйстве. – 2024. – № 11(117). – С. 118-125.
3. Колесников, А. В. Оценка научно-технологической политики в системе обеспечения продовольственной безопасности / А. В. Колесников // Экономика, труд, управление в сельском хозяйстве. – 2024. – № 12(118). – С. 94-107.
4. Оборин М.С. Цифровые инновационные технологии в сельском хозяйстве // Аграрный вестник Урала. - 2022. - № 5 (220). - С. 82-92.
5. Оборин М.С. Инновационные технологии «зеленой» экономики в сельском хозяйстве // Экономика. Налоги. Право. - 2019. - Т. 12. № 5. - С. 90-100.

МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУДАҒЫ КАДРЛЫҚ ПОТЕНЦИАЛ ЖӘНЕ ОНЫ ЖЕТІЛДІРУДІҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ

Косыбаев Г.М., 7М04131 – «Іскерлік әкімшілік» БББ 1 курс магистранты,
М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті КеАҚ, Тараз

Ахметов Б.Ж., бейіні бойынша доктор, ҚР Президенті жанындағы
Мемлекеттік басқару академиясының Жамбыл облысы филиалының
профессоры, Тараз

Түйіндеме. Мақалада мемлекеттік қызметкерлердің әлеуеті мен кадрлық саясат жүйесін жетілдіру, қызметкерлермен инновациялық жұмысты қалыптастыру, мемлекеттік қызметкерлерді білікті дамыту жайлы мәселелер талқыға салынады.

Summary. The article discusses the issues of improving the potential of civil servants and the system of personnel policy, the formation of innovative work with employees, the competent development of civil servants.

Қазіргі жағдайда кадрлық жұмыстағы түбегейлі өзгеріс мемлекеттік басқарудың жаңа моделін дамыту қажеттілігіне айналуға. Бүгінгі таңда басты проблемалардың бірі мемлекеттік және жергілікті басқару саласындағы мамандардың құзыреттерін кеңейту болып табылады, өйткені бұл кез-келген табысты кәсіпорынның негізгі ресурсы және қозғаушы күші болып табылатын адамдар.

Кадрлық саясат, адам қызметінің басқа салалары сияқты, белгілі бір мақсаттарға жету үшін белсендірілуі немесе пайдаланылуы мүмкін ресурстар мен қатынастардан тұрады. Бұл жағдайда адами ресурстар осындай "резервтің" рөлін атқарады және оларды әлеуметтік-экономикалық дамудың тұрақтылығын арттыру мақсатында пайдалануға болады.

Кадрлық әлеует - бұл әртүрлі жұмыс түрлерімен айналысуға қабілетті кәсіби дайындалған еңбек ресурстарының бөлігі. Мемлекеттік және жергілікті басқару саласында ол кәсіби және әлеуметтік - психологиялық мүмкіндіктер жүйесін көрсетеді, олардың деңгейі әртүрлі санаттағы адамдармен – азаматтармен, кәсіпкерлермен, мемлекеттік және қоғамдық ұйымдардың өкілдерімен белсенді қарым-қатынас жасай отырып, бірқатар мәселелерді шешуге мүмкіндік беруі керек[1].

Негізгі практикалық міндеттерге мемлекеттік қызмет пен кадр саясаты жүйесін жетілдіру, қызметкерлермен инновациялық жұмысты қалыптастыру, мемлекеттік қызметкерлерді білікті дамыту, мемлекеттік білім беру мекемелері мен билікті ұлғайту және жетілдіру, кадрларды басқаруда заманауи шетелдік тәжірибені қолдану кіреді. Алайда, іс жүзінде жоғарыда аталған міндеттер баяу, сәйкессіз және қарама-қайшы шешіледі.

Осы міндеттерді өнімді орындау үшін адам ресурстарын басқарудың жаңа теориясын әзірлеуге, қамтамасыз етуге және енгізуге байланысты бірқатар шаралар қабылдануы керек, олардың мәні ашықтық, ашықтық және кәсібилікке негізделген. Сондай-ақ тікелей бағалау мен көрсеткіштерге негізделген мемлекеттік қызметшілер мен жергілікті жергілікті басқару қызметкерлерінің жаңартылған тексеру жүйесі мен біліктілігін қалыптастыру;

Кадрлық менеджмент пен мемлекеттік басқарудың адами ресурстарын басқару міндеттеріне байланысты мемлекеттік аппарат қызметкерлері мен муниципалды қызметкерлерді білікті даярлау мен аттестаттаудың рөлін күшейту.

Қолданыстағы міндеттерді орындаудың келесі қадамы мемлекеттік және жергілікті басқару құрылымдардың жұмысшыларына материалдық және теориялық сыйақы беру жүйесін жаңарту болып табылады, ал өз кезегінде қосымша шара кадрлар мен олардың жақын ортасын әлеуметтік қорғауды қалыптастыру болады.

Адами ресурстардың кадр саясатының осы бөлігінде қойылған міндеттерді шешуге берілген жиынтық тәсіл қазіргі жылдам өзгеретін әлемнің шындықтарындағы проблемаларды шешуге қабілетті неғұрлым өнімді және білікті мемлекеттік басқару жүйесін қалыптастыруға мүмкіндік береді[3].

Сонымен қатар, мемлекеттік басқарудағы кадрлық жұмыстың маңызды аспектілеріне мыналар жатады:

- Мемлекеттік және жергілікті басқару қызметкерлері үшін кәсіби өсу құрылымын қалыптастыру, бұл олардың уәждемесін арттыруға және кадрлардың сабақтастығын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

- Мемлекеттік және жергілікті басқару кадрлардың жұмысын бағалау үшін азаматтық қоғамның қалыптасуының рөлін арттыру.

- Мемлекеттік аппараттың нәтижелі және кәсіби жұмысы үшін маңызды негізгі шартты қалыптастыратын мемлекеттік және муниципалды қызметкерлерге халықтың сенім деңгейін дамыту.

Осы міндеттердің барлығын бірлесіп және біріктіріп орындаған жағдайда ғана қазіргі әлемнің сын-тегеуріндеріне жауап бере алатын мемлекеттік кадр саясатын басқарудың нәтижелі және білікті нысанын қалыптастыруға болады.

Мемлекеттік қызметтің өнімділігі үшін кадрларды басқаруда заманауи инновациялық технологияларды теориялық-әдістемелік қамтамасыз ету және пайдалану маңызды, оларға өз кезегінде кәсіби қызмет, кадрларды даярлау және олардың біліктілігін арттыру тәуелді болады.

Алайда, басқару практикасында кадр саясатын кешенді талдау үшін қажетті негізделген бағалау жоқ. Сондай-ақ, инновациялық Кадрлық технологиялар мен мемлекеттік және жергілікті басқару қызметкерлердің кәсіби және этикалық нормаларын, құндылықтары мен кадрлық мәдениет ережелерін түсінудің ғылыми-теориялық негізі жоқ[4].

"Кадрлық әлеует" термині ұйымдағы әртүрлі міндеттерді орындайтын және жұмыс істейтін барлық адамдардың мүмкіндіктері мен сипаттамаларының

үлкен санын білдіретін әлеуметтік-экономикалық дамудың ресурстық жағдайын жасайды.

Кадрлық әлеует - бұл мемлекеттік және жергілікті өзін-өзі басқару органдары үшін де, сыртқы орта үшін де барлық деңгейдегі білімі немесе дағдылары арқылы жұмысқа қабылдануы мүмкін адамдардың консорциумы.

Кадрлық әлеуетті ұйымдастыру және мемлекеттік қызметте лауазымдарды атқару үшін қажетті дайындығы бар және қажетті сипаттамалары бар тиісті кәсіпқойлықтың өнімді қызметкерлерін қамтитын кадрлар резервін құру қажет.

Кадрлық әлеуеттің қалыптасуын реттеу ұйымның әр мүшесін жалпылама бағалауды талап етеді, оның ішінде негізгі қабілеттер (білім деңгейі, білім, Дағдылар, жұмыс өтілі, мансаптық өсу және жеке қасиеттер). Мемлекеттік қызметті қайта құрылымдау басқару мен функцияларды оңтайландырудың заманауи әдістерін енгізу арқылы жұмысшылар санын оңтайландыруды көздейді [2].

Мемлекеттік қызмет қызметкерлерін кәсіби басқару үшін қызметкерлерді бағалаудың әртүрлі әдістерін қолдану қажет. Персоналдың сипаттамасы көптеген процестерде маңызды рөл атқарады, атап айтқанда: жұмысқа қабылдау, ұйым ішінде қайта орналастыру, резервке қабылдау, материалдық және моральдық ынталандыру, жазаларды қолдану, кәсіби дайындық және біліктілікті арттыру, жұмысты бақылау, еңбек ұйымын жетілдіру, жұмыс әдістері және кадрлар құрылымын жақсарту.

Мемлекеттік қызмет кадрларын жаңарту үшін жоғары білікті қызметкерлерді тарту және қажетті жыныстық және жас құрылымын құрылымдау қажет. Сондай-ақ жұмысшылардың білімін, дағдылары мен қабілеттерін ұтымды пайдалану, сондай-ақ олардың тұрақты кәсіби және біліктілік дамуын ынталандыру қажет[5].

Мемлекеттік және жергілікті басқару қызметкерлердің жұмысын жақсарту, сондай-ақ қызметкерлердің өнімді қызметін арттыру үшін қазіргі заманғы Кадрлық жұмыс пен саясатты ұйымдастыру және енгізу, сондай-ақ кадрларды даярлауды, біліктілікті, іріктеуді және орналастыруды жетілдіру қажет. Уақыттың талаптарына сәйкес келетін және азаматтардың, мемлекеттің және тұтастай қоғамның мүдделерін ескеретін өнімді Кадрлық технологияларды пайдалану қажет.

Қазақстанда бүгінгі жағдай реформалардың негізгі бағыттарының бірі болып табылатын мемлекеттік қызметті жетілдіруді талап етеді. Мемлекеттік және жергілікті басқару қызметкерлердің мансаптық өсуі олардың тиімді дамуы, өзін-өзі көрсетуі және жұмыс сапасын бағалау үшін маңызды[6].

Мемлекеттік қызмет жүйесін жетілдіру мынадай мақсаттарды алуға бағытталған: азаматтарды жетілдіру және мемлекетті нығайту мақсатында Мемлекеттік қызметтің өнімділігі мен функционалдығын арттыру, осылайша мемлекет көрсететін қызметтердің сапасын жақсарту.

Зерттеу нәтижелері. Бүгінгі жағдай бойынша ең тиімді мемлекеттік қызметті орындау және кадр саясатын қалыптастыру бойынша жемісті жұмыс

істеу мүмкіндігі бар. Негізгі міндеттерге мемлекеттік және жергілікті басқару қызметінің адами әлеуетінің сапасын, оның кәсіби сипаттамалары мен жұмыс кәсібилігін тікелей бағалау кіреді. Сондай-ақ, мемлекеттік басқару жүйесінде адам ресурстарының инновациялық жетілдірілген буынын тарту және ілгерілету тетіктерін енгізу, жауапкершілікті және қажетті тиімді ойлауды тәрбиелеу және дамыту қажет [7].

Қолданыстағы көзқарастарды талдай отырып, мемлекеттік және жергілікті басқару қызметінің кадрлық әлеуетін құрудың осындай міндеттерін жетілдіру үшін негізгі ұсыныстарды атап өту керек, олар негізінен Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы Мемлекеттік басқару академиясын құрумен байланысты: кадрларды даярлауды қамтамасыз ету үшін мемлекеттік және жергілікті басқару. Мемлекеттік және жергілікті басқару жұмысшыларының қызметін бағалаудың сандық және сапалық әдістерін құруға және олардың жұмысының өнімділігін материалдық мотивтермен байланыстыруға не ықпал етеді.

Мемлекеттік және жергілікті басқару қызметінде бос жұмыс орындарының болуы, конкурстар өткізу және олардың нәтижелері туралы азаматтардың алатын ақпараттық құрамдас бөлігінің ашықтығын мемлекеттік органдардың ресми сайттарында да, жұмыс іздеудің мамандандырылған сайттарында да хабарландырулар орналастыру арқылы арттыру

Орындалатын жұмыстардың ерекшелігін ескере отырып, басқарушылық еңбек өнімділігін айқындауға бірыңғай тәсілді қалыптастыру, мемлекеттік қызмет жүйесіндегі кадрлық жағдайды терең сапалы зерделеуді жүргізу, сондай-ақ мемлекеттік лауазымдарға сапалы кадрлық резервті қалыптастыру мемлекеттік және муниципалдық қызметтің кадрлық әлеуетін қалыптастыру міндеттерін жақсартуға ықпал ететін болады.

Аймақтық деңгейде мемлекеттік қызметтің кадрлық әлеуетін жақсартуға, басқару құрылымын модернизациялауға және ойлаудың стереотиптерін жеңуге бағытталған мақсатты бағдарламаларды қалыптастыру қызметкерлердің кәсіби деңгейін, іскерлік және жеке қасиеттерін және олардың қызметінің нәтижелерін кешенді және объективті бағалауды енгізу арқылы басқару кадрларын даярлау, кәсіби қайта даярлау және біліктілігін арттыру жүйелерін өзгертуге мүмкіндік береді.

Көтермелеу тетіктерін құру мемлекеттік қызметшілердің бақылануын қамтамасыз ету мүмкіндігімен білім беру мекемелеріне мемлекеттік тапсырысты қалыптастыру жолымен теңгере отырып, ауылдық аудандар мен шағын қалалардан білікті мамандарды тартуға мүмкіндік береді, әрбір қызметшіні, оның басшыларын және жоғары тұрған органдарды олардың жұмысы үшін жауапкершілікке ынталандырады[7].

Қорытынды. Мемлекеттік қызметте жұмыс істейтін қызметкерлер мен қызметшілердің біліктілігін тиімді жақсарту және адами ресурстардың кадрлық әлеуетін қалыптастыру үшін сауаттылық деңгейін арттыру және кадрлық міндеттерді қалыптастырудың дербес аспектілерін әзірлеу арқылы бейінді

кәсіптік білім алу нысанын түбегейлі өзгерту қажет екені белгілі болады. Қажетті іс-шаралар мемлекеттік және жергілікті әкімшілік аппараттағы мамандардың санын кеңейтуге және көбейтуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, жоғарыда аталған құрылымдар жұмысының барлық аспектілерін түбегейлі жақсартуға мүмкіндік беретін кадрлық реттеу нысанын қабылдаудан, бөлуден бастап әкімшілік қызметшілерді ілгерілетуге дейін қайта құру қажеттілігі бар.

Мемлекеттің жақсаруы және оның жалпы жақсаруы көбінесе дұрыс реформаға әкелетін адами ресурстарға байланысты. Таңдалған адамдардың әлеуметтік бейімділігі бастапқыда мемлекеттік басқару теориясында айтылған осы процеске жан-жақты әсер етеді.

Мемлекеттік басқару құрылымын түсіну ғана емес, сонымен қатар әкімшілік институттар жұмысының кәсібилігі кадрлардың сапасына және басқа да нақты мақсаттарға байланысты. Бұл қазіргі әлемде нарықтық психологиямен және идеологиямен бірге дамыған елдердің экономикасы тек нарықтық экономика ғана емес, сонымен бірге әкімшілік және басқарушылық болып табылатындығына байланысты.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2018 жылғы 10 қаңтар «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» <http://www.akorda.kz>
2. Какимжанов М.Т., Қосжанов А.С. «Мемлекеттік қызмет және басқару» Оқу құралы. - Қарағанды: ҚҚЭУ, 2014.
3. Комментарий к закону Республики Казахстан «О Государственной службе Республики Казахстан» Дуйсенов Э.Э. Изд. Асыл кітап: Алматы-2016.
4. Қазақстан Республикасының Заңы 2015 жылғы 23 қарашадағы №416-V ҚРЗ «Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызметі берілген өзгерістер мен толықтырулармен). <http://www.zakon.kz> туралы» (2017.11.07.
5. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі 2014 жылғы 4 шілдедегі №231-V ҚРЗ (2017.11.07 №378-V Заңымен берілген өзгерістер мен толықтырулармен)
6. Қазақстан Республикасының <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000> . Конституциясы 30.08.1995 ж.
7. "Қазақстан Республикасының Бюджет кодексі" 04.12.2008 N95-IV (соңғы өзгерістері мен толықтыруларымен 11.07.2017 №487-V) <http://www.zakon.kz>.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ: ДАМУ ЖАҒДАЙЫ, МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ БОЛАШАҒЫ

Қуанышбек Б. А. Қазақ Ұлттық Аграрлық Зерттеу Университет
2-ші курс студентті

Ғылыми жетекшілері: Нургожаев А.С., Джумабаева А. М.

Андатпа: Бұл мақалада Қазақстандағы ауыл шаруашылығының қазіргі жағдайы, негізгі мәселелері және даму перспективалары қарастырылады. Ауыл шаруашылығы – ел экономикасының маңызды салаларының бірі болғандықтан, оның тұрақты дамуы үшін тиімді шаралар қабылдау қажет. Мақалада климаттық өзгерістер, жердің тозуы, су тапшылығы, технологиялық артта қалушылық және кадр мәселелері талқыланады. Сонымен қатар, заманауи технологияларды енгізу, су ресурстарын тиімді пайдалану, мемлекеттік қолдау және кадр даярлау сияқты ауыл шаруашылығын дамыту жолдары ұсынылады.

Кілт сөздер: Қазақстан, ауыл шаруашылығы, егіншілік, мал шаруашылығы, агротехнологиялар, жер ресурстары, климаттық өзгерістер, су тапшылығы, мемлекеттік қолдау, ауыл экономикасы.

Agriculture in Kazakhstan: Current State, Challenges, and Future Prospects

Kuanyshebek B. A. Kazakh National Agrarian Research University
2nd-year student

Scientific supervisors: Nurgozhaev A. S., Dzhumabaeva A. M.

Abstract: This article examines the current state, key challenges, and development prospects of agriculture in Kazakhstan. As one of the crucial sectors of the country's economy, ensuring its sustainable growth requires effective measures. The article discusses climate change, soil degradation, water scarcity, technological backwardness, and workforce issues. Additionally, it suggests development strategies such as adopting modern technologies, optimizing water resource management, increasing state support, and enhancing workforce training.

Keywords: Kazakhstan, agriculture, crop farming, livestock farming, agro-technologies, land resources, climate change, water scarcity, state support, rural economy.

Кіріспе. Ауыл шаруашылығы – Қазақстан экономикасының стратегиялық маңызды салаларының бірі. Елдің табиғи-климаттық жағдайлары ауыл

шаруашылығының әртүрлі салаларын дамытуға қолайлы мүмкіндік береді. Дегенмен, бұл салада бірқатар проблемалар да бар, оларды шешу үшін заманауи технологиялар мен тиімді басқару әдістерін енгізу қажет.

Қазақстандағы ауыл шаруашылығының қазіргі жағдайы

Қазақстанда ауыл шаруашылығы өнімдерінің негізгі түрлеріне астық, майлы дақылдар, ет, сүт және жүн жатады. Республика жерінің 70%-дан астамы ауыл шаруашылығына жарамды, бұл мал шаруашылығы мен егіншіліктің дамуына қолайлы жағдай жасайды.

Елдің негізгі аграрлық аймақтарына Солтүстік Қазақстан, Ақмола, Қостанай және Павлодар облыстары жатады. Бұл өңірлерде негізінен бидай өсіріледі. Оңтүстік Қазақстан мен Жетісу аймақтарында суармалы егіншілік дамыған, онда мақта, күріш, көкөніс және жеміс-жидек дақылдары өсіріледі.

Ауыл шаруашылығындағы негізгі мәселелер

1. Климаттық өзгерістер

Қазақстан қуаң климатқа ие елдердің қатарына жатады. Қуаңшылық, су ресурстарының азаюы және температураның тұрақсыздығы ауыл шаруашылығына айтарлықтай әсер етеді.

2. Ескі технологиялар

Көптеген шаруашылықтарда ауыл шаруашылығы техникасы мен жабдықтары ескірген, бұл өнімділіктің төмендеуіне және өндіріс шығындарының артуына әкеледі.

3. Жердің тозуы мен эрозиясы

Жердің дұрыс пайдаланылмауы, шамадан тыс егін егудің салдарынан топырақ құнарсызданып, эрозияға ұшырайды.

4. Су тапшылығы

Қазақстанда суармалы егіншілік үшін су ресурстары шектеулі. Арал теңізінің тартылуы, өзендердің ластануы және тиімсіз суару әдістері бұл проблеманы одан әрі ушықтырып отыр.

5. Кадр тапшылығы

Жастардың ауылдық жерлерден көшіп кетуі салдарынан білікті мамандар саны азайып, еңбек ресурстары жетіспеушілігі байқалады.

Ауыл шаруашылығын дамыту жолдары

1. Заманауи технологияларды енгізу

Дрондар, сенсорлар, жасанды интеллект және смарт-фермерлік жүйелерді пайдалану өнімділікті арттыруға көмектеседі.

2. Су ресурстарын тиімді пайдалану

Тамшылатып суару және жаңбырлатып суару сияқты әдістерді кеңінен енгізу арқылы суды үнемдеуге болады.

3. Жерді ұтымды пайдалану

Агротехнологияларды қолдану, жерді тыңайту және айналымға енгізу арқылы топырақ құнарлылығын сақтауға болады.

4. Мемлекеттік қолдау

Ауыл шаруашылығы саласындағы субсидиялар мен жеңілдетілген несиелерді көбейту арқылы фермерлердің мүмкіндіктерін кеңейту қажет.

5. Жастарды тарту және білім беру

Ауыл шаруашылығы саласында білім беру мен ғылыми зерттеулерді дамыту арқылы білікті мамандарды даярлау маңызды.

Қорытынды. Қазақстанның ауыл шаруашылығы саласында әлеуеті зор. Дегенмен, оны дамыту үшін жаңа технологияларды енгізу, табиғи ресурстарды тиімді пайдалану және мемлекеттік қолдау шараларын күшейту қажет. Егер осы бағытта жүйелі жұмыстар жүргізілсе, Қазақстан әлемдік аграрлық нарықта жетекші елдердің біріне айнала алады.

Қолданылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігі. (2024). Қазақстандағы ауыл шаруашылығының дамуы туралы есеп. www.gov.kz
2. Қазақстан Республикасының Ұлттық статистика бюросы. (2023). Ауыл шаруашылығы өндірісінің негізгі көрсеткіштері. www.stat.gov.kz
3. Әубәкіров, Ж.Ә., Байжомартов, Ү.С. (2022). Ауыл шаруашылығы экономикасы: теория және тәжірибе. Алматы: ҚазҰУ баспасы.
4. ФАО (БҰҰ Азық-түлік және ауыл шаруашылығы ұйымы). (2023). Орталық Азиядағы аграрлық сектордың даму тенденциялары. www.fao.org

5. Исабеков, М.Қ., Сүлейменов, Ж.А. (2021). Қазақстанда агротехнологияларды енгізу және олардың тиімділігі. Нұр-Сұлтан: Экономика институты.
6. Дүниежүзілік банк. (2023). Қазақстанның ауыл шаруашылығын тұрақты дамыту стратегиясы. www.worldbank.org
7. ҚР Су ресурстары комитеті. (2023). Қазақстандағы су ресурстары және суармалы егіншілік мәселелері. www.water.gov.kz
8. OECD (Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы). (2024). Қазақстандағы ауыл шаруашылығы саясаты және реформалары. www.oecd.org

References

1. Ministry of Agriculture of the Republic of Kazakhstan. (2024). Report on the Development of Agriculture in Kazakhstan. Retrieved from www.gov.kz
2. Bureau of National Statistics of Kazakhstan. (2023). Key Indicators of Agricultural Production. Retrieved from www.stat.gov.kz
3. Aubakirov, Zh. A., Baizhomartov, U. S. (2022). Agricultural Economics: Theory and Practice. Almaty: KazNU Publishing.
4. FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations). (2023). Trends in the Agricultural Sector of Central Asia. Retrieved from www.fao.org
5. Isabekov, M. K., Suleimenov, Zh. A. (2021). Implementation of Agrotechnologies in Kazakhstan and Their Efficiency. Nur-Sultan: Institute of Economics.
6. World Bank. (2023). Sustainable Development Strategy for Kazakhstan's Agriculture. Retrieved from www.worldbank.org
7. Kazakhstan Water Resources Committee. (2023). Water Resources and Irrigated Agriculture Issues in Kazakhstan. Retrieved from www.water.gov.kz
8. OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development). (2024). Agricultural Policies and Reforms in Kazakhstan. Retrieved from www.oecd.org

АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ САЛАСЫН ДАМУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ МЕН ЭКОНОМИКАДА АЛАТЫН ОРНЫ.

Дандаева Б.М. - э.ғ.к., доцент, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық
қазақ-түрік университеті, Түркістан қаласы
Али Н.А.-магистрант, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық
қазақ-түрік университеті, Түркістан қаласы

Резюме. В статье рассматриваются место и значение сельского хозяйства в экономике страны. Эффективное развитие сельского хозяйства способствует укреплению экономической независимости страны, повышению конкурентоспособности на глобальном рынке и достижению целей устойчивого развития.

Summary. The article examines the place and importance of agriculture in the country's economy. Effective development of agriculture helps strengthen the country's economic independence, increase competitiveness in the global market and achieve sustainable development goals.

Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық даму стратегиясында ауыл шаруашылығы секторы ерекше орын алады. Бұл сала елдің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етіп қана қоймай, экспорттық әлеуетін арттырып, ауылдық аймақтардағы халықтың тұрмыс сапасын жақсартуға да өз ықпалын тигізеді[1].

Бүгінгі таңда мемлекет басшысы елдің экономикалық стратегиясындағы негізгі басымдықтар ретінде ауыл шаруашылығын дамыту және кәсіпкерлікті қолдау мәселелеріне ерекше назар аударып отыр. Себебі, еліміздің әлеуметтік-экономикалық әлеуетін көтеруде аграрлық секторды жаңғырту, озық технологияларды енгізу, фермерлерді қолдау, ауылдық жерлерде инфрақұрылымды дамыту және әлемдік нарықта өнімдеріміздің бәсекеге қабілеттілігін арттыру қажет[2].

Ауыл шаруашылығы - Қазақстан экономикасының маңызды салаларының бірі. Саланы дамытудың негізгі міндеттерінің бірі - еліміздің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету, яғни ішкі нарықты отандық өніммен толық қамтамасыз ету және шетелден тәуелділікті азайту. Сонымен қатар, сапалы ауыл шаруашылығы өнімдерін экспорттау арқылы мемлекет үшін қосымша табыс көзін қалыптастыру. Демек, салық режимін жеңілдету, қаржыландыруға қолжетімділікті арттыру және бизнесті дамыту үшін қолайлы ортаны құру қажет. Бұл деген шағын және орта кәсіпорындардың белсенді дамуы мен жаңа жұмыс орындарын құруға көмектеседі.

2024 жылы жаһандық өзгерістер мен ішкі реформалар аясында ауыл шаруашылығы саласын дамытудың жаңа ерекшеліктері мен бағыттары айқындалды. Айталық, 2024 жылы елімізде ауыл шаруашылығын жаңғыртуға және тұрақты дамытуға бағытталған АӨК дамытудың ұлттық жобасы жүргізілді. Мұнда басты міндет 5 жылда ауыл шаруашылық өнімін екі есеге көтеру болып табылады. Бұл жобаны жүргізудегі негізгі мақсат заманауи жаңа технологияларды енгізу, процестерді автоматтандыру және ресурстарды тиімді басқару арқылы ауыл шаруашылығында өнімділікті арттыру болып табылады. Осы жобаның арқасында біріншіден, өнімдерін тасымалдау және сақтау үшін инфрақұрылымды жақсарту арқылы әр түрлі ысырапты болдыртпауға және тауардың сапасын жақсартуға болады. Екіншіден, мемлекеттің қолдауымен гранттар, субсидиялар және шағын несиелер беру арқылы шаруа қожалықтары қаржылық тұрақтылығын жақсартуға және жергілікті бизнестің дамуын ынталандырады. Үшіншіден, ауыл шаруашылығына инновациялық технологияларды енгізу арқылы өндірістің сапасы мен тиімділігі артады. Атап өтетін болсақ, табиғи ресурстарды үнемді пайдалану, қоршаған ортаны қорғау, таза табиғи өнім өндіру және фермерлерді заманауи егіншілік әдістеріне үйрету[3].

Жалпы Қазақстанда ауыл шаруашылығының жағдайына тоқталып өтетін болсақ, 2024 жылы ауыл шаруашылығында жалпы өнімінің көлемі 13,7% артып, 8,3 трлн теңгені құрады. Егіс жұмыстарын жеңілдетілген қаржыландыру көлемі 700 млрд теңгеге дейін ұлғайтылып, жеңілдетілген лизингке қосымша 200 млрд теңге қарастырылған. Сонымен қатар, ауыл шаруашылығы дақылдарының селекциясы мен тұқым шаруашылығын дамытудың 2028 жылға дейінгі кешенді жоспары бекітілді. Шаруалар 1,3 млн тонна минералды тыңайтқыштар енгізіп, бұл деген 2023 жылдан 2 есеге артық, суарудың су үнемдеу технологияларын қолдана отырып, суармалы жерлердің ауданы 5 есе ұлғайтылды. Ал фермерлер былтырғы жылмен салыстырғанда лизингпен 2024 жылы 22,1 мың (2,5 мың бірлік артық) техника сатып алды.

Биыл АӨК дамытудың 2025 жылға арналған міндеттерінің қатарында — көктемгі егіс және егін жинау жұмыстарын уақтылы және сапалы жүргізу, егіс алқаптарының құрылымын нақты әртараптандыру қарастырылған. Оның ішінде минералды тыңайтқыштарды енгізу 1,9 млн тоннаға дейін жеткізу мен техниканы 6,5%-ға дейін жаңарту қарастырылған. Сонымен қатар, мемлекетпен азық-түлік өндірісін 4,5%-ға өсіріп, яғни еңбек өнімділігін арттыру арқылы АӨК-дегі қайта өңдеу үлесін 50%-ға дейін ұлғайтуға және ауыл шаруашылығының жалпы өнімінің көлемін 9,0 трлн теңгеге дейін көтеруге мүмкіндік беретін бірқатар шараларды қабылдамақшы. Тағы 2025 жылы 31 сүт-тауар фермасы және ет бағытындағы 9 құс фабрикасының құрылысын бастау жоспарланып отыр.

2024 жылы елімізде дәнді дақылдар бойынша 25,2 млн тонна көлемінде рекордтық өнімі жиналды. Жоғары өнімділікке агротехнологияны дұрыс қолдану нәтижесінде және қолайлы ауа райының арқасында қол жеткізілді.

2024 жылда астық экспорты 6,9 млн тоннаны құрады, бұл былтырғы жылғы кезеңінен 54%-ға артық екенін көрсетті. Бүгінде Өзбекстан, Тәжікстан, Қырғызстан, Ауғанстан, Иран мен Әзербайжанға экспорттау көлемі ұлғайды. Транзиттік жолдар Ресей, Латвия, Литва, Эстония, Әзербайжан, Грузия, Түркіменстан және Қытай аумақтары арқылы өтеді.

Қаражатты көктемгі егіс жұмыстарының сапалы жүргізілуін қамтамасыз ету, 2025 жылдың өнімін қабылдау үшін астық қоймаларын босату, қазақстандық астық экспортының бәсекеге қабілеттілігін арттыру, сондай-ақ жаңа өткізу нарықтарын игеру сияқты кешенді міндеттерді шешуге бағыттау жоспарланып отыр. Сонымен қатар ішкі нарық сұранысы шамамен 10 млн тоннаны құрайды [4].

Ал 2024 жылы мал шаруашылығының жалпы өнімін өндіру көлемі 3,6% өсіммен 3,3 трлн теңгені құрады. Оның ішінде 4,3% өсіммен барлық түрдегі 1,2 млн тонна ет, 4,4% өсіммен 3,6 млн тонна сүт өндірілген. Бұл деген өндірілетін өнім көлемі ішкі қажеттілікті толық қамтамасыз етумен қатар экспорт көлемін ұлғайтуға мүмкіндік берді. Айталық, 22,1 мың тоннадан астам сиыр еті мен 17,6 мың тонна қой еті экспортталды.

Келесі елімізде құс фабрикаларын салу және етті мал шаруашылығында австралиялық тәжірибені енгізу жұмыстары жүргізілуде. 2024 жылы қуаттылығы жылына 15,9 мың тонна ет бағытындағы 6 құс фабрикасы іске қосылды. Ал 2025 жылы австралиялық тәжірибені енгізу бойынша жұмыс шеңберінде 10 жоба айқындалды, таяудағы екі жылда 98 мың бас ірі қара малды 6 бордақылау алаңын, 50 мың бас ұсақ малға арналған ірі бордақылау кешенін және бірінші мамандандырылған мал биржасын салу жоспарланып отыр, яғни жемшөп өндірісінің жол картасы өзектендірілді. Осы мақсатта тағы отандық жылқы тұқымдарын сақтау және өсімін молайту бойынша заңнамаға өзгерістер енгізіле отырып, ол Қостанай тұқымының популяциясын жандандыруға өз мүмкіндігін бермекші. Сонымен қатар, мал ауруларын қадағалау бойынша жұмыстар жүргізілді. Жалпы өңірлерде 223 ветеринариялық нысан салынып, ал жеті облыста бірде-бір ветеринарлық пункт салынбаған. Осыған байланысты 2025 жылы 546 жаңа нысан салу және 20 инсеператор сатып алу жоспарлануда. Айталық, соңғы 3 жылда 49,1% төмендеген.

Дегенменде еліміздің ауылшаруашылық саласының әлеуетін өте жоғары болуын қамтамасыз ету үшін бірқатар жұмыс жүргізілуді талап етеді.

1. Цифрландыру және инновациялық технологияларды енгізу. Биыл ауыл шаруашылығы саласында цифрлық технологияларды енгізу белсенді түрде жалғасуда. Бұл технологиялар өнімділікті арттырып, ресурстарды үнемдеуге (су, тұқым, тыңайтқыш) мүмкіндік береді.

2. Климаттық өзгерістерге бейімделу. Су тапшылығы, қуаңшылық пен жауын-шашынның азаюы ауыл шаруашылығына үлкен әсерін тигізуде. Осыған байланысты жаңа сорттар, су үнемдеу технологиялары және төзімді дақылдарды енгізу өзекті болуда.

3. Мемлекеттік қолдау мен инвестициялық бағдарламалар. Мемлекет тарапынан агроөнеркәсіптік кешенді қолдау бағытында түрлі бағдарламалар жүзеге асырылуда. Айталық, субсидиялау, жеңілдетілген несиелер беру, салықтық жеңілдіктер мен инвестициялық жобаларды қолдау механизмдері. Мемлекеттік бағдарламалар арқылы ауылға жас мамандарды тарту, гранттар мен жеңілдетілген несиелер беру. Бұл ауылды жаңғырту мен болашаққа бағдарлы кадрлық әлеуетті қамтамасыз етеді.

4. Экологиялық және органикалық өнімдерге сұраныс. Халықтың денсаулығына мән беруі мен салауатты өмір салтын ұстану үрдісі экологиялық таза, органикалық өнімдер өндірісін кеңейтуді талап етіп отыр. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының мәліметтері бойынша, халықтың денсаулығына әсер ететін басты факторлардың бірі — тұтынатын тағамның сапасы. Осыған байланысты соңғы жылдары экологиялық таза және органикалық өнімдерге деген сұраныс артуда.

Қорытындылай келе, жаһандық даму үрдістері аясында ауыл шаруашылығының рөлі бұрынғыдан да арта түсуде. Әлемдік климаттың өзгеруі, халық санының көбеюі және азық-түлік қауіпсіздігіне деген сұраныстың өсуі аграрлық секторға жаңа міндеттер жүктеуде. Қазақстан секілді аграрлық әлеуеті зор мемлекет үшін бұл – үлкен мүмкіндік қана емес, сонымен қатар зор жауапкершілік. Осы орайда Қазақстан үшін ауыл шаруашылығын жаһандық стандарттарға сай дамыту - елдің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етумен қатар, әлемдік нарықта өз орнын нығайтудың тиімді жолы болып табылады. Болашақта бұл салада кешенді реформа жүргізу, ғылым мен инновацияға негізделген саясат қалыптастыру - стратегиялық мақсатқа айналуы тиіс.

Библиографиялық тізім:

1. Салибекова П.Қ., Тлеубердинова А.Т. Азық-түлік қауіпсіздігінің тұжырымдамалық негіздері // Вестник университета «Туран». 2020 (1). - 252-256.

2. Керимова У.К., Касенбаев Г.С. Ключевые проблемы развития агропромышленного комплекса в Казахстане и пути их решения // Вестник университета «Туран». 2021(4) - стр.85-92.

3. Агроөнеркәсіптік кешенді дамытудың 2024 ұлттық жобасы: қазақстан ауыл шаруашылығының жаңа көкжиегі. [Электронный ресурс: <https://zhasalash.kz/news/agroonerkasptk-keshend-damitudin-2024-ulttik-zhobasi-kazakstan-auil-sharuashiliginin-zhana-kokzhiieg-90ca9f/>](10 апреля 2025г.)]

4. «Ауыл шаруашылығы мен кәсіпкерлікті дамыту: 2024 жылғы 2 қыркүйегінің жолдауындағы қазақстанның болашақ векторы» [Электронный ресурс: <https://www.gov.kz/memleket/entities/maslihat-shortandy/press/news/details/838267>](7 апреля 2025г.)]

АДАМ РЕСУРСТАРЫН БАСҚАРУ ТИІМДІЛІГІН ТАЛДАУ

М.Д. Каримова¹, М.Аманбек²

1 Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, (Алматы қ.,
Қазақстан)

2 Каспий қоғамдық университеті, (Алматы қ., Қазақстан)

Аңдатпа. Адам ресурстарын басқару мәселелері экономика, әлеуметтану және менеджмент саласындағы зерттеушілердің назарын аударады. Осы тақырыпқа арналған жұмыстардың көптігіне қарамастан, персоналды басқару тиімділігін бағалау және жақсарту аспектілері жеткілікті зерттелмеген. Қазіргі заманғы ұйымдар білікті мамандардың жетіспеушілігі, қызметкерлердің мотивациясының жеткіліксіздігі және кадр саясатының өзгеретін экономикалық жағдайларға бейімделуінің төмендігі проблемаларына тап болады.

Адам ресурстарын басқару тиімділігін арттырудың негізгі факторларының бірі еңбек өнімділігін бағалаудың заманауи әдістерін, мотивация жүйелерін және кәсіби даму бағдарламаларын енгізу болып табылады. Еңбек әлеуетін ұтымды пайдалану Жұмыспен қамту құрылымын талдауды, кадрлық жоспарлау стратегияларын әзірлеуді және әлеуметтік әріптестік тетіктерін жетілдіруді қамтитын кешенді тәсілді талап етеді. Бұл зерттеудің мақсаты адам ресурстарын басқарудың тиімділігін бағалаудың теориялық және әдіснамалық негіздерін зерттеу, сондай-ақ ұйымдардың кадр саясатын оңтайландыру бойынша ұсыныстар әзірлеу болып табылады.

Түйінді сөздер: басқару, адами ресурстар, тиімділік, Өнімділік, Жұмыспен қамту, мотивация, экономика.

АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМИ РЕСУРСАМИ

М.Д. Каримова¹, М.Аманбек²

1 Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
(Алматы, Казахстан)

2 Каспийский университет,
(Алматы, Казахстан)

Аннотация

Вопросы управления человеческими ресурсами привлекают внимание исследователей в области экономики, социологии и менеджмента. Несмотря на большое количество работ, посвященных данной теме, аспекты оценки и повышения эффективности управления персоналом остаются недостаточно

изученными. Современные организации сталкиваются с проблемами нехватки квалифицированных специалистов, недостаточной мотивации сотрудников и низкой адаптивности кадровой политики к изменяющимся экономическим условиям.

Одним из ключевых факторов повышения эффективности управления человеческими ресурсами является внедрение современных методик оценки производительности труда, систем мотивации и программ профессионального развития. Рациональное использование трудового потенциала требует комплексного подхода, включающего анализ структуры занятости, разработку стратегий кадрового планирования и совершенствование механизмов социального партнерства.

Целью данного исследования является изучение теоретических и методологических основ оценки эффективности управления человеческими ресурсами, а также разработка рекомендаций по оптимизации кадровой политики организаций.

Ключевые слова: управление, человеческие ресурсы, эффективность, производительность, занятость, мотивация, экономика.

ANALYSIS OF THE EFFECTIVENESS OF HUMAN RESOURCE MANAGEMENT

M.D. Karimova¹, M.Amanbek²

¹Kazakh National Pedagogical University named after Abay,
(Almaty, Kazakhstan)

²Caspian University,
(Almaty, Kazakhstan)

Abstract

Human resource management issues attract the attention of researchers in the fields of economics, sociology, and management. Despite the large number of papers devoted to this topic, aspects of evaluating and improving the effectiveness of personnel management remain insufficiently studied. Modern organizations face problems of lack of qualified specialists, insufficient motivation of employees and low adaptability of personnel policy to changing economic conditions.

One of the key factors in improving the effectiveness of human resource management is the introduction of modern methods for assessing labor productivity, motivation systems and professional development programs. The rational use of labor potential requires an integrated approach, including an analysis of the employment

structure, the development of personnel planning strategies and the improvement of social partnership mechanisms.

The purpose of this study is to study the theoretical and methodological foundations of evaluating the effectiveness of human resource management, as well as to develop recommendations for optimizing the personnel policy of organizations.

Keywords: management, human resources, efficiency, productivity, employment, motivation, economics.

Кіріспе. Соңғы жиырма жыл ішінде өзгерістер жобалары дүние жүзіндегі іс жүзінде әрбір компанияның өмірінің ажырамас бөлігіне айналды. Өйткені, жаһандану, халықаралық және ұлттық нарықтардағы бәсекелестіктің күшеюі, мемлекеттік реттеудегі өзгерістер компанияларды өз жұмысының тиімділігін арттыру жолдарын үнемі іздестіруге мәжбүр етеді. Бұл мақсатқа жетудің кең таралған жолдарының бірі инновациялық трансформация бағдарламаларын жүзеге асыру болды.

1980 жылдардан бастап банктер де инновациялық трансформацияларды белсенді түрде жүргізді. [1, 121.6]

Зерттеу материалдары мен әдістері

Оларға жаңа өнімдерді әзірлеу, жаңа қызметтерді дамыту, компанияның бизнес үлгісін өзгерту және операциялық үлгіні өзгерту жатады. Адам ресурстарын басқару мәселелері тұрғысынан алғанда, адам ресурстарын басқару мәселелерінің айтарлықтай кең ауқымын тудыратын соңғы екі түрдегі инновациялар ерекше маңызды болып табылады. Олар біздің зерттеулеріміздің басты назарында.

Бұл трансформацияларға мыналар жатады: бизнес-процестерді реинжиниринг, біріктіру және жұту, қайта құрылымдау, сапалы бағдарламаларды жүзеге асыру жобалары және т.б. Осылайша, 1990 жылдардың ортасынан бастап банктер өздерінің пайыздық емес шығындарының орта есеппен 15% дейін ақпараттық технологияларды дамытуға жұмсады. Соңғы бірнеше жылда банк секторы бірігу және жұту бойынша көшбасшылардың бірі болды. 2007 жылы АҚШ-та басталған жаһандық экономикалық дағдарыс бұл үдерістерге өзінше түзетулер енгізгені сөзсіз: банк секторының, оның ішінде Қазақстанда да белсенді өсуге бағытталған жобалардың саны айтарлықтай қысқарды.

Бұл Қазақстандағы бірігулер санының азаюынан анық байқалады. Осылайша, 2008 жылы біріктірулер мен қосылулардың жалпы саны 486-дан 3803-ке дейін төмендеді. Соған қарамастан, компаниялардағы өзгерістер процесі тек күшейді: өсуге бағытталған бірігулер кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін арттыруға, қызметін оңтайландыруға және өмір сүруге бағытталған бизнесті инновациялық трансформацияларды жүзеге асыру жобаларымен алмастырылды.

Инновация мәселесінде айқын және терең қарама-қайшылық бар. Осылайша, компанияларда инновацияларды енгізудің жинақталған тәжірибесінің артуына қарамастан, ауқымды инновациялық трансформация

жобаларының сәттілігі айтарлықтай төмен болып қалуда және әртүрлі бағалаулар бойынша шамамен 40-60% құрайды[2, 69.б].

Нәтижелер мен пікірталас

Теориялық зерттеу. Осы тақырып бойынша әзірлемелердің жүргізілген зерттеулері инновацияларды енгізу кезінде компания тап болатын адам ресурстарын басқарудағы мәселелердің кең ауқымын анықтады. Жұмыстағы ең проблемалық мәселелердің қатарына мыналар жатады: қызметкерлердің тұрақтамауы; негізгі қызметкерлерді жоғалту; сабаққа келмеудің жоғарылауы; қызметкерлердің адалдығының төмендеуі; ұжым ішіндегі қақтығыстар санының артуы; инновациялық ұсыныстар санының қысқаруы; қызметкерлердің инновациялық қайта құру процесіне қатысуды қаламауы; қызметкерлердің біліктілігінің болмауы. Төменде адам ресурстарын басқарудағы ең типтік мәселелер инновациялық қайта құрулардың әртүрлі түрлеріне (соның ішінде реинжиниринг, біріктіру және жұту, инновациялық технологияларды енгізу, қайта құрылымдау) бойынша жіктеледі. Бұл инновациялардың түрлеріне байланысты ұсынылатын басқару шешімдерін одан әрі нақтылауға мүмкіндік берді.

Инновацияларды енгізу барысында туындайтын жоғарыда аталған сыртқы келеңсіз көріністердің, зерттеу көрсеткендей, бірқатар түпкі себептері бар. Осыған байланысты диссертацияда персоналды басқарудағы келесі себептерден туындайтын проблемаларды ажырату қажет екендігі дәлелденді: персонал тарапынан өзгерістерге қарсылық; қызметкерлердің біліктілігі мен инновациялық трансформация бағдарламаларына дайындығының жеткіліксіздігі; қызметкерлерге теріс әсер ететін әкімшілік шешімдер (мысалы, қызметкерлерді қысқарту бағдарламалары). Басқару шешімдерін дайындаған кезде бұл түпкі себептердің белгілі бір комбинацияда пайда болуы мүмкін екендігін ескеріп, олардың әрқайсысының маңыздылық дәрежесін анықтап, анықтау қажет.

Диссертацияда ұсынылған инновацияларды енгізудегі адам ресурстарын басқару мәселелерін талдау, қаржы және банк секторындағы еңбек нарығының сипаттамаларымен үйлестіре отырып, әртүрлі типтегі банктер үшін адам ресурстарын басқарудағы негізгі міндеттерді анықтауға мүмкіндік берді[15, 290.б]. Сонымен, зерттеуде көрсетілгендей инновацияларды жүзеге асыруда адам ресурстарын басқарудың тиімді әдістері банктердің типтерінің айырмашылығын ескеріп, келесі мәселелерді шешуге бағытталуы керек: 1) персонал тарапынан өзгерістерге қарсылықты жеңу; 2) қызметкерлерді инновациялық үдеріске тарту; 3) қызметкерлерді инновациялық қайта құруға дайындау; 4) қызметкерді ұстау; 5) теріс әкімшілік шешімдердің (қызметкерлерді қысқарту, жаппай қысқарту) салдарын жеңілдету және т.б.

Диссертациялық жұмыс банк секторындағы еңбек нарығының ерекшеліктерін ескере отырып, осы талаптарға жауап беретін ең оңтайлы басқару шешімі адам ресурстарын стратегиялық басқару және инновациялық қайта құруларды жүзеге асыруға әлеуметтік жауапты көзқарас болып

табылатынын көрсетеді және олардың өзара әрекеттесуіндегі тиімділік пен әсер ету механизмі айқындалады.

Диссертациялық зерттеудің мақсаттары контекстінде еңбек ресурстарын басқару тиімділігін бағалаудың қолданыстағы тәсілдеріне талдау жасайды. Бұл ретте бағалауды жүргізудегі негізгі әдістемелік проблемалар анықталып, жүйеленді, мысалы: адам ресурстарын басқарудың бүкіл жүйесінің тиімділігін талдау немесе жекелеген әдістерді таңдау; талдау үшін көрсеткіштерді таңдау; талдау деңгейі; зерттеу түрі және уақыт бойынша алынған бағалардың тұрақтылығы мәселесі[3, 167.б].

Іргелі ғылыми зерттеулерді зерттеу барысында персоналды басқарудың тиімділігін бағалау мәселесіне көзқарастардың эволюциясы еңбек экономикасы мамандарының (оның ішінде Бартель А., Ичниовский К., Капелли П., Ньюмарк Д. және т.б.) және адам ресурстарын басқару саласындағы сарапшылардың (Беккер Б., Гост Д., У.Л.) көзқарасы тұрғысынан қарастырылды. Одан әрі инновацияларды енгізуде адам ресурстарын басқару тиімділігін бағалаудың келесі проблемалық аспектілері анықталды[14, 228.б].

Біріншіден, бағалау үшін стандартты көрсеткіштерді қолдануда қиындықтар туындайды. Ең алдымен, бұл тәуелді (қорытынды) көрсеткіштер тобына қатысты. Дәстүрлі түрде қолданылатын тәуелді көрсеткіштер еңбек өнімділігі, кіріс, акционерлік құн және т.б. тиімділікті бағалау үшін инновацияларды енгізу кезінде қолдануға болмайды. Бұл инновациялық қайта құруларды жүзеге асыру кезінде кірістің (немесе өнімділіктің) тез өсуі әрқашан жобаның мақсаты бола бермейтінімен байланысты. Сонымен қатар, кез келген дерлік инновациялық жобаны жүзеге асыру инвестицияны қажет етеді, бұл компанияның қысқа мерзімді перспективада кірісінің төмендеуіне әкеледі. Тиісінше, дәстүрлі қаржылық көрсеткіштердің динамикасын бағалау персоналды басқарудың тиімділігі туралы ешқандай түсінік бермейді.

Екіншіден, уақыт кідірісі бар. Инновациялық жоба белгілі бір уақытты алады: қысқа мерзімді жобалар әдетте 3-6 айға созылады, ал жобалардың көпшілігі шамамен 1-2 жылға созылады. Бүгінгі таңда Қазақстанның қаржы-банк секторындағы қызметкерлердің орташа қызмет ету мерзімі 3-4 жыл екенін ескерсек, қызметкерлерге қатысты инновациялық қайта құрулар кезеңі біршама ұзақ екені анық[13, 290.б].

Қазіргі заманғы еңбек нарығы күрделі әрі көпқырлы әлеуметтік-экономикалық жүйе болып табылады. Оны реттеуде жұмыс берушілер, жалдамалы қызметкерлер, кәсіподақтар, мемлекеттік құрылымдар және басқа да әлеуметтік институттар белсенді рөл атқарады. Адам ресурстарын тиімді басқару еңбек нарығының тұрақтылығы мен еңбек өнімділігінің артуын қамтамасыз ету үшін маңызды фактор болып табылады.

Еңбек нарығының құрылымдық мәселелері, оның ішінде білікті мамандардың тапшылығы, жұмыссыздық деңгейінің ауытқуы, еңбек күшінің сұраныс пен ұсыныс арасындағы теңгерімсіздігі көптеген елдер үшін өзекті болып отыр. Бұл мәселелерді шешу үшін дамыған елдердің еңбек ресурстарын

басқару тәжірибесін зерттеп, оны жергілікті жағдайға бейімдеу қажет. Мысалы, Германия мен Жапония сияқты елдерде кадрлық әлеуетті дамытуға бағытталған ұзақ мерзімді стратегиялар мен еңбек нарығының икемді тетіктері сәтті қолданылуда[4, 411.6].

Адам ресурстарын басқару тиімділігін бағалаудың қолданыстағы әдістеріне жүргізілген талдау инновацияларды енгізу мақсатында зерттеушілердің көпшілігі пайдаланатын көрсеткіштердің нашар қолданылуын көрсетті. Осылайша, қаржылық көрсеткіштерді пайдалану келесі себептерге байланысты қиынға соғады: өзгерістер кезеңінде олардың жоғары өзгермелілігі және компаниялар тарапынан инвестициялардың қажеттілігі. Трансформация мақсаттарына қол жеткізудің интегралды көрсеткішін пайдалану (мысалы, мақсаттардың әрқайсысына қол жеткізу көрсеткіштерінің орташа алынған мәні) мүмкін болатын факторлардың үлкен санымен қиындайды. Кадрлардың тұрақсыздығы деңгейі де идеалды көрсеткіш бола алмайды, өйткені: 1) инновациялар көбінесе қызметкерлерді босату қажеттілігімен байланысты, 2) компаниялар инновацияларды енгізу кезінде олардың табиғи айналымы деңгейін сирек біледі, 3) басқа көрсеткіштерден оқшауланған кадрлардың тұрақсыздығы, әрине, кәсіпорындағы персоналды басқарудың нақты тиімділігін көрсетпейді. Дегенмен, инновацияларды бірқатар басқалармен бірге енгізу кезінде персоналды басқару тиімділігінің көрсеткіштерінің бірі ретінде ауыспалылық коэффициентін пайдалану дұрыс деп санаймыз.

Осыған байланысты диссертация одан әрі тиімді бағалау көрсеткіші қызметкерлердің көңіл-күйін де, олардың адалдығы мен жаңашылдыққа дайындығын да ескеруі керек екенін көрсетеді. Бұл тұрғыда ең оңтайлы көрсеткіш – қызметкерлердің жұмысқа тартылу деңгейі. Персоналдың қатысу деңгейі іс жүзінде диссертацияда біз анықтаған инновацияларды енгізу кезінде персоналмен негізгі проблемалардың көріну күшін сипаттайтын сандық көрсеткіш болып табылады. Бұл компанияның адам ресурстарының келесі сипаттамаларын көрсететін интегралды көрсеткіш: қызметкерлердің адалдығы (олардың компанияда қалуға дайындығы), қызметкерлердің белсенділігі (олардың негізгі міндеттерінен тыс жұмыс істеуге ұмтылысы), қызметкерлердің компанияға қатынасы және бизнес принциптері. Қызметкерлерді тарту деңгейі адам ресурстарын басқару тұрғысынан жаңашылдықтың табысты болу ықтималдығын тікелей сипаттайды деп есептейміз[12, 49.6]. Бірқатар авторлар (мысалы, Вук К., Гиббонс Д.) өз шығармаларында біздің таңдауымызды жанама түрде растайды. Бағалау әдістемесінде негізгі айнымалы ретінде қатысу деңгейін таңдау да есептеудің салыстырмалы қарапайымдылығымен және қолданудың жан-жақтылығымен түсіндіріледі. Айта кету керек, біз жүргізген эмпирикалық зерттеу біздің болжамдарымыздың дұрыстығын растады. Диссертацияда ұсынылған адам ресурстарын басқару тиімділігін бағалаудың қолданыстағы тәсілдерін талдау оларды инновацияларды енгізуде қолданудың проблемалық сипатын растады[5, 300.6]. Осыған байланысты инновацияларды енгізуде адам ресурстарын басқару тиімділігін сандық бағалаудың өзіндік әдістемесі әзірленді.

Әдістеменің теориялық негізі Беккер Б., Гост Д., Хузелид М., Ульрих Д. тәсілдеріне негізделді, ал сандық көрсеткіштерді құруда классикаға айналған Як Фиц-энц пен Саратога институтының әзірлемелері пайдаланылды.

Қолданыстағы тәсілдерден айырмашылығы, диссертацияда ұсынылған адам ресурстарын басқару тиімділігін бағалау технологиясы осы тиімділік көрсеткіші ретінде қызметкерлердің «қатысу деңгейі» көрсеткішін пайдалануға негізделген; стратегиялық адам ресурстарын басқару әдістерін бөліп көрсету; әлеуметтік жауапты басқару әдістерінің тиімділігін бағалау.

Инновацияларды енгізу кезінде адам ресурстарын басқару тиімділігін бағалау әдістемесін әзірлеу келесі іс-әрекеттер сериясын қамтиды:

- 1) инновацияларды енгізу тиімділігіне әсер ететін кадр саясатының негізгі элементтерін анықтау;
- 2) тәуелді және тәуелсіз көрсеткіштер топтарын анықтау;
- 3) көрсеткіштерді есептеу технологиясын әзірлеу.

Инновацияларды енгізу кезінде адам ресурстарын басқару ерекшеліктеріне жүргізілген талдау негізінде біз инновациялардың тиімділігіне әсер ететін кадрлық саясаттың негізгі элементтерін (тәуелсіз көрсеткіштерде ескерілген) анықтадық. Инновацияларды енгізудегі адам ресурстарын басқару тиімділігін бағалаудың әзірленген технологиясында көрсеткіштердің бірнеше топтары анықталған: инновациялық түрлендірулерді енгізу процесінің тиімділігін анықтайтын қорытынды көрсеткіштер (тәуелді айнымалылар); тәуелсіз айнымалылар – көрсеткіштер,

адам ресурстарын басқару сапасы, сыйақы жүйесі, коммуникация және өзгерістер жобаларын басқару[6, 90.6].

Әзірленген әдістемеге сәйкес келесі тәуелді айнымалыларды пайдалану ұсынылады: персоналдың қатысу деңгейі, инновациялық трансформация жобасының мақсаттарына қол жеткізу көрсеткіші. Бақылау айнымалысы айналым жылдамдығы болып табылады. Сонымен қатар, біздің ойымызша, инновациялар кезінде айналымды табиғиға және компаниядағы өзгерістерден туындаған айналымға бөлуге талдау жүргізу қажет, бұл өз кезегінде ұйым үшін қызметкерлердің құндылық деңгейіне байланысты талдануы керек[11, 77.6].

Қазақстан экономикасының дамуы кадрлық саясат пен еңбек нарығының тиімділігін арттыру қажеттігін айқын көрсетеді. Бұл процесті жүзеге асыру үшін келесі шаралар кешенін әзірлеу маңызды:

- еңбек нарығын реттеудің құқықтық негіздерін жетілдіру және нормативтік-құқықтық базаны нығайту;
- ұлттық кадрлық саясаттың басым бағыттарын айқындау және оны жүзеге асырудың стратегиялық жоспарларын әзірлеу;
- еңбек нарығының құрылымдық ерекшеліктерін ескере отырып, оны орта мерзімді және ұзақ мерзімді перспективада реттеу механизмдерін қалыптастыру;
- жұмыс берушілер мен қызметкерлер арасындағы әлеуметтік серіктестік механизмдерін дамыту;

- инновациялық экономика талаптарына сәйкес кәсіби білім беру жүйесін жетілдіру және еңбек нарығында сұранысқа ие мамандықтар бойынша қайта даярлау бағдарламаларын кеңейту.

Еңбек нарығының тұрақтылығы мен тиімділігі мемлекеттік реттеумен, жеке компаниялардың жауапты кадрлық саясатының үйлесуімен және әлеуметтік институттардың белсенді қатысуымен қамтамасыз етілуі тиіс. Сондықтан, еңбек нарығын дамыту мен адам ресурстарын тиімді басқару – елдің әлеуметтік-экономикалық дамуындағы басты бағыттардың бірі болып қала береді[7, 145.6].

Еңбек нарығының теориялық негіздерін зерттеген ресейлік ғалым В. Буланов еңбек нарығын әлеуметтік-еңбек қатынастарының жиынтығы ретінде қарастырады, оның ішінде ең маңыздысы – нақты жұмыс күшін өмір сүру құралдарына айырбастауға байланысты қатынастар деп көрсетеді. Ал А. Кашепов өз зерттеулерінде еңбек нарығын тек айырбас алаңы ретінде ғана емес, сонымен бірге еңбек әлеуетін молайту және оны тиімді пайдалану саласы ретінде сипаттайды. Бұл тұжырымдама қазіргі заманғы еңбек нарығының көпқырлы табиғатын түсінуге мүмкіндік береді.

Адам ресурстарын басқару тиімділігін арттыру мәселесін көптеген ғалымдар қарастырды. Мысалы:

Гэри Беккер (Gary Becker) өз еңбектерінде адам капиталының маңыздылығын атап көрсетіп, білім беру мен кәсіби даярлықтың экономикалық тиімділікке тигізетін әсерін зерттеді. Оның пікірінше, еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілікті арттыру үшін қызметкерлердің кәсіби дағдылары мен біліктілігін дамытуға инвестиция салу маңызды.

Дуглас МакГрегор (Douglas McGregor) кадрларды басқарудың "Х" және "Ү" теорияларын ұсынды, онда ұйымдардың адам ресурстарын тиімді пайдалану тәсілдері мен қызметкерлерді ынталандыру әдістері қарастырылған.

Майкл Портер (Michael Porter) бәсекелестік артықшылықтар теориясында еңбек ресурстарының тиімділігін арттыру үшін ұйымышілік басқару жүйелерін жетілдірудің маңыздылығын атап өтті.

Қазіргі таңда адам ресурстарын басқарудың тиімді әдістерін қолдану көптеген елдерде маңызды экономикалық құралға айналды. Мысалы, Германия кәсіптік білім беру жүйесін дуальді оқыту моделіне негіздеп, еңбек нарығының сұранысына жауап беретін білікті мамандар даярлауды қамтамасыз етуде. Ал Скандинавия елдері, әсіресе Швеция, әлеуметтік серіктестік пен еңбек қауіпсіздігін қамтамасыз етудің тиімді моделін әзірлеген[10, 390.6].

Қазақстанда еңбек нарығын дамыту және адам ресурстарын тиімді басқару мәселесі мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық саясатының маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі жұмыссыздық деңгейін төмендету, жұмыс күшінің кәсіби дағдыларын жетілдіру және жастарды еңбек нарығына тарту бойынша бірқатар бағдарламаларды жүзеге асыруда.

Дегенмен, Қазақстан экономикасы үшін келесі мәселелер өзекті болып отыр:

- Кәсіптік білім беру жүйесінің еңбек нарығының қажеттіліктеріне толық сәйкес келмеуі;
- Инновациялық салаларда білікті мамандардың жетіспеушілігі;
- Жалақы мен еңбек жағдайларына байланысты кадрлардың шетелге кетуі;
- Аймақтар арасындағы еңбек нарығының теңсіздігі.
- Осы мәселелерді шешу үшін Қазақстанда мынадай шараларды жүзеге асыру қажет:

Еңбек нарығын болжау және талдау жүйесін жетілдіру – бұл үшін жасанды интеллект пен Big Data технологияларын пайдалану арқылы еңбек нарығының қажеттіліктерін нақты анықтау керек[8, 890.б].

Жұмыс күшін қайта даярлау бағдарламаларын дамыту – әсіресе, технологиялық және инженерлік мамандықтарға басымдық берілуі тиіс.

Кәсіпорындармен серіктестікті күшейту – дуальді білім беру жүйесін енгізу арқылы студенттердің тәжірибеден өтуіне жағдай жасау.

Еңбек миграциясын басқару – шетелдік жұмыс күшін тарту мен жергілікті кадрлардың шетелге кетуін бақылау стратегиясын әзірлеу.

Жалақы саясатын реформалау – экономиканың маңызды салаларында жалақыны еңбек нарығының орташа деңгейінен төмендетпеу саясатын енгізу.

Қорытынды. Қазіргі уақытта адам ресурстарын басқару жүйесі айтарлықтай дамығанымен, оның тиімділігін арттыру үшін бірқатар ұйымдастырушылық және экономикалық тетіктерді жетілдіру қажет. Кадрлық саясаттың әлсіздігі, еңбек нарығындағы сұраныс пен ұсыныстың сәйкессіздігі, сондай-ақ мотивация мен кәсіби дамудың жеткіліксіздігі ұйымдардың бәсекеге қабілеттілігін төмендетеді.

Осыған байланысты, дамыған елдердің тиімді кадрлық басқару тәжірибесіне сүйене отырып, қазіргі жағдайға бейімделген шараларды енгізу маңызды. Мысалы, Германия мен Жапония компаниялары персоналды үздіксіз оқыту мен кәсіби дамытудың икемді жүйесін қалыптастыру арқылы еңбек өнімділігін арттыруда жоғары нәтижелерге қол жеткізуде[9, 490.б].

Елімізде адам ресурстарын басқару тиімділігін арттыру үшін келесі шараларды жүзеге асыру қажет:

- Ұйымдардағы еңбек өнімділігін арттыру мақсатында қызметкерлерді ынталандыру жүйесін жетілдіру;
- Кадрлық жоспарлау мен әлеуметтік серіктестікті дамыту арқылы еңбек нарығындағы сұраныс пен ұсынысты теңестіру;
- Инновациялық салаларда мамандар даярлау жүйесін нығайту және кәсіптік білім беру бағдарламаларын жаңарту;
- Ұйымдарда қызметкерлерді қайта даярлау мен кәсіби өсу мүмкіндіктерін кеңейту;

- Жұмыс берушілер мен қызметкерлердің өзара тиімді ынтымақтастығын дамытуға бағытталған экономикалық және құқықтық тетіктерді жетілдіру.

Осы шараларды іске асыру еңбек нарығының тұрақтылығын қамтамасыз етіп, ұйымдардың кадрлық әлеуетін тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде экономиканың дамуына және жалпы еңбек өнімділігінің артуына ықпал етеді.

Әдебиеттер тізімі

1. Armstrong M. Armstrong's Handbook of Human Resource Management Practice. – 15th ed. – Kogan Page, 2020. – Pp. 720-730.

2. Boxall P., Purcell J., Wright P. The Oxford Handbook of Human Resource Management. – Oxford University Press, 2019. – Pp. 672.

3. Storey J. Human Resource Management: A Critical Text. – 5th ed. – Cengage Learning, 2021. – Pp. 520.

4. Ulrich D., Brockbank W., Johnson D., Younger J. HR Competencies: Mastery at the Intersection of People and Business. – Society for Human Resource Management, 2021. – Pp. 288-300.

5. Becker B., Huselid M. High Performance Work Systems and Firm Performance: A Synthesis of Research and Managerial Implications. // Academy of Management Journal. – 2020. – Vol. 63(1). – Pp. 132–152.

6. Bratton J., Gold J. Human Resource Management: Theory and Practice. – 7th ed. – Palgrave Macmillan, 2021. – Pp. 680.

7. Goleman D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ for Leadership and HR. – Bantam, 2019. – Pp. 368-369.

8. Harvard Business Review. HBR's 10 Must Reads on Managing People. – Harvard Business Press, 2021. – Pp. 224-225.

9. Marchington M., Wilkinson A. Human Resource Management at Work: People Management and Development. – 6th ed. – CIPD Publishing, 2020. – Pp. 480.

10. Schuler R.S., Jackson S.E. Strategic Human Resource Management. – 3rd ed. – Wiley, 2022. – Pp. 400-404.

11. Стратегия развития кадрового потенциала Республики Казахстан до 2030 года [Электрондық ресурс]. URL: <https://primeminister.kz/ru/documents/gosprograms/hr-strategy-2030> (жүгінген күні: 15.10.2024)

12. Национальная концепция развития рынка труда Республики Казахстан до 2035 года [Электрондық ресурс]. URL: <https://adiletzan.kz/rus/docs/NK202300035> (жүгінген күні: 14.11.2024)

13. Закон Республики Казахстан «О государственной службе» от 23 ноября 2015 года № 416-V ЗРК [Электрондық ресурс]. URL: <https://adiletzan.kz/rus/docs/Z1500000416> (жүгінген күні: 13.10.2024)

14. Постановление Правительства Республики Казахстан от 5 июля 2022 года № 479 «О развитии человеческого капитала в рамках цифровой

трансформации экономики» [Электрондық ресурс]. URL: <https://adiletzan.kz/rus/docs/P2200000479> (жүгінген күні: 12.09.2024)

15. Программа «Цифровые компетенции для HR-специалистов» в рамках Национального проекта по развитию человеческого капитала [Электрондық ресурс]. URL: <https://primeminister.kz/ru/documents/digital-hr> (жүгінген күні: 11.09.2024)

References

1. Armstrong M. Armstrong's Handbook of Human Resource Management Practice. – 15th ed. – Kogan Page, 2020. – Pp. 720-730.

2. Boxall P., Purcell J., Wright P. The Oxford Handbook of Human Resource Management. – Oxford University Press, 2019. – Pp. 672.

3. Storey J. Human Resource Management: A Critical Text. – 5th ed. – Cengage Learning, 2021. – Pp. 520.

4. Ulrich D., Brockbank W., Johnson D., Younger J. HR Competencies: Mastery at the Intersection of People and Business. – Society for Human Resource Management, 2021. – Pp. 288-300.

5. Becker B., Huselid M. High Performance Work Systems and Firm Performance: A Synthesis of Research and Managerial Implications. // Academy of Management Journal. – 2020. – Vol. 63(1). – Pp. 132–152.

6. Bratton J., Gold J. Human Resource Management: Theory and Practice. – 7th ed. – Palgrave Macmillan, 2021. – Pp. 680.

7. Goleman D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ for Leadership and HR. – Bantam, 2019. – Pp. 368-369.

8. Harvard Business Review. HBR's 10 Must Reads on Managing People. – Harvard Business Press, 2021. – Pp. 224-225.

9. Marchington M., Wilkinson A. Human Resource Management at Work: People Management and Development. – 6th ed. – CIPD Publishing, 2020. – Pp. 480.

10. Schuler R.S., Jackson S.E. Strategic Human Resource Management. – 3rd ed. – Wiley, 2022. – Pp. 400-404.

11. Strategy for the Development of Human Resources of the Republic of Kazakhstan until 2030 [Electronic resource]. URL: <https://primeminister.kz/ru/documents/gosprograms/hr-strategy-2030> (last updated: 15.10.2024)

12. National Concept for the Development of the Labor Market of the Republic of Kazakhstan until 2035 [Electronic resource]. URL: <https://adiletzan.kz/rus/docs/NK202300035> (last updated: 14.11.2024)

13. Law of the Republic of Kazakhstan "On Civil Service" dated November 23, 2015 No. 416-V ЗРК [Electronic resource]. URL: <https://adiletzan.kz/rus/docs/Z1500000416> (last updated: 13.10.2024)

14. Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated July 5, 2022 No. 479 "On the Development of Human Capital within the Framework of the

Digital Transformation of the Economy" [Electronic resource]. URL: <https://adiletzan.kz/rus/docs/P2200000479> (updated: 12.09.2024)

15. The program "Digital competencies for HR specialists" within the framework of the National project for the development of human capital [Electronic resource]. URL: <https://primeminister.kz/ru/documents/digital-hr> (updated: 11.09.2024)

ЦИФРЛЫҚ ЭКОНОМИКАНЫҢ БАСҚАРУ ПРОЦЕСТЕРІНЕ ӘСЕРІ

М.Д. Каримова– PhD, қауымд. Профессор

М.Б.Амантай, 1 курс, Корпоративтік менеджмент
Каспий қоғамдық университеті, Алматы қаласы

Түйін. Бұл мақалада цифрлық технологиялардың басқару процестеріне ықпалы, оның тиімділігі мен болашақ даму трендтері қарастырылады. Цифрлық экономика басқару жүйелерін трансформациялауға ықпал етіп, тиімді шешім қабылдауға жаңа мүмкіндіктер ашады.

Резюме. В данной статье рассматривается влияние цифровых технологий на управленческие процессы, их эффективность и будущие тенденции развития. Цифровая экономика способствует трансформации систем управления и открывает новые возможности для принятия эффективных решений.

Summary. This article explores the impact of digital technologies on management processes, their effectiveness, and future development trends. The digital economy contributes to the transformation of management systems and opens up new opportunities for making effective decisions.

XXI ғасырда технологиялар күрт дамып, экономиканың барлық салалары цифрландыру бағытына көшті. Бұл өзгерістер тек өндірістік және сервистік салалармен шектелмей, басқару жүйелерін де түбегейлі түрлендіруде. Цифрлық экономика қазіргі таңда стратегиялық шешім қабылдаудың маңызды факторы ретінде алдыңғы қатарға шықты. Ұйымдар енді бұрынғыдай баяу, қағазға тәуелді шешімдерге емес, нақты уақыт режимінде жұмыс істейтін цифрлық жүйелерге жүгінеді. Бұл трансформация басқару тиімділігін арттырып қана қоймай, ресурстарды ұтымды пайдалануға мүмкіндік береді.

Қазақстан да бұл үрдіске белсенді араласып, "Цифрлық Қазақстан" бағдарламасы аясында цифрлық шешімдерді енгізуде. Осы бағдарламаның нәтижесінде көптеген мемлекеттік және жеке ұйымдар басқарудың жаңа үлгілерін қабылдай бастады. Бұл басқару мәдениетін түбегейлі өзгертетін бетбұрыс деп айтуға болады.

Цифрлық экономика – бұл өнім мен қызметтің жаңа түрлерін қалыптастыратын және басқару үдерістерін заманауи технологиялар арқылы оңтайландыратын жүйе. Ол тек экономикалық тиімділікті арттырып қана қоймай, басқарудың құрылымы мен тәсілдерін де өзгертеді. Қазіргі таңда көптеген ұйымдар жаңа цифрлық шешімдерге көше отырып, өз ішкі процестерін қайта қарап, тиімділігін арттыруда. Басқару процестерінде бұл өзгерістер мына бағыттар бойынша көрініс табуда:

1.Басқаруда нақты және сенімді ақпарат шешім қабылдаудың негізі болып табылады. Сондықтан ERP, CRM сияқты жүйелер арқылы ұйым ішіндегі деректер жинақталып, оларды жылдам талдап, нақты жоспарлар жасау мүмкіндігі туады. Мысалы ретінде «Kazakhtelecom» компаниясының SAP ERP жүйесін енгізуі – тек қаржылық есептілікті жылдамдату емес, сонымен қатар бүкіл ішкі есеп жүйесінің тиімділігін арттыруға жол ашты. Мұндай өзгерістер компания қызметінің ашықтығы мен сенімділігін күшейтеді. [1].

2.Үлкен деректер (Big Data) мен жасанды интеллект (AI) – бұл технологиялар басқарушыларға үлкен көлемдегі мәліметтермен жұмыс істеуге, тенденцияларды болжауға және стратегиялық шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді. McKinsey зерттеуіне сәйкес, Big Data құралдарын тиімді қолданған компаниялардың табысы 6%-ға өскен. Бұл технологиялар басқарушыларға болжам жасау мен тәуекелдерді азайтуда көмектеседі. [2].

Үлкен деректер мен жасанды интеллект басқару саласында жаңа көзқарасты қалыптастыруда. Олар арқылы ұйымдар клиенттер сұранысын болжай алады, қызмет сапасын жақсартады. Жасанды интеллект шешім қабылдау үдерісін автоматтандыруға, адамның қателік ықтималдығын азайтуға көмектеседі.

3.Қашықтан жұмыс істеу қазіргі таңда қалыпты басқару тәсіліне айналды. Цифрлық коммуникация құралдары қызметкерлермен байланыс орнатуды, тапсырмаларды орындау барысын бақылауды оңайлатты. Zoom, Microsoft Teams сияқты құралдар ұйым жұмысының үздіксіздігін қамтамасыз етуде үлкен рөл атқарды. Әлемдік пандемия бұл құралдардың маңызын айқындап берді. Қазіргі таңда көптеген ұйымдар қашықтан жұмыс істеуді негізгі формат ретінде қабылдап, цифрлық платформалар арқылы жұмысты үйлестіруде. Бұл жұмыс өнімділігіне кері әсер етпестен, тіпті кей жағдайда оны арттыруға да себеп болуда. Командалармен жедел байланыс орнатып, міндеттерді нақтылау, бақылау жүргізу – барлығы онлайн түрде жүзеге асуда.

4. Цифрлық сауаттылық пен кадр даярлау – басқару тиімділігі мамандардың цифрлық құзыреттілігіне тікелей байланысты. Қазіргі басқарушылар тек классикалық менеджментті ғана емес, сонымен қатар цифрлық құралдарды да жетік меңгеруі қажет [3]. Қазіргі заманғы басқару жүйелерінің тиімділігі тікелей мамандардың цифрлық құзыреттілігіне байланысты. Технологиялар жылдам өзгеріп жатқандықтан, басқарушылар тек дәстүрлі тәсілдермен шектеліп қалмай, жаңа құралдарды меңгеруге дайын болуы қажет. Бұл жерде тек техникалық білім емес, сонымен бірге ақпараттық қауіпсіздік, аналитикалық ойлау және цифрлық этика да маңызды рөл атқарады.

Цифрлық экономиканың дамуы әлемдік деңгейде 1990 жылдардан басталған. Ал Қазақстанда бұл үдеріс кейінірек белсенді түрде жүзеге асырыла бастады. 2018 жылдан бері іске асып келе жатқан «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы мемлекеттік қызметтердің электрондық форматқа көшуіне, интернет инфрақұрылымының дамуына, стартап жобалардың пайда болуына жол ашты [4].

Қазақстан цифрландыру бойынша Орталық Азияда көшбасшы елдердің бірі болып есептеледі. 2022 жылғы мәлімет бойынша, еліміздегі интернет қолданушылардың үлесі 91%-дан асты. Электронды үкімет порталында 700-ден астам қызмет түрі қолжетімді. Сонымен қатар, Astana Hub, Tech Garden сынды инновациялық орталықтар жаңа стартаптар мен IT мамандарды қолдауға бағытталған.

«Цифрлық Қазақстан» бағдарламасының басты мақсаты — халықтың өмір сүру сапасын жақсарту. Бағдарлама 5 бағытты қамтиды: экономика салаларын цифрландыру, көлік және логистика, білім беру, денсаулық сақтау және мемлекеттік басқару. 2023 жылы Stat.gov.kz деректеріне сүйенсек, цифрландырудың арқасында мемлекеттік қызметтердің 90%-дан астамы электрондық форматқа көшкен [5].

Жасанды интеллектке негізделген шешімдер күннен күнге артып келеді. OpenAI, ChatGPT секілді құралдар бизнес-талдаудан бастап, клиенттермен жұмыс істеуге дейін қолданылады. Бұл құралдар басқару жүйесін жеңілдетіп қана қоймай, оны мүлдем жаңа сатыға көтеріп отыр. Цифрлық экономика басқару жүйелерін түбегейлі өзгертіп жатыр. Дәстүрлі әдістер заманауи технологиялармен толықтырылып, басқару процестері жаңа деңгейге көтерілуде. Қазақстандағы ұйымдар мен мекемелер бұл үдерістен қалыс қалмауы тиіс. Болашақта цифрлық экономиканы басқаруда қолдану тиімділігі одан әрі арта бермек.

Цифрлық басқарудың артықшылықтары көп: уақытты үнемдеу, деректердің дәлдігі, автоматтандыру, талдау жасау мүмкіндігі. Алайда, оның тәуекелдері де бар — кибершабуылдар, жеке мәліметтердің қауіпсіздігі және кейбір қызметкерлердің цифрлық құралдарға дайын болмауы. Сондықтан цифрлық қауіпсіздікті қамтамасыз ету де аса маңызды мәселе ретінде қарастырылуы керек.

Бүгінгі таңда цифрлық экономика тек басқару процестерін жаңғыртып қана қоймай, сонымен қатар ұйымдардың стратегиялық бағыттарын қайта қарауға мәжбүр етуде. Цифрлық технологиялар арқылы бизнес-модельдер жеңіл бейімделіп, тұтынушы қажеттіліктеріне жедел жауап бере алады. Сонымен қатар, цифрлық трансформация тиімділікті арттырып қана қоймай, ашықтық пен есептілік принциптерін нығайтуға да ықпал етеді. Бұл өз кезегінде басқару сапасының жоғарылауына және халық сенімінің артуына жол ашады.

Осыған орай, Қазақстандағы басқару жүйелерінің болашағы цифрлық технологияларды тиімді пайдалана білу қабілетіне тікелей байланысты. Келешекте цифрлық экономикаға бейімделген басқару модельдері бәсекеге қабілеттілікті арттырудың басты шартына айналады. Сондықтан цифрлық құралдарды меңгеру, мамандардың цифрлық құзыреттілігін арттыру және қауіпсіздік шараларын жетілдіру — алдағы уақыттың басты басымдықтары болмақ.

Сонымен, цифрлық экономика — қазіргі заманғы басқару процестерінің өзегіне айналып, ұйымдардың тиімділігі мен икемділігін арттыруда шешуші рөл

атқаруда. Бұл тек технологиялық емес, сонымен қатар әлеуметтік, мәдени және институционалдық өзгерістерге де алып келетін кешенді құбылыс. Қазақстандағы «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасының жүзеге асырылуы басқару жүйелерінің жаңаруына жол ашып, мемлекеттік қызметтерді халыққа жақындатуға мүмкіндік беруде.

Цифрлық трансформация кәсіпкерлік үшін жаңа мүмкіндіктер туғызып, стартап экожүйесінің дамуына серпін беруде. Сонымен қатар, цифрлық теңсіздік, ақпараттық қауіпсіздік және этикалық мәселелер де ескерусіз қалмауы тиіс. Әсіресе ауылдық аймақтарда цифрлық инфрақұрылымды жетілдіру, кадрлар даярлау мен цифрлық сауаттылықты арттыру – келешектегі негізгі міндеттердің бірі.

Басқару саласындағы болашақ мамандарға тек дәстүрлі білім жеткіліксіз, олар цифрлық құралдарды, жасанды интеллект пен үлкен деректермен жұмыс істеу қабілетін меңгеруі қажет. Цифрлық экономика – бұл тек технология ғана емес, бұл – жаңа ойлау тәсілі, жаңа басқару мәдениеті. Сондықтан цифрлық басқарудың әлеуетін толық пайдалану үшін мемлекет пен қоғам, ұйым мен жеке тұлға деңгейінде кешенді тәсіл қажет.

Қолданылған әдебиеттер

1. Назарова, Г.К. Цифрлық технологиялар және басқару шешімдері // Қаржы және экономика, 2020. – №4. – Б. 33-37.
2. Davenport, T.H., Ronanki, R. Artificial Intelligence for the Real World // Harvard Business Review, 2018. <https://hbr.org/2018/01/artificial-intelligence-for-the-real-world>
3. Жанғалиева, А.Т. Цифрлық құзыреттілік – тиімді басқарудың негізі // Білім және ғылым әлемі, 2022. – №5. – Б. 21-24.
4. ҚР Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі. «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы. – 2018. <https://digitalkz.kz/>
5. ҚР Ұлттық статистика бюросы. Цифрлық инфрақұрылым және интернет статистикасы – 2023. <https://stat.gov.kz>

ҚАЗАҚСТАННЫҢ СҮТ ӨНЕРКӘСІБІ: ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ МЕН ДАМУ КЕЛЕШЕГІ

Сулейменова.И.К., PhD, М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қаласы

Тұрта Шерхан, Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
2 курс магистранты, Алматы қаласы

Әшімбек Ұлдана, М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті,
7M04131 – «Іскерлік әкімшілік» БББ 1 курс магистранты, Тараз қаласы

Түйіндеме: Сүт өнімдерін нарықта жоғары деңгейге шығара отырып, еліміздегі сүт өнімдері бойынша мәселелерін шешу. Сүт өнімдерін шикізат түрінде емес, дайын өнім ретінде шет елдерге экспорттау. Нарықтағы сүт өнімдеріне деген сұранысты ұлғайтып, нарықты жаулап алу.

Түйінді сөздер: сүт өнімдері, сүт өнеркәсібі, шикізат, импорт, тауар, өндіруші, мал шаруашылығы, экспорт.

Аннотация: В данной статье рассматривается решение проблем по молочным продуктам в нашей стране с выводом молочной продукции на высокий уровень на рынке. Экспорт молочной продукции в зарубежные страны не в виде сырья, а в виде готовой продукции. Завоевание рынка, увеличив спрос на молочные продукты на рынке.

Summary: This article discusses the solution to the problems of dairy products in our country with the introduction of dairy products to a high level on the market. The export of dairy products to foreign countries is not in the form of raw materials, but in the form of finished products. Conquering the market by increasing the demand for dairy products in the market.

Әлемде ауыл шаруашылығы өнімдеріне сұраныс қазір артып келеді. Жаһандық азық-түлік қауіпсіздігіне төнетін қатерді ескере отырып, Әл-Басси оның алдында тұрған міндеттерді атап өтті, олардың бірі агроөнеркәсіптік кешендердегі мал шаруашылығы өнімдерінің нарығын жақсарту болып табылады. Қазақстан ауыл шаруашылығы шикізатын өндіру бойынша әлемдегі ең ірі 25 елдің қатарына кіреді және ауыл шаруашылығы алқаптары бойынша алғашқы ондыққа кіреді [1].

Қазіргі уақытта дағдарыстың күшеюіне және ресейдің батысындағы негізгі сауда серіктесімізге қарсы санкцияларға байланысты агроөнеркәсіптік кешеннің, оның ішінде сүт өнеркәсібінің сапалы өсуін қамтамасыз етудің жаңа әдістері қарастырылуда. Сүт және сүт өнімдерін өндіру Қазақстан республикасының агроөнеркәсіптік кешенінің маңызды жүйелерінің бірі болып табылады.

Сонымен қатар, сүт өнеркәсібіне тұтас сүт, сүт өнімдері, май және құс еті, табиғи ірімшік, өңделген ірімшік, маринадталған ірімшік, ірімшік сүт өнімдерін сатып алумен және кешенді өңдеумен айналысатын кәсіпорындардың жиынтығы болып саналады.

Сүт және ірімшік нарығы Қазақстандағы ең танымал азық-түлік нарықтарының бірі болып табылады, өйткені сарапшылардың бағалауы бойынша қазіргі уақытта бұл өнімдердің нарықтық қуаты жылына 40 мың тоннадан асады. Соңғы уақытта қазақстандық нарықтағы импорттаушылардың үш ірі санатына Ресей, Украина және Беларусь кіреді.

Қазақстанда сүт өнімдері импортының келесі топтарда өскенін көрсетеді: өңделген сүт және кілегей, май, ірімшік және сүзбе, қоюландырылған сүт. Ресей Қазақстанда өңделген сұйық сүт пен кілегейдің, сондай-ақ құрғақ сүттің негізгі экспорттаушысы болып табылады. Ресей Федерациясында өндірілген сүт пен кілегей импортының үлесі 2021 жылы Қазақстанға әкелінген осы өнімдердің 39% - ын құрады [2]. Құрғақ сүттің негізгі жеткізушілері Ресей мен Беларусь болып табылады, олар импортталатын құрғақ сүттің жалпы көлемінің 18% және 16% импорттайды. Сонымен қатар, Франция Қазақстандағы құрғақ сүтті ірі импорттаушылардың бірі болып табылады, импорт көлемі 1042,1 тоннаны құрайды. Еуроодақтың қалыптасуы кезінде оның құрылуы қазақстандық импорттың құрылымына үлкен әсер етті. Сонымен қатар, Ресей Қазақстандағы барлық сүт топтарын жеткізуді ұлғайтты және сүт өнімдерін импорттайтын елдерде жетекші орынға ие болды, Ресей сонымен қатар сүт өнімдерін экспорттайтын негізгі ел болып табылады. Сүт пен кілегейдің конденсацияланбайтын түрлерінде бұл санаттың 60%-ы Ресейден әкелінеді, ал экспорт-83%; қоюландырылған сүт пен кілегей-Ресейден импорттың 29% және Ресейге экспорттың 75%;

Осылайша, 2021-2023 жылдар аралығында қоюландырылған сүт пен кілегей өндірісі 466-дан 499,7 мың тоннаға дейін өсті, ал импорт 42-ден 34 мың тоннаға дейін, экспорт 20,8-ден 11,9 мың тоннаға дейін қысқарды. Импорттың үлесі нарық сыйымдылығының 8,7% - дан 6,7% - ға дейін төмендеді.

Кесте 1. Қазақстанда 2021-2023 жылдарға арналған сүт және конденсирленген кілегей нарығының сыйымдылығы, тонна.

	2021 ж.	2022 ж.	2023 ж.
Өндіріс	466 032	466 726	499 709
Экспорт	20 858	7 568	11 976
Импорт	42 171	46 261	34 833
Нарықтың сыйымдылығы	487 344	505 419	522 566
Импорт үлесі (нарықтың сыйымдылығы),%	8,7	9,2	6,7

2021-2023 жылдар аралығында қоюландырылған сүт пен кілегей өндірісі 9 157 тоннадан 9 199 тоннаға дейін, импорт 59,7 тоннадан 43,9 тоннаға дейін және экспорт 2 144 тоннадан 368 тоннаға дейін қысқарды. Импорттың үлесі нарық көлемінің 89,5% - салыстырғанда 83,2% - ға дейін төмендеді. 2021-2023 жылдар аралығында майлы дақылдар 15,7-ден 16,6 мың тоннаға дейін өсті, импорт 10,3-тен 8,9 мың тоннаға дейін қысқарды. Ал экспорт кезеңінде ол 108 тоннадан 374 тоннаға дейін өсті, ал 2021 жылы экспорт көлемі 3,1 мың тоннаны құрады. Импорттың үлесі нарық көлемінің 40% - дан 35,4% - ға дейін төмендеді. 2021-2023 жылдар аралығында сүт және айран түрлерінде сүт өндірісі 179-дан 191,6 мың тоннаға дейін, импорт 32,9-дан 34,8 мың тоннаға дейін айтарлықтай өсті. Бұл ретте экспорт 6,3 мың тоннадан 3,9 мың тоннаға дейін қысқарды. Импорттың үлесі айтарлықтай өзгеріссіз қалды, әсіресе нарықтық қуаттылықтың 16% - дан 15,6% - ға дейін төмендеді. 2021-2023 жылдар аралығында ірімшік пен ірімшіктегі сүт өнімдері 21,9-дан 24,7 мың тоннаға, экспорт 703-тен 1670 тоннаға дейін өсті. Бұл ретте импорт тиісінше 22,3 мың тоннадан 20,7 мың тоннаға дейін қысқарды. Импорттың үлесі нарықтың 51% - дан 47,4% - ға [4] дейін төмендеді.

Кез келген елдің экономикасындағы тамақ өнеркәсібінің рөлі орасан зор. Қазіргі уақытта біздің елімізде осы салада 25 мыңға жуық кәсіпорын жұмыс істейді, қазақстандағы өндіріс көлеміндегі өнеркәсібінің үлесі 10% - дан асады. Сүт өнеркәсібі оның құрамдас бөліктерінің бірі болып табылады. Бұған сүт өнімдерін шығаратын кәсіпорындар кіреді. Өндірістің көлемі мен бірегейлігі тұрғындардың санына, олардың шығармашылық және генетикалық әлеуетіне байланысты анықталады.

Өнеркәсіптің тағамдық қасиеттері бойынша сүт тағамның ең таңғажайып түрі болып табылады. Сүт өнімдерінің үлесі адам тағамына айтарлықтай үлес қосады, өйткені олардың жылдық тұтынуы барлық тағам түрлерінің 16% құрайды. Сүт өнімдерінің маңызды ерекшелігі тез бұзылатын өнімдер болып табылады және жоғары тұтынумен сипатталатын тауарларға жатады. Бұл олардың өндірісі кең болуы керек деген сөз, ал ассортимент үнемі өсіп отырады[3].

Қазіргі уақытта сүт өнімдері мен өнімдердің кең ассортиментін шығаратын зауыттар бөлшектерді, бөтелкелерді және басқа контейнерлерді, тоңазытқыштар мен пастеризаторларды, буландырғыштарды, сепараторларды, ірімшік жасаушыларды және т.б. толтырудың автоматты және механикалық желілерімен жабдықталған.

Бұл кәсіпорындар тұтынушылар мен шикізаттың қол жетімділігіне байланысты орналасқан, сондықтан олар негізінен таулы жерлерде шоғырланған. Сүт өнімдерін орналастыру үшін келесі негізгі экономикалық факторларды атап өтуге болады:

- Сауда нүктелеріне қатысты тиісті нысандардың орналасуы, сондай-ақ мұнда қайта өңдеу кәсіпорындарының болуы;
- Байланыс желілері мен көлік құралдарының жағдайы;
- Дайын өнім мен шикізатқа арналған резервуарлардың болуы;

- Ауыл шаруашылығы мақсаттары үшін алдын ала белгіленген мал шаруашылығында, өндірістік ғимараттар мен құрылыстарда өнімділікті көрсету;
- Экономикалық тұрғыдан өндіріс тиімділігі;
- Сүт секторындағы аймақаралық қатынастардың тұрақтылығы мен сипаттамасы; - өнеркәсіп қамтамасыз ететін өндіріс көздерінің қауіпсіздігі [4].

Ішкі тұтынуудағы отандық өндірістің үлесі 65% құрайды, ал қалған 35% импорттық өнімге есептеледі. Қазақстан үшін сүт өнімдерінің кейбір түрлері бойынша статистика одан да аз байқалады. Қазақстан республикасы статистика агенттігінің 2019 жылғы мәліметі бойынша қаңтар-наурыз айларында сары май импорты ішкі тұтырудың 40% - ын, ал ірімшік пен сүзбе импорты 49,4% - ын құрады. 2023 жылғы жағдай бойынша өндірістің жылдық көлемі 499,7 мың тоннаны құрады, бұл өткен жылмен салыстырғанда 466,7 мың тоннаны құрайды. Салыстыру үшін, 2021 жыл 2017 жылға дейінгі жылдық көрсеткіштер. бір жыл ішінде 6 мың тодеңгейін көрсетті.

Заманауи Еуропалық жабдықтары бар бұл жабдық заманауи тұтынушылардың қалауы мен халықаралық сапа стандарттарына сәйкес келетін өте дәмді және сапалы өнімдерді шығаруға мүмкіндік берді [5].

«Agricultural products Asia» ЖШС Қазақстан зауыттарының өнімдерін сатуды мақсат етіп отыр. Өнімді сату әртүрлі қызметтерді қамтиды: филиал, дилер және тарату желісі ұйымдастырылған. «Агро Продукт Азия» ЖШС-көтерме сатып алушылармен, сауда желілерімен, супермаркеттермен, сауда орындарымен ынтымақтасатын жеке сауда желісі бар жалғыз Алматылық компания. Тарату жүйесінің арқасында компания Қазақстан аумағының едәуір бөлігінің тұтынушыларына сапалы, қауіпсіз және пайдалы өнімдерді ұсынады. Қалған қалаларды дилерлер филиалдары ашылғанға дейін қамтамасыз етеді. Компанияның саясаты - әрбір клиентке жеке қызмет көрсету тәсілдері олардың қажеттіліктері мен мүмкіндіктерін ескере отырып, өте қолайлы болып табылады[6].

«Адель» агроөнеркәсіптік компаниясының тарихы 1999 жылдың қаңтарында басталып, бірнеше жылдан кейін шағын шаруашылықтан елдің оңтүстігіндегі ірі сүт өндірушіге дейін өсіп, толық өндірістік циклды қамтамасыз етті.

Кәсіпорын жылына 35000 тоннадан астам азық-түлік өндіреді, оның ауданы 5,5 мың га, оның 3 мың гектары тек егістік жерлерге арналған. Кәсіпорында 2,5 мыңнан астам ірі қара мал сиыры бар [7].

Қазіргі уақытта тұрмыстық өнімдерді сатуға кедергі келтіретін келесі негізгі проблемалар анықталды:

1. Қосылған құнның (ҚҚС) мөлшерін азайту («бастапқы ҚҚС»).

Сатып алу орталықтарын құрудың және шаруа қожалықтарынан шикізат жеткізілімінің ұлғаюының негізгі ынталандырушысы «бірінші ҚҚС» деп аталады. Қазіргі уақытта бюджетке арнайы салық режимінде төлейтін отбасылар қосылған құн салығын тіркеуден босату құқығын пайдаланады.

Ауылшаруашылық өнімдерін сату кезінде фермерлер (шаруа қожалықтары) «ҚҚС-сыз» деп белгіленген түбіртектерді пайдаланады. Нәтижесінде, ауылшаруашылық өнімдерін өндейтін заңды тұлғалардан, фермерлерден және резиденттерден (ҚҚ) шикізат сатып алу үшін ҚҚС-ты төмендетуге ешқандай себеп жоқ, БҰЛ ҚҚС-ты толық көлемде төлеу міндеттемесіне әкеледі. Нәтижесінде, бұл заңды тұлғалар «азық-түлік жеткізушілері», «АҚ» немесе басқа ҚҚС төлеушілер түріндегі шикізат жеткізушілерін іздеуге мәжбүр болады, бұл әлеуметтік маңызы бар азық-түлік тауарларына (сүт, нан, ұн, көкөністер) бағаның өсуіне әсер етеді.

Бұл кәсіпорындарға жеткізілетін шикізаттың өзіндік құнын едәуір арттырады, олар бәсекеге қабілетсіз болып қалады және жалпы шикізатты жинау, сақтау және тасымалдау бойынша делдалдық қызметтер нарығының дамуына кедергі келтіреді [8,9].

Сонымен бірге, мемлекеттік бақылауды күшейту мақсатында үкіметтік емес ұйымдарды қаржыландыруға мемлекеттік тапсырысты орналастыру контрафактілік және экологиялық қауіпсіз тамақ өнімдеріне техникалық регламенттерді белгілеуге мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі

1 Қазақстан Республикасының Статистика комитеті мен Қазақстан Республикасының Кедендік бақылау комитетінің деректері.

2 *Молочный сектор. Основные аспекты исследования четырех секторов животноводства в Казахстане* // Инвестиционный центр ФАО.

3 *Переработка молока и производство сыра. Отчет по маркетинговому исследованию в отрасли по коду ОКЭД 51* [Электрон. ресурс] // Business Media Group. – 2016. – URL: <https://www.damu.kz/>

4 Переработка молока и производство сыра в Республике Казахстан. Подготовлен в рамках проведения маркетинговых исследований в приоритетных секторах Единой программы поддержки и развития бизнеса «Дорожная карта бизнеса-2020».

5 Устав анализируемого предприятия АО «Компания ФудМастер».

6 Устав анализируемого предприятия ТОО «Агропродукт-Азия».

7 Устав анализируемого предприятия АО «Агропромышленная компания «Адал».

8 Жельдибаев А., Бельбаев Ж., Курмангалиев С. Обеспечение продовольственной безопасности и направления развития пищевой промышленности Казахстана // Транзитная экономика.- 2018.- №4.- С. 130-136

9 Фадеев А. А. Анализ современного состояния производства и переработки молочной продукции в Республике Казахстан и пути дальнейшего его развития // Актуальные проблемы экономики. – 2017.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ АГРОӨНЕРКӘСІПТІК КЕШЕНІ ЭКОНОМИКАСЫН МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУ ЖӘНЕ АЗЫҚ-ТҮЛІК ҚАУІПСІЗДІГІН САҚТАУДЫ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ

Шәменов Атамұрат Мөрәліұлы

мемлекет және қоғам қайраткері, Қазақстан Республикасы Ұлттық аграрлық ғылымдар академиясының академигі, экономика ғылымдарының докторы, Алматы қаласы.

Ел экономикасының қайбір саласы болмасын мемлекеттік реттеуді ҚР Үкіметі жүргізеді, ол Қазақстан Республикасы Конституциясының 66 бабында «Қазақстан Республикасының Үкіметі мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық саясатының, оның қорғаныс қабілетінің, қауіпсіздігінің, қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етудің негізгі бағыттарын әзірлейді және олардың жүзеге асырылуын ұйымдастырады; Республика Президентінің келісімімен мемлекеттік бағдарламаларды бекітеді, сондай-ақ олардың орындалуын қамтамасыз етеді» деп жазылған [1]. Ата заңымыз сәйкес атқарушы билік мемлекеттің аграрлық саясатын анықтап, оның басым бағыттарын жыл сайын жариялап отыруы тиіс.

Осыған байланысты, 2004 жылдан бастап, яғни жиырма жыл ішінде Қазақстан Үкіметінің және Ұлттық Банкінің экономикалық саясат туралы жарияланған мәлімдемелеріне талдау жасадым. Кейбір жылдарғы мәліметтер қоғам үшін қолжетімді емес және біркелкі болмай шықты, бір жылдары кең көлемде жылдық болжам жарияланса, ал кейбір жылдары тек макроэкономикалық қысқа көрсеткіштермен шектелген. Сонымен қатар экономиканың драйвері саналатын аграрлық сала туралы үкімет саясаты кейбір жылдары ғана ескерілген.

Ең көлемді және аграрлық салаға маңызды үкімет пен банктің бірлескен мәлімдемесі 2004 жылы жасалды. Сол жылғы үкіметтің экономикалық және әлеуметтік саясатындағы басымдықтың бірі ретінде аграрлық және азық-түлік және ауыл аумағын дамыту мемлекеттік бағдарламаларын орындау, бәсекеге қабілетті және тиімді агробизнесті дамыту аталды.

2004 жылы Мемлекеттік аграрлық және азық-түлік бағдарламасын орындауға бюджеттен 49,8 млрд. тенге бөлінді. Бұл бағдарлама елдің агроөнеркәсіп кешенін еркін нарықтық экономиканың принциптеріне сәйкес одан әрі дамытуды көздеді. Оның негізгі мақсаты агроөнеркәсіп кешеннің тиімді жүйесін құру, бәсекеге қабілетті өнім шығару мен ауыл шаруашылығы өндірісін мемлекеттік қолдау шараларын ұтымды етудің негізінде Қазақстанның азық-түліктік қауіпсіздігін қамтамасыз ету болатын [2].

Бағдарламаны іске асыруда еселенген тиімділік арқылы экономиканың басқа салаларының өсуін қамтамасыз етуге, ауыл халқын еңбекпен қамтуға, олардың табысы мен тұрмыс деңгейінің көтерілуіне мүмкіндік беру көзделген болатын. Іске асыру мерзімі 2003-2005 жылдар болды.

Агроөнеркәсіп кешенін дамыту туралы Үкімет саясаты 2006 жылғы бірлескен мәлімдемеде кеңінен жазылған. Онда 2006 жылдан бастап еліміздің АӨК-нің тұрақты дамытудың 2006 - 2010 жылдарға арналған тұжырымдамасын іске асыру басталған, оның негізгі басымдықтары агроөнеркәсіптік кешен салаларының өнімділігі мен кірістілігін өсіру негізінде агроөнеркәсіптік кешенді дамыту тұрақтылығын қамтамасыз ету, сондай-ақ отандық өнімнің ұлттық бәсекелік артықшылықтарын дамыту болады делінген. Сонымен қатар бірқатар міндеттерді орындау көзделген:

- ✓ агроөнеркәсіптік кешен салаларын техникалық жарақтандыруды сапалық өсіру, ғылыми негізделген агротехнологияларды сақтау, ғылыми қамтамасыз етуді және инновациялық әзірлемелерді енгізуді күшейту, нақты сектор қажеттіліктеріне сәйкес кадрлық қамтамасыз ету жүйесін қалыптастыру жөніндегі шаралар кешенін қабылдау арқылы агроөнеркәсіптік кешенді индустрияландыру;

- ✓ халықаралық талаптарға сәйкес өнімнің қауіпсіздігі мен сапасын бағалау жүйесін қалыптастыруды қоса алғанда, қызмет көрсетуші инфрақұрылымды дамыту;

- ✓ кластерлік бастамаларды қолдау арқылы агроөнеркәсіптік кешеннің ұлттық бәсекелік артықшылықтарын дамыту;

- ✓ азық-түлік нарықтарын мемлекеттік реттеу тетіктерін жетілдіру.

Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін тұрақты дамытудың 2006 - 2010 жылдарға арналған тұжырымдамасын тиімді іске асыру үшін 2006 - 2008 жылдарға арналған бірінші кезектегі шаралар бағдарламасы әзірленген, мұнда өңірлік мамандануды күшейту, пайдалылығы жоғары өндірісті дамыту, әрі ішкі және сыртқы нарықтарда сұранысқа ие ауыл шаруашылығы өнімдерін қайта өңдеу жолымен тиімді аграрлық бизнесті дамытуды және ауыл шаруашылығы өнімдері нарығын кеңейтуді мемлекеттік ынталандыру шаралары көзделген.

Сонымен қатар 2006 жылы ауылдың (селоның) тыныс-тіршілігіне қалыпты жағдай жасауға бағытталған Қазақстан Республикасының ауылдық аумақтарын дамытудың 2004 - 2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын іске асыру: халықты сумен жабдықтау, денсаулық сақтау және білім беру объектілерін салуды, сондай-ақ ауылдық елді мекендердің экологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз ету және ауылдық жерлердегі көші-қон процестерін реттеу жөніндегі іс-шараларды қамтитын инженерлік және әлеуметтік инфрақұрылыммен қамтамасыз ету жалғасады делінген [3].

Шараларды жүйелендіру және нарықтық жағдайларда агроөнеркәсіптік кешенді және ауылдық аумақтарды дамытуды қолдау жөніндегі мемлекеттік саясат негіздерін құру үшін "Агроөнеркәсіптік кешенді және ауылдық аумақтарды дамытуды мемлекеттік реттеу туралы" Қазақстан Республикасының Заңы қабылданған болатын.

2012 жылғы бірлескен Мәлімдемеде ауыл шаруашылығын дамыту үшін бірыңғай бидай холдингі және аграрлық өндіріске жеке инвестициялар тәуекелін төмендету үшін қарызды сақтандыру мен кепілдендірудің пәрменді жүйесі құрылады делінген.

Тауарларды делдалсыз сататын фермерлер мен бөлшек сауда кәсіпорындарына мемлекеттік қолдау жүйесін құру мақсатында «Тұтынушылар кооперативі туралы» және «Ауылдық тұтынушылар кооперациясы» туралы заңдарға өзгерістер енгізілетіні жазылған [4].

Қазақстан Республикасы Үкіметінің және Ұлттық Банкінің экономикалық саясаттың 2014 жылға арналған негізгі бағыттары туралы мәлімдемесі елдің қалың жұртшылығын хабардар ету мақсатында ҚР Үкіметінің 2014 жылғы 17 наурыздағы № 242 қаулысы мақұлданған. Онда тек «ауыл шаруашылығы саласын жүйелі өзгерту және агроөнеркәсіптік кешен субъектілерінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін еліміздегі агроөнеркәсіптік кешенді дамыту жөніндегі 2013 – 2020 жылдарға арналған «Агробизнес – 2020» бағдарламасына өзгерістер енгізілетін болады» делінген [5].

Аталған бағдарлама мемлекет басшысының 2012 жылғы 14 желтоқсандағы "Қазақстан-2050" стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты" атты Қазақстан халқына Жолдауын іске асыру жөніндегі шаралар туралы" Президенттің 2012 жылғы 18 желтоқсандағы № 449 Жарлығына сәйкес Үкімет қаулысымен агроөнеркәсіптік кешенді дамыту жөніндегі "Агробизнес-2017" бағдарламасы ретінде бекітілген болатын. Бұл бағдарламада АӨК-ні дамытудың қолданыстағы мемлекеттік реттеу саясаты 9 нысанға бөлініп жазылған: 1) АӨК субъектілері арасында субсидиялар, мемлекеттік сатып алулар және т.б. түрінде әртүрлі мемлекеттік қолдау нысандарын ұсыну; 2) негізгі өндірістік құралдарды – ауыл шаруашылығы техникасының паркін, жабдықтарды, мал басын жаңартуға арналған жағдайларды қолдайтын қаржылық құралдарды қолдану; 3) АӨК субъектілері үшін қаржылық-кредиттік құралдардың қолжетімділігін қамтамасыз ету; 4) АӨК-ні дамыту жобаларына инвестицияларды тарту үшін қажетті жағдайлар жасау; 5) өнім экспортын қолдау; 6) ветеринариялық және фитосанитариялық қауіпсіздік саласында мемлекеттік қызметтер көрсету; 7) ҚР АӨК-сін дамыту үшін қажетті көлік, су, сақтау, қайта өңдеу және өзге де инфрақұрылымдарды сақтау және дамыту; 8) салалық ғылымды дамыту және агротехнологиялық білімді тарату; 9) бюджет қаражатының жұмсалуды бақылау [6].

Кейінгі жылдары үкімет пен Ұлттық Банктің бірлескен Мәлімдемелері сиреп кетті, тіпті банк мемлекеттің қаржы-экономикалық саясатын қысқа ғана макроэкономикалық көрсеткіштермен мәлімдейтін болды.

Соңғы жылдары мемлекеттің экономикалық-әлеуметтік саясаты Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың жолдауларында, үкіметтің кеңейтілген отырыстарында айтылып жүр. Бұр жерде аграрлық саланы дамыту мен ауыл аумақтарын дамыту мәселесі жан-жақты қаралуда [7-9]. Бірақ үкімет тарапынан Президент тапсырмасын орындау барысында анық белгіленген аграрлық саясат туралы мәлімет жоқ.

Еліміздің агроөндірісін дамытудың басты мақсаты мемлекеттің азық-түлік қауіпсіздігін сақтау болып табылады. Бұл жөнінде Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігі туралы Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 6 қаңтардағы Заңында еліміздің экономикалық қауіпсіздігінің маңызды бөлігі ретінде азық-түлік тәуелсіздігін қамтамасыз ету жазылған [10].

Мемлекеттің азық-түлік қауіпсіздігін сақтау аграрлық саясаттағы басты мақсат болуы тиіс. Осыған байланысты 2000 жылдың 21 қыркүйегінде сол кездегі ҚР Премьер-Министрі Қ.К.Тоқаев пен Президент әкімшілігіне «Елдің азық-түлік қауіпсіздігі» туралы жеті бөлімнен тұратын ұсыныс жазған болатынын [11]. Кезінде жазылған ұсыныстардың көптеген тараулары іске асырылды. Солардың бірі «АӨК түпкі мақсаты еліміздің азық-түлік қауіпсіздігін сақтау болып табылады» дегенім еді. Менің ұсыныстарым мен басқа да ғалым-мамандардың пікірлері ескерілген болар Қазақстан Республикасының 2003-2005 жылдарға арналған Мемлекеттік аграрлық азық-түлік бағдарламасы туралы ҚР Президентінің 2002 жылы 5 маусымда N 889 Жарлығы қабылданды [12].

Өкінішке орай кейінгі жылдары мұндай бағдарлама қабылданбады және аграрлық саланың дамуын айқындайтын жаңа аграрлық саясат жарияланған жоқ. АӨК дамыту әртүрлі қабылданған мемлекеттік, салалық және жергілікті аграрлық бағдарламалар аясында жүргізілді.

Соңғы жылдары да елімізде жаңа аграрлық саясаттың қажеттілігі және мемлекетіміздің азық-түлік қауіпсіздігін сақтауды отандық өнімдерді кем дегенде 80% көлемінде өндіру арқылы қол жеткізу қажеттігін «Егемен Қазақстан», «Айқын» т.б. басылымдар мен әлеуметтік желіде жазып жүрмін [13-15]. Сондықтан Қазақстан үкіметі әлемдегі экономикалық жағдайды ескере отырып ҚР Конституциясына сәйкес жаңа аграрлық саясат қабылдап, ондағы басты мақсат азық-түлік қауіпсіздігін отандық өнімдер арқылы сақтау қажет екендігін жариялауы тиіс.

***Резюме.** Правительство учитывая экономическую ситуацию в мире, в соответствии с Конституцией РК должен принять новую аграрную политику,*

где главной задачей определить обеспечения продовольственной безопасности за счет продукции собственного производства.

Summary. *The government, taking into account the economic situation in the world, in accordance with the Constitution of the RK, must adopt a new agricultural policy, where the main task is to determine the provision of food security through domestically produced products.*

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. <https://adilet.zan.kz/>
2. ҚР Үкіметінің және ҚР Ұлттық Банкінің экономикалық, әлеуметтік саясатының негізгі бағыттары және 2004 жылға арналған болжамдары туралы мәлімдемесі. <https://adilet.zan.kz/>
3. ҚР Үкіметінің 2006 жылғы 1 наурыздағы № 141 қаулысымен мақұлданған ҚР Үкіметі мен ҚР Ұлттық Банкінің 2006 жылға арналған экономикалық және әлеуметтік саясаттың негізгі бағыттары мен экономикалық көрсеткіштердің болжамы туралы Мәлімдемесі <https://nationalbank.kz/>
4. ҚР Үкіметінің 2012 жылғы 29 ақпанда № 272 қаулысымен мақұлданған ҚР Үкіметінің және ҚР Ұлттық Банкінің экономикалық саясаттың 2012 жылға арналған негізгі бағыттары туралы мәлімдемесі <https://nationalbank.kz/>
5. ҚР Үкіметінің және ҚР Ұлттық Банкінің экономикалық саясаттың 2014 жылға арналған негізгі бағыттары туралы мәлімдемесі туралы ҚР Үкіметінің 2014 жылғы 17 наурыздағы № 242 қаулысы <https://adilet.zan.kz/>
6. ҚР-да агроөнеркәсіптік кешенді дамыту жөніндегі "Агробизнес-2017" бағдарламасын бекіту туралы ҚР Үкіметінің 2013 жылғы 18 ақпандағы № 151 қаулысы. <https://adilet.zan.kz/>
7. Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың Үкіметтің кеңейтілген отырысында сөйлеген сөзі 07.02.2024 <https://qazaqstan.tv/>
8. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Әділетті Қазақстанның экономикалық бағдары» атты Қазақстан халқына Жолдауы. 2023 жылғы 1 қыркүйек. <https://baiterek.gov.kz/>
9. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Әділетті Қазақстан: заң мен тәртіп, экономикалық өсім, қоғамдық оптимизм» атты Қазақстан халқына Жолдауы. 2024 жылғы 02 қыркүйек. WWW.Akorda.kz
10. ҚР-ның ұлттық қауіпсіздігі туралы ҚР 2012 жылғы 6 қаңтардағы № 527-IV Заңы. <https://adilet.zan.kz/>
11. Шамен А.М. Премьер-министру РК Токаеву К.К. Руководителю Администрации Президента РК Калмурзаеву С.С. О продовольственной безопасности страны. 21.09.2000 г. Архив Президента РК. Личный фонд №125МЛ
12. ҚР-ның 2003-2005 жылдарға арналған Мемлекеттік аграрлық азық-түлік бағдарламасы туралы Президент Жарлығы. 2002 жыл 5 маусым N 889 <https://adilet.zan.kz> › history.

13. Әмірбекұлы С. Атамұрат Шәменов: Азық-түлік қауіпсіздігін орындаудағы талап деңгейін көтеру керек. «Айқын» 04.02.2016 ж.
14. Шәменов А.М. Айқын аграрлық саясат қажет. «Egemen Qazaqstan» 24.11.2017 ж.
15. Айтжанбайқызы Г. Атамұрат Шәменов: Аграрлық салаға түбегейлі өзгеріс қажет. «Егемен Қазақстан», 30 шілде 2021 ж.

**АӨК ЭКОНОМИКАСЫН МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУ: ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ
МЕН ПРАКТИКАЛЫҚ ҚОЛДАНЫСЫ**

Қалхаман Қалмахан Нұрболұлы, E-mail: khan0100@inbox.ru

Нуркенова Макпал Жанбыршиновна PhD, доцент. E-mail:
n.makpal@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., ҚР

Аңдатпа: Қазір әлемде 7 млрд. астам адам өмір сүруде, оның 3 млрд. жуығы азық-түлікке деген тапшылықты қазірдің өзінде сезінуде. Бұл көрсеткіш күн санап артып жатыр. Осыны ескеретін болсақ, Қазақстан экономикасының ең бір басым бағыты ауыл шаруашылығы болуға тиісті. Шикізат саласы алдағы 20 жылда өз межесіне жететін болса, Еліміздің кең-байтақ жерін пайдалану, атап айтқанда оны ауыл шаруашылығы мақсатында тиімді пайдаланып, жаһандық сұранысты қанағаттандыра алатын болуымыз керек. Ал ауыл шаруашылығы саласы инвестицияны аса қажет ететін сала болғандықтан, оны мемлекеттің қолдауынсыз, араласуынсыз белгілі бір жүйеге келтіру аса қиын жағдай. Агроөнеркәсіптік кешен (АӨК) – кез келген мемлекеттің экономикалық дамуының маңызды салаларының бірі. Ауыл шаруашылығы – халықты азық-түлікпен, өнеркәсіпті шикізатпен қамтамасыз ететін стратегиялық маңызды сектор. Осыған байланысты, мемлекет тарапынан АӨК-ті қолдау мен реттеу жүйесін қалыптастырудың маңызы зор.

1. Агроөнеркәсіптік кешен және оның инфрақұрылымы

Аграрлық өнеркәсіптік өндірістің қазіргі және болашақтағы дамуы тек ауыл шаруашылығының тікелей даму деңгейіне ғана емес, сонымен бірге оған қызмет көрсететін ауыл шаруашылығының даму дәрежесімен де айқындалады, яғни ауыл шаруашылығының инфрақұрылымына байланысты.

Агроөнеркәсіп кешенінің инфрақұрылымы дегеніміз – салалар, өндірістер, тікелей негізгі өндіріске де, өндірістен тыс (әлеуметтік) салаларға да қызмет ететін қызметтер және қызмет түрлері формасындағы өндіргіш күштер элементтерінің жиынтығы. Агроөнеркәсіптік кешен құрылымы үш негізгі саланың басын құрайды (1 – сурет) [1].



Сурет 1. Агроөнеркәсіптік кешен

Ескерту - [1] мәліметтер негізінде автормен құрастырылған

Бірінші салаға (I) ауыл шаруашылығы техникасын жасау, минералдық тыңайтқыштар және өсімдік пен малды қорғаудың химиялық құралдары, ауылдық құрылыс, өндірістік мал азығын өндіру және микробиология, сондай – ақ суландыру құрылысы сияқты қорды қажет ететін салалар кіреді. Агроөнеркәсіптік кешеннің ауыл шаруашылығын өндіріс құралдарымен қамтамасыз ететін тобы техника, минералдық тыңайтқыш, улы химикаттармен жабдықтап, оны механикаландырылу және интенсивтендірілу деңгейін анықтап, тиімділігін арттырып және өнімдерді дұрыс сақтауға мүмкіндік береді. Бірақ еліміздің қазіргі нарықтық экономика жағдайында өндіріс құралдарымен қамтамасыз ететін тобының даму деңгейі ауыл шаруашылығын техника және химиялық өнімдермен жеткілікті, тұрақты қамтамасыз ете алмауда.

Қазақстанда ауыл шаруашылығы дақылдарының 60-қа жуық түрі өсіріледі, сүтті және етті ірі қара, жүнді, етті-майлы және қаракөл қойлар, жылқы, түйе, шошқа, құстың бірнеше түрлері, марал, сондай-ақ ара мен балық, мамық жүнді аң шаруашылығы бар. Республиканың агроөнеркәсіптік кешенінің бірінші саласы (қор шығаратын) машина жасау, микробиологиялық және химиялық өнеркәсіппен айналысады.

Екінші салаға (II) таза ауыл шаруашылық өндірісінің салалары – егін шаруашылығы, мал шаруашылығы және ауыл шаруашылық (өндірістіктен айырмашылығы бар) мал азығын өндіру жатады.

Үшінші сала (III) әдетте ауыл шаруашылығы шикізаттарын дайындау, тасымалдау, сақтау және өңдеуді қамтамасыз ететін салалар мен өндірістің жиынтығы болып табылады. Кей жағдайларда бірқатар мамандандарды тасымалдауды, сақтауды және өндірістік инфрақұрылымның салалары ретінде өздігінше, жеке төртінші салаға (IV) жатқызып жүр [2].

Қазақстан агроөнеркәсіп кешенінің үшінші саласы (III-дайындау, сақтау және т.б.) тамақ, ет-сүт және ұн-жарма өнеркәсібі кәсіпорындарынан, дайындау, сақтау, сондай-ақ ауылшаруашылығын өндірістік-техникалық, транспорттық, агрохимиялық, мал дәрігерлік-санитарлық және суландыру жөнінен қызмет ететін кәсіпорындар мен ұйымдардың жүйесінен және агроөнеркәсіп кешенінің басқа да салаларынан тұрады.

Қазақстан үшін агроөнеркәсіптік кешен саласы – ең маңызды басымдық. Өйткені, жаһандану заманында азық-түлік қауіпсіздігі ұлттық қауіпсіздікпен

қатар қойылса, келешекте ауыл шаруашылығы тығырыққа тірілетін елдің қауіпсіздігіне де қатер болатынын сарапшылар болап отыр [2].

Бұдан бөлек, ауыл шаруашылығы саласындағы қайта өңдеуде және саудада фермерлік пен шағын және орта бизнесті дамытуға мән берілуі тиістігі ерекше атап өтілді. «Бұл – өзекті міндет. Бұл арада бізге: жер өңдеу мәдениетін өзгерту және жаңа ғылыми, технологиялық, басқарушылық жетістіктерді ескере отырып, мал шаруашылығындағы дәстүрлерімізді жаңғыртуымыз қажет. Аса ірі экспорттық нарықты меңгеру үшін біз қай азық-түліктің жаппай өндірісін басты етіп қоятынымызды айқындауымыз керек. Алынған шаралардың нәтижесі 2050 жылға қарай ел ЖІӨ-дегі ауылшаруашылық өнімінің үлесі 5 есе артуы болуы тиіс», - деп нақтылаған болатын Мемлекет басшысы [3].

Ауыл шаруашылығының өндірісінің еркін рыноктың қызмет ету механизміне бейімделуінің объективті күрделілігі, агралық сапаның ерекше статусы туралы мәселе көтереді. Агралық саясат халқаралық көлемде кең талқылануы түрлі мемлекеттік доктриналар мен аграрлық дамудың бірнеше стратегияларын ұстанатын мемлекеттік экономикалық қарама-қарсы бағыттарын көрсетеді. Осыдан екі концепцияның қайшылығы шығады. Бірі либералдық модель және екіншісі көптеген дамыған елдер ұстанатын аграрлық протенционизм моделі.

Рынок типтері бойынша саланың рыноктық инфрақұрылымы былайша жіктеледі.

Кесте 1. Агроөнеркәсіптің рынок инфрақұрылымының нарық типтері бойынша жіктелуі

Тауар рыногі	Қаржы рыногі
Көтерме және бөлшек сауда торабы	Банк жүйесі
Тауар биржалары	Қор биржалары
Жәрменкелер	Бюджеттер
Аукциондар	Салық қызметі
Делдалдық фирмалар	Зейнетақы қорлары
Коммерция ұйымдар	Сақтандыру компаниясы
Сауда үйлері	Аудиторлық компания
Көлік агенттігі	Брокерлік кеңес
Коммерциялық ақпараттық орталықтар	Валюта биржасы
Ескерту: [5] мәліметтер негізінде автормен құрастырылған	

Ауыл шаруашылық және оған қызмет ететін салалардың теңбе-тең пропорционалды дамуы, түпкі жоғарғы нәтижеге жету үшін халық шаруашылығының барлық бөлімдерін басқаруды жетілдіру азық-түлік нарығын толықтырудың маңызды шаралары. Табиғи жағдайларына қаншалықты тәуелді болғанымен, ауыл шаруашылық өндірісінің деңгейі мен мамандануы табиғат факторларына ғана емес, көбіне әлеуметтік – экономикалық факторларға

(өнеркәсіптің, көліктің даму сипатына, тарихи қалыптасуына салт-дәстүріне т.б) байланысты болып келеді [4].

Сонымен, жаңа қоғамдық еңбек бөлінісінің арқасында, аграрлық өндіріс қоғамдық капиталдық ұдайы өндірісінің жалпы жүйесіне кіреді және ол осы жүйенің даму заңдарына сәйкес дамиды.

1.2 Ауыл шаруашылығын мемлекеттік реттеу кезеңдері

Аграрлық өндірісті мемлекеттік реттеу – бұл ауыл шаруашылық өнімдерін, шикізаттарын және азық-түлік өндіруге, өңдеуге және оларды өткізуге, сондай-ақ тауар өндірушілердің өндірістік-техникалық камтамасыз етілуіне мемлекеттің экономикалық әсері болып табылады.

Аграрлық сектордағы мемлекеттің рөлін көрсетуде С.В.Киселев «Аграрлық секторды реттеуде және қолдауда басты рөлде - нарықтық экономиканың теориясы мен практикасы тудырған реттеу тетіктерін қолданатын мемлекет болуы қажет» деп көрсетсе, қазақстандық ғалым Ғ.Қалиев «Мемлекет-дағдарыстық жағдайлар тереңдеген өтпелі кезеңде ауыл шаруашылық өндірісін дамыту шарттарын анықтауда маңызды рөл атқарады» деп тұжырымдайды. Жалпы ғылыми-экономиканың әр түрлі бағыттарына мемлекеттің экономикалық үдерістерге қатысуы туралы түрлі теориялар қалыптасқан. Мәселен, экономикалық ортаға мемлекеттің араласпауы қажет деген ұстанымды - Д.Медисон, Ф.Хейк, Д.Норта сияқты ғалымдар қолдаған. Бұл классикалық мектепте мемлекеттің белгілі бір заңдары арқылы бұл үрдістерге қатысуы, нарықтағы бәсекелестік тетіктеріне кері әсерін тигізіп, меншік нысанына қатты басымдылық берілуіне байланысты тиімсіз деп санаған.

Дегенмен, бүгінгі таңда ғалымдарымыздың көпшілігі мемлекеттің экономикалық үрдістерге қатысуына қолдау білдіреді. Бұл көрініс әлемнің барлық дамыған елдерінде қалыпты жүргізіліп отырған үрдіс болып табылады.

Батыс экономикасы нарық жағдайында экономиканы мемлекеттік реттеудің үлкен тәжірибесін жинақтады, сондықтанда оларға көңіл аудару және оны үйрену бізге пайдалы болмақ.

Қазіргі кезеңдегі Қазақстандағы терең әлеуметтік-экономикалық өзгерістер ауыл шаруашылығын зерттеудің тиімді механизмін жасаумен толықтырылмай отыр. Басқарудың тиімді механизмдерінің болмауынан макроэкономикалық реттеу микроэкономика деңгейіндегі қызметпен үйлеспейді. Рыноктық мақсаттар негізінде барлық мәселені жедел түрде шешуге болмайтыны анық [5].

Мемлекеттік реттеу - дағдарыстан шығуға алғашарттар жасау, ауыл шаруашылығы және экономиканың басқа салалары жұмысшыларының табыс дәрежелерін қалпына келтіру және азық-түлік рыноктарын қалыптастырып жұмыс істетуге, қаржыландыру, несие беру, сақтандыру және салық салу, сыртқы экономикалық қызметтерді жүзеге асыруда отандық тауар өндірушілердің мүдделерін қорғау, ауыл шаруашылық ғылымын және ауылдағы әлеуметтік

саланы дамыту сияқты басты бағыттарда жүзеге асуы тиіс. Ароөнеркәсіптік кешеннің бүгінгі жағдайына талдау жүргізу

Тәуелсіздік ішінде еліміз нарықтық экономиканы дамытуға барынша күшін салып келеді. Оған еліміздің алған жетістіктері, қарышты қадамдары, шыққан белестері дәлел. Экономиканың маңызды салаларының бірі – ауыл шаруашылығы. Ауыл шаруашылығы – өндірістің негізгі саласы, агроөнеркәсіптің жетекші саласы болып табылады. Ауылдағы жұртшылықтың тұрмыс-жағдайының жақсаруының, экономикалық белсенді халық қатарындағы ауыл халқы үлесінің артуының, пайданың, рентабельділіктің жоғарылауының, ұлттық байлық пен экспорттың көбеюінің, еліміздің экономикасы дамыған, бәсекеге қабілетті, индустрияланған елдердің қатарына қосылудың, бір сөзбен айтқанда еліміздің экономикалық дамудың жаңа сатысына көтерілуінің тікелей жолы – ауыл шаруашылығы, ал оны дамыту негізгі мақсат болып табылады. Жалпы ауыл шаруашылығы дүние жүзінің 50-ден астам салаларында 1,3 млрд. адам еңбек етуде. Қазіргі кезде дүние жүзінде экономикалық белсенді халықтың 45%-ы ауыл шаруашылығымен айналысады.

Тамақ өнімдері өндірісінің көлемі 2024 жылы 7,8 трлн. теңгені құрады және 2023 жылмен салыстырғанда 27,5 %-ға жоғарылады [3].

Аграрлық сектор неғұрлым бәсекелестікке қабілетті және экспортқа бағдарланған болып қалыптасып келеді. Әрине бұған еліміздегі теңгенің девальвациясы да өзінің оң әсері берді. Осы тұста, ауыл шаруашылығы өнімдері және олардың өңделген өнімдері экспорты 2024 жылы 2,6 млрд. АҚШ долларын, оның ішінде ауыл шаруашылығы өнімдері 1,48 млрд. АҚШ долларын, өңделген өнімдер 1,14 млрд. АҚШ долларын құрады [3].

Бүгінгі әлемдегі дағдарысты және де көмірсутектер мен металдардың бағасының төмендеуі тікелей біздің елге кері әсерін тигізуде. Әрине бұндай жағдай ел экономикасын өзіндік ауыртпаушылықтар салып отыр. Осы тұста ауыл шаруашылығына инвестициялар тарту да үкімет көкейінде жүрген басты мәселелердің бірі болып табылады. Инвестиция тарту тұрғысында да мемлекет тарапынан аз жұмыс атқарылып жатқан жоқ. Мәселен, 2023 жылы ауыл шаруашылығының негізгі капиталына инвестициялар ағыны 2023 жылмен салыстырғанда 29,4 % артты және 173,3 млрд. теңгені құрады Сондай-ақ, тамақ өнімдері өндірісінің негізгі капиталына инвестициялар көлемі 2024 жылы 42,7 млрд. теңгені құрады және 2023 жылмен салыстырғанда 14,8%-ға артты.

Қорытынды. Қазір ел жаңа тіршілікке, жаңа өмір талабына үйрене бастады. Тап бүгін ауылдық жерлерден жастардың топтап қашуы тиылды десе де болады. Өйткені, ашаршылық жоқ. Малдың басы да көбейе түскені шындық. Мындап қой айдаған байды көрдік. Керісінше бірлі-жарым жастар ауылға оралып, әке-шешесіне қолғабыс тигізіп жүр. Бұл – жақсылық, әрине. Жалпы алғанда, урбанизациялық экономика ауылдық жердің тұрғыны аз болатыны заңдылық. Мысалы, АҚШ-та ауылдық жерде мемлекет халқының 26 пайызы ғана тұрады екен. Егер ауыл шаруашылығын ғылыми негізде техникамен қамтамасыз етіп, жан-жақты ұйымдастырылған шаруашылық жүйесі орнықса,

осы күннің өзінде-ақ құны төмен ет, сүт, астық, техникалық өнімдер өндіруге жетерлік ала күші ауылдық жерде бар. Міндет – жастарды қалаға қанша үгіттеуде емес, оларға ауылдық жерде мәдениетті, өркениетті, білікті тіршілік жасауына жағдай туғызуда болып отыр.

Қазір Қазақстанға шет елдерден ет, сүт тағамдарын тасымалдағанды көріп жүрмін. Бұл – жақсылық емес. Яғни, Қазақстан басқа елдердің адамдарын жұмыспен қамтамасыз етіп келеді деген сөз. Бұл олқылықты түзету үшін ауылдық жерде өндірілетін өнімдердің өзіндік құны шетелдік тауарлармен салыстырғанда төмендеу болу керек те, сапасы кем болмауы тиіс. Бұл айтар ауызға ғана жеңіл міндет ғылыми тұрғыдан жан-жақты жоспарланған жағдайда, компелексті шаралар жүзеге асырылғанда ғана талапқа сай болмақ. Сонда ғана егемендіктің де, келешектің де талабына сай экономика бой көтереді.

Қазақстанның ерекшелігі – біздің мемлекетте жер көп, адам аз. Мемлекетіміздің жерін кісі басына шақса Қазақстан әлемде Австралиядан кейінгі екінші орында тұрады. Қазақстанның жерінің табиғаты бай, өз халқымызды ғана емес, басқа елдердің халықтарына да астық, ет, сүт, жүн, тері беріп тұрарлық келешегі бар. Қазіргі кезде елімізде 6 миллион ірі қара, 16 миллион ұсақ мал бар. Жылына кем дегенде, 5 миллион ұсақ мал, миллионға жуық ірі қара сойылады. Есептеп қарайтын болсақ, бір сиырдың терісінен 20 жұп аяқ киім тігіп шығуға болады екен. Бір жұп аяқ киімнің орташа бағасы кемінде 5-10 мың теңге. Сонда бір сиырдың терісінен 100-200 мың теңгенің өнімін өндіруге болады. Алайда осынша аста-төк шикізаттың ортасында отырып өз мүмкіндігімізді пайдалана алмаудамыз. Үкімет индустриалды-инновациялық даму бағдарламасын қабылдар кезде осындай басым бағыттарға ғылыми тұрғыдан сараптап, қолда бар шикізатты ұқсататын мүмкіндікті пайдалануы тиіс. Еліміздің жер байлығы бүкіл әлемнің игілігіне жарауы қажет. Бұл – Қазақстанның, қазақ халқының адамзат алдындағы абыройлы борышы деп түсінсек абзал болмақ.

Әдебиеттер тізімі

1. Т. С. Сүлейменов – “Қазақстандағы агроөнеркәсіптік кешенді мемлекеттік қолдау: жаңа бағыттар мен перспективалар”. Алматы: Экономика, 2022.
2. А. Ж. Әбдіров – “Ауыл шаруашылығын цифрландыру және мемлекеттік реттеу”. Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2021.
3. В. П. Иванов – “Государственное регулирование аграрного сектора в условиях глобализации”. Москва: Юрайт, 2020.
4. Г. М. Нұрғалиева – “Қазақстандағы агроөнеркәсіптік кешеннің тұрақты дамуы: мемлекеттік саясат және басқару”. Қарағанды: Болашақ, 2023.
5. С. В. Петров – “Современные подходы к государственному регулированию сельского хозяйства”. Санкт-Петербург: Наука, 2021.

ТУРИЗМ БОЙЫНША БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІКТІ АРТТЫРУ МАҚСАТЫНДА CRM ЖҮЙЕСІН ЕНГІЗУ АСПЕКТІЛЕРІ

Сулейменова И.К., PhD, М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті,

Тараз қаласы

Тұрта Шерхан, Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,

2 курс магистранты, Алматы қаласы

Әшімбек Ұлдана, М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті,

7M04131 – «Іскерлік әкімшілік» БББ 1 курс магистранты, Тараз қаласы

Түйіндеме: Мақалада туризм саласындағы бәсекеге қабілеттілікті арттыру мақсатында CRM жүйесін басқару, туризм нарығы, Қазақстан экономикасында бәсекеге қабілеттілікті арттыру экспорттық өнімнің артықшылықтары, CRM жүйесі арқылы клиентпен жұмыс істеуді автоматтандыруды енгізу қарастырылған.

Кілт сөздері: бәсекеге қабілеттілікті, туризм индустриясы, CRM, жаһандану, бенчмаркетинг, туристік нарық, ноу-хау.

Бәсекелестік артықшылықтарды қалыптастыру негізінде жұмыс істейтін компаниялар үшін нарықтың ерекшелігін білмеу мүмкін емес. Туристік нарық – бұл қызметтер нарығы, өйткені қызметтер алмасудың негізгі сипаттамасы болып табылады. Туристік қызмет-туризмнің мақсаттарына, туристік қызметтің сипаты мен бағытына, турға, туристік өнімге жауап беретін және адамгершілік пен жақсы тәртіптің жалпыадамзаттық қағидаттарына қайшы келмейтін туристің немесе туроператордың қажеттіліктерін қамтамасыз етуге және қанағаттандыруға бағытталған қызмет көрсету саласындағы мақсатты іс-қимылдар жиынтығы. Туристік нарықтың ерекшелігін анықтау кезінде "туристік ұсыныс" санатына ғана емес, сонымен қатар "туристік қызмет" - "туристік сұраныс" ұғымына да маңызды орын беріледі, оны түсінуде тұтынушыға басымдық беріледі, мұнда ұйымның туристерінің қажеттіліктері мен тілектері қанағаттандырылады. [1]

Туризм индустриясы ұйымдарының жұмыс істеуінің күрделілігі тұтынушының туристік қызметтердің сапасын бағалауы субъективті және әртүрлі факторларға байланысты: жалпы экономикалық; мәдени және әлеуметтік-психологиялық; әлеуметтік-демографиялық; жеке мінез-құлық. Туристік қызметтер саласындағы сұраныс хабардарлық деңгейі, тұтынудың қоғамдық психологиясындағы білім; көрсетілетін қызметтердің жайлылығы мен сапасына жоғары талаптар; даралық; тұтынушылық ойлауды экологияландыру; ұтқырлық сияқты өзгерістер айтарлықтай әсер етеді; демалыстағы физикалық және психикалық белсенділік; өмірден калейдоскопты алуға деген ұмтылыс. Осы факторлардың бүкіл жиынтығы туристік қызметтерді тұтынушылардың мінез-

құлық сипаттамаларының шығу тегі мен сипатын анықтайды және олар келесі көрсеткіштерде көрінеді:

- Туризм жиілігі (зерттелетін кезеңде жан басына шаққандағы туристік сапарлар саны);
- Баратын жерді таңдаудағы артықшылықтар;
- Турды ұйымдастырудың ең ыңғайлы түрі, қонақ үй санаты;
- Туристердің қонақ үй қызметтері, турлардың бағасы туралы ұсыныстары;
- Туристік ұйымның сауда маркасының тұжырымдамалары;
- Туристің коммуникативті мінез-құлқы;
- Тұру (қонақ үй таңдау) және Тур сатып алу туралы шешім қабылдау процесінде сыртқы ынталандырудың рөлі. [2]

Туристік ұйымның тұтынушыны туристік өнімге тартудың ең тиімді құралын таңдауы әлеуетті туристің туристік өнімді сатып алу туралы шешім қабылдау процесін нақты зерттемей мүмкін емес. Тұтынушының туристік өнімді сатып алу туралы шешімі балама сериядан жеке туристік өнімді бағалауды және таңдауды, сондай-ақ туризм индустриясы ұйымдары ұсынатын әртүрлі қызметтердің тиісті жиынтығын таңдауды қамтиды.

Белгілі бір туристік өнімді сатып алу процесі сатып алу-сату актісі жасалғанға дейін басталады. Тұтынушының шешім қабылдауына бірқатар факторлар әсер етеді, ол әртүрлі масштабтағы және күрделіліктегі мәселелерді шешеді және кезеңдерді қамтитын тұрақты құрылымға ие:

- 1) саяхат қажеттілігін түсіну, сапардың мақсатын бағалау;
- 2) ақпаратты іздеу;
- 3) баламаларды алдын ала бағалау. Сатып алушы туристік ұсынысты белгілі бір қасиеттер жиынтығы ретінде қарастыра отырып, опцияларды бағалайды. Әрбір тұтынушы жеке қажеттіліктер мен мотивтер негізінде басқалардан ерекшеленетін өзінің басым сипаттамаларын ажыратады;
- 4) сатып алу және тұтыну. сатып алу туралы соңғы шешімді 2 фактор қабылдауы мүмкін. Бұл басқа адамдардың таңдалған саяхат бағытына қатынасы, туристік өнімді сататын туристік ұйымның беделіне қатынасы;
- 5) сатып алғаннан кейін баламаларды бағалау, яғни тұтыну тәжірибесінен қанағаттану дәрежесін бағалау. [3]

Жоғары тұрақтылықтың артықшылықтары жаңа технологияларға, заманауи инфрақұрылымға, бірегей өнімдер мен қызметтерге, компанияның беделіне және маркетингтік ноу-хауға негізделген, бұл сізге ұзақ мерзімді және тұрақты бәсекелестік ортаға ие болуға мүмкіндік береді. Оларды қолдау мен дамыту ресурстарды үнемдейді, ал тұрақты қаржыландыру отандық кәсіпорындар үшін маңызды мәселе болып табылады.

Қазір бәсекелестік артықшылықтың негізгі көзі білім беру болып табылады. Егер ұлттық экономиканың болашақ бәсекелестік әлеуеті білім мен ғылымның рөлін дұрыс бағаламау арқылы жолын кессе, онда кәсіпорын деңгейіндегі өнімнің бәсекеге қабілеттілігі төмендейді.

Қазақстан экономикасындағы бәсекеге қабілеттілікті арттыру экспорттық өнімнің салыстырмалы артықшылықтары негізінде айқындалады.

Зерттелетін тақырыпқа қатысты мәселелер бойынша ғалымдардың талдаулары мен тұжырымдарына сәйкес олар өз үлестерін қосады. Ламбен, П.Диксон, басқа орыс ғалымдары, Р. Багиев, Р. Фатутдинова, Г. Азоева сияқты жұмыстар орындалды. Сонымен, М. Портер компанияның бәсекелестік артықшылығы бәсекелестердің тауарларына өте төмен бағамен және олардың айырмашылықтарымен көрінеді деп санайды. Соңғысы, басқаша айтқанда, бәсекелестердің бірдей шығындарымен күтілетін жоғары бағаны белгілеу үшін тұтынушыларға арнайы қасиеттері бар жаңа қымбат өнімді жасау арқылы айырмашылықты көрсетеді. [4]

Ф. Котлердің айтуынша, бәсекелестік артықшылыққа клиенттерге өте төмен бағамен жоғары сапалы қызмет көрсету немесе жоғары бағаны ақтайтын үлкен пайда табу арқылы қол жеткізуге болады.

Гуманитарлық саладағы ноу-хау болып табылатын "Жоғары гуманитарлық технологиялар" компанияның бәсекеге қабілеттілігін арттыруда маңызды рөл атқарады. Жоғары гуманитарлық технологиялар-бұл адам қызметін ұйымдастырудың дамыған түрі, оның негізгі мақсаты Материалдық емес жағдайлар жасау болып табылады.

Зерттелетін салаларда сіз маркетингтік технологиялар мен жабдықтарды, маркетингтік зерттеулердің өзіндік әдістерін, қоғаммен байланысты басқаруды, мемлекеттік органдарды, күрделі жүйелер мен адам ресурстарын ала аласыз. Бұл қызметті жақсартуды ұйымдастыру критерийлеріне сәйкес, олар бәсекелестік артықшылықтың маңызды бастамаларына айналады. Маркетингтік зерттеулер қазіргі уақытта осы әдісті қолдана отырып, батыс компаниялары тұтынушыларды нарық, сұраныс және оның көрсеткіштері туралы хабардар етудің бәсекелестік артықшылығына ие. Туристік компанияның бәсекеге қабілеттілігі-бұл туристік пакеттің нарықтағы жетістігін анықтайтын тұтыну және құндылық сипаттамаларының жиынтығы. Бұл күрделі жіктеуді, нарықтық жағдайларды, тұтынушылардың техникалық, эстетикалық сипаттамаларын және туристік өнімдерге сәйкес экономикалық және коммерциялық тарату шарттарын анықтайтын кешенді тұжырымдама. [4,5]

Көптеген экономистер туристік компанияның бәсекеге қабілеттілігінің әртүрлі анықтамаларын ұсынады. Сонымен, ресейлік ғалым Е. Сергеев өнімнің бәсекеге қабілеттілігін сипаттады, ол "тұтынушының қажеттіліктеріне сәйкес келетін және оларды сатып алуға және ұқсас бәсекелес тауарлардан ерекшеленуге мүмкіндік беретін тауарлардың сапалық және құндық көрсеткіштерінің үйлесімімен сипатталады". А. н. Герчикова: "ұқсас өнімдерден айырмашылығы, өнімнің бәсекеге қабілеттілігі - бұл баға мен жоғары сапаға, сондай-ақ тұтынушының жеке қажеттіліктеріне сәйкес келетін артық өнімдердің жинақталған сипаттамалары", - деді. Отандық ғалымдар: "өнімнің бәсекеге қабілеттілігі жоғары тұтынушылық сипаттамаларға негізделген, төмен бағалар бәсекелес өндірушілердің ұқсас өнімдерімен салыстырғанда өнімнің

сипаттамаларымен, тартымдылығымен және оның қажеттіліктерінің құнымен сипатталады"деп түсіндірді. Осылайша, туристік компанияның бәсекеге қабілеттілігі-бұл бәсекелес компанияның ұқсас сипаттамасынан, өндіруші мен тұтынушы үшін өндірістің, сатып алудың, сатудың және тұтынудың екі жақты тиімді көрсеткіштерінен ерекшеленетін туристік компанияның техникалық, функционалдық және экономикалық сипаттамаларының жиынтығы. [6]

Жалпы, SRM – costomer relationship management – ағылшын тілінен аударғанда клиенттермен қарым-қатынас жүйесін білдіреді.

Бұл мақалада клиенттермен қарым-қатынасты басқаруға бағытталған ақпараттық жүйелер қарастырылады. Мұндай жүйелердің мақсаты ұйымның фронт-офисінде шоғырланған бизнес-процестердің тиімділігінің өсуін қамтамасыз ету болып табылады. Кәсіпорынның мақсаттар тобын және олардың тілектерін анықтау, клиенттермен байланыс және транзакциялар туралы жаңартылған ақпаратты талдау, жеке стратегияларды әзірлеу арқылы банктің табыстылығының өсуін қамтамасыз ету. [7]

SRM идеологиясы тұтынушының жеке талаптарына сәйкес жаппай маркетинг пен жаппай сату Стратегиясынан жеке сатылымға немесе қызметке көшуді қамтамасыз ету болып табылады.

SRM жүйесі арқылы клиентпен жұмыс істеуді автоматтандыруды енгізу маркетингтік бизнес-процестерді автоматтандыруды қамтамасыз етеді, олардың негізі әр клиентпен жеке жұмыс, тұтынушыларға қызмет көрсету және қолдау болып табылады. Мұндай жүйе клиент туралы ақпаратқа жедел қол жеткізуді және мұндай ақпаратты әртүрлі пайдаланушылар үшін ыңғайлы әртүрлі нысандарда беруді қамтамасыз етеді.

SRM бағдарламасы келесі пәндермен тиімді өзара әрекеттесуді қамтамасыз етуге мүмкіндік береді:

- клиенттер;
- жеткізушілер;
- делдалдар;
- кәсіпорынның құрылымдық бөлімшелері.

Бағдарлама процедураны автоматтандыруға, есептер дайындауға, құжаттардан үзінді көшірмелер жасауға, сондай-ақ басқа да күнделікті тапсырмаларды орындауға мүмкіндік береді.

Менеджерлер нақты уақыт режимінде жұмысшылардың әрекеттерін бақылай алады. Сондай-ақ, жүйеде белгілі бір оқиғаларды немесе күндерді есте сақтау мүмкіндігі бар. [7]

SRM жүйесі келесі сипаттамаларға ие:

- сатуды белсенді жоспарлау және талдау;
- клиенттердің мәліметтер базасын қолдау;
- промо-персонал базасын басқару;
- жұмыс кестесін басқару;
- промоутер;
- супервайзер;

- саудагерлер;
- мекенжай бағдарламасы арқылы букинг дерекқорын қолдау;
- өзара есеп айырысуды бақылау;
- құжаттарды жасау;
- тапсырмаларды бөлу;
- тапсырмалардың орындалуын бақылау;
- дебиторлық берешекті басқару;
- компанияның қаржылық қызметін талдау.

Туристік қызметтерді сатып алу және сату процесінде бәсекеге қабілеттілікті қамтамасыз ету үшін нақты (нарықтық) бағалар тұтынушыларға жеткізілетінін нақты білу қажет. Дегенмен, маркетингті басқару процесінде туристік қызметтің әлеуеті мен бәсекеге қабілеттілігін бағалау маңызды. Екіншіден, бұл жаңа қызметтерді әзірлеуге, тұтынушыларға қызметтерді жақсарту қажеттілігі туралы шешім қабылдауға, баға стратегиясы мен тактикасын қалыптастыруға негіз болады. [8]

Тағы бір жағдайды атап өткен жөн, атап айтқанда, бәсекелестік артықшылықты сақтау әр бәсекелес фирма үшін ерекшелік болуы мүмкін. Сонымен қатар, барлық талданатын кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттырудың жоғары деңгейіне назар аудару қажет. Жаңа технологияларды, ноу-хауды, жаңа тауарлар мен қызметтерді енгізу арқылы өз бизнесіңізді жетілдіру. Ең маңызды бағыттардың бірі-тұтынушылық арналар мен бәсекелес сегменттердегі компаниялардың бәсекелестік артықшылығы. Бәсекелестер мен клиенттердің мәліметтер базасын құру қажет және олар туралы ақпаратты жүйелі түрде жинау және талдау арқылы маркетингтік стратегияны құруға болады.

Бәсекеге қабілеттілікті арттырудың күшті ынталандыруы стандарттарды білдіретін ағылшын тіліндегі стандарттарды, нұсқаулықтарды және әдістерді ашу арқылы бәсекелестік артықшылықтарды жеңуге арналған нұсқаулық болып табылады. Оның мәні-компанияны бәсекелестеріне қарағанда тиімдірек жұмыс істеуге көмектесетін және басқаратын қуатты бизнес және бизнес әдістерін пайдалану. Сонымен қатар, салыстырмалы талдау бәсекеге қабілетті компаниялардың бизнес-процесін жақсарту мақсатында өз жағдайын іздеу, жеңу және зерттеу әдісі болып табылады. [9] Бұл мәселеде жұмыс істейтін ғалымдар оны жұмыс процесінің өзіндік тиімділігін өте ықпалды компанияның қызметімен салыстырудың жүйелі процесі ретінде сипаттайды.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Кротенко Ю.И. Международный туризм Казахстана и проблемы его развития. - Кишинев: УЛИМ, 2018.
2. Малахова Н.Н., Ушаков Д.С. Инновации в туризме и сервисе: Пособие для студ. высш. учеб.заведений. - М.: Издательский центр «МарТ», 2018.

3. Николай Платон. Менеджмент туристских услуг: Научная работа. - Кишинев, 2017.
4. Зорин И.В, Каверина Т.П., Квартальнов В.А Туризм как вид деятельности. – М.: Финансы и статистика, 2018 – 288 с.
5. Кабенин А.Р., Забержинский Б.Э. Информационные технологии в системе управления взаимоотношениями с клиентами (CRM-система) // Высшая школа. 2017. № 6.
6. Казакова А.Н., Файзуллина А.Г. Концепция CRM и CRM системы на предприятиях // Символ науки. 2018. № 1-1 (13).
7. Ревнский И.А., Романова Л.С. Поведение фирмы на рынке услуг: Учебное пособие. – Новосибирск: Сиб. унив. изд-во, 2001.
8. Кабенин А.Р., Забержинский Б.Э. Информационные технологии в системе управления взаимоотношениями с клиентами (CRM-система) // Высшая школа. 2017. № 6.
9. Печорин И.Э. Информационные системы обеспечения маркетинговой деятельности // Альманах современной науки и образования. 2017. № 12 (102).

АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ ЖЕРЛЕРІН ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ ЖӘНЕ АУЫЛДЫҚ АУМАҚТАРДЫ ДАМУ СТРТЕГИЯСЫ

Нигматуллин М.Қ., ЖО 21-09 тобының студенті, ҚАЗҰАЗУ

Ғылыми жетекші: Нургожаев А.С., ҚАЗҰАЗУ

Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы
Қазақ Ұлттық Аграрлық Зерттеу Университеті

Андатпа. Мақала жерді пайдалануды талдауға арналған

Қазақстан Республикасының ауыл шаруашылығы мақсаттары. Статистикаға сәйкес 2015-2019 жылдарға арналған материалдар. бүкіл аумақтың динамикасы қарастырылды осы категория, сондай-ақ ең құнды егістік жерлер. Ұсынылған сондай-ақ жерді пайдаланудың экономикалық тиімділігінің есептеулері құндық және физикалық тұрғыдан ауылшаруашылық мақсаттары жер көлеміне қайта есептелген.

Түйін сөздер: Қазақстан Республикасы, ауыл шаруашылығы жерлері мақсаттары, жерді пайдаланудың экономикалық тиімділігі.

Agricultural purposes of the Republic of Kazakhstan. Materials for 2015-2019 according to statistics. The dynamics of the entire territory of this category, as well as the most valuable arable lands, are considered. Calculations of the economic efficiency of land use are also presented, recalculated in terms of value and physical terms into the volume of agricultural purposes.

Сельскохозяйственные цели Республики Казахстан. По данным статистики, материалы за 2015-2019 гг. В данной категории рассматривалась динамика всей территории, а также наиболее ценные пахотные земли. Предлагаемые расчеты экономической эффективности использования земель также пересчитываются в стоимостном и физическом выражении по площади земель сельскохозяйственного назначения.

Кіріспе. Алып жатқан аумақтардың көлемі бойынша ең маңызды сала болып табылатын ауыл шаруашылығы.

97 бапқа сәйкес. Қазақстан Республикасының Жер кодексі [1] «...жер ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлер – ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлер шаруа қожалықтары немесе осы мақсаттарға арналған». Оларға мыналар кіреді: «...ауыл шаруашылығы жерлері және ішкі шаруашылық жолдары алып жатқан жерлер, коммуникациялар, жабық су объектілері, дренаждық желі, ғимараттар және ауыл шаруашылығының жұмыс істеуі үшін қажетті құрылымдар, сондай-ақ т.б жерлер (тұзды, құм, тақыр және басқа жерлер...)».

Жерлердің жай-күйі мен пайдаланылуы туралы жиынтық аналитикалық есеп бойынша 2016 жылы ауыл шаруашылығы жерлері 100,8 млн га, босалқы жерлер – 100,1 млн га, бұл еліміздің жер қорының 77 пайыздан астамын құрайды, қалған 5 санаттың үлесі шамамен 23 пайызды құрайды [2] (1-сурет).



1-сурет. Қазақстан Республикасының 2016 жылға арналған жер қорының құрылымы (млн. га)

Бұл жұмыстың мақсаты: ауыл шаруашылығы жерлерін пайдалануды талдау Қазақстан Республикасының 2013-19 жылдарға, оның ішінде экономикалық аумақтар бойынша құндық және физикалық тұрғыдан жерді пайдалану тиімділігі.

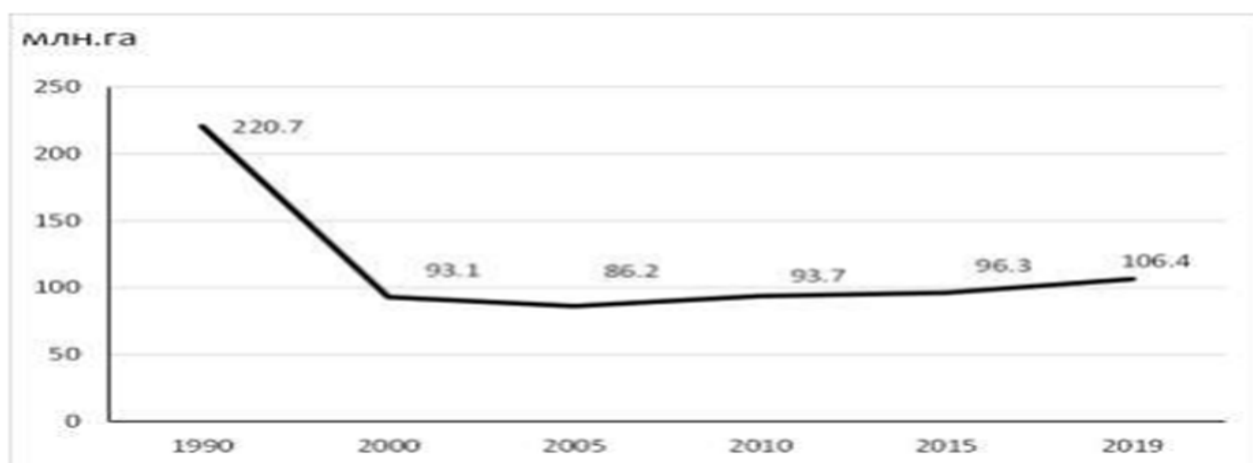
Зерттеу нәтижелері

1991 жылы Қазақстан Республикасында экономиканың жер секторын реформалау кезінде, бірден дерлік жер ресурстарын қайта қарау және қайта бөлу басталды. Жер, ауыл кәсіпорындары ол кезде ауқымды болды (аумақтың 80%). Кейін реформалар олар қайта бөлінді және толықтырылды, басқалармен қатар, елді мекендердің жерлері, аумақтық жағынан шамамен 90%-ға өсті.

1990 және 2005 жылдар аралығында ауыл шаруашылығы жерлері 2,5 миллион шаршы шақырымды жоғалтты.

Бұл қысқарту толығымен ақталды, өйткені көпшілігі иесіз және өңделмеген

жерлер айналымнан шығарылды, босалқы жерлер толықтырылды (2-сурет).



(2-сурет). Ауыл шаруашылығы жерлерінің динамикасы

Қазақстан Республикасы 1990-2019 ж.ж (млн гектар)

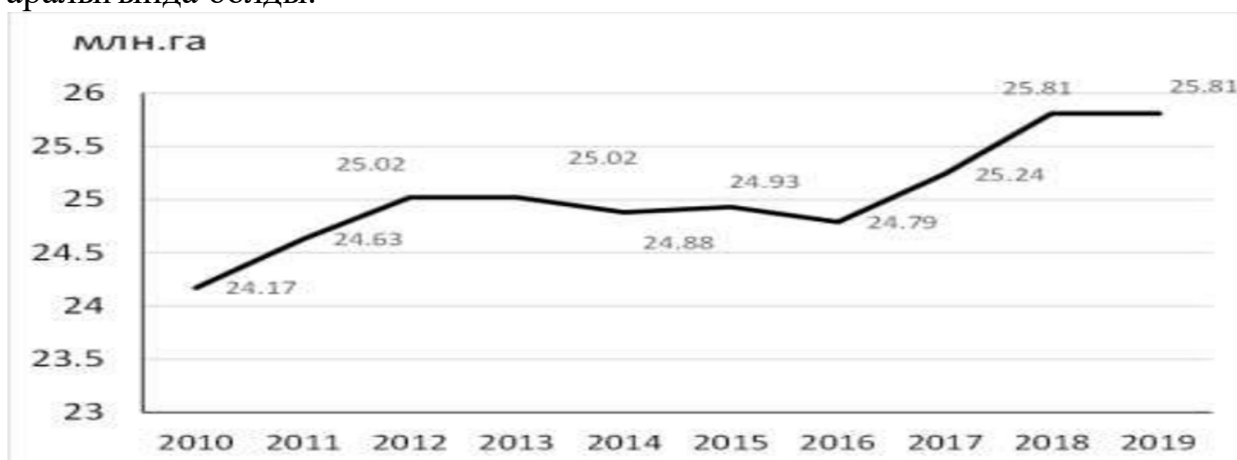
Одан кейінгі онжылдықтарда ауылшаруашылық жерлерінің ауданы бірте-бірте өсті және 2019 жылы 100 миллион гектардан астам жерді құрады. Себебі, ауыл шаруашылығы өндірушілер мал шаруашылығын дамыту саласындағы қызметін кеңейтті және өсімдік шаруашылығы да қалыс қалмады.

Ең құнды егістік жер, байланысты анық себептермен Қазақстанның аумақтық ерекшелігі, олар оның аумағының 10% ғана таралған. Үш облысты (Ақмола, Қостанай және Солтүстік Қазақстан) құрғақ жерлер алып жатыр,

Бұл олардың жалпы аумағының 70% құрайды. Алматы және Оңтүстік Қазақстан облыстарында суармалы егістік жердің 67%-ы орналасқан [2].

3-суретте соңғы 10 жылдағы егістік алқаптарының динамикасы көрсетілген.

2000 жылдан бері ауданның ұлғаюы 1,6 млн гектарды құрағанын атап өтуге болады. Оның үстіне, ең қарқынды өсім – шамамен 1 млн га – 2016-2018 жылдар аралығында болды.



Сурет 3. Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлер санатындағы егістік жерлердің динамикасы

Тәуелсіздік жылдарындағы ауыл экономикасының дамуы меншік нысандарын трансформациялауға және өмірдің барлық салаларының қызметін нарықтық қағидаттарға ауыстыруға байланысты құрылымдық дағдарысты бастан өткерді.

Ұлттық статистика бюросының мәліметі бойынша 2020 жылдан бастап елдің ЖІӨ-дегі ауыл шаруашылығының үлесі 5,4-5,2% деңгейінде тұрақтады. 1 миллионға жуық адам үшін ауыл шаруашылығы еңбек етудің негізгі түрі болып табылады (отбасылық коэффициентін ескере отырып – 3-4 млн адам үшін). Сонымен қатар экономиканың бұл секторының өнімділігі төмен болып қалуда.

Ауыл шаруашылығында жұмыспен қамтылғандар үлесінің қысқаруы байқалады. Бұл көрсеткіш 2020 жылдан бастап-2022 жылды қоса алғанда ауылдық жерлерде жұмыспен қамтылғандардың жалпы санының 28,5%-дан 25,7%-ға дейін немесе 106,3 мың адамға азайды.

2020-2022 жылдары ауыл шаруашылығының негізгі капиталына инвестициялар көлемі 1,5 есе ұлғайды – 573,2 млрд теңгеден 853,5 млрд теңгеге дейін. Бұл ретте ауыл шаруашылығының жалпы өнімінің көлемі осы кезеңде 1,5 есе өсті – 5,9 трлн теңгеден 8,7 трлн теңгеге дейін.

2022 жылы агроөнеркәсіптік кешен (бұдан ары – АӨК) өнімінің экспорты 5,6 млрд АҚШ долларын құрады, оның ішінде АӨК өңделген өнімінің экспорты – 2,3 млрд АҚШ доллары. Бұл көрсеткіш соңғы жылдары тұрақты түрде өсуде (2020 жылы – 3,4 млрд доллар, 2021 жылы – 3,8 млрд доллар) [3].

Ауылдық аумақтарды дамыту бойынша шетелдік тәжірибені зерделеу кезінде мыналар анықталды.

Көптеген Еуропа елдері үшін депопуляция мәселесі өзекті болып отыр.

Мысалы, демографиялық сын-қатерлерге бейімделу бөлігінде «Демографиялық сын-қатерге қарсы ұлттық стратегиясы» әзірленеген Испанияның тәжірибесін қолдануға болады.

Бұл құжатта:

халықсанының кемуінен және тығыздығының төмендігінен зардап шеккен ауылдық аумақтардың функционалдылығына кепілдік;

бәсекеге қабілеттілікті арттыру және экономикалық қызметтің жаңа түрлерін дамытуға және кәсіпкерлікті ілгерілетуге жәрдемдесу;

ауылдық жерлерде халықты қоныстандыру және бекіту көзделген.

Ауылдық жерлерде цифрлық теңсіздікті жою үшін PEBA-NGA жоспары жүзеге асырылды, ол 5 000 тұрғыннан аз халқы бар елді мекендердің 90%-дан астамын 30 Мбит/с кең жолақты интернетпен қамтуды көздейді. Бұдан басқа, құжат шеңберінде мектептерді интернетке қосу бастамасы іске асырылды және агроазық-түлік секторын, орман шаруашылығын және ауыл ортасын цифрландыру стратегиясы іске асырылуда.

АҚШ-тың ауылдық аумақтарды дамыту тәжірибесі әкімшілік шығындарды бөлу бөлігінде зерттелген. Мысалы, олар штаттар мен федералды үкімет арасында бөлінеді, бірақ бағдарламалардың өзі федералды бюджеттен

қаржыландырылады. Іске асырылып жатқан ірі жобалар, әдетте, инфрақұрылымды дамытуға (сумен жабдықтау, су бұру, көлік) байланысты болады.

Ресей Федерациясында «Болашақ ауыл» жобасы іске асырылуда, оның мәні жұмыспен қамтуды қамтамасыз ету және ауыл стилі мен дәстүрлерін сақтай отырып, қалалық деңгейге жақын инфрақұрылым құру болып табылады.

Осы жобаны іске асыру кезінде қала халқы көріп отырған әлеуметтік игіліктердің барлығы қолжетімді болатын қала сыртындағы жайлы өмірдің үлгісі бола алатын перспективалы даму әлеуеті бар елді мекендер айқындалды[3].

Ауылдық аумақтарды орнықты дамытудың негізіне мынадай қағидаттар құрайды:

адамға бағдарлану, яғни, ауылдық аумақтарды дамыту саясатын адамдардың мүддесі үшін қалыптастыру (мемлекет тұрғылықты жеріне қарамастан, халықтың базалық мемлекеттік көрсетілетін қызметтерге тең қолжетімділігін қамтамасыз етеді). Бұл қағидат қазіргі заманғы стандарттарды ескере отырып, жұмыспен қамтуды қамтамасыз ету, ауыл халқының өмір сүру деңгейін арттыру, ауылдық жерлерде адамның өмір сүру ұзақтығын ұлғайту қажеттілігін де қамтиды;

ауылдық аумақтардың елдің әлеуметтік-экономикалық дамуына, оның ішінде ауыл шаруашылығының тиімділігі мен өнімділігін ұдайы арттыру арқылы салымын ұлғайту қағидаты;

«адамдар – инфрақұрылымға» қағидаты, яғни дамыған инфрақұрылымы бар даму әлеуеті бар ауылдарда олардың табиғи шоғырлануына жәрдемдесу арқылы ауыл халқының қалаларға көші-қон ағынын азайту[3].

Қорытынды

Қазақстанның ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлерін тиімді пайдалану және ауылдық аумақтарды дамыту – елдің экономикалық тұрақтылығы мен азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудің негізгі бағыттарының бірі. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, ауыл шаруашылығы жерлерінің көлемі соңғы онжылдықтарда өзгеріске ұшырап, өңделмеген жерлер айналымнан шығарылғанымен, соңғы жылдары қайта кеңейтіле бастады. Бұл әсіресе мал шаруашылығы мен егіншілік салаларындағы даму үрдістеріне байланысты.

Ауыл шаруашылығы – халықтың едәуір бөлігін жұмыспен қамтып отырған негізгі секторлардың бірі болғанымен, соңғы жылдары ауылдық жерлердегі жұмыс күші азайып келеді. Бұл урбанизацияның күшеюімен және ауыл шаруашылығының өнімділігіне қойылатын жаңа талаптармен байланысты. Дегенмен, саланың инвестициялық тартымдылығы артып, ауыл шаруашылығы өнімдерінің жалпы көлемі тұрақты өсіп келеді. 2020-2022 жылдары ауыл шаруашылығының негізгі капиталына инвестициялар көлемі 1,5 есеге ұлғайып, ауыл шаруашылығы өнімінің экспорты да айтарлықтай артқан.

Халықаралық тәжірибені ескере отырып, ауылдық аумақтарды дамыту үшін стратегиялық қадамдар қажет. Испанияның ауылдық аймақтардағы цифрлық теңсіздікті жоюға бағытталған бағдарламалары, АҚШ-тың инфрақұрылымды қаржыландыру тәжірибесі және Ресейдің «Болашақ ауыл» жобасы Қазақстан үшін маңызды үлгі бола алады. Және сол бағдарламаға ұқсас біздің елде де жастарға арналған «Дипломмен ауылға» жастар бағдарламасы және басқа да сол жобалас бағдарламалар қарастырылған. Жоғарыда мысал етілген бұ елдердің тәжірибесі ауыл шаруашылығын дамытудың кешенді және жүйелі тәсілдерін қолдану қажеттігін көрсетеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Жер кодексі [Электрондық ресурс]// URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K030000442>
2. Республика жерінің жай-күйі мен пайдаланылуы туралы жиынтық талдамалық есебі Қазақстан 2019 жылға [Электрондық ресурс] // Нұр-Сұлтан. 2020. URL: http://cawaterinfo.net/bk/land_law/files/kz-land2019.pdf
3. <https://www.gov.kz>
4. МемСт Вашукевич Н. В. және басқалары. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ ЖЕРЛЕРІН ПАЙДАЛАНУҒА ТАЛДАУ //International agricultural journal. – 2021. – Т. 64. – №. 3.
5. <https://kaz.zakon.kz/ukimet/6019313-elmzde-auyldy-aumatardy-damytudy-2023--2027-zhyldara-arnalan-tzhyrymdamasy-zrlend.html>
6. <https://egemen.kz/article/343200-auyl-aymaqty-damytudynh-tiimdi-dgoly-qaysy>

СИСТЕМА УПРАВЛЕНИЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТЬЮ СТРАНЫ

¹ Мохсени Захир «Деловое администрирование» (ЕМВА)

² Джангарашева Назымкуль Владимировна, д.э.н., профессор

^{1 2} Казахский национальный аграрный исследовательский университет

Аннотация. Основной целью при проведении исследования явилось изучение современного состояния аграрного сектора экономики в стране, отражение основных проблем и перспектив обеспечения продовольственной безопасности. При проведении исследования в работе применялись различные методы, основными из которых являются метод абстракции, дедукции и индукции, статистический анализ показателей, прогнозирование.

Түйін

Зерттеудің негізгі мақсаты азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудің негізгі проблемалары мен перспективаларын көрсете отырып, елдегі экономиканың аграрлық секторының ағымдағы жағдайын зерттеу болды. Зерттеу барысында әртүрлі әдістер қолданылды, олардың негізгілері абстракция, дедукция және индукция әдісі, көрсеткіштерді статистикалық талдау, болжау.

Summary

The main objective of the study was to study the current state of the agricultural sector of the economy in the country, reflect the main problems and prospects for ensuring food security. In conducting the study, various methods were used in the work, the main ones being the method of abstraction, deduction and induction, statistical analysis of indicators, forecasting.

Продовольственную безопасность, как социально-экономическую категорию, рассматривают в системе социальных, экономических, организационных, экологических и других факторов, которые ускоряют или замедляют развитие АПК и покупательной способности населения. Проблема обеспечения продовольственной безопасности в Казахстане актуализируется на самом высоком уровне. Так, К.К. Токаев в 2022 году в Послании Народу Казахстана заметил: «В ближайшие три года нужно кардинально решить вопрос обеспечения продовольственной безопасности страны. Это первая и самая главная задача, которая стоит перед правительством и акимами. Если страна не будет в полной мере обеспечена продуктами питания собственного производства, никакие меры по сдерживанию инфляции не помогут» [1].

Проблемные зоны управления продовольственной безопасностью в современном Казахстане состоят:

- в отсутствии взаимосвязи стратегических и региональных систем управления;
- слабом уровне информационного взаимодействия населения, бизнеса, государственных органов власти и их вовлеченности в принятие решений;
- низкой квалификации государственных служащих.

Ключевой фактор оценки уровня продовольственной безопасности страны — это стоимость, структура и состав потребительской корзины.

Потребительская корзина Казахстана установлена законодательно. Определить стоимость потребительской корзины возможно исходя из величины прожиточного минимума, который используется для исчисления размеров базовых социальных выплат (40 567 тенге). 55% от этой суммы составляют сумму в 22 311 тенге, что и составляет стоимость продуктов, входящих в потребительскую корзину, проблема в том, что это средневзвешенная цена, в реальности имеет место серьезная диспропорция между планами и фактической стоимостью [2].

Содержание потребительской корзины включает 43 наименования продуктов. Этот список пересматривают каждые лет пять и вносят в него определенные изменения.

Продовольственная безопасность напрямую влияет на жизни людей. От нее зависит доступность и качество пищи для населения. Таким образом, улучшение управления продовольственной безопасностью способствует улучшению качества жизни и общественного благополучия в регионе.

Заниженные стандарты потребления продовольствия в Казахстане серьезно влияют на уровень доверия к социальной политике. Расходы на отдельные товары в структуре прожиточного минимума внушают определенные сомнения. Согласно показателю, человеку на целый месяц достаточно купить говядину на 3 тыс. тенге (1,25 кг), макароны – на 351 тенге (0,36 кг), гречневую крупу – на 56 тенге (0,17 кг), рис – на 365 тенге (0,78 кг) и так далее.

По данным Национального бюро статистики Казахстана, по измерениям уровня жизни во второй квартале 2023 года расходы казахстанцев в среднем на душу населения за квартал составили 260 835 тенге. При этом расходы на продукты питания из них составили 51,9 процента, или 135 373 тенге. Эта сумма серьезно превышает прожиточный минимум [3].

Есть выраженная диспропорция при расчете содержимого продовольственной корзины в РК. Количество наименований в корзине составляет обычно не менее 100 пунктов, в Казахстане же этот показатель мал. И серьёзных попыток для изменения ситуации не предпринимается. В планах правительства есть идея увеличения списка продуктов с 43 до 50.

Пищевой аспект – это неотъемлемая часть концепции продовольственной безопасности, при формировании которой следует учитывать то, какой уровень питания населения положен в основу планирования. Минимально необходимому

уровню обеспеченности населения продуктами питания соответствует продовольственный компонент «потребительской корзины».

В этой связи стали актуальными вопросы процесса планирования развития страны и регионов, где необходимо учитывать оценочные параметры обеспеченности населения продовольствием, показатели качества и безопасности, реальные возможности воспроизводственной системы страны, ресурсный потенциал. В данном случае остро стоит вопрос о наличии качественных данных, открытости и доступности, возможности их обработки и интерпретации. Решения в данном направлении должны приниматься на основе доказательности и обоснованности в разрезе обеспечения продовольственной безопасности на страновом, региональном уровнях с детализацией спроса различных социальных групп.

Следовательно, на данном этапе развития страны важность исследования вопросов, обеспечения продовольственной безопасностью возможно посредством создания ускоренного развития всех сфер агропромышленного комплекса, повышения его инновационной составляющей, конкурентоспособности, что, в конечном итоге, станет базисом коллективной безопасности, повысит уровень жизни, доходы населения.[4,5,6] Эти проблемы является одной из актуальных задач экономической науки, что и предопределило выбор темы исследования, его теоретическую и практическую значимость.

По данным Минсельхоза РК, в 2023 году по 10 товарным позициям внутренний рынок Казахстана был обеспечен на 100% и более, тогда как по 14 продовольственным товарам обеспеченность составляла 80% и более. При этом по 5 товарным позициям наблюдается импортозависимость, по которым министерством ведется системная работа по наращиванию объемов производства и импортозамещению. Например, такие развитые государства, как Финляндия, Ирландия, Норвегия, Великобритания и Япония, являясь чистыми импортерами продовольствия, имеют высокий уровень продовольственной безопасности.[7]

Таблица 1. Глобальный индекс продовольственной безопасности в 2022 году

Страна	Рейтинг	Оценка
Финляндия	1	83,7
Ирландия	2	81,7
Норвегия	3	80,5
Япония	6	79,5
Великобритания	9	78,8
Казахстан	32	72,1

Примечание: оценка из 100; всего в рейтинге участвуют 113 стран Источник: *Economist Intelligence Unit*

Вместо самообеспечения в международной практике используется подход, который учитывает 4 ключевых критерия: (i) доступность (в плане платежеспособности домохозяйств); (ii) физическое наличие; (iii) качество и

безопасность продовольствия; и (iv) уровень устойчивости и адаптации к изменениям климата.

Следует подчеркнуть, на наш взгляд необходимо перенаправить меры по импортозамещению и по защите отечественных производителей на расширение экспорта конкурентоспособной сельхозпродукции. Самое главное – это добиться того, чтобы объемы экспорта продовольствия Казахстана значительно превышали объемы импорта.

Список использованной литературы

1. Послание Главы Государства К.К. Токаева Народу Казахстана «Справедливое Государство. Единая Нация. Благополучное Общество». Режим доступа: <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-181130> (дата обращения 13. 10.2023)

2. Об утверждении Правил расчета величины прожиточного минимума и установлении фиксированной доли расходов на непродовольственные товары и услуги. Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1500011944> (дата обращения 13. 10.2023)

3. □ Расходы и доходы населения Республики Казахстан (II квартал 2023г.). Режим доступа: <https://stat.gov.kz/ru/industries/labor-and-income/stat-life/publications/> (дата обращения 13. 10.2023) Абдиев М.Ж. Принципы и механизмы обеспечения продовольственной безопасности в условиях интеграции / М.Ж. Абдиев, Н.С. Эсенбаев // Наука. Образование.Техника. – 2016. – № 2. – С. 139-146. 2.

4. Анфиногентова, А.А. Продовольственная безопасность России: проблемы и перспективы / А.А. Анфиногентова, О.В. Ермолаева, Н.А. Киреева и др. / Под ред. А.А. Анфиногентовой. – Саратов: Изд-во Саратовского университета, 2004. – 244 с.

5. Самойлов, А.А. Обеспечение продовольственной безопасности как одно из условий устойчивого экономического развития РФ // Финансы и кредит. – 2003. – № 15. – С. 72-77.

6. Серова, Е. Продовольственная безопасность страны: агроэкономический аспект / Е. Серова, И. Храмова и др. / Институт экономики переходного периода. – М., 2001. – 137 с.

7. Как обеспечить продовольственную безопасность в Казахстане? https://halykfinance.kz/download/files/analytics/ac_sec.pdf

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АУТСОРСИНГТІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ

Шалгимбаева К. Б., Тогжигитова К.Б.

Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университеті

Еуразиялық технологиялық университеті

Андатпа: Мақалада қазақстандық аутсорсингтік қызметтер нарығының жай-күйі қарастырылады, Қазақстанда аутсорсингті қолданудың артықшылықтары, кемшіліктері мен перспективалары зерттеледі.

Кіріспе. Жаһандану және бәсекелестіктің өсуі дәуірінде бизнесті тиімді басқарудың құралдары одан әрі даму үшін өте маңызды. Осындай құралдардың бірі – аутсорсинг болып табылады. Бәсекелестік шиеленіскен жағдайда кәсіпорындар мен ұйымдар сыртқы орта жағдайларының үнемі өзгеруін ескеруі керек. Бәсекеге қабілеттілікті қолдау және экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мақсатында, олардың шығындары мен инвестицияларын айтарлықтай арттырмай, компания менеджерлері даму стратегиясын таңдағанда аутсорсингті стратегиялық басқару элементтерінің бірі ретінде пайдалану туралы ойлайды. Қазіргі уақытта аутсорсинг қызметтер нарығында айтарлықтай кең таралды және көптеген компаниялар оны өздерінің бизнес-процестерін ұйымдастырудың тиімділігін арттыру мақсатында қолданады. Аутсорсинг қатаң бәсекелестік жағдайында жоғары тиімді және бәсекеге қабілетті ұйымдарды құрудың заманауи әдістемесі ретінде қарастырылады.

Материалдар және зерттеу әдістері. Мақала жазу барысында осы тақырыпқа арналған ресейлік және қазақстандық ғалымдардың еңбектері зерттелді. Мақаланы жазу кезінде талдау, салыстыру, жалпылау сияқты жалпы ғылыми зерттеу әдістері қолданылды. Аутсорсингтің тиімділігін бағалау әдістерін зерттеуге жүйелі тәсіл қолданылды.

Жеке кәсіпкерлер мен шағын және кейде ірі бизнес аутсорсингті жиі пайдаланады, өйткені бұл штаттық қызметкерлерді жалдаудан гөрі тиімдірек және оңай. Кадр мамандарының, копирайтерлердің, бухгалтерлердің, жүйелік әкімшілердің, клинерлердің, аудармашылардың, жүргізушілердің және тағы басқа қызметтері аутсорсингке берілуі мүмкін.

Процестерді аутсорсингке беру арқылы ұйымдардың бірнеше мақсаты бар: негізгі міндеттермен жұмыс істеу үшін адами және қаржылық ресурстарды босату. Бейінді емес міндеттер аутсорсерлердің мойнына түседі, ал ұйым тиімдірек жұмыс істей алады және жаңа бағыттарды дамыта алады [1].

Аутсорсинг белгілі бір қызметтер үшін мамандандырылған компанияларға жүгінуді білдіреді. Бұл ретте аутсорсингтік фирманың клиенті қызметкерлерге және өз мақсаттарына қатысты талаптарды баяндай отырып, тапсырманы тұжырымдайды. Аутсорсинг фирмасы клиенттік компанияда уақытша жұмыс істейтін қажетті қызметкерлерді «жалға береді». Ынтымақтастық алдында

тараптар қызметкерлердің жұмыс бағаларын, сондай-ақ мерзімдері мен өзара міндеттерін көрсете отырып, шартқа қол қояды.

Аутсорсингтің артықшылықтары. Компанияның шығындары азаяды. Ол енді персоналды кеңейтуді және кіші бөлімшелердің қолдауын қажет етпейді. Кейде аутсорсинг транзакциялық шығындарды да азайтады. Сонымен қатар, компания бірқатар тұрақты шығындарды мерзімді шығындарға айналдыру мүмкіндігіне ие болады.

Компанияның ресурстары оның негізгі процестеріне шоғырланады, операциялық бақылау жақсарады. Бұл фирманың стратегиялық дамуында маңызды рөл атқарады. Жаңа шешімдерді енгізу оңайырақ болады. Басқару процестері жеделдетіледі.

Қолданылатын технологиялар жетілдірілуде. Штатта белгілі бір салада кәсіпқойлар болмаған жағдайда, олар «сырттан» жалдануы мүмкін. Келісімшарт бойынша аутсорсинг компаниясы өз қызметкерлерінің жұмысын қатаң бақылауы керек болғандықтан, жалдаушы фирманың клиенттері жоғары сапалы қызмет көрсету мүмкіндігіне ие болады.

Аутсорсингтің кемшіліктері. Кейде фирманың шығындары артады. Бұл компания аутсорсерге өз функцияларының шамадан тыс көлемін беретін жағдайда орын алады. Аутсорсингтік бағдарламаға ауыспас бұрын, фирма басшылары ықтимал шығындарды нәтижеге сәйкес егжей-тегжейлі есептеуі керек. Транзакциялық сипаттағы шығындардың өсуі жоққа шығарылмайды. Сондай-ақ, аутсорсинг фирмасында банкроттық қаупі бар [2].

Берілген процестерді бақылау ішінара немесе толығымен жоғалады. Өндіріс процестерінің басқару процестерімен байланысы жоғалады.

Барлық өндірістік процестер бір жерде шоғырлануы мүмкін. Нәтижесінде бизнес-процестер баяулайды және күрделене түседі.

Аутсорсингтік қатынастар заңмен реттелмейді. Осы ерекшелігіне байланысты көптеген фирма басшылары мұндай қызметтерді пайдаланудан қорқады, өйткені үшінші тарап орындаушылары келісімшартты бұзуы немесе коммерциялық құпияның шығып кетуіне жол беруі мүмкін.

«Халықты жұмыспен қамту саласында аутсорсингтік қызметтерді ұйымдастыру және қаржыландыру Қағидаларына» сәйкес 01.07.2023 жылдан бастап ҚР Жұмыспен қамту саласында аутсорсингтік қызметтерді ұйымдастыру және қаржыландыру тәртібі айқындалды [3].

Аутсорсингтік компаниялар ұсынатын танымал қызметтер - жарнама бизнесі, желілік персоналды қамтамасыз ету және бухгалтерлік есеп. Бүгінгі таңда қазақстандық бизнеске функцияларды бөгде мердігерлерге беру бойынша кең мүмкіндіктер бар: Бухгалтерлік есеп пен персоналды басқарудан бастап, егер ірі кәсіпорындар туралы айтатын болсақ, өндірістік процестердің барлық блоктарын сыртқы компанияға беруге дейін.

Қазақстан нарығында қазіргі заманғы кәсіпорындардың 90%-дан астамы кем дегенде бір бизнес-процестің аутсорсингін пайдаланады. Аутсорсинг қызметтерін ұсынатын провайдер компаниялар сапаға жауап береді, сондықтан

олар өз қызметкерлерінің кәсіби білім деңгейін үнемі арттыруға мүдделі. Соның арқасында тапсырыс берушілер тәжірибелі мамандардан үздіксіз қызмет көрсетеді.

Функциялар мен процестердің бір бөлігін провайдерлерге беру компанияны икемді етеді. Елдегі экономикалық немесе нарықтық жағдай өзгерген жағдайда ұйым оңай бейімделеді. Аутсорсинг компанияның құрылымын жеңілдетеді, оны қажет болған жағдайда күрделі шығындарсыз қайта құруға мүмкіндік береді. Қазір Қазақстан әлемдік қоғамдастыққа бұрын көптеген корпорациялар мен компаниялар пайдаланған басымдықтардың өзектілігін жоғалтқанын көрсетіп отыр [4].

2022 жылдың екінші жартыжылдығындағы геосаяси оқиғаларға байланысты Қазақстан Республикасының аумағында бизнес - процестерді аутсорсингке беруге шетелдік бизнестің мүдделілігі айтарлықтай өсті. Қазақстанда бухгалтерлік қызметтердің аутсорсингіне сұраныс көбінесе елдің қаржылық есебінің ерекшеліктерімен түсіндіріледі. Бұдан басқа, 2023 жылы республика Үкіметі заңнамаға бизнес ескеруі қажет бірқатар маңызды түзетулер енгізді. Қазақстанда бухгалтерлік және салықтық есепте өзгерістер болды: Қаржы ұйымдарының бухгалтерлік есеп және қаржылық есеп беру жоспары түзетілді.

Халықаралық стандартқа сәйкес сату үшін шағын және орта бизнес балансында бар қаржылық активтердің есебі өзгерді;

Шағын және шағын кәсіпкерлік субъектілерінің қызметкерлері үшін жалақыдан бірыңғай төлем енгізілді;

Төлем тағайындау кодтары өзгерді (атап айтқанда, өзгерістер цифрлық активтерді сатып алу мен сатуға әсер етті).

2023 жылы Қазақстанда бухгалтерлік есепте басқа да өзгерістер жоспарлануда. Мысалы, активтерді сату кезінде (қорлар ретінде) қорларды бір жаққа босатуға арналған жүкқұжат ресімделеді деп болжанады. Активтерді қабылдау-беру актілері пайдаланылмайды.

Аутсорсингтік компания ел заңнамасындағы, Қазақстанның салық және бухгалтерлік есебіндегі өзгерістер мен толықтырулардың тұрақты мониторингі функциясын өзіне алады, қателерді, шатасулар мен айыппұлдарды болдырмауға көмектеседі. Сондықтан бизнес бухгалтерлік есепті халықаралық деңгейде біліктілігі мен тәжірибесі жоғары мамандарға тапсыруды жөн көреді [5].

Қазақстанда жұмыс істеп тұрған шетелдік компаниялардың саны өткен жылы 18,5% - ға артты. Жаңа клиенттердің талаптары ойыншыларды қызмет көрсету тәсілін өзгертуге мәжбүр етеді және оны халықаралық деңгейге жақындатады. Қазірдің өзінде нарықтағы сұраныс халықаралық желінің бөлігі болып табылатын компаниялардың пайдасына қайта бөлінуде. Барлық елдерде қызмет көрсетудің бірыңғай стандарттары жергілікті нарықта клиент үшін күресте маңызды артықшылыққа айналады.

Аутсорсинг компанияларына жаңа клиенттердің басты талаптары - байланыс орталығының болуы, бір арналы, мамандардың жоғары сараптамасы

және клиенттерге қызмет көрсету жылдамдығы. Жоғары бәсекелестік пен қысқа мерзімдер бизнесті ескі алгоритм бойынша жұмыс істей алмауына, қызмет көрсету тәсілін қайта қарауға, қызметтер портфелін кеңейтуге байланысты ішкі бизнес-процестерді қайта құруға мәжбүр етеді. Нарық өзгеруді әрі қарай жалғастыра береді және қайта бөлінеді. Әр жылы ол талапшыл болып келеді. Жеңіске жететін компаниялар - өз клиенттеріне ең тиімді шешімдер ұсына алатын және қызмет көрсету сапасы еуропалық және американдық кәсіпорындармен тең болатын компаниялар болады.

Қорытынды. Қазіргі таңда Қазақстанның аутсорсинг нарығы өз дамуының бастапқы кезеңін артта қалдырды. Сарапшылардың болжамдарына сәйкес, алдағы жылдары оған динамикалық өсім күтілуде. Жалпы алғанда, аутсорсинг - бұл ұйымға өз қызметімен тікелей байланысты мәселелерді шешуге, шығындарды азайтуға және бәсекеге қабілеттілікті арттыруға мүмкіндік беретін қазіргі заманғы үрдіс болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. М.П. Вышковская «аутсорсинг как современный инструмент повышения эффективности бизнеса» Тюмень « Экономика и бизнес» теория и практика 2017г. №8 стр 28-32.

2. Максимова И. Изменение риска аутсорсинга учета и их функции в РК. <https://uninstall.com./acadi%202023>

3. «Об утверждении Правил организации и финансирования аутсорсинга услуг в сфере занятости населения» Приказ Заместителя Премьер-Министра, Министра труда и социальной защиты населения РК от 13 июня 2023 года № 217.

4. Парахин О. « Бизнес с умом и аутсорсинг в Казахстане», Центр деловой информации. Капитал. 2018г.

5. Берцовская А.Ю. «Аутсорсинг как движущая сила совершенствования в конкурентных преимуществах современного бизнеса». Международный научный журнал. «Наука через призму времени». №7, 2017 г.

ОСОБЕННОСТИ И ПРЕИМУЩЕСТВА АУТСОРСИНГА В КАЗАХСТАНЕ

Шалгимбаева К. Б., Тогжигитова К.Б.

Казахский национальный аграрный исследовательский университет
Евразийский технологический университет

Аннотация: В статье описывается состояние казахстанского рынка аутсорсинговых услуг и рассматриваются преимущества и недостатки аутсорсинга.

Ключевые слова: аутсорсинг, деловой процесс, рынок аутсорсинговых услуг.

FEATURES OF OUTSOURCING IN KAZAKHSTAN

Shalgimbayeva K.B., Togzhitova K.B.

Kazakh National Agrarian Research University
Eurasian Technological University

Abstract. The article describes the state of the Kazakhstan market for outsourcing services and examines the advantages and disadvantages of outsourcing.

Key words: outsourcing; business process; outsourcing services market.

Аннотация: В статье рассматривается состояние Казахстанского рынка аутсорсинговых услуг, исследованы преимущества, недостатки и перспективы применения аутсорсинга в Казахстане.

Введение. В эпоху глобализации и роста конкуренции инструменты для эффективного управления бизнесом очень важны для дальнейшего развития. Одним из таких инструментов является аутсорсинг. В условиях обострения конкурентной борьбы предприятия и организации должны учитывать постоянное изменение условий внешней среды. В целях поддержания конкурентноспособности и обеспечения экономической безопасности, значительно не увеличивая свои расходы и инвестиции, менеджеры компаний при выборе стратегии развития задумываются об использовании аутсорсинга как одного из элементов стратегического управления. В настоящее время аутсорсинг получил значительное распространение на рынке услуг, и все больше компаний применяют его с целью повышения эффективности организации своих бизнес процессов. Аутсорсинг рассматривается как современная методология создания высокоэффективных и конкурентноспособных организаций в условиях жесткой конкуренции

Материалы и методы исследования. В процессе написания статьи были

изучены труды российских и казахстанских ученых, посвященные данной тематике. При написании статьи были использованы такие методы общенаучного исследования как анализ, сравнение, обобщение. Применен системный подход к изучению методов оценки эффективности аутсорсинга.

Аутсорсингом часто пользуются ИП и небольшие, а порой и крупные бизнесы, поскольку это выгоднее и проще, чем нанимать штатных сотрудников. На аутсорсинг могут передаваться услуги кадровых специалистов, копирайтеров, бухгалтеров, системных администраторов, клинеров, переводчиков, водителей и др.

Передавая процессы на аутсорсинг, организации преследуют несколько целей: Высвобождение человеческих и финансовых ресурсов для работы над основными задачами. Непрофильные задачи лягут на плечи аутсорсеров, а организация сможет работать эффективнее и развивать новые направления [1].

Аутсорсинг подразумевает обращение в специализированные компании за определёнными услугами. При этом клиент аутсорсинговой фирмы формулирует задачу с изложением требований в отношении сотрудников и своих целей. Фирма-аутсорсер «передаёт в аренду» нужный персонал, временно работающий на компанию-клиента. Перед сотрудничеством стороны подписывают договор с указанием цен на работу сотрудников, а также сроков и взаимных обязанностей.

Преимущества аутсорсинга. Уменьшаются расходы фирмы. Она больше не нуждается в расширении персонала и поддержке второстепенных подразделений. Иногда аутсорсинг снижает транзакционные издержки. К тому же фирма обретает возможность превращения ряда постоянных своих издержек в периодические.

Ресурсы компании концентрируются на её главных процессах, улучшается операционный контроль. Это играет важную роль в стратегическом развитии фирмы. Становится проще внедрять новые решения. Процессы управления ускоряются.

Совершенствуются применяемые технологии. При отсутствии в штате фирмы профессионалов в определённой сфере они могут быть наняты “со стороны”. Поскольку компания-аутсорсер по договору должна строго контролировать работу своего персонала, клиенты нанимающей фирмы имеют шансы на высококачественное обслуживание.

Недостатки аутсорсинга. Иногда расходы фирмы повышаются. Это имеет место в ситуации, когда компания делегирует аутсорсеру чрезмерный объём собственных функций. Перед переходом на аутсорсинговую программу руководители фирмы должны подробно просчитать вероятные затраты, сопоставив их с результатом. Не исключается повышение издержек транзакционного характера. Также фирма-аутсорсер имеет при этом риск банкротства [2].

Частично либо полно утрачивается контроль переданных процессов. Утрачивается связь процессов производства с процессами управления.

Все производственные процессы могут сконцентрироваться в едином месте. В результате замедляются и усложняются бизнес-процессы.

Аутсорсинговые отношения почти не регулируются законодательством. Из-за этой их особенности множество руководителей фирм опасаются использования таких услуг, поскольку сторонние исполнители могут нарушить договор либо допустить утечку коммерческой тайны.

Согласно "Правил организации и финансирования аутсорсинговых услуг в сфере занятости населения" с 01.07.2023 года определен порядок организации и финансирования аутсорсинговых услуг в сфере занятости РК [3].

Популярные услуги, предоставляемые компаниями-аутсорсерами - рекламный бизнес, предоставление линейного персонала и бухгалтерия. На сегодняшний день казахстанскому бизнесу доступны широкие возможности по делегированию функций сторонним подрядчикам: от бухгалтерии и управления персоналом до передачи внешней компании целых блоков производственных процессов, если речь идет о крупных предприятиях.

На рынке Казахстана более 90% современных предприятий используют аутсорсинг хотя бы одного бизнес-процесса. Компании-провайдеры, предоставляющие услуги аутсорсинга, отвечают за качество, поэтому заинтересованы в постоянном повышении уровня профессиональных знаний своих сотрудников. Благодаря чему заказчики получают бесперебойное оказание услуг от опытных специалистов. Передача части функций и процессов провайдерам делает компанию более гибкой. В случае изменения экономической или рыночной ситуации в стране организация легче адаптируется. Аутсорсинг облегчает структуру компании, позволяя перестраивать ее по мере необходимости без серьезных затрат. Сейчас Казахстан демонстрирует мировому сообществу, что приоритеты, которыми пользовались ранее многие корпорации и компании, утратили актуальность [4].

В связи с геополитическими событиями во втором полугодии 2022 года на территории Республики Казахстан значительно выросла заинтересованность иностранного бизнеса в передаче бизнес-процессов на аутсорсинг. Востребованность аутсорсинга бухгалтерских услуг в Казахстане во многом объясняется особенностями финансового учета страны. Помимо этого, в 2023 году правительство республики внесло ряд важных поправок в законодательство, которые необходимо учитывать бизнесу. Произошли изменения в бухгалтерском и налоговом учете в Казахстане: скорректирован план счетов и финансовая отчетность для финансовых организаций;

Изменился бухучет финансовых активов, имеющих на балансе малого и среднего бизнеса, для продажи в соответствии с международным стандартом;

Введен единый платеж с заработной платы для работников субъектов микро- и малого предпринимательства;

Поменялись коды назначения платежей (в частности, изменения коснулись купли и продажи цифровых активов).

В 2023 году планируются и другие изменения в бухгалтерском учете в

Казахстане. Например, предполагается, что при реализации активов (в качестве запасов) будет оформляться накладная на отпуск запасов на сторону. Акты приема-передачи активов использоваться не будут.

Аутсорсинговая компания берет на себя функцию постоянного мониторинга изменений и дополнений в законодательстве страны, налоговом и бухгалтерском учете Казахстана, помогает избежать ошибок, путаницы и штрафов. Именно поэтому бизнес предпочитает передавать ведение учета специалистам с высокой квалификацией и опытом на международном уровне [5].

Главными требованиями новых клиентов к компаниям - аутсорсерам является наличие контакт-центра, одноканальность, высокая экспертиза специалистов и скорость обслуживания клиентов. Высокая конкуренция и сжатые сроки заставляют бизнес перестраивать внутренние бизнес-процессы из-за невозможности работать по старому алгоритму, пересматривать подход к сервису, расширять портфель услуг. Рынок продолжает меняться и перераспределяться.

Количество действующих иностранных компаний в Казахстане за последний год увеличилось на 18,5%. Требования, предъявляемые новыми клиентами, заставляют игроков менять свой подход к оказанию сервиса и приближают его к международному уровню. Уже сейчас спрос на рынке перераспределяется в пользу компаний, являющихся частью международной сети. Единые стандарты оказания сервиса во всех странах становятся значимым преимуществом в борьбе за клиента на локальном рынке.

Рынок продолжит меняться и перераспределяться. С каждым годом он становится более требовательным. Выигрывать будут компании, которые могут предложить своим клиентам максимально эффективные решения, а также сервис, сопоставимый с европейскими и американскими предприятиями.

Выводы. Казахстанский рынок аутсорсинга на сегодняшний день перешагнул начальную стадию своего развития. Согласно прогнозам экспертов, в ближайшие годы ему предрекают динамический подъем. В целом аутсорсинг - это современный тренд, который позволяет организации сконцентрироваться на решении задач, непосредственно связанных с её деятельностью, уменьшить затраты и повысить конкурентноспособность.

Список литературных источников

1. М.П. Вышковская «аутсорсинг как современный инструмент повышения эффективности бизнеса» Тюмень « Экономика и бизнес» теория и практика 2017г. №8 стр 28-32.
2. Парахин О. « Бизнес с умом и аутсорсинг в Казахстане», Центр деловой информации. Капитал. 2018г.
3. Максимова И. Изменение риска аутсорсинга учета и их функции в РК. <https://uninstall.com./acadi%202023>

4. Берцовская А.Ю. «Аутсорсинг как движущая сила совершенствования в конкурентных преимуществах современного бизнеса». Международный научный журнал. «Наука через призму времени». №7 2017 г.

5. «Об утверждении Правил организации и финансирования аутсорсинга услуг в сфере занятости населения» Приказ Заместителя Премьер-Министра, Министра труда и социальной защиты населения РК от 13 июня 2023 года № 217.

STATE REGULATION OF THE AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX ECONOMY AND INTEGRATION OF DIGITAL PLATFORMS IN KAZAKHSTAN

Chen Dongming

1st-year Master's student of the educational program 7M04125 – "Executive
MBA (Business Administration)"

Kazakh National Agrarian Research University

Almaty, Republic of Kazakhstan

Scientific supervisor: Karimova M.D., PhD, Associate Professor of Abai
Kazakh National Pedagogical University

Abstract. This article explores the mechanisms of state regulation in the AIC, focusing on traditional tools such as fiscal subsidies, price interventions, legal frameworks, and infrastructure investment. It also examines how the state integrates digital platforms to promote agricultural modernization and digital transformation.

Keywords: agro-industrial complex, state regulation, digital platform, Kazakhstan

ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ЭКОНОМИКИ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА И ИНТЕГРАЦИЯ ЦИФРОВЫХ ПЛАТФОРМ В КАЗАХСТАНЕ

Чэнь Дунмин

магистрант 1-курса по образовательной программе 7M04125 – «Деловое
администрирование» (ЕМБА) Казахского Национального аграрного

исследовательского университета

г. Алматы, Республика Казахстан

Научный руководитель: Каримова М.Д., PhD, ассоц.профессор

Казахского национального педагогического

университета имени Абая

Аннотация. В данной статье рассматриваются механизмы государственного регулирования АПК, с акцентом на традиционные инструменты, такие как фискальные субсидии, ценовые интервенции, законодательные рамки и инвестиции в инфраструктуру.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, государственное регулирование, цифровая платформа, Казахстан

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АГРОӨНЕРКӘСІП КЕШЕНІ ЭКОНОМИКАСЫН МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУ ЖӘНЕ ЦИФРЛЫҚ ПЛАТФОРМАЛАРДЫ ИНТЕГРАЦИЯЛАУ

Чэнь Дунмин

Қазақ Ұлттық аграрлық зерттеу университетінің
7M04125 – «Бизнес әкімшілендіру» (ЕМВА) білім беру
бағдарламасының

1-курс магистранты

Алматы қ., Қазақстан Республикасы

Ғылыми жетекші: Каримова М.Д., PhD, Абай атындағы
Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің қауымдастырылған
профессоры

Аңдатпа

Бұл мақалада агроөнеркәсіп кешеніндегі мемлекеттік реттеу тетіктері қарастырылады, атап айтқанда фискалдық субсидиялар, баға интервенциялары, құқықтық реттеулер және инфрақұрылымдық инвестициялар сияқты дәстүрлі құралдарға назар аударылады. Сонымен қатар, мемлекет ауыл шаруашылығын жаңғырту және цифрлық трансформацияны ілгерілету үшін цифрлық платформаларды қалай қолданатыны зерттеледі.

Түйінді сөздер: агроөнеркәсіптік кешен, мемлекеттік реттеу, цифрлық платформа, Қазақстан

Kazakhstan is a leading agricultural country in Central Asia, endowed with vast arable land, favorable climatic conditions, and rich natural resources [1]. The agro-industrial complex (AIC) is a strategic sector of the national economy, contributing significantly to GDP, ensuring food security, and playing a key role in export diversification. It encompasses crop production, livestock farming, processing industries, and related infrastructure. Importantly, the AIC also provides employment for millions in rural areas, serving as a foundation for rural development and poverty alleviation.

State regulation in Kazakhstan's agricultural sector has a long history, particularly during the post-Soviet transition, where the government introduced a variety of measures such as price stabilization programs, land reform, subsidies, tax incentives, and infrastructure investments. These policies aimed to support domestic producers, increase productivity, and promote regional equity. Over time, state intervention has also evolved to include support for cooperative farming, sustainable practices, and food quality standards.

However, traditional regulatory tools are increasingly facing limitations. Global competition has intensified, requiring domestic producers to adapt to international quality and efficiency standards. Climate change poses severe risks through irregular weather patterns, droughts, and soil degradation [2]. Rural depopulation and labor shortages further threaten the resilience of the AIC. In response to these multifaceted challenges, Kazakhstan has begun to shift toward digital transformation as a new avenue for policy implementation and sector modernization.

Digital platforms have emerged as powerful tools in this transformation process. They enable the collection and analysis of big data, improve transparency and

accountability in subsidy distribution, and connect farmers with markets, financial services, and information. Government-backed platforms like Qoldau facilitate access to state support, while private services such as Kaspi.kz offer e-commerce and digital payment solutions for agricultural producers [3]. At the same time, platforms like AgroMap provide real-time geospatial data to improve land use and crop planning.

Thus, the integration of digital platforms into state regulation strategies is not only a technological upgrade but a structural reform that redefines how agricultural policy is designed and delivered in Kazakhstan. This paper aims to explore this integration in depth, assess its effectiveness, and identify opportunities and challenges in using digital innovation to strengthen the AIC.

1. Core Mechanisms of State Regulation in the Agro-Industrial Complex

The government offers subsidies for crop cultivation, agricultural machinery purchases, and preferential loan interest rates to lower production costs. In 2023, Kazakhstan's agricultural budget reached 240 billion KZT, accounting for 7% of total state expenditure. Dedicated support is given to livestock, grain production, and irrigation upgrades [4].

The state maintains a national grain reserve system and purchases wheat, corn, and other crops at set prices to stabilize the market. For instance, in 2022, the government intervened through state-owned grain companies to avoid market panic. Export quotas are also enforced to ensure domestic supply. Laws such as the "Agricultural Development Law," "Rural Development Law," and "Land Code" establish the legal framework for policy implementation. These laws regulate land use, protect farmers' property rights, and encourage foreign investment in agriculture. Continuous investments are made in rural roads, irrigation systems, cold-chain logistics, and storage facilities. In 2023, the government launched the "Agricultural Logistics Modernization Program," focusing on regional hubs in southern Kazakhstan and Aktobe to enhance transport and storage efficiency.

2. Application and Potential of Digital Platforms in State Regulation

Qoldau is a flagship platform in Kazakhstan's agricultural digitalization. It allows farmers to apply for subsidies and monitor distribution online, ensuring transparency. As of 2024, over 300,000 users benefit from the platform, reducing paperwork by more than 30% annually [5].

AgroMap utilizes satellite imagery, meteorological data, and remote sensing to help farmers evaluate soil conditions, forecast yields, and optimize planting schedules. Government collaboration with the platform provides free data analysis for registered farmers, promoting scientific farming practices.

Kaspi.kz, Kazakhstan's leading fintech platform, extends services such as agricultural loans, micro-financing, and digital payments. In remote areas, the system enhances financial inclusion and minimizes risks associated with cash transactions[6].

3. The Launch and Initial Achievements of Kazakhstan's Digital Transformation

Kazakhstan's digital transformation policy began in 2017. In January 2017, the First President Nursultan Nazarbayev delivered a speech titled "Kazakhstan's Third Modernization: Global Competitiveness," placing digitalization at the core of a new phase of modernization [7]. In December of the same year, the government launched the "Digital Kazakhstan" national program for 2018–2022, which outlined five major priority areas: digitalization of traditional economic sectors, digital transformation of government governance and public services, development of a secure and efficient infrastructure for data transmission, processing, and storage, cultivation of human capital, and creation of a new technology ecosystem.

The program was allocated a budget of 109 billion tenge, with an additional 169 billion tenge invested by quasi-public sector entities. Under the guidance of the national program, Kazakhstan has achieved several outcomes in its digital transformation. In traditional economic sectors, 73.3% of farmland in North Kazakhstan has been managed through digital field maps. Seventeen livestock complexes have adopted technologies such as livestock microchip implantation, automated milk accounting systems, and electronic fencing. In the Almaty region, a "precision agriculture" demonstration cluster was established, incorporating digitalized production processes, meteorological big data, and automated harvesting based on field maps [8]. The Kazatomprom National Atomic Company has developed a "digital mine" system, integrating sensors and monitoring devices to centralize production data into an information system, enabling real-time production control.

4. Challenges in the Integration of Digital Platforms and State Regulation

The integration of digital platforms into the framework of state regulation in Kazakhstan's agro-industrial complex presents numerous challenges that span technological, infrastructural, institutional, and socio-economic dimensions. One of the primary obstacles is the digital divide between urban and rural areas. While cities benefit from relatively stable internet connectivity and access to modern digital tools, many rural regions—where most agricultural activities are concentrated—still suffer from poor infrastructure, low internet penetration, and limited access to digital devices. This creates significant inequalities in farmers' ability to benefit from government-supported digital platforms, resulting in the exclusion of small-scale and marginalized producers from digital services. Furthermore, there is a notable gap in digital literacy among rural populations, where many farmers lack the necessary skills to navigate complex platforms or utilize advanced technologies such as remote sensing, precision agriculture, or financial management tools embedded in digital ecosystems [9].

Additionally, the financial cost of adopting digital tools remains high for many small and medium-sized enterprises (SMEs) and individual farmers. Although platforms like Kaspi.kz and Qoldau offer affordable and user-friendly services, the initial investment in devices, software, and training remains a barrier. There is also resistance to change among older generations of farmers who are accustomed to traditional methods and may be skeptical of the benefits offered by digital tools. Language barriers further complicate accessibility, as many digital platforms are not fully localized into Kazakh or regional dialects, thereby alienating non-Russian-

speaking users. Finally, the rapid pace of technological development means that platforms must be constantly updated and maintained, requiring significant long-term investment and technical expertise from both the public and private sectors[10]. Without comprehensive policy support, targeted investment, and inclusive digital education, the integration of digital platforms into Kazakhstan's agro-industrial regulatory system risks widening existing inequalities and undermining the goal of sustainable and inclusive agricultural development.

The integration of state regulation and digital platforms is a crucial pathway for Kazakhstan's agricultural modernization. While traditional fiscal subsidies and market interventions have ensured short-term stability, the introduction of digital platforms has opened up new avenues for precision, efficiency, and transparency in the agro-industrial complex (AIC). Moving forward, the government should focus on policy innovation, technological guidance, and ecosystem collaboration to build an inclusive, efficient, and secure agricultural regulatory system that supports Kazakhstan's goals of food security and becoming a strong agricultural nation.

Firstly, the promotion of digital platforms must extend deeper into rural areas to solve the "last mile" problem of information access and technology adoption. This requires increased public investment in infrastructure such as fiber-optic networks, mobile signal towers, and data centers in rural regions. At the same time, the government should encourage public-private partnerships to facilitate the deployment of smart farming technologies, such as intelligent irrigation systems, satellite monitoring, and agricultural robotics, which will enhance automation and precision in farming practices.

Secondly, talent cultivation in agricultural digitalization should become a strategic priority. The state can establish dedicated programs like "Smart Agriculture" or "Agri-Information Systems" in universities and vocational schools. Additionally, short-term training programs for farmers should be expanded. Policy incentives should also be introduced to attract young tech professionals to work in rural areas and participate in platform development, operation, and maintenance, thus improving the overall digital capability across the agricultural value chain.

Thirdly, Kazakhstan should develop a unified and open national agricultural data platform. This platform should integrate multi-dimensional data such as land use, product pricing, weather forecasts, pest and disease warnings, and supply chain information. Through real-time updates and shared access, this platform can facilitate better coordination between government bodies, businesses, and farmers. Furthermore, big data analytics can be leveraged to enhance policy targeting, optimize subsidy allocation, and improve market regulation and risk management.

In addition, data security and privacy must be addressed. As digital platform usage expands, farmers' production data, financial records, and transaction histories become valuable digital assets. The government must enact and enforce laws that protect farmers' data ownership and regulate how platform operators use data, preventing misuse, data monopolies, or unauthorized exploitation.

Finally, international cooperation is essential for accelerating Kazakhstan's agricultural digital transformation. Through initiatives such as the Belt and Road and the Digital Silk Road, Kazakhstan can adopt advanced technologies and digital governance practices from countries like China, Israel, and the Netherlands. It can also promote the construction of cross-border agricultural e-commerce platforms and work toward the standardization of export processes, thereby enhancing the competitiveness of domestic agricultural products in the global market.

In conclusion, the coordinated development of state regulation and digital platforms represents the only viable path to achieving high-quality growth in Kazakhstan's agricultural sector. With a strategic approach to policymaking, technological investment, and ecosystem development, Kazakhstan has the potential to build a modern, efficient, and globally competitive agricultural system.

References

1. Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan, Bureau of National Statistics, 2021. Official information resource of the Prime Minister of the Republic of Kazakhstan. URL: <https://primeminister.kz/kz/news/2021-zhyldyn-korytyndysy-boyynsha-munay-salasynda-munay-ondiru-kolemi-857-mln-tonna-dengeyinde-bolady-dep-kutilude-energetika-ministrigi-2211223>
2. Evans R.S., Gawer A. (2016). The Rise of the Platform Enterprise: A Global Survey. The Center for Global Enterprise.
3. Parker G. G., Marshall W. Van Alstyne, Sangeet Paul (2016) Choudary Platform Revolution: How Networked Markets Are Transforming the Economy - and How to Make Them Work for You. W.W. Norton & Company.
4. World Bank. (2022). Kazakhstan: Agriculture Sector Review. Washington, DC: World Bank Group.
5. Qoldau.kz. (2024). Digital Agricultural Services in Kazakhstan. Retrieved from <https://qoldau.kz>
6. Kaspi.kz. (2023). Annual Report. Retrieved from <https://kaspi.kz>
7. Government of the Republic of Kazakhstan. (2017). Digital Kazakhstan State Program 2018–2022. Ministry of Digital Development, Innovations and Aerospace Industry. Retrieved from <https://digitalkz.kz>
8. Ilyassova I., Satkey T., Zhexembayeva N. Legal Aspects of Protecting Digital Entrepreneurship in the Global Context // Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. Law Series, 2025, Vol. 150, No. 1, pp. 49–60.
9. Zhumanov, B., & Abdrakhmanova, A. (2021). The role of digital technologies in agricultural policy in Kazakhstan. Journal of Central Asian Studies, 18(2), 112–128.
10. Arenkov I.A. Transformation of Enterprise Management Systems during the Transition to a Digital Economy // Russian Entrepreneurship, No. 5, 2018, pp. 56–64.

РАЗВИТИЕ ЛИЧНОГО ПОДСОБНОГО ХОЗЯЙСТВА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

¹Шаймұрат Жанна магистр «Деловое администрирование» (ЕМВА)

²Джангарашева Назымкуль Владимировна, д.э.н., профессор

^{1 2}Казахский национальный аграрный исследовательский университет

Аннотация. Рыночные отношения оказали влияние и на сельскохозяйственное производство страны, в связи с этим, исследования мелкотоварного сектора рыночной экономики в направлении личного подсобного хозяйства и его кооперации с коллективным производством нуждаются в дальнейшем углублении и расширении.

Түйін. Нарықтық қатынастар елдің ауылшаруашылық өндірісіне де әсер етті, осыған байланысты нарықтық экономиканың ұсақ тауарлық секторын жеке қосалқы шаруашылық бағытында зерттеу және оның ұжымдық өндіріспен кооперациясы одан әрі тереңдетуді және кеңейтуді қажет етеді.

Summary. Market relations have also influenced the country's agricultural production, in this regard, research into the small-scale sector of the market economy in the direction of personal subsidiary farming and its cooperation with collective production needs further deepening and expansion.

В формировании многоукладной аграрной экономики в Республике Казахстан особое место принадлежит личному подсобному хозяйству. Личное подсобное хозяйство является наиболее массовой и прогрессивно развивающейся хозяйственной формой производства в агропромышленном комплексе. Они особенно восприимчивы к новым экономическим отношениям и быстро приспосабливаются к рыночной конъюнктуре, так как находятся, с одной стороны, в прямой зависимости от экономического состояния предприятий аграрного сектора, а с другой - от уровня потребности сельских семей в продуктах питания и денежных доходах. «Личное подсобное хозяйство – вид непредпринимательской деятельности гражданина и членов его семьи по производству и переработке сельскохозяйственной продукции на земельном участке, расположенном в населенном пункте, для собственного потребления и реализации для удовлетворения личных нужд без использования труда наемных работников»[1]



Рисунок 1 Меры поддержки личного подсобного хозяйства в Республике Казахстан.

Разрабатываемый проект развития агропромышленного комплекса будет включать меры поддержки личных подсобных хозяйств.

По данным Министерства сельского хозяйства Республики Казахстан, в настоящее время общий объем производства молока в РК составил 3,9 млн тенге, в том числе производство молока личных подсобных хозяйств составило 3 млн тонн (76% от общего объема производства молока).

Производство семечковых и косточковых плодов по всем категориям хозяйств составило 278,7 тыс. тонн, в ЛПХ - 96,4 тыс. тонн (34,6%).

Объем производства плодов ягодных культур по всем категориям хозяйств составил 22,3 тыс. тонн, в ЛПХ - 20,5 тыс. тонн (92%).

Производство орехов по всем категориям хозяйств составило 3,8 тыс. тонн, в ЛПХ - 2,8 тыс. тонн (73%).

Овощей в прошлом году произвели 4,3 млн тонн, в том числе в ЛПХ – 1,6 млн тонн (37,2%).

Картофеля в республике произвели 3,9 млн тонн, в том числе в ЛПХ - 2 млн тонн (53,2%).

Между тем отсутствие правового статуса, официальной регистрации или учета ЛПХ ограничивают им доступ к коммерческим финансовым инструментам, льготным кредитам, – продолжила ученый перечислять административные и финансовые барьеры на пути развития ЛПХ.[3] У них постоянно нет средства возможности на приобретение качественных семян, удобрения, корма, обновлять сельхозтехнику и оборудование. Нет денег для расширения производства, повышения производительности труда за счет использования новых технологий.

По данным ФАО (Продовольственная и сельскохозяйственная организация ООН) около 80% продовольственных товаров в мире производится семейными фермерскими хозяйствами. В законодательстве Казахстане нет такого понятия как семейное фермерское хозяйство. Но под это определение у нас подпадают личные подсобные и мелкие крестьянские хозяйства,

осуществляющие свою деятельность без найма рабочей силы, то есть производящие сельхозпродукцию силами членов одной семьи. При этом в Казахстане на совокупную долю личных подсобных и мелких крестьянских хозяйств приходится львиная доля производства продовольственных товаров – тоже около 70-80%.

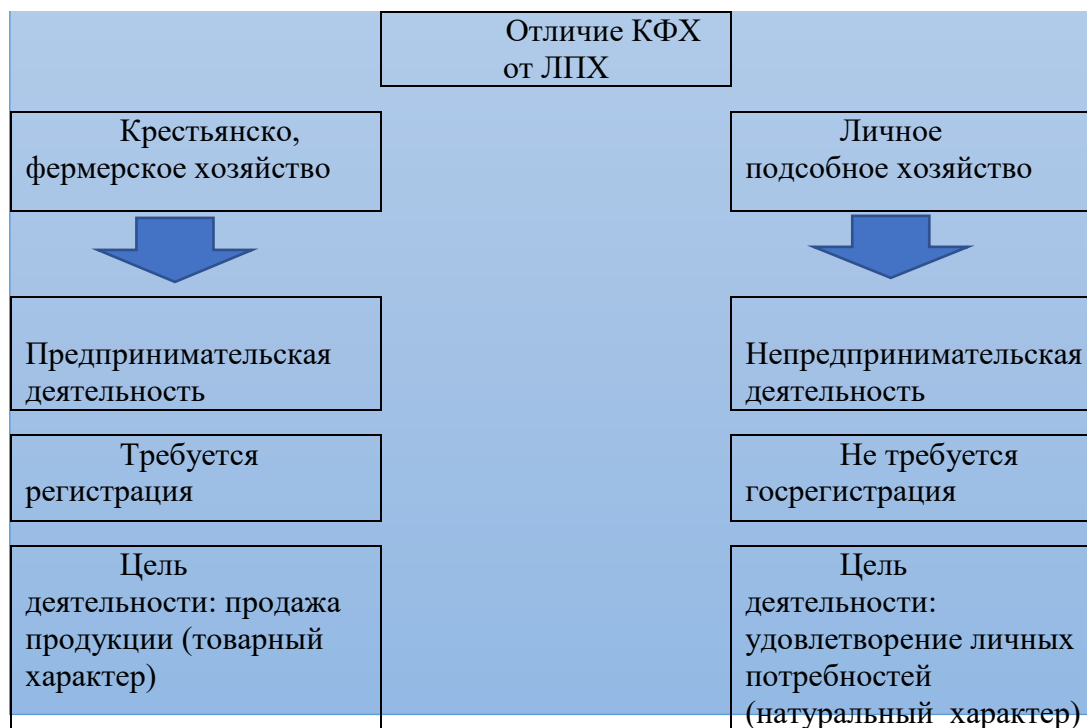


Рис 2 Отличительные характеристики КФХ от ЛПХ

В целом, на долю ЛПХ приходится почти половина валовой продукции всего сельского хозяйства. При этом, в отличие от организованных агроформирований Рис.2, тех же крестьянских хозяйств или юридических лиц, ЛПХ делают это без всякой государственной поддержки.

К сожалению, сегодня они вынуждены реализовывать свою продукцию по заниженным ценам посредникам, одновременно приобретая товары для производства (семена, удобрения, ветпрепараты и т.п.) по завышенным ценам.

Законопроект направлен на поддержку ЛПХ, на повышение доходов сельчан, ведущих ЛПХ. В частности, предусмотрены меры стимулирования кооперации ЛПХ.

Понятие «личное подсобное хозяйство» определено в Земельном Кодексе как вид деятельности для удовлетворения собственных нужд на земельном участке, расположенном в сельской местности и пригородной зоне.

Гражданам Республики Казахстан безвозмездно предоставляются земельные участки для ведения личного подсобного хозяйства (включая приусадебный и полевой наделы) в сельской местности - 0,25 гектара на неорошаемых и 0,15 гектара на орошаемых землях.[4]

Заявления на предоставление земельных участков для ЛПХ не ставятся в очередь.

При этом, земельные участки предоставляются в аренду на период строительства, а в частную собственность – после ввода в эксплуатацию строения.

В соответствии с Государственной программой развития интенсивного садоводства до 2027 года планируется за 10 лет увеличить площадь интенсивных садов вдвое, то есть ввести 47 тыс. гектаров новых садов. Для этого необходимо наладить выпуск отечественного сертифицированного посадочного материала, привлекать науку.

Несмотря на то что этот сектор труднорегулируемый и довольно трудно поддается учету, государство должно поддерживать ЛПХ всеми возможными инструментами и законодательными решениями. Это не только вопрос продовольственной безопасности страны, он имеет большую социальную значимость.

Следовательно, на фоне усугубляющегося кризиса в сельском хозяйстве страны, именно личные подсобные хозяйства становятся своего рода «стабилизатором», обеспечивая население продовольствием.

Интеграция и кооперация ЛПХ и хозяйств коллективного сектора должны осуществляться на принципах взаимовыгодности, ибо их главной целью является повышение эффективности всего сельскохозяйственного производства.

Кроме этого, эффективность ведения ЛПХ зависит от специализации и уровня развития хозяйств коллективного сектора, их интеграции с ЛПХ. Значительную роль играет степень урбанизации населённых пунктов, удалённость от железнодорожных и автомобильных дорог, наличие социальной инфраструктуры, а также возраст владельцев ЛПХ и состав их семей.[5]

На активизацию ЛПХ в последние годы повлияли следующие факторы: обострение продовольственной проблемы в результате спада производства сельскохозяйственной продукции, снижение жизненного уровня сельского населения, рост безработицы. Сельское население, воспринимавшее ранее ЛПХ, как второстепенный источник дохода, в настоящее время считает его в качестве одного из главных источников дохода, необходимого для жизни сельчан.[6]

Увеличение объёмов производства в ЛПХ возможно в результате разрешения проблемы диспаритета цен на сельскохозяйственную и промышленную продукцию, а также реализации продукции по всем её каналам: через организованные рынки, хозяйства коллективного сектора. По нашему мнению, имеет перспективу организация кооперативных объединений с участием хозяйств коллективного сектора, крестьянских хозяйств, владельцев ЛПХ в области заготовки и переработки продукции.

Список использованной литературы

1. О проекте Закона Республики Казахстан "О личном подсобном хозяйстве" Постановление Правительства Республики Казахстан от 31 декабря 2021 года № 985

2. Бондаренко Л.В., Лагутин Н.С. Личное подсобное хозяйство: состояние и тенденции // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. - 2001.- № 9.- С. 50-54.

3. Боготов Х., Гяургиев А. Интеграция гарант успешного функционирования хозяйств населения //АПК: экономика, управление. - 2008. - № 11 - с. 36-38

4. Личное подсобное хозяйство: какую помощь можно получить от государства <https://www.nur.kz/nurfin/personal/1943332-lichnoe-podsobnoe-hozyaystvo-kakuyu-pomosch-mozhno-poluchit-ot-gosudarstva/>

5. Головин, А.А., Сорокина, М.С. Современные проблемы малых форм хозяйствования на селе // Вестник Курской государственной сельскохозяйственной академии. 2009. - № 2. - с. 7-9

6. Концепция устойчивого развития личного подсобного хозяйства. // АПК: экономика, управление, 2008. № 5..

КӘСІПОРЫНДА МАРКЕТИНГТІК СТРАТЕГИЯСЫН ӘЗІРЛЕУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН ОНЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ ЖОЛДАРЫ

Калдыгозова М.А, э.ғ.магистрі, М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті,
Қазақстан Республикасы, Тараз қ.

Тагаева А.А., 7М04131-«Іскершілік әкімшілік» (ЕМВА) БББ 1 курс
магистранты, М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті, Қазақстан
Республикасы, Тараз қ.

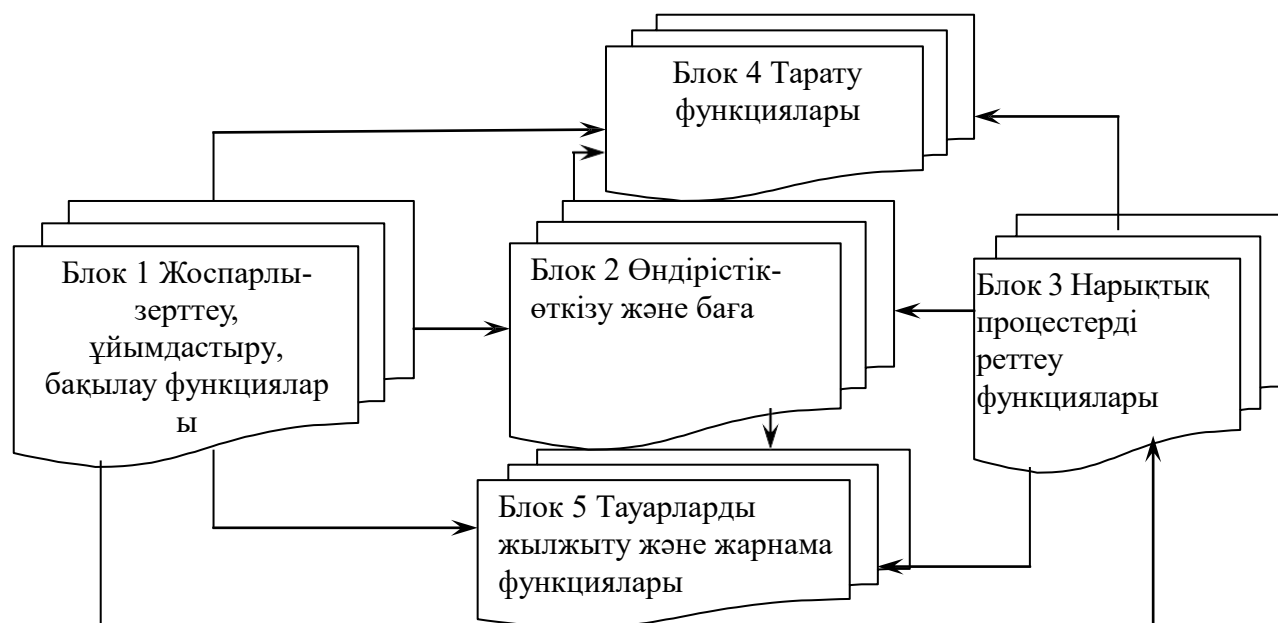
Резюме: В данной статье рассматриваются теоретические основы методики формирования и оценки эффективности маркетинговой стратегии в молочном производстве в Казахстане. Даны практические рекомендации по совершенствованию мер по улучшению маркетинговой стратегии предприятия.

Summary: This article describes the theoretical foundations of the methodology for forming and evaluating the effectiveness of a marketing strategy in milk production in Kazakhstan. The enterprise is given practical recommendations for improving measures to improve its marketing strategy.

Маркетингтік стратегия компанияның қолданыстағы ассортиментіне нарықтық өтінімдерді ұйымдастырудың байланыстырушы факторы ретінде қарастырылады. Маркетингтік стратегияны жүзеге асырудың құралдары келесідей:

- сұранысты қалыптастыру және сатуды ынталандыру мақсатында нарықты талдау;
- нарық конъюктурасының қанағаттанушылығын арттыру үшін өнімді зерттеу және олардың ассортиментін бақылау;
- клиенттермен тікелей байланыс;
- шетелдік өкілдіктер қызметкерлерінің біліктілігін арттыру және жетілдіру;
- көрмелер мен жәрмеңкелерге көбірек қатысу;
- шетелге экспортталатын тауарлар ассортиментін толықтыру (әртараптандыру) ;
- қызмет көрсету тиімділігін арттыру және құру;
- тұтынушының нақты мәртебесі үшін өнімді реттеу;
- маркетингтік қызмет;
- бағаны бақылау.
- бірлескен кәсіпорындар арқылы жаңа нарықтарға шығу;
- мүдделер нарығында тиімді жұмыс істеу дағдылары бар компаниялармен мәмілелердің ынтымақтастығы. Маркетинг нарықтық механизмнің құрамдас бөлігі болып табылады және сатушылар мен сатып алушылар тарапынан өзара пайда табуды оңтайландыруға, сұранысты ынталандыруға, нарықтық

процестерді басқару мен өндірістің нарықтық мүдделеріне бағытталған құнды және басқа нарықтық құралдарын пайдалануға мүмкіндік береді. Бүгінгі таңда өркениетті нарықтағы сұранысты қанағаттандыру арқылы пайда табуды анықтайтын механизм қалыптасуда. Өз пайдасын ұлғайтуға ұмтылатын кәсіпкер сұранысты ынталандыруға және тұтынушылардың қалауымен байланысты өндірістік және сату операцияларын жүргізуге міндетті.



Сурет 1. Маркетинг циклының кезеңдері

Маркетингтік стратегияларды әзірлеу процесі белгілі бір шараларды жүзеге асыруды қамтиды:

1. Көбінесе компанияның маркетингтік әдістерін әзірлеудегі алғашқы қадамдардың бірі-міндеттер мен мақсаттар қою. Содан кейін нақты мақсатқа жету әзірленген әдісті енгізу процесін көрсетеді.

2. Стратегиялық трендті түсіндіру және олардың қозғалысының неғұрлым өнімді әдістері мен формаларын таңдау үшін стратегиялық талдау жүргізіп, компанияның позициясын анықтау қажет (сыртқы және ішкі талдау, мүмкіндіктерді, бәсекелестік ортаның сипаттамаларын, саладағы қозғаушы күштерді бағалау).

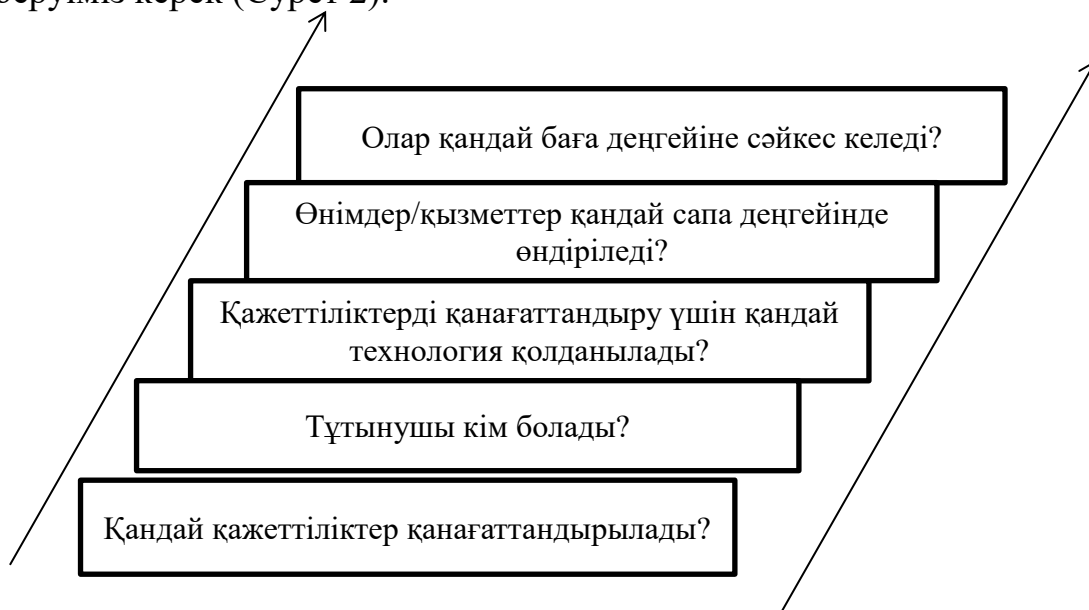
3. Жүргізілген стратегиялық талдау негізінде тактикалық алғышарттар қалыптастырылады. Таңдау компанияның бар мүмкіндіктеріне және сыртқы жүйені дамыту мүмкіндігіне деген сенімге негізделген белгілі бір тәсілдің пайдасына жасалады.

4. Уақытты жоспарлаудың соңғы қадамы-енгізу техникасын жоспарлау. Бұл қызметтің процесі маңыздылығы тұрғысынан үлкен және орташа қуаттылықтың нақты функцияларын жүзеге асыруға бағытталған іс-әрекеттердің нақты тізімін құруды қамтиды.

Компанияның миссиясы-компания жұмысының қоғамдық рөлі (компанияның бизнестегі рөлін көрсету). Миссия-компанияның жұмысы қандай және ол неге бағытталған деген сұрақтарға жауап береді.

Миссия- компания қызметінің негізгі мазмұны мен бағытына бағытталған және жеке ерекшеліктерін, жұмыс бағытын және дамуын ескере отырып, бір компанияны екіншісінен ажыратуға мүмкіндік береді.

Компанияның миссиясын құру кезінде мына негізгі сұрақтарға жауап беруіміз керек (Сурет 2):



Сурет 2. Компанияның миссиясын құру сатысы

Бұл сұраққа кезең-кезеңімен жауап бере отырып, компанияның қоршаған орта, қоғам және қызметкерлер алдындағы алдын ала міндеттемелерін анықтауы керек. Миссияны анықтаудағы соңғы аспектісі-компания ұстанатын негізгі құндылықтарды сақтап қалу.

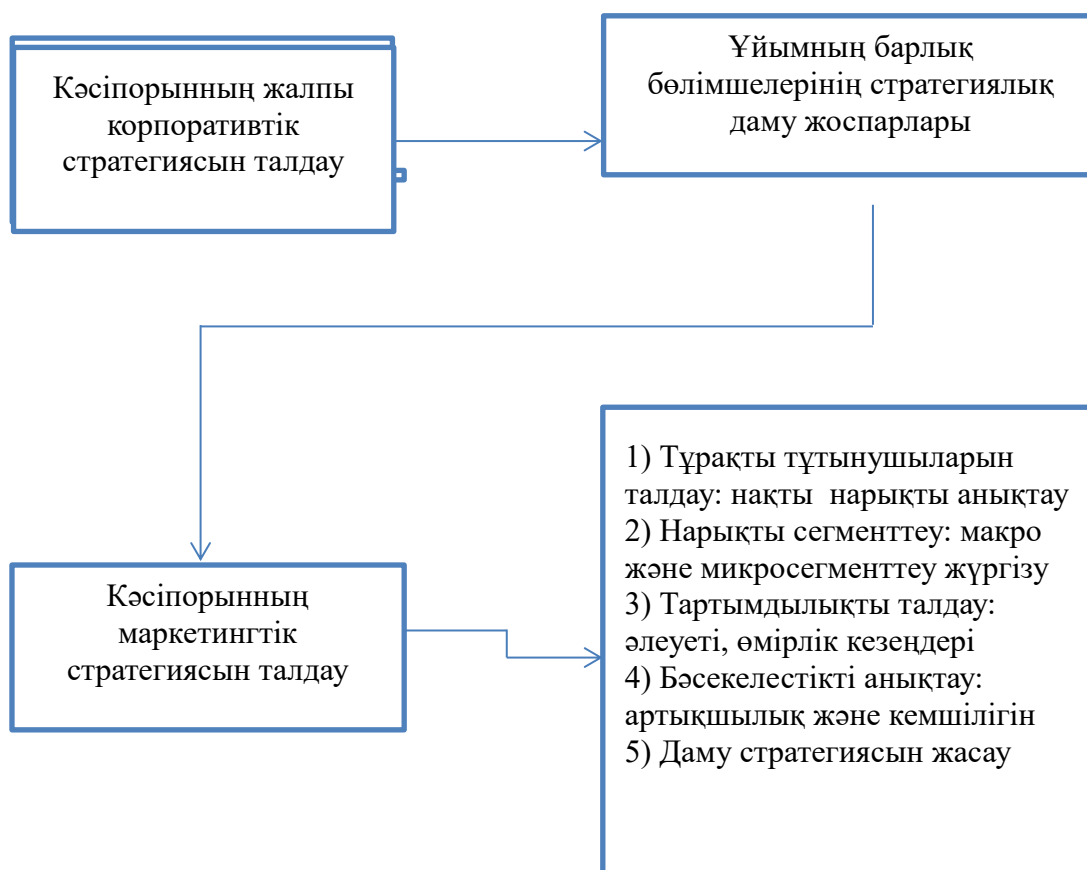
Миссия-кез келген бизнестегі ең қиын міндеттердің бірі. Оны жүзеге асыру кезінде бес компонентті ескеру қажет: компанияның тарихы, меншік иелері мен менеджерлерінің қалауы, нарық секторы, компанияның активтері және нақты бизнес мүмкіндіктері. Компанияның миссиясы нарыққа мейлінше қолайлы және компания қол жеткізгісі келетін нәрсеге негізделуі керек; ол шынайы болуы керек және компанияның тағдырын анықтайтындардың пікірлері мен тілектерін ескеруі керек.

Компанияның міндеттері-компания жүзеге асырғысы келетін жұмыстың қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді нәтижелері. Нақты тапсырмаларды бөлу өнімді тактиканы дамытуға және компанияның миссиясын белгілі бір қызметке

айналдыруға мүмкіндік береді. Міндет-белгілі бір уақытта белгілі бір шешімге қол жеткізу үшін әкімшілік жұмыс.

Компанияның келешекке әзірленетін стратегияларының негізін оның маркетингтік стратегиясы қамтиды. Ұйымдар нарықта нақты түрде маркетингтік зерттеу жүргізе отырып, ағымдық жағдайына баға беріп қана қоймай, болашақта атқарылатын жұмыстарының мақсат пен міндеттерін анықтап нақтылайды. Осы орайда жұмыс жасау үшін М.Портердің бәсекелес күштер үлгісін негіз ете отырып, кәсіпорындар ортасындағы бәсекелестердің жағдайын анықтауы керек.

Маркетингтік стратегияны әзірлеу кез келген бизнестегі ең маңызды құжаты болып табылады. Компанияның маркетингтік стратегиясы нарықтағы бизнесті дамытудың негізгі құрамдас бөлігі болып табылады. Маркетингтік стратегия ұзақ мерзімді перспективада компанияның кірістілігін арттыру мақсатында өнімді жылжыту бағытын анықтайды.



Сурет 3. Компанияның стратегиялық дамуының иерархиялық жүйесі

Әдебиеттер

1. Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства. Послание Президента Республики Казахстан - Лидера Нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана, г. Астана, 14 декабря 2012 года. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1200002050>

2.Г.А. Савчук., Ю.В. Мокерова. Управление маркетингом на предприятии: учеб. пособие // М-во образования и науки Рос. Федерации, Урал. федер. ун-т. – Екатеринбург : Изд-во Урал., 2014. 21 с.

3.https://vuzdoc.ru/207429/tehnika/vidy_konkurentnyh_strategiy

4.Голубков Е.П.: О понятии «стратегия», ее роли и месте в маркетинговом планировании Маркетинг в России и за Рубежом. 5/2014, 4, 52 с.

5.Ж.З.Арынова. Маркетинговая стратегия рынка молочной продукции в Карагандинской области Республики Казахстан /<https://rep.keu.kz/bitstream/>.

6.Диксон П.Р. Управление маркетингом. -М.: Бином, 1998, 42 с.

7.Агроөнеркәсіптік кешенді дамытудың 2017-2021 жылдарға арналған бағдарламасы. https://www.inform.kz/kz/agroonerkasiptik-keshendi-damytudyn-2017-2021-zhyldarga-arnalghan-bagdarlamasy-engizilmek_a2971678

9.Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін дамыту жөніндегі 2021 – 2025 жылдарға арналған ұлттық жобаны бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 12 қазандағы № 732 қаулысы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2100000732>

КӘСІПОРЫННЫҢ ДАМУ СТРАТЕГИЯСЫН ІСКЕ АСЫРУДЫҢ ТИІМДІЛІГІН БАҒАЛАУ ӘДІСТЕРІ

Мадиярбеков Ш.М., «7М04102 - Менеджмент» БББ магистранты

Алматы технологиялық университеті, Алматы қ.

Ғылыми жетекші: PhD, қауымд.профессор, Саханова Г.Б.

Алматы технологиялық университеті, Алматы қ.

Резюме: в статье рассматриваются подходы к разработке стратегии для предприятий, которые позволят эффективно использовать имеющийся потенциал, также, способы оценки эффективности реализации стратегии развития современных предприятий.

Summary: The article discusses approaches to developing a strategy for Kazakhstani enterprises that will make it possible to effectively use the existing potential and ways to assess the effectiveness of implementing a strategy for the development of modern enterprises.

Жаһандану үдерістерінің күшейіп келе жатқан қазіргі жағдайында қазақстандық кәсіпорындар үшін стратегияны әзірлеудің заманауи тәсілдері қажет, бұл қолда бар артықшылықтарды тиімді пайдалануды қамтамасыз етеді және келешекте салалық факторлардың теріс салдарын бейтараптандырады.

Қатаң бәсекелестік, тез өзгеретін жағдайда, барлық компаниялар істердің ішкі жағдайына назар аударып қана қоймай, сонымен қатар қоршаған ортадағы өзгерістерге ілесуге мүмкіндік беретін ұзақ мерзімді өмір сүру стратегиясын әзірлеуі керек.

Кәсіпкерліктің қазіргі заманғы тәжірибесі барлық кәсіпорындар үшін бірыңғай стратегия жоқ екенін, сондай-ақ, бірыңғай әмбебап стратегиялық басқару жоқ екенін көрсетеді. Әрбір компания даму стратегиясын әзірлеуде бірегей, өйткені ол нарықтағы өз позициясына, даму динамикасына, әлеуетіне, бәсекелестердің мінез-құлқына, шығарылатын тауардың (көрсетілетін қызметтердің) сипаттамаларына, экономиканың жай-күйіне, мәдени ортаға және басқа да көптеген факторларға байланысты.

Стратегиялық менеджмент - бұл қоршаған ортаны, бәсекелестерді және мүдделі тараптардың қажеттіліктерін ескере отырып, компанияның ұзақ мерзімді мақсаттары мен жоспарларын құру және оларға қол жеткізу үдерісі. Менеджменттің бұл түрі кәсіпорындарға өзгерістер мен құбылмалы жағдайларға бейімделуге, табыстылық пен тиімділікті арттыруға, бірегей ұсыныстар жасауға, ұзақ мерзімді даму мен өркендеуді қамтамасыз етуге мүмкіндік береді [1].

Қазіргі уақытта стратегиялық басқару барған сайын қажет және күрделі бола түсуде, өйткені, компаниялар мен олардың басшылары жаңа тенденциялар мен қиындықтарға тап болады: жаһандану, цифрландыру, үздіксіз инновациялар,

экологиялық мәселелер. Табысты стратегиялық менеджмент үшін менеджерлер стратегияны талдауға, жоспарлауға, іске асыруға және басқаруға, стратегиялық ойлау мен іс-әрекетке ықпал ететін мәдениет пен құндылықтарды қалыптастыруға көмектесетін құралдар мен тәсілдерді қолдана білуі керек.

Қазіргі уақытта стратегияларды іске асырудың тиімділігін бағалаудың кешенді жүйесі әлі қалыптасқан жоқ. Ұйымның даму стратегиясын іске асырудың тиімділігін бағалауға арналған зерттеулерде экономиканы дамытудың инновациялық факторының әсер ету ерекшелігі ескерілмейді[2].

Ұйымның даму стратегиясының негізі ұйымның бүгінгі жағдайын, болашақ әлеуетті қалыптастыруға бағытталған қадамдарды көрсететін стратегиялық жоспарда құжаттық көрініс табады:

- түрлендірулердің негізгі кезеңдерінің тізімі және олардың уақыт шеңбері;
- өкілеттіктер мен жауапкершілікті бөлу;
- ресурстарды тарту және пайдалану механизмінің сипаттамасы;
- персоналға және оны ынталандыру әдістеріне қойылатын талаптар;
- тұрақты бақылауды қажет ететін жағдайлардың тізімі (бақылау-контроллинг);
- стратегиялық реформалау (мониторинг) барысының тиімділігін бағалауға мүмкіндік беретін негізгі критерийлер;
- стратегияны үнемі жетілдіруге жауапты блок (түзету).

Мұндай жоспарлардың негізін құрайтын стратегиялар перспективалық жоспарлауға тән ішкі ресурстарды жұмылдыру емес, мүмкіндіктерге сүйене отырып анықталады (1-сурет).



Сурет 1 - Стратегиялық жоспарлау алгоритмі

Стратегияны іске асырудың тиімділігін ескере отырып, оның сыртқы ортаның талаптарына және оның динамикасына қаншалықты сәйкес келетінін ескеру қажет.

Сондықтан қазіргі жағдайда перспективалы тиімді даму стратегиялары өндірістік кәсіпорынды технологиялық қайта жарақтандыруға ғана емес, сонымен қатар кәсіпорынның қызметін талдаудың, басқарудың және бақылаудың жаңа жүйелерін жасауға бағытталған болады.

Қазіргі уақытта компанияның даму стратегиясын іске асырудың тиімділігін бағалаудың көптеген схемалары мен әдістері бар, бірақ олардың ешқайсысы әмбебап емес, ешқайсысы барлық факторлардың әсерін толық ескермейді.

Стратегияның сапасы сыртқы ортаның даму тенденцияларына, оның динамикасына, икемділігіне, бақылауына, компанияның мүмкіндіктеріне сәйкестігіне, объективтілігіне және т.б. салыстырмалы көрсеткіштерді білдіреді. Стратегияны іске асыру тетігінің сапасы деп стратегияны құру тетігінің құрамы, іске асыруда, бақылауды бағалауда, стратегияны іске асыру тетіктерінің қолжетімділігі, олардың толықтығы барынша пайдаланылуы түсініледі.

Стратегияны сәтті орындаудың негізгі компоненттері:

- стратегияның мақсаттары мен жоспарлары қызметкерлерге олардың тарапынан ұйымның не нәрсеге ұмтылатынын түсінуге және стратегияны іске асыру процесіне тартуға қол жеткізу үшін жеткізіледі;

- басшылық стратегияны іске асыру үшін қажетті барлық ресурстардың түсуін уақтылы қамтамасыз етеді, мақсатты қондырғылар түрінде стратегияны жүзеге асыру жоспарын қалыптастырады;

- стратегияны іске асыру барысында басшылықтың әрбір деңгейі өз міндеттерін шешеді және өзіне бекітілген қызметтерді жүзеге асырады [3].

Қорытындылай келе, кәсіпорындарды дамыту стратегияларының көптеген нұсқалары бар деген қорытынды жасауға болады. Олардың әрқайсысы белгілі бір қажеттіліктерге жауап береді және мақсаттардың жеткілікті «тар» диапазонына басымдық береді, бірақ ең «жан-жақты нұсқа» тұрақты даму стратегиясы болып табылады. Бизнесті жүргізудің жалпы қабылданған қағидаттарынан айырмашылығы, бұл стратегия кәсіпорынның капиталды базасын қорғап қана қоймай, табиғи және адами ресурстарға да таралады.

Тұрақты даму - бұл әлемдік экономиканың әрбір қатысушысы (тұтынушылар мен үкіметті қоса алғанда) ұстануға тиіс кең таралған философия, егер біз болашақ ұрпақтың өз қажеттіліктерін қанағаттандыру қабілетіне нұқсан келтірместен бүгінгі қажеттіліктерді қанағаттандырғымыз келсе.

Библиографиялық тізім:

1 Ансофф И., Стратегическое управление / И. Ансофф // Электронная библиотека. LITRU.RU [электронный ресурс]. Режим доступа <https://gtmarket.ru/library/basis/4155>, дата обращения 09.03.2025

2 Казакова Н.А. Современный стратегический анализ: учебник и практикум для вузов / Н. А. Казакова. - 4-е изд., перераб. и доп. - Москва: Издательство Юрайт, 2025. - 453 с. - (Высшее образование). - ISBN 978-5-534-17949-1. - Текст: электронный // Образовательная платформа Юрайт [сайт]. — URL: <https://urait.ru/bcode/560469> (дата обращения: 18.03.2025).

3 Бернстайн, Л. А. Анализ финансовой отчетности. Л. А. Бернстайн.- М.: Финансы и статистика, 2019. - 486 с.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО СТИМУЛИРОВАНИЯ ПРИОРИТЕТНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ

Таубасова А.К., магистрант 1 курса ОП 7М04122-Государственное управление
и администрирование, Республика Казахстан, г.Тараз
Керимкулова Э.З., магистр, старший преподаватель ТАРУ имени М.Х. Дулати,
Республика Казахстан, г.Тараз

Түйін: Мақалада экономикалық институттардың жағдайын едәуір жақсартуға ықпал ететін мемлекеттік қолдаудың маңызды рөлі және ауылшаруашылық кәсіпкерлігін дамыту үшін қолайлы жағдайлар сипатталған.

Summary: The article describes the important role of government support, which contributes to a significant improvement in the situation of economic institutions, and favorable conditions for the development of agricultural entrepreneurship.

Основная тенденция нынешнего этапа экономической эволюции обусловлена повышением роли человеческого капитала как важного ресурса экономического роста, поэтому вопрос совершенствования системы государственного стимулирования бизнеса имеет стратегическое значение и является одним из ведущих элементов человеческого капитала. Предпринимательский талант, может быть реализован в форме предпринимательской деятельности, направленной на решение экономических и социальных проблем, имеющих большое значение для общества.

Выступая на совместном заседании 2021 года с посланием "Единство народа и системные реформы - прочная основа процветания страны", глава государства Касым-Жомарт Токаев изложил стратегию дальнейшего развития Казахстана и предложил сократить размер одного платежа от заработной платы микро- и малых предприятий до 34-25 процентов. Это способствует выводу тысяч предпринимателей из "теневое цикла" и их полноценному участию в системе пенсионного, социального и медицинского страхования [1].

Согласно положениям Конституции: "каждый человек имеет право на свободу предпринимательской деятельности и свободное использование своего имущества в любой законной предпринимательской деятельности". Поэтому государство гарантирует свободу ведения бизнеса, гарантирует его защиту и поддержку.

Предпринимательство - это сектор бизнеса, который во многом определяет темпы экономического роста, статус занятости населения, структуру и качество валового национального продукта. В свою очередь, государственная поддержка

предпринимательства позволит демонетизировать экономику, создать дополнительные рабочие места, создать рынки в регионе и развивать инновации.

Общей целью регулирования предпринимательской деятельности государством является создание благоприятных условий для эффективной и успешной работы компаний и обеспечение участия предпринимателей в создании новых рабочих мест в рабочей силе страны. Несмотря на растущие усилия государственных институтов, меры по регулированию и поддержке бизнеса в Казахстане не стали эффективными решениями ряда важных проблем, препятствующих успешному развитию этого сектора экономики. [2]

Эксперты Глобального мониторинга предпринимательства пришли к выводу, что наиболее важными препятствиями для развития предпринимательства в Республике Казахстан являются недостаточная финансовая поддержка, политические и институциональные условия, государственная политика, экономическая среда и коррупция. Эксперты также отметили проблему предпринимательского образования и профессиональной подготовки, отсутствие надлежащего коммерческого образования и квалифицированной рабочей силы на рынке труда. [3].

Успешный опыт развитых стран, создавших конкурентоспособную и диверсифицированную экономику, наглядно подтверждает, что одним из основных элементов этого процесса является предпринимательство. Уровень состояния и развития бизнес сектора играет важную роль в обеспечении устойчивого экономического роста в стране и способствует решению многих проблем, таких как безработица, бедность, слаборазвитая конкуренция, неэффективное использование материальных и нематериальных ресурсов, зависимость от импорта для удовлетворения валовых внутренних потребностей и т.д. В результате во многих странах, таких как Казахстан, развитие бизнеса является наиболее важным. [4]

Государственное стимулирование бизнеса определяется как система мер, способствующих повышению мотивации предпринимательской деятельности в наиболее важных социальных и государственных секторах экономики предприятий. В то же время, на наш взгляд, понятие "государственное регулирование ведения бизнеса" гораздо шире, чем "государственные стимулы для ведения бизнеса". В свою очередь, понятие "государственная поддержка ведения бизнеса" относится к отдельному аспекту стимулирования, в котором, помимо косвенных стимулов, используются финансовые и нефинансовые меры поддержки (рисунок 1).

Целью государственного стимулирования предпринимательской активности в любой экономической системе является: создание позитивных динамичных условий для экономики; содействие созданию и развитию предпринимательства как ведущей силы устойчивого позитивного социального развития; поддержка его производителей; создание условий занятости и сокращение безработицы. [5]

В мировой практике существует множество мер, осуществляемых национальными правительствами для государственного регулирования таких секторов экономики, как сельское хозяйство, которые можно разделить на экономические и административные. Использование конкретных мер и механизмов для их реализации, степень и направление государственного регулирования будут определяться характером и остротой текущих проблем.



Рисунок 1 – Государственное стимулирование в системе регулирования предпринимательства

Экономические методы государственной поддержки направлены, прежде всего, на снижение стоимости ресурсов, увеличение роста прибыли сельскохозяйственных производителей, увеличение спроса на дешевые ресурсы и снижение издержек сельского хозяйства за счет увеличения предложения сельскохозяйственной продукции. Вместе с ними реализуется государственная структурная политика, состоящая из двух направлений: сокращение числа фермеров и увеличение среднего размера фермерских хозяйств.

Административные методы государственной поддержки направлены на формирование и развитие сельскохозяйственных товаропроизводителей, обеспечение их эффективного функционирования и развитие сельских территорий.

Эти и другие методы государственного регулирования, безусловно, способствуют решению многих проблем в развитии сельскохозяйственного производства, но государственная поддержка остается наиболее эффективным инструментом. Это связано с тем, что государственная поддержка в виде субсидий, дотаций и льготных кредитов способствует технической и технологической модернизации сельскохозяйственного производства и созданию конкуренции за счет развития малых экономических объектов. Улучшить качество сельскохозяйственной продукции, снизить затраты за счет уменьшения процента ручного труда, повысить операционную

эффективность и т.д. [6] Государственная поддержка должна основываться на системе следующих основных сторон.

1. При прочих равных условиях государство должно оказывать финансовую поддержку малым формам хозяйствования, в том числе производству стратегических и социально значимых сельскохозяйственных товаров, но подход оказания поддержки крупным сельскохозяйственным предприятиям (через субсидии, дотации, льготные кредиты) с низкими затратами, непривлекательным крестьянским (фермерским) хозяйствам, т.е. финансовая поддержка определенных видов деятельности должна быть дифференцированной.

2. Государственная политика (социально-экономическая, финансово-кредитная, налоговая) должна быть направлена на увеличение экономического роста сельскохозяйственного производства и занятости в сельской местности, включая развитие малых форм хозяйствования, таких как крестьянские (фермерские) хозяйства, то есть финансовая поддержка, направленная на сельские поселения.

3. Государственная поддержка должна оказываться на рыночной основе конкурентоспособным мелким сельскохозяйственным производителям, направленным на рациональное использование земельных, трудовых и других ресурсов, то есть на оценку экономических выгод от финансовой поддержки, обеспечение стабильного спроса среди потребителей, импортозамещение и производство качественной продукции. [7]

Хотя развитию бизнеса в Казахстане уделяется большое внимание, следует понимать, что это первые шаги на пути к здоровой экономике, в которой развивается бизнес. В такой быстро меняющейся ситуации необходимы меры государственной поддержки, чтобы сделать бизнес гибким, а также быстро реагировать на любые изменения. Это, в свою очередь, требует эффективной коммуникации между государственными институтами и бизнесом.

Список источников

1. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана "Единство народа и системные реформы - прочная основа процветания страны" от 1 сентября 2021 года. <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-183048>

2. Беделбаева А.Е., Абдыкалык С.Е. Государственное стимулирование развития предпринимательства в РК. <http://zhetyssu.edu.kz/wp-content/uploads/2021>

3. Национальный доклад: Казахстан. Глобальный мониторинг предпринимательства. Назарбаев университет. Нур-Султан. - 2020. - 58 с.

4. Асанова Р.Н. Анализ мероприятий по стимулированию и поддержке инновационного предпринимательства в Казахстане // Вестник КазНУ. -2012. - № 1. -12-14 с.

5. Абжанова Д.Ш. Практические аспекты совершенствования поддержки малого и среднего бизнеса // Вестник КарГУ. Серия Экономическая. – 2020. – No 3. – С. 83–89.

6. Воронина, Я.В. Актуальные направления развития фермерского сектора в условиях геоэкономических трансформаций / Я.В.Воронина // Агропродовольственная политика России. – 2017. – № 10 (70). – С. 51-55. – 0,58п.л.

7. Тажибаева Р.М. Государственная поддержка аграрного сектора Казахстана. Проблемы агорынка. 2021;(1):44-49. <https://doi.org/10.46666/2021-1-2708-9991.05>.

АУЫЛШАРУАШЫЛЫҚ САЛАСЫНЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ МАҚСАТЫНДА ИНТЕГРАЦИЯНЫ ЖЕТІЛДІРУ

Калдыгозова М.А., э.ғ.магистрі, М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті,
Қазақстан Республикасы, Тараз қ.

Резюме: В данной статье предлагается совершенствование интеграции с целью повышения конкурентоспособности сельскохозяйственной отрасли в сельском хозяйстве региона.

Summary: This article proposes the improvement of integration in order to increase the competitiveness of the agricultural sector in the agriculture of the region.

Экономика саласындағы сарапшылардың пікірі бойынша ауыл шаруашылығы саласында, соның ішінде мал шаруашылығын дамыту үшін қазіргі заманғы технологиялар мен жабдықталған алып ет комбинаттары пайда болмай, кооперциялар құру да сәтсіз болатынын негіздеп отыр. Осыған орай, мемлекеттің кез-келген ұсынған бағдарламасы сәтсіздікке ұшырайды деп түсіндіреді. Себебі, шикізатты терең өңдейтін және қайта өңдейтін халықаралық нарық талаптарына сай келетін кәсіпорын ғана мал шаруашылығы мен ет өнімдері индустриясын дамытып, бәсекеге қабілетті бола алатынын тұжырымдайды.

Ағымдағы уақытта ет индустриясының тиімділігі төмен болуы, өңдеу және қайта өңдеу технологиясының тозығында болып отыр. Өнім иелерінің негізгі шығындары: жем-шөптер мен тасымалдаушыларға төлейтін шығындардан бөлек, өткізуші делдалдардың баға саясатының құрбаны болады, өткізу нарықтары толығымен делдалдардың (айналымдағы қаражаттың солардікі болғандығынан) монополиясында болғандықтан, өткізу каналы да дамымаған болып отыр. Іс жүзінде, мал шаруашылығы иелерінің шынайы көретін қосылған құны 4-5% дан аспайды және айтарлықтай пайда тек үлкен масштабтың әсерінен пайда болады [1].

Қазіргі уақытта елде жұмыс істейтін шағын ет комбинаттары толық жүктелмеген, олардың табыстарының төмен, өндірістік жүктелу қуаттылығы аз болғаны соншалық, тіпті, фермерлерге өткізіп жатқан малға нарықтық, әділ баға ұсына алмайды. Сәйкесінше, олардың айналым капиталдары жетіспегендіктен, ішек-қарындарды, теріні, қанды, сүйектерді қалдықсыз өңдеуге мүмкіндік беретін заманауи технологиясы жоқ, жабдықтарды сатып алуға мүмкіндігі жоқ.

Айта кеткендей, ағымдағы уақытта барлық мал шаруашылық өндіріс иегерлері мал етін соңғы тұтынушыға дейін жеткізу барысында негізгі қаражаттың пайдасы жағынан делдалдарға жем болатындары анық.

Қазіргі уақытта үкіметтің мал еті экспортына тыйым салуы арқылы отандық ет комбинаттарының өндірістік қуаттылығын көтеруде. Дегенмен, нарықтық емес рычагтар ұзақ мерзімге созылмайды. Сондықтан, олардың көбісі Өзбекстанға немесе Қытайға мал етінің экспортынан табыс табуға жол іздейді. Еліміздегі мал шаруашылығының жем болып, жоқ болып кетуін күтпей АҚШ-тың «Tyson Foods» және «Valmont Industries» сияқты ірі ет корпорациясын құрудың дүние жүзілік нарықтағы тәжірибесін үлгі ете отырып, мал етінің өндірісінің класстерін іске асыру керек [2].

Аймақ экономикасын дамытудағы мемлекеттің саясаты, мақсаты елдегі азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталып отыр. Осыған орай, ауылшаруашылық саласындағы мемлекеттің ұстанған стратегиялық мақсаттарына: халықтың әл аухатын арттыру, тиісті салаға жаңа технологиялар тарту, ауылдық адам капиталын тиімді басқару, ауылшаруашылық саласының тиімділігі мен бәсекеге қабілеттілігін арттыру жатады. Осы мақсаттарды іске асыру үшін, аймақ экономикасына, ауылшаруашылық салаға инвестициялар тартылуы қажет, тиісті салаға мемлекеттік протекция көрсетілуі қажет және агроөнеркәсіп жүйесін цифрландыруға көшіру керек. Аталған шаралардың арқасында, біз аймақтардың экономикасын, соның ішіндегі ауыл шаруашылығының бәсекеге қабілеттілігін арттыруды іске асыра аламыз.

Осы кезеңде нарықтағы тауарлардың жылжуының тоғысатын нүктесі тұтыну нарығы болып табылады. Ірі өнім өндіруші корпорациялар мен фермерлік ұйымдар арасында белгілі бір дәрежеде бәсекелестік бар деуге болады және тауарды тұтынушыға жеткізу каналында да кедергілер көп.

Экономикасы дамыған елдердің агроөнеркәсіптік кешеніндегі салааралық агрохолдингтерді әртүрлі формаларының жинақталған тәжірибесін талдау арқылы, оларды шартты түрде үш топқа жіктеуге мүмкіндік берді: бірінші топқа: Англия мен АҚШ-тың дамыған өнеркәсіптік және коммерциялық корпорациялары негізіндегі тік интеграциялау жатады; екінші топқа: Дания, Финляндия, Норвегия елдеріндегі дамыған агроөнеркәсіптік өндірістің кооперативтік жүйесін жатқызамыз; үшінші топқа: Жапониядағы, Франциядағы, Германиядағы және басқа да бірқатар мемлекеттегі дамыған, мемлекеттің араласуымен құрылған, агрохолдинг жүйесі жатады.

Қазақстанда агроөнеркәсіптік интеграциясының дамуындағы байқалған өзгерістерді бағалай отырып, қазіргі кезде агроөнеркәсіптік кешенінде интеграциялық байланыстардың қарқынды дамып келе жатқан бағыттарын көруге болады:

- өнімді бірлесіп өндіру, қайта өңдеу және оны өткізу үшін қайта өңдеу кәсіпорындары мен ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілерді (ірі қауымдастықтар, кооперативтер, шаруа (фермер) қожалықтары) ұйымдастыру;

- агроөнеркәсіптік кешеніндегі интеграциялық кооперацияны ұйымдастырған кезде, олардың мүшелері болып ауыл шаруашылық өнім өндірушілері болуы керек;

- өнеркәсіптің әртүрлі салаларындағы ұйымдар мен кәсіпорындардың агроөнеркәсіптік коорпорация құрамына кіру арқылы, құрылуы;
- аймақтық деңгейде (облыстық, аудандық) бәсекелестікке сай келетін интеграциялар құру.

Интеграциялық процестерді дамытудың қазіргі тәжірибесі көрсеткендей, ауылшаруашылық өнімдерін өндіруден бастап оны тұтынушыларға сатуға дейінгі әртүрлі буындарды біріктіретін құрылымдар нарықтық экономика жағдайларына көбірек бейімделген және әлдеқайда тиімді. Қазіргі уақытта олар Қазақстанның көптеген өңірлерінде кеңінен таралуда және қатысушылардың алуан түрлілігімен, экономикалық қызмет түрлерімен, ұйымдық-құқықтық нысандарымен, мамандануымен және шоғырлануымен, тиімділік деңгейімен сипатталады [3].



Сурет 1. Аймақтағы мал шаруашылық агрохолдингінің моделі

1-суретте көрсетілген аймақтың мал шаруашылығы агрохолдингінің моделіне сәйкес, адами капитал мен инвестицияларды жұмылдыра отырып, өнімнің тауарлық портфелін қалыптастыру арқылы ірі қара, ұсақ малдарды, құстарды союмен айналысатын кооперативтер агрохолдингін құрады, холдинг өз кезегінде ет, жұмыртқа, жүн және сүт өндіретін еншілес кәсіпорындар құрады. Сонымен мал шаруашылығы кооперативтері агрохолдингтер арқылы сатып алынады, агрохолдингтердің акционерлері болып осы кооперативтер табылады және шикізатты олардың қуатын үлкейтпей ақ

агрохолдингінің еншілес компаниялары арқылы бір брендпен сатуға, өткәзуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, еншілес компаниялар ауылшаруашылық өнімдерін өткізгеннен кейін, жарналық үлеске сай түрде тиіселі дивидендтер алуға құқылы (кесте 1).

Кесте 1

Агрохолдингіті ұйымдастыру және басқарудың құрылымдық формасы

Ауыл шаруашылық мал өндірушілердің белсенді тобы			
негізделеді			
Агрохолдинг құрудың қажеттілігі	Агрохолдинг қызметінің түрі	Агрохолдингінің негізгі қызметтері	Агрохолдинг Құрылтайшыларының құрамы
Агрохолдингінің құрылтай жиналысы			
Басқару мүшелері таңдалады			
Басқарма мүшелері	Тексеру комиссиясының мүшелері	Төраға	Президент
бекітіледі			
Агрохолдингке кіру және шығу ережелері	Агрохолдинг шарты	Құрылтай құжаттары (жарғы, құрылтай шарты және	Агрохолдинг пен келісім-шарт
Жергілікті әділет органында мемлекеттік тіркеу			
бекітіледі			
Агрохолдинг мүлкін	Үлестік жарналарының	негізгі қызметтері Агрохолдингінің	Агрохолдинг қызметінің
құру көздері	көлемі		ішкі шаруашылық
			сұрақтары
Агрохолдингінің қызметін техника-экономикалық негіздейтін бизнес жоспар құру			
Ескерту: Мәліметтер қорын пайдалана отырып, автордың ұсынысы мен жасалған			

Агрохолдинг жұмысы кооперативтерге өздерінің өндірістік мүмкіндіктерін кеңейтуге жол ашады, дегенмен, бұл процесс айналымға үлкен қаржыны талап етеді, ал жалпы өнімді сатқан жалпы түсімнен агрохолдинг пайданың бір бөлігін алады. Агрохолдинг өз кезегінде агробизнестегі кооперативтерге жан-жақты

көмек береді,логистикалық қызметтерді ұйымдастырады, тиісті сертификаттарды алуға, біліктілікті арттыруға, жарнаманы, халықаралық байланыстарды орнатуды және тағы басқаларды ұсынады.

Сонымен қатар, жоғарыда айтылып өткендей аймақта класстерлерді құру агросектордың бәсекеге қабілеттілігін жоғары деңгейде арттыратыны хақ. Жамбыл облысы Мойынқұм ауданында мал мен құсты сою бойынша ет өнімдерін өңдейтін кәсіпорындардың жеткіліксіз екенін талдау нәтижесінен көріп отырмыз.

Соңғы жылдары етті өңдеу көлемі айтарлықтай төмендеді. Егер 2018-2019 жылдары өңделген ет үлесі тиісінше 19% дан 20,8% ға дейін артса, 2020 және 2022 жылдары ол төмендеді.Бұл мал шаруашылығының тиімділігін азайтты [4].

Аграрлық секторда құрылған азық-түлік класстерлерін ұйымдастыру,оның тиімді жұмыс істеуін шетелдік тәжірибе көрсетіп отыр. Класстерлік жүйе мәні ауыл шаруашылық өнімдерін сақтау және қайта өңдеу саласындағы ірі кәсіпорындар мен қатар орта көлемдегі шаруашылықтар да біріге алатынын көрсетеді.

Егер класстер жүйесі мүшелері тең құқықты әріптестік қағидаттарын сақтай отырып, өзара келісім-шарт негізінде табыстарды әділ бөлістірсе үлестері мен еңбектеріне қарай,онда салалық класстерлерді де қалыптастыруға мүдделі болар еді, құрамына ерікті түрде кірулерін ынталандыруға болар еді.

Агрохолдинг мүшелері арасындағы экономикалық өзара қатынастар олардың елеулі түрде қызушылығын туғызады. Мүшелерінің арасында экономикалық қатынастарды Құрылтай арқылы бекіткен соң, белгіленген тәртіпті сақтау агрохолдинг процестерді одан әрі дамытуға, ет өнімдерін өңдеуші кәсіпорындардың қуаттарын пайдалануға мүмкіндік береді және аймақтағы ауыл шаруашылық кәсіпкерлердің ет өндіру саласындағы тиімділігін арттыруға әкеледі.

Сондықтан,жұмыстың теориялық тұжырымы ретінде осы мал шаруашылығы үшін кластерлік жүйені іске асыруды ғылыми тұрғыда негіздеуге мүмкіндік беретін факторлары мен механизмдерінің теориялық деңгейін анықтап,мал шаруашылығы агрохолдингін құру моделі ұсынып отырмыз.

Аймақтың экономикасын бәсекеге қабілетті деңгейге жеткізу үшін дипломдық жұмыста деректер мен ғылыми ұсыныстардың негізінде, келесідей қорытынды жасай аламыз.

Мал шаруашылығы саласында экономикалық жаңа механизмді қалыптастырудың қажеттілігі,бұл ауылшаруашылық саласының өзін-өзі қаржыландыра алуы, ауылдық мекенді жан-жақты көтеру,ұлт экономикасының тәуелсіз қабілетін сақтауға мүмкіндік беретін,бәсекеге қабілетті орта құру болып табылады.

Экономикамыздың басқа саласымен салыстырғанда, ауылды аймақтың, ондағы адамдардың жай-күйі жақсы деп айтуға әлі болмайды.Әсіресе,осы біз қарастырып отырған аудан өңірінде.

Жалпы елдің экономикалық жағдайдын талдай отырып, ауылшаруашылық саласында еңбек өнімділігін көтеру үшін және табиғи ресурстарды тиімді пайдалану үшін соңғы жарақтанған ауыл шаруашылық және өңдеуші технологиялар мен жабдықтауымыз керек екендігін ұғамыз.

Жоғарыда атап өткендей, бұл механизм мемлекеттің араласуынсыз, инновациялық тәжірибесіз іске асуы мүмкін емес.

Әдебиеттер тізімі:

1. Есполов Т.И. Нацпроект ускорит решение АПК.// Казахстанская правда, 04 сентября 2020 года.
2. Майкл Портер. Конкурентная стратегия: методика анализа отраслей и конкурентов». – М.: Изд-во Альпина Паблишер, 2016.
3. Сазерленд Дж. Стратегический менеджмент. Ключевые понятия / пер. с англ.; под ред. Е.Е. Козлова. – Днепропетровск: Баланс Бизнес Букс, 2014. С. 96-106.
4. Калашникова Л.М. Конкурентоспособность предприятий и их продукции // Машиностроитель. – 2003. – № 11.
5. Есполов Т.И., Мадиев Г.Р., Керимова У.К., Есенгазиева С.К. и др. Макроэкономические механизмы и инструменты регулирования индустриально-инновационного развития АПК РК. – 179 с.

АГРОӨНЕРКӘСІПТІК КЕШЕНІНЕ ИНВЕСТИЦИЯЛАР ТАРТУДЫ МЕМЛЕКЕТТІК ҚОЛДАУ

Керимкулова Э.З., магистр, М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті,
Қазақстан Республикасы, Тараз қ.

Резюме: в статье рассмотрены направления совершенствования государственного регулирования инвестиционной деятельности в агропромышленном комплексе, эффективного использования инвестиционных ресурсов.

Summary: the article discusses the areas of improvement of state regulation of investment activities in the agro-industrial complex, the effective use of investment resources.

Мемлекеттік реттеу объектісі ретінде "инвестициялық қызмет" санатының мазмұны оларды іске асыру үшін қолайлы құқықтық және ұйымдастырушылық-экономикалық жағдайлар жасау кезінде оларды неғұрлым әлеуметтік маңызы бар және экономикалық тартымды жобаларға және агроөнеркәсіптік кешенді дамыту бағыттарына тиімді орналастыру үшін әртүрлі көздерден инвестицияларды жоспарлы, құрылымдалған және экономикалық негізделген тарту болып табылады.

Нарықтық экономиканың өзі кірістердің әлеуметтік әділ бөлінуін қамтамасыз етпейді, сондықтан нарық жеткілікті түрде құрылған механизм болса да, ол қоғам алдында тұрған экономикалық мәселелерді шеше алмайды. Сондықтан агроөнеркәсіптік кешендегі инвестициялық процестерді мемлекеттік қолдау және реттеу қажеттілігі туындайды.

Инвестициялық процесс – бұл түпкі мақсаты инвестициялық мақсаттарға қол жеткізу болып табылатын әртүрлі нысандар мен деңгейлердегі инвестициялардың жалпы қозғалысы. Ол жүйенің барлық сипаттамаларына ие: ол әрқашан субъектіні (инвесторды), объектіні (инвестициялау объектісін), олардың арасындағы қатынастарды (инвестициялық кіріс алу үшін инвестициялау) және олар бар ортаны (инвестициялық орта) қамтиды.

Ауыл шаруашылығындағы инвестициялық процестерге, бірінші кезекте, табиғи-ресурстық, өндірістік, ғылыми-техникалық, инновациялық, қаржы-кредиттік әлеуеттердің болуы мен жай-күйі, сондай-ақ макроэкономикалық, институционалдық, әлеуметтік және нарықтық факторлар жататын әртүрлі факторлардың едәуір саны әсер етеді. Олар макро-, мезо- және микро деңгейлерде жұмыс істейді.

Агроөнеркәсіптік кешендегі инвестициялық қызмет елдің экономикалық қызметінің ажырамас бөлігі болып табылады. Оның тиімділігі мемлекеттің экономикалық саясатының барлық аспектілерін тікелей сипаттайды. Кредиттік-

қаржылық жүйемен және агроөнеркәсіптік кешенді ресурстық қамтамасыз ету жүйесімен өзара байланыста нарықтық және ақпараттық инфрақұрылымдарды синтездеу арқылы инвестициялық ресурстарға сұраныс пен ұсыныс қалыптастырылады. Мемлекеттің міндеті – агроөнеркәсіптік өндірісті толық көлемде дамытуды ынталандыратын біріктіруші күшке айналу.

Зерттеу көрсеткендей, инвестициялық қызметті мемлекеттік деңгейде жүзеге асыру жүйені құрайтын, бірақ аймақтың ерекшелігіне нашар бейімделген процесс. Өңірдің агроөнеркәсіптік кешенінің орнықты әлеуметтік-экономикалық дамуын қамтамасыз ету мақсатында инвестициялық қызмет процестерін реттеу, ынталандыру және іске асыру жөніндегі шаралар кешені түсінілетін агроөнеркәсіптік кешендегі өңірлік инвестициялық саясатты жетілдіру қажет. Ол аймақтық деңгейдегі мемлекеттік органдардың, сондай-ақ жергілікті өзін-өзі басқару органдарының өзара іс-қимылы арқылы әзірленіп, жүзеге асырылуы керек. Өкілеттіктерді бөлудің қазіргі жүйесі аясында ҚР мемлекеттік билік және басқару органдарының белгілі бір ресурстар құрамы және негізгі міндеттері бар, олардың шешімі агроөнеркәсіптік кешендегі инвестициялық қызметті жандандыруды қамтамасыз етуге арналған.

Агроөнеркәсіптік кешендегі инвестициялық қызметті мемлекеттік реттеуді дамытудың негізгі бағыттары өңірлік деңгейде тиімділігі жоғары инвестициялық процесті жүзеге асыру үшін неғұрлым қолайлы жағдайлары бар ерекше ауыл шаруашылығы аумағын құруға бағытталған мемлекеттік саясатты қалыптастыруды қамтиды.

Агроөнеркәсіптік кешендегі инвестициялық қызметті мемлекеттік реттеудің мәні инвестициялық ағындарды іске асыру және қайта бөлу және оларды инвестициялық қызметтің неғұрлым тартымды объектілеріне бағыттау үшін жағдайлар жасау болып табылады. Инвестициялар бірінші кезекте әлемдік нарықтарда жоғары технологиялар мен бәсекелестік артықшылықтарға ие ауыл шаруашылығы өндірісінің салаларына бағытталуы тиіс. Бұл инвестициялардың тиімділігін арттыруға, негізгі капиталды бір уақытта жаңарта отырып, өсіп келе жатқан инвестициялық сұранысты құруға мүмкіндік беретін "өсу нүктелері" деп аталады. Сонда инвестициялардың кумулятивтік әсері іске асырылады: жаңартылған өндіріс есебінен шығарылымның тез өсуі өсіп келе жатқан төлемге қабілетті сұранысты жаба бастайды; жаңадан құрылған өндірістік қуаттардың тиімді жұмыс істеуі жаңа инвестициялар үшін қаржы көздерін құрады; кеңейтілетін өндіріс қосымша кірістердің қалыптасуын қамтамасыз етеді, соның есебінен халықтың тұтынылуын ұлғайтуға болады. [1]

Агроөнеркәсіптік кешендегі инвестициялық қызметті реттеу функциясын орындау үшін мемлекет инвестициялық қызметке әсер етудің экономикалық (жанама), сондай-ақ әкімшілік (тікелей) әдістері мен нысандарын пайдаланады.

Аймақтың агроөнеркәсіптік кешеніндегі инвестициялық қызметті мемлекеттік реттеудің негізгі бағыттары, мақсаттары мен міндеттері 1-кестеде келтірілген.

Агроөнеркәсіптік кешенді мемлекеттік реттеу жүйесін қалыптастырудың

аса маңызды қағидаты:

ауыл шаруашылығында және ауыл шаруашылығының басқа да секторларында экономикалық теңгерімді қолдау;

мемлекеттік протекционизм және ауылшаруашылық тауар өндірушілерін қорғау;

кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыру кезінде ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілердің тәуелсіздігін қамтамасыз ету;

мемлекеттік реттеу жүйесінде негізінен экономикалық әдістерді қолдану (қаржыландыру, салықтар, несиелер, бағалар, сақтандыру және т.б.);

ауыл шаруашылығы нарықтарын реттеу арқылы агроөнеркәсіптік өндірістің құрылымы мен ауқымына ықпал ету;

агроөнеркәсіптік кешен субъектілері арасындағы шарттық қатынастардың басымдығы;

ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілерді мемлекеттік қолдау үшін тең мүмкіндіктер. [2]

Кесте 1

Агроөнеркәсіптік кешендегі инвестициялық қызметті мемлекеттік реттеудің негізгі бағыттары

Мемлекеттік реттеудің негізгі бағыттары	Мақсаттары мен міндеттері
1 Блок	
Агроөнеркәсіптік өндіріске инвестициялау үшін қолайлы ұйымдастырушылық-экономикалық жағдайлар жасау	Ауыл шаруашылығына инвестициялық қызығушылықты арттыру және агроөнеркәсіптік еншенің салаларына қосымша инвестициялар тарту
2 Блок	
Аграрлық сектордың инвестициялық қызметіне мемлекеттің тікелей қатысуы	Агроөнеркәсіптік өндіріс құрылымын жақсарту, рентабельділікті арттыру, ауылдың өндірістік және әлеуметтік инфрақұрылымын қолдау және бірлесіп қаржыландыру қағидаты бойынша инвесторлар тарту
3 Блок	
Мемлекеттік реттеудің басқа нысандары	Мемлекеттің, ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілердің және инвесторлардың мүдделерін қорғау

Агроөнеркәсіптік кешендегі инвестициялық қызметке мемлекеттік ықпал

ету шараларын әзірлеу кезінде инвестициялық өндірістің қажеттіліктерін оның көздерін кеңейту және тікелей бюджеттік қаржыландыру есебінен ғана емес, сонымен қатар инвесторлардың қосымша қаражатын тарту есебінен де қанағаттандыру үшін әр өңірдің инвестициялық процесіне тән ерекшеліктерді ескеру қажет.

Нарықтық экономикадағы инвестициялық климат нақты және ықтимал инвесторлардың инвестициялық қызметіне айтарлықтай әсер ететін саяси, құқықтық, әлеуметтік-экономикалық, қаржылық және географиялық факторлардың жиынтығы ретінде түсініледі.

Инвестициялық климат – белгілі бір елге немесе аймақтық секторға инвестицияланған активтерге арналған орта мерзімді және ұзақ мерзімді келісім-шарттар.

Инвестициялық ахуалды қалыптастырудың маңызды факторы инвестициялық тартымдылықтың жаһандық рейтингіндегі Қазақстан Республикасының позициясын айқындауға кешенді бағалау жүргізу, инвестициялық климаттың сапасын айқындайтын факторлардың рөлін айқындау болып табылады.

Ауыл шаруашылығындағы инвестициялық белсенділіктің төмендігі өңдеуші секторға тиімсіз инвестициялар салу үшін бірқатар елеулі ішкі себептерге ие. Қазақстан экономикасына инвестицияларға табыс әкелу үшін инфляцияны төмен деңгейге дейін жеткізуге, экономиканың инфрақұрылымдық секторын дамытуға және қолдауға, нарықтық экономика жағдайында отандық өнімнің бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету үшін жаңа технологиялар мен технологиялық салаларды дамытуға бағытталған мемлекеттік протекционизмнің кезең-кезеңімен жүйесін әзірлеу қажет.

Агроөнеркәсіптік кешенді дамыту мақсатында мемлекет оны жетілдіруге бағытталған бірқатар шаралар қабылдауда, осыған байланысты бүгінде республикада ауыл шаруашылығы өнімдерінің жалпы көлемі ұлғаюда, жаңа ауыл шаруашылығы объектілері құрылуда және агроөнеркәсіптік кешенге инвестициялар ұлғаюда.

Мұндай жағдайларда ауыл шаруашылығының ерекшеліктері нарықтың сын-қатерлеріне жедел ден қоюды талап етеді-әлемдік азық-түлік нарығындағы тұрақсыздықтың ұзақ мерзімді тәуекелдерінің өсуі азық-түлікке, өсімдік шаруашылығы мен мал шаруашылығы өнімдеріне сұраныстың өсуіне әсер етеді. Бұл үрдістер агробизнеске жаңа азық-түлік нарығын алуға мүмкіндік береді.

Мал шаруашылығымен, ауыл шаруашылығы дақылдары мен көкөністерін өсірумен айналысатын шетелдік агроөнеркәсіптік компанияларды тарту, сондай-ақ кейіннен Қазақстанның агроөнеркәсіптік секторына өңдеуді тарту қажет.

Шетелдік тәжірибені зерттеу ауыл шаруашылығы дамыған елдердің мемлекеттік секторы болып табылатынын растайды. Бюджеттік субсидиялар ауыл шаруашылығы өнімі құнының орта есеппен 50% - ын құрайды. Осылайша, АҚШ Федералды Үкіметі мен Конгресс қолданыстағы ішкі тепе-теңдік бағалары бойынша ауылшаруашылық өнімдерінің тепе-теңдік бағасының индексын

анықтайды және осы негізде бағаның ең төменгі шегін анықтайды. Үкімет инвестицияларды ынталандыру және ауылшаруашылық өндірісін ұлғайту үшін ауылшаруашылық кірістерін тұрақтандырады.

Инвестициялық ахуал, өз кезегінде, мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық дамуының негізгі көрсеткіштеріне тікелей әсер етеді. Ондаған жылдар ішінде экономикада жинақталған құрылымдық және сектораралық теңгерімсіздіктер өнеркәсіптік және өнеркәсіптік емес тауарлардың, әсіресе энергияның өткір жетіспеушілігіне әкелді. [3]

Тартымды инвестициялық ахуал әлеуметтік проблемаларды шешуге ықпал етеді, жоғары жұмыс орындарын қамтамасыз етеді, өндірісті жаңғыртады, кәсіпорындар үшін негізгі қорларды құрады, жаңа технологияларды енгізуге мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Назарбек У.Б., Бестереков У., Назарбекова С.П. Современное состояние и проблемные вопросы сельскохозяйственной отрасли Республики Казахстан./ Научный журнал «Наука и мир» Волгоград 2019 г., №3(7). С. 230-232
2. Орысбаева М.С. Қазақстанның агроөнеркәсіптік кешенін қаржыландыру жағдайы // Саясат. 2017. №2, 27-29 б.
3. Крупные иностранные компании инвестируют 3,9 млрд долларов в АПК Казахстана. <https://inbusiness.kz/ru/last/krupnye-inostrannye-kompanii-investiruyut-3-9-mlrd-v-apk-kazahstana>

ГОСУДАРСТВЕННЫЕ ПРОГРАММЫ РАЗВИТИЯ АПК В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН: АНАЛИЗ ДОСТИЖЕНИЙ И ПРОБЛЕМ

Ажибаева Гульжан Муратовна ,доцент, магистр менеджмента
Костанайский социально-технический университет имени академика
Зулхарнай Алдамжар, г.Костанай

Аннотация: Статья посвящена анализу государственных программ, направленных на развитие агропромышленного комплекса (АПК) Республики Казахстан. В работе рассматриваются основные этапы реализации таких программ, начиная с первых инициатив и заканчивая современными проектами, направленными на повышение эффективности сельского хозяйства, обеспечение продовольственной безопасности и улучшение жизненного уровня сельских жителей. Особое внимание уделяется анализу достижений, таких как рост производства сельскохозяйственной продукции, улучшение инфраструктуры, а также созданию условий для устойчивого развития сельских территорий.

Аннотация: Мақала Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін (АӨК) дамытуға бағытталған мемлекеттік бағдарламаларды талдауға арналған. Жұмыста ауыл шаруашылығының тиімділігін арттыруға, азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуге және ауыл тұрғындарының өмір сүру деңгейін жақсартуға бағытталған алғашқы бастамалардан бастап қазіргі заманғы жобаларға дейінгі осындай бағдарламаларды іске асырудың негізгі кезеңдері қарастырылады. Ауыл шаруашылығы өнімін өндірудің өсуі, инфрақұрылымды жақсарту, сондай-ақ ауылдық аумақтардың тұрақты дамуы үшін жағдай жасау сияқты жетістіктерді талдауға ерекше назар аударылады.

Annotation: The article is devoted to the analysis of state programs aimed at the development of the agro-industrial complex of the Republic of Kazakhstan. The paper examines the main stages of the implementation of such programs, starting with the first initiatives and ending with modern projects aimed at improving agricultural efficiency, ensuring food security and improving the living standards of rural residents. Special attention is paid to the analysis of achievements, such as the growth of agricultural production, the improvement of infrastructure, as well as the creation of conditions for sustainable rural development.

Целью данной статьи является анализ действующих и ранее реализованных государственных программ по развитию агропромышленного комплекса Республики Казахстан, выявление их ключевых достижений и проблем, а также формулирование рекомендаций по повышению эффективности государственной аграрной политики.

Актуальность темы. Агропромышленный комплекс (АПК) занимает стратегически важное место в экономике Республики Казахстан, обеспечивая

продовольственную безопасность, занятость сельского населения и экспортный потенциал страны. В условиях глобальных вызовов — таких как изменение климата, нестабильность цен на мировых рынках, геополитические риски — возрастает роль государства в регулировании и поддержке аграрного сектора. За последние десятилетия в Казахстане реализовано множество государственных программ, направленных на модернизацию АПК, однако, несмотря на достигнутые успехи, сохраняются и системные проблемы, тормозящие развитие отрасли. Это делает необходимым глубокий анализ эффективности текущих мер государственной поддержки, выявление «узких мест» и формирование предложений по их совершенствованию. Именно это и определяет актуальность исследования.

Агропромышленный комплекс (АПК) Республики Казахстан — одна из ключевых отраслей национальной экономики, обеспечивающая продовольственную безопасность, занятость в сельской местности и устойчивое развитие регионов. Государство играет важную роль в регулировании и поддержке аграрного сектора, реализуя различные программы и стратегии, направленные на повышение эффективности сельхозпроизводства, развитие инфраструктуры, внедрение инноваций и расширение экспортного потенциала. Несмотря на значительные объемы государственной поддержки, в отрасли сохраняются проблемы, требующие комплексного подхода. Цель настоящего материала — проанализировать основные государственные программы развития АПК, выявить их достижения и обозначить актуальные проблемы. [4]

В Республике Казахстан реализуются и разрабатываются различные программы и проекты, направленные на развитие агропромышленного комплекса (АПК). Ниже представлены основные из них:

1. Государственная программа развития АПК на 2017–2021 годы: утверждена Указом Президента Республики Казахстан от 14 февраля 2017 года № 420. Программа была направлена на повышение конкурентоспособности агропромышленного комплекса, устойчивое развитие сельских территорий и обеспечение продовольственной безопасности страны.

2. Национальный проект по развитию АПК на 2021–2025 годы: утвержден постановлением Правительства Республики Казахстан от 12 октября 2021 года № 732. Основной целью проекта было создание конкурентоспособного агропромышленного комплекса путем повышения производительности труда и увеличения экспорта продукции. Однако, согласно постановлению Правительства Республики Казахстан от 22 сентября 2023 года № 828, данный проект признан утратившим силу с 1 января 2024 года. [6]

Этот проект направлен на формирование устойчивого, эффективного и конкурентоспособного аграрного сектора, способного обеспечить продовольственную безопасность страны и увеличить экспорт переработанной

продукции. В рамках проекта предусмотрены меры по модернизации сельского хозяйства, увеличению производительности, развитию аграрной науки и расширению доступа к финансированию для сельхозпроизводителей. Также большое внимание уделяется цифровизации отрасли, рациональному использованию земельных ресурсов и улучшению условий жизни в сельской местности. Одним из ключевых ориентиров является обеспечение внутреннего рынка основными продуктами питания за счёт отечественного производства, а также рост занятости и повышение доходов сельского населения. Проект предусматривает тесную интеграцию аграрной политики с задачами устойчивого развития, экологии и инновационного развития отрасли.

3. Национальный проект «Сильный АПК» на 2024–2028 годы: разработан Министерством сельского хозяйства Республики Казахстан. Основной целью проекта является увеличение объема валовой продукции сельского хозяйства в два раза к 2028 году, до 17 трлн тенге. Планируется обновление сельскохозяйственной техники, повышение производительности труда, увеличение экспорта продукции АПК и привлечение инвестиций в отрасль. [3]

4. Концепция развития агропромышленного комплекса Республики Казахстан на 2021–2030 годы: утверждена постановлением Правительства Республики Казахстан от 30 декабря 2021 года № 960. Концепция предусматривает повышение производительности труда в сельском хозяйстве в три раза по сравнению с 2020 годом, увеличение урожайности пшеницы, обновление сельскохозяйственной техники и другие меры для устойчивого развития АПК.

Все программы и концепции отражают стремление Казахстана к модернизации и развитию агропромышленного комплекса, повышению его эффективности и конкурентоспособности на международном уровне.

Совершенствование государственной политики в агропромышленном комплексе Республики Казахстан требует комплексного и системного подхода. В первую очередь необходимо повысить эффективность действующих механизмов государственной поддержки, сделать процессы субсидирования более прозрачными, цифровизировать распределение ресурсов и упростить доступ к финансированию для сельхозтоваропроизводителей, особенно малых и средних фермерских хозяйств. Одним из ключевых направлений должно стать развитие инфраструктуры: улучшение ирригационных систем, логистики, транспортных и складских мощностей позволит значительно снизить потери продукции и повысить ее экспортный потенциал.[7]

Важную роль играет внедрение современных технологий и инноваций в агросекторе. Это включает развитие цифрового земледелия, агротехнологий, автоматизации и роботизации производственных процессов. Одновременно необходимо усилить аграрную науку, восстановить связь между научными

разработками и производством, а также модернизировать систему аграрного образования, чтобы обеспечить отрасль квалифицированными кадрами.

Одним из приоритетов государственной политики должно стать устойчивое и экологичное развитие сельского хозяйства, что предполагает бережное отношение к природным ресурсам, защиту земель и вод, а также адаптацию агропроизводства к изменениям климата. Важным шагом станет инвентаризация сельхозземель и возвращение неиспользуемых участков в хозяйственный оборот с последующим предоставлением их эффективным землепользователям.

Наконец, важной составляющей должна стать социальная направленность аграрной политики — это развитие сельской инфраструктуры, улучшение условий жизни, создание рабочих мест и стимулирование молодежи к жизни и работе в сельской местности. Только при комплексной и ориентированной на результат государственной политике агропромышленный комплекс Казахстана сможет стать устойчивым, высокоэффективным и конкурентоспособным сектором экономики.[7]

Привожу SWOT-анализ государственной политики в агропромышленном комплексе Республики Казахстан, который поможет выявить сильные и слабые стороны, а также оценить возможности и угрозы, влияющие на развитие отрасли.

Таблица 1. «Государственная политика в области развития агропромышленного комплекса (АПК) Республики Казахстан»

Сильные стороны (Strengths)	Слабые стороны (Weaknesses)
— Поддержка АПК со стороны государства через программы и субсидии.	— Бюрократия и сложность получения господдержки.
— Богатые природные ресурсы: плодородные земли, пастбища.	— Изношенность сельхозтехники, низкий уровень механизации.
— Географическое положение — близость к большим рынкам (Китай, ЕАЭС).	— Слабое развитие переработки и логистической инфраструктуры.
— Потенциал для развития экспорта и кооперации.	— Недостаток квалифицированных кадров и аграрных специалистов.
— Рост интереса к цифровизации и инновациям в сельском хозяйстве.	— Недостаточная прозрачность в распределении субсидий.
Возможности (Opportunities)	Угрозы (Threats)
— Привлечение инвестиций в переработку и экспортную инфраструктуру.	— Колебания мировых цен на сельхозпродукцию.
— Внедрение «умного» земледелия, агротехнологий и цифровых решений.	— Изменение климата, засухи, дефицит воды.

— Развитие органического сельского хозяйства и устойчивых практик.	— Миграция населения из села, сокращение трудовых ресурсов.
— Расширение рынков сбыта, участие в международных агросетях.	— Геополитическая нестабильность, влияющая на экспорт.
— Повышение квалификации кадров через реформу аграрного образования.	— Неэффективное использование земель и коррупционные риски.

По SWOT-анализу государственной политики в агропромышленном комплексе Республики Казахстан показывает, что страна обладает значительным потенциалом для развития АПК, включая богатые природные ресурсы и поддержку со стороны государства. Однако существуют определённые слабые стороны, такие как изношенность сельхозтехники, недостаточная механизация и проблемы с прозрачностью в распределении субсидий.

Одной из главных возможностей является развитие экспортного потенциала, внедрение цифровых технологий и агротехнологий, а также переход к более устойчивым методам сельского хозяйства. При этом важно отметить угрозы, связанные с колебаниями мировых цен, изменением климата и геополитической нестабильностью, которые могут повлиять на устойчивость и развитие агропромышленного комплекса.

Для эффективной реализации государственной политики в АПК необходимо укрепить слабые стороны, оптимизировать господдержку и инфраструктуру, а также активно использовать возможности, предоставляемые инновациями и экологически чистым производством.[1]

Государственная политика в агропромышленном комплексе Республики Казахстан нацелена на развитие устойчивого, эффективного и конкурентоспособного сельского хозяйства, которое играет ключевую роль в обеспечении продовольственной безопасности и социально-экономическом развитии страны. Несмотря на наличие значительных природных ресурсов и поддержку со стороны государства, АПК сталкивается с рядом вызовов, таких как изношенность техники, недостаточная механизация и проблемы с инфраструктурой. Однако, существующие возможности, включая внедрение инновационных технологий, расширение экспортных рынков и развитие экологически чистого сельского хозяйства, открывают перспективы для роста и модернизации отрасли.

Для того чтобы максимально реализовать потенциал АПК, необходимо продолжить совершенствование государственной поддержки, повысить прозрачность в распределении субсидий, а также активно развивать переработку сельхозпродукции и сельскую инфраструктуру. Важно, чтобы государственная политика и поддержка сельхозпроизводителей стали более гибкими и адаптированными к современным вызовам, что позволит укрепить устойчивость и конкурентоспособность аграрного сектора в условиях глобальных изменений.[2]

Таким образом, правильная и эффективная реализация государственной политики в АПК является залогом устойчивого развития сельского хозяйства Казахстана и обеспечения его роли на международной арене.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ :

1. Ашимбаев, Ж. К. 2021г. Развитие сельского хозяйства Казахстана: пути к устойчивости и инновациям. Вестник аграрных наук Казахстана, 4(43), 75-82.2021г
2. Занков, И. С. 2022 г. Экономика аграрного сектора Казахстана: проблемы и перспективы развития. Алматы: Казахстанское издательство. 2022 г.
3. Госпрограмма "Сильный АПК на 2024–2028 годы" (2023). Министерство сельского хозяйства Республики Казахстан.
4. Кабдолова, А.Т. Государственное регулирование агропромышленного комплекса Республики Казахстан: проблемы и перспективы развития. Алматы: Экономика и статистика. 2020 г
5. Мамедов, А. И. Аграрная политика Казахстана: анализ и пути совершенствования. Казахская академия наук.2021 г
6. Министерство сельского хозяйства Республики Казахстан. Государственная программа развития агропромышленного комплекса на 2021–2025 годы. Астана, 2021 г.
7. Николенко, В. Г. Аграрная экономика: теория и практика. Государственная поддержка агропромышленного комплекса. Алматы: КазНУ. 2019 г.
8. Мельникова, Т. И. Проблемы и перспективы развития сельского хозяйства в Казахстане. Журнал "Экономика и право", 5, 15-22. 2018 г
9. Потапов, В. С. Влияние государственной политики на развитие сельского хозяйства Казахстана. Журнал "Аграрная экономика", 6(51), 45-53. 2021 г.

ЖОБАНЫҢ ӨМІРЛІК ЦИКЛЫНЫҢ БАРЛЫҚ КЕЗЕҢДЕРІНДЕ АДАМИ РЕСУРСТАРДЫ БАСҚАРУДАҒЫ ЖОБАЛЫҚ МЕНЕДЖЕРДІҢ РӨЛІ («Abiko-kz» ЖШС мысалында)

Амирова А.М., М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті, магистрант, Тараз қ.
Наренова А.Н., экономика ғылымдарының кандидаты, доцент м.а., Тараз қ.

Summary: The article explores the role of the project manager in managing human resources at all stages of the project life cycle, based on the case of Abiko-kz LLP.

Резюме: В статье рассматривается роль проектного менеджера в управлении человеческими ресурсами на всех этапах жизненного цикла проекта на примере ТОО «Abiko-kz».

Қазіргі заманда жобалық қызмет тек қаржылық және техникалық ресурстарды ғана емес, адами капиталды да тиімді басқаруды талап етеді. Бұл процесте жобалық менеджер ерекше рөл атқарады, ол команданың жұмысын үйлестіреді, қолайлы ахуалды қалыптастырады және жобаның мақсаттарына қол жеткізуді қамтамасыз етеді. Жобалардағы адами ресурстарды басқару персоналды жоспарлау, іріктеу, дамыту және бағалау процестерін қамтиды. РМВОК нұсқаулығына сәйкес негізгі процестерге мыналар кіреді: персоналды басқаруды жоспарлау, команда жинау, дамыту және басқару [1]. Бұл процестерді тиімді басқару команданың өнімділігін арттырып, тәуекелдерді төмендетеді.

«Abiko-kz» компаниясы химия, мұнай-химия және инфрақұрылым салаларында күрделі ЕРС жобаларын жүзеге асырады. Өндірістік тәжірибе барысында үш негізгі жоба зерттелді: теміржол қосу жолының құрылысы, күкірт қышқылын тиеу торабы және таразы бекеттері. Компания матрицалық ұйымдық құрылымды қолданады, бұл жобалық және функционалдық бөлімшелер арасындағы қызметтерді тиімді үйлестіруге мүмкіндік береді [2].

«Abiko-kz» ЖШС-нің жобалық қызметі аясында адами ресурстарды басқару тиімділігін талдау нәтижелері компанияның жобалық циклдарда кадрлық әлеуетті дұрыс пайдалануы арқылы жоғары нәтижелерге қол жеткізгенін көрсетті. Компанияның негізгі миссиясы — химия және мұнай химия саласындағы ЕРС жобаларды сәтті жүзеге асыру, адами ресурстарды тиімді басқару және тұрақты даму стратегияларын енгізу арқылы саладағы бәсекелестікті арттыру [3].

«Abiko-kz» ЖШС 2022–2024 жылдар аралығында іске асырған жобаларда жобалық модельдегі жұмыс ерекшеліктері кадрлық саясат пен жобалық нәтижелер арасындағы үйлесімді байланысқа негізделді. Жобалық менеджерлер мен HR бөлімінің қызметі нәтижесінде қызметкерлердің кәсіби құзыреттілігі, мотивациясы және тұрақтылығы айтарлықтай жақсарды, бұл өз кезегінде жобалардың мерзімінде және сапалы аяқталуына оң әсерін тигізді [3].

«Abiko-kz» ЖШС-нің стратегиялық мақсаттары кадрлық әлеуетті тиімді пайдалану арқылы жобалардың сәтті жүзеге асуына бағытталған. Жобалық модельде адами ресурстарды басқару қызметкерлерді оқыту, біліктілікті арттыру және ынталандыру жүйелерін жетілдіруді көздейді. 2022 жылы оқыту мен сертификаттау деңгейі 70%-ды құрады, ал 2024 жылы бұл көрсеткіш 95%-ға дейін артты. Қызметкерлердің мотивациясы 2022 жылы 65%-дан 2024 жылы 85%-ға дейін өсіп, кадрлық тұрақтылық 72%-дан 88%-ға дейін жақсарды [3].

Бұл нәтижелер адами ресурстарды жүйелі түрде дамытудың жобалық нәтижелерді жақсартуға ықпал еткенін дәлелдейді.

«Abiko-kz» ЖШС жобаларының өмірлік циклы төрт негізгі кезеңнен тұрады:

Инициациялау және жоспарлау кезеңі. Бұл кезеңде кадрлық ресурстардың құрамы анықталып, жобаға қажетті мамандар тартылды. 2022 жылы кадрлар тарту тиімділігі 75%-ды құраса, 2024 жылы бұл көрсеткіш 85%-ға дейін артты.

Орындау және бақылау кезеңі. Бұл кезеңде персоналды орналастыру, жұмыс нәтижелерін бақылау және қауіпсіздік стандарттарын сақтау қамтамасыз етілді. 2024 жылы қауіпсіздік стандарттарын сақтау деңгейі 95%-ға жетті.

Іске қосу кезеңі. Бұл кезеңде нысанды іске қосу процесінде инженерлік процестердің сапасы бағаланды және жобалық топтың техникалық дайындығы қамтамасыз етілді.

Жобаның аяқталу кезеңінде қызметкерлердің жұмыс нәтижелері бағаланып, марапаттау жүйелері енгізілді, бұл 2024 жылы кадрлар айналымын 10%-ға дейін азайтуға мүмкіндік берді [3].

Жобалық менеджер мен HR арасындағы өзара іс-қимылдың нәтижесінде «Abiko-kz» ЖШС жобаларында жобалық менеджер мен HR бөлімінің тығыз ынтымақтастығы қызметкерлердің кәсіби өсуі мен жұмыс тиімділігі артты. Мысалы, теміржол қосу жолының құрылысы жобасында жобалық менеджер мен HR мамандары кадрларды тиімді іріктеп, олардың оқыту процесін ұйымдастырды. Бұл жобада кадрлардың кәсіби құзыреттілігі 20%-ға артты.

Күкірт қышқылын тиеу торабының құрылысы жобасында қауіпсіздік стандарттарын сақтау нәтижесінде апаттық жағдайлар саны 20%-ға төмендеді.

Теміржол таразы бекеттерінің құрылысы жобасында кадрларды тиімді орналастыру нәтижесінде жобаны аяқтау мерзімі 15%-ға қысқарды [3].

Бұл жобалар жобалық менеджер мен HR бөлімінің үйлесімді әрекеттері жобалық нәтижелерді жақсартуға қалай ықпал ететінін көрсетеді.

«Abiko-kz» ЖШС жобаларының өмірлік циклының әр кезеңінде жобалық менеджер мен HR арасындағы өзара іс-қимыл жоғары нәтижелерге қол жеткізді.

Инициациялау кезеңінде қажетті кадрларды іріктеу және орналастыру процестері тиімді ұйымдастырылды. Орындау кезеңінде персоналдың кәсіби құзыреттілігін арттыруға бағытталған оқыту мен сертификаттау бағдарламалары енгізілді. Іске қосу кезеңінде жобаның іске қосу процестеріндегі қауіпсіздік талаптарын сақтау қамтамасыз етілді. Жобаны аяқтау кезеңінде қызметкерлердің жетістіктерін бағалау және марапаттау жүйесі жобаның табысты аяқталуына

ықпал етті.

«Abiko-kz» ЖШС 2022–2024 жылдар аралығында адами ресурстарды тиімді басқару арқылы жобалардың сәтті орындалуына, қызметкерлердің кәсіби дамуына және кадрлық тұрақтылықтың артуына қол жеткізді. Жобалық менеджерлер мен HR бөлімінің өзара іс-қимылының үйлесімділігі қызметкерлердің жоғары мотивациясын, кәсіби құзыреттілігін және ішкі коммуникацияның тиімділігін қамтамасыз етті.

Осылай, «Abiko-kz» ЖШС мысалында жобалық менеджердің жобаның барлық өмірлік кезеңдерінде адами ресурстарды басқаруға қатысуын зерттей отырып, төмендегідей ұсыныстар жасауға болады.

Көшбасшылық және мотивация дағдыларын арттыру. Жобалық менеджерлер үшін көшбасшылық тренингтерін ұйымдастыру, қақтығыстарды басқару дағдыларын жетілдіру.

Ішкі коммуникация мен топтық ынтымақтастықты жақсарту: Agile және Scrum әдістерін енгізу арқылы командалық қарым-қатынасты нығайту [4].

Оқыту және сертификаттау жүйелерін дамыту: AutoCAD, Revit, Primavera сияқты құралдар бойынша жүйелі оқыту бағдарламаларын ұйымдастыру.

Мүдделі тараптармен қарым-қатынасты жақсарту: Stakeholder Management тренингтерін өткізу және мүдделі тараптардың қажеттіліктерін тиімді басқару.

Бұл ұсыныстар жобалық нәтижелерді жақсартуға, жобалық циклдар бойынша кадрларды тиімді тартуға және оларды орналастыруға, жобалардың сәтті аяқталуына ықпал етеді. Сонымен қатар кадрлық тұрақтылық пен мотивацияның артуына мүмкіндік береді.

«Abiko-kz» ЖШС жобаларының табысты орындалуы адами ресурстарды басқару жүйелерін жетілдіру және жобалық менеджерлер мен HR бөлімінің тиімді әрекеттері арқасында мүмкін болды. Сондықтан осы компанияны мысалға ала отырып, жобалармен айналысатын басқа компаниялар да өзінің жобалық нәтижелерін жақсартуға, кадрлық тұрақтылықты қамтамасыз етуге және жобалардың уақытылы аяқталуына қол жеткізе алады деп ойлаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Project Management Institute. A Guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK® Guide) – Seventh Edition. – PMI, 2021. [Электронды ресурс] – Қолжетімділік режимі: <https://www.pmi.org/pmbok-guide-standards/foundational/pmbok> - Қаралған күні: 10.04.2025
2. Mintzberg, H. (1983). *Structure in fives: Designing effective organizations*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall. – 142-147 б.
3. «Abiko-kz» ЖШС ішкі құжаттары
4. Agile Alliance. Agile Manifesto [Электронды ресурс]. – Қолжетімділік: <https://agilemanifesto.org> (қаралған күні: 10.04.2025).

ПРОБЛЕМЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ЗЕРНОВОГО РЫНКА

Быков А.А., д.э.н., РГАУ-МСХА имени К.А. Тимирязева, г. Москва
 Азаби А. ОЮ., аспирант, РГАУ-МСХА имени К.А. Тимирязева, г. Москва
 Канга Б., магистрант, РГАУ-МСХА имени К.А. Тимирязева, г. Москва

Аннотация. В материалах представлены основные проблемы устойчивого развития зернового рынка и их последствия, которые авторами сгруппированы по блокам.

Summary. The materials present the main problems of the sustainable development of the grain market and their consequences, which the authors have grouped into blocks.

Современные процессы, наблюдаемые на рынке зерна диктуют необходимость адаптации субъектов рынка к происходящим изменениям в «онлайн» режиме.

Устойчивое развитие зернового рынка отражает способность зернопроизводителей наращивать возможности для осуществления аграрного производства в расширенном формате [1].

Для выявления факторов, препятствующих устойчивому развитию зернового рынка и разработки возможных направлений по их устранению, нами использован проблемно-ориентированный анализ. Это позволит обеспечить оптимизацию работы рыночных агентов для достижения более высоких результатов на рынке и снижения транзакционных издержек.

Проблемы развития российского зернового рынка освещены в трудах таких ученых, как А.И. Алтухов, А.А. Верховцев, С.А. Жидков, В.В. Маслова, А.Г. Папцов, П.М. Першукевич, И.Г. Ушачев, О.Г. Чарыкова и других. В Казахстане проблемы развития зернового подкомплекса и рынка поднимались учеными научно-исследовательских институтов и высших учебных заведений – Ж.Ж. Есенкулова, О.И. Жалтырова, Ш.А. Смагулова, З.Ж. Туебекова, Ю.А. Хан, другие.

Проблемы, препятствующие развитию зернового комплекса России отражены в Долгосрочной стратегии развития зернового комплекса Российской Федерации до 2035 года [2].

Предлагаем проблемы развития зернового рынка сгруппировать в шесть блоков (Таблица 1).

Таблица 1 – Основные проблемы развития зернового рынка России

№	Блок	Проблемы
1	Почвенно-климатические	- зависимость объемов производства и качества зерна от природных условий (температурный режим, осадки по периоду); - снижение плодородия почв;

2	Экономический	- высокая волатильность цен на внутреннем рынке; - консерватизм производителей и переработчиков; - высокая доля транзакционных издержек в структуре затрат; - ограниченный доступ производителей к финансовым ресурсам; - высокие транспортные затраты проблемы с регулированием и сертификацией; - высокая зависимость производства и результатов экономической деятельности от конъюнктуры мирового рынка
3	Технологический	- ограниченный доступ к инновациям мелким и средним хозяйствам; - низкий уровень обновления сельскохозяйственной техники; - низкий уровень внедрения научно-технических разработок и коммерциализации достижений селекционно-семеноводческих центров;
4	Инфраструктурные	- недостаточный уровень развития транспортной сети; - высокие инфраструктурные и логистические издержки в рамках вертикальной цепочки поставки - ограниченный доступ к рынкам сбыта; - слабо применяются механизмы электронной биржевой торговли; - проблемы транспортировки продукции к емким рынкам сбыта
5	Социальные	- дефицит квалифицированных кадров; - низкая мотивация труда и уровень жизни в сельской местности
6	Экологические	- влияние потепления климата на урожайность и валовой сбор; - загрязнение почвы вследствие интенсификации производства

Представленные проблемы подчеркивают значимость адаптации к изменяющимся климатическим условиям и разработки эффективных стратегий для минимизации негативного влияния на рынок зерна.

Высокая зависимость урожайности и качества зерна от почвенно-климатических условий делает деятельность субъектов на рынке высокорискованной в силу необходимости исполнения долгосрочных

контрактов по поставке. Это, в свою очередь, порождает новую проблему – низкий уровень инвестиционной привлекательности отрасли относительно других сфер народного хозяйства. Как следствие – недостаточное ресурсное обеспечение зернового рынка, что не позволяет осваивать инновационные технологии при производстве зерна.

Низкий уровень рентабельности производства (менее 30%) не позволяет вести расширенное воспроизводство, а изменчивость прибыли от хозяйственной деятельности по годам обуславливает увеличение размера объемов государственной поддержки в виде субсидий на развитие приоритетных направлений.

С 2022 г. особенно сильно обострились проблемы сбыта продукции мукомольно-крупяной промышленности. Это не позволяет эффективно использовать ее производственные мощности. Так, например, в Сибири загруженность составляет 47-58%.

Волатильность цен на зерно в течении года не позволяет производителям применять интенсивные формы ведения хозяйства.

В условиях развития цифровых технологий и применения их на зерновом рынке, остро встает вопрос с подготовкой и привлечением квалифицированных кадров. Их дефицит на вторичном зерновом рынке не позволяет организациям при экспорте «на равных» вести переговоры с иностранными партнерами. Считаем, что это основная причина того, что многие субъекты Российской Федерации, производя конкурентоспособную продукцию, экспортируют зерно, а не продукцию с более высокой добавленной стоимостью [3].

Низкая информационная прозрачность способствует росту транзакционных издержек всех субъектов зернового рынка. Это не позволяет производителям принимать эффективные решения в вопросах структуры и объемов производства зерна, налаживания контактов с надежным рыночным агентом, что не способствует устойчивому развитию зернового рынка. Как результат – большее число посредников. Информационно-консультационное обслуживание субъектов зернового рынка осуществляют Министерства сельского хозяйства регионов, Федеральная таможенная служба, АО Российский экспортный центр, Российский Зерновой Союз, информагентства «Зерно Он-Лайн», «ProZerno», ИКАР и другие [4].

Солидарны с мнением А.И. Алтухова, что в современных экономических условиях действенным механизмом устойчивого развития зернового рынка может стать рост удельного веса производителей зерна в конечной цене реализации продукции [5]. Это возможно обеспечить путем развития интеграции и кооперации. Однако считаем, что в современном агробизнесе еще не преодолен кризис недоверия и, в ряде случаев, у субъектов зернового рынка – психологические барьеры.

В 2024 г. основным каналом реализации зерна являются перерабатывающие организации и организации оптовой торговли.

Для устранения выявленных проблем необходимо разработать действенный организационно-экономический механизм развития зернового рынка, где важное место должно быть отведено государственному регулированию. Предметом государственного контроля на зерновом рынке должно стать соблюдение производителями требований по обеспечению безопасности и качества зерна [6].

В современных экономических условиях за государством должен находиться контроль экспорта зерна. Регулирование экспорта должно осуществляться путем установления регионам квоты на вывоз и объемы стратегического запаса.

Библиографический список

1. Верховцев, А. А. Проблемы устойчивого развития рынка зерна в Центрально-Черноземном районе России и пути их решения / А. А. Верховцев // Наука и инновации в современном мире: Сборник научных статей / Научный редактор Ю.С. Шацких. Том Часть III. – Москва: Издательство "Перо", 2019. – С. 94-97.

2. Долгосрочная стратегия развития зернового комплекса Российской Федерации до 2035 года [электронный ресурс]. – Режим доступа: – Режим доступа: http://big.spb.ru/publications/other/qm/upr_quality_and_tranc_izderj.shtml. (дата обращения – 10.04.2025).

3. Пашина, Л. Л. Рынок зерна в России: основные тенденции развития / Л. Л. Пашина, С. Б. Пастушенко, В. В. Реймер // Экономика и предпринимательство. – 2023. – № 9(158). – С. 70-73.

4. Сайт «Информагентство Зерно Он-лайн» – URL: <https://www.zol.ru/n/113d4#go>. (дата обращения 28.03.2025). – Текст: электронный.

5. Алтухов, А. И. Экономические проблемы развития зернопродуктового подкомплекса России / А. И. Алтухов // Образование, наука и производство. – 2014. – № 2(7). – С. 17-25.

Постановление Правительства Российской Федерации «О Федеральном государственном контроле (надзоре) в области обеспечения качества и безопасности зерна и продуктов переработки зерна» от 30 июня 2021 года № 1079 [электронный ресурс]. – URL: <http://government.ru/docs/all/135438/> (дата обращения: 21.03.2025).

**ЗЕМЕЛЬНЫЕ РЕСУРСЫ ДЛЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ
ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В РОССИИ**

LAND RESOURCES FOR ENSURING FOOD SECURITY IN RUSSIA

Полякова Людмила Павловна, к.э.н. ведущий научный сотрудник ФГБНУ ФНЦ
ВНИИЭСХ, г. Москва, Россия, тел. 8-960-150-54-84.e- mail:
l. p. polyakova@vniiesh.rujug..orcid. org /0000-0001-6461-8262;
SPIN-код (РИНЦ): 5492 – 3679

Lyudmila Pavlovna Polyakova, Ph.D. in Economics, Leading Researcher at the
Federal State Budgetary Scientific Institution FNC VNIIEKH, Moscow,
Russia, tel. 8-960-150-54-84.e-mail: l. p. polyakova@vniiesh.rujug ..orcid. org
/0000-0001-6461-8262; SPIN code (RSCI): 5492 – 3679

Аннотация: в статье дается характеристика земли по собственникам в России, по назначению использования, приводятся площади занятые под посевами сельскохозяйственных культур и дается прогноз посевной площади на 2030 год.

Abstract: the article describes the characteristics of land by owners in Russia, by purpose of use, the areas occupied by crops of agricultural crops and a forecast of the acreage for 2030.

«Земли, находящиеся в пределах Российской Федерации, составляют земельный фонд страны.земля имеет многофункциональное назначение. Земельные ресурсы выступают как: природный объект, существует она не зависимо от воли людей, в то же время земля представляет собой планету, выполняет важнейшую природную функцию.

Верхний слой земли представляет собой почву, и она включена в сложную систему экономических отношений. Земля выполняет следующие направления: социальную, поскольку земля служит местом обитания и условием жизни людей. Необходимые продукты пропитания человек получает от земли. Владение землей престижно и необходимо для жизни населения особенно в сельской местности.

«Земля всегда занимала и занимает уникальное и ключевое положение в общественно - политической и экономической деятельности людей. Она поддерживает жизнь на планете и выступает в качестве центра человеческой культуры. Проблема обеспечения населения продовольствием является актуальной в настоящее время. Обеспечение населения во многом зависит от площади обрабатываемой земли и является основным показателем. В обеспечении населения продуктами питания, важное значение отводится устойчивому развитию земледелию, что дает направление на сохранение равновесия между обрабатываемой площадью и выбывающей, что является

основным направлением для сохранения и расширения обрабатываемой площади.

Одним из успешных направлений в развитии России являются отрасли АПК, без эффективного функционирования которых невозможно выполнение поставленных задач в дальнейшем развитии страны. Законодательные и нормативно-правовые акты по развитию АПК направлены на повышение производительности труда, рост благосостояния населения, проживающего на территории России, и эффективное использование имеющихся ресурсов, к числу которых относится земля. За последнее десятилетие в стране наблюдается вывод земель из оборота, что не позволяет занимать лидирующие позиции в наращивании производства сельскохозяйственной продукции и экспорте продукции на мировом уровне. С целью ликвидации возникших проблем необходимо развивать выращивание экспортно-ориентированной продукции при одновременном создании условий для сохранения производства, позволяющих обеспечить население продуктами питания в полном объеме и развивать отрасли животноводства. Принимаемые правительством госпрограммы по совершенствованию использования земельных ресурсов являются одним из основных направлений на уровне социального обеспечения, развития инфраструктуры и других областей. Выполнение намеченных задач в правительственных программах следует начинать с эффективного вовлечения в оборот земель сельскохозяйственного назначения и развития мелиоративного комплекса. «Ввод земель в оборот — это процесс вовлечения в сельскохозяйственный оборот неиспользуемых земель» [1].

По использованию сельскохозяйственных угодий приняты ограничения, охраняемые государством, в соответствии с п. 4 ст. 79 ЗК РФ. Использование земель возможно, если это разрешено и прописано в ст. 7 ФЗ от 21 декабря 2004 г. № 172-ФЗ «О переводе земель или земельных участков из одной категории в другую» [2].

Виды разрешённого использования земельных участков определяются в соответствии с принятым классификатором утверждённым приказом Федеральной службы государственной регистрации, кадастра и картографии от 10 ноября 2020 г. № П /041 [3].

Земли сельскохозяйственного назначения могут использоваться для ведения сельскохозяйственного производства, создания агролесомелиоративных насаждений, агрофитомелиоративных насаждений, научно-исследовательских, учебных и иных связанных с сельскохозяйственным производством целей, а также для целей аквакультуры (рыбоводства), крестьянскими (фермерскими) хозяйствами для осуществления их деятельности, гражданами, ведущими личные подсобные хозяйства, животноводство, садоводство или огородничество для собственных нужд; хозяйственными товариществами и обществами, производственными кооперативами, государственными и муниципальными унитарными предприятиями, иными коммерческими организациями; некоммерческими организациями, в том числе потребительскими

кооперативами, религиозными организациями; казачьими обществами; опытно-производственными, учебными, учебно-опытными и учебно-производственными подразделениями и другими организациями.

По данным федерального Росреестром, на 1 января 2024 года право федеральной собственности зарегистрировано на земельные участки площадью 1 103 711,8 тыс. га, что составило 69,8 % от общей площади земель, находящихся в государственной и муниципальной собственности. Право собственности субъектов Российской Федерации зарегистрировано на земельные участки площадью 22 104,7 тыс. га, право муниципальной собственности зарегистрировано на земельные участки площадью 21 826,1 тыс. гектар .

Таблица-1 Распределение земель по формам собственности России и разграничения их на собственность России, субъекта России и муниципальной собственности, тыс. га.

Показатель	В государственной и муниципальной собственности	из них:		
		в собственности Российской Федерации	в собственности субъекта Российской Федерации	в муниципальной собственности
Земли сельскохозяйственного назначения	244 989,1	6 337	11 700,6	19 131,8
Земли населенных пунктов, в том числе:	16 108,4	841,8	512,1	1 841,6
Городских населенных пунктов	7 397,2	687,7	367	1 183,1
Сельских населенных пунктов	8 711,2	154,1	145,1	658,5
Земли промышленности и иного специального назначения, в том числе:	18 008,2	12 764,6	806,2	252,4
Земли промышленности	2 258,3	343,8	175,7	101,8
Земли железнодорожного транспорта	928,8	793,3	1,3	0,4
Земли автомобильного транспорта	1 374,1	233,7	572,8	56,7
Земли обороны и безопасности	12 411,4	11 173,7	7,6	40,8
Земли особо охраняемых территорий и объектов	50 515,8	35 622,6	8 818,5	21,9
Земли лесного фонда	1 136 312,9	1 047 410,3	192,8	89,6
Земли водного фонда	28 129,1	609,8	41,8	5,7
Земли запаса	87 664,7	125,7	32,7	483,1
Итого земель	1 581 728,2	1 103 711,8	22 104,7	21 826,1

Источник: составлен автором по данным, содержащимся в ЕГРН [4] . .

В распределении земельных участков по формам собственности за 2023 год произошли изменения: наблюдалось увеличение площади земельных участков, находившихся в собственности граждан (на 1 693,9 тыс. га), и юридических лиц (на 1 091,4 тыс. га). Площадь земель в государственной и муниципальной собственности увеличилась (на 2 534,7 тыс. га).

Изменения в значительной степени касались земельных участков, находящихся на праве общей собственности граждан.

Из площади земельных участков, составляющих собственность Российской Федерации, 95% (1 047 410,3 тыс. га) составили земельные участки, относящиеся к категории земель лесного фонда (табл.1).

Земельные участки, относящиеся к категории земель особо охраняемых территорий и объектов, общая площадь которых составила 35 622,6 тыс. га (или 3,2% от общей площади федеральных земель), в состав этих земель входят в основном государственные природные заповедники федерального значения, из них самые значительные по площади расположены на территории Красноярского и Камчатского краев, республик Саха (Якутия), Коми, Бурятия и Тыва и в других регионах.

Доля разграниченных земельных участков в Российской Федерации составила более 67 % от общей площади земель, подлежащих разграничению.

Земля земледельческих территорий является наиболее распространенной формой хозяйствования в 2023 году являются хозяйственные товарищества и общества, на их долю приходится 45,8 % земель, находящихся у всех организаций - производителей сельскохозяйственной продукции, на долю производственных кооперативов приходится 29,3 % от общей площади земель, на долю государственных и муниципальных предприятий приходится - 5,1 %, научно-исследовательские организации и учебные учреждения сельскохозяйственного профиля используют - 1,1 %, подсобные сельские хозяйства промышленных предприятий - 0,6 %, общины коренных малочисленных народов (общинно-родовые хозяйства) - 10,9 %. Доля земель, предоставленных казачьим обществам для коллективного сельскохозяйственного использования, составила около 0,1 %, прочим организациям - 7,1 %.

На 1 января 2024 года в состав земель долевой собственности, используемых производственными кооперативами, входило 23,6 % земельных долей, собственники которых не воспользовались своим правом по распоряжению ими или на которые свидетельства не были получены, и более 15,8 % таких долей входило в состав земель, используемых хозяйственными товариществами.

Земельные участки, находящиеся в собственности хозяйственных товариществ и обществ, составили 15,4 %, в собственности производственных кооперативов - 2,4%.

В использовании хозяйственных товариществ и обществ, а также производственных кооперативов находилось более 42% земель государственной

и муниципальной собственности. Эти земли включали земельные участки, предоставленные организации дополнительно для сельскохозяйственных целей из государственной и муниципальной собственности, сюда же относятся земельные участки, покрытые лесом или водой, неудобья.

Площадь земель сельскохозяйственных угодий в отдельные годы может увеличиваться, в основном это происходит за счёт вхождения в состав России площади полуострова Крым (площади Севастополя), что соответствует данным 2022 года. Лесные земли в 2019 году уменьшились на 0,1 млн га по сравнению с уровнем 2015 года и продолжают оставаться на уровне 870,7 млн га, что составляет 50,8 % от общей площади земли. Поверхностные воды, включая болота, в 2022 году составили 226,8 млн га или 13,2 % от площади земли, другие земли составляют 393,1 млн га или 23 % от общей площади, изменений в данной группе земель не наблюдалось.

Посевная площадь продолжает уменьшаться до 2019 г, за этот период дополнительно площадь уменьшилась на 10,8 млн га, начиная с 2019 г наметилась не только стабилизация посевной площади всего, наметилась тенденция на увеличилась посевных площадей. Посевная площадь всего в 2019 г увеличилась на 5019 тыс. га или на 6,7 % к 2010 г, произошло увеличение посевной площади, под зерновыми и техническими культурами, площадь посева под зерновыми культурами в 2019 г к уровню 2010 г увеличилась на 3457 тыс. га или на 4,6 %, в последующие годы продолжился рост посевных площадей, занятых под зерновыми культурами и в 2022г посевная площадь составила 47504 тыс. га, под техническими культурами увеличилась на 4987 тыс. га или 45,7 %, в последующие годы по данной группе культур посевная площадь продолжила рост, и в 2022 г составила 19919 тыс. га. Вместе с тем имеет место сокращение посевной площади под кормовыми культурами, под картофелем и овощебахчевыми культурами (табл.2).

Таблица 2 - Земельная площадь на начало года по России.

	годы					
	2010	2015	2019	2020	2021	2022
Всего земель, млн	1709,5	1712,5	1712,5	1712,5	1712,5	1712,5
в т. ч. Сельхоз угодья	220,5	220,2	220,0	220,0	221,9	221,8
в % к общей площади	12,9	12,9	12,0	13,0	13,0	13,0
Лесные земли	870,8	871,8	870,7	870,8	870,7	870,7
в % к общей площади	50,9	51,0	50,8	50,8	50,8	50,8
Поверхностные воды, включая болота млн га	225,0	225,0	228,8	226,8	226,8	226,8
в % к общей площади	13,2	13,2	13,2	13,2	13,2	13,2
Другие земли, млн га	393,5	392,9	393,0	393,0	393,1	393,1
в % к общей площади	23,5	23,0	23,0	23,0	23,0	23,0

Источник:составлена автором на данных Росстата/ [10, 11, 12, 13]/.

Выбытие земли происходило по периодам в последующие годы: в 2005 г посевная площадь уменьшилась к уровню 1999 г на 18851 тыс. га, в 2010 г к уровню 2005 г на 2617 тыс. га, а начиная с 2019 г начался процесс ввода в оборот

посевной площади, в 2019 г введено 5019 тыс. га, 2020 г - 68 тыс. га, в 2022 г - 435 тыс. га, 2023 г – (81203 тыс. га) нет дополнительно введенной в оборот посевной площади. Выбыло посевной площади за указанный период 2005 г и 2010 г в количестве - 21,4 млн га, за анализируемый период выбыло посевной площади - 42,5 млн га, кормовых угодий - 7,1 млн га, всего 49,6 млн гектар. Введено в оборот за анализируемый период 5522 тыс. га посевной площади или 12,9 % от выбывшей из оборота земель сельхозназначения (табл.3).

Таблица 3- Посевные площади сельскохозяйственных культур в хозяйствах всех категорий по России тыс. га

	годы						прогноз
	2005	2010	2019	2020	2021	2022	на 2030 год
Вся посевная площадь,	77478	74861	79880	79948	80383	82290	95500
Зерновые и зернобобовые	43785	43203	46660	47900	47007	47504	48500
в % к посевной площади	56,5	57,7	58,4	59,9	58,5	57,7	50,8
Технические культуры	7602	10909	15896	15485	17811	19919	21700
в % к посевной площади	14,1	14,6	19,8	19,4	22,2	24,2	22,7
Картофель и овощебахчевые культуры	4026	2704	1906	1812	1708	1690	5300
в % к посевной площади	5,2	3,6	2,4	2,3	2,1	2,1	5,5
Кормовые культуры	22065	18046	16124	14751	13857	13177	20000
в % к посевной площади	24,2	24,1	19,4	18,4	17,3	16,0	21
Чистые пары	14895	14660	11987	11699	11326	10384	9550

Источник:/составлена автором на данных Росстата/[10,11,12,13]

Для выполнения поставленных целей правительством России по производству продукции необходимо в 2030 году иметь в посевной площади размер посевной площади основных сельскохозяйственных:Зерновые и зернобобовые культуры 50,8 %, технические культуры 22,7 %, картофель и овощебахчевые культуры 3,3%, кормовые культуры 21 %, чистые пары 10%(таблица.4).

Смысловое значение принятого документа заложено в обеспечении производство продукции с использованием дополнительных площадей пашни, путем введения в оборот. По проведенному исследованию следует, что для выполнения поставленных целей выше приведенных следует, что для этого необходимо введение за оставшейся период времени пашни в объеме не менее 13,2 млн гектар.

Таблица - 4 Динамика земель сельскохозяйственного назначения и структуры в России (по состоянию на 1 января соответствующего года)

	годы				
	2019	2020	2021	2022	2023

Общая площадь земель сельхозназначения, млн га	382,5	381,7	380,7	379,7	379,1
Из них сельхозугодья, млн га	197,7	197,8	197,8	197,7	197,7
В том числе пашня, млн га	116,2	116,2	116,2	116,2	116,2
Залежь, млн га	4,3	4,4	4,4	4,4	4,4
Многолетние насаждения, млн га	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2
Сенокосы, млн га	18,7	18,7	18,7	18,7	18,7
Пастбища, млн га	57,2	57,2	57,2	57,2	57,2
Доля сельхозугодий в общей площади земель сельскохозяйственного назначения в %.	51,7	51,8	52	52,1	52,1

Источник: составлен автором на основании данных Росстата [6]/

Заключение. Для ввода в оборот земель необходимых для обеспечения продовольственной безопасности населения необходимо решить: восстановление и повышение плодородия земель сельскохозяйственного назначения, предотвращение сокращения площадей земель сельскохозяйственного назначения, рациональное использование таких земель, защита и сохранение сельскохозяйственных угодий от водной и ветровой эрозии и т. д ; обеспечение населения качественной и безопасной пищевой продукцией согласно обоснованным нормам питания;

произвести дальнейшее развитие мелиоративно-водохозяйственного хозяйства: повседневно вести работу по повышению эффективного ведения сельскохозяйственного производства; провести анализ существующих проблем влияющих на совершенствование земельной политики; - оказывать помощь к земельным участкам гражданам и лицам занимающимся бизнесом на земле; обеспечить сохранность прав и гарантий граждан на использование земельных участков; - вести повседневную работу в сохранение продуктивных угодий с целью обеспечения продовольственной безопасности; - ввести в закон отдельными статьями ответственность муниципалитетов за развитие и обустройство территорий сельских поселений при соблюдении действующих законодательств в вопросах охраны окружающей среды.

Библиографический список.

1.Полякова Л.П . Вовлечение в оборот земель сельскохозяйственного назначения и их эффективное использование <https://> Проблемы рыночной экономики. – 2024. – ._. – С.34-403.

2. Приказ Росреестра от 10.11.2020 N П/0412 « ОБ утверждении классификатора видов разрешенного использования земельных участков»)». — URI.:

<https://normativ.kontur.ru/document?moduleId=1&documentId=402779&ysclid=m2n14k733h73716831>(дата обращения 12 февраля 2025 г)

3. Федеральный закон от 21.12.2004 N 172-ФЗ "О переводе земель или земельных участков из одной категории в другую" от 21.12.2004 N 172-ФЗ (последняя редакция) 21 декабря 2004 года N 172-ФЗ)». — URI.: - https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_50874/?ysclid=m2n1w54h3d233406994

5.Постановление Правительства РФ от 14 мая 2021 г. N 731 "О Государственной программе эффективного вовлечения в оборот земель сельскохозяйственного назначения и развития мелиоративного комплекса Российской Федерации" (с изменениями и дополнениями)». — URI.: <https://normativ.kontur.ru/document?>

[oduleId=1&documentId=451450&ysclid=m2n0z2qg98880925074](https://normativ.kontur.ru/document?moduleId=1&documentId=451450&ysclid=m2n0z2qg98880925074) (дата обращения 30.10.2024 г). [Federal Law No. 172-FZ of 12/21/2004

6..Государственный (национальный) доклад Росреестра «О состоянии и использовании земель в Российской Федерации в 2023 году» доступен по адресу — URI.:

<https://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=EXP&n=858080&ysclid=m204fg8498894638658#j0PxaQUQ18nfPOhn>(дата обращения 11.10. 2024г) [

7. Российский статистический ежегодник: Стат. Сб./Госкомстат России. — М., — 2000. — 642 с.

8. Российский статистический ежегодник.2004: Стат. сб./Росстат. М. . — 2004. — 725 с. .

9. Российский статистический ежегодник.2006: Стат. сб./Росстат. М.,2006. . — 806с. [Росстат. М.,2010. -813с.

10.. Российский статистический ежегодник.2015: Стат. сб./Росстат. М.,2015. - 728с

11.. Российский статистический ежегодник.2020: Стат. сб./Росстат. М.,2020. - 700 с.

12. Российский статистический ежегодник. 2023: Стат. сб./Росстат. М.,2023. - 701с.

Об авторе

Людмила Павловна Полякова, кандидат экономических наук, ведущий научный сотрудник, ФГБНУ ФНЦ ВНИИЭСХ

About the author

Lyudmila Pavlovna Polyakova, Candidate of Economic Sciences, Leading Researcher, Federal State Budgetary Budgetary Institution FNC VNIIEKH.

ФОРМИРОВАНИЕ СТРАТЕГИЙ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ АПК РК

Ван С.

Магистрант 1 курса образовательной программы 7M04125 – «Executive MBA (Бизнес-администрирование)»
Казахский Национальный Аграрный Исследовательский университет,
Алматы, Республика Казахстан
Научный руководитель: Саурукова А.К. э.ғ.к.,
ассоциированный профессор кафедры «Менеджмента и организации
агрорбизнеса» им.Х.Д.Чурина

Аннотация

Агропромышленный комплекс (АПК) Республики Казахстан играет стратегически важную роль в национальной экономике, обеспечивая продовольственную безопасность, занятость сельского населения и формируя экспортный потенциал страны. В условиях глобальных трансформаций, усиления конкуренции, изменения климатических условий и перехода к цифровой экономике перед аграрными предприятиями встаёт необходимость не только адаптироваться, но и вырабатывать устойчивые и гибкие стратегии развития. Современные предприятия АПК сталкиваются с множеством вызовов, включая ограниченный доступ к финансовым ресурсам, недостаточную технологическую оснащённость, неравномерное распределение инфраструктуры, а также слабую интеграцию в международные цепочки поставок.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, государственное регулирование, цифровая платформа, Казахстан

ҚР АӨК КӘСІПОРЫНДАРЫН ДАМУ ТУ СТРАТЕГИЯЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Ван Сюй

7M04125 – «Executive MBA (Бизнес-әкімшілік ету)» білім беру
бағдарламасының 1 курс магистранты
Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университеті, Алматы,
Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі: Саурукова А.К., э.ғ.к., Х.Д.Чурин ат. «Менеджмент және
агробизнес ұйымы» кафедрасының қауымдастырылған профессоры

Түйін

Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешені (АӨК) ұлттық экономиканың стратегиялық маңызды салаларының бірі болып табылады. Ол

елдің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етіп, ауыл халқының жұмыспен қамтылуына және экспорттық әлеуеттің қалыптасуына ықпал етеді. Жаһандық трансформация, бәсекелестіктің күшеюі, климаттық жағдайлардың өзгеруі және цифрлық экономикаға көшу жағдайында аграрлық кәсіпорындар тек бейімделіп қана қоймай, сонымен қатар тұрақты және икемді даму стратегияларын әзірлеуі қажет. Қазіргі таңда АӨК кәсіпорындары бірқатар қиындықтарға тап болуда: қаржылық ресурстарға шектеулі қолжетімділік, технологиялық жарақтанудың жеткіліксіздігі, инфрақұрылымның біркелкі дамымауы және халықаралық жеткізу тізбектеріне әлсіз кірігу.

Түйінді сөздер: агроөнеркәсіптік кешен, мемлекеттік реттеу, цифрлық платформа, Қазақстан

DEVELOPMENT STRATEGY FORMATION FOR AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX ENTERPRISES IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Xu Wang

1st-year master's student of the educational program 7M04125 – "Executive MBA (Business Administration)"

Kazakh National Agrarian Research University, Almaty, Republic of Kazakhstan
Scientific advisor: Saurukova A.K., PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Management and Organization of Agribusiness named after H.D. Churin

Summary

The agro-industrial complex (AIC) of the Republic of Kazakhstan plays a strategically important role in the national economy by ensuring food security, providing employment in rural areas, and contributing to the country's export potential. In the context of global transformations, intensifying competition, changing climate conditions, and the transition to a digital economy, agricultural enterprises face the need not only to adapt but also to develop sustainable and flexible development strategies. Today, AIC enterprises encounter numerous challenges, including limited access to financial resources, insufficient technological equipment, uneven infrastructure development, and weak integration into international supply chains.

Keywords: agro-industrial complex, state regulation, digital platform, Kazakhstan

Формирование эффективной стратегии развития агропредприятий требует комплексного подхода, базирующегося на анализе внутреннего потенциала, оценке рыночных тенденций и учёте государственной аграрной политики. Актуальность данной темы обусловлена необходимостью модернизации АПК, повышения его конкурентоспособности и устойчивости к внешним и

внутренним рискам [1]. Целью исследования является проанализировать особенности стратегического развития агропредприятий Казахстана, выявить существующие проблемы и предложить направления и инструменты стратегического планирования, обеспечивающие долгосрочную эффективность функционирования отрасли.

Формирование стратегий развития предприятий агропромышленного комплекса Республики Казахстан требует учета не только внутренних факторов, но и внешнеэкономических условий. Одним из ключевых факторов выступают природно-климатические особенности страны, в частности высокая вероятность засух и других неблагоприятных погодных условий, что требует внедрения устойчивых к климату агротехнологий. Дополнительным внешним вызовом становится изменчивость глобальных рынков, особенно в сфере цен на зерновые и мясную продукцию [1]. Это делает необходимым развитие механизмов управления рисками и диверсификации продукции.

Политика в рамках Евразийского экономического союза оказывает существенное влияние на деятельность агропредприятий, определяя стандарты качества, условия поставок и таможенные режимы. В этих условиях особое значение приобретает адаптация производственных процессов к требованиям единого рынка. Также особое внимание уделяется импортозамещению. В рамках продовольственной безопасности Казахстан стремится уменьшить зависимость от импорта, особенно по продуктам животноводства, овощеводства и переработанной продукции. Это, в свою очередь, требует пересмотра стратегий внутри страны в пользу интенсивного развития соответствующих отраслей.

На практике уже имеются успешные примеры стратегического развития в аграрной отрасли. Так, одно из ведущих предприятий Акмолинской области внедрило цифровые элементы точного земледелия и выстроило эффективные экспортные каналы, в том числе в Китай. В Костанайской области агрохолдинг с полным циклом производства, от семенного материала до переработки, сумел значительно увеличить добавленную стоимость своей продукции. Южные регионы страны демонстрируют примеры эффективной сельхозкооперации, когда объединение фермеров позволило рационализировать расходы, улучшить доступ к рынкам и укрепить позиции местной продукции.

По данным на 2023 год, агропромышленный комплекс обеспечивал около 5,2% валового внутреннего продукта страны. Около 40% жителей сельских территорий были заняты в сельском хозяйстве, что подчеркивает важность эффективного использования трудовых ресурсов. Однако уровень цифровизации оставался низким: менее 20% сельхозпредприятий использовали элементы современных цифровых решений. Более 80% казахстанского агроэкспорта составляли сырые товары — зерно и масличные культуры, тогда как доля переработанных и брендированных товаров оставалась крайне незначительной, что говорит о слабой интеграции предприятий в цепочки добавленной стоимости [1].

Для повышения эффективности стратегий развития особое значение приобретает расширение доступа к финансовым инструментам, в том числе льготному кредитованию. Это особенно важно для малых и средних хозяйств, которые зачастую испытывают сложности с обеспечением залога и выполнением банковских требований. Перспективным направлением становится внедрение технологий искусственного интеллекта и спутникового мониторинга, что позволит в реальном времени отслеживать состояние посевов и прогнозировать урожайность.

Повышение эффективности аграрного сектора невозможно без инвестиций в человеческий капитал. Образовательные программы, агротехнологические практикумы и переподготовка кадров позволяют формировать новое поколение специалистов, способных эффективно работать в цифровой и глобализированной экономике [2]. Кроме того, растет значение «зеленых» стандартов и устойчивого производства. В условиях изменения климата и ужесточения экологических требований предприятиям необходимо учитывать принципы экологичности, ресурсосбережения и социальной ответственности.

Будущие тренды в агропромышленном секторе указывают на рост значимости органического земледелия, использование климатоадаптивных сортов растений и внедрение блокчейн-технологий для обеспечения прозрачности поставок [3]. Также возрастает внимание к ESG-подходам в управлении агропредприятиями. Эти новые стандарты становятся важными не только для репутации компании, но и для привлечения инвестиций и выхода на международные рынки. Все это требует от предприятий гибкости, готовности к изменениям и способности разрабатывать долгосрочные стратегии, соответствующие новым экономическим и социальным реалиям.

Анализ современного состояния и стратегических подходов к развитию предприятий агропромышленного комплекса Республики Казахстан показывает, что в условиях нестабильной экономической среды и глобальных вызовов отрасль нуждается в системной трансформации [4]. Эффективное стратегическое развитие агропредприятий невозможно без опоры на инновации, цифровизацию, интеграцию в международные рынки и поддержку со стороны государства.

Выработка стратегии должна учитывать климатические, экономические, социальные и технологические особенности конкретных регионов и хозяйств. Особое значение приобретает формирование устойчивых бизнес-моделей, ориентированных на создание добавленной стоимости, развитие сельхозкооперации, повышение квалификации кадров, а также применение новых инструментов управления — от точного земледелия до ESG-подходов [. Только в условиях стратегического мышления и гибкости решений аграрные предприятия смогут не только адаптироваться к изменениям, но и выйти на устойчивую траекторию роста, способствуя укреплению аграрного сектора в национальной экономике. Важно продолжать научные исследования в данной области, расширять методологическую базу стратегического планирования и

развивать диалог между наукой, бизнесом и государством для эффективной реализации потенциала АПК Казахстана.

Использованная литература:

1. Казахстанская Республика в цифрах 2023. Национальный статистический комитет Республики Казахстан. URL: www.stat.gov.kz
2. Шендеров, А. А. (2021). Экономика агропромышленного комплекса: новые подходы к развитию. Алматы: Экономика и статистика.
3. Петров, С. А. (2018). Современные методы управления аграрным сектором экономики. Санкт-Петербург: Издательство СПбГУ.
4. Министерство сельского хозяйства Республики Казахстан. (2022). Стратегия развития сельского хозяйства Казахстана до 2030 года. URL: www.minagri.gov.kz

ТРУДОВЫЕ РЕСУРСЫ РК В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ: ОЦЕНКА И ПРОБЛЕМЫ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ

Ван Шуньчан

магистрант 1-курса по образовательной программе 7М04125 – «Деловое администрирование» (ЕМВА) Казахского Национального аграрного исследовательского университета, Алматы, Республика Казахстан

Аннотация

Сельское хозяйство остаётся одной из приоритетных отраслей экономики Республики Казахстан, способствуя обеспечению продовольственной безопасности, занятости в сельской местности и развитию экспортного потенциала страны. Эффективное функционирование этой отрасли невозможно без рационального использования трудовых ресурсов. Тем не менее, в условиях цифровизации, урбанизации и изменения демографической структуры сельских территорий Казахстан сталкивается с рядом проблем в управлении трудовыми ресурсами.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, государственное регулирование, цифровая платформа, Казахстан

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫғыНДАғы ЕҢБЕК РЕСУРСТАРЫ: ОЛАРДЫҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН БАҒАЛАНУЫ

Ван Шуньчан

7М04125 – «Бизнес әкімшілендіру» (ЕМВА) білім беру бағдарламасының 1-курс магистранты

Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университеті, Алматы, Қазақстан Республикасы

Түйін

Ауыл шаруашылығы – Қазақстан Республикасының экономикасындағы басым бағыттардың бірі болып қала береді. Ол елдің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуге, ауылдық жерлерде жұмыспен қамтуға және экспорттық әлеуетті дамытуға өз үлесін қосады. Бұл саланың тиімді жұмыс істеуі еңбек ресурстарын ұтымды пайдаланусыз мүмкін емес. Дегенмен, цифрландыру, урбанизация және ауылдық аумақтардың демографиялық құрылымының өзгеруі

жағдайында Қазақстан еңбек ресурстарын басқаруда бірқатар мәселелерге тап болуда.

Түйінді сөздер: агроөнеркәсіптік кешен, мемлекеттік реттеу, цифрлық платформа, Қазақстан

LABOR RESOURCES IN AGRICULTURE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN: ASSESSMENT AND CHALLENGES OF IMPROVING THEIR EFFICIENCY

Shunchang Wang

1st-year master's student of the educational program 7M04125 – "Business Administration" (EMBA)

Kazakh National Agrarian Research University, Almaty, Republic of Kazakhstan

Summary

Agriculture remains one of the priority sectors of the economy of the Republic of Kazakhstan, contributing to food security, employment in rural areas, and the development of the country's export potential. The effective functioning of this sector is impossible without the rational use of labor resources. However, under the conditions of digitalization, urbanization, and changes in the demographic structure of rural areas, Kazakhstan faces a number of challenges in labor resource management.

Keywords: agro-industrial complex, state regulation, digital platform, Kazakhstan

Сельское хозяйство остаётся одной из приоритетных отраслей экономики Республики Казахстан, способствуя обеспечению продовольственной безопасности, занятости в сельской местности и развитию экспортного потенциала страны. Эффективное функционирование этой отрасли невозможно без рационального использования трудовых ресурсов. Тем не менее, в условиях цифровизации, урбанизации и изменения демографической структуры сельских территорий Казахстан сталкивается с рядом проблем в управлении трудовыми ресурсами.

Цель данной статьи – провести оценку состояния трудовых ресурсов в сельском хозяйстве Казахстана, выявить основные проблемы их использования и предложить пути повышения эффективности.

Общая характеристика трудовых ресурсов в сельском хозяйстве РК

По данным Комитета по статистике, в сельском хозяйстве Казахстана занято около 1,2 млн человек, что составляет порядка 13% от общего числа занятых в экономике. Большинство работников проживают в сельской местности, имеют среднее специальное или общее образование, и работают в условиях сезонной или нестабильной занятости [1].

Важной особенностью сельскохозяйственного труда является его зависимость от природно-климатических условий, сезонность, а также

физическая тяжесть. Несмотря на постепенное внедрение механизации и цифровых решений, доля ручного труда остаётся высокой.

Проблемы использования трудовых ресурсов

2.1. Низкий уровень профессиональной подготовки Одна из ключевых проблем – недостаточная квалификация сельхозработников. Многие кадры не обладают современными знаниями в области агротехнологий, не владеют цифровыми инструментами и инновационными методами хозяйствования.

2.2. Отток молодежи из сельской местности Молодёжь стремится переезжать в города из-за лучших условий жизни, доступа к образованию и более высоких заработков. Это ведёт к старению трудовых ресурсов и дефициту кадров в сельском хозяйстве.

2.3. Низкая мотивация и оплата труда Заработная плата в аграрном секторе ниже, чем в других отраслях экономики. Отсутствие социальных гарантий, тяжёлые условия труда и недостаток карьерных перспектив снижают мотивацию работников.

2.4. Неравномерное распределение рабочей силы В некоторых регионах наблюдается избыток рабочей силы, в то время как в других – острая нехватка. Это связано с неэффективной системой распределения трудовых ресурсов и слаборазвитой внутренней миграцией.

Перспективы и пути повышения эффективности использования трудовых ресурсов

3.1. Повышение уровня аграрного образования Развитие аграрных колледжей и университетов, внедрение дуального обучения, программы переподготовки и повышения квалификации позволят сформировать новое поколение квалифицированных кадров.

3.2. Развитие цифровой грамотности Внедрение программ по обучению цифровым технологиям (например, управление агродронами, применение ГИС-систем, цифровое планирование урожайности) повысит продуктивность труда.

3.3. Поддержка молодых специалистов Государственные меры по субсидированию жилья, предоставлению льготных кредитов, грантов и гарантированной занятости в селе помогут закрепить молодёжь на селе.

3.4. Повышение социальной привлекательности сельского труда Развитие инфраструктуры, улучшение доступа к медицинским и образовательным услугам в сельской местности, строительство дорог и жилья – всё это будет способствовать притоку трудовых ресурсов.

3.5. Автоматизация и механизация Инвестирование в современные технологии (тракторы, сеялки, уборочная техника, автоматизированные молочные комплексы и т. п.) снизит зависимость от физического труда и повысит производительность [2].

Современное развитие аграрного сектора в Казахстане невозможно без внедрения инновационных подходов к управлению трудовыми ресурсами. В условиях цифровизации, изменения климата и интеграции в мировые рынки, традиционные методы кадровой политики оказываются недостаточными. Ниже

приведены ключевые направления, способные существенно повлиять на эффективность использования рабочей силы в агропромышленном комплексе страны.

1. Внедрение агротех-решений и автоматизации

Использование дронов для мониторинга полей, сенсорных систем для оценки влажности почвы, а также автоматических систем полива значительно снижает потребность в ручном труде и позволяет фокусироваться на высококвалифицированной занятости. Эти меры не только оптимизируют производственные процессы, но и способствуют повышению интереса молодёжи к аграрной сфере.

2. Развитие «умных» ферм

Концепция Smart Farming активно внедряется в ряде регионов Казахстана. Такие хозяйства используют программное обеспечение для управления посевными и сборочными циклами, а также системы прогнозирования урожайности. Всё это требует квалифицированных специалистов нового типа — цифровых агрономов, операторов высокотехнологичной техники и аналитиков.

3. Программы реинтеграции внутренней миграции

В связи с урбанизацией, большое количество сельских жителей переехали в крупные города. Введение программ добровольного возвращения с предоставлением поддержки (жилья, микрокредитования, субсидий на покупку техники) может привлечь квалифицированные кадры обратно в сельские регионы.

4. Гендерное равенство и вовлечение женщин в агропроизводство

Женщины составляют значительную часть сельского населения, но часто остаются вне формального трудового процесса. Программы поддержки женского предпринимательства, развитие кооперативов, обучение агробизнесу и обеспечение доступа к кредитам значительно расширят трудовой потенциал сельских территорий.

5. Создание центров аграрных компетенций

Введение региональных центров профессионального развития на базе аграрных колледжей и НПО даст возможность быстрого переквалифичирования и постоянного повышения уровня знаний. Такие центры могут предоставлять как очные курсы, так и дистанционные программы.

6. Цифровая биржа труда для агросектора

Создание специализированной онлайн-платформы, где будут представлены вакансии, сезонные работы, стажировки и обучение в аграрной отрасли, поможет снизить структурную безработицу и упростит доступ к информации для сельского населения [3].

Государственные программы поддержки трудовых ресурсов в АПК

Правительство Республики Казахстан реализует ряд инициатив, направленных на повышение эффективности аграрного труда:

Государственная программа развития агропромышленного комплекса до 2030 года включает в себя меры по обеспечению занятости в сельской местности,

обучению фермеров новым технологиям и модернизации производственной инфраструктуры.

Программа «Ауыл – Ел бесігі» направлена на улучшение условий жизни в сельских населённых пунктах, что, в свою очередь, снижает отток трудоспособного населения.

Национальный проект по развитию предпринимательства содержит компоненты по микрокредитованию фермеров и начинающих агропредпринимателей.

Эти меры играют ключевую роль в стабилизации сельского труда, повышении занятости и обеспечении устойчивого развития.

Международное сотрудничество и трансфер знаний

Казахстан активно участвует в международных проектах по развитию аграрного сектора:

Совместные программы с ФАО (Продовольственная и сельскохозяйственная организация ООН) и ЮНИДО помогают внедрять лучшие практики в подготовке кадров и устойчивом управлении ресурсами [3].

Партнёрства с университетами и научными центрами Германии, Нидерландов, Южной Кореи и Турции способствуют привлечению экспертов и обмену опытом.

Участие в Евразийском экономическом союзе (ЕАЭС) открывает новые возможности трудовой мобильности и стандартизации квалификационных требований в сфере сельского хозяйства.

Стимулирование кооперации и коллективных форм хозяйствования

Создание сельскохозяйственных кооперативов позволяет более эффективно использовать трудовые ресурсы:

Работники получают возможность коллективного обучения, обмена знаниями и распределения задач.

Кооперативы часто получают приоритет при государственной поддержке (льготы, субсидии, гранты).

Повышается уровень социальной защищённости работников — создаются системы внутреннего страхования, пенсионных накоплений и поддержки в случае сезонной безработицы [4].

Экологическая устойчивость и «зелёные» рабочие места

Переход к экологически безопасным методам хозяйствования способствует формированию новой категории занятости:

Внедрение органического земледелия и устойчивого животноводства требует подготовки специалистов в области экологии, сертификации и агроэкспертизы.

Зелёные технологии позволяют не только сократить воздействие на окружающую среду, но и создать новые рабочие места в сфере контроля качества, мониторинга почвы и управления природными ресурсами.

Рациональное использование трудовых ресурсов – один из ключевых факторов устойчивого развития сельского хозяйства Казахстана. Решение

кадровых проблем, повышение мотивации, развитие аграрного образования и цифровизация – всё это в комплексе создаст условия для эффективной и конкурентоспособной аграрной отрасли. При активной государственной поддержке и стратегическом подходе сельское хозяйство сможет стать привлекательным и стабильным местом работы для широкого круга специалистов.

Использованная литература:

1. Комитет по статистике Республики Казахстан
Официальные данные о занятости в сельском хозяйстве, демографии и миграции: <https://stat.gov.kz>
2. Национальный аграрный научно-образовательный центр (НАНОЦ)
Отчёты по развитию аграрного сектора и кадровому обеспечению: <https://agrocenter.kz>
3. Доклад ФАО (FAO) по Казахстану
"Kazakhstan and FAO: Partnering for Sustainable Agriculture and Food Security", 2022: <https://www.fao.org>
4. Программа развития Организации Объединённых Наций (ПРООН)
"Развитие человеческого потенциала в сельской местности Казахстана", 2021: <https://www.undp.org/kazakhstan>

ФОРМИРОВАНИЕ МЕХАНИЗМОВ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ (НА ПРИМЕРЕ АЛМАТИНСКОЙ ОБЛАСТИ)

Гао Ц.

магистрант 1-курса по образовательной программе 7M04125 – «Деловое администрирование» (ЕМВА) Казахского Национального аграрного исследовательского университета
г. Алматы, Республика Казахстан

Аннотация. Устойчивое развитие сельских территорий представляет собой одну из приоритетных задач государственной политики Республики Казахстан, особенно в свете национальной стратегии по обеспечению продовольственной безопасности, сокращению социального неравенства и диверсификации экономики. Алматинская область как один из ведущих аграрных регионов страны обладает высоким природно-ресурсным и человеческим потенциалом, однако сталкивается с рядом вызовов, таких как депопуляция сельских населённых пунктов, недостаток инфраструктуры, экологические риски и слабое развитие предпринимательства.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, государственное регулирование, цифровая платформа, Казахстан

АУЫЛДЫҚ АУМАҚТАРДЫҢ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ ТЕТІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ (АЛМАТЫ ОБЛЫСЫ МЫСАЛЫНДА)

Гао Цзэнжэнь

7M04125 – «Бизнес әкімшілендіру» (ЕМВА) білім беру бағдарламасының
1-курс магистранты

Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университеті,
Алматы қаласы, Қазақстан Республикасы

Түйін. Ауылдық аумақтардың тұрақты дамуы – азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету, әлеуметтік теңсіздікті төмендету және экономиканы әртараптандыру бойынша Қазақстан Республикасының мемлекеттік саясатының басым бағыттарының бірі болып табылады. Елдің аграрлық жетекші өңірлерінің бірі саналатын Алматы облысы табиғи-ресурстық және адами әлеуетке бай, алайда ауылдық елді мекендердегі халық санының азаюы, инфрақұрылымның жеткіліксіздігі, экологиялық қатерлер және кәсіпкерліктің әлсіз дамуы сияқты

бірқатар проблемаларға тап болуда. Бұл тақырыптың өзектілігі – ауылдық аумақтардың әлеуметтік-экономикалық және экологиялық тепе-тең дамуын қамтамасыз ететін, оларды өмір сүруге және инвестиция тартуға тартымды ететін тиімді даму механизмдерін әзірлеу қажеттілігімен байланысты.

Түйінді сөздер: агроөнеркәсіптік кешен, мемлекеттік реттеу, цифрлық платформа, Қазақстан

FORMATION OF MECHANISMS FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS (ON THE EXAMPLE OF ALMATY REGION)

Zengzhen Gao

1st-year master's student of the educational program 7M04125 – "Business Administration" (EMBA) Kazakh National Agrarian Research University, Almaty, Republic of Kazakhstan

Summary

The sustainable development of rural areas is one of the key priorities of Kazakhstan's national policy, particularly in the context of ensuring food security, reducing social inequality, and diversifying the economy. As one of the country's leading agricultural regions, the Almaty region possesses rich natural and human resources. However, it faces a number of challenges, including depopulation of rural settlements, insufficient infrastructure, environmental risks, and underdeveloped entrepreneurship. The relevance of this topic lies in the urgent need to develop effective mechanisms for sustainable rural development that ensure balanced socio-economic and environmental progress, as well as enhance the attractiveness of rural areas for living and investment.

Keywords: agro-industrial complex, state regulation, digital platform, Kazakhstan

Устойчивое развитие сельских территорий представляет собой одну из приоритетных задач государственной политики Республики Казахстан, особенно в свете национальной стратегии по обеспечению продовольственной безопасности, сокращению социального неравенства и диверсификации экономики. Алматинская область как один из ведущих аграрных регионов страны обладает высоким природно-ресурсным и человеческим потенциалом, однако сталкивается с рядом вызовов, таких как депопуляция сельских населённых пунктов, недостаток инфраструктуры, экологические риски и слабое развитие предпринимательства. Актуальность выбранной темы обусловлена необходимостью формирования эффективных механизмов устойчивого развития, которые позволят обеспечить сбалансированное социально-экономическое и экологическое развитие сельских территорий, повысить их привлекательность для проживания и инвестирования. Цель настоящего

исследования – определить ключевые проблемы и перспективы устойчивого развития сельских территорий Алматинской области, а также предложить практические меры и инструменты для реализации данной цели в долгосрочной перспективе.

Сельские территории играют важную роль в социально-экономическом развитии Республики Казахстан, обеспечивая продовольственную безопасность, поддерживая традиционные уклады жизни и формируя культурную идентичность. Однако процессы урбанизации, миграции сельского населения в города, а также нехватка инфраструктурных и инвестиционных ресурсов ставят под угрозу устойчивость сельского уклада [1]. В этих условиях особое значение приобретает формирование эффективных механизмов устойчивого развития сельских территорий, особенно в регионах с высоким аграрным потенциалом, таких как Алматинская область.

Алматинская область обладает значительным природно-ресурсным потенциалом, благоприятным климатом, плодородными землями, а также географическим положением, способствующим торговле и кооперации. Несмотря на это, регион сталкивается с рядом проблем: сокращение численности сельского населения, деградация сельской инфраструктуры, слабое развитие несельскохозяйственных видов занятости и ограниченный доступ к современным технологиям и финансированию [2].

Понятие устойчивого развития сельских территорий включает в себя сбалансированное сочетание экономических, социальных и экологических компонентов. Оно предполагает не только рост аграрного производства, но и повышение качества жизни сельчан, развитие социальной инфраструктуры, сохранение природных ресурсов и биоразнообразия, а также создание инклюзивной и инновационной модели управления сельским пространством [2]. Таким образом, устойчивое развитие должно обеспечивать возможность для самореализации населения и повышения конкурентоспособности регионов.

Анализ текущей ситуации в Алматинской области показывает, что одним из приоритетных направлений является диверсификация экономики сельских территорий. Речь идет о развитии малого и среднего бизнеса, ремесленных производств, агротуризма и кооперативных форм хозяйствования. Создание условий для предпринимательской активности требует улучшения доступа к кредитным и образовательным ресурсам, цифровым услугам, а также совершенствования системы субсидирования и поддержки на уровне местной власти.

Особую роль в устойчивом развитии играет аграрное производство. Однако модернизация агросектора должна сопровождаться внедрением новых технологий (в том числе цифровых), бережным использованием водных ресурсов, переходом к климатически устойчивому земледелию. Важным направлением является формирование агропарков и кластеров, объединяющих производителей, переработчиков и сбытовые структуры, что способствует снижению издержек и повышению качества продукции.

Не менее важен человеческий капитал. Уровень образования, профессиональной подготовки, мотивации и вовлечённости местного населения напрямую влияет на эффективность реализации стратегий устойчивости. В Алматинской области наблюдается отток молодёжи в города, что приводит к старению населения и снижению производственного потенциала. Для преодоления этой тенденции необходимо создание привлекательной социальной среды в селе: качественное образование, здравоохранение, культурные учреждения, жильё, а также развитие цифровой и транспортной инфраструктуры.

Государственная поддержка в виде программ комплексного развития сельских территорий также играет ключевую роль. Программа "Ауыл – Ел бесігі", реализуемая в Казахстане, направлена на улучшение инфраструктуры, модернизацию школ и медучреждений, а также поддержку предпринимательства [3]. Однако её реализация требует большей адресности, участия самих сельчан в принятии решений и мониторинга эффективности мер.

Важным компонентом является экологическая устойчивость. В условиях изменения климата необходимо развитие устойчивых практик сельского хозяйства, рекультивация деградированных земель, рациональное использование воды и сохранение экосистем. Алматинская область, имеющая как горные, так и равнинные территории, обладает высоким биоразнообразием, что требует грамотного природопользования.

Кроме того, эффективное управление сельскими территориями предполагает активное участие местных сообществ в принятии решений. Механизмы партисипативного управления, развитие институтов местного самоуправления, сельских инициатив и НПО могут значительно повысить результативность развития.

Сельские территории Алматинской области находятся на перекрестке традиционных форм сельского хозяйства и новых вызовов устойчивого развития [3]. Регион отличается разнообразием агроклиматических зон, что позволяет эффективно развивать как животноводство, так и растениеводство. Однако социально-экономические различия между районами области, миграционные потоки в города, а также экологические риски усиливают необходимость системной модернизации сельской среды.

Одним из ключевых факторов устойчивого развития является улучшение качества жизни в сельской местности. Это включает доступ к базовым услугам — медицинскому обслуживанию, образованию, чистой питьевой воде, цифровой инфраструктуре и транспортной логистике. При этом важно учитывать не только физическое наличие этих услуг, но и их качество, регулярность и доступность для всех категорий населения.

Следующим аспектом является развитие аграрного предпринимательства. В Алматинской области существует потенциал для расширения фермерских хозяйств, создания агрокооперативов, внедрения органического земледелия и производства продукции с высокой добавленной стоимостью. Препятствием

нередко становится отсутствие финансовых инструментов для малых сельских предприятий и нехватка кадров с аграрным образованием. В этой связи важным направлением является развитие образовательных и консультационных сервисов для фермеров, агростартапов и сельских кооперативов.

Нельзя забывать и про влияние климатических изменений. Повышение температуры, учащение засух, сокращение запасов воды в реках региона создают дополнительные нагрузки на сельское хозяйство [3]. Для устойчивого будущего необходимо активное внедрение ресурсосберегающих технологий, капельного орошения, адаптированных сортов сельхозкультур, агролесоводства и других форм устойчивого землепользования.

Еще одной перспективной сферой является агротуризм. Сельская местность Алматинской области обладает привлекательными природными и культурными ресурсами, которые при правильной организации могут приносить доход и создавать рабочие места. Это особенно актуально для отдалённых и горных районов, где традиционное сельское хозяйство может быть ограничено природными условиями.

Устойчивость невозможна без участия местного населения в процессе принятия решений. На практике это может выражаться в активизации деятельности сельских акиматов, вовлечении общественных организаций, использовании механизмов обратной связи и мониторинга, а также формировании сельских стратегий развития на основе мнения самих жителей. При этом следует создавать платформы для обмена опытом между районами и распространения успешных кейсов.

Суммарно, устойчивое развитие сельских территорий Алматинской области должно основываться на принципах: комплексности (учет всех аспектов – экономических, социальных, экологических), сбалансированности (отсутствие перекосов в одну сферу), вовлеченности населения и инновационности (использование современных решений и технологий). В долгосрочной перспективе это позволит не только сохранить сельское население, но и превратить сельские территории в зоны активного роста и стабильности.

Устойчивое развитие сельских территорий Алматинской области требует системного подхода, включающего экономические, социальные и экологические аспекты. Важно понимать, что развитие сельской местности — это не только вопрос модернизации сельского хозяйства, но и создания комфортной жизненной среды, активизации местных сообществ и внедрения инновационных подходов в управление ресурсами. Регион обладает высоким потенциалом для внедрения таких направлений, как агротуризм, органическое земледелие, цифровизация и экологически ориентированные технологии. Обеспечение доступа к качественным услугам, создание условий для сельской занятости и устойчивое природопользование должны стать приоритетными направлениями государственной политики на местах. Только при условии комплексной и согласованной реализации мер с участием государства, бизнеса и сельского

населения возможно сформировать устойчивую и процветающую сельскую среду в Алматинской области и за её пределами.

Таким образом, устойчивое развитие сельских территорий Алматинской области требует системного и междисциплинарного подхода, основанного на сотрудничестве государства, бизнеса и гражданского общества. Необходимо обеспечить сбалансированное развитие производственной, социальной и экологической сфер, на основе локальных особенностей и потребностей населения. Особое значение имеет институциональная поддержка, инвестиции в человеческий капитал и инновации, а также развитие эффективных моделей управления, учитывающих специфику региона. Только комплексная и гибкая стратегия способна обеспечить устойчивость сельских территорий и сделать сельскую жизнь привлекательной для будущих поколений.

Использованная литература:

1. Министерство сельского хозяйства Республики Казахстан. Отчет о развитии АПК за 2023 год. – Астана, 2024.
2. Стратегия «Казахстан – 2050». Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана. – Астана, 2012.
3. Программа развития сельских территорий Республики Казахстан на 2021–2027 годы. – Астана: Министерство национальной экономики РК, 2021.

«СТРАТЕГИЯ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ БИЗНЕСА»

MINA ZHAMANTAYI – МАГИСТР EMBA
САУРУКОВА А.К. – НАУЧНЫЙ РУКОВОДИТЕЛЬ ДОКТОР PhD
КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ АГРАРНЫЙ
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

Аннотация. В современных условиях развития экономики перед каждым предприятием вне зависимости от сферы его деятельности стоит задача оценки уровня конкурентоспособности с целью усиления конкурентных позиций и поиска эффективных путей ее повышения. В статье представлено формирование конкурентоспособности бизнеса, делается акцент на ее стратегиях. Выявлены основные виды стратегий и предложены направления их совершенствования

Ключевые слова: конкурентоспособность, конкуренция, стратегия, факторы внешней среды, виды стратегии.

Актуальность исследования. Одним из направлений повышения конкурентоспособности предприятий и организаций выступает разработка стратегии развития, под которой следует понимать систему организационных действий и подходов, направленных на достижение поставленных целей и организационных задач, способствующих повышению конкурентоспособности предприятия.

Основополагающее качество конкурентоспособности проявляется в разработке стратегии для повышения уровня конкурентоспособности – конкурентная стратегия.

Цель работы: изучить факторы, оказывающие влияние на выбор стратегий конкурентоспособности бизнеса.

Изложение основного материала. Для эффективной работы предприятия на рынке, оценка его конкурентоспособности является объективной необходимостью.

Выделяют три подхода к определению конкуренции (этимологически слово «конкуренция» происходит от латинского «concurrentia», что означает «столкновение», «конкуренция»):

1. Конкуренцию как конкурентоспособность на рынке. Такой подход характерен для отечественной литературы.

2. Конкуренция как элемент рыночного механизма, который позволяет сбалансировать спрос и предложение. Этот взгляд присущ классической экономической теории.

3. Конкуренция как критерий, по которому определяется тип отраслевого рынка, и базируется на современной теории морфологии рынка.

[1]

Успешное функционирование предприятий предполагает быстрое ориентирование на изменения факторов внутренней и внешней среды. Поэтому перед управленческим персоналом стоит проблема разработки эффективной стратегии повышения конкурентоспособности предприятия.

Авторы, изучающие категорию «конкурентоспособность», формулировали собственные определения, при этом подходили к изучению данного понятия с разных сторон, выделяя различные факторы, влияющие на конкурентоспособность, а также предлагали различные методики ее оценки

Следует отметить, что конкурентоспособность – это такое преимущество объекта, которое улучшает его позиции на рынке по отношению с аналогичными, обладающими схожими характеристиками.

Процесс формирования конкурентной стратегии следует начинать с анализа главных конкурентных преимуществ организации, а также определения потенциальных рисков и угроз.

При осуществлении анализа конкурентного потенциала предприятия следует проанализируется уровень развития маркетинга, степень внедрения научно-технических разработок в производственный процесс, уровень налаженности процесса производства продукции, кадровый потенциал предприятия, наличие квалифицированного персонала, готового своевременно и быстро ориентироваться на изменяющиеся условия функционирования предприятия, а также наличие постоянных, налаженных каналов сбыта продукции [2].

Эффективное управление вышеперечисленными факторами дает возможность разработки эффективной стратегии, направленной на повышение конкурентоспособности, основанной на минимизации влияния негативных факторов и повышении влияния положительных факторов на деятельность предприятия.

В экономической литературе существует ряд стандартных стратегий, грамотное применение которых помогает предприятиям повысить уровень их конкурентоспособности (рис. 1).

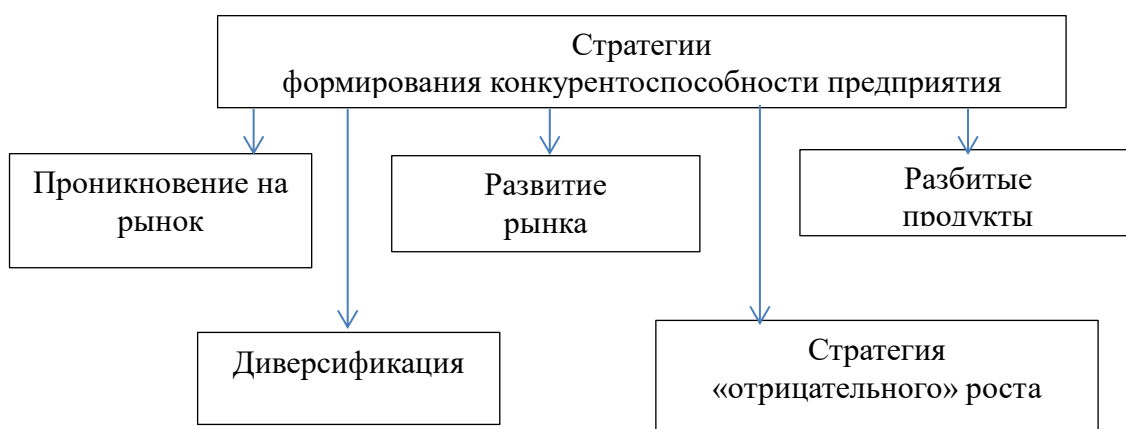


Рисунок 1. Стратегии формирования конкурентоспособности предприятия

Наиболее распространенной стратегий функционирования предприятия и повышения его конкурентоспособности выступает стратегия «проникновения на рынок». Применение этой стратегии возможно в случае, если руководство предприятия считает, что существующий рынок сбыта еще не полностью насыщен определенным продуктом и предполагается увеличение доли продаж своей продукции на данном рынке.

Стратегия «развития рынка» применяется, если уже имеющиеся рынки сбыта полностью насыщены продукцией фирмы, а у предприятия есть возможности увеличения производственных мощностей и наращивания объемов производства продукции

Стратегию «развития продукта» применять целесообразно в случае, если у предприятия достаточно большое количество конкурентов в отрасли, причем продукция конкурентов лучшего качества по сопоставимой цене.

Стратегия «диверсификации» проявляться в двух направлениях. Первое – представляет собой деятельность предприятия, направленную на производство, как новых видов продукции, так и ранее производимых. Второе - преследует цель проникновения на новые рынки сбыта продукции [3].

Стратегию «отрицательного» роста («стратегию сокращения», «стратегию ликвидации») можно отнести к конкурентным стратегиям лишь условно, так как она предполагает сокращение объемов производства продукции и дальнейшую переквалификацию предприятия на новый вид продукции и, соответственно, переход на новые рынки сбыта [4].

Предприятия осуществляют свою деятельность на рынке в условиях жесткой конкуренции.

Основой эффективной конкурентной стратегии субъектов предпринимательства выступают наличие знаний и достоверной информации о структуре рынка, характере конкуренции на нем, оценка внутреннего потенциала компании и определение направлений достижения конкурентных преимуществ. Перед компаниями возникают множество альтернатив, но в итоге кропотливой работы субъекты рынка выбирают наиболее эффективную реально осуществимую стратегию развития, которая способна обеспечить ей конкурентное преимущество в долгосрочной перспективе.

Одним из существенных условий экономического выживания предприятия служит разработка стратегии повышения его конкурентоспособности, повышения способности предприятия удовлетворять спрос рынка на базе сравнительно эффективного применения ограниченных финансовых средств по сравнению с конкурентами.

Разработка конкурентной стратегии предприятия - наиважнейший аспект в стратегическом управлении.

Под конкурентной стратегией развития предприятия следует понимать совокупность принципов деятельности предприятия и его связей с внешним и внутренним миром, перспективных целей предприятия, а также

соответствующих решений по выбору инструментов достижения, указанных целей и ориентированности на деловую активность.

Наличие конкурентной стратегии служит фактором роста конкурентоспособности предприятия. Имеется четыре составляющие стратегии повышения конкурентоспособности предприятия за счет совершенствования операционной деятельности.

Экономистами исследователями сформулировано четыре основных типа стратегий:

- Стратегии концентрированного роста, то есть стратегия усиления позиций на рынке.

- Стратегия интегрированного роста то есть стратегия обратной вертикальной интеграции;

Стратегия диверсификационного роста, или стратегия горизонтальной диверсификации;

- Стратегия сокращения чего-либо или стратегия ликвидации.

Выводы. Таким образом, каждое предприятие в зависимости от сложившейся ситуации и условий функционирования выбирает ту или иную наиболее приемлемую стратегию повышения конкурентоспособности.

Следовательно, разработка стратегии повышения конкурентоспособности предприятия предполагает выбор приоритетных направлений и способов достижения поставленных целей, что создает условия для того, чтобы предприятие смогло реализовать выбранную стратегию развития при использовании конкурентных преимуществ.

Разработка стратегии повышения конкурентоспособности предприятия предполагает выбор приоритетных направлений и способов достижения поставленных целей, что создает условия для того, чтобы предприятие смогло реализовать выбранную стратегию развития при использовании конкурентных преимуществ.

Претворение конкурентной стратегии предприятия периодически сталкивается с проблемами и необходимостью корректировки действий в зависимости от изменений внешней среды, которые не поддаются контролю. По этой причине после разработки стратегии внедряется система оперативного управления реализацией данной стратегии. Для обеспечения конкурентоспособности разрабатывается стратегия, на несколько лет вперед, конкретизируется в определенном направлении и отображается в программах практических действиях и реализуется в процессе их выполнения. Рекомендованные стратегии служат ориентиром будущей деятельности предприятий в зависимости от уровня его конкурентоспособности в целом. Поэтому необходима четкая расстановка приоритетов и разработка стратегий, в наибольшей степени соответствующих условиям рыночной ситуации способствующих развитию сильных сторон бизнеса. - конкурентных преимуществ [5].

Список литературы:

1. Инновационные подходы в обеспечении конкурентоспособности предприятий: учебное пособие / А. А. Руденко, М. О. Искосков, Д. В. Антипов, О. И. Антипова. — Тольятти: ТГУ, 2018. - 183 с. - ISBN 978-5- 8259-1225-7. - Текст: электронный // Лань: электронно-библиотечная система. - URL: <https://e.lanbook.com/book/139638> (дата обращения: 14.05.2021).
2. Чулакова Ю А. Основы формирования стратегии конкурентоспособности предприятия. Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов РФ (номер) 5 . 2015 г.
3. Разин М.В. Формирование инновационной стратегии повышения конкурентоспособности строительного предприятия / М.В. Разин / Российское предпринимательство. – 2013. - № 8 (230). – с. 104-109.
4. Иванова И.В. Основные направления повышения конкурентоспособности предприятия / И. В. Иванова // Актуальные вопросы экономики и управления: материалы междунар. науч. конф. (г. Москва, апрель 2011 г.). Т. II. – М.: РИОР, 2011. – с.97-100.
5. Ермакова И А. Основные стратегии повышения конкурентоспособности предприятия. Журнал Молодой серия «Экономика и управление» ученый» (номер) 16(150)., 2017 г , с.256-259.

Mina Mina Zhamantayi –EMBA магистрі
Саурукова А.К. – PhD докторы, ғылыми жетекшісі
Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университеті

«БИЗНЕСТІҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ СТРАТЕГИЯСЫ»

Андатпа. Экономиканы дамытудың қазіргі жағдайында әр кәсіпорынның алдында оның қызмет саласына қарамастан бәсекелестік позицияларды нығайту және оны арттырудың тиімді жолдарын іздеу мақсатында бәсекеге қабілеттілік деңгейін бағалау міндеті тұр. Мақалада бизнестің бәсекеге қабілеттілігін қалыптастыру, оның стратегияларына баса назар аударылады. Стратегиялардың негізгі түрлері анықталды және оларды жетілдіру бағыттары ұсынылған.

Түйінді сөздер: бәсекеге қабілеттілік, бәсекелестік, стратегия, қоршаған орта факторлары, стратегия түрлері.

Mina Zhamantayi – EMBA Master's
Saurukova A.K. – Scientific supervisor PhD
Kazakh National Agrarian Research University

«BUSINESS COMPETITIVENESS IMPROVEMENT STRATEGY»

Аннотация. In modern conditions of economic development, every enterprise, regardless of its field of activity, is faced with the task of assessing the level of

competitiveness in order to strengthen its competitive position and find effective ways to increase it. The article presents the formation of business competitiveness, focuses on its strategies. The main types of strategies are identified and the directions of their improvement are proposed.

Ключевые слова: competitiveness, competition, strategy, environmental factors, types of strategy.

НОВЫЕ РЕШЕНИЯ В УСТОЙЧИВОМ РАЗВИТИИ АГРАРНОЙ ОТРАСЛИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Жангирова Р.Н., Куралбаева Р.Е., Казахский национальный аграрный
исследовательский университет, Алматы

Сельское хозяйство является важной стратегической отраслью экономики любой страны - обеспечивая население продуктами питания и формируя продовольственный фонд страны, оно выступает одним из крупнейших потребителей природных ресурсов и, одновременно, наносит значительный ущерб природе. Поэтому переход предприятий отрасли на принципы устойчивого развития является необходимым требованием современности [1].

На сегодня в глобальном индексе продовольственной безопасности Казахстан занимает 32-е место из 113. Отечественная сельхозпродукция экспортируется в 80 стран мира. По итогам прошлого года в результате принятых мер по поддержке агропромышленного комплекса рост валовой продукции составил 13,7%.

Казахстан активно стремится развивать сельское хозяйство, внедряя инновационные подходы и технологии, а также улучшать доступ к финансированию и инвестициям. В июле 2018 года Казахстан ратифицировал базовое соглашение между Правительством Казахстана и FAO. Неотъемлемой частью данного соглашения является «Программа партнерства FAO-Казахстан» (ФКПП). Ключевыми направлениями ФКПП, финансируемой Министерством сельского хозяйства Казахстана, являются повышение продовольственной безопасности, цифровизация агробизнеса, устойчивое управление ресурсами и развитие экспортного потенциала, что будет способствовать устойчивому росту сельских территорий и улучшению жизни сельчан [2].

Устойчивое развитие аграрного сектора экономики включает в себя несколько направлений:

- экономическую устойчивость и обеспеченность инвестициями для расширенного воспроизводства;
- рост на основе внедрения инноваций в производство;
- улучшение экологии и устойчивое развитие сельских территорий [3].

Цифровизация охватывает широкий спектр технологий, включая, в частности, Интернет вещей (IoT), искусственный интеллект (ИИ), аналитику больших данных и дистанционное зондирование. В контексте сельского хозяйства эти цифровые инструменты используются для совершенствования различных аспектов сельскохозяйственной деятельности — от управления посевами и отслеживания поголовья скота до оптимизации цепочки поставок и доступа к рынкам. Использование этих технологий позволяет фермерам принимать более взвешенные решения, сокращать нерациональное

использование ресурсов, минимизировать воздействие на окружающую среду, и одновременно, повышать производительность и доход [4].

Повышение продуктивности возможно только посредством внедрения современных технологий, использования новой техники, улучшения сортов растений и пород животных, совершенствования условий хранения собранного урожая и ухода за агрокультурами, увеличения инвестиций, обеспечения доступа к водоснабжению. Для этого, сельскохозяйственный сектор должен переходить на менее водоемкие культуры, снижать агрохимическую нагрузку, проводить всеобщий контроль над вредителями и болезнями, переориентироваться на противоэрозионные технологии. По этой причине необходимо направлять инвестиции в проекты, отвечающие экологическим требованиям [5].

Выделим шаги, которые помогут приблизить достижение целей устойчивого развития сельского хозяйства.

1. Обеспечить доступ к производственным ресурсам, финансам и услугам.

Развитие сельской инфраструктуры станет значимым шагом для повышения производительности и преобразовании структуры источников существования для населения. Здесь важно учитывать и крупные производственные компании, и мелкие фермерства. И те, и другие сталкиваются с проблемами доступа к земле, финансовой поддержке, а соответственно и к современным технологиям производства. Так, мелким фермерствам можно хотя бы сделать доступнее посадочные материалы, средства ухода и другие инструменты, обустроить транспортные и телекоммуникации, решать вопросы с миграцией молодежного населения и т.д.

2. Предоставить мелким фермерствам доступ к рынку.

Мелкие сельские хозяйства должны иметь доступ к рынку с более высокой эффективностью, прозрачностью и конкурентоспособностью. Реализация продукции только локально сдерживает развитие и сельской экономики, и городских сетей.

3. Поощрять расширение продукции фермерств.

Выращивание нескольких культур позволяет сохранять биоразнообразие, насыщение почвы питательными элементами, здоровье растений. Кроме этого повышается занятость населения (появляется больше рабочих мест) и стабилизировать доход малых фермерств.

4. Повышать уровень знаний и заинтересованности в отрасли сельского хозяйства.

Представители небольших фермерских хозяйств все чаще активно участвуют в анализе ситуации, могут обнаруживать и предлагать решения проблем. Обмен знаниями – одно из важнейших условий устойчивого развития отрасли, поскольку позволяют создавать интегрированные системы, направленные на интересы рынка и самих фермеров. Так как современные условия требуют владения определенными навыками, необходимо создавать организации, которые позволят делиться знаниями, услугами и опытом. Кроме

этого, можно объединять и распространять знания с помощью школ и выходить за рамки сельскохозяйственных мероприятий, привлекая новое поколение к сельской занятости.

5. Сохранять ресурсы.

Сохранение ресурсов – это важный шаг для поддержания жизнедеятельности. Например, здоровая почва обеспечивает круговорот питательных веществ для растений, является основой для выращивания кормовой базы, топлива, медицинских продуктов и других экосистем. Вода и вовсе является важной частью социальной, экологической, экономической экосистем. Важно повышать не только уровень знаний людей в сфере ресурсосберегающего сельского хозяйства, но и поддерживать инициативу на государственном уровне [6].

Казахстан является одной из ведущих сельскохозяйственных стран и активно внедряет передовые технологии для повышения эффективности сельхозпроизводства. В обеспечении устойчивого развития агросектора важную роль выполняют умное сельское хозяйство и зелёный рост.

Таким образом, сельское хозяйство Республики Казахстан обладает огромным потенциалом для дальнейшего ускорения прогресса данной сферы. Ускорение инновационных технологий, устойчивое ведение аграрного сектора экономики и грамотная организация работы на всех уровнях — от фермерских хозяйств до государственных структур — являются залогом успешного будущего этой отрасли. Цифровизация сельского хозяйства – это значительный прорыв в области аграрной промышленности, который может принести большую выгоду как сельхозпроизводителям, так и обществу в целом.

Библиографический список

1. Гурьянов П.А. Обеспечение устойчивого инновационного развития сельского хозяйства // Экономические исследования и разработки. – 2021. – №.1. – С.113-120.
2. ФАО-Казахстан: расширение сотрудничества для устойчивого развития сельских территорий / <https://ortcom.kz/ru/novosti>
3. Жангоразова Ж.С., Баккуев Э.С., Зумакулова Ф.С., Кунижева Л.Х. Факторы агроэкономического роста в условиях инновационно-технологической трансформации // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2020. – №.12. – С.38-40.
4. Зимин А.Е., Седова Н.В. Цифровизация и устойчивое развитие: революция в сельском хозяйстве для более «зеленого» будущего // Международный сельскохозяйственный журнал. – 2024. – №.3. – С.341-344.
5. Жангирова Р.Н. Возможности и условия устойчивого развития аграрной отрасли Республики Казахстан // Вестник университета «Туран». – 2020. – №.3. – С.78-83.
6. Трансформация сельского хозяйства: как достичь целей устойчивого развития / <https://agrovent.ru/blog/novosti-kompanii>

Түйін. Мақалада тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізуде экономиканың аграрлық секторының өсуінің жаңа шарттары қарастырылған. Қазақстан Республикасының ауыл шаруашылығын қайта құрудың негізгі бағыттары ұсынылған.

Summary. The article examines new conditions for the growth of the agricultural sector of the economy in achieving sustainable development goals. The main directions for transforming agriculture in the Republic of Kazakhstan are proposed.

АГРОӨНЕРКӘСІП КЕШЕНІН ДАМУДА МЕМЛЕКЕТІК ҚОЛДАУДЫ ЖЕТІЛДІРУ

ЖУМАДИЛЬДАЕВ М., ЖАКАШЕВ Б.Р., ЕСПЕРОВ Е.И.
ШЕРХАН МҰРТАЗА АТЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТАРАЗ
УНИВЕРСИТЕТІ, ТАРАЗ ҚАЛАСЫ

Түйіндеме: Мақалада агроөнеркәсіп кешені өндірісін дамытуда мемлекеттік қолдаулар мәселесі қарастырылып, оны жетілдіру жолдары туралы ұсыныстар жасалынған.

Кілт сөздер: ауыл шаруашылығы өндірісі, шағын және орта кәсіпкерлікті ірілендіру, мемлекет тарапынан бөлінетін қаражаттардың мақсатты және тиімді пайдалану, мемлекеттік қолдауларды реттеу.

Аннотация: В статье рассмотрены вопросы государственной поддержки развития производства агропромышленного комплекса, выработаны предложения по его совершенствованию.

Ключевые слова: сельскохозяйственное производство, укрупнение малого и среднего предпринимательства, целевое и эффективное использование средств, выделяемых государством, регулирование государственной поддержки.

Abstract: The article considers issues of state support for the development of the production of the agro-industrial complex, developed proposals for its improvement..

Key words: agricultural production, enlargement of small and medium-sized enterprises, targeted and effective use of funds allocated by the state, regulation of state support.

Еліміздің ауыл шаруашылығы өнімінің көлемі статистикасының мәліметі бойынша 2022 жылы 2018 жылмен салыстырғанда 121,2 пайызға өскен, оның ішінде өсімдік шаруашылығы өнімдері 140,8 пайызға, ал мал шаруашылығы өнімдері 78,4 пайызға артқан [1]. Дегенмен ауыл шаруашылығы өнімдерінің ішкі жалпы өнімдегі үлесі әлі де төменгі деңгейде қалуда. Олардың үлесі 2018 жылы 7,2 пайызды, ал 2022 жылы 9,1 пайызды құрады. Еліміздегі жер көлемінің жеткіліктігіне және ауыл шаруашылығын дамытуға қолайлы жағдайлардың болуына қарамастан өзімізге қажетті азық-түлікті сырттан әкелуге мәжбүрміз.

Осы жағдайды ескере келіп Мемлекет басшысы 2024 жылдың 7 ақпанындағы «Жұмыс тәсілін түбегейлі өзгерту қажет» атты баяндамасында «Ауыл шаруашылығы саласындағы инвестициялық жобаларға бөлінетін жеңілдетілген несиені 800 миллиард теңгеге жеткізу қажет. Жеңілдікпен лизинг беруге жыл сайын кемінде 450 миллиард теңге бөлінуге тиіс. Сонда әр жыл сайын ауыл шаруашылығы техникасының 10 пайызы жаңарып отырады. Бұл шаралар ауыл шаруашылығының жалпы өнімін 2 есе арттыруға жол ашады», - деп атап өтті [2].

2022 жылы елімізде өндірілген ауыл шаруашылығы өнімінің 29,2% ауыл шаруашылық кәсіпорындарының үлесіне тиесілі болып, жеке кәсіпкерлердің үлесі 32,8%, ал халық шаруашылығы үлесі 38,0% құрады. Статистика мәліметтері бойынша 2022 жылы өсімдік шаруашылығы өнімінің 20,8 пайызы, ал мал шаруашылығы өнімдерінің 65,4 пайызы жұртшылық шаруашылығының үлесіне тиесілі болған.

Бұл мәліметтер ауыл шаруашылығындағы құрылымдарда шағын, орта кәсіпкерліктің басымдығын және олардың өнім өндірудегі әлеуетінің тиісті дәрежеде еместігін көрсетеді.

Шаруа қожалықтары мен фермерлердің иелігіндегі жер алқаптарының шағын көлемі және олардың өндірістік әлеуетінің төмендігі өндіріске озық технологиялар мен ғылым жетістіктерін енгізуге толық мүмкіндік бермеуде. Соның салдарынан ауылшаруашылық дақылдары мен мал өнімдерінің түсімділігі жоғарғы деңгейде емес. Осы жағдай ішкі нарықтағы ауылшаруашылық өнімдеріне деген сұранысты толық қамтамасыз етпей импортқа тәуелділікті қалыптастыруда. Шағын кәсіпкерлік субъектілерінің тәжірибесінде шаруашылық мәселесімен өздерінің отбасылары ғана айналысып, ауылдағы жұмыссыздықты жоя алмауда және табыстары ауылдағы халықтың әлеуметтік жағдайын жақсартуға бағытталмаған, өндірістері ұсақ тауарлы сипатта қалуда. Шындығына келсек шағын ауылшаруашылық құрылымдары өздерінің шаруашылығын қажетті мамандарсыз жүргізуде. Олардың функциясын қолдарынан келгенше шаруашылық басшылары өздері орындауда. Себебі, өндіріске қажетті мамандарды шағын шаруашылықта ұстау қаржылық тұрғыда тиімді емес. Алайда осы қожалықтарда білікті мамандарсыз озық заманауи технологиялар мен ғылым жетістіктерін енгізу, ауыл шаруашылығының тиімділігін тиісті дәрежеге көтеру мүмкін емес.

Шағын және орта кәсіпкерлікті дамытудың негізгі жолы ауылшаруашылық құрылымдарды ірілендіру болып табылады. Оларды ірілендіруде шағын құрылымдардың ауылшаруашылық кооперацияларына бірігуге ынталандырудың мәні зор.

Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіп кешенін дамытудың 2021-2030 жылдарға арналған тұжырымдамасында «Кооператив - бұл ортақ экономикалық, әлеуметтік және мәдени қажеттіліктер мен ұмтылыстарын бірлесіп және демократиялық жолмен басқаратын кәсіпорын арқылы қанағаттандыру үшін өз еркімен біріккен адамдардың автономды қауымдастығы», - деп көрсетілген [3]. Яғни кооперативтер фермерлерге жеке-жеке қол жеткізуге болмайтын әлеуметтік-экономикалық мақсаттарға жету үшін қызмет көрсететін құрылым болып табылады.

Ауыл шаруашылығындағы кооперативтердің тиімділігін әлемдегі дамыған елдердің тәжірибесінен көруге болады. Халықаралық тәжірибеде әлемнің көптеген еліндегі кооперативтер ауыл шаруашылығын дамытудың негізіне айналған. Мысалы кооперативтердің нарықтағы үлесі Нидерландыда 83%, Финляндияда 80%, Италияда 55 % және Европалық одақта фермерлік

шаруашылықтардың орта есеппен 57% кооперативтердің мүшесі болып табылады [3].

Бүгінде елімізде кооперативтер үшін жергілікті бюджеттер есебінен мемлекеттік қолдаудың барлық шарасы қолжетімді. Сонымен қатар «Ауыл аманаты» жобасы аясында кооперативтерге ауыл шаруашылығы техникасын және қажетті жабдықтарды сатып алуға, өсімдік және мал шаруашылығы өнімдерін қайта өңдейтін шағын цехтар ашуға тиімді несие алу қарастырылған. Инвестициялық субсидиялау ережесінде кооперативтер үшін ауыл шаруашылығы техникасы мен жабдықтардың жекелеген түрі бойынша жергілікті бюджет қаражаты есебінен 50 пайызға дейінгі құнын субсидиялаудың басымдығы мен жоғары нормативтері қарастырылған. Соған қарамастан еліміздегі шаруа қожалықтары мен фермерлер өз еркімен ауылшаруашылық кооперацияларына бірігуге құлықты емес.

Оның басты себептеріне шағын, орта бизнес өкілдерінің кооперативтерге сенімсіздігі, нормативтік-құқықтық базалардың жетілмегендігі және кооперативтің тартымдылығы туралы ақпараттың тиісті дәрежеде жүргізілмеуін жатқызуға болады.

Жоғарыда аталған тұжырымдамада ауыл шаруашылығы кооперациясын дамытуға бағытталған шаралар қарастырылған. Көп жағдайда жеке кәсіпкерлер мен ауыл тұрғындары сол шаралармен таныс емес және оларды жүзеге асыру шаралары тиісті дәрежеде жүргізілмеуде. Сондықтан тұжырымдамадағы қабылданған іс-шаралар туралы ақпаратты агроқұрылымдарға жеткізу жұмыстарын жақсарту керек. Кооперацияның ерекшелігі мен тиімділігін шағын және орта бизнес өкілдеріне түсіндіріп, көмектесе алатын ақпараттармен арнайы айналысатын ұйымдар мен одақтардың жұмыс істегені жөн.

Ауыл шаруашылығы кооперативтерінде жер, су, еңбек ресурстарын, техникаларды тиімді пайдалануға және өндіріске озық технологияларды енгізу жұмыстарын жоғары деңгейде жүргізуге қолайлы жағдайлар бар. Шағын және орта шаруа қожалықтары мен фермерлердің кооперация құрамына бірікен жағдайда, озық технологияларды енгізуде олардың техникаларын, мамандарын, өндірген өнімдерін өңдейтін құрылымдарының қызметін пайдалануға зор мүмкіндіктер туындайды.

Бүгінгі таңда ауыл шаруашылығы субъектілері өндірген өнімдерін қолайлы бағамен өткізуде қиындықтарға ұшырауда. Көп жағдайда олар делдалдардың көмегіне жүгінуде. Сондықтан шағын, орта кәсіпкерлік субъектілердің өнімін форварттық сатып алу жолын жүзеге асыруды енгізудің маңызы зор. Бұл өз кезегінде шаруа қожалықтары мен фермерлердің жағдайын жақсартып, азық-түлік тауарларының бағасын тұрақтандыруға мүмкіндіктер туғызады. Еліміздегі «Азық-түлік келісім шарт корпорациясы» Ұлттық корпорация АҚ-на ауыл шаруашылығы дақылдарын форварттық сатып алу, дайын азық-түлік тауарларын, оның ішінде оффтейк келісім шарт жасау жолымен сатып алу, жемдік қор құру және жемдік астықты құс шаруашылығы, мал шаруашылығы кәсіпорындары мен субъектілеріне өткізу арқылы АӨК

субъектілерін қолдау іс-шаралары бекітілген. Алайда ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірушілер өз өнімдерін осындай тиімді жолмен өткізу, сату жолдарын пайдаланбай отыр. Себебі олар осындай шаралардың қабылданғанын, қандай құжаттарды дайындау және Корпорация тарапынан қойылатын талаптар жөніндегі ақпараттарды жарнамалаудың жеткілікті еместігінде болып отыр.

Соңғы жылдары мемлекет тарапынан ауыл шаруашылығын қолдауға қомақты қаржы бөлінуде. Алайда ауылды дамытуға, шағын және орта кәсіпкерлікті қолдауға бөлінетін мемлекеттік қаражаттар жұмыссыздықты және қажетті азық-түлік өнімдерін тиімді өндіру мәселелерін толық шеше алмауда.

Бүгінде субсидия алуға тапсыратын құжаттардың саны көп және кәсіпкерлер ол құжаттарды тиісті ережелерге сай сауатты дайындап тапсыруға дайын емес. Жеке кәсіпкерлер мен мемлекеттік органдардың арасындағы субсидия мен жеңілдетілген несиелерді рәсімдеуге байланысты қатынастарды оңтайландыру, реттеу жұмыстарын жүргізетін құрылымдар дамымаған. Солардың салдарынан шаруашылықты дамытуға қажетті субсидиялар мен басқа да мемлекеттік қолдаулар шаруа қожалықтары мен фермерлерге жеткілікті мөлшерде және қажетті мерзімде қолжетімді болмауда. Сондықтан ауыл шаруашылығын дамытуға бөлінетін субсидиялар мен мемлекеттік қолдаулар тек ақшалай емес, тыңайтқышпен, сапалы тұқыммен, жем-шөппен, ауыл шаруашылығына қажетті жаңа техникалар мен жабдықтармен қамтамасыз ету және қажет болған жағдайда озық агротехникалық шараларды, су үнемдеу технологиясы бойынша жұмыстарды орындау арқылы бөлінуін жүзеге асырудың маңызы зор. Ол үшін сол жұмыстарды сапалы жүргізе алатын арнайы мамандандырылған құрылымдар жүйесін дамыту қажет. Бұл өз кезегінде мемлекет тарапынан бөлінетін қаражаттардың мақсатты және тиімді жұмсалуды қамтамасыз етіп, жер, су, еңбек ресурстарын дұрыс пайдалануға, мол өнім өндіруге мүмкіндіктер туғызады.

Шағын және орта кәсіпкерліктің дамуын тежеп отырған жағдай - оларға қажетті жер, су ресурстарының тапшылығы. Көп өңірде жайылымдық жерлер мен шабындықтардың жетіспеушілігі сезілуде. Жайылымдықтардың көп бөлігі деградацияға ұшырап, шөлденіп пайдаланудан шығып қалған. Осы орайда, көктемгі қар, жауын суларын лиманды суғаруға пайдалану арқылы шабындық жерлердің көлемін арттырған жөн.

Жалпы еліміздегі жер көлемінің кең екенін және олардың толық игерілмей жатқанын ескерсек, ауыл тұрғындарының ірі қалалардың төңірегіне шоғырлануын қолайлы жағдай деп айтуға болмайды. Себебі олардың тұрғындарын азық-түлікпен қамтамасыз етудің де өз проблемалары бар. Бүгінде кәсіпкерлер ірі қалалардың тұрғындарын шетелдің арзан азық-түлік тауарларымен қамтамасыз етіп, отандық өнімдердің тұтыну қабілеттілігін төмендетуде.

Елімізде ауыл шаруашылығын дамытуға зор мүмкіншіліктің болуына, яғни жер алқабының және ауылдық жерлердегі еңбек ресурстарының жеткілікті

көлемінің болуын ескеретін болсақ, бүгінгі таңдағы ауыл тұрғындарының ірі қалаларға қоныс аудару үрдісін дұрыс жағдайға жатқызуға болмайды.

Бұл үдерісті тоқтатудың жолы - аудандық маңызы бар шағын қалалардың жағдайын жақсартып, аудан орталықтарының негізінде аргоқалашықтарын салуды қолға алу. Ол жерлерде негізінен ауыл шаруашылығы өнімдерін қайта өңдейтін өндіріс орындарын салумен қатар ауыл тұрғындарының сұраныстарын қанағаттандыратын денсаулық сақтау, мәдениет, спорт нысандарының қызметін жандандыру жұмыстары кезек күттірмейтін мәселе ретінде қабылдануы тиіс. Әрине бұл шаралар өз кезегінде республикалық және жергілікті бюджеттерден қомақты қаржы қарастырылуын қажет етеді. Шетелдік және отандық инвесторларды тартудың да маңызы зор. Аймақтық дамуды инвестициялық басым жоба ретінде қарастыру арқылы отандық заңды тұлғалар үшін инвестициялық субсидияларды жеткілікті мөлшерде бөлуді жеделдетіп қолға алған жөн. Осындай шараларды жүзеге асырған жағдайда ғана аудандық маңызы бар қалаларды дамытуға, агроқалашықтарды салуға және ол жерлерде жаңа жұмыс орындарын ашуға зор мүмкіндіктер туындайды.

Қорыта айтқанда ауылдық жерлердегі жұмыспен қамту мәселесін шаруашылықтарды ірілендіру және кооперацияны дамыту арқылы қол жеткізуге болады. Олардың құрамында өндіріске қажетті заманауи технологияларды енгізе де, сапалы жүргізе алатын, өнімдерді қайта өңдеу құрылымдарын ашу арқылы ауыл шаруашылығын жаңа деңгейге көтеру қажет. Шағын және орта шаруа қожалықтарының кооперация мамандарын оған тиесілі техникаларын, өнімдерін өңдейтін құрылымдарының қызметін пайдалануға мүмкіндіктері туындап, кооперация құрамына кіруге ынталары артатыны анық. Осы шараларды жүзеге асыру арқылы ауылдың инфрақұрылымын, тұрғындардың әлеметтік-экономикалық жағдайын жақсартуға, ауыл тұрғындарының, әсіресе жастардың қалаға қоныс аударуын тоқтатуға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қ.Қ.Тоқаев, «Жұмыс тәсілін түбегейлі өзгету қажет» 2024 жылдың 7 ақпанындағы кеңейтілген отырысындағы баяндамасы, Егемен Қазақстан 8.02.2024 ж.№27

2.Қазақстан Республикасы, Стратегиялық жоспарлау және реформалау агенттігі, Ұлттық статистика бюросы, Астана 2022 ж.

3.Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіп кешенін дамытудың 2021-2030 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы ҚР Үкіметінің 2021 жылғы 30 желтоқсандағы №96 қаулысы.

СТРАТЕГИЧЕСКОЕ ПЛАНИРОВАНИЕ КАК ИНСТРУМЕНТ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ АПК

Касанова А. А. ЕМВА

Научный руководитель – д.э.н., профессор Акимбекова Г.У.

Резюме. В статье рассмотрено стратегическое планирование как основной фактор роста конкурентоспособности предприятий агропромышленного комплекса, выявлены его особенности. Рассмотрены причины, снижающие эффективность принятия стратегических решений на предприятиях аграрного сектора. Определены ключевые аспекты, обосновывающие необходимость внедрения стратегического планирования на предприятиях агропромышленного комплекса.

Түйін. Мақалада агроөнеркәсіптік кешен кәсіпорындарының бәсекеге қабілеттілігін арттырудың негізгі факторы ретінде стратегиялық жоспарлау қарастырылып, оның ерекшеліктері айқындалған. Ауыл шаруашылығы саласындағы кәсіпорындарда стратегиялық шешімдер қабылдау тиімділігін төмендететін себептер талданған. Агроөнеркәсіптік кешен кәсіпорындарында стратегиялық жоспарлауды енгізудің қажеттілігін негіздейтін негізгі аспектілер анықталған.

Summary. The article examines strategic planning as a key factor in enhancing the competitiveness of enterprises in the agro-industrial complex and identifies its specific features. The study analyzes the factors that reduce the effectiveness of strategic decision-making in agricultural sector enterprises. Key aspects justifying the necessity of implementing strategic planning in agro-industrial enterprises are also outlined.

Высокая изменчивость глобальной экономической конъюнктуры, нарушение устойчивости логистических цепочек, усиление конкуренции, стремительное развитие технологий, а также постоянный рост трансакционных затрат обуславливают необходимость применения со стороны предприятий оперативных, порой нестандартных, но в то же время действенных управленческих решений. Современные реалии требуют от организаций гибких и инновационных подходов, позволяющих своевременно адаптироваться к динамичным изменениям внешней и внутренней среды, минимизируя риски и сохраняя устойчивость функционирования. Данные условия побуждают к глубокой переоценке теоретических и методологических принципов стратегического планирования на уровне предприятий, актуализируя необходимость модернизации его организационно-экономических инструментов и подходов.

Термин «стратегическое планирование» начал активно использоваться в научной литературе во второй половине XX столетия. Однако, как показывает теоретический анализ, в современной экономической науке до сих пор не сформировано универсального и однозначного понимания данной категории, что, безусловно, затрудняет выработку целостных и эффективных практических рекомендаций по его усовершенствованию.

И. Ансофф, один из основателей теории стратегического управления, рассматривает стратегическое планирование как непрерывный, гибко настраиваемый процесс, направленный на согласование внутренних возможностей предприятия с внешними вызовами и изменениями среды. В его подходе стратегическое планирование выходит за рамки формальной постановки целей и задач, приобретая характер управленческого инструмента, способного адаптировать организацию к сложной и изменчивой внешней конъюнктуре.

Особенно важной эта трактовка становится в контексте агропромышленного комплекса, где высокий уровень неопределенности требует от субъектов предпринимательства постоянного пересмотра стратегий, способности к быстрой перестройке и взаимодействию с внешними стейкхолдерами. Таким образом, стратегия в понимании Ансоффа - это не просто заранее заданный курс, а живая система управления, обеспечивающая устойчивость и адаптивность агробизнеса в условиях нестабильной среды [1].

Рассуждая с научной позиции, можно отметить, что подходы Ф. Котлера и М. Портера к стратегическому планированию подчеркивают необходимость тесной связи между внутренними управленческими решениями и внешней рыночной конъюнктурой. Согласно Ф. Котлеру, стратегия выполняет ключевую функцию рационализации процесса распределения ограниченных ресурсов компании: без четко обозначенных приоритетов организация рискует потерять устойчивость и оперативность в условиях быстро изменяющейся внешней среды. В современных реалиях это особенно актуально для предприятий агропромышленного комплекса, где ресурсные, климатические и рыночные ограничения требуют высокой избирательности и точности в принятии решений [2].

М. Портер, в свою очередь, делает акцент на необходимости комплексного анализа конкурентной среды, полагая, что именно взаимодействие между фирмой и внешними силами определяет стратегическое преимущество [3]. Его концепция пяти конкурентных сил служит инструментом выявления тех направлений, где фирма может достичь устойчивых преимуществ. Сопоставление внутренних возможностей компании с отраслевыми тенденциями позволяет выявить «окна возможностей» и сформулировать стратегию, направленную не только на выживание, но и на долгосрочное развитие. Эти подходы подчеркивают важность стратегического планирования как основы конкурентоспособности, особенно в высоко чувствительных к внешним воздействиям отраслях, таких как сельское хозяйство.

Стратегическое планирование представляет собой неотъемлемую и ключевую составляющую стратегического управления, одновременно выполняя роль инструмента, предназначенного для формулирования долгосрочных ориентиров развития предприятия [4]. Будучи сложной, многокомпонентной социально-экономической системой, каждое предприятие требует индивидуального подхода к проектированию своего будущего. Особенно это актуально в условиях возрастающей неопределенности и нестабильности внешней среды, где любые просчёты в стратегических установках могут поставить под угрозу устойчивость всей организационной структуры. В этой связи стратегическое планирование приобретает особое значение как механизм повышения управляемости, устойчивости и адаптивности бизнеса к быстро меняющимся реалиям.

Стратегическое планирование в различных секторах экономики отличается отраслевой спецификой, и агропромышленный комплекс (АПК) не является исключением. Особенности стратегического планирования в АПК определяются, прежде всего, многоукладной структурой самого комплекса, включающего в себя сельское хозяйство, перерабатывающую промышленность, логистику и снабженческо-сбытовую инфраструктуру. Важным обстоятельством является высокая степень чувствительности отрасли к внешнеэкономическим и внутренним макроэкономическим шокам, включая изменения в мировой торговле, колебания цен на топливо, удобрения и корма, а также трансформации в нормативно-правовой базе. В связи с этим стратегическое планирование в АПК требует учета широкого спектра факторов, от макроэкономических прогнозов до региональных особенностей аграрной политики.

Необходимо подчеркнуть, что использование земли в качестве одного из ключевых факторов аграрного производства придаёт стратегическому планированию в АПК особую специфику. Земля не просто является ресурсом, она представляет собой уникальный производственный актив, обладающий рядом специфических характеристик, которые существенно влияют на формирование долгосрочных управленческих решений. Незаменимость земли делает её исключительно значимой и ограничивает возможности её воспроизводства в отличие от других факторов производства, таких как труд или капитал. Необходимость поддержания и восстановления плодородия требует систематического и научно обоснованного подхода к землепользованию, включая севообороты, агротехнические мероприятия и экологический мониторинг.

Пространственная ограниченность земельных ресурсов требует эффективного управления их распределением, особенно в условиях роста конкуренции за сельскохозяйственные угодья. Постоянство местонахождения земельного участка обуславливает необходимость учета географических и климатических особенностей региона при разработке стратегий, что затрудняет универсализацию решений. Земля в агропроизводстве выступает не просто как

физический носитель производственного процесса, а как фактор, требующий особого, устойчивого, долгосрочного и экологически ориентированного подхода в рамках стратегического планирования.

По мнению ряда исследователей, к ключевым характеристикам, определяющим специфику стратегического планирования в АПК, относятся следующие аспекты [5,6,7]:

- сезонность производства, которая накладывает временные ограничения на производственные и сбытовые процессы, требует особой гибкости и точности в ресурсном обеспечении, а также в прогнозировании объемов производства и потребления;

- длительный производственный цикл, особенно в отраслях животноводства и растениеводства, делает необходимым выстраивание стратегий на основе средне- и долгосрочных прогнозов;

- зависимость от биологических факторов диктует необходимость интеграции экологических и агротехнических рисков в стратегические сценарии, усиливающие необходимость междисциплинарного подхода;

- неравномерность производственных и финансовых циклов требует особого подхода к финансовому планированию, к управлению оборотным капиталом и ликвидностью;

- доля государственной поддержки и регулирующей роли государства в формировании аграрной политики и системе субсидирования аграрного сектора определяет необходимость согласования стратегий с национальными приоритетами и программами развития сельского хозяйства;

- тесная взаимосвязь между различными звеньями производственной цепи обуславливает необходимость развития агрокластерного подхода;

- низкий уровень технологичности и цифровизации, поэтому стратегические планы должны предусматривать поэтапную технологическую модернизацию, внедрение современной техники, систем точного земледелия, автоматизации процессов и платформенной интеграции.

- кадровый дефицит и социальная значимость, что повышает значимость стратегическое планирование с целью разработки мер по удержанию и подготовке кадров, формированию социально-привлекательной среды, особенно для удалённых территорий.

Анализ практики хозяйствования предприятий АПК показал, что широкому внедрению стратегического планирования в их деятельность препятствует ряд причин, носящих как объективный, так и субъективный характер, основными из которых являются [8]:

- отсутствие научно обоснованной концепции долгосрочного развития у большинства сельскохозяйственных предприятий, преобладание краткосрочных целей над долгосрочными;

- неопределенность факторов внешней среды. В рыночных условиях предприятия, особенно сельскохозяйственные, не обладают достаточными данными о своем настоящем и будущем, они не в состоянии предугадать

изменения, которые могут произойти в течение планового периода (погодные условия, рыночная конъюнктура, инфляция, изменения цен и т. п.);

- значительные дополнительные издержки на планирование. Поскольку стратегический план необходимо постоянно корректировать, то позволить себе это могут только крупные сельскохозяйственные организации, которые располагают значительными финансовыми возможностями, небольшие сельскохозяйственные предприятия не видят в этом нужды и не имеют достаточных ресурсов;

- нехватка на местах квалифицированных специалистов в области перспективного планирования, слабый уровень организационно-технологического и методического обеспечения стратегического планирования.

Стратегическое планирование является ключевым фактором, влияющим на конкурентоспособность предприятий агропромышленного комплекса (АПК), поскольку позволяет интегрировать как внешние вызовы, так и внутренние ресурсы в единый вектор развития. Стратегия помогает выработать сценарии действий, предусмотреть резервы и механизмы адаптации (например, переход к менее ресурсоемким культурам, перераспределение финансовых потоков, развитие инфраструктуры хранения и сбыта). Долгосрочный план способствует концентрации ресурсов на приоритетных направлениях, тем самым повышая эффективность капитальных вложений, технологических инноваций и человеческого капитала. При разработке стратегического плана повышается инвестиционная привлекательность предприятия, поскольку демонстрируется партнёрам, банкам и государству наличие ясной траектории развития, обоснованных прогнозов и механизмов управления рисками. Это расширяет возможности привлечения финансирования и участия в программах государственной поддержки, что особенно актуально для капиталоемкой сферы АПК.

Таким образом, стратегическое планирование в аграрной сфере выступает не просто управленческой функцией, а основой конкурентной политики предприятия, обеспечивая его устойчивость, рост и адаптацию в условиях нестабильной внешней среды и усиливающейся глобальной конкуренции..

Библиографический список:

1. Ансофф И. Стратегическое управление. - М.: Экономика, 1989. – 519 с.
2. Kotler P. The World's Foremost Authority on Marketing Answers Your Questions. - Moscow: Olymp-Business, 2008. – 200 p.
3. Porter M.E. The Competitive Advantage of Nations. - Moscow: Alpina Publisher, 2020. – 947 p.
4. Осипов, В. А. Современные подходы к стратегическому управлению на предприятии в условиях неопределенности / В. А. Осипов, Е. В. Красова, Н. А. Вичковский // Лидерство и менеджмент. – 2022. – Т. 9, № 4. – С. 1015-1032. – DOI 10.18334/lim.9.4.116639

5. Савкина, Р. В. Особенности стратегического планирования в условиях кризиса / Р. В. Савкина, Е. Г. Мальцева. – Текст : непосредственный // Научный альманах. – 2016. – № 3–1(17). – С. 301–306

6. Асриянц К.Г. Особенности формирования стратегического управления на предприятиях АПК // Региональные проблемы преобразования экономики. - 2016. - № 10. - с. 55- 61

7. Баранова Н.А., Абдикадирова А.А. Стратегический анализ в управлении предприятием сферы АПК // Проблемы агрорынка. -2018. - № 1.- С. 45-52.

8. Гасанова, А. Д. Особенности стратегического планирования в АПК региона / А.Д. Гасанова, А.А. Баширова // Апробация. 2015. №12. С. 156–162.

СТРАТЕГИЧЕСКОЕ ПЛАНИРОВАНИЕ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА РК

Ли Ю.

магистрант 1-курса по образовательной программе 7М04125 – «Деловое администрирование» (ЕМВА) Казахского Национального аграрного исследовательского университета
г. Алматы, Республика Казахстан

Научный руководитель: Саурукова А.К. э.ғ.к., ассоциированный профессор кафедры «Менеджмента и организации агробизнеса» им.Х.Д.Чурина

Аннотация. Агропромышленный комплекс (АПК) Республики Казахстан на протяжении последних десятилетий остаётся одной из приоритетных отраслей экономики, играя важную роль в обеспечении продовольственной безопасности, занятости населения и устойчивом развитии сельских территорий. В современных условиях, когда глобальные изменения требуют от сельскохозяйственного производства высокой адаптивности и инновационности, стратегическое планирование становится необходимым инструментом для повышения конкурентоспособности и эффективности предприятий АПК. Разработка стратегий, ориентированных на долгосрочные цели, позволяет аграрным организациям лучше справляться с вызовами, связанными с климатом, рынком, финансированием и технологическим прогрессом.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, государственное регулирование, цифровая платформа, Казахстан

ҚР АГРОӨНЕРКӘСІПТІК КЕШЕН КӘСІПОРЫНДАРЫНДАҒЫ СТРАТЕГИЯЛЫҚ ЖОСПАРЛАУ

Ли Юзе

7М04125 – «Бизнес әкімшілендіру» (ЕМВА) білім беру бағдарламасының
1-курс магистранты

Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университеті,
Алматы қаласы, Қазақстан Республикасы

Ғылыми жетекшісі: Саурукова А.К., э.ғ.к., Х.Д.Чурин ат. «Менеджмент және агробизнес ұйымы» кафедрасының қауымдастырылған профессоры

Түйін. Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешені (АӨК) соңғы онжылдықтарда экономиканың басым бағыттарының бірі болып қала береді, ол азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуде, халықты жұмыспен қамтуда және ауылдық аумақтарды орнықты дамытуда маңызды рөл атқарады. Қазіргі

жаһандық өзгерістер жағдайында ауыл шаруашылығы өндірісінен жоғары бейімделгіштік пен инновация талап етіледі. Осыған байланысты стратегиялық жоспарлау АӨК кәсіпорындарының бәсекеге қабілеттілігі мен тиімділігін арттырудың негізгі құралына айналуға. Ұзақ мерзімді мақсаттарға бағытталған стратегияларды әзірлеу аграрлық құрылымдарға климаттық, нарықтық, қаржылық және технологиялық сын-қатерлерге тиімді қарсы тұруға мүмкіндік береді.

Түйінді сөздер: агроөнеркәсіптік кешен, мемлекеттік реттеу, цифрлық платформа, Қазақстан

STRATEGIC PLANNING IN AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX ENTERPRISES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Yuze Li

1st-year master's student of the educational program

7M04125 – "Business Administration" (EMBA)

Kazakh National Agrarian Research University, Almaty, Republic of Kazakhstan

Scientific advisor: A.K. Saurukova, PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Management and Organization of Agribusiness named after H.D. Churin

Summary

The agro-industrial complex (AIC) of the Republic of Kazakhstan has remained one of the country's economic priorities for decades, playing a key role in ensuring food security, employment, and the sustainable development of rural areas. In today's rapidly changing environment, which demands high adaptability and innovation from agriculture, strategic planning becomes a vital tool to enhance the competitiveness and efficiency of AIC enterprises. Developing strategies focused on long-term goals allows agricultural organizations to better respond to challenges related to climate change, market fluctuations, financing, and technological progress.

Keywords: agro-industrial complex, state regulation, digital platform, Kazakhstan

Агропромышленный комплекс (АПК) Республики Казахстан на протяжении последних десятилетий остаётся одной из приоритетных отраслей экономики, играя важную роль в обеспечении продовольственной безопасности, занятости населения и устойчивом развитии сельских территорий. В современных условиях, когда глобальные изменения требуют от сельскохозяйственного производства высокой адаптивности и инновационности, стратегическое планирование становится необходимым инструментом для повышения конкурентоспособности и эффективности предприятий АПК. Разработка стратегий, ориентированных на долгосрочные цели, позволяет

аграрным организациям лучше справляться с вызовами, связанными с климатом, рынком, финансированием и технологическим прогрессом [1].

Агропромышленный комплекс (АПК) Республики Казахстан на протяжении последних десятилетий остается одной из приоритетных отраслей экономики, играя ключевую роль в обеспечении продовольственной безопасности, развитии сельских территорий и увеличении экспортного потенциала страны. Однако в условиях глобальных экономических трансформаций, изменения климата, стремительного технологического прогресса и роста конкуренции со стороны зарубежных производителей актуальность вопросов стратегического планирования на предприятиях АПК возрастает многократно. Эффективная стратегия развития является важнейшим инструментом не только выживания, но и устойчивого роста сельскохозяйственных предприятий в современных условиях.

Современное стратегическое планирование должно учитывать целый ряд внешних и внутренних факторов, влияющих на функционирование предприятий АПК. Среди внешних факторов — глобальные рыночные тенденции, государственная аграрная политика, интеграционные процессы в рамках ЕАЭС, изменения в законодательстве, колебания цен на сырьё и продукты питания. Внутренние факторы включают ресурсный потенциал предприятия, уровень технического оснащения, квалификацию персонала, доступ к финансированию, логистические возможности и организационную культуру [2]. Стратегическое планирование представляет собой многоуровневый процесс, в котором ключевыми элементами выступают анализ текущей ситуации, постановка целей, определение приоритетов, выбор инструментов реализации и мониторинг достигнутых результатов.

В условиях Республики Казахстан стратегическое планирование в агропромышленном секторе сталкивается с рядом объективных трудностей. Многие предприятия, особенно малые и средние фермерские хозяйства, не обладают достаточной квалификацией и финансовыми возможностями для проведения полноценного стратегического анализа и разработки долгосрочных планов. В то же время государство активно стимулирует процессы стратегического планирования, предлагая различные формы поддержки: от субсидий и налоговых льгот до создания специализированных институтов развития и цифровых платформ. Разработка и реализация стратегий на уровне аграрных предприятий предполагает интеграцию с программами развития территорий, отраслевыми приоритетами и задачами национальной экономической политики [2].

Одним из ключевых направлений стратегического планирования является цифровизация аграрного производства. Внедрение цифровых технологий, систем точного земледелия, автоматизированных систем мониторинга и контроля способствует повышению эффективности производства, снижению издержек и минимизации рисков. Однако для успешной цифровой трансформации необходима не только техническая оснащённость, но и наличие

квалифицированных кадров, способных эффективно использовать новые технологии в практической деятельности. В связи с этим особую актуальность приобретают стратегии, направленные на развитие человеческого капитала в агропромышленной сфере.

Немаловажным компонентом стратегического планирования является ориентация на устойчивое развитие. Экологические аспекты аграрного производства, рациональное использование природных ресурсов, защита окружающей среды и адаптация к изменениям климата становятся неотъемлемой частью современных стратегий. В этом контексте важным направлением становится развитие органического сельского хозяйства, водосберегающих технологий, внедрение агроландшафтного проектирования и поддержка малых форм хозяйствования, способных функционировать на основе экологически безопасных технологий.

В контексте международного сотрудничества и экспортной ориентации экономики Казахстана стратегии аграрных предприятий должны включать элементы адаптации продукции к международным стандартам качества, сертификации, маркетингового продвижения на зарубежных рынках. Для этого необходима координация усилий государства, бизнеса и научного сообщества. Примером успешной стратегии может служить создание экспортно-ориентированных кластеров, где объединяются производственные, перерабатывающие и логистические предприятия с целью повышения общей конкурентоспособности.

Неотъемлемым элементом стратегического планирования является финансовое планирование. В условиях ограниченного доступа к банковскому кредитованию и инвестированию предприятия АПК вынуждены искать альтернативные источники финансирования: государственные гранты, программы субсидирования, лизинг, сотрудничество с международными организациями [3]. Разработка стратегий, учитывающих реалистичные финансовые прогнозы и механизмы привлечения инвестиций, позволяет снизить уязвимость бизнеса и обеспечить его устойчивое развитие.

Особого внимания заслуживает региональный аспект стратегического планирования. Казахстан отличается высокой территориальной неоднородностью, и подходы к стратегическому развитию аграрного производства в северных, южных, восточных и западных регионах должны различаться. Алматинская область, к примеру, обладает высоким агроклиматическим потенциалом для садоводства и животноводства, в то время как северные области более пригодны для зернового производства. Учет этих различий в стратегии предприятий позволяет точнее определять конкурентные преимущества и выстраивать эффективные производственно-сбытовые цепочки.

Анализ успешных казахстанских и зарубежных практик стратегического планирования показывает, что важнейшим условием его эффективности является участие всех заинтересованных сторон: собственников, менеджмента, работников, научных учреждений, местных сообществ и государственных

органов. Открытость, прозрачность, совместное принятие решений и постоянный мониторинг позволяют своевременно корректировать стратегические приоритеты в ответ на изменения внешней среды. Таким образом, стратегическое планирование не является разовым актом, а представляет собой непрерывный, динамический процесс.

В целом, формирование и реализация стратегического планирования на предприятиях АПК Республики Казахстан — это основа их конкурентоспособности, устойчивости и способности к развитию в условиях турбулентной и непредсказуемой экономической среды [3]. Грамотно выстроенные стратегии позволяют предприятиям эффективно использовать свои ресурсы, адаптироваться к вызовам времени, внедрять инновации и формировать долгосрочные конкурентные преимущества. Будущее аграрного сектора Казахстана во многом будет зависеть от того, насколько глубоко и последовательно будет внедряться стратегическое мышление на уровне отдельных предприятий и всей отрасли в целом.

Стратегическое планирование на предприятиях агропромышленного комплекса Республики Казахстан является неотъемлемой частью устойчивого и эффективного функционирования отрасли. В условиях нарастающих экономических, климатических и социальных вызовов формирование гибких и адаптивных стратегий способствует повышению конкурентоспособности, устойчивости к рискам и интеграции в глобальные аграрные цепочки. Успешное стратегическое управление требует согласованных усилий государства, бизнеса и научного сообщества, а также системного подхода к развитию человеческого капитала, цифровизации и экологической ответственности.

Использованная литература:

1. Агробизнес в Казахстане: тенденции и перспективы / Под ред. Е. Н. Тлеуова. — Алматы: Экономика, 2022. — 240 с.
2. Байдильдина, М. Б. Стратегическое управление в АПК: современные подходы и практики / М. Б. Байдильдина // Вестник аграрной науки Казахстана. — 2021. — №6. — С. 25–32.
3. Министерство сельского хозяйства Республики Казахстан. Государственная программа развития агропромышленного комплекса на 2021–2025 годы. — Астана, 2021.

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ В ОБЛАСТИ ПОДДЕРЖКИ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В КАЗАХСТАНЕ

Мұратбек М. А., магистрант ЕМВА

Научный руководитель – д.э.н., профессор Акимбекова Г.У.

Резюме. В статье проведена оценка эффективности государственной политики в сфере поддержки малого и среднего бизнеса в Республике Казахстан. Исследование опирается на анализ нормативно-правовой базы, программных документов, статистических данных и фактических результатов реализации государственных мер. Обосновано, что при формальном росте ключевых количественных показателей (число субъектов МСБ, уровень занятости, объем выпуска) сохраняется низкий уровень структурных и качественных изменений в секторе, ограничена роль МСБ в процессах диверсификации экономики и экспортоориентированного роста.

Түйін. Мақалада Қазақстан Республикасындағы шағын және орта бизнесті қолдау саласындағы мемлекеттік саясаттың тиімділігіне баға берілген. Зерттеу нормативтік-құқықтық базаны, бағдарламалық құжаттарды, статистикалық деректерді және мемлекеттік қолдау шараларын іске асыру нәтижелерін талдауға негізделген. Негізгі сандық көрсеткіштердің (ШОБ субъектілерінің саны, жұмыспен қамту деңгейі, өндіріс көлемі) формалды өсуіне қарамастан, салада құрылымдық және сапалық өзгерістердің төмен деңгейі сақталып отырғаны, сондай-ақ экономиканы әртараптандыру мен экспортқа бағытталған өсу үдерістеріндегі ШОБ-тың рөлі шектеулі екені негізделген.

Summary. The article presents an assessment of the effectiveness of public policy in the field of support for small and medium-sized businesses in the Republic of Kazakhstan. The study is based on the analysis of the regulatory and legal framework, strategic program documents, statistical data, and actual outcomes of implemented government measures. It is substantiated that, despite the formal growth of key quantitative indicators (the number of SME entities, employment levels, and output volume), the sector still exhibits a low level of structural and qualitative transformation. Furthermore, the role of SMEs in the processes of economic diversification and export-oriented growth remains limited.

В современных условиях глобальной экономической трансформации и стремления к устойчивому развитию одним из ключевых приоритетов национальной экономической политики Казахстана становится формирование конкурентоспособного и жизнеспособного сектора малого и среднего бизнеса (МСБ). Объективная потребность в диверсификации экономики, снижении зависимости от сырьевых отраслей и создании качественной занятости требует

усиления роли МСБ как драйвера структурных изменений, инновационной активности и регионального роста [1].

С этой точки зрения, эффективная государственная политика по стимулированию и поддержке МСБ представляет собой не только инструмент экономического регулирования, но и важнейший фактор социальной стабильности, развития человеческого капитала и формирования предпринимательской культуры. Казахстан, осознавая стратегическую значимость МСБ, последовательно реализует программные документы и институциональные инициативы, направленные на расширение участия предпринимателей в экономике, облегчение доступа к финансированию, упрощение регуляторной среды и развитие бизнес-инфраструктуры. Среди них ключевую роль играют Единая комплексная программа развития предпринимательства, меры субсидирования, гарантийные программы, поддержка экспорта и цифровизация процедур государственного взаимодействия с бизнесом.

Действующая система государственной поддержки МСБ в Казахстане выстраивается на основе стратегических и нормативно-правовых документов, среди которых центральное место занимают «Концепция развития малого и среднего предпринимательства в Республике Казахстан до 2030 года» и Предпринимательский кодекс Республики Казахстан. Эти документы задают институциональные рамки, приоритеты и механизмы реализации государственной политики в отношении МСП, выступая платформой для согласования интересов государства, бизнеса и общества.

Предпринимательский кодекс, принятый в 2015 году и вступивший в силу с января 2016 года, представляет собой систематизированный правовой акт, впервые интегрировавший разрозненные нормативные положения в единую структуру регулирования предпринимательской деятельности. Он не только закрепляет принципы свободы предпринимательства, справедливой конкуренции и правовой защищённости субъектов МСБ, но и определяет формы государственной поддержки, регулирует вопросы взаимодействия бизнеса с государственными органами, устанавливает категории предпринимательских субъектов, что крайне важно для адресности и эффективности предоставляемых мер поддержки [2].

Концепция развития МСП до 2030 года, в свою очередь, носит стратегический характер и направлена на долгосрочное институциональное и структурное развитие предпринимательского сектора. Документ акцентирует внимание не только на росте количественных показателей, но и на качественных изменениях: усилении экспортного потенциала, технологической модернизации, повышении производительности и формировании устойчивых предпринимательских экосистем. Особое внимание в концепции уделяется развитию МСП в регионах, трансформации системы финансирования, цифровизации бизнес-процессов и снижению административной нагрузки [3].

Если Предпринимательский кодекс РК обеспечивает правовой фундамент и процедурную основу, то Концепция - стратегическую направленность развития. Вместе они формируют каркас для реализации прикладных программ (таких как Единая комплексная программа), определяя цели, инструменты и принципы взаимодействия государства и предпринимательского сообщества. Однако эффективность этой системы во многом зависит от способности реализовать заявленные принципы на практике, адаптировать поддержку под реальные потребности МСБ, устранить институциональные барьеры и обеспечить прозрачность, предсказуемость и устойчивость предпринимательской среды.

Координацию и реализацию многих программ государственной поддержки осуществляет АО «Фонд развития предпринимательства «Даму», который предоставляет финансовую и нефинансовую поддержку субъектам МСБ, включая субсидирование процентных ставок, гарантирование займов и консультационные услуги.

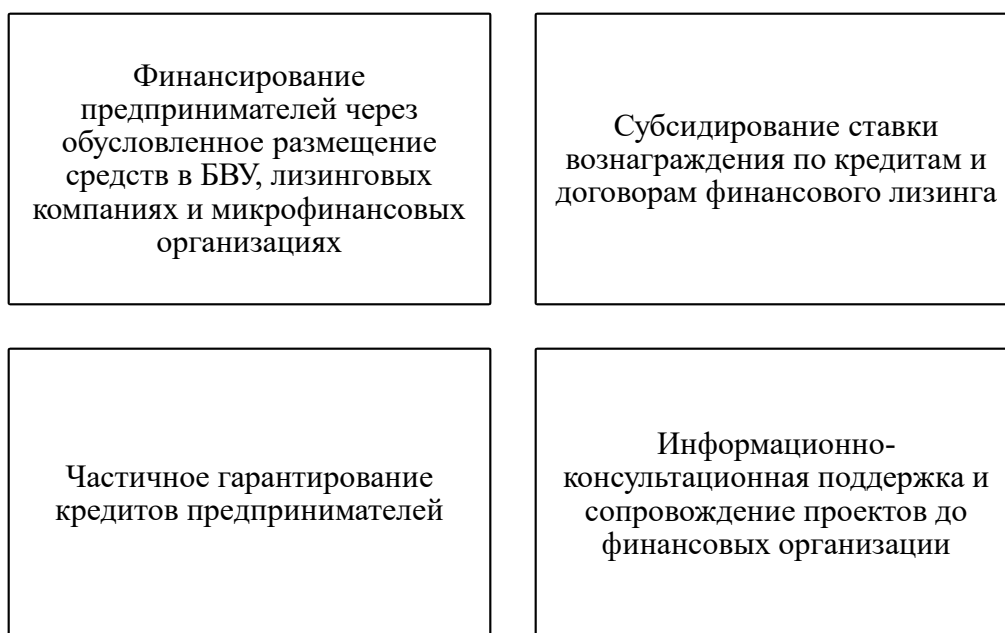


Рисунок 1 – Направления государственной поддержки МСБ в Казахстане Фондом «Даму»

Примечание: источник [4]

Оценить эффективность государственной политики можно по прямым показателям, таких как количество профинансированных проектов, объем субсидий, число субъектов, получивших гарантийную поддержку.

С 2024 года финансовая поддержка оказывается Фондом в рамках Единой комплексной программы, объединившая «Дорожную карту бизнеса - 2025» и «Экономика простых вещей».

Согласно данным на 1 января 2025 года, с учетом исключения проектов, относящихся к микрокредитованию, Фондом развития предпринимательства

была оказана поддержка 221 844 проектам на общую сумму 13 641 млрд. тенге. В рамках направления субсидирования процентных ставок была поддержана наибольшая доля, 116 870 проектов на сумму 8 663 млрд тенге. По направлению гарантирования кредитов поддержано 71 260 проектов на общую сумму 2 130 млрд тенге, а в рамках льготного финансирования, 81 571 проект на сумму 3 212 млрд тенге. Таким образом, анализ представленных данных позволяет сделать вывод о том, что наиболее востребованным инструментом государственной поддержки остается механизм субсидирования, как по количеству одобренных проектов, так и по объему финансовой помощи.

Системное развитие механизмов государственной поддержки создало благоприятные условия для развития бизнеса, особенно в регионах с низкой предпринимательской активностью. Это, в свою очередь, способствовало не только количественному увеличению МСБ, но и активизации деловой активности, росту валовой добавленной стоимости, занятости и объемов производства в секторе.

Таблица 1 – Динамика количества действующих юридических в Казахстане по размерности

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
малые	212925	227613	247770	271208	299662	321936	344130	390316	412186	416815
средние	6311	6128	6050	6105	6004	6019	6308	6544	6575	6818
крупные	2419	2362	2302	2407	2345	2357	2410	2518	2448	2463
Примечание: источник [5]										

За период 2015- 2024 годы количество действующих малых предприятий увеличилось почти в два раза, средних предприятий стало больше на 507 единиц.

Тем не менее, несмотря на наличие целостной правовой и программной базы, остро встаёт вопрос о фактической эффективности реализуемых мер. В особенности это касается способности государственной политики не только обеспечивать количественный рост числа субъектов МСП, но и способствовать их качественной трансформации: выходу на внешние рынки, повышению производительности, вовлечению в обрабатывающие отрасли и формированию устойчивых предпринимательских экосистем.

Положительная динамика количественных показателей МСБ, таких как рост числа зарегистрированных предприятий, занятости и объема выпуска, нередко воспринимается как свидетельство эффективности государственной поддержки. Однако такой подход является ограниченным, поскольку не отражает реальной структуры и качества развития сектора. Существенное значение имеют отраслевые характеристики: в 2023 году, по официальной статистике, 35,8% всех субъектов МСБ были сосредоточены в торговле и ремонте автомобилей, а 15,2% - в сельском хозяйстве. Преобладание низкопроизводительных и сервисных видов деятельности ограничивает вклад МСБ в индустриализацию, экспорт и технологическое обновление экономики.

Поэтому для оценки результативности предпринимательской политики необходимо учитывать не только количественные, но и качественные параметры развития МСБ.

Современное состояние государственной поддержки МСБ в Казахстане выявляет важную институциональную проблему как отсутствие гибкой, адаптации программ в зависимости от территориальных и отраслевых особенностей. При том, что государственные меры стимулирования охватывают широкий спектр инструментов (субсидии, гарантии, льготное кредитование и др.), они часто игнорируют специфику социально-экономической структуры регионов.

Так в отдалённых и слабонаселённых регионах, как правило, наблюдаются следующие системные барьеры: ограниченность кадрового потенциала, особенно специалистов с управленческими и технологическими компетенциями; низкая плотность и платежеспособность спроса; слаборазвитая рыночная инфраструктура; отток активного населения; отсутствие кооперационных цепочек; уязвимость к внешним шокам. В таких условиях предпринимательство выполняет не столько инновационно-экономическую, сколько социально-адаптивную функцию, выступая средством выживания. Следовательно, успешные подходы для урбанистических экосистем не могут быть механически перенесены в эти регионы без соответствующей адаптации.

Как показывают результаты исследований, ключевой потенциал влияния МСБ на диверсификацию экономики и обеспечение устойчивого экономического роста сосредоточен преимущественно в секторе среднего бизнеса. В отличие от микропредприятий и малого бизнеса, сосредоточенных преимущественно в торговле и услугах, средние предприятия обладают большим масштабом, инвестиционными возможностями, технологическим уровнем и способностью к выходу на внешние рынки. Именно они чаще всего участвуют в производстве, экспорте и инновациях, тем самым внося вклад в структурную трансформацию экономики. Средний бизнес в Казахстане малочислен по сравнению с малыми формами предпринимательства.

Анализ показал, что роль государства в формировании благоприятной предпринимательской среды остаётся ключевой. При активной государственной поддержке наблюдается количественный рост сектора МСБ, но структурные и качественные изменения всё ещё носят фрагментарный характер. Для достижения устойчивого эффекта государственная политика должна быть нацелена не только на финансирование, но и на институциональное развитие, стимулирование среднего бизнеса и создание условий для его интеграции в приоритетные направления экономики.

Библиографический список:

1. Арыстанова Н.К., Протасова О.В. Становление и развитие малого бизнеса в Республике Казахстан// Инновационная экономика: перспективы развития и совершенствования. – 2019. - № 17 (41). - С.5-12

2 Предпринимательский кодекс Республики Казахстан

3 Постановление Правительства Республики Казахстан от 27 апреля 2022 года № 250. Об утверждении Концепции развития малого и среднего предпринимательства в Республике Казахстан до 2030 года

4 Официальный сайт АО «Фонд развития предпринимательства «Даму»» [Электронный ресурс] URL: <https://damu.kz>

5 Основные показатели количества субъектов в Республике Казахстан (на 1 марта 2025г.). [Электронный ресурс] URL: <https://stat.gov.kz/ru/industries/business-statistics/stat-org/publications/281264/>

БЛОКЧЕЙН КАК ИНСТРУМЕНТ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ И ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ: ПОТЕНЦИАЛ И ПРИМЕНЕНИЕ В РАМКАХ ЕАЭС

Маликов С. С, Акимбекова Г. У, Абдигалиева Н.К.

Казахский национальный аграрный исследовательский университет

Аннотация: Статья исследует применение технологии блокчейн как инструмента цифровой трансформации в контексте устойчивого развития. Особое внимание уделено агропромышленному комплексу и цифровой повестке ЕАЭС. Подчеркивается важность интеграции блокчейна в стратегию развития стран союза.

Ключевые слова: блокчейн, устойчивое развитие, цифровизация, ЕАЭС, агропромышленный комплекс, прозрачность, децентрализация, цифровая трансформация, цепочки поставок, распределённый реестр.

Введение. Современные компании все чаще внедряют решения на базе корпоративного блокчейна для достижения прозрачности операций и повышения уровня информационной безопасности. Бизнесу необходимо ясное и доступное определение блокчейна, которое помогает понять суть этой инновационной технологии, основанной на распределенном реестре.

Блокчейн представляет собой децентрализованную и защищенную от несанкционированного вмешательства цифровую платформу, обеспечивающую хранение и передачу данных о транзакциях и правах собственности в режиме реального времени. Это делает технологию устойчивой к изменениям и кибератакам.

Сфера применения блокчейна постоянно расширяется, а вместе с этим возрастает потребность в соблюдении стандартов конфиденциальности данных. По оценке аналитиков Gartner, уже к 2030 году экономический эффект от применения технологии блокчейн может достичь 3,1 триллиона долларов.

Ключевые преимущества технологии блокчейн:

- **Прозрачность:** Каждый участник сети может видеть все записи, при этом изменение или удаление информации невозможно. Это минимизирует риски мошенничества и способствует доверию между сторонами.
- **Высокий уровень безопасности:** Благодаря распределенной архитектуре и шифрованию данных, блокчейн устойчив к взломам, что особенно важно для интернет-устройств и бизнес-среды.
- **Сокращение числа посредников:** Блокчейн функционирует как одноранговая сеть, исключая необходимость во внешних посредниках. Это ускоряет процессы, уменьшает транзакционные издержки и повышает точность обработки данных.

- **Полная отслеживаемость:** Неизменность данных позволяет использовать блокчейн для контроля за происхождением и перемещением товаров в сложных логистических системах.
- **Увеличение эффективности и возврата инвестиций:** Благодаря снижению затрат и упрощению процессов, компании получают быструю и устойчивую отдачу от инвестиций в технологию.
- **Повышение скорости операций:** Проведение транзакций и взаимодействие между участниками системы не зависит от временных или географических ограничений.
- **Автоматизация процессов:** Возможность программирования смарт-контрактов позволяет выполнять действия автоматически при наступлении определенных условий.
- **Сохранение конфиденциальности данных:** В процессе верификации данные хэшируются, что исключает возможность расшифровки информации без специального ключа.[1]

Принцип работы блокчейна. Блокчейн — это непрерывная последовательность блоков, генерируемых с помощью вычислений, выполняемых майнерами на специализированных устройствах (в прошлом — обычных компьютерах, ныне — ASIC-майнерах).

Каждый блок содержит уникальную хеш-сумму, обеспечивающую его идентификацию. Блоки объединяются в строгой последовательности, и любое изменение порядка нарушит хеш-связи, что приведет к отклонению цепочки сети.

Для обеспечения надежности применяются алгоритмы консенсуса — Proof-of-Work (доказательство выполнения работы) и Proof-of-Stake (доказательство доли). Эти методы признаны основными механизмами обеспечения безопасности в большинстве криптосистем.

Как показано на Рисунке 1 после отправки транзакции она проходит предварительную проверку и попадает в мемпул. Затем майнер включает её в блок с обязательной ссылкой на предыдущий блок. После этого участники сети проводят финальную проверку и синхронизируют свои базы. Таким образом, каждый блок становится неотъемлемой частью всей цепи, а данные дублируются на всех устройствах пользователей, исключая возможность их потери или подделки.

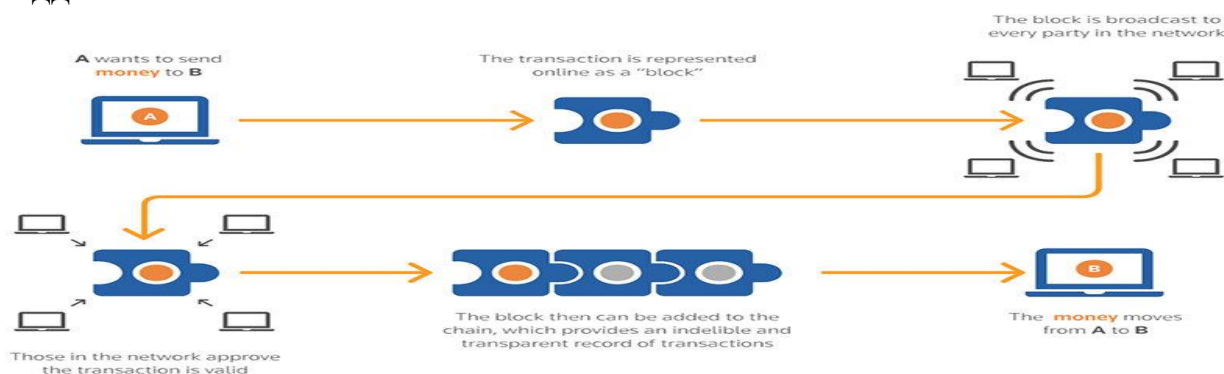


Рисунок 1. Схема работы блокчейна [2]

Любая попытка изменения информации быстро распознается сетью, поскольку данные сверяются между множеством узлов [2].

Применение блокчейна в агропромышленности. Одной из перспективных сфер применения технологии является агропромышленный комплекс, где она используется для отслеживания продуктов от фермы до потребителя. Используя открытые блокчейн-сети, производители могут подключать к системе поставщиков, фермеров и даже индивидуальных садоводов.

Продукция получает уникальный QR-код, в котором зашифрованы данные о происхождении, экологическом статусе и производителе. Эти сведения накапливаются по мере продвижения товара по логистической цепочке, формируя полную и прозрачную историю [1].

Цифровая трансформация в рамках ЕАЭС. Цифровая повестка Евразийского экономического союза (ЕАЭС) включает стратегические направления по цифровому развитию и усилению интеграционных процессов. Заявление о цифровизации, подписанное 26 декабря 2016 года главами государств-членов, определило ключевые цели сотрудничества.

Фонд цифровых инициатив ЕАБР в 2024 году реализовал масштабные проекты в сферах транспорта, инвестиций, медиаплатформ и образования. Все инициативы были направлены на усиление интеграции и внедрение цифровых решений [3]:

- Национальная цифровая инвестиционная платформа Казахстана (реализована по заявке правительства РК);
- система электронных паспортов транспортных средств Кыргызстана;
- система электронных паспортов транспортных средств Армении;
- система программно-аппаратного комплекса управления рисками в сфере телерадиовещания Казахстана;
- международный проект GovStack (совместно с Международным союзом электросвязи);
- образовательная система "Импульс";
- международная теле- и реабилитационная платформа ATILAN [4].

Основные проекты цифровой повестки ЕАЭС:

- Цифровая инвестиционная платформа Казахстана — содействует привлечению иностранных инвестиций и улучшению делового климата.
- Программа цифровизации госзакупок — направлена на обеспечение прозрачности, унификацию и признание банковских гарантий в рамках Союза.
- Евразийский реестр промышленных товаров — единый цифровой инструмент, содержащий сведения о продукции 208 производителей из стран ЕАЭС (более 19 000 наименований).
- Цифровизация технических регламентов — упрощает процессы согласования нормативов, способствует ускоренному выходу продукции на рынок [5].

- Реестр операторов электронной торговли — способствует упрощению трансграничной торговли [6].

Цифровые технологии и продовольственная безопасность. Для улучшения логистики и повышения независимости от импорта ИТ-решений реализуется проект «Непрерывная холодовая цепь» в рамках «Евразийского Агроэкспресса». Он охватывает все этапы транспортировки сельхозпродукции и обеспечивает их прозрачность и безопасность [7].

Таким образом, цифровизация становится краеугольным камнем интеграционной политики ЕАЭС, способствуя устойчивому развитию, повышению конкурентоспособности и эффективности взаимодействия между странами региона.

Выводы. Таким образом, блокчейн становится ключевым элементом цифровой трансформации, обеспечивая устойчивое развитие за счёт повышения эффективности, прозрачности и доверия в цифровых взаимодействиях. В условиях реализации цифровой повестки ЕАЭС данная технология не только усиливает интеграционные процессы, но и открывает возможности для создания инновационных платформ в таких сферах, как торговля, логистика, госзакупки и агропромышленный комплекс. Внедрение блокчейна может стать основой новой цифровой инфраструктуры Союза, укрепляющей его экономическую самостоятельность и конкурентоспособность на глобальной арене.

Список литературных источников

1. Что такое технология блокчейн? <https://www.sap.com>
2. Тренды Финтеха. Как работает технология блокчейн. (2019). <https://dzen.ru/>
3. Цифровая повестка ЕАЭС (2024). <https://www.tadviser.ru>
4. Sputnik Казахстан. (2024). ЕАБР реализовал 7 цифровых проектов в ЕАЭС в 2024 году. <https://sputnik.kz>
5. ЕАЭС: цифровизация госзакупок (2024). <https://dknews.kz>
6. ЕЭК утверждены требования к операторам электронной торговли для включения в единый реестр (2024). <https://www.economy.gov.ru>
7. Российские технологии «ГЛОНАСС» будут использованы для развития «Евразийского агроэкспресса» (2023). <https://www.tadviser.ru>

БЛОКЧЕЙН ТҰРАҚТЫ ДАМУ ЖӘНЕ ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ
ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ: ӘЛЕУЕТІ ЖӘНЕ ЕАЭО АЯСЫНДАҒЫ ҚОЛДАНУ.

Маликов С. С., Акимбекова Г. У., Абдигалиева Н.К.

Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университеті

Аннотация: Бұл мақалада блокчейн технологиясын тұрақты даму жағдайындағы цифрлық трансформацияның негізгі құралдарының бірі ретінде

қолдану мүмкіндіктері қарастырылады. Блокчейннің негізгі жұмыс принциптері мен артықшылықтары – ашықтық, қауіпсіздік, автоматтандыру және транзакциялық шығындарды азайту – сипатталады. Аграрлық салада, атап айтқанда, азық-түлік жеткізу тізбектерін қадағалау саласында блокчейнді қолдану әлеуеті ерекше аталып өтеді. Сондай-ақ, Еуразиялық экономикалық одақ (ЕАЭО) аясындағы цифрлық күн тәртібі мен бірыңғай платформалар, реестрлер мен рәсімдерді цифрландыруға бағытталған бастамалар талданады. ЕАЭО елдерінің тұрақты даму стратегиясына блокчейн шешімдерін енгізудің маңыздылығы туралы қорытынды жасалады..

Түйін сөздер: блокчейн, тұрақты даму, цифрландыру, ЕАЭО, агроөнеркәсіп, ашықтық, децентрализация, цифрлық трансформация, жеткізу тізбегі, үлестірілген реестр.

BLOCKCHAIN AS A TOOL FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND DIGITAL TRANSFORMATION: POTENTIAL AND APPLICATION WITHIN THE EAEU

Malikov S.S., Akimbekova G. U., Abdigalieva N.K.
Kazakh National Agrarian Research University

Abstract. This article explores the potential of blockchain technology as a key instrument in digital transformation under the conditions of sustainable development. It outlines the core mechanisms of blockchain and highlights its advantages—transparency, security, automation, and reduced transaction costs. Special attention is given to its application in the agri-food sector, where blockchain is used to track supply chains. The digital agenda of the Eurasian Economic Union (EAEU) is also analyzed, focusing on initiatives aimed at the unification of digital platforms, registries, and procedures across member states. The article concludes by emphasizing the strategic importance of integrating blockchain solutions into the sustainable development framework of the EAEU countries.

Key words: blockchain, sustainable development, digitalization, EAEU, agri-industrial complex, transparency, decentralization, digital transformation, supply chain, distributed ledger.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ АУЫЛШАРУАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ КӘСІПКЕРЛІК ҚЫЗМЕТТІ МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУ

Абдигалиева Н. К.,
Маликов С. С.

Бизнес және құқық жоғары мектебі факультетінің
Х.Д.Чурин атындағы менеджмент және агробизнесі ұйымдастыру
кафедрасының 8D04101-Экономика мамандығының докторанттары

Андатпа

Қазақстанның ауылшаруашылығындағы кәсіпкерлік қызметті мемлекеттік реттеу тақырыбы ел экономикасының аграрлық секторын дамытуға арналған маңызды аспектілердің бірі болып табылады. Ауылшаруашылығы саласы Қазақстандағы азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету, ауылдық аумақтарды дамыту және экономикалық өсімге ықпал ету тұрғысынан стратегиялық рөл атқарады. Бұл мақалада ауылшаруашылығындағы кәсіпкерлік қызметтің мемлекеттік реттеу механизмдері, қаржылық қолдау, салықтық жеңілдіктер, инфрақұрылымдық даму және инновациялық технологияларды енгізу мәселелері қарастырылған. Сонымен қатар, мемлекеттік реттеу жүйесінің тиімділігі мен кемшіліктері талданып, осы саладағы кәсіпкерлік қызметті қолдау мен дамыту үшін ұсыныстар ұсынылады.

Аннотация

Тема государственного регулирования предпринимательской деятельности в сельском хозяйстве Казахстана является одним из важнейших аспектов развития аграрного сектора экономики страны. Сельскохозяйственная отрасль играет стратегическую роль в плане обеспечения продовольственной безопасности в Казахстане, развития сельских территорий и содействия экономическому росту. В данной статье рассматриваются механизмы государственного регулирования предпринимательской деятельности в сельском хозяйстве, вопросы финансовой поддержки, налоговых льгот, инфраструктурного развития и внедрения инновационных технологий. Кроме того, будут проанализированы эффективность и недостатки системы государственного регулирования и предложены предложения по поддержке и развитию предпринимательской деятельности в данной сфере.

Annotation

The topic of state regulation of entrepreneurial activity in agriculture of Kazakhstan is one of the most important aspects for the development of the agricultural sector of the country's economy. The agricultural sector plays a strategic role in ensuring food security, rural development and promoting economic growth in

Kazakhstan. This article discusses the mechanisms of state regulation of entrepreneurial activity in agriculture, financial support, tax incentives, infrastructure development and the introduction of innovative technologies. In addition, the effectiveness and shortcomings of the state regulatory system are analyzed, recommendations are proposed for the support and development of entrepreneurial activity in this area.

Қазақстанның ауыл шаруашылығы ел экономикасында маңызды рөл атқарады, азық-түлік қауіпсіздігін, экономиканың тұрақтылығын және ауылдық жерлерде жұмыс орындарын қамтамасыз етеді. Сондықтан осы саладағы кәсіпкерлік қызметті тиімді реттеу агроөнеркәсіптік кешенді дамыту үшін ғана емес, ел өңірлерінің әлеуметтік-экономикалық дамуы үшін де маңызды. Қазақстанда ауылшаруашылығының дамуы үшін мемлекеттік қолдау мен реттеу жүйесінің де маңызы зор. Бұл салада кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыратын субъектілер үшін мемлекет тарапынан түрлі қолдау шаралары көрсетіледі, оның ішінде қаржылық көмек, салық жеңілдіктері, инфрақұрылымдық қолдау және инновациялық шешімдерді енгізу бағдарламалары бар. Қазақстанда ауылшаруашылығындағы кәсіпкерлік қызметті мемлекеттік реттеу экономиканың тұрақты дамуын қамтамасыз ету және ауыл шаруашылығының бәсекеге қабілеттілігін арттыру мақсатында жүзеге асырылады. Мемлекеттік реттеу ауылшаруашылығы саласындағы өндірістік және кәсіпкерлік қызметтің тиімділігін арттыруға, ауылды дамытуға және ұлттық экономиканың аграрлық секторын жаңғыртуға бағытталған.

Қазақстанда ауылшаруашылығын дамытуға арналған бірнеше мемлекеттік бағдарламалар іске асырылып келеді. Олардың ішінде: Аграрлық секторды дамытудың бағыттары мен механизмдерін айқындайтын негізгі құжаттар 2021-2030 жылдарға арналған ҚР АӨК дамыту Тұжырымдамасы, Қазақстан-2030 Стратегиясы, ҚР Кәсіпкерлік Кодексі, ҚР АӨК-ні мемлекеттік реттеу туралы Заң, сондай-ақ ҚР Президентінің жолдауы болып табылады. Бұл құжаттар елдің ауыл шаруашылығы саласындағы стратегиялық басымдықтарын, соның ішінде шағын және орта кәсіпкерлікті қолдауды, инвестициялық ахуалды жақсартуды, ауыл шаруашылығының өнімділігі мен тұрақтылығын арттыруды, инновациялық және технологиялық шешімдерге жағдай жасауды көрсетеді.

Қазақстанда ауылшаруашылығына арналған мемлекеттік бағдарламалар шеңберінде субсидиялар мен несиелер, сондай-ақ гранттар бөлінеді.

Қазақстандағы ауылшаруашылығын дамытуға арналған негізгі мемлекеттік қаржылық көмек түрлері:

- **Субсидиялар мен дотациялар:** Ауылшаруашылық өнімдерін өндірушілерге өндіріс көлемін арттыру үшін мемлекет тарапынан субсидиялар мен дотациялар беріледі. Бұл ауылшаруашылығында өндірістің тиімділігін арттыруға көмектеседі.

- **Несиелер мен жеңілдіктер:** Ауылшаруашылық кәсіпкерлеріне жеңілдетілген шарттармен несие беру және қаржылық көмек көрсету

механизмдері арқылы олардың өндірістік қуаттарын арттыруға мүмкіндік беріледі.

- **Гранттар мен инвестициялар:** Мемлекет жаңа инновациялық жобалар мен технологияларды енгізу үшін гранттар мен инвестициялар ұсынады.

Жыл	Субсидиялар (млрд. теңге)	Неснелер (млрд. теңге)	Гранттар мен инвестициялар (млрд. теңге)
2020	130	90	10
2021	150	95	15
2022	160	100	20
2023	180	105	25

Кесте 1. Ауылшаруашылығына бөлінген қаржылық қолдау (млрд. теңге):

Кестеден көрініп тұрғандай, соңғы бірнеше жылда ауылшаруашылығына бөлінетін қаржылық қолдау көлемі ұлғайып келеді, бұл саладағы кәсіпкерлікті қолдау үшін маңызды қадам болып табылады.

Ауылшаруашылығы саласындағы кәсіпкерлік қызметті мемлекеттік реттеуде салықтық саясаттың да маңызды рөлі бар. Ауылшаруашылығының дамуын ынталандыру үшін мемлекеттік органдар ауылшаруашылығы кәсіпкерлеріне бірқатар салықтық жеңілдіктер мен артықшылықтар ұсынады. Бұл жеңілдіктер кәсіпкерлердің салық жүктемесін азайтып, оларға қаржылық тұрақтылық пен өсімге қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Қазақстанда ауылшаруашылығы секторындағы кәсіпкерлер үшін қолданыстағы салықтық жеңілдіктер мен артықшылықтарға мыналар жатады:

- **Салықтық каникулдар:** Жаңа бизнес ашқан немесе қиын жағдайда болған кәсіпкерлер үшін салықтық каникулдар ұсынылады.

- **Қарапайым салық салу жүйесі:** Ауылшаруашылығы өнімдерін өндірушілер үшін қарапайым салық жүйесі қарастырылған. Бұл жүйе шағын және орта бизнес өкілдеріне өз ісін дамытуға ықпал етеді.

- **Салық жеңілдіктері:** Ауылшаруашылығы өнімдерін өңдеу және сату саласында салықтық жеңілдіктер мен артықшылықтар ұсынылады.

Ауылшаруашылығын дамыту үшін инфрақұрылымның дұрыс қалыптасуы маңызды. Бұл ретте мемлекет ауылшаруашылығына қажетті инфрақұрылымды дамытуға ықпал етеді, соның ішінде жолдар, суару жүйелері, қоймалар, қоймалық және өңдеу кәсіпорындары, сондай-ақ ауылшаруашылық өнімдерін сақтау және тасымалдау бойынша қажетті инфрақұрылымдық жобалар жүзеге асырылады.

Қазақстандағы ауылшаруашылығын дамытуға арналған инфрақұрылымдық қолдаудың негізгі бағыттары:

- **Ауылдық аумақтарды дамыту:** Ауылдарды дамыту үшін арнайы бағдарламалар әзірленіп, ауылдардың әлеуметтік және экономикалық жағдайын жақсартуға бағытталған жобалар іске асырылып келеді.

- **Жолдар мен көлік байланысы:** Ауылшаруашылығы өнімдерін өндіру мен өңдеуге арналған инфрақұрылымдарды дамыту. Бұл ауылшаруашылық өнімдерінің тасымалын жеңілдетуге және ауылшаруашылық өнімдерінің нарыққа жеткізілуін қамтамасыз етуге ықпал етеді.

Жыл	Суару жүйелерін дамыту	Жолдар мен көлік байланысы	Қоймалар мен өңдеу кәсіпорындары
2020	20	30	40
2021	25	35	45
2022	30	40	50
2023	35	45	55

Кесте 2. Ауылшаруашылық инфрақұрылымын дамытуға бөлінген қаражат (млрд. теңге):

Кестеден көрініп тұрғандай, ауылшаруашылық инфрақұрылымын дамытуға бөлінген қаражат жыл сайын артып келеді, бұл саладағы кәсіпкерлердің жұмысын жеңілдетуге мүмкіндік береді.

Қазақстандағы ауылшаруашылығындағы мемлекеттік реттеу жүйесі өзін жақсы көрсетіп келе жатқанымен, бірқатар мәселелер мен қиындықтар да бар. Ауылшаруашылығы секторындағы кәсіпкерлікке арналған қаржылық қолдау көлемі жеткіліксіз болуы мүмкін. Мемлекеттік субсидиялар мен жеңілдетілген несиелер үлкен жобаларға немесе ірі кәсіпкерлерге ғана бағытталған. Шағын және орта бизнес өкілдері үшін қаржылық көмек көлемі көбінесе шектеулі болып, олардың өндірістік мүмкіндіктерін барынша дамытуға жол бермейді. Ауылшаруашылығында тиімді жұмыс істеу үшін жақсы дамыған инфрақұрылым қажет, бірақ Қазақстанда ауылдық жерлерде инфрақұрылымның жетіспеушілігі әлі де өзекті мәселе болып отыр. Суару жүйелерінің ескіргендігі, жолдар мен көлік байланысының төмен деңгейде болуы ауылшаруашылық өнімдерінің тасымалын қиындатып, өнімдердің сапасын да төмендетеді. Сонымен қатар, сақтау және өңдеу кәсіпорындарының жеткіліксіздігі өнімдерге қосымша құн жасау мен олардың экспорттық әлеуетін арттыруға кедергі келтіреді.

Мемлекеттік қолдау нәтижесінде ауылшаруашылық өнімдерінің өндірісі артты. Бұл өз кезегінде агроөнеркәсіп кешенінің тиімділігін арттырды. Ауылшаруашылық өнімдерінің өндірісі мемлекеттің қолдауымен әртараптандырылды. Мысалы, Қазақстанда мал шаруашылығын дамыту, жаңа өсімдік түрлерін егу және агроөнеркәсіптік кешеннің түрлі салаларын дамытуға арналған бағдарламалар жүзеге асырылды. Бұл шаралар өндірістің әртүрлі салаларда өсуін қамтамасыз етті және елдің аграрлық секторын тұрақты дамытуға мүмкіндік берді.

Қазақстанның ауылшаруашылығы экспорттық әлеуеті артты, еліміз әлемдік нарықта ауылшаруашылығы өнімдерін сату бойынша өз орнын нығайтты. Мемлекеттік қолдау арқасында ауылшаруашылық кәсіпкерлері жаңа технологияларды енгізу мен инновацияларды пайдалану мүмкіндігіне ие болды.

Қорытындылай келе, Қазақстанның ауылшаруашылығындағы кәсіпкерлік қызметті мемлекеттік реттеу жүйесі тиімді жұмыс істеп келеді, бірақ оны одан әрі жетілдіру қажет. Мемлекет ауылшаруашылығы кәсіпкерлеріне арналған қаржылық қолдау, салықтық жеңілдіктер, инфрақұрылымдық қолдау және заңнамалық өзгерістер арқылы бұл салада кәсіпкерліктің дамуына жағдай жасауды жалғастыруы тиіс. Егер ұсынылған шаралар іске асырылса, Қазақстанның ауылшаруашылығы секторында кәсіпкерлік қызметтің тиімділігі артатын болады, бұл өз кезегінде елдің экономикасының тұрақты әрі динамикалық дамуына ықпал етеді.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Нормативтік-құқықтық актілер және Мемлекеттік бағдарламалар:
Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 30 желтоқсандағы № 960 қаулысы.
- Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың 2021-2030 жылдарға арналған тұжырымдамасы-ауыл шаруашылығындағы кәсіпкерлік қызметті дамытуды қоса алғанда, аграрлық саладағы ұзақ мерзімді басымдықтар мен міндеттерді айқындайтын құжат.
2. Өмірзақов Ә. Н., «Ауылшаруашылығында кәсіпкерлік қызметті ұйымдастыру», 2020ж., 44б.
3. Қожамқұлов М. Қ., «Ауылшаруашылығында бизнес-жоспарлау», 2018ж., 78б.
4. Жұмағұлова М. Ә., «Ауылшаруашылығындағы кәсіпкерлік қызметтің құқықтық негіздері», 2019ж., 108б.

ИССЛЕДОВАНИЕ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ И ТЕНДЕНЦИЙ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ БЫСТРОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ РФ

Харин А.Н., Рогачев Д. А.

ФГБОУ ВО «Воронежский государственный университет инженерных
технологий», Воронеж

Аннотация: Изложены результаты проведенного исследования, определены сложившиеся тренды и перспективы развития отраслевых предприятий с учетом модели потребительского поведения и предпринимательских рисков.

Аннотация: жүргізілген зерттеу нәтижелері баяндалды, тұтынушылық мінез-құлық моделі мен кәсіпкерлік тәуекелдерді ескере отырып, салалық кәсіпорындардың қалыптасқан трендтері мен даму перспективалары айқындалды.

Abstract: The results of the conducted research are presented, the current trends and prospects for the development of industry enterprises are determined, taking into account the model of consumer behavior and entrepreneurial risks.

Как показали аналитические исследования, в 2022 г. число потребителей услуг общественного питания в России составило 123 млн человек против 120 млн годом ранее. Таким образом, речь идет об увеличении объема рынка на 2,5%.

Из отчетной информации следует, что посещаемость кафе и ресторанов в РФ растет два года подряд. Данный подъем связан с восстановлением рынка после пандемии коронавируса COVID-19. Также существенный вклад в рост рынка внесло изменение в модели потребления россиян, когда под влиянием ускорения ритма жизни все более популярными становятся быстрые перекусы в заведениях общественного питания. Активное увеличение числа гостей в последние годы фиксировалось также в сегменте доставки готовой еды.

Количество объектов общественного питания выросло на 0,7% по итогам 2022 г. Рассматривая динамику объектов общественного питания в после-пандемийный период 2020-2022 гг., следует отметить, что рост составил 2%. Количество столовых и закусочных увеличились на 3,8%, также как и количество ресторанов, кафе и баров. На 2,8% сократилось число объектов общепита, обслуживающих учебные заведения, предприятия и организации [1].

При этом по всем объектам общественного питания за трехлетний период отмечаются сокращения посадочных мест: столовых, закусочных (-5,6%); столовых на балансе государственных и коммерческих организаций (-2,8%); ресторанов, кафе, баров (-2,8%). Данные факты могут говорить об оптимизации

и стремлению к снижению издержек организациями общественного питания. Подробнее информация представлена в таблице 1.

Таблица 1 - Сведения о наличии объектов общественного питания в РФ в 2021-2023 гг.

Годы	Столовые, закусочные			Столовые, находящиеся на балансе учебных заведений, организаций, промышленных предприятий			Рестораны, кафе, бары		
	кол-во, ед.	мест	площадь зала	кол-во, ед.	в них мест	площадь зала	кол-во, ед.	мест	площадь зала
2020	33544	1023957	2213112	63057	5277468	7853208	89735	4559298	11097437
2021	33683	975251	2185332	63396	5314420	7923679	91748	4590432	11140075
2022	34825	966879	2162653	62227	5127317	7635077	93147	4431568	10634218
2022/2020, %	103,8	94,4	97,7	98,7	97,2	97,2	103,8	97,2	95,8

Оборот общественного питания на душу населения на 2022 г. составил 16019 р., на 2021 г. - 13241 р., на 2020 г. - 9883р., что показывает готовность покупателей тратить большие суммы в данных предприятиях.

Оборот общественного питания по субъектам РФ показан на рисунке 1. По городу Москва этот показатель равен 492101,9 р.

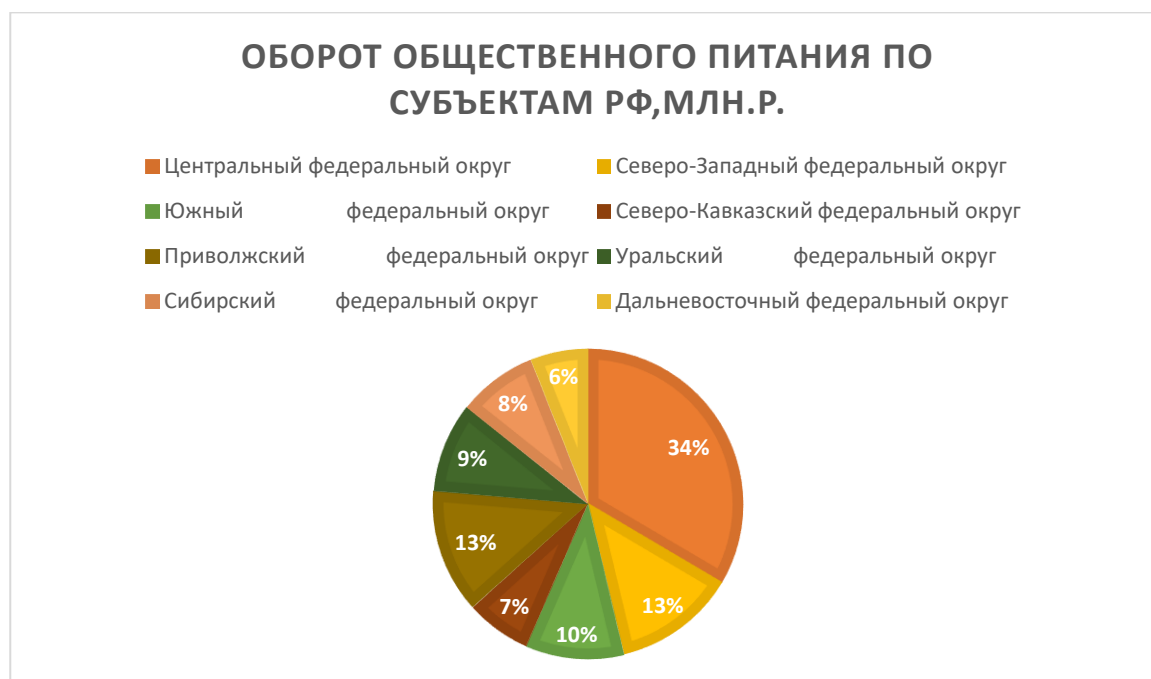


Рисунок 1 - Оборот общественного питания по субъектам РФ

На основе имеющихся данных за 2023 г. можно посмотреть динамику относительно аналогичных месяцев к 2022 г. Также на 31.11.2023 г. оборот общественного питания в РФ составлял 2550588,4 р., что на 431 196,7 р. больше, чем в 2022 г.

В 2021 г. ликвидировалось больше организаций общепита, чем регистрировалось. Из-за коронавирусных ограничений закрылись заведения, которые не смогли адаптироваться к новым условиям: продавать блюда навынос или запустить доставку [2].

Ситуация изменилась в 2022 г. Организации открывались чаще, чем закрывались: зарегистрировали 36855 компаний, ликвидировали 32122. В начале 2023 г. существовала 180131 организация общепита, к июню их число увеличилось до 187870 [2].

Оборот общественного питания за период 2020-2022 гг. увеличился на 57,7%. В сопоставимых ценах в 2022 г. оборот увеличился на 4,7% по отношению к 2021 г.

В структуре общественного питания на долю ресторанов, кафе и баров приходится 49% от всех организаций по итогам 2022 г. На долю столовых и закусочных приходится 18% (рисунок 2). В целом, за период 2020-2022 гг. не отмечается существенных изменений в процентном соотношении долей, занимаемых различными видами объектов на рынке общепита.

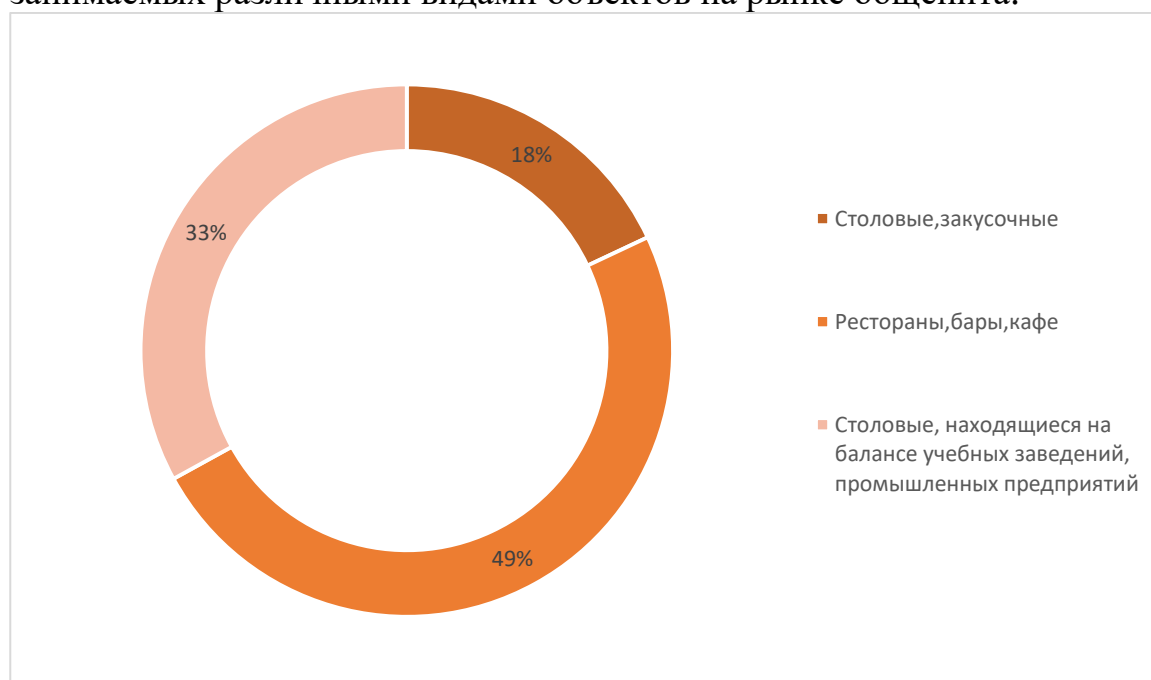


Рисунок 2 - Структура общественного питания России 2022 г., %

Согласно данным на январь каждого года, средние цены на типовые услуги сектора общественного питания за период 2020-2022 гг. изменились следующим

образом: цена на сэндвич типа «Гамбургер» выросла на 32,7%; цена чашки кофе выросла на 20,9%; стоимость обеда в столовой, кафе, закусочной увеличилась на 30,6%; стоимость обеда в ресторане на 1 человека увеличилась на 24,6%; стоимость ужина в ресторане на 1 человека увеличилась на 10,8% [2].

Таким образом, отмечается наибольшее увеличение средней цены на базовый продукт сетей быстрого питания, что связано с уходом и продажей зарубежными сетями своих точек питания в РФ в 2022 г., что повлекло за собой нарушение производственных и логистических цепочек, формирование собственных стандартов обслуживания, а, вместе с тем, и увеличение цен (рисунок 3).

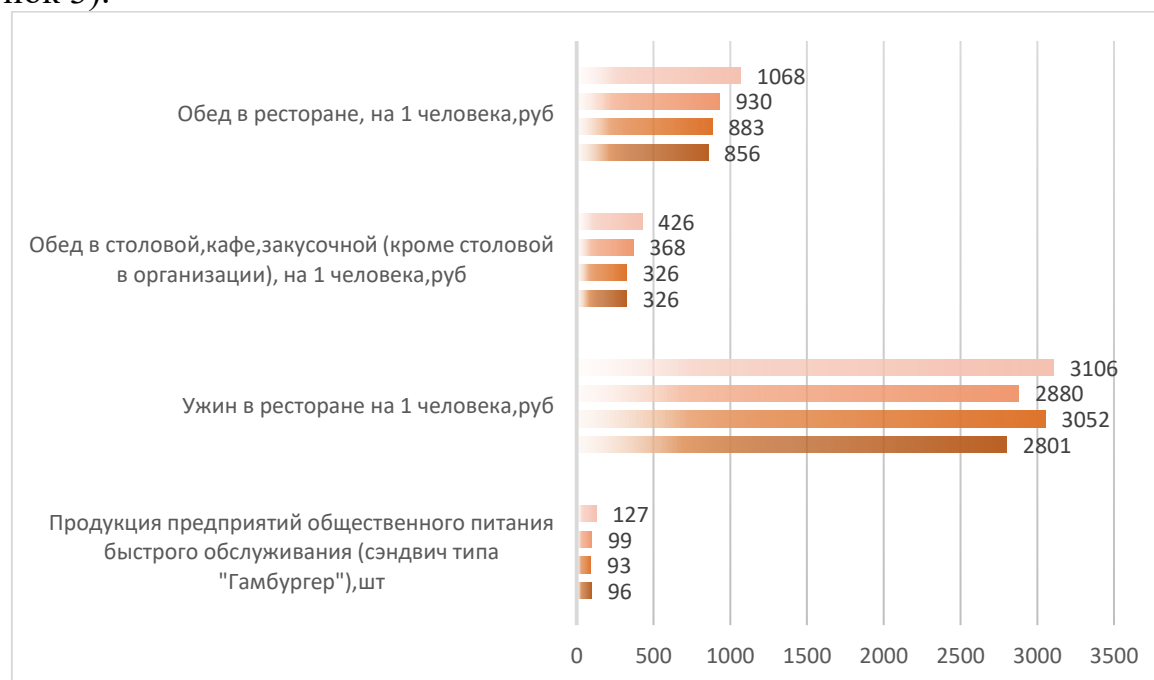


Рисунок 3 - Средние потребительские цены на услуги общественного питания в РФ в 2020-2023 гг., р.

На ближайшие годы сектору общественного питания необходимо будет балансировать между удержанием на приемлемом уровне цен и сохранением рентабельности своей деятельности.

В первом полугодии 2023 г. заметно выросла доля россиян, посещающих рестораны быстрого питания. Тех, кто хотя бы раз в полгода бывал в заведениях так называемой большой тройки, а это «Вкусно – и точка» (бывший Макдональдс), Burger King и KFC+Ростикс – стало 45% от опрошенных, и это максимум за последние годы. В первом полугодии 2021 г. - 39,3%, а к июлю 2022 г. – 35,9%. К концу прошлого года спрос вырос почти до 42%, и теперь также превзошел данный показатель.

Еще одна важная причина роста посещений в общепите – рост внутреннего туризма в 2022–2023 гг. Из-за ограничений на выезд вырос спрос на внутренние путешествия. По данным Ассоциации туроператоров России, увеличение спроса

в целом составило около 10%. А по многим популярным направлениям отмечено увеличение спроса почти на треть.

Главными вызовами 2023 г. для рестораторов стали высокая инфляция и острый дефицит кадров. Продукты не только дорожали, но и периодически пропадали. Необходимо было искать аналоги, изменять меню и рецептуры. Однако на фоне последних лет 2023 г. показался рестораторам самым стабильным. Стремительно стали развиваться бюджетные концепции и запускаться новые форматы. Ритейлеры все активнее заходят на рынок общественного питания, покупают ресторанные сети, открывают свои заведения, наращивают долю готовой еды в магазинах. Рост оборота ресторанного рынка по итогам года составил около 15%. Крупные ресторанные сети продолжили свое развитие. «Вкусно – и точка» за неполный 2023 г. открыла 111 новых заведений, KFC/Rostik's – 17 заведений, «Додо пицца» – 41 заведение.

Производители продуктов питания также продолжают развивать собственные проекты в сегменте HoReCa: «Мираторг» в ноябре запустил сеть ресторанов быстрого питания «100», по формату аналогичных McDonald's. Компания также продолжила сотрудничество с сетью «Вкусно – и точка»: в августе партнеры сообщили о дополнительных инвестициях в размере 5,7 млрд р., которые планируется вложить в масштабирование совместного предприятия по переработке картофеля в Орловской области, что позволит производить на 20% больше готовой продукции и увеличить мощность

Основным вызовом 2023 г. стала высокая инфляция. В таких условиях было сложно удерживать отпускные цены на прежнем уровне. Реализация возможна была только при полном переходе на российское сырье. Например, «Крошка Картошка» с этого года использует только отечественные продукты. Благодаря этому органический прирост выручки составил примерно 15%.

Главным достижением компании считаем масштабный ребрендинг, который провели в честь 25-летия «Крошки Картошки». Результатом стало ускорение развития: трафик вырос на 20% в сравнении с прошлым годом и на 17% – по отношению к 2021 г. Это способствовало увеличению выручки и в целом дало толчок к экспериментам с продуктом и запуску новинок на разные сегменты аудитории.

Из-за перехода гостей из премиального сегмента в форматы более массового потребления их ожидания от заведений общепита в вопросах качества, вкуса и подачи остаются высокими, поэтому большим спросом пользуются заведения с яркой, но понятной и простой концепцией. Простые заведения, обеспечивающие своим гостям ежедневное потребление (сети фастфуда, кофейни), тоже по-прежнему очень востребованы, поскольку дают жителям мегаполиса возможность не готовить дома, закрывая эту потребность доставками, покупкой готовой еды или быстрого питания вне дома.

Таким образом, проведенное исследование позволило выявить тренды развития предприятий быстрого питания, которые могут быть основой для прогнозирования их стратегического развития.

Библиографический список

1. Васильева И. В., Элиарова Т. С., Скараманга В. П. Современное состояние, основные тенденции и перспективы развития предприятий быстрого питания в России // Вестник РМАТ. – 2020. №4. – С. 132-137.
2. Удилова Е. Н., Акбердина В. В. Актуальные тренды рынка общественного питания в России и факторы, оказывающие на него влияние // Вестник Академии знаний. – 2024. №1 (60). – С. 621-627.

ВЛИЯНИЕ ФИСКАЛЬНОЙ ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИИ НА РАЗВИТИЕ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА (АПК) В РЕГИОНАХ КАЗАХСТАНА

Т.С.Шатенова – магистрант Академии государственного управления при Президенте Республики Казахстан, город Астана

Резюме: В статье проанализированы преимущества, риски децентрализации, приведен сравнительный анализ, представлены прогнозы по развитию малого бизнеса в АПК в условиях децентрализации.

Ключевые слова: фискальная децентрализация, АПК, регионы Казахстана, малый бизнес, ВВП, развитие сельских территорий.

Түйін: Мақалада орталықсыздандырудың артықшылықтары, тәуекелдері сарапталған, салыстырмалы талдау, орталықсыздандыру жағдайында АӨК-де шағын бизнестік даму жолдары берілген.

Кілт сөздер: фискалды орталықсыздандыру, АӨК, Қазақстан өңірлері, шағын бизнес, ЖІӨ, ауылдық аймақтырды дамыту

Summary: The article analyzes the advantages and risks of decentralization, provides a comparative analysis, and forecasts for the development of small businesses in the agro-industrial complex in the context of decentralization.

Keywords: fiscal decentralization, agriculture, regions of Kazakhstan, small business, GDP, rural development.

Введение

Фискальная децентрализация, начатая в Казахстане в 2018 году оказывает огромное влияние на развитие агропромышленного комплекса. Грамотное внедрение механизмов позволит эффективно использовать ресурсы с учетом особенностей региона и потребностей населения.

На сегодня АПК Казахстана на сегодняшний день остается стратегической отраслью: в 2023 году его вклад в ВВП страны составил 5% [1]. Однако потенциал развития значительно выше, особенно при условиях расширения финансовой самостоятельности регионов.

Преимущества и риски фискальной децентрализации для АПК страны

Передача некоторых видов налогов и сборов, например, как налог на имущество, транспорт, земельный налог, позволил местным бюджетам дополнительно поддержать сферу сельского хозяйства. Внедряемый блочный бюджет позволит быстрее и точно реагировать на запросы аграриев и оперативно

направлять средства на нужные отрасли. Передача налоговой самостоятельности позволит финансировать важные для региона проекты, выбирать выгодные налоги и развивать предпринимательство в сельской местности.

Но, несмотря на радужные прогнозы есть риски увеличения дисбаланса между областями, неэффективного использования средства и недополучения доходной базы сельских округов. То есть, у богатых регионов могут накопиться излишки, а менее развитые регионы могут столкнуться с дефицитом бюджета.

Сравнительный анализ децентрализованной и централизованной моделей управления АПК

Если сравнивать старую и новую систему бюджетного управления, то при централизованном удобно планировать средства на крупные проекты и есть возможность равномерного распределения средств между регионами. Но, сложно реагировать на ситуации, требующие оперативности и согласовывать проекты. Децентрализованная система управления позволяет быстро решать потребности общества, самостоятельно реализовывать проекты в АПК. Но, есть риск неисполнения доходной базы, а значит возможно незавершенность планов.

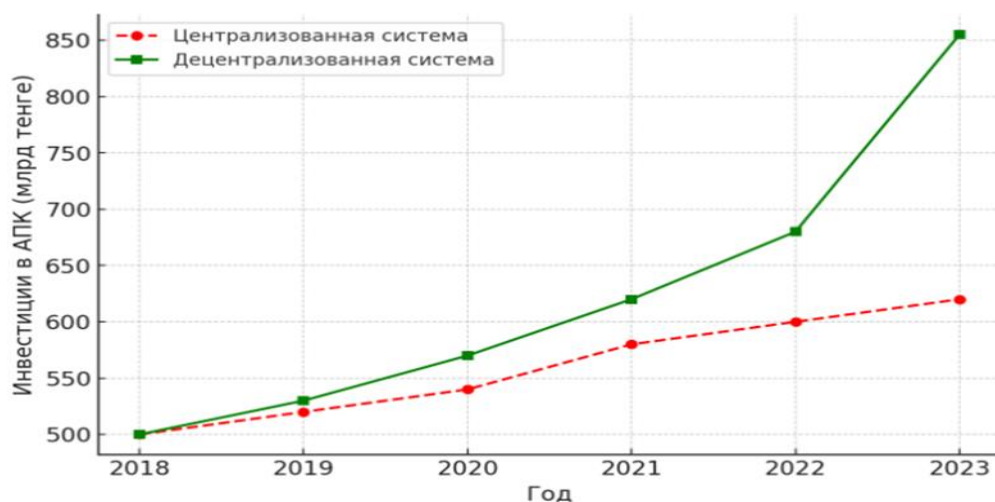
Для наглядности сравнение показано следующим образом:

Показатель	Централизованная модель	Децентрализованная модель
Скорость реагирования на местные потребности	Низкая	Высокая
Развитие фермерского хозяйства	Ограничено	Активно
Стимулы к увеличению налоговой базы	Отсутствуют	Присутствуют
Эффективность расходов	Средняя	Высокая

Анализ децентрализации на малый бизнес в АПК

Корреляционный анализ децентрализация бюджетной системы с развитием малого предпринимательства показал хорошую взаимосвязь. Как известно, большую часть доходов бюджетов сельских округов формируются за счет фермеров. Поэтому, даже сейчас местные бюджеты могут предусматривать специальные программы на кредитование малого бизнеса в сфере АПК. Например, совершенствование программы «Ауыл аманаты».

Для мелких сельхозтоваропроизводителей важно иметь соответствующую технику для улучшения урожайности, но при этом низкие доходы не позволяют приобретать дорогостоящую сельхозтехнику. Эту проблему может решить создание кооперативов, благодаря которым бизнесмены могут объединять ресурсы и приобретать совместно необходимую инфраструктуру. Местные органы могут оперативно консультировать, помогать оформлять документацию.



Рост

малого предпринимательства сферы АПК при разных бюджетных системах приведен на графике.

График 1. Создан автором на основе данных Бюро национальной статистики

График позволяет видеть темпы роста инвестиций при децентрализованной бюджетной системе. Согласно Национальному докладу о состоянии АПК Республики Казахстан за 2023 год [3], децентрализация позволила привлечь дополнительные инвестиции и повысить предпринимательскую активность на селе. В 2023 году при централизованном управлении прогнозируемые инвестиции составили бы около 620 млрд тенге, тогда как при децентрализации фактически достигли 855 млрд тенге, что подтверждает эффективность данной реформы. Такому росту способствовали местные программы для поддержки фермеров, частные инвестиции в АПК, введение четвертого уровня бюджета. Введение блочной модели бюджета позволит еще больше углубить поддержку и повысить уровень инвестиций.

Анализ в разрезе областей показывает эффективность децентрализации налогов по каждой области.

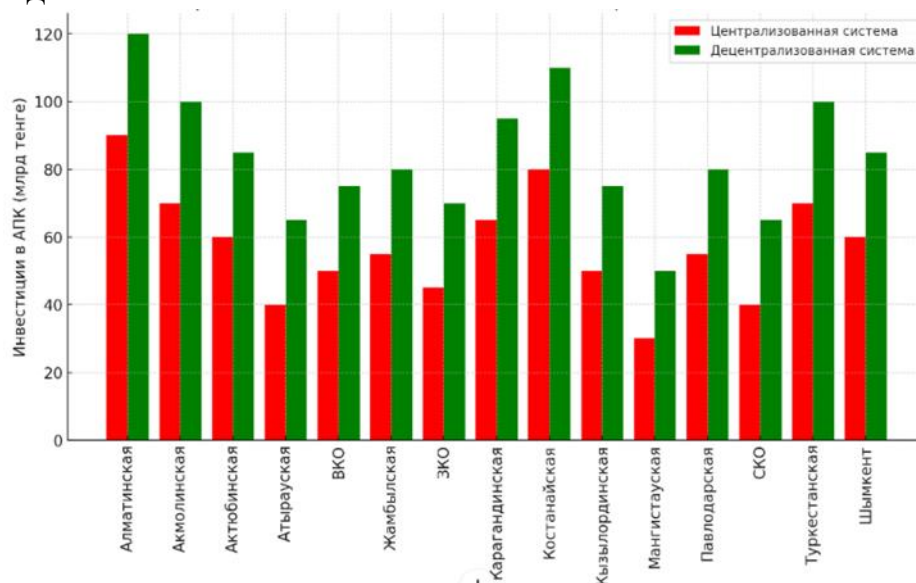


График 2. Создан на основе данных Бюро национальной статистики

Как видно, децентрализация позволяет направлять больше средств в регионы, что способствует более равномерному развитию сельского хозяйства. Например, в Костанайской и Алматинской областях инвестиции при децентрализованной системе увеличились на 30-35% по сравнению с централизованной. Как итог, децентрализованная бюджетная система важна для регионов с высоким потенциалом сельхозпроизводства.

Прогноз развития малого бизнеса в АПК

Вышеуказанные анализы показали эффективность проводимой фискальной децентрализации и позволили примерно спрогнозировать развитие предпринимателей фермеров в сфере АПК на 2025-2029 годы.

Учитывая потенциальный рост инвестиций и анализируя динамику инвестиций за 2018-2023 годы в качестве базовых значений объёма инвестиций в основной капитал по отрасли АПК в 2025 году взял значение в размере 16 млрд тенге для централизованной модели и 18 млрд тенге для децентрализованной модели. Далее учитывая плавный рост инвестиции [2] при централизованной модели взял бы принят прирост на 3%. При децентрализованной модели самостоятельность местных властей и использование собственных резервов позволяет увеличить тем инвестиций, поэтому условно определен прирост 15%.

Таблица 1. Прогноз развития малого бизнеса в агропромышленной сфере на 2025-2029 годы

Год	млн.тенге	
	Централизованная модель	Децентрализованная модель
2025	16000	18000
2026	16500	21000
2027	17000	24000
2028	18000	26500
2029	20000	28500

Как видно из таблицы, при правильном управлении процессами при децентрализованной бюджетной системе рост малого предпринимательства, а значит и экономики в целом значительно высокий и может достичь прироста на 40%.

Заключение

Экономика Казахстана равномерно растет в условиях равномерной фискальной децентрализации. Вводимая модель блочного бюджета позволит обеспечить еще больший рост за счет улучшения финансирования, субсидий на областном уровне и снижении бюрократии.

Как результат, фискальная децентрализация открывает качественно новые возможности для развития агропромышленного комплекса Казахстана.

Увеличение налоговой базы и укрепление четвертого уровня бюджета позволит гибко реагировать на локальные потребности фермеров,

сельхозтоваропроизводителей. Программы поддержки в рамках децентрализованной модели позволит увеличить количество предпринимателей в сфере АПК и их вклад в экономику страны.

Библиографический список:

1. Бюро национальной статистики Республики Казахстан [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://stat.gov.kz> (дата обращения: 10.04.2025).
2. Министерство национальной экономики Республики Казахстан [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://economy.kz> (дата обращения: 10.04.2025).
3. Национальный доклад о состоянии агропромышленного комплекса Республики Казахстан за 2023 год. – Астана, 2024. – 120 с.
4. Daryo.uz. Развитие агропромышленного комплекса стран Центральной Азии. – 2024 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://daryo.uz> (дата обращения: 10.04.2025).
5. Исследования Казахского национального университета им. аль-Фараби. Развитие АПК Казахстана: тенденции и перспективы. – Алматы: КазНУ им. аль-Фараби, 2020. – 85 с.

СТРАТЕГИИ УПРАВЛЕНИЯ ДИВЕРСИФИКАЦИЕЙ ИСТОЧНИКОВ СЫРЬЯ В УСЛОВИЯХ ИМПОРТОЗАМЕЩЕНИЯ

Богомолова И.П., Бородкина А.С. (ЗМЭ-23м)

ФГБОУ ВО «Воронежский государственный университет инженерных технологий», Воронеж

Аннотация: Разработаны стратегии управления диверсификацией источников сырья в условиях импортозамещения. Описаны способы управления сырьевой диверсификации и методики управления диверсификацией.

Аннотация: імпорты алмастыру жағдайында шикізат көздерін әртараптандыруды басқару стратегиялары әзірленді. Шикізатты әртараптандыруды басқару әдістері және әртараптандыруды басқару әдістері сипатталған.

Abstract: Strategies for managing the diversification of raw materials sources in the context of import substitution have been developed. The methods of managing commodity diversification and methods of managing diversification are described.

Производители кондитерских изделий все чаще обращаются к нестандартным вкусам, стремясь выделить свою продукцию на фоне конкурентов. Экзотические фрукты становятся все более распространенными в кондитерском производстве, так как потребители проявляют интерес к новым, необычным вкусам. Введение секторальных отраслевых санкций сделало использование импортного сырья, например, питахайи, в производстве пищевых добавок экономически невыгодным. Это создает необходимость в управлении сырьевой диверсификацией и поиске материала, который по качественным характеристикам не уступал бы импортируемым аналогам [1].

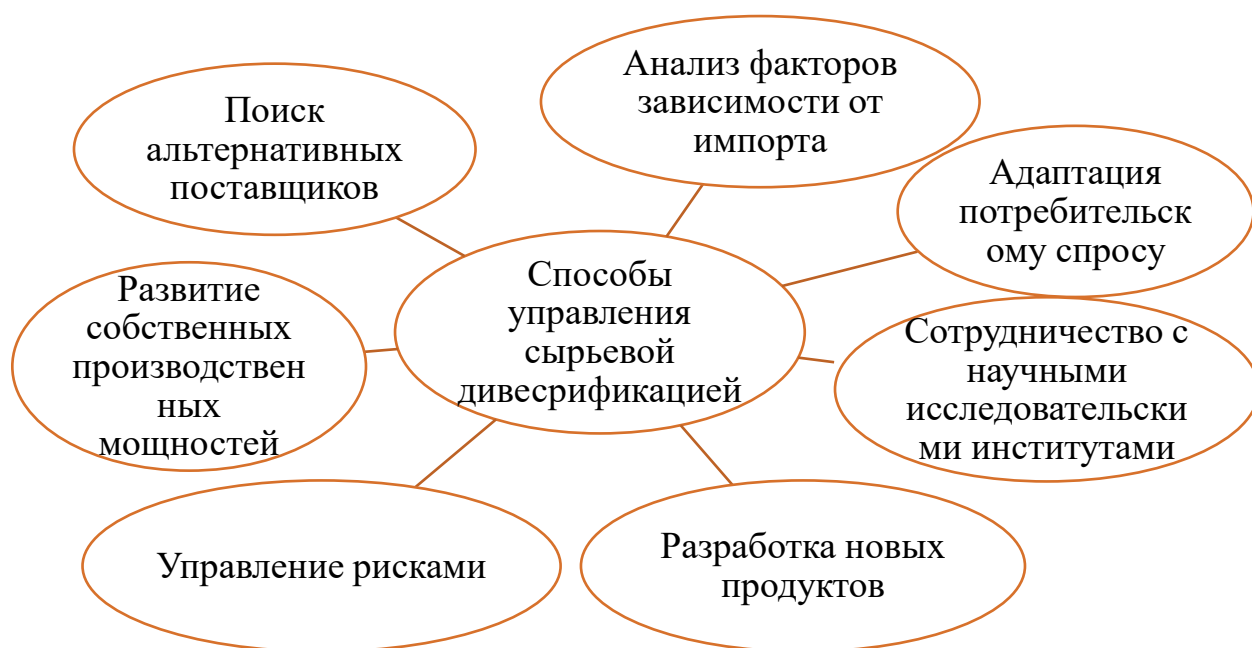


Рисунок 1 – Способы управления сырьевой диверсификации

Целью данного исследования является оценка значимости и эффективности импортозамещения как ключевой стратегии управления сырьевой диверсификацией в производстве функциональных продуктов в кондитерской промышленности. В качестве задач исследования поставлены следующие: анализ основных принципов и методов импортозамещения в кондитерской отрасли; изучение текущего состояния сырьевой базы и оценка возможностей ее диверсификации; выявление проблем и ограничений, возникающих при реализации программ импортозамещения; формулирование рекомендаций для повышения эффективности импортозамещения в производстве функциональных продуктов.

Объектом исследования является процесс импортозамещения в кондитерской промышленности, тогда как предметом является организация и управление производственным процессом функциональных продуктов с акцентом на использование отечественных сырьевых ресурсов и технологий.

Выделим ключевые сценарии, характеризующие ситуацию ввоза импортных товаров, которые можно обозначить следующим образом:

1. Введение ограничений на импорт. В ряде случаев в государстве могут быть установлены ограничения на импорт определенных товаров или из отдельных стран, что может быть вызвано необходимостью защиты национального рынка от низкокачественного импорта или стремлением поддержать местного производителя. В таких условиях процесс ввоза данных товаров может оказаться затруднительным или невыгодным для зарубежных поставщиков [2].

2. Имплементация пошлин и тарифов. Другим аспектом регулирования импорта служит введение таможенных пошлин и тарифов на ввозимые товары. Это может быть частью стратегии, направленной на защиту национальной экономики либо сбалансирование торгового баланса. С ростом пошлин стоимость импортируемых товаров возрастает, что приводит к снижению их конкурентоспособности на внутреннем рынке.

3. Стимулирование местного производства. На уровне государства могут быть инициированы программы развития внутреннего производства с целью минимизации зависимости от импорта. Это осуществляется через поддержку отечественных производителей, предоставление субсидий и льгот, а также введение обязательных стандартов, соблюдение которых необходимо для товаров, предлагаемых на рынке.

4. Международные торговые соглашения. Участие страны в международных торговых соглашениях, таких как Всемирная торговая организация (ВТО) или региональные торговые блоки, может ограничивать возможности для введения ограничений на ввоз импортных товаров, что связано с обязательствами и нормами, установленными международными договорами.

Ситуация, связанная с ввозом импортных продуктов, может значительно варьироваться в зависимости от множества факторов, а также вызывать как благоприятные, так и неблагоприятные условия для импортеров [3].

Управление диверсификацией источников сырья в условиях импортозамещения представляет собой процесс принятия стратегических решений относительно разнообразия поставок сырья для внутреннего производства товаров и услуг. Основной целью данного процесса является снижение зависимости от импорта сырья и создание устойчивых каналов поставок на территории страны.

Одним из центральных инструментов управления сырьевой диверсификацией является разработка и реализация программ, направленных на развитие отечественного производства сырья.

Для эффективного решения сценариев, связанных с ввозом импортных товаров и управления диверсификацией источников сырья в условиях импортозамещения, необходимо реализовать комплексный подход, включающий как государственное регулирование, так и инициативы со стороны бизнеса и научного сообщества. Ниже представлены методы и стратегии, которые могут быть применены [4].

Таблица 1 - Методы и стратегии управления диверсификацией источников сырья в условиях импортозамещения

Способ	Обоснование
Разработка стратегии государственной политики	Разработка ясных правил и норм: Необходимо оптимизировать юридические аспекты, касающиеся импорта, чтобы обеспечить прозрачность и предсказуемость для импортеров. Это включает сокращение бюрократических барьеров и упрощение процедур ввоза товаров. Введение временных ограничений. В ситуациях, когда импорт определенных товаров угрожает национальной экономике, возможно введение временных ограничений, обеспечивающих защиту отечественного производства. Важно, однако, чтобы такие меры сочетались с планами по развитию местных производителей. Налоги и тарифы Дальнейшая имплементация адекватных таможенных пошлин и налогов может способствовать защите местных производителей, но необходима их равновесность для недопущения чрезмерного удорожания импортируемых товаров, что может негативно сказаться на потребителях и экономике в целом.
Поддержка местного производства	Финансовая поддержка. Введение субсидий и финансовых льгот для отечественных производителей может стимулировать развитие местного производства и уменьшить зависимость от импорта. Это может включать налоговые каникулы, гранты и кредитование на льготных условиях. Научные исследования и инновации. Инвестиции в научные исследования и разработки для повышения качества и конкурентоспособности местной продукции также критически важны. Государство может поддерживать такую деятельность через финансирование научных учреждений и создание научно-образовательных кластеров. Обучение и переподготовка кадров. Обеспечение профессионального обучения и повышения квалификации работников в сфере местного производства поможет повысить технологичность и эффективность

		процесса, что, в свою очередь, создаст мощную основу для роста внутреннего производства.
Участие международных торговых соглашений	в	Адаптация к международным стандартам. Применение международных стандартов и сертификаций держит отечественную продукцию на высоком уровне и обеспечивает конкурентоспособность на внешних рынках. Страны могут адаптировать свои производственные процессы к лучшим мировым практикам, что усилит их экспортный потенциал. Дипломатические усилия. Активное участие в международных форумах и организациях способствует отстаиванию интересов местного производителя, а также созданию благоприятных условий для торговли. Это может включать заключение новых двусторонних и многосторонних соглашений о свободной торговле.
Диверсификация источников сырья		Исследование новых рынков. Для управления диверсификацией источников сырья необходимо проводить исследования с целью выявления новых поставщиков и альтернативных источников. Это может включать как внутренние, так и зарубежные рынки. Создание стратегических союзов. Формирование стратегических альянсов между компаниями в различных секторах может помочь создать устойчивые каналы поставок сырья. Эти союзы могут быть как на уровне одного государства, так и международные. Инвестиции в локальное производство. Содействие созданию агрокомплексов и перерабатывающих предприятий может способствовать снижению зависимости от импорта. Программа по поддержке локального производства сырья может включать налоговые льготы, техническую поддержку и информационные кампании.

Управление ситуацией с импортом и диверсификацией источников сырья в условиях импортозамещения требует комплексного подхода, учитывающего различные аспекты экономики, политики и социальной сферы. Эффективная реализация предложенных сценариев может привести к созданию устойчивой и конкурентоспособной экономики, способной адаптироваться к изменениям в международной торговле и укрепить позиции на внутреннем рынке.

Библиографический список

1. Трубников В. Г., Стрельцов А. А., Статура А. В. Проблема диверсификации сырьевой экономики России // The Scientific Heritage. 2018. №26-2 (26). -С. 5-7.
2. Богомоллова И. П., Лобосова Л.А., Бородин А.С. Особенности управления сырьевой диверсификацией предприятий кондитерской промышленности в условиях импортозамещения // В книге: Отчетная научная конференция преподавателей и научных сотрудников ВГУИТ. Сборник научных статей и докладов LXII Международной научно-практической конференции. Воронеж, - 2024. - С. 133.
3. Кукарцева А. В. Особенности диверсификации в АПК // Вестник АГАУ. 2010. №7. – С. 101-104.
4. Миненко А В., Селиверстов М В. Обоснование выбора стратегии диверсифицированного развития аграрного сектора региона // Экономика и бизнес: теория и практика. 2019. №8. – С. 176-179.

УПРАВЛЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫМ РАЗВИТИЕМ ПРЕДПРИЯТИЯ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА

Василенко И. Н., Куркина А. Г. (ЭМ-31)

ФГБОУ ВО «Воронежский государственный университет инженерных технологий», Воронеж

Аннотация: Раскрыты векторы инновационного развития АПК РФ. Выделены перспективные направления повышения инвестиционной привлекательности отраслевой деятельности аграрного предприятия.

Аннотация: Ресей Федерациясының АӨК инновациялық даму векторлары ашылды. Аграрлық кәсіпорынның салалық қызметінің инвестициялық тартымдылығын арттырудың перспективалық бағыттары бөлінді.

Abstract: The vectors of innovative development of the agroindustrial complex of the Russian Federation are revealed. Promising areas of increasing the investment attractiveness of the sectoral activity of an agricultural enterprise are highlighted.

Повышение привлекательности отраслевых предприятий АПК является крайне сложной задачей в современных динамичных рыночных условиях. Многие компании придают приоритет завоеванию новых рынков сбыта. Для повышения производительности и эффективности работы компании и ее подразделений важно грамотно спланировать и организовать процесс внедрения инноваций. В России уже есть положительный опыт в этой области [1].

Актуальным является теоретическое обоснование и разработка рекомендаций по управлению инновационной деятельности предприятия. От этого зависит успешность реализации предпринимательской идеи. В процессе хозяйственно-финансовой деятельности отраслевых предприятий возникают ситуации, где необходимо выбрать один из нескольких вариантов инноваций. Подготовка и организация такой работы должны базироваться на проведении грамотной оценки ее перспектив, включая выход на новые рынки.

ООО «ЗОЛОТОЙ ПОЧАТОК» является предприятием, занимающимся производством и продажей сельскохозяйственной продукции в Воронежской области РФ, в Павловском районе, в селе Александровка Донская.

В целом, ООО «ЗОЛОТОЙ ПОЧАТОК» демонстрирует положительную динамику по основным финансовым показателям, таким как выручка, валовая прибыль и чистая прибыль. Однако увеличение себестоимости продаж и дебиторской задолженности может требовать дополнительного анализа и управленческих мер для оптимизации расходов и улучшения управления финансами в аспекте инновационного развития аграрного предприятия.

Также помимо анализа внутренних показателей организации нужно оценить тенденции, которые позволят определить наиболее перспективные

направления развития и принять обоснованные решения, способствующие повышению эффективности деятельности предприятия. Оценка тенденций инновационного развития отраслевого предприятия рассмотрена далее в работе.

Известно, что развитие научного потенциала и внедрение инновационных решений становится критически важным для обеспечения конкурентоспособности и дальнейшего развития АПК России. В противном случае в ближайшее десятилетие разрыв с развитыми странами может значительно увеличиться, а многие рынки просто перестанут существовать для российской продукции АПК.

Современный агропродовольственный сектор России — один из наиболее стабильно развивающихся секторов национальной экономики, а производство отдельных продуктов демонстрирует исторические рекорды. Обладая достаточно сильными позициями в мировом экспорте сельскохозяйственного сырья и продуктов невысокой степени переработки и локализуя импортозависимость по отдельным товарным группам, наша страна сохраняет критическую зависимость от средств их производства [1]. Очевидно, что векторами дальнейшего технологического развития российского АПК должны стать следующие (рисунок 1).

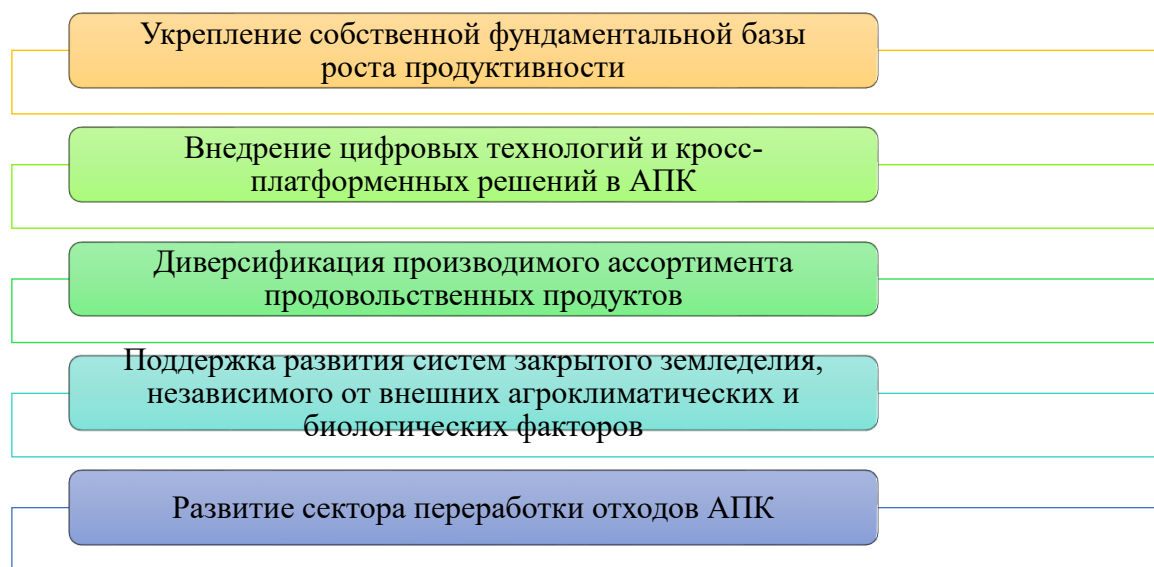


Рисунок 1 - Векторы дальнейшего технологического развития
российского АПК

Укрепление собственной фундаментальной базы роста продуктивности объединяет технологии селекции и улучшения генетического потенциала в комплекс с технологиями обеспечения реализации этого потенциала (кормовые добавки, удобрения, средства защиты растений и обеспечения здоровья животных и иные, образующие так называемые пакетные решения).

Внедрение цифровых технологий и кросс-платформенных решений в АПК необходимо для сокращения отставания от лидирующих стран по

производительности труда, повышения урожайности/продуктивности и снижения продовольственных потерь.

Диверсификация производимого ассортимента продовольственных продуктов делает приоритетом высокомаржинальные сегменты здорового, функционального и персонализированного питания, глубокой переработки сельскохозяйственного сырья [2].

Поддержка развития систем закрытого земледелия, независимого от внешних агроклиматических и биологических факторов изменяет существующие технологии, позволяет исключить фактор сезонности и дает возможность получения свежей, безопасной и доступной высокоценной продукции (ягод, зелени, овощей) в любой точке нашей страны.

Развитие сектора переработки отходов АПК согласно текущей ситуации в сфере их образования и утилизации приобретает во многих регионах России критический характер. Между тем уже существующие в мире технологии доказывают возможность их эффективной переработки в различные продукты с высокой добавленной стоимостью.

В настоящее время выделяют следующие перспективные направления по инвестиционной привлекательности:

агробιοтехнологии: интересны 58% инвесторов, 5% считают направление не целесообразным (разрыв в +53 пункта);

технологии переработки и логистики: 40% против 2% соответственно (+38 пунктов);

инновационное продовольствие: 56% против 22% соответственно (+34 пункта).

Текущие приоритеты научно-технического развития АПК определены стартовавшей в 2019 г. Федеральной научно-технической программой развития сельского хозяйства (ФНТП). Данная программа, однако, ограниченно поддерживает процессы инновационной трансформации отрасли, поскольку изначально ставит несколько иные цели (сокращение импортозависимости по четко обозначенным индикациям) и ориентирована на прямую поддержку отдельных конвенциональных и относящихся к непосредственным компетенциям Минсельхоза направлений. При этом система планирования долгосрочных приоритетов инновационного развития АПК и соответствующей поддержки новых технологий в России не сформирована.

Инновационный потенциал промышленных предприятий представляет собой возможности генерировать высокую инновационную активность на максимальном уровне. Для обеспечения инновационной активности необходимо рассмотреть достаточность ресурсной базы (имущественное положение, наличие высококвалифицированных кадров, обеспеченность финансовыми ресурсами, экономические показатели деятельности, стратегия развития, целевые ориентиры) [3].

В рамках определения оценки инновационного потенциала промышленных предприятий необходимо воспользоваться методом

компонентной оценки, который наиболее полно отражает состояние и эффективность использования инновационного потенциала.

Применяя методику оценки инновационного потенциала, можно оценить условия управления формированием инновационной деятельности и уровень ее готовности к нововведениям.

На основании данных отчетности промышленных компаний и действующей методики проведем оценку инновационного потенциала объекта исследования в динамике за три года (таблица 1).

Таблица 1 - Оценочные показатели для определения инновационного потенциала ООО «ЗОЛОТОЙ ПОЧАТОК» за 2022 - 2024 г.

Название	Условные обозначения	Единицы измерения	Динамика по годам		
			2022 г.	2023 г.	2024 г.
Количество нововведений на предприятии	Zнов	%	1	3	5
Уровень технологичности производственной деятельности	Утех	%	30	35	51
Уровень информационных технологий в производственной деятельности	Уин. техн	%	31	44	52
Уровень автоматизации оборудования	Уавт.	%	34	47	51
Уровень качества выпускаемой продукции	Уквп	%	65	68	73
Уровень разработок инноваций на предприятии, в том числе в рамках диверсификации	Уин	%	9	10	15

Далее проведем расчет уровня инновационного потенциала рассматриваемого предприятия по показателям, приведенным в таблице 2.

Таблица 2 - Расчетные данные для определения инновационного потенциала предприятия

Показатели	ООО «ЗОЛОТОЙ ПОЧАТОК»	
	в натуральных единицах	в баллах
пнов	2	10
Дн	20	10
Дтех	10	10
Добн	5	10
Дматн	6	10
Умех	25	10
Ксртр	15	10
Уком	30	5
Итого	-	75
Уровень инновационного потенциала предприятия	Средний уровень инновационного потенциала	

На основании проведенной оценки следует, что у ООО «ЗОЛОТОЙ ПОЧАТОК» отмечается средний уровень инновационного потенциала. Данное обстоятельство обусловлено тем, что ООО «ЗОЛОТОЙ ПОЧАТОК» в течении

анализируемого периода внедрило ряд технологических инноваций, что было связано с разработкой нового технологического цикла обработки кукурузы.

Уровень механизации на предприятии оценивается как достаточный. На основании проведенного анализа данных показателей следует, что объект обладает достаточным уровнем инновационного потенциала, что благоприятно сказывается на выпускаемой продукции. Однако следует расширить ресурсную базу для повышения его уровня [2].

Цифровизация экономической сферы предполагает инновационную направленность развития агропромышленных предприятий. Внедрение новшеств в производственную деятельность позволяет повышать качество продукции, сокращает потери производственной деятельности, что, в конечном счете, повышает уровень конкурентоспособности промышленных предприятий на региональном рынке.

Следует отметить, что на рассматриваемом предприятии существует достаточный опыт внедрения инновационных проектов, что обусловлено наличием ресурсной базы для повышения инновационного потенциала, оно обладает достаточными финансовыми и кадровыми ресурсами для внедрения инноваций.

В целях повышения квалификации сотрудников рассматриваемые предприятия проводят ежегодные обязательные тренинги по различным направлениям деятельности. Использование более технологичного оборудования позволяет предприятиям повысить качество продукции и снизить производственные затраты.

Таким образом, управление инновационным развитием предприятий АПК является не только основой повышения эффективности их деятельности, но и позволяет решить проблемы продовольственного обеспечения населения страны в стратегической перспективе.

Библиографический список

1. Закшевский В.Г., Богомолова И.П., Василенко И.Н., Ибрагимов оглы Р.И. Развитие агропродовольственного сектора России в условиях современных вызовов // Экономика, труд, управление в сельском хозяйстве. - 2025. - № 1 (119).- С. 20-31.

2. Василенко И.Н., Тищенко М.А., Чаленко В.К. Развитие предприятий аграрной сферы в условиях нестабильности отраслевых рынков // В книге: Продовольственная безопасность: научное, кадровое и информационное обеспечение. Сборник научных статей и докладов XI Международной научно-практической конференции. Воронеж, - 2024. - С. 437-442.

3. Богомолова И.П., Василенко И.Н., Струков Г.Н., Шатохина Н.М. Научно-методические и прикладные аспекты принятия и реализации управленческих решений в современной предпринимательской среде // Лидерство и менеджмент. - 2024. - Т. 11. - № 2. - С. 509-528.

ИНТЕГРИРОВАННАЯ МОДЕЛЬ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В РАМКАХ ЗЕЛЕННОЙ ЭКОНОМИКИ

Кабдолла А., senior consultant Strategy&Operations Group
(KPMG Caucasus and Central Asia, г.Астана),
Кабдуллина Г.К., д.э.н., профессор
(КСТУ им. акад. З.Алдамжар, г.Костанай)

Түйін. Мақалада тұрақтылық, инновация және әлеуметтік-экономикалық құралдарды біріктіретін, жасыл экономикаға негізделген азық-түлік қауіпсіздігі моделі сипатталады.

Summary. The article presents a food security model based on green economy principles, addressing global challenges through a multi-level approach that integrates sustainability, innovation, and key socio-economic tools.

Современные продовольственные системы находятся под давлением глобальных вызовов, таких как климатические изменения, деградация природных ресурсов, геополитическая нестабильность и экономическая волатильность. Эти факторы не только дестабилизируют рынки, но и угрожают обеспечению населения качественными и доступными продовольственными ресурсами. В таких условиях концепция продовольственной безопасности выходит за рамки традиционных подходов, требуя интеграции принципов зеленой экономики, цифровизации и устойчивого развития. Десятая часть населения планеты, по последним данным ООН, более 800 млн человек недоедают. Потребность населения в продуктах питания увеличится на 60% [1].

Глобальное потепление на 2°C может снизить объемы сельскохозяйственного производства до 25%. Согласно опросам, проведенным ООН, 65% предприятий в Восточной Европе и Центральной Азии уверены, что изменение климата является чрезвычайной проблемой. Для примера, наша планета утратила почти половину своих лесов. Государство Кот-д'Ивуар, ведущий мировой производитель какао и один из главных партнёров ЕС в борьбе за транспарентность цепочек поставок, за последние 50 лет потерял 90% своих лесов. Мировые потери от порчи продовольствия значительны и составляют около 1 триллиона долларов США в год, которые также наносят серьёзный вред окружающей среде [2].

Основные направления климатических инициатив в АПК сосредоточены на зеленом финансировании, технологических инновациях, усилении государственных программ, которые снизят риски, связанные с климатическими изменениями. Конкретные проекты в рамках этих инициатив, включают в себя инновационное использование климатоустойчивых культур, прогресс в

технологиях водосберегающего орошения и применение возобновляемых источников энергии в аграрных практиках. Также следует акцентировать внимание на интеграции образовательных усилий, чтобы наши специалисты были оснащены знаниями и инструментами для эффективного внедрения этих технологий и практик. Стоит отметить необходимость финансовой поддержки для реализации климатических инициатив в АПК, в особенности для субъектов малого и среднего бизнеса, которые не могут самостоятельно обеспечить переход к низкоуглеродным технологиям.

Климатическая повестка становится не только вызовом, но и источником новых возможностей, активных действий для внедрения ESG-стандартов (ответственное отношение к окружающей среде, высокое качество корпоративного управления), использования сертифицированной продукции, международной кооперации для обмена лучшими практиками и технологиями. Первый индекс ESG появился в 2006 году. ESG-принципы впервые сформулировал бывший генеральный секретарь ООН Кофи Аннан. В Казахстане в топ 50 лучших компаний по уровню раскрытия ESG-информации вошли: «Казатомпром», "КазМунайГаз", КазТрансОйл, Казахтелеком, КазАгроФинанс, Алтыналмас, Самрук-Энерго и др.

Перед нами стоит задача адаптации казахстанского АПК к климатическим изменениям в ключевых направлениях:

- первое – *учет финансовых рисков*, связанных с интеграцией технологий для минимизации воздействия на окружающую среду, раскрытие информации по TNFD (о финансовых рисках и возможностях, связанных с природопользованием);

- второе – *помощь участникам рынка* в выстраивании деятельности в соответствии с международными стандартами (внедрение низкоуглеродных технологий, в том числе наилучших доступных (НДТ), сокращение выбросов парниковых газов (ПГ);

- третье – *учет потребительских предпочтений* - следует акцентировать внимание на развитие «социальных лицензий», включающих в себя ответственное управление, права человека, продовольственная безопасность, экологию, климат;

- в четвертых – *учет потребностей мирового рынка* по сохранению биоразнообразия, качества продукции для повышения конкурентоспособности.

В настоящее время мы обращаем внимание на стратегическую роль секторальных низкоуглеродных технологий, формирующих *митигационный потенциал*, т.е. снижение воздействия на климат. Необходимо значительное сокращение выбросов парниковых газов (*декарбонизации*), так как АПК является крупным эмитентом (около 12% от мировых выбросов) [3]. Динамика выбросов CO₂ с 2020 по 2050 год предполагает снижение, благодаря применению этих мер. Сбалансированная повестка декарбонизации может стать ключевым фактором улучшения нашей позиции на мировом рынке.

Разработанная модель продовольственной безопасности (Рисунок 1) представляет собой многоуровневую систему, включающую взаимосвязанные компоненты: экологически устойчивое производство, цифровизацию и инновации, инфраструктурное развитие, финансовые механизмы и социальные аспекты. Каждый из этих элементов формирует критически важное звено в обеспечении продовольственной независимости, минимизации потерь и повышении эффективности использования природных и экономических ресурсов. Комплексный подход к развитию продовольственной системы позволит Казахстану укрепить национальную продовольственную безопасность и сформировать конкурентоспособную, низкоуглеродную агропродовольственную индустрию.

Экологически устойчивое производство. Формирование устойчивой продовольственной системы невозможно без перехода к экологически адаптированным технологиям ведения сельского хозяйства. В современных условиях это означает внедрение принципов регенеративного земледелия, направленных на восстановление плодородия почв и повышение их устойчивости к эрозии. Эффективное управление водными ресурсами, включая внедрение инновационных методов капельного орошения и использование цифровых систем мониторинга гидрологических процессов, играет ключевую роль в адаптации сельского хозяйства к изменению климата.

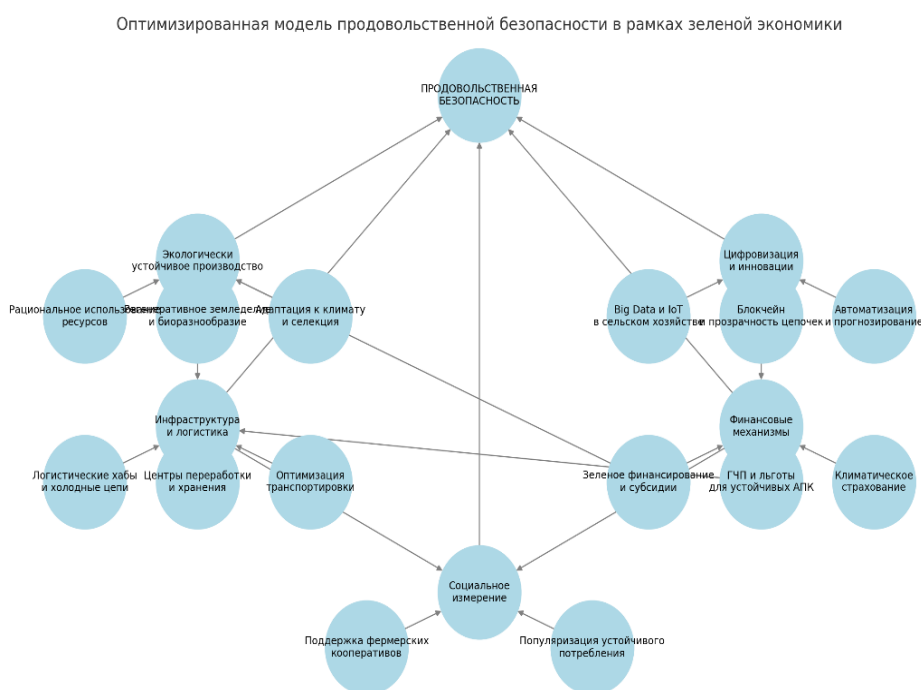


Рисунок 1 – Интегрированная модель продовольственной безопасности в рамках зеленой экономики

Примечание: разработана авторами на основе исследований

Создание сортов сельскохозяйственных культур, адаптированных к экстремальным погодным условиям, позволит минимизировать риски потерь урожая. В этом контексте особое значение приобретает развитие геномных технологий и молекулярной селекции, позволяющих создавать устойчивые к засухе и болезням виды растений. Рациональное использование удобрений и биологических методов защиты растений способствует снижению негативного влияния сельского хозяйства на окружающую среду, сокращению углеродного следа и повышению качества сельхозпродукции.

Цифровизация и инновации. Применение цифровых технологий радикально меняет парадигму управления продовольственными системами. Внедрение искусственного интеллекта и анализа больших данных позволяет значительно повысить точность прогнозирования урожаев, снижая неопределенность и минимизируя потери на всех этапах производства. Использование технологий блокчейна делает цепочки поставок прозрачными, обеспечивая прослеживаемость продукции и гарантируя ее качество на всех стадиях – от фермы до конечного потребителя.

Автоматизация сельскохозяйственных процессов с помощью роботизированных систем и беспилотных летательных аппаратов снижает потребность в ручном труде и повышает эффективность использования агресурсов. В условиях дефицита трудовых ресурсов и необходимости повышения конкурентоспособности сельхозпроизводителей цифровизация становится не просто инструментом оптимизации, а стратегическим фактором роста и устойчивости аграрного сектора.

Инфраструктура и логистика. Развитие продовольственной безопасности невозможно без модернизации инфраструктуры, которая обеспечивает стабильность поставок и минимизирует потери продукции. Формирование региональных логистических хабов позволит сократить временные и финансовые издержки при транспортировке продовольствия. Инвестиции в развитие мощностей по переработке и хранению сельхозпродукции позволят минимизировать потери на складах и улучшить качество реализуемых товаров.

Внедрение технологий холодной логистики и улучшение транспортных маршрутов обеспечит доступность продовольствия даже в удаленных регионах. Применение цифровых решений в логистике, включая интеллектуальное планирование маршрутов и системы автоматического контроля качества продукции, позволит значительно повысить эффективность цепочек поставок и снизить издержки на транспортировку.

Финансовые механизмы. Реализация масштабных трансформаций в агропродовольственном секторе невозможна без соответствующих финансовых инструментов. Развитие зеленого финансирования и внедрение субсидий для устойчивых сельскохозяйственных проектов стимулируют фермеров к переходу на экологически чистые методы ведения хозяйства. Государственно-частное партнерство становится ключевым инструментом для масштабных

инфраструктурных проектов, включая модернизацию систем ирригации, строительство логистических центров и внедрение высокотехнологичных производственных мощностей.

Климатическое страхование позволяет минимизировать финансовые риски для фермеров, связанные с неблагоприятными погодными условиями. В условиях глобального изменения климата необходимость страховых инструментов для сельского хозяйства становится все более актуальной. Использование налоговых льгот и грантов для устойчивых агропроектов создает экономические стимулы для предприятий, ориентированных на минимизацию воздействия на окружающую среду и повышение эффективности использования ресурсов.

Социальное измерение. Развитие продовольственной безопасности невозможно без активного участия общества и формирования новых моделей потребления. Поддержка фермерских кооперативов и развитие малых и средних предприятий в агропродовольственном секторе обеспечивают инклюзивность экономического роста, создавая рабочие места и улучшая уровень жизни сельского населения. Развитие образовательных программ, направленных на повышение осведомленности о преимуществах экологически чистой продукции, способствует формированию спроса на устойчивые продовольственные товары.

Формирование ответственного потребления и популяризация экологически чистых продуктов стимулируют производителей к внедрению инновационных методов ведения сельского хозяйства. В долгосрочной перспективе это создает предпосылки для роста конкурентоспособности национального агропромышленного комплекса и его выхода на глобальные рынки экологически чистой продукции.

Заключение. Интегрированная модель продовольственной безопасности в рамках зеленой экономики представляет собой комплексный подход к модернизации агропродовольственного сектора. Экологически устойчивое производство, цифровизация, инфраструктурное развитие, эффективные финансовые механизмы и социальные инициативы формируют единую систему, способную обеспечить стабильность продовольственного снабжения и повысить конкурентоспособность сельского хозяйства.

Комплексное развитие всех этих направлений позволит Казахстану не только гарантировать продовольственную независимость, но и укрепить свои позиции на международных рынках, создавая устойчивую продовольственную систему, способную адаптироваться к вызовам XXI века.

Исследование выполнено в рамках научного проекта грантового финансирования Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан (ИРН AP23484373 «Современные вызовы государственной политики: интеграция зеленой экономики в решение проблемы продовольственной безопасности регионов Казахстана»).

Библиографический список:

1. Производство продуктов питания к 2050 году должно увеличиться на 60% - FAO // Milknews.ru. — URL: https://milknews.ru/index/FAO_k_2050_proizvodstvo_produktoy_nuzhno_uvelichit_na_60_percent.html (дата обращения: 07.04.2025).
2. Food Loss and Waste // Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). – URL: <https://www.fao.org/nr/sustainability/food-loss-and-waste/en/> (дата обращения: 07.04.2025).
3. Концепция повышения конкурентоспособности российского АПК [Электронный ресурс] // Аналитический центр при Правительстве Российской Федерации. – 2024. – URL: https://aemcx.ru/wp-content/uploads/2024/02/konczepczija_povysheniya_konkurentosposobnosti_rossijskogo_apk_na_mirovyh.pdf (дата обращения: 07.04.2025).

ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ К УПРАВЛЕНИЮ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬЮ В СОВРЕМЕННОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ПРАКТИКЕ МЕНЕДЖМЕНТА

Цуканова К.А., Журавлев А.С. (ЭММ-42)
ФГБОУ ВО «Воронежский государственный университет инженерных
технологий», г. Воронеж

Аннотация: Раскрыты основные подходы современной отечественной практике менеджмента к управлению конкурентоспособностью. Доказано, что ключевым фактором обеспечения лидерства на отраслевом рынке является совершенствования производственных процессов.

Аннотация: бәсекеге қабілеттілікті басқарудағы қазіргі заманғы отандық менеджмент тәжірибесінің негізгі тәсілдері ашылды. Салалық нарықта көшбасшылықты қамтамасыз етудің негізгі факторы өндірістік процестерді жетілдіру болып табылатыны дәлелденді.

Abstract: The main approaches of modern domestic management practice to competitiveness management are revealed. It has been proven that the key factor in ensuring leadership in the industry market is the improvement of production processes.

Управление конкурентоспособностью на основе совершенствования производственных процессов в современной отечественной практике менеджмента включает несколько ключевых подходов, описанных в таблице 1.

Таблица 1 – Подходы к управлению конкурентоспособностью на основе совершенствования производственных процессов

Подходы	Примеры применения производственных процессов
Инновационный, технологический	внедрение новых технологий и инновационных решений для повышения эффективности производственных процессов и улучшения качества продукции
	инвестиции в научные исследования и разработки (НИОКР) для разработки новых продуктов и улучшения существующих
Маркетинговые стратегии	выпуск продуктов с новыми ингредиентами или улучшенными питательными свойствами, использование производственных процессов к внедрению новых рецептур, упаковки и технологий.
Управление качеством	внедрение систем управления качеством (например, ISO) для обеспечения высокого уровня продукции и услуг, а также для предотвращения брака и обеспечения безопасности продукции
Кадровая политика	наем опытных инженеров или операторов на производственные линии, для повышения эффективности работы оборудования и улучшить процессы контроля качества
Финансовая устойчивость	внедрение энергосберегающих технологий на производственных мощностях или модернизация оборудования для снижения эксплуатационных расходов и ведение к улучшению финансового состояния предприятия

Эти подходы помогают компаниям не только сохранять конкурентоспособность, но и достигать устойчивого роста на рынке.

Рассмотрим подробнее что из себя представляют данные инструменты подходов к управлению конкурентоспособностью и какие отечественные предприятия их используют производственные затраты и повысить устойчивость бизнеса.

Компания «Моя Земля» – отечественный производитель и поставщик здорового питания с 2008 г., специализируется на приготовлении полезных зерновых каш. Компания «Моя Земля» для поддержания своего не малоуспешного статуса на рынке обеспечивает постоянное совершенствование.

Пример применения производственных процессов компании «Моя Земля» приведен в таблице 2.

Таблица 2 – Применение производственных процессов на предприятии «Моя Земля»

Производственные процессы	Сущность применения
Внедрение здоровых ингредиентов в ассортимент (использование натуральных злаков как основного ингредиента)	Специальные злаки позволяют повысить вкусовые эффекты и сохранить качество продукции более длительное время. Для производства таких злаков используется цифровое оборудование, рассчитывающее необходимость использования отдельных компонентов при их возвращении и контролирующее их качество
Использованием специального риса, который тонет в воде	Производство функционального пищевого продукта. С помощью компьютерного оборудования специально рассчитывается вес риса и составляющие его элементы
Специальная заморозка зерновых продуктов	Заморозка зерновых продуктов при определенной влажности необходима с целью сохранения продукцией своих качеств. Разморозка происходит также при определенном технологическом процессе и различных температурах. Данная технология позволяет сохранить качественные характеристики продукции при ее заморозке и разморозке
Расширение ассортимента, разработка диетической линии	Производство каши быстрого приготовления на основе специального состава продукта, рассчитанного под детское и диетическое потребление. При производстве техника рассчитывает количество белковых, зерновых и других материалов, соответствующих заявленному качеству продукции
Создание новой легкорастворимой упаковки	Использование специального контейнера разового использования, позволяющего поддерживать температуру замороженных пищевых продуктов и дающего возможность разогревать их с помощью внешнего источника. При этом упаковка является легкорастворимой и не несет негативных факторов для окружающей среды

Производственные процессы в компании «Моя Земля» направлены на обеспечение высококачественной и экологически чистой продукции, соответствующей самым строгим стандартам. Использование инновационных технологий, эффективных методов переработки и контроля качества, а также внимание к экологической устойчивости и инновациям позволяют компании поддерживать свою конкурентоспособность и отвечать на требования современных потребителей [1].

Процессы трансформации общественных отношений диктуют необходимость перехода к новому производству. Социокультурные изменения оказывают влияние на становление личности, которая заинтересована в глобальных качественных изменениях. В частности, современная пищевая промышленность должна учитывать тренды, такие как производство экологической продукции, продукции неживотного происхождения, здоровое питание и т. д [2].

Тульский молочный комбинат является одним из самых ответственных за качество пищевой продукции в России.

АО «Тульский молочный комбинат» разработал специальную систему контроля качества как один из примера использования производственных процессов, начиная от поставки сырья и заканчивая транспортировкой готовой продукции. В ее рамках АО «Тульский молочный комбинат» регулярно проходит аттестацию на соответствие независимым международным системам качества.

Компания имеет свидетельства, подтверждающие выполнение требований НАССР, то есть системы, направленной на обеспечение безопасности производимой продукции, а также ISO 9001 – одного из основных стандартов в области менеджмента качества.

Однако ключевым фактором, от которого зависит качество производимой продукции, безусловно, является сырьё. И чтобы оно было вкусным и полезным, специалистами предприятия системно проводится аудит ферм поставщиков сырья, в результате чего было отобрано 25 поставщиков сырого молока из Тульской, Московской, Калужской и других областей. Все эти хозяйства систематически проходят проверки условий содержания и кормления коров [3].

Поступив на комбинат, абсолютно каждая партия сырья подвергается лабораторным исследованиям. Посредством биохимического и микробиологического анализов осуществляется проверка молока по 18 различным показателям. Причём нормы, по которым действует «Тульский молочный комбинат» в вопросах контроля сырья, значительно выше содержащихся в законе требованиях.

Более того, например, для производства полутвёрдых и твёрдых сортов сыра компания использует молоко только особой категории «Экстра-Сыр» – молоко, отобранное по специально разработанному стандарту.

Компания «Молвест» – российский производитель и переработчик молока с 50-летней историей. Финансовая устойчивость компании обуславливает ее лидерские качества среди рынка. Производственные процессы – это основа, на которой строится финансовая устойчивость компании «Молвест».

Финансовая устойчивость как подход производственных процессов компании «Молвест» – это способность компании сохранять баланс между своими доходами и расходами, эффективно управлять долгами, а также успешно реагировать на внутренние и внешние вызовы.

Основные аспекты производственных процессов компании «Молвест» описаны в таблице 3.

Таблица 3 – Основные аспекты производственных процессов компании «Молвест»

Аспект	Описание аспекта
Современное оборудование и технологии	пастеризация молока: использование современных пастеризационных технологий для обеспечения безопасности и сохранения всех полезных свойств молочной продукции
	фильтрация и сепарация: применение высокотехнологичных процессов для отделения молочного жира и других компонентов с целью получения продуктов различных жирностей
	автоматизация производства: системы автоматизированного контроля качества и логистики позволяют отслеживать каждый этап производственного процесса в реальном времени
Качество сырья и контроль на всех этапах производства	молоко проходит несколько этапов тестирования на содержание жиров, белков, наличие антибиотиков и других веществ
Процесс упаковки и логистика	использование вакуумной упаковки и картонной упаковки с защитой от внешних факторов
	оптимизированные логистические процессы позволяют быстро доставлять продукцию в магазины и на склады, что способствует сохранению свежести товара и снижению издержек на транспортировку

Благодаря активному совершенствованию производственных процессов по итогам 2023 г. компания «Молвест» получил 33 млрд. р. выручки. в 2023 г. прибыль выросла на 8 %).

Библиографический список

1. Савич Ю. А. Инструментарий стратегического управления конкурентоспособностью предприятия // ЭКОНОМИНФО. 2019. №1. – С. 156-161.
2. Алиев А. Т., Балдин К. В., Дюндик А. А. Развитие механизма управления конкурентоспособностью промышленного предприятия в новой реальности // Проблемы экономики и юридической практики. 2024. №2. – С. 229 – 234.
3. Колмыков Ал В., Самодедов С. Г. Современное понятие механизма устойчивого развития молокоперерабатывающего предприятия // Вестник Белорусской государственной сельскохозяйственной академии. 2023. №1. – С. 31 – 33.

АНАЛИТИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО ПИТАНИЯ НА ОТРАСЛЕВОМ РЕГИОНАЛЬНОМ РЫНКЕ

Шатохина Н.М., Домашов В.П. (ЭММ-42)
ФГБОУ ВО «Воронежский государственный университет инженерных
технологий», Воронеж

Аннотация: проведена оценка конкурентоспособности предприятия общественного питания ООО «Дрова». Проведен SWOT-анализ, предложены способы развития компании на отраслевом региональном рынке.

Аннотация: "отын" ЖШҚ қоғамдық тамақтандыру кәсіпорнының бәсекеге қабілеттілігін бағалау жүргізілді. SWOT-талдау жүргізілді, салалық өңірлік нарықта компанияны дамыту тәсілдері ұсынылды.

Abstract: the competitiveness of the catering company LLC "Drova" has been assessed. A SWOT analysis was carried out, and ways of developing the company in the regional industry market were proposed.

От того, насколько качественные услуги предоставляет предприятие, зависит его успех, финансовые показатели и возможность конкурировать с другими подобными организациями. Один из показателей весомой конкурентоспособности – возможность и способность как можно лучше удовлетворить потребности клиентов. В сфере общественного питания это особенно важно, потому что рынок перенасыщен, и потерять потребителя очень легко, ведь он может просто уйти в другое место или заведение, если его что-то не устроило. Конкуренция в сфере общественного питания имеет специфическую отраслевую характеристику и требует определенных грамотных мер для ее повышения [1].

В городе Воронеже и Воронежской области, исходя из данных Росстата за 2023 г., сеть общественного питания представлена 2448 объектам.оборот общественного питания Воронежской области составил 6,5 млрд р. и увеличился на 8,6%. Структура сетей общественного питания представлены на рисунке 1.

Рисунок 1 – Структура сетей общественного питания, %



Как показал анализ, наибольшая доля сети общественного питания приходится на учебные заведения и предприятия, что говорит о стремлении обеспечить полноценным питанием работников и учащихся. Второй по доле выступает сеть ресторанов, кафе и баров. Этот сегмент имеет более самостоятельную характеристику и предоставляет свои услуги для всех желающих и платежеспособных потребителей со средним или выше среднего доходом, независимо от места их работы или возраста. Столовые и закусочные имеют минимальную долю на Воронежском рынке.

В основном, предприятия общественного питания в этом регионе находятся в центральной части города, где собирается разнообразный и самый многочисленный по районам контингент людей. Но эта тенденция постепенно меняется, и в связи с ростом спроса на услуги питания и строительством новых жилых комплексов появляются кафе и рестораны в спальных районах. Многие из них находятся в торговых центрах, бизнес-центрах, гостиницах и других отелях, а также на нижних этажах многоэтажных зданий.

Конкретно заведений, имеющих статус ресторана, схожее меню и предоставляющих такие же услуги и сервис, как и у исследуемого объекта, в Воронеже насчитывается около 54. Они специализируются на разнообразных кухнях: европейская, бельгийская, китайская, японская, грузинская, русская, французская, американская, тайская, и находятся в разнообразных районах города, занимаются организацией различных мероприятий и имеют свои отличительные особенности, из-за которых к ним возвращаются потребители.

Для выявления потенциальных конкурентов предприятия «Фибоначи» проведем анализ организаций, исходя из отзывов потребителей, концепций заведений и уровня оказываемых услуг. Исследовав предприятия общественного питания в статусе ресторана города Воронежа и проанализировав данные, а именно - территориальное расположение, схожесть оказываемых услуг, репутацию, место на рынке и проходимость, сделали вывод, что самым серьезным конкурентом оказалось заведение «Бельгиум», расположенное в центре города напротив площади Ленина, неподалеку от «Фибоначи», и специализирующееся на авторской бельгийской кухне. Конкурирующая организация является проектом ресторанного альянса WhiteRabbitFamily, в состав которого входят 49 коммерчески успешных заведений по всей России и за рубежом, в таких городах как Сочи, Москва Бодрум, а некоторые из них обладают звездой Мишлен - данную награду могут получить только лучшие заведения с идеальным обслуживанием, атмосферой и кухней.

Ресторан «Бельгиум» имеет современный минималистичный, но в то же время роскошный интерьер, приятную атмосферу, качественную мебель и оформление, обширный выбор как авторских напитков, так и стандартных. На входе обязательно встретит хостес и проводит за столик. Из окон открывается красивый вид на площадь, что вызывает восторг и интерес у эстетов. Цены выше среднего. Имеет обширную территорию, комфортное расстояние между столиками, несколько залов, что обеспечивает множество посадочных мест,

большой список постоянных и важных клиентов. Предоставляет качественное обслуживание и сервис до мелочей, что говорит о высокой квалификации сотрудников, при подаче блюд все комментируется официантом, во время ожидания своего заказа предлагается вода с лимоном. Отмечена быстрая отдача блюд и вкусная кухня, что говорит о квалификации работников кухни. Высокая посещаемость и проходимость, удобная транспортная доступность.

Проанализировав все данные, можно прийти к выводу, что ресторан «Бельгий» составляет внушительную конкуренцию «Фибоначи».

Проведенный SWOT-анализ позволил учесть сильные и слабые стороны объекта исследования ООО «Дрова», влияющие на развитие компании (таблица 1).

Таблица 1 – SWOT-анализ ООО «Дрова»

Среда	Сильные стороны	Слабые стороны
Организация	Разнообразное и каждый раз новое сезонное меню Удачное местоположение, большая проходимость Обширный ассортимент европейских напитков и блюд, несмотря на санкции Качественная вытяжка Бонусная система	Отсутствие бесплатной парковки для гостей у заведения Большой ассортимент невостребованных и непродаемых позиций в баре
Производство	Жесткий контроль качества	Есть виды оборудования, которое требует обновления
Кадры	Качественное обслуживание в соответствии со стандартами сервиса Наличие сомелье Грамотное распределение обязанностей, задач и нагрузок между руководящим составом	Неквалифицированный состав администраторов Неквалифицированный состав хостес Недостаточный уровень обслуживания со стороны официантов, который требует роста Высокая текучесть
Маркетинг	Большая конверсия посетителей Хорошая репутация на рынке	Недостаточно развитый SMM
Финансы	Высокая оплата труда и ежегодная индексация зарплаты, что нехарактерно для сферы общественного питания Стабильное финансовое состояние организации, выручка с каждым годом растет	Недостаток наличных денег, так как большинство потребителей активно пользуются банковскими картами Зависимость от экономической ситуации

SWOT-анализ показал, что самыми сильными сторонами предприятия являются его кадры, сама организация и финансы, но в этих сферах имеются также и проблемы. В сравнении с конкурентной организацией слабыми сторонами были выявлены такие главные факторы как – недостаточно развитый SMM, неквалифицированный состав администраторов и хостес, недостаточно высокий уровень обслуживания со стороны официантов. Существенной слабой стороной, характеристика которой может повлиять на качество оказываемых услуг и на работу персонала, выступило устаревшее оборудование.

Подведем итоги с помощью исследования и сравнения сильных и слабых сторон с возможностями и угрозами, описав их в таблице 2.

Таблица 2 – Сильные и слабые стороны, возможности и угрозы предприятия ООО «Дрова»

Сильные стороны	Слабые стороны
Стабильное финансовое состояние и увеличивающиеся с каждым годом выручки Контроль качества Удачное местоположение и большая проходимость Множество постоянных гостей Репутация на рынке Налаженные отношения с поставщиками	Есть устаревшее оборудование Плохо развитый SMM Есть неквалифицированный персонал Недостаточный уровень обслуживания Высокая текучесть Отсутствие бесплатной парковки в шаговой доступности Присутствие многих непродаваемых позиций в баре
Возможности	Угрозы
Обновление оборудования Повышение квалификации персонала Внедрение новых тематических мероприятий Расширение количества фудтраков Развитие социальных сетей, привлечение рекламной кампании	Возможность появления сильных конкурентов Снижение платежеспособности потребителя Потеря поставщиков хозяйственных товаров, продовольственных продуктов

Сопоставим сильные и слабые стороны с угрозами и возможностями: предприятие имеет хорошую репутацию на рынке, но не имеет качественный SMM; осуществляется качественное обслуживание гостей в соответствии со стандартами сервиса, но его уровень требует развития; стабильное финансовое состояние, растущие выручки, но предприятие сильно зависит от платежеспособности потребителя и экономики страны; удачное расположение, которое гарантирует большую проходимость, но отсутствие бесплатной парковки рядом с заведением; жесткий контроль оказываемых услуг, но используется устаревшее оборудование; грамотное распределение обязанностей и нагрузок между руководящим составом, но наличие неквалифицированных администраторов; большой ассортимент барной продукции, но имеются невостребованные и неинтересные позиции.

ООО «Дрова» является конкурентоспособной организацией, но необходимо внесение корректировок в работу персонала и производство. Оно имеет удачное местоположение, положительные финансовые прогнозы и понятную организационную структуру с распределением обязанностей, нагрузок и задач, а также оказывает качественные услуги в соответствие со всеми стандартами и правилами. Полученная информация может быть использована руководством для более эффективного управления конкурентоспособностью изученного предприятия общественного питания на отраслевом региональном рынке.

Библиографический список

1. Пташкин С. Конкурентоспособность предприятий общественного питания // Norwegian Journal of Development of the International Science. 2020. №41-2.– С. 25 – 28.

АГРАРЛЫҚ СЕКТОРДАҒЫ ӨНІМНІҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Таубасова А.К., 7М04122-«Мемлекеттік басқару және әкімшілік ету» БББ 1
курс магистранты, М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті, Қазақстан
Республикасы, Тараз қ.

Байтиленова Е.С., э.ғ.к., доцент, Керимкулова Э.З., магистр, М.Х. Дулати
атындағы Тараз университеті, Қазақстан Республикасы, Тараз қ.

Резюме: В данной статье рассмотрены вопросы по повышению конкурентоспособности продукции в сельском хозяйстве Казахстана и пути ее эффективного повышения, а также зарубежный опыт.

Summary: This article discusses issues related to increasing the competitiveness of products in agriculture in Kazakhstan and ways to effectively improve it, as well as foreign experience.

Бүгінде ел экономикасының аграрлық секторында жедел шешім қабылдауды талап ететін көптеген проблемалар бар. Агроөнеркәсіптік кешеннің негізгі мақсаты агроөнеркәсіптік кешеннің тауарлық бағдарлануынан бас тарту және бәсекеге қабілетті және экспортқа бағдарланған ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіру болып табылады.

Бәсекеге қабілеттілік-бұл елдің экономикалық жағдайлары мен даму перспективаларын анықтайтын экономикалық көрсеткіш. Кез келген ел үшін ең бастысы - ұлттық қауіпсіздікті, оның ішінде азық-түлікті қамтамасыз ету. Ол үшін елде барлық қажетті ресурстар болуы керек. Табиғи ресурстарға қол жеткізу әсіресе ауыл шаруашылығында маңызды.

Бәсекеге қабілеттілік мәселесі экономиканың барлық салаларына қатысты, бірақ Агроөнеркәсіптік кешендегі бұл көрсеткіштің өсуі әлі тиісті деңгейге жеткен жоқ.

Салалық бәсекелестікке әсер ететін факторлар "бес күш" ретінде анықталады. М. Портердің бес күшті жағы: алмастырғыш өнімдердің тәуекелдерін талдау; жаңа ойыншылардың тәуекелдерін талдау; жеткізушілердің нарықтық күштерін талдау; тұтынушылардың нарықтық күштерін талдау; бәсекелестік деңгейін талдау [1].

Осы "бес күштің" ішінде ел экономикасының аграрлық секторында" бәсекелестік деңгейін талдау " іс жүзінде жұмыс істемейді.

Көптеген тауарлар бойынша Қазақстан импортқа тәуелді болып қалады, яғни ішкі нарықта бәсекелестік жоқ.

Жаһандық кеңістіктік Интеграция және жаһандану жағдайында аймақтық бәсекеге қабілеттіліктен тұратын елдердің бәсекеге қабілеттілігі мәселесі өзекті мәселеге айналады.

Бәсекеге қабілеттілік аймақтық және ұлттық деңгейлерде мемлекеттік басқарудың әртүрлі деңгейлерінде қабылданатын стратегиялық шешімдердің дұрыстығына байланысты [2].

Агроөнеркәсіптік кешеннің ұлттық экономиканы дамытудағы рөлі, салада жұмыс істейтін шаруашылық жүргізуші ұйымдардың бәсекеге қабілеттілігін және олардың бәсекелестік артықшылықтарын бағалау мәселесі үлкен экономикалық маңызға ие.

Тәуелсіздік жылдарында республика экономикасының аграрлық секторын қарқынды дамыту үшін көптеген бағдарламалар мен заңнамалық актілер қабылданды. Алайда, бүгінгі таңда агроөнеркәсіптік кешенді тұрақты дамытудың кешенді тұжырымдамасы әлі әзірленбеген. Себебі, ұйым ретінде агроөнеркәсіптік кешен көптеген сұраныс пен ұсыныс факторларының қиылысында орналасқан және осы кешеннің әрбір нақты кәсіпорны әртүрлі жағдайларда және шектеулерде әртүрлі уақыт аралығында жұмыс істейді, сондықтан әртүрлі мақсаттарға ие.

Агроөнеркәсіптік кешен негізгі процестердің үш түрін біріктіреді: өндіріс, өнімді сату және жұмсалған ресурстарды өндіру. Сонымен қатар, бұл процестердің әрқайсысы тұрақты емес және инновацияның бір түрі емес. Сондықтан осы экономикалық кәсіпорындар орналасқан ауыл шаруашылығы кәсіпорындары мен өңірлердің инвестициялық ресурстарын тиімді және ұтымды пайдалану қажет.

Осы тұрғыдан алғанда, өңірлік агроөнеркәсіптік кешенді дамыту үшін инвестициялық мүмкіндіктерді барынша тиімді пайдалану, тұтастай алғанда өңірлік экономиканың дамуына әсерін бағалау және ауыл шаруашылығы өндірісінің бәсекелестік артықшылықтарын дамыту тетіктерін құру маңызды. [3]

Зерттеу барысында біз аграрлық сектордың бәсекеге қабілеттілігіне әсер ететін бірқатар сыртқы және ішкі факторларды, сондай-ақ аграрлық азық-түлік кешенінің дамуына әсер ететін факторларды анықтадық (1-кесте).

1-кесте - Өңірлік агроазық-түлік кешенінің ішкі және сыртқы ортасының бәсекелестік факторларының жіктелуі

Сыртқы факторлар	Ішкі факторлар
- географиялық және экологиялық факторлар; - іске асырылатын мемлекеттік және өңірлік бағдарламалар; - саланың ғылыми-техникалық және инновациялық даму деңгейі; - экономикалық факторлар (кредиттік, салықтық, сақтандыру саясаты)	- өндірістік факторлар; - ұйымның іскерлік беделі; - материалдық-техникалық база; - еңбек әлеуеті; - жеткізушілермен және контрагенттермен өзара іс-қимыл; - өнімді өткізу арналарының дамуы; - әлеуметтік, тұрмыстық инфрақұрылымды дамыту.
Ескерту: әдебиет көзіне негізделген [4]	

Бәсекеге қабілеттіліктің сыртқы факторлары үнемі бақылау мен талдауды қажет етеді, өйткені ішкі және сыртқы нарықтардағы өзгерістерге тез жауап беру қажет.

Қазақстан Республикасының аграрлық секторының бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін оларды тиімді басқару қажет. Ұйымның бәсекеге қабілеттілігін басқару-бұл тұтастай алғанда тиімділік пен тиімділікке, атап айтқанда оның өнімдерінің бәсекеге қабілеттілігіне әсер ететін ұйымды басқару функцияларын қамтитын процесс., оның ішінде әкімшілік басқарудың толық циклі-бәсекеге қабілеттіліктің "проблемасын" басқару процесі [5, 6, 7].

Бәсекелестік көрсеткіштер басқару деңгейіне байланысты өзгереді:

- операциялық деңгейде-қызметтердің бәсекеге қабілеттілігінің интегралды көрсеткіші;
- тактикалық деңгейде-кәсіпорын жағдайының кешенді көрсеткіші;
- стратегиялық деңгейде-инвестициялар тарту.

Бәсекеге қабілеттілікті арттырудың экономикалық тетіктерін таңдау және негіздеу кәсіпорынның қызметін бағалау және мүмкіндіктер мен тәуекелдерді анықтау негізінде анықталады, бұл кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін арттыру жөніндегі шаралардың нақты тізімін анықтауға мүмкіндік береді.

Дамыған елдердегі аграрлық сектордың тиімділігі мен бәсекеге қабілеттілігі ауыл шаруашылығы кооперациясының (өнімді өңдеу, сақтау және өткізу, логистика және фермерлерге кредиттік қызметтер көрсету саласында) және агроөнеркәсіптік интеграцияның жоғары деңгейін дамытумен байланысты. Әлемнің дамыған елдерінде аграрлық сектордың өнімділігін, тиімділігі мен бәсекеге қабілеттілігін арттыратын, азық-түлік нарығына қатысушылардың инновациялық даму және өзара іс-қимыл мүмкіндіктерін кеңейтетін, ауылдық аумақтардың дамуына ықпал ететін агрокластерлер кеңінен дамуда. Кластерлердің қалыптасуы халықаралық бәсекелестіктің шиеленісуіне аймақтық қорғаныс реакциясы болып табылады [8].

Еуропалық Одақ елдерінде ауылшаруашылық кластерімен қатар, әсіресе мал өсірушілер мен фермерлер арасында ауылшаруашылық кооперациясы дамып келеді. Францияда шошқа етінің шамамен 70% - ы маркетингтік ынтымақтастық арқылы, Нидерландыда – 26%, Германияда-25% сатылады. Мысалы, Швецияда 18 аймақтық ынтымақтастық қауымдастығы бар. Неғұрлым күрделі мәселелерді шешу және фермерлердің мүдделерін қорғау үшін Ұлттық фермерлер кооперативтері қауымдастығы құрылды [9].

Финляндияда ауылшаруашылық кооперативтері фермерлерге ауылшаруашылық өнімдерін өндіруге, сатуға, өңдеуге және логистикаға қажетті жағдай жасайды (кооперативтер 50% тыңайтқыш, 65% жем, 40% техника мен отын), несиелер мен қызметтер. Кооперативтер ауылшаруашылық және өнеркәсіптік секторларды біріктіреді. Олар ет пен ет өнімдерінің 75% - дан астамын және сүт өнімдерінің 92% - ын өндіреді.

ЕО елдері тұрақты сатып алу бағаларын ұсынады және ауылшаруашылық өнімдерінің экспортын субсидиялайды. Батыс Еуропа елдерінде ауыл

шаруашылығы секторы ауыл шаруашылығы өндірісінің табиғи-климаттық жағдайларына байланысты субсидияланады. Елдегі климат неғұрлым күрделі және қатал болса, ЖІӨ-ге қатысты мемлекеттік ауыл шаруашылығы шығындары соғұрлым көп болады (2-кесте).

2-кесте – Ауыл шаруашылығы секторының ЖІӨ-дегі субсидиялардың үлесі

Ел	Аграрлық сектордың ЖІӨ-дегі субсидиялардың үлесі, %	Ел	Аграрлық сектордың ЖІӨ-дегі субсидиялардың үлесі, %
Франция	7,1	Дания	17,7
Германия	13,7	Ұлыбритания	27,2
Ирландия	14,8	Норвегия	32,5
Австрия	13,7		
Ескерту: әдебиет көзіне негізделген [44]			

Аграрлық сектордағы шетелдік тәжірибе көрсеткендей, мемлекеттік қолдау шаралары бәсекеге қабілетті ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіруде шешуші рөл атқарады. Экономикалық дамудың әртүрлі деңгейіне қарамастан, барлық зерттелген елдердің үкіметтері азық-түлік нарығындағы бағаны реттеу, шығындарды субсидиялау, салықтық және несиелік реттеу, протекционистік сыртқы сауда саясаты және т.б. сияқты әртүрлі шаралар арқылы ауылшаруашылық өнімдерінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін қажетті жағдайлар жасайды. [10].

Зерттеу нәтижелері агрокластердің агроөнеркәсіптік кешеннің интеграциясын күшейту жағдайында кәсіпорындардың өзара іс-қимылының тиімді нысаны екенін дәлелдеуге мүмкіндік береді. Қазіргі өңірлік нарық қазақстандық өнімдерге, әсіресе жармаға, етке, сүтке, көкөністерге және олардың терең өңделген өнімдеріне жоғары сұранысқа ие.

Шет елдердің тәжірибесін зерделеу экономикалық дамудың әртүрлі деңгейлеріне қарамастан экономиканың аграрлық секторының бәсекеге қабілеттілігін қолдау, шығындарды субсидиялау, салықтар мен кредиттерді реттеу, сыртқы сауда саясатын қорғау, ауыл кәсіпкерлерін қолдау жөніндегі мемлекеттік шаралар және т. б. мақсатында Азық-түлік нарығын бағалайды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Майкл Портер. Конкурентная стратегия: методика анализа отраслей и конкурентов». – М.: Изд-во Альпина Паблишер, 2016.
2. Ермишина А.В. Конкурентоспособность региона [Электронный ресурс]: <http://www.cfin.ru/management/strategy/competitiveness.shtml>
3. Гуриева Л.К. Парадигмы и стратегии конкурентного развития региона // Труды седьмой международной научно-практической конференции: Регионы России: стратегии и механизмы модернизации, инновационного и технологического развития. – М.: РАН ИНИОН, 2011. – С. 90-95.

4. Гятов Д.В. и др. //Ежемесячный теоретический и научно-практический журнал «Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий». – 2020, – № 7.
5. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. – Изд. 5-е, перер. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2006. – 495 с.
6. Чурсин А.А. Теоретические основы управления конкурентоспособностью: теория и практика: монография / А.А. Чурсин. – М.: Спектр-прибор, 2012. – 521 с.
7. Прохорова А.И. Управление конкурентоспособностью предприятий сферы услуг: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05. – М., 2011. – 182 с.
8. Султанова Г.Т. Агропромышленная интеграция как одна из эффективных форм межотраслевого взаимодействия предприятий аграрного производства // Гуманитарные и экономические науки: проблемы и пути их решения: сб. тр. междунар. науч. практ. конф. – Челябинск, 2018. – С. 221-228.
9. Юнусова П.С., Ахмедова Ж.А. Зарубежный опыт достижения конкурентоспособности сельскохозяйственной продукции. // АПК и сельское хозяйство <http://www.rppe.ru>
10. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2013: OECD Countries and Emerging Economies. OECD. –2013. https://doi.org/10.1787/agr_pol-2013-en

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ МСП В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ КАЗАХСТАНА НА ОСНОВЕ КООПЕРАЦИИ МЕЛКИХ СЕЛЬХОЗПРОИЗВОДИТЕЛЕЙ

Тайжанов А.Е.

1 Казахский национальный аграрный исследовательский университет,
Алматы, Казахстан taizhanovadak1@gmail.com

Джангарашова Н.В.

2 Казахский национальный аграрный исследовательский университет,
Алматы, Казахстан

Аннотация:

В статье рассматриваются ключевые проблемы и перспективы развития малых и средних предприятий (МСП) в сельском хозяйстве Казахстана на основе кооперации мелких сельхозпроизводителей. Автор подчеркивает, что кооперация является важным инструментом для обеспечения продовольственной безопасности, устойчивого развития сельских территорий и повышения конкурентоспособности аграрного сектора. Несмотря на меры государственной поддержки, эффективность большинства сельхозкооперативов остается низкой. Примерно 60% кооперативов не выполняют обязательства по налогообложению или неактивны, что указывает на серьезные проблемы в их организации и функционировании. Для стимулирования развития сельского хозяйства необходимо усовершенствовать инфраструктуру кооперативов, улучшить систему управления и привлечь государственные инвестиции, как стратегического партнера, в создание современной материально-технической базы для переработки сельхозпродукции. В статье предложены меры по улучшению организационной структуры и повышению эффективности кооперации с участием государства.

Ключевые слова: малый и средний бизнес Казахстана, продовольственная безопасность, сельское хозяйство, агропромышленный комплекс, кооперация, конкурентоспособность, сельхозкооперативы, государственная поддержка, стратегический инвестор, переработка сельхозпродукции, агротехническая помощь.

Сельское хозяйство Казахстана играет важную роль в экономике страны, обеспечивая продовольственную безопасность, занятость населения в сельской местности и развитие агропромышленного комплекса [1,2,3]. В своем послании, Президент РК Касым-Жомарт Токаев, подчеркнул, что большие перспективы для развития аграрной сферы открывает сельская кооперация, а отрасль остро нуждается в передовых технологических решениях. Кооперация мелких

сельхозпроизводителей является перспективным инструментом решения этих проблем, позволяя объединять ресурсы, снижать издержки, улучшать сбытовую политику и привлекать инвестиции [4].

Как отмечают многие ученые и эксперты в аграрной отрасли [5,6,7,8,9], одним из приоритетных направлений развития агропромышленного комплекса Казахстана является развитие мелкотоварного сельскохозяйственного производства путем объединения малых форм хозяйствования в сельскохозяйственные кооперативы и совершенствование инфраструктуры для продвижения переработанной продукции от производителя до потребителя. Несмотря на высокий потенциал, аграрный сектор сталкивается с рядом проблем, таких как недостаточное финансирование, устаревшие технологии, трудности с реализации продукции и низкая конкурентоспособность на международных рынках. Особенно уязвимы, перед этими проблемами, малые и средние сельхозпроизводители, которым сложно конкурировать с крупными агрохолдингами

Проведенный анализ Министерства сельского хозяйства Казахстана показал, что, несмотря на меры государственной поддержки сельхозкооперативов, эффективность деятельности большинства из них остается крайне низкой [10]. Так, около 60% сельхозкооперативов либо не платят налоги, либо являются неактивными. Это свидетельствует о серьезных проблемах, с которыми сталкиваются кооперативы на всех этапах своей деятельности. В то же время международный опыт показывает, что кооперативы в различных странах играют ключевую роль в устойчивом развитии сельского хозяйства, способствуя созданию и расширению производственных цепочек. В Казахстане на конец 2023 года было зарегистрировано около 3511 сельхозкооперативов.

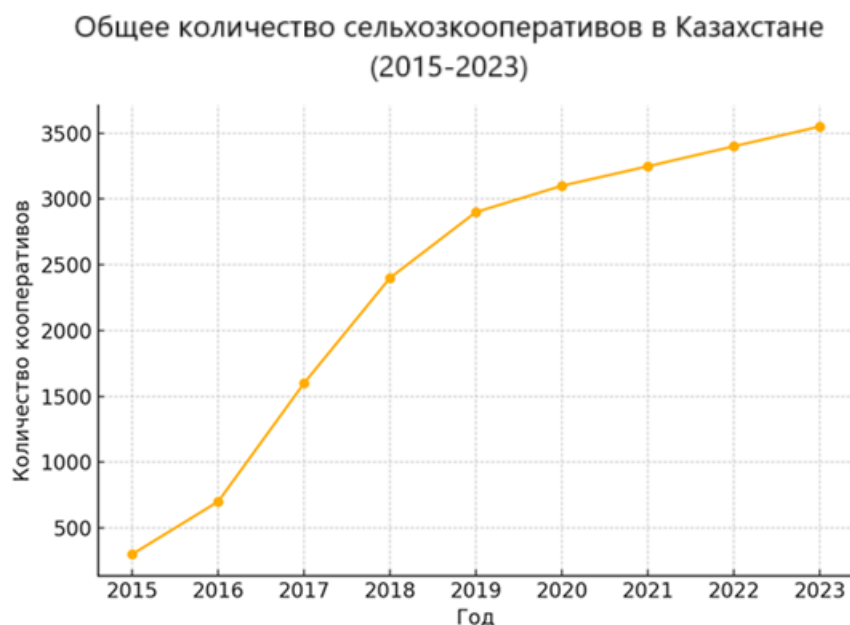


Рисунок 1. Динамика общего количества сельхозкооперативов в Казахстане (2015–2023 гг.).

Общем членами кооператива состояли около 39,4 тыс. сельхозпроизводителей, из которых 55% составляли домашние хозяйства, 44% - крестьянские и фермерские хозяйства и индивидуальные предприниматели, 1% - аграрные предприятия.



Рисунок 2. Состав членов сельхозкооперативов в Казахстане

В то же время как на конец 2023 года в государстве действовали более 1,9 млн сельхозпроизводителей. Это показывает, что только 2% действующих сельхозпроизводителей являются членами кооперативов [11,12,13,14,15]. В странах Европы и США практически все сельскохозяйственные производители являются членами различных кооперативов.

Следует отметить, что низкая эффективность сельскохозяйственных кооперативов в Казахстане объясняется рядом факторов, которые влияют как на организационные аспекты, так и на внешние экономические условия. Основными из которых являются неразвитость кооперативной (организационной) инфраструктуры, неэффективное использование выделенных финансовых средств и сложности с привлечением инвестиций в современные технологии и оборудование, а также юридическую нестабильность и неопределённость в законодательстве и налоговой сфере. Эти проблемы ведут к низкой финансовой устойчивости, неразвивающимся производственным и логистическим цепочкам, слабым маркетинговым стратегиям, недостаточной квалификации кадров, низкому уровню доверия и культуре кооперации [15,16,17,18,19,20].

Для решения этих и других вопросов, направленных на стимулирование развития сельскохозяйственного производства и глубокой переработки продукции, с учетом сложившейся экономической ситуации, необходимо усовершенствовать кооперативную инфраструктуру, начиная с первичной организации кооперативных хозяйств

Важным шагом в этом процессе станет активное участие государства. На наш взгляд, необходимо усовершенствовать модель организации сельхозкооперативов, сущность которой можно выразить следующим образом: государство должно сыграть ключевую роль в инвестировании сельхозкооперативов финансовыми и материальными ресурсами в создании полноценной материально-технической базы, с использованием модульных мини цехов, для глубокой переработки сельскохозяйственной продукции, произведенной фермерами — членами кооператива. Также важно сформировать управленческий персонал, включая агротехническую службу, которая будет предоставлять консультации и профессиональную помощь фермерам. Важным элементом станет создание мониторинговых служб, которые будут заниматься анализом и развитием крестьянских хозяйств, а также исследованием рынков сбыта и закупа необходимых для производства товаров. Эти службы будут внедрять передовые технологии в сельскохозяйственное производство, включая выращивание сельскохозяйственных культур, животноводство и комплексную цифровизацию процессов производства сельскохозяйственной продукции членов кооператива.

На первом этапе, 100% государственных акций будут передано под доверительное управление акционерам-членам сельхозкооператива. Стратегическое управление будет осуществляться акционерами через совет директоров, а повседневная деятельность будет находиться под контролем исполнительного директора. В дальнейшем акционеры смогут поэтапно выкупать акции у государства, используя прибыль от хозяйственной деятельности кооператива. Следует добавить, что первичная сельскохозяйственная продукция, поставленная членами кооператива для глубокой переработки, должна быть полностью оплачена кооперативом по рыночной стоимости в течение определенного периода, согласованного членами кооператива. Кооператив же получает доход от прибавленной стоимости переработанной продукции после его сбыта. В дальнейшем прибыль будет распределяться между акционерами кооператива.

Модель организации сельхозкооперативов с участием государства обеспечит интеграцию мелких фермеров в более крупные производственные цепочки, обеспечивая им доступ к новым технологиям, финансовым и материальным ресурсам, расширит возможности для глубокой переработки продукции и выхода на новые рынки. Это будет способствовать развитию агропромышленного комплекса и улучшению конкурентоспособности сельского хозяйства Казахстана.

Таким образом, государство будет играть роль основного стратегического инвестора при создании сельхозкооператива, так как только оно может вложить долгосрочные реальные инвестиции в зону рискованного земледелия, при режиме государственной собственности на землю.

Список литературы:

1. Закон о СХК <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000372>
2. Министерство сельского хозяйства Республики Казахстан – Программы государственной поддержки аграрного сектора. Доступ: <https://www.gov.kz/memleket/entities/moa>
3. Программа «Агробизнес-2025» – Официальная стратегия развития сельского хозяйства Казахстана <https://moa.gov.kz>
4. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана. 1 сентября 2020 г. https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-1-sentyabrya-2020-g
5. Развитие сельскохозяйственной кооперации в Казахстане. Г.У. Акимбекова, А.Б.Баймуханов <http://abkaz.kz/razvitie-selskoxozyajstvennoj-kooperacii-v-kazahstane/> Г.У. Акимбекова <https://nasec.kz/ru/news/vo-glavu-ugla-razvitie-selskokhozyaystvennoj-kooperacii-v-apk-kazahstana>
6. РАЗВИТИЕ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ КООПЕРАЦИИ В КАЗАХСТАНЕ — Аграрий Казахстана п.д. (А.Б. Абдрахманов и др.) <http://abkaz.kz/razvitie-selskoxozyajstvennoj-kooperacii-v-kazahstane/>
7. Сельскохозяйственная кооперация в Республике Казахстан: проблемы и пути решения (А.А. Сулейменов, 2020) https://www.jpri-kazniiapk.kz/jour/article/view/81/30?locale=ru_RU
8. Создание сельскохозяйственных кооперативов: реализация мероприятий в рамках Пилотного проекта по увеличению доходов населения в сельской местности Жамбылской области" (Г. У. Акимбекова, А. Б. Баймуханов, У. Р. Каскабаев) <https://doi.org/10.46666/2023-1/2708-9991.20>
9. Краткая инф на нпк атамекен <https://atameken.kz/ru/news/26525-prichin-sozdat-sel-skohozyajstvennyjkooperativ-spj>
10. Низкая эффективность сельхозкоопераций: как МСХ будет развивать это направление. (2023). www.qov.kz
11. Комитет по статистике Республики Казахстан – Официальные данные о количестве субъектов МСП в сельском хозяйстве. Доступ: <https://stat.gov.kz>
12. Аналитические отчеты Национального банка РК – Доступ к кредитованию и финансовая поддержка агропромышленного комплекса. Доступ: <https://nationalbank.kz>
13. Стат бюро, раздел апк <https://stat.gov.kz/ru/industries/business-statistics/stat-forrest-villagehunt-fish/>

14. Раздел стат аналитикт нбрк <https://nationalbank.kz/ru/page/statistik>
15. Малое и среднее предпринимательство (на 1 января 2023г.) n.d.) <https://stat.gov.kz/>
16. Статья атамекен по изучению провала схк <https://atameken.kz/ru/news/48225-poka-v-nashej-strane-situaciya-s-kooperaciej-bolee-chem-pechal-nafermery-pavlodarskoj-oblasti-gotovyydelit-sya-opytom>
17. В Казахстане закрываются фермерские хозяйства и ИП. (Ж. Шамсутдинова, 2025) <https://lsm.kz/v-kazahstane-zakryvayutsya-fermerskie-hozyajstva-i-ip>
18. Почему сельхозкооперативы не распространены в Казахстане (С. Калдаров, 2024) <https://kapital.kz/economic/128427/pochemu-sel-khozkooperativy-ne-rasprostraneny-v-kazahstane.html>
19. «Пока в нашей стране ситуация с кооперацией более чем печальна» (Е. Токтушаков, 2022) <https://atameken.kz/ru/news/48225-poka-v-nashej-strane-situaciya-s-kooperaciej-bolee-chem-pechal-nafermery-pavlodarskoj-oblasti-gotovyydelit-sya-opytom>
20. Потенциал есть, а развития нет: что сдерживает сельское хозяйство Казахстана (2024) <https://www.inbusiness.kz/ru/news/potencial-est-a-razvitiya-net-cto-sderzhivaet-selskoe-hozyajstvo-kazahstana>

ҚҰРЫЛЫС ҰЙЫМЫНДАҒЫ КОММУНИКАЦИЯНЫ БАСҚАРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Турлыев Дидар, магистрант 2 курс

Кенжеғали Сағадиев атындағы Халықаралық бизнес университеті, г.Алматы

Омаркулова М. Б., к.э.н., доцент, г.Алматы

Түйін. Мақалада құрылыс ұйымындағы коммуникацияны басқарудың ерекшеліктері қарастырылады. Коммуникацияның тиімділігі жобаның уақытында және бюджет шеңберінде аяқталуына ықпал етеді.

Резюме. В статье рассмотрены особенности управления коммуникациями в строительной организации. Эффективная коммуникация способствует завершению проекта вовремя и в рамках бюджета.

Summary. The article discusses the specifics of communication management in a construction organization. Effective communication contributes to the completion of a project on time and within budget.

Маркетингтік коммуникациялар тұтынушы сегментімен жұмыс істегенде белсенді түрде қолданылады, алайда өнеркәсіптік сегментте тұтынушылық мінез-құлықты басқару құралы ретінде кеңінен пайдаланылмайды. Құрылыс сияқты бірқатар салалардағы компаниялар нарықтағы бар тұтынушылардың қажеттіліктерін максималды түрде қанағаттандыру арқылы қаржылық көрсеткіштерін жақсарту үшін екі сегментпен бір уақытта жұмыс істейді. Тұтынушылардың хабардарлық деңгейінің тұрақты артуын ескере отырып, синергетикалық әсерді пайдалану арқылы маркетингтік коммуникациялар бүкіл маркетинг кешенін қамти отырып, екі сегментке бағытталған компанияның өнімдерінің бәсекеге қабілеттілігі мен сұранысын арттыра алады.

Нарықтық қатынастардың қазіргі кезеңінде бәсекелестік деңгейі жоғарылап отыр, сондықтан компанияның табысы оның өнімдері мен қызметтерінің нарықтағы басқа ұсыныстардан қаншалықты ерекшеленуіне және тұтынушылардың белгілі бір компания, өнім немесе қызмет туралы ақпарат деңгейіне байланысты. Компанияның тұрақты пайдасын қамтамасыз ету үшін ішкі және сыртқы факторларға жан-жақты назар аудару қажет. Осыған орай, маркетингтік коммуникациялардың рөлі арта түсуде.

Құрылыс ұйымындағы коммуникациялар корпоративтік мәдениетке жүгінеді – бұл компанияның барлық мүшелері түсінетін және қабылдайтын негізгі құндылықтардың, сенімдердің, келісімдердің және нормалардың жиынтығы.

Бұл формуланың бір түрі: ортақ құндылықтар – пайдалы қарым-қатынастар мен ынтымақтастық – жауапты ұйымдық мінез-құлық. Шын мәнінде, ішкі орта туралы құндылықтар мен болжамдардың құрылымы оның барысында түсініледі

сыртқы және ішкі мәселелермен байланыс бәсекелестік өрісте өмір сүруге және табысқа жетуге ықпал етеді [1].

Құрылыс ұйымындағы коммуникациялардың негізгі мақсаты – тауарлар мен қызметтер туралы ақпарат тарату, оларды алға жылжыту және ұйымның имиджін қалыптастыру. Бұл міндеттерді орындауда бұқаралық ақпарат құралдары маңызды рөл атқарады. Нақты айтқанда, БАҚ-пен ынтымақтастық коммуникацияның тиімділігін арттырады. Коммуникацияның қалай жүзеге асатынын анықтау үшін оның үш кезеңі белгіленді: хабарлама жіберу, хабарламаны қабылдау, және байланыс орнату [2].

Заманауи ұйымдар жаһандануға, технологияның жылдам өзгеру қарқынына және мәдени айырмашылықтарға байланысты бірқатар қиындықтарға тап болады. Осыған байланысты қарым-қатынастың негізгі принциптерін түсіну, кедергілерді анықтау және оларды жеңу әдістерін әзірлеу ерекше маңызды болып табылады. Сонымен қатар, заманауи технологиялар мен әлеуметтік желілер ұйымдағы қарым-қатынас формалары мен әдістерінің өзгеруіне әкеледі, бұл да үнемі талдау мен зерттеуді қажет етеді. Тұтастай алғанда, ұйымдық коммуникациялық зерттеулер адам ресурстарын басқарудың құрамдас бөлігі болып табылады және ұйымдарға өз мақсаттарына тиімдірек және табысты жетуге көмектеседі[3].

Компанияның тұрақты пайдасын қамтамасыз ету үшін ішкі және сыртқы ортаға жан-жақты әсер ету қажет, бұл маркетингтік коммуникациялардың маңыздылығын көрсетеді. Маркетинг мамандары әрбір компанияда дамыған коммуникация жүйесі болуы керек деп есептейді. Өнімді, бағаны, тарату арналарын және жылжытуды қоса алғанда, маркетинг кешеніне қатысты «маркетингтік коммуникациялар» және «ілгерілетуді басқару» ұғымдарын ажырату маңызды. Коммуникация - жіберуші мен қабылдаушы арасындағы хабарламаны бір мәнді қабылдауға қол жеткізу үшін қажетті процесс. Дегенмен, бұл анықтама ақпаратты қабылдаудағы айырмашылықтарды ескермейді, өйткені мақсатты және стихиялық коммуникациялар бар. Француз ғалымдары компания қоғам арасында тарататын барлық сигналдар мен ақпараттық хабарламалардың жиынтығы ретінде коммуникацияның нақтырақ анықтамасын ұсынады [4].

Құрылыс ұйымдары күрделі жобаларды жүзеге асыратын, әртүрлі мамандар мен бөлімшелердің өзара әрекеттесуін талап ететін ұйымдар. Коммуникацияны басқару құрылыс жобаларының тиімділігі мен сәттілігін қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Құрылыс жобаларында ақпараттың уақтылы және дәл берілуі өте маңызды. Бұл жобаның барлық қатысушыларының (инженерлер, архитекторлар, мердігерлер, тапсырыс берушілер) бір-бірімен тиімді жұмыс істеуіне мүмкіндік береді. Әр түрлі бөлімшелер мен мамандар арасындағы координация құрылыс процесінің барлық кезеңдерінде қажет.

Коммуникацияның тиімділігі жобаның уақытында және бюджет шеңберінде аяқталуына ықпал етеді. Құрылыс барысында туындайтын мәселелерді жедел шешу үшін тиімді коммуникация қажет. Бұл команданың бірлесіп жұмыс істеуін және кедергілерді жоюды жеңілдетеді.

Құрылыс ұйымдары әдетте көп деңгейлі құрылымға ие, сондықтан коммуникация әр деңгейде ұйымдастырылуы тиіс. Жоғарыдан төменге және төменнен жоғарыға ақпараттың ағыны қамтамасыз етілуі керек. Құрылыс саласында қолданылатын арнайы терминология мен техникалық тіл коммуникацияда түсініспеушіліктерді болдырмау үшін маңызды. Жобалар бойынша жұмыс істейтін топтар арасында коммуникацияны ұйымдастыру ерекше назар аударуды талап етеді, себебі әр топтың өз міндеттері мен жауапкершіліктері бар. Заманауи құрылыс ұйымдары коммуникацияны басқаруда цифрлық технологияларды (мысалы, жобалау бағдарламалары, онлайн платформалар) белсенді пайдаланады, бұл ақпарат алмасуды жеделдетеді. Тапсырыс берушілермен тиімді коммуникация орнату құрылыс ұйымының репутациясын нығайтуға және клиенттің қажеттіліктерін қанағаттандыруға көмектеседі[5].

Маркетингтік коммуникациялар құрылатын аудитория тек тұтынушылар ғана емес, сонымен қатар компания қызметкерлері, акционерлер, мемлекеттік органдар және қоғамдық топтар болуы мүмкін. Маркетингтік кешеннің элементі ретінде жылжыту коммуникация функциясы анықтамасы бойынша тән, бірақ қазіргі жағдайда ол күшейді және интеграцияланған маркетингтік коммуникациялар теориясының принциптеріне сәйкес синергетикалық әсерге қол жеткізуді жеңілдететін өнімнің коммуникациялық кешені шеңберіндегі барлық маркетингтік коммуникацияларды біріктіру ерекше маңыздылыққа ие [6].

Құрылыстағы логистика саласындағы қызметті талдау ұйымдық-экономикалық жоспардың негізгі мәселелерін анықтады, оның ішінде:

- Экономикалық өсу мәселелерін шешу үшін аймақтық және республикалық деңгейде инвестициялық және құрылыс қызметіне барлық қатысушылардың тиімді өзара әрекеттесуі.
- Құрылыс кәсіпорындарын материалдық-техникалық қамтамасыз ету ерекшеліктері, оның ішінде стратегиялық жоспарлау, құрылыс материалдары нарығын кешенді талдау, болжау және бағалау қызметі.
- Инвестициялық процесс жағдайларының өзгеруіне логистикалық басқаруды бейімдеу механизмін әзірлеу қажеттілігі.
- Экономикалық, ұйымдастырушылық және құқықтық тетіктерді үйлестіру арқылы материалдық ресурстармен қамтамасыз етуді белсендіру.
- Кәсіпорын ішінде де, контрагенттер, салық органдары мен мемлекеттік органдар арасында да ақпаратты басқару үшін коммуникациялық басқаруды жетілдірудің маңыздылығы [7].

Құрылымдық ақпарат алмасу және мәліметтерді жаңарту осы саладағы басқарудың маңызды аспектілері болып табылады. Құрылыс ұйымындағы коммуникацияны басқару – бұл күрделі процесс, ол жобаның сәтті жүзеге асырылуына тікелей әсер етеді. Тиімді коммуникациялық стратегияларды енгізу арқылы құрылыс ұйымдары өздерінің өнімділігін арттыра алады және клиенттермен қарым-қатынасты жақсартып алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Кайролла Д.Н., Нурмуханова Г.Ж. Корпоративтік мәдениет: мән-мағыналық бағдарлар және шет ел тәжірибесі. «Тұран» университетінің хабаршысы. 2019;(4):229-234.
2. Губашева Д.Т., Жетпісбаева М.С., Шакенова А.М. Қоғаммен байланыстағы коммуникация және бақ. Herald of journalism. №3 (49). 2018
3. Бородин Г.В. Коммуникации в организации: подходы к пониманию, принципы и барьеры / Г. В. Бородин, Е. С. Петренко // Лидерство и менеджмент. – 2023. – Т. 10, № 3. – С. 899-914.
4. Шабалова Т.С., Романович В.К. Комплекс маркетинговых коммуникаций в строительстве, Экономика и бизнес: теория и практика, no. 2-2, 2021, pp. 156-159.
5. Торговое дело: коммерция, маркетинг, менеджмент. Теория и практика. Т. 2: монография / Д.И. Валигурский [и др.]. – М.: Дашков и К, 2019. – 324 с.
6. Андреева Н.Н. Формы современного прямого маркетинга и их классификация //Маркетинговые коммуникации. – 2018. – №4. –С. 236-247.
7. Абдуллаева Т., Алиева П. Роль коммуникационных сетей в организации материально-технического обеспечения строительных предприятий. Вестник Дагестанского государственного технического университета. Технические науки, vol. 45, no. 1, 2018, pp. 214-222.

ВЕНЧУРЛІК ИНВЕСТИЦИЯЛАР – ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ЖАҢАРУДЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ТІРЕГІ

Сайлау А. М., 4 курс,
Шерхан Мұртаза атындағы Халықаралық Тараз Университеті
Ғылыми жетекшісі: Асқар Б. А., –э.ғ.м., «Қаржы және Есеп»
кафедрасының сеньор-лекторы, Айтбаева Д. э.ғ.м. «Қаржы және Есеп»
кафедрасының сеньор-лекторы.
«Экономика және бизнес» факультеті,
«Қаржы және Есеп» кафедрасы
Шерхан Мұртаза атындағы Халықаралық Тараз Университеті.

Аңдатпа. Венчурлық капитал дамудың бастапқы стадиясындағы, бизнестің кеңею немесе даму кезеңінде жеке компанияларға қаражат салу формасы және тікелей инвестициялау үшін капитал көзі болып табылады.

Кілт сөздер: кәсіпорын, тұтынушы, шағын және орта бизнес, стратегиясы.

Резюме. Венчурный капитал является формой инвестирования в частные компании на ранней стадии развития, в период расширения или развития бизнеса и источником капитала для прямого инвестирования.

Ключевые слова: предприятие, потребитель, малый и средний бизнес, стратегия.

Summary. Venture capital is a form of investment in private companies at the beginning of development, at the stage of business expansion or development, and a source of capital for direct investment.

Keywords: Enterprise, Consumer, Small and medium business, strategy.

Қазіргі әлемде инновациялық іс-әрекет бәсекеге қабілеттілікті арттырудың, өндірістің ғылым сыйымды салаларын көтерудің факторы ретінде қарастырылады, және актуалды мәселе болып отыр. Қазақстан өнеркәсібі жаңа технологиялар сферасында, оны жүзеге асыру механизмінде инвестицияларды белсендіруге тәуелді.

Мемлекеттік инновациялық саясаттың басты бағыты қаржылық ағымдарды реттеу болып табылады. Инновациялық іс-әрекеттің қаржылық механизмі өнеркәсіптің инновациялық-технологиялық дамуының стратегиялық және тактикалық мақсатына жетуге бағытталуы тиіс. Қаржылық саясат келесі міндеттерді шешуі тиіс:

- а) кәсіпорындардың инвестициялық тартымдылығын қамтамасыз ету;
- ә) кәсіпорындарды тиімді басқару механизмдерін жасау;
- б) кәсіпорындардың қаржылық құралдарын тартудың нарықтық механизмдерін пайдалануы.

Қаржыларды тиімді басқару жүйесін жасау кәсіпорынның инновациялық

дамуында мүдделер сәйкессіздігі, жеткіліксіз ақша қаражаттары, төлем қабілеттілігінің болмауы сияқты проблемалар туындайды. Сондықтан да өнеркәсіп салаларының инновациялық-технологиялық дамуында маңызды мәселе ресурстарды іздеу және тиімді орналастыру болып табылады.

Қазіргі қазақстандық технология мен өнеркәсіптің масштабы мен жағдайы көрсетіп отырғандай, бұл экономикалық мәселені тек бюджеттік қаржыландыру арқылы шешу мүмкін емес. Сонымен қатар кәсіпорынның өзінің жеке қаражаттары да қаржыландыру үшін жеткіліксіз.

Көптеген дамыған елдер тәжірибесі көрсеткендей, инновациялық жобаның бастапқы стадиясында қаржыландырумен венчурлық қорлар –инкубаторлар, мемлекеттік венчурлық немесе инновациялық қорлар сияқты стратегиялық серіктестіктер айналысады. Инновациялық жобаларды қаржыландыруға коммерциялық банктер тек соңғы стадияда, яғни жасалымдар барлық кезеңдерден өткенде, рыноктық өнім деңгейіне шыққанда ғана қосылады. Сондықтан республиканың коммерциялық банктері жоғары тәуекелділік пен инновациялық жобалардың соңғы нәтижесінің белгісіздігіне байланысты қаржыландыру субъектісі ретінде бұл процестен алынып тасталды. 2013-2015 жж. индустриалдық инновациялық стратегияда инновациялық қайта құрылымдауды қаржыландырудың альтернативті көзі ретінде венчурлық инновациялық қорлар (венчурлық капитал) құру қажеттігі айтылған [1].

Бүгінгі ақпараттың, ғылым мен техниканың, технологияның қарқындап жатқан дәуірінде инновация — дамудың орталық мәселесіне айналып отыр. 2015 жылы ел Президентінің жарлығымен қабылданған дамудың инновациялық жолын таңдау туралы бағдарламаға сәйкес инновациялық іс-әрекетті қалыптастыруда қаржының мәні зор екендігі белгілі.

Қаржы жүйесінің технологиялық даму динамикасына әсері көптеген уақыттар бойы экономикалық теорияда зерттеу пәні болып келеді. Дж. Хикстің кітабында жазылғандай, Британиядағы өнеркәсіптік революция қаржы жүйесінің дамығандығының арқасында ғана жүзеге асқан. Көптеген жаңа технологиялар капиталдың жетіспеушілігіне байланысты тұрақты экономикалық өсуді қамтамасыз ете алмайды және тек капитал рыногының дамуы ұйымдық қорланудың пайда болуына, сондай-ақ өнеркәсіптік революцияның және онымен байланысты экономикалық өсуге жол ашты. Қаржы жүйесі мен экономикалық даму динамикасы арасындағы тығыз байланыс инвестициялық және инновациялық процестерді қаржыландырудың нақты механизмдері, оның ұлттық қаржы секторымен өзара байланысы мен ерекшелігі туралы мәселені алға тартады. Ал инвестициялау масштабы капиталдың шекті тиімділігінің динамикасы мен пайыз нормасы арасындағы қатынасқа тәуелді.

Жалпы, дамыған елдердің тәжірибесі көрсеткеніндей, дұрыс таңдалған инновация кез келген салада өз жемісін береді. Мысалы: білім беру, денсаулық сақтау, банк жүйесі, өнеркәсіп, ауылшаруашылығы. Алайда кез келген инновациялық процесс сәтті аяқтала бермейді. Ал Қазақстанның жағдайында инновацияның қажеттігі экономиканың кез келген саласының өңдеу жүйесінен

көрініп отыр. Өйткені экономикамызда біраз жылдар бойы үстемдік еткен дамудың шикізаттық бағыты соңғы жылдары өзінің тиімсіздігін, болашағының жоқтығын, жақын арада экономиканың дағдарысқа ұшырау ықтималдығын, ресурстардың шектеулі екендігін еске түсірді.

Қазірде инновациялық қызмет субъектілерімен, инвесторлармен қарым-қатынас қалыптастыру, дамудың басқа да мемлекеттік институттарымен іс-әрекетті сәйкестендіру жұмыстарын дамыту өте маңызды. Сондай-ақ венчурлық қаржыландырудың нысандары мен тетіктеріне, ұлттық инновациялық инфрақұрылым элементтерінің қызметіне байланысты талдамалық зерттеулер, инновациялық қызметтің мәселелерін реттеп жүйелендіруді жолға қою қажет. Қордың қызметінің негізгі бағыттарының бірі – венчурлық қорларды құруды жүзеге асыру мақсатында халықаралық инновациялық қызметке талдау және венчурлық қорлардың қазақстандық инвесторларының әлеуетіне бағалама жасалды. Жасалған талдаулар қазіргі кезде венчурлық қорларды құру жөніндегі әлеуетті инвесторлары мен серіктестері халықаралық қаржы ұйымдары, ірі корпорациялар, сондай-ақ отандық қаржы институттары мен өнеркәсіп компаниялары бола алатынын көрсетті [2].

Шағын инновациялық кәсіпорындарды қаржыландыру проблемасының шешімі бүгінде көптеген елдерде венчурлық инвестициялау механизмі болып отыр (ағылшын тілінен *venture* – тәуекелді кәсіпорындар деген мағынаны береді). Венчурлық инвестициялау – белгілі уақыт ішінде жоғары пайда алу мақсатында жаңа және тез дамушы, тәуекелі жоғары компанияларға ұзақ мерзімді капитал салымдары. Бұл қаржыландыру түріне «жоғары пайда – жоғары тәуекел» сипаты тән. Бұл – бизнесті басқару тәжірибесін алмасу және жобаларды басқаруда инвестордың қатысуы басты рөл ойнайтын нағыз жаңа экономикалық қатынастар болып табылады.

Тікелей жеке және венчурлық инвестициялар индустриясында компанияда инвестицияның бөліну процесі келесі сатылардан өтеді:

1. «Ерте» (*Seed*) – компания құрылу сатысында болады, қолда тек жоба немесе бизнес-идея ғана бар, басқару командасын құру процесі жүреді.
2. «Бастапқы, старттық» (*Start-up*) - компания жақын арада құрылған, тәжірибелік үлгілері бар, өндірісті және өнімнің рынокқа шығуын ұйымдастыруға тырысады.
3. «Ерте өсу» (*early stage, early growth*) - компания дайын өнім шығарады, коммерциялық өткізуді жүзеге асырады, алайда әлі де тұрақты пайда жоқ.
4. «Ұлғаю» (*expansion*) - компанияның рынокта белгілі позициясы бар, пайда алу жоғарылауда, өндіру мен өткізуді ұлғайтуды, қосымша маркетингтік зерттеулер жүргізуді, негізгі қорлар мен капиталды көбейту қажеттігі туындайды.

«Шығу» (*exit*) - компанияның дамыған кезі, бұл кезеңде акцияларды стратегиялық инвесторларға сату немесе қор нарығына алғашқы орналастыру жүзеге асады.

Seed кезеңінің тіпті венчурлық инвесторлар үшін де тәуекелділігі өте жоғары. Шағын инновациялық кәсіпорындар венчурлық капитал салуға өте ыңғайлы,

өйткені олардан жоғары тәуекел кезінде жоғары пайда алу мүмкіндігі бар. 1950-60 жж. венчурлық капитал Силикон жазығы компаниясының өсуінің басты қозғаушысына айналды. Соңғы 30 жылда венчурлық капитал мыңдаған жаңа жұмыс орындарын ашты, компьютерлік индустрия мен биотехнологияның дамуының негізгі қозғаушы күші болды. Венчурлық капиталдың арқасында DEC, Apple, Compaq, Sun, Microsoft, Intel, Silicon Graphics, Google, Skype сияқты компаниялар пайда болған.

Сонымен венчурлық қордың негізгі мақсаты инвестицияланған компаниялардың капиталдануын өсіру болып табылады. Мемлекет міндетіне венчурлық қор үшін адекватты ұйымдық-құқықтық форма жасау да жүктеледі. Сондай-ақ инновациялық компанияны инвестициялауға бағытталған арнайы жеңілдіктер жүйесін енгізуге де болады. Мысалы, акциялар сату кезінде салықтық жеңілдіктер.

Қаржылық және инфрақұрылымдық ынталандырудың барлық іс-шараларын тұтас үкіметтік органдар атқаруы тиіс. Олардың мақсаты – тапсырмалары шағын инновациялық компаниялардың санын көбейту, оларға венчурлық инвестициялар салымдарының өсуі, рынокқа «сәтті» шығуды қамтамасыз ету, елдің ЖІӨ-дегі инновациялық өнім үлесінің өсуі.

Венчурлық капитал дамудың бастапы стадиясындағы, бизнестің кеңею немесе даму кезеңінде жеке компанияларға қаражат салу формасы және тікелей инвестициялау үшін капитал көзі болып табылады. Ол қарыздық міндеттемелер шығарумен немесе тікелей шеттен алып пайдаланумен айналыспайды, ол тек үлестік қаржыландыруды білдіреді. Венчурлық капиталдың инвесторлары: венчурлық қорлар, инвестициялық компаниялар, пайлық инвестициялық және зейнетақы қорлары, ұжымдық инвесторлардың басқа да ұйымдары және өз капиталдарын тез дамушы фирмаларға салуға дайын физикалық (жеке) тұлғалар.

Венчурлық қаржыландырудың ерекше белгісі – инвестордың салған қаражаттарының қайтарылмай қалуы жағдайындағы тәуекелдің келісім шарт негізінде бекітілуі. Сондай-ақ венчурлық бизнеске жойылмаушылық, ағымдағы рыноктық бағаны анықтаудың күрделілігі, табыстылық және жүзеге асырылатын венчурлық жоба тәуекелі туралы ақпараттардың шектеулілігі сияқты қасиеттер тән.

Ұлттық инновациялық қордың негізгі міндеттері:

-отандық және шетелдік инвесторлармен бірлесіп, венчурлық қорлар құру, инновациялық жобаларды венчурлық қаржыландырудың тетіктері мен инфрақұрылымын қалыптастыруға қатысу;

-гранттар беру жолымен экономиканың коммерциялық тиімділігі мен технологиялық даму көзқарасы тұрғысынан әлеуетті перспективалы болып табылатын жаңа технологияларды, жұмыстарды, тауарларды, қызмет көрсетулерді құруға бағытталған қолданбалы ғылыми зерттеулер мен

тәжіібелік-конструкторлық жұмыстарды қаржыландыру;

-инвестицияланатын компаниялардың жарғылық капиталына үлестік бақылаусыз қатысу жолымен инновацияларды енгізуді қаржыландыру;

-ұлттық инновациялық инфрақұрылым (технополистер, технопарктер, бизнес инкубаторлар, инновациялық орталықтар) элементтерін құруға қатысу;

-инновациялық технологияларды көшіру, қарызға алу, өсіру, оларды коммерцияландыру және енгізу саласындағы халықаралық ынтымақтастықты дамыту[3].

Инновациялық жобаны жүзеге асыру кәсіпорынның инвестициялық, құрылымдық және ғылыми-техникалық саясатының өзара тығыз байланысын талап етеді. Алайда инновациялық жобаны енгізу, ең алдымен, кәсіпорынның қаржылық мүмкіндіктеріне байланысты. Сондықтан да инновациялық жобаны бағалауда, қаржыландыруда және оны таңдауда инновациялық жобаның тиімділігінің мынадай көрсеткіштеріне аса назар аудару қажет:

-коммерциялық (қаржылық) тиімділік, бұл оның тікелей қатысушылары үшін жобаны жүзеге асырудың қаржылық салдарларымен түсіндіріледі;

-бюджеттік тиімділік, бұл мемлекеттік және жергілікті бюджеттер үшін жобаны жүзеге асырудың қаржылық салдарларымен түсіндіріледі.

Инновациялық жобаларды енгізуде қаржыға қатысты мынадай тәуекелдер туындайды:

-нарықтық конъюнктураның, бағаның, валюта курстарының тербелмелілігі;

-кәсіпорын-қатысушының іскери және қаржылық жағдайы туралы ақпараттың толық және анық еместігі (банкроттықтың, кәсіпорынның сыртқы қарыздарының, келісім шарт міндеттемелерінің орындармау мүмкіндігі).

Қазір елімізде инновациялар қарқынды дамып жатыр деп айту әзірше біршама ерте, бұл әлі де елде инновациялық белсенділіктің, отандық тәжірибенің жоқтығынан болып отыр. Сондықтан да жаңалық ашуға қызығушылық білдірген тұлғалар арасында бәйге, жарыстар, конкурстар ұйымдастыру қажет. Ал қаржыландыру мәселесіне келсек, стратегия бойынша қазір инновациялық жобаларды нақты іске асыру кезеңі басталған тұста қаржы жұмылдыруды одан әрі арттыру қажет. Инновация – бұл үздіксіз жүруді қажет ететін процесс. Сондықтан да қажет сәтте үзіліссіз тоқтаусыз қаржыландырылған жоба ғана өз жемісін берері сөзсіз, тек сол жобаның ішіндегі ең таңдаулысын, тиімдісін, бәсекеге қабілеттісін іріктеп алуда жаңылыспау қажет. Инновациялық процестер кешенінің және инфрақұрылымының болмауы – басты мәселелердің бірі, ал бұл өз кезегінде қаржының жүйесіз, бей-берекет жұмсалыуына әкеледі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1.Ачурин А. Некоторые проблемы инновационного развития РК. – Астана: Қаржы-қаражат журналы, 2015. – №3. –Б.67-76.

2.Исахметов З.Т.Механизмы совершенствования инновационной политики в современных условиях. – Алматы: Аль-пари журналы. – №5. – Б.77-81.

3.Семенов А.С., Каширин А.И. Венчурное финансирование инновационной деятельности. – Алматы: Проблемы аграрного рынка, 2014. – С.245-250.

ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В УПРАВЛЕНИИ БИЗНЕС-ПРОЦЕССАМИ ПРЕДПРИЯТИЙ АПК КАЗАХСТАНА

Шымыров Д.О., Таразский Университет им. М.Х.Дулати
Магистрант ОП 7М04131-Деловое администрирование (ЕМВА)
Сұраншы А. С., руководитель отдела Управления предпринимательства и
индустриально-инновационного развития акимата Жамбылской области
Удасбекова А.М., Таразский Университет им.М.Х.Дулати, старший
преподаватель кафедры «Экономика и менеджмент», г.Тараз.

Аннотация. Исследуются теоретико-прикладные аспекты применения инновационных технологий в управлении бизнес-процессами предприятий. Выявлены ключевые инновационные технологии в контексте процессно-ориентированного подхода в деятельности предприятия.

Түйін. Кәсіпорындардың бизнес-процестерін басқаруда инновациялық технологияларды қолданудың теориялық және қолданбалы аспектілері зерттеледі. Кәсіпорын қызметіндегі процеске бағытталған тәсіл аясында негізгі инновациялық технологиялар анықталды.

Summary. The article explores the theoretical and applied aspects of utilizing innovative technologies in the management of business processes at enterprises. The key innovative technologies have been identified in the context of process-oriented approach to business.

В последние годы инновационные технологии становятся важным инструментом в управлении бизнес-процессами предприятий Казахстана. Внедрение новых технологий не только способствует улучшению операционной эффективности и снижению издержек, но и предоставляет новые возможности для повышения конкурентоспособности и улучшения качества обслуживания клиентов. В данной статье рассмотрим роль и использование ключевых инновационных технологий в управлении бизнес-процессами на предприятиях Казахстана.

Информационные технологии (ИТ) играют ключевую роль в оптимизации и автоматизации бизнес-процессов. В Казахстане активно внедряются ERP-системы (Enterprise Resource Planning), которые помогают интегрировать различные функциональные области предприятия: финансы, производство, логистика, управление персоналом и другие. Это позволяет создать единую информационную платформу для всех подразделений, повысить прозрачность и ускорить принятие решений.

Согласно исследованию, представленному в статье Ю. В. Климова «Цифровая трансформация в управлении бизнес-процессами», [1] ERP-системы существенно повышают эффективность бизнеса, позволяя оптимизировать

процессы и сократить расходы.

Облачные технологии предоставляют компаниям гибкость в управлении ресурсами, позволяя им уменьшить капитальные затраты на инфраструктуру. Казахстанские предприятия активно переходят на облачные решения, что позволяет повысить мобильность и доступность данных в любой точке мира.

Облачные сервисы, такие как Microsoft Azure и Amazon Web Services, обеспечивают возможность работы с большими объемами данных без необходимости инвестировать в дорогостоящее оборудование. Это позволяет малым и средним предприятиям значительно снизить издержки.

В книге Н. В. Дьякова «Информационные технологии и облачные вычисления для бизнеса», [2] рассматриваются возможности, которые открывают облачные технологии для бизнеса в Казахстане, а также примеры успешного внедрения таких решений.

Искусственный интеллект (ИИ) и машинное обучение (МО) играют всё более важную роль в управлении бизнес-процессами. Эти технологии используются для автоматизации рутинных задач, а также для анализа больших данных, что позволяет предсказывать потребности клиентов, оптимизировать запасы, а также повышать эффективность маркетинговых стратегий.

В статье Р. М. Сакиева «Использование искусственного интеллекта в бизнесе», [3] отмечается, что ИИ помогает компаниям Казахстана в сфере предсказания спроса и управления производственными процессами, что позволяет повысить точность планирования.

Интернет вещей (IoT) позволяет подключать устройства и оборудование к сети для получения и обмена данными. В Казахстане IoT активно используется в таких отраслях, как сельское хозяйство, промышленность и транспорт. Это помогает повысить эффективность управления ресурсами, улучшить мониторинг состояния оборудования и оптимизировать производственные процессы.

В исследовании, представленном в книге В. С. Орлова «Интернет вещей и его применение в управлении бизнес-процессами» [4], рассматриваются примеры использования IoT для мониторинга производственного оборудования в Казахстане, что позволяет снизить риски поломок и повысить производительность.

Роботизация процессов (RPA) активно используется на казахстанских предприятиях для автоматизации повторяющихся задач, таких как обработка данных, учет финансов и работа с документами. Это позволяет снизить затраты, ускорить выполнение рутинных операций и уменьшить вероятность ошибок.

В статье И. А. Иванова «Роботизация процессов и её применение в Казахстане» (2020) приводится пример использования RPA на предприятиях, что позволило ускорить процессы и снизить затраты на трудовые ресурсы.

Технология блокчейн находит всё большее применение в таких областях, как финансы, логистика и управление цепочками поставок. В Казахстане блокчейн применяется для повышения прозрачности финансовых операций и

улучшения отслеживаемости товаров на всех этапах цепочки поставок.

В исследовании А. Т. Султанова «Блокчейн в управлении бизнес-процессами»,[6] подчеркивается, что использование блокчейн-технологий позволяет укрепить доверие между партнерами и повысить безопасность транзакций.

Внедрение инновационных технологий в управление бизнес-процессами на предприятиях Казахстана становится важным фактором повышения их эффективности и конкурентоспособности. Такие технологии, как ERP-системы, облачные вычисления, искусственный интеллект, интернет вещей, роботизация и блокчейн, помогают оптимизировать операционные процессы, повысить гибкость и снизить затраты. Важно отметить, что успешное внедрение этих технологий требует правильного подхода к выбору решений и обучению персонала.

Библиографический список:

1. Климов, Ю. В., «Инновационные технологии и их влияние на развитие бизнеса», Москва, 2020г
2. Дьяков, Н. В. , Информационные технологии и облачные вычисления для бизнеса. М.: *Научное издательство*, 2021 г
3. Сакиев, Р. М., Использование искусственного интеллекта в бизнесе. *Журнал искусственного интеллекта и технологий*, 2022г.
4. Орлов, В. С. Интернет вещей и его применение в управлении бизнес-процессами. *Технологии будущего*, 2021г.
5. Иванов, И. А., Роботизация процессов и её применение в Казахстане. *Инновационные решения для бизнеса*, 2020г.
6. Султанов, А. Т. Блокчейн в управлении бизнес-процессами. *Финансовые технологии и инновации*, 2021г.

ЖЕР КАДАСТРЫ ЦИФРЛЫ ҚҰЖАТТАМАСЫ ЖӘНЕ ЖЕРГЕ ОРНАЛАСТЫРУ ЭКОНОМИКАСЫНДАҒЫ РӨЛІ

Тұрғынбек Ұ.Б Ізімғали Н.

Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университетінің

ЗУ-21-09К тобының студенті

Ғылыми жетекшісі: Нургожаев А.С., Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу
университетінің аға-оқытушысы

Аңдатпа. Мақалада цифрлық жер құжаттамасының мәні, құрылымы және оның артықшылықтары қарастырылған.

Қазіргі таңда цифрландыру үрдісі жер ресурстарын тиімді басқару мен пайдалануда маңызды рөл атқарады. Цифрлық жер құжаттамасы жер учаскелерінің құқықтық мәртебесін, орналасуын, пайдалану шарттарын электронды форматта сақтап, тіркеуді автоматтандырып, басқару процестерін айтарлықтай жеңілдетеді. Мақалада цифрлық жүйенің уақыт пен ресурстарды үнемдеу, айқындықты арттыру, жер дауларының алдын алу сияқты көптеген артықшылықтары атап өтілген. Сонымен қатар, жүйенің толыққанды жұмыс істеуі үшін құқықтық, инфрақұрылымдық және қауіпсіздік мәселелерін шешу қажеттілігі көрсетілген. Цифрлық жер құжаттамасын енгізу жер ресурстарын басқарудың жаңа мүмкіндіктерін ашып, азаматтардың құқықтарын қорғауда маңызды рөл атқарады.

Түйін сөздер: цифрлық жер құжаттамасы, жер кадастры, автоматтандыру, жер ресурстары, электронды тіркеу, географиялық ақпараттық жүйелер (ГИС), жер даулары, құқықтық мәртебе, инфрақұрылым, цифрландыру.

Кіріспе. Қазіргі уақытта ақпараттық технологиялар мен цифрлық жүйелердің дамуы көптеген салаларды өзгертіп, жаңа мүмкіндіктер мен шешімдерді ұсынып жатыр. [1] Жер қатынастары да бұл үрдістен тыс қалмады. Цифрлық жер құжаттамасы — бұл жер учаскелерін тіркеу, басқару және пайдалану бойынша барлық ақпаратты сандық форматта сақтап, өңдеуге арналған жүйе. Мұндай жүйе жер ресурстарын тиімді басқаруға, ашықтықты қамтамасыз етуге және құқықтық мәселелерді шешуге бағытталған.

Цифрлық жер құжаттамасының мәні мен маңызы

Цифрлық жер құжаттамасы жер учаскелерінің құқықтық және техникалық мәліметтерін сандық түрде тіркеу, сақтау және өңдеу үдерісін білдіреді. Бұл жүйе жер ресурстарын басқарудың тиімділігін арттыру, жер қатынастары саласындағы ашықтықты қамтамасыз ету және азаматтарға жер мәселелері бойынша жеңіл әрі жылдам ақпарат алуға мүмкіндік береді.

Қазақстанда цифрлық жер құжаттамасын енгізу, ең алдымен, мемлекеттік органдардың жұмысын оңтайландырып, жер қатынастары саласында ақпараттың ашық болуына ықпал етеді. Сондай-ақ бұл жүйе жер ресурстарын пайдалану мен қоршаған ортаны қорғау саласында да тиімділікті арттырады. [1]

Цифрлық жер құжаттамасының негізгі құрамдас бөліктері

Электронды кадастр — жер учаскелерінің мемлекеттік тіркелімі. Бұл жерде жер учаскелерінің орналасуы, көлемі, пайдалану мақсаты және меншік құқығы туралы ақпараттар жинақталады. Қазақстанда электронды кадастрдың дамуы жер қатынастарының басқарылуын жеңілдетеді және ашықтығын қамтамасыз етеді. Бұл жүйе жердің нақты шекараларын анықтап, меншік құқығын айқындайды.

Цифрлық картография — жер учаскелерінің карталары мен олардың шекараларын сандық түрде көрсетуге мүмкіндік беретін жүйе. Мұндай карталар жердің географиялық орналасуын, инфрақұрылымын және басқа да маңызды параметрлерін көрсетуге мүмкіндік береді. Цифрлық карталар жерді тиімді пайдалану мен экологиялық жағдайды бақылауда маңызды рөл атқарады.

Автоматтандырылған ақпараттық жүйелер (ААЖ) ААЖ жер учаскелерін тіркеу, өзгерту және бақылау процестерін автоматтандыруға арналған. Бұл жүйелер жер пайдаланушыларға электронды құжаттар мен ақпарат алу мүмкіндігін ұсынады, ал мемлекеттік органдар үшін жер қатынастарын бақылауды жеңілдетеді. ААЖ-нің енгізілуі жер қатынастары саласындағы жұмысты жылдамдатып, қателіктердің алдын алады. [2]

Цифрлық жер құжаттамасының артықшылықтары

Ақпаратқа қол жетімділік
Цифрлық жүйе жер туралы ақпараттың ашық болуына мүмкіндік береді. Азаматтар мен кәсіпкерлер кез келген уақытта өздеріне қажетті жер учаскесі туралы ақпаратты ала алады, бұл құқықтық даулар мен қателіктердің алдын алуға септігін тигізеді. [2]

Құқықтық тәртіптің сақталуы
Цифрлық жер құжаттамасы жер учаскелерінің нақты меншік иелерін анықтауға мүмкіндік береді. Бұл жерге қатысты заңды бұзушылықтардың алдын алып, дауларды шешуге көмектеседі. Сондай-ақ жер пайдалану мақсаттары мен шарттарын нақтылау арқылы құқықтық тәртіптің сақталуына ықпал етеді.

Жер ресурстарын тиімді пайдалану
Цифрлық жүйелер арқылы жер ресурстарының тиімді пайдаланылуы мен бөлінуі оңтайландырылады. Электронды кадастр мен картография жерді дұрыс бөлуге, пайдалануға және бақылауға мүмкіндік береді. Бұл ауыл шаруашылығында өнімділікті арттыру мен экологиялық жағдайды жақсартуға ықпал етеді.

Уақытты үнемдеу және процестерді жеңілдету
Цифрлық жүйелердің енгізілуі арқылы құжат айналымы жеңілдейді. Электронды түрде құжаттар алу мен өңдеудің арқасында уақыт үнемделеді және

бюрократиялық кедергілер азаяды. Бұл азаматтар мен мемлекеттік органдар үшін үлкен қолайлы жағдайлар тудырады.

Цифрлық жер құжаттамасының енгізілуіндегі қиындықтар

Инфрақұрылымның

даму

деңгейі

Әсіресе ауылдық жерлерде инфрақұрылымның әлсіздігі цифрлық жүйелердің толық іске асуына кедергі келтіруі мүмкін. Интернет жылдамдығы мен тұрақтылығының төмендігі бұл процесті қиындатуы мүмкін.

Құқықтық

реттеу

Цифрлық жер құжаттамасын қолдану үшін құқықтық реттеу қажет. Бұл жүйенің заңды күші болуы, халықаралық стандарттарға сәйкестігі мен жер құжаттарының дәлдігі маңызды. Сондай-ақ жер қатынастарына қатысты заңдардың цифрлық технологияларға сай жаңартылуы керек.

Қызметкерлердің

дайындығы

Мемлекеттік органдардың қызметкерлері цифрлық жүйелерді тиімді пайдалану үшін арнайы дайындықтан өтуі қажет. Бұл үдеріс уақытты және ресурстарды талап етеді.

Цифрлық жер құжаттамасы: Жер қатынастары саласында жаңа кезең

Цифрлық жер құжаттамасы тек Қазақстанда ғана емес, дүниежүзінде жер ресурстарын басқарудағы жаңа әдіс болып табылады. Жерді пайдалану мен басқаруды тиімді ету үшін сандық технологиялар мен ақпараттық жүйелерді енгізу арқылы көптеген мәселе шешілуі мүмкін. Бұл жүйе тек жер учаскелерінің тіркелуі мен басқарылуын оңайлатумен шектелмейді, сонымен қатар қоршаған орта мен экологиялық жағдайды бақылауда үлкен рөл атқарады. [3]

Цифрлық жер құжаттамасының халықаралық тәжірибесі

Цифрлық жер құжаттамасы туралы сөз болғанда, басқа елдердің тәжірибесін қарастырған жөн. Әлемде бұл бағытта бірнеше дамыған елдер үлгі болып табылады. Мысалы, Эстония мен Сингапур сияқты елдерде цифрлық жер құжаттамасын енгізу елдің жер ресурстарын басқару жүйесін едәуір жақсартты.

Эстонияның

тәжірибесі

Эстонияда жер учаскелерін сандық түрде тіркеу және басқару процесі сәтті жүзеге асырылды. Мемлекетте барлық жер учаскелері мен жылжымайтын мүліктің мәліметтері электронды түрде сақталады. Бұл жүйе тұрғындарға және бизнес субъектілеріне жер учаскелерінің жағдайы туралы нақты ақпарат беріп, нотариустар мен құқық қорғаушылар үшін де ақпараттық база ретінде қызмет етеді. Эстонияның бұл тәжірибесі басқа елдерге үлгі болып отыр, себебі мұнда жер қатынастарын басқару өте тиімді, әрі ашық.

Сингапурдың

тәжірибесі

Сингапурда жер учаскелерін цифрландыру үдерісі де табысты түрде жүзеге асырылуда. Мұнда әрбір жер учаскесінің кадастрлық деректері, құрылыстар мен инфрақұрылымның жай-күйі цифрлық жүйеде тіркелген. Бұл мәліметтерді мемлекеттік органдар мен жеке тұлғалар оңай пайдалана алады, ал бұл өз кезегінде жер қатынастары саласындағы дауларды болдырмауға, қателіктерді азайтуға және әкімшілік рәсімдерді жеңілдетуге мүмкіндік береді.[4]

Цифрлық жер құжаттамасының экономикалық әсері

Цифрлық жер құжаттамасы тек құқықтық тәртіпті орнату мен ашықтықты қамтамасыз етумен шектелмейді, сонымен қатар экономикалық аспектілерде де тиімділікті арттырады. Бұл жүйе жер ресурстарын тиімді пайдалануға мүмкіндік береді және экономиканың түрлі салаларына оң әсерін тигізеді.

Жер нарығының дамуында
Цифрлық жүйелер жер нарығын дамытуға мүмкіндік береді. Өйткені жер учаскелері туралы ақпарат ашық әрі қолжетімді болады. Инвесторлар мен кәсіпкерлер жердің нақты жағдайы туралы мәліметтерді еркін ала алады, бұл оларды инвестиция салуға ынталандырады. Бұл өз кезегінде нарықта жаңа бизнес мүмкіндіктері мен жұмыс орындарын ашады.

Ауыл шаруашылығындағы тиімділік
Цифрлық жер құжаттамасының енгізілуі ауыл шаруашылығы саласында да үлкен өзгерістер әкеледі. Ауыл шаруашылығымен айналысатын кәсіпкерлер жерді тиімді пайдалану, оның өнімділігін арттыру үшін жер туралы толық мәлімет ала алады. Жердің жағдайы мен мүмкіндіктеріне қарай оны дұрыс өңдеу, суару және егу әдістерін қолдану арқылы өнімділікті арттыруға болады. [5]

Цифрлық жер құжаттамасы жерді пайдалану мен өңдеу мәселелерін экологиялық тұрғыдан бақылауға мүмкіндік береді. Жердің экологиялық жағдайы туралы ақпаратты жинау арқылы табиғи ресурстарды қорғауға, экологиялық апаттардың алдын алуға және табиғатты тиімді пайдалануға бағытталған саясаттарды жүзеге асыруға болады.

Цифрлық жер құжаттамасының қауіпсіздігі

Цифрлық жүйелердің бір үлкен мәселесі – ақпараттың қауіпсіздігі. Жер туралы барлық мәліметтер сандық түрде сақталатындықтан, оның қауіпсіздігі мен құпиялылығын қамтамасыз ету өте маңызды. Сондықтан цифрлық жер құжаттамасының жүйелерінде ақпаратты қорғаудың тиімді әдістері мен шаралары қолданылуы қажет.

Киберқауіпсіздік

Цифрлық жүйелерде сақталатын барлық мәліметтер киберқауіптерден қорғалуы тиіс. Бұл үшін криптография, деректерді шифрлау, қауіпсіз серверлер мен деректер орталықтарын пайдалану қажет. Осы арқылы жер мәліметтерінің құпиялылығы мен қауіпсіздігін қамтамасыз етуге болады.

Құқықтық

қорғау

Құқықтық тұрғыдан, цифрлық жер құжаттамасының жүйесі заңды түрде қорғалып, барлық мәліметтер мен ақпараттың заңдылығы қамтамасыз етілуі керек. Заңнамалық тұрғыдан да цифрлық ақпараттық жүйелердің қолданылуы реттеліп, оларды қолданудағы құқықтық даулардың алдын алу маңызды. [6]

Қорытынды. Цифрлық жер құжаттамасы — бұл жер қатынастарының тиімді басқарылуына және ашықтығын қамтамасыз етуге арналған маңызды құрал. Цифрлық жүйелер жер пайдалану мен жер ресурстарын басқаруды оңтайландырып, құқықтық тәртіпті сақтауға ықпал етеді. Алайда оның толыққанды жұмыс істеуі үшін инфрақұрылымды дамыту, құқықтық базаны

жаңарту және мемлекеттік қызметкерлерді оқыту қажет. Цифрлық жүйелердің нәтижесінде жер ресурстарын пайдалану мен басқару тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Мұндай жүйелердің дамуы экономиканы жақсартуға, ауыл шаруашылығы мен экологияға оң ықпал етеді. Дегенмен, цифрлық жүйелердің толық іске асуы үшін инфрақұрылымды дамыту, қауіпсіздікті қамтамасыз ету және құқықтық реттеу салаларында тиісті жұмыстар жүргізу қажет.

Жер құжаттамасының сандық жүйеге көшуі тек жер қатынастарының саласында ғана емес, жалпы елдің экономикалық, әлеуметтік және экологиялық дамуында да маңызды рөл атқаратын болады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. **Жер қатынастары мен жер құжаттамасының мәселелері.** (2019). Қазақстан Республикасының Жер кодексі. Алматы: Қазақ университеті баспасы.
2. **Цифрлық экономика және жер ресурстарының басқарылуы.** (2020). Е.А. Байсалов. Астана: Экономика институты.
3. **Жер кадастры мен картографиясының негіздері.** (2018). А.Т. Әбішев. Алматы: Қазақ жер ғылыми-зерттеу институты.
4. **Электронды кадастр жүйесінің енгізілуі мен дамуы.** (2021). Қазақстан Республикасының жер ресурстарын басқару комитеті. Астана: Жер ресурстары ұлттық орталығы.
5. **Цифрлық технологиялардың жер қатынастарында қолданылуы.** (2022). С.С. Мұқашева, Ж.А. Төлеуова. Алматы: Аграрлық университет баспасы.
6. **Жер қатынастары: теориясы мен практикасы.** (2017). Қ.Қ. Бекмұхамбетов. Алматы: ҚазМУ баспасы.

ЭТИКА-АДАМ ТӘРТІБІН РЕТТЕУДІҢ БІР ФОРМАСЫ

Қуанова М.А. Искакова А.Э.

Экономикалық факультеті
«Менеджмент» мамандағының 3 курс студенттері:

Ғылыми жетекші: Керимбек А.К. «Тұран» университеті

Аңдатпа: Бұл мақалада этиканы адам тәртібін реттеудің негізгі формасы ретінде қарастырады және оны менеджмент жүйесімен байланыстырады. Қазіргі жаһандану дәуірінде ұйымдарда моральдық қағидалар мен этикалық нормалардың сақталуы кәсіпорынның тұрақты дамуы мен бәсекеге қабілеттілігінің маңызды факторы болып табылады. Зерттеуде этиканың теориялық негіздері, кәсіптік этика нормалары, корпоративтік басқарудағы этикалық стандарттар, менеджмент жүйесіндегі моральдық шешім қабылдау ерекшеліктері мен ұйымдағы мәдениеттің этикалық аспектілері қарастырылады. Сонымен қатар, ұйымдарда этикалық кодекстерді енгізудің тиімділігі талданып, олардың жұмыс процесіне ықпалы зерттеледі. Жұмыста этикалық басқарудың бизнес пен қоғамға тигізетін әсері жан-жақты қарастырылып, нақты ұсыныстар беріледі.

Пояснение: В данной статье этика рассматривается как фундаментальная форма регулирования человеческого поведения и связывается с системой управления. В современную эпоху глобализации соблюдение моральных принципов и этических норм в организациях является важным фактором устойчивого развития и конкурентоспособности предприятия. В исследовании рассматриваются теоретические основы этики, нормы профессиональной этики, этические стандарты в корпоративном управлении, особенности принятия моральных решений в системе управления, этические аспекты культуры в организации. Кроме того, анализируется эффективность внедрения этических кодексов в организациях и изучается их влияние на рабочий процесс. В работе всесторонне рассматривается влияние этического управления на бизнес и общество и даются конкретные рекомендации.

Abstract: This article considers ethics as the main form of regulating human behavior and connects it with the management system. In the modern era of globalization, compliance with moral principles and ethical norms in organizations is an important factor in the sustainable development and competitiveness of an

enterprise. The study examines the theoretical foundations of ethics, norms of professional ethics, ethical standards in corporate governance, features of moral decision-making in the management system and ethical aspects of culture in the organization. In addition, the effectiveness of the introduction of ethical codes in organizations is analyzed, and their impact on the work process is studied. The work comprehensively considers the impact of ethical management on business and society, and specific recommendations are given.

Кілт сөздер: этика, менеджмент, корпоративтік мәдениет, моральдық принциптер, кәсіптік этика, ұйымдық тәртіп, басқару жүйесі, этикалық кодекс, корпоративтік жауапкершілік, моральдық шешім қабылдау.

Этика-философияның маңызды саласы ретінде адам мінез-құлқын реттеуде шешуші рөл атқарады. Ол жеке тұлға мен қоғам деңгейінде моральдық және жауапты іс-әрекеттерді қалыптастыратын қағидалар жүйесін ұсынады. Этика дұрыс пен бұрысты, әділеттілік пен әділетсіздікті бағалауға мүмкіндік беретін нормативтік негіз ретінде қызмет етеді. Этика-басқару саласында маңызды рөл атқаратын қағидаттардың бірі. Ол ұйымның ішкі мәдениетін қалыптастыруға, қызметкерлер арасындағы қарым-қатынасты реттеуге және басқарушылық шешімдерді әділ қабылдауға ықпал етеді. Қазіргі уақытта кәсіпорындар мен мекемелердің тұрақты дамуы тек қаржылық табысқа ғана емес, сонымен қатар этикалық нормалар мен қағидаларды сақтауға да тікелей байланысты [1].

Менеджмент саласындағы этика- басшылар мен қызметкерлердің кәсіби әрекеттерін моральдық-этикалық нормаларға сай жүзеге асыруын қамтамасыз ететін маңызды ұстаным. Ұйымның барлық деңгейлерінде әділеттілік, адалдық, жауапкершілік және сенім қағидалары сақталса, ол қызметкерлердің жұмысқа деген ынтасын арттырып, ұйымның табысты дамуына ықпал етеді. Әрбір басшы қабылдайтын шешімдерінің ұйым беделіне және ішкі атмосфераға әсер ететінін ескеруі қажет. Менеджерлер қабылдайтын шешімдер компанияның ғана емес, тұтас қоғамның әл-ауқатына әсер етуі мүмкін. Сондықтан менеджменттегі этика келесі негізгі қағидаларға негізделеді:

- Әділеттілік-ұйым ішіндегі қызметкерлерге тең мүмкіндік беру, кемсітушілікке жол бермеу.
- Адалдық-ашықтықты сақтау, шынайы ақпарат беру.
- Жауапкершілік- қабылданған шешімдердің салдарын түсіну және олар үшін жауап беру.
- Құрмет-әріптестердің, клиенттердің және серіктестердің құқықтары мен пікірлерін ескеру.

-Қоғамдық игілік- бизнестің тек табыс табуға емес, қоғамға пайда әкелуге бағытталуы [2].

Басқару үдерісінде этиканың сақталуы компанияның тұрақты дамуы мен ұзақ мерзімді жетістігін қамтамасыз етеді. Ұйым ішіндегі әділ басқару жүйесі қызметкерлердің компанияға деген сенімін арттырып, олардың өз міндеттерін жоғары жауапкершілікпен орындауына жол ашады. Жетекшілердің ашық әрі әділ шешім қабылдауы жұмыс ортасында сенім мен ынтымақтастықтың нығаюына ықпал етеді.

Қазіргі таңда бизнес ортада этика мен әлеуметтік жауапкершілік өзара тығыз байланыста қарастырылады. Ұйымдар қоғам алдындағы міндеттерін орындау арқылы өз беделін нығайтып, ұзақ мерзімді серіктестіктерді қалыптастыруға мүмкіндік алады. Экологиялық стандарттарды сақтау, қызметкерлердің құқықтарын қорғау, әділ бәсекелестік қағидаларын ұстану-осының барлығы этикалық менеджменттің маңызды аспектілері болып табылады. Ұйымдық мәдениет пен этика-кез келген ұйымның табысты қызмет етуіне негіз болатын маңызды ұғымдар. Ұйымдық мәдениет-кәсіпорын ішіндегі қызметкерлердің мінез-құлқын, жұмысқа деген көзқарасын, құндылықтары мен сенімдерін айқындайтын факторлар жиынтығы. Ол ұйымның ішкі құрылымына, басқару жүйесіне, қызметкерлер арасындағы өзара әрекеттестіктерге және сыртқы ортамен қарым-қатынасына әсер етеді. Ұйымдық мәдениет тұрақты дамып отыратын құбылыс болғандықтан, оның тиімді қалыптасуы ұйымның ұзақ мерзімді жетістігін қамтамасыз етеді [3].

Этиканың ұйымдық мәдениеттегі рөлі ерекше. Этика- ұйым мүшелерінің моральдық қағидаларға сәйкес шешім қабылдауын және кәсіби әрекеттерін реттеуді қамтамасыз ететін жүйе. Ұйым ішінде этикалық қағидаларды сақтау қызметкерлердің адалдығы мен жауапкершілігін арттырып, корпоративтік қарым-қатынастардың сенімді болуына ықпал етеді. Этикасыз ұйымдық мәдениет өзінің тұрақтылығын жоғалтуы мүмкін, себебі моральдық құндылықтарсыз басқару жүйесі қызметкерлер арасында сенімсіздік туғызып, жұмыс тиімділігін төмендетеді.

Ұйымдық мәдениет пен этика тығыз байланыста дамиды. Этикалық қағидаларға негізделген мәдениет ұйымның беделін нығайтып, оның қоғамдағы орнын айқындайды. Ұйымның миссиясы мен стратегиялық мақсаттары этикалық құндылықтармен үйлесімді болған жағдайда, қызметкерлер ұйымның дамуына белсенді атсалысып, ортақ мақсаттарға жетуге ұмтылады. Бұл ұйым ішіндегі моральдық-психологиялық ахуалды жақсартып, жалпы өнімділікті арттырады [4].

Басқару үдерісінде этикалық нормаларды сақтау аса маңызды. Басшылардың әділ шешім қабылдауы, қызметкерлердің пікірін ескеруі және корпоративтік жауапкершілікті сезінуі- ұйымдық мәдениеттің тұрақтылығын қамтамасыз ететін негізгі факторлар. Сонымен қатар, этикалық қағидалар сақталмаған жағдайда ұйым түрлі қиындықтарға тап болуы мүмкін. Мысалы, әділетсіздік, жемқорлық немесе корпоративтік ережелерді бұзу ұйым ішінде

келіспеушіліктер туғызып, қызметкерлердің мотивациясын төмендетеді. Этиканың негізгі функциялары ретінде:

-Нормативтік ғылым ретінде -этика адам әрекеттерін бағалауға арналған нормативтік қағидаларды белгілейді. Ол моральдық тұрғыдан қабылданатын немесе қабылданбайтын мінез-құлық үлгілерін анықтайды.

-Моральдық жауапкершілік -Этика жеке тұлғалардың өз әрекеттері үшін жауапкершілік алуын талап етеді. Ол өзін-өзі бағалау мен моральдық рефлексияны дамытуға ықпал етеді.

-Әлеуметтік реттеу -Этика қоғамда өзара құрмет пен сенімділікті нығайта отырып, әлеуметтік нормалар мен мінез-құлық стандарттарын қалыптастырады.

-Қақтығыстарды реттеу-этика әділеттілік, эмпатия және келісім қағидалары негізінде дауларды шешуге көмектеседі.

Заманауи ұйымдар этикалық мәдениетті қалыптастыру үшін арнайы ережелер мен кодекстерді енгізіп, қызметкерлердің осы қағидаларды ұстануын қадағалайды. Бұл компанияның қоғам алдындағы жауапкершілігін күшейтіп, беделін арттыруға мүмкіндік береді. Этикалық құндылықтарды басшылыққа алған ұйымдар әлеуметтік жауапкершілікті жоғары деңгейде сақтап, бәсекеге қабілеттілігін нығайтады. Сондықтан ұйымдық мәдениет пен этиканың үйлесімді дамуы кәсіпорынның тұрақты әрі табысты қызмет етуінің негізгі алғышарты болып табылады [5].

Этикалық қағидаттардың сақталуы компанияның нарықтағы беделін күшейтіп, оған деген сенімділікті арттырады. Тұтынушылар, серіктестер және инвесторлар сенімді әрі әлеуметтік жауапкершілікті мойындайтын ұйымдармен жұмыс істеуге бейім келеді. Сонымен қатар, этикалық нормалар сақталатын жұмыс ортасында қызметкерлердің тұрақтылығы жоғары болып, олардың кәсіби дамуына қолайлы жағдай жасалады.

Этиканың бизнес ортада рөлінің артуымен бірге, заңнамалық талаптарды сақтау қажеттілігі де күшейе түсуде. Ұйымдар заң аясында әрекет еткенімен, моральдық тұрғыдан күмән тудыратын шешімдер компания беделіне теріс әсер етуі мүмкін. Сондықтан басқарушылар этикалық қағидаттарды сақтай отырып, ұйым ішінде әділеттілік пен ашықтықты қамтамасыз етуге басымдық беруі қажет [6].

Сөзімізді қорытындылай келе, менеджменттегі этика-ұйымның тұрақты дамуы мен табысты қызмет етуінің негізгі факторы. Басқару жүйесінде моральдық құндылықтарды сақтау, әлеуметтік жауапкершілікті мойындау және әділдік қағидаттарын ұстану ұзақ мерзімді тұрақтылық пен сенімділікті қамтамасыз етеді. Этикалық қағидаттарды ұстанатын ұйымдар өз қызметкерлері мен серіктестері арасында сенімділік орнатып, нарықтағы позициясын нығайтады. Осыған байланысты, басқарушылар ұйымның стратегиялық мақсаттарын айқындау барысында этикалық нормаларды басты ұстаным ретінде қарастыруы тиіс.

Әдебиеттер тізімі:

1. Ахметов Қ.Ғ., Сағындықова С.Н., Байжомартов Ү.С., Жүнісов Б.А. Менеджмент негіздері. – Алматы: Экономика, 2019.
2. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Менеджмент негіздері / Ауд. Е. Қуандықов. – Алматы: Қаржы-қаражат, 2020.
3. Даулетбекова Ж.Т. Корпоративтік басқару және іскерлік этика. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2021.
4. Қожамжаров Т. Басқару психологиясы және этика. – Алматы: Қазақ университеті, 2018.
5. Питер Друкер. Менеджмент: міндеттері, жауапкершілігі, тәжірибесі / Ауд. Т. Қайырбеков. – Алматы: ЖШС «Полиграфкомбинат», 2017.
6. Сағындықов Е.Н. Стратегиялық менеджмент. – Алматы: Экономика, 2016.

ПАНДЕМИЯ КЕЗЕҢІНДЕГІ ЭКОНОМИКАЛЫҚ АХУАЛ: ЖАҒАНДЫҚ ЖӘНЕ ОТАНДЫҚ ДЕҢГЕЙ

Есперов Е.И. - э.ғ.к., «Қаржы және Есеп» кафедрасының кандидаты.
Асқар Б. А., –э.ғ.м., «Қаржы және Есеп» кафедрасының сеньор-лекторы
«Экономика және бизнес» факультеті,
«Қаржы және Есеп» кафедрасы
Шерхан Мұртаза атындағы Халықаралық Тараз Университеті.

Аңдатпа. Бұл мақалада COVID-19 пандемиясы жағдайында қалыптасқан жаһандық және ұлттық экономикалық ахуал талданады. Әлем елдері мен Қазақстан Республикасының экономикасына тигізген тікелей және жанама әсерлері, дағдарыс салдарынан туындаған негізгі мәселелер және оларды еңсеру жолдары қарастырылады.

Кілт сөздер: пандемия, COVID-19, экономикалық ахуал, жаһандық экономика, Қазақстан экономикасы, дағдарыс, мемлекеттік қолдау, экономикалық саясат, әлемдік тәжірибе.

Резюме. В этой статье анализируется глобальная и национальная экономическая ситуация, сложившаяся в условиях пандемии COVID-19. Рассматриваются прямые и косвенные воздействия на экономику стран мира и Республики Казахстан, основные проблемы, возникающие в результате кризиса, и пути их преодоления.

Ключевые слова: пандемия, COVID-19, экономическая ситуация, глобальная экономика, экономика Казахстана, кризис, государственная поддержка, экономическая политика, мировой опыт.

Summary. This article analyzes the global and national economic situation that has developed in the context of the COVID-19 pandemic. Direct and indirect effects on the economy of the countries of the world and the Republic of Kazakhstan, the main problems arising as a result of the crisis and ways to overcome them are considered.

Keywords: pandemic, COVID-19, economic situation, global economy, economy of Kazakhstan, crisis, state support, economic policy, world experience.

Қытайда эпидемия басталғаннан бері оның әлемдік экономикаға, жекелей елдерге тигізетін кері әсері туралы түрлі болжамдар айтылуда. Әлемнің екінші экономикасы саналатын елде өршіп, дүние жүзін шарпыған індеттің Қазақстан экономикасына да ықпалы болатыны түсінікті.

Covid-19 пандемиясы Қазақстан экономикасына едәуір әсерін тигізді. Оның салдарынан елімізде мыңдаған кәсіпкерлік субъектісі өз қызметін тоқтатты.

Шамамен 1,6 млн адам ақысыз демалысқа жіберілді. 42 500 теңге жәрдемақыны 4,5 млн адам алды.

Пандемия Қазақстандағы экономикалық үдерістердің қарқынын бәсеңдетті

"2020 жылдың соңғы бес айында мемлекеттік бюджеттің шығындары түсімдерден шамамен екі есе артты. Бұл елдің экономикасында болып жатқан оқиғалардың айқын индикаторы. Бұл тіпті Ұлттық қордан жасалған трансфертті ескермегендегі жағдай.

Мемлекетіміз мұндай жағдайда түрлі қолдау шараларын іске асыруда. Бұл шаралар шағын және орта бизнесті несиелендіруге, несиелік төлемдерді тоқтата тұруға, валюталық интервенциялар, агроөнеркәсіптік кешенді қолдауға, ШОБ салық төлемдерін кейінге қалдыруға бағытталған.

"Қазақстанның экономикасы қазір бұрын-соңды болмаған дәрежеде талықсуға ұшырап отыр. 2020 жылдың жеті айында еліміздің Жалпы ішкі өнімі 2,9%-ға азайды. Бұл дүниежүзілік қаржы дағдарысы белең алған 2009 жылдың екінші тоқсанында көрініс берген құлдырау шыңынан да артық.

Егер ЖІӨ-нің ай сайынғы өзгерісін алатын болсақ, сәуір айында біршама құлдырау байқалған. Бұдан кейін Қытай, АҚШ, Европа елдеріндегідей v-пішіндес қалпына келу байқалған. Алайда карантинді екінші мәрте жариялағаннан кейін, Қазақстандағы экономикалық белсенділік сәуір айындағыдан да әжептәуір құлдырады. Шілде айында бұл 11%-ды құрады. Тамыз айында бұл құбылыс одан әрі жалғасады деп күтілуде. Соның салдарынан енді v-пішіндес қалпына келуді күтудің қажеті жоқ. Ең жақсы дегенде экономика WW траекториясымен қалпына келеді деп болжанып отыр.

Сауда, транспорт, басқа да қызмет түрлері біршама зардап шекті. Экономиканың бұлайша құлдырауына транспорт және сауда саласында қосылған құнның төмендеуі қысым түсірген. Жылдың бірінші жартысында транспорт саласы шамамен 15% құлдыраған. Сауда саласы да 11% деңгейінде тарихи құлдырауды басын кешіріп отыр. Әсіресе Алматы секілді сауда айрықша маңызды рөл атқаратын өңірлердің экономикасы біршама әлсіреді.

Өнеркәсіп, соның ішінде тау-кен өнеркәсібі мен мұнай сервисі саласындағы құлдырау жағдайды тіптен ушықтыра түсуде. Бұл ОПЕК плюс келісім-шартының шеңберінде мұнай өндіру көлемінің төмендеуіне байланысты болып отыр.

Осындай ахуалда ел экономикасын тек құрылыс саласы ғана аздап алға сүйреп келеді. Локомотив ретінде ол еліміздің бүкіл өңірлерінде экономикалық белсенділікті демеп отыр. Бірақ ол да баяулайтын түрі бар. Көрсеткіш сәуірдегі 11%-дан шілде айында 6%-ға дейін төмендеді. Күн суытқанда құрылыс жұмыстары тоқтатылуына байланысты бұл көрсетіш одан әрі баяуламақшы.

Қазіргі уақытта өсім тек байланыс пен интернет саласында ғана байқалуда. Ел экономикасындағы үлесі төмен болса да, бұл сала 11% өсім қарқынын көрсетуде. Пандемия кезеңінде белсенділік сақталуына байланысты бұл сала әлі де өседі деп күтілуде.

Жиынтық сұраныстың тағы бір компоненті таза экспорт, яғни экспорт пен импорттың айырмасы, екінші тоқсанда 25%-ға азайған. Бұл мұнай мен минералдық шикізат экспортының, осы саладағы сауданың, өндіріс көлемінің азаюына тура байланысты.

Өткен жылдың бірінші жартысымен салыстырғанда биылғы жылдың бірінші жартысында мемлекеттік бюджеттің жалпы шығыстары 24%-ға өсті. Яғни, үкімет экономикалық құлдырау байқалған кезеңде контрциклдік саясат жүргізіп отырғанын білдіретін жақсы көрсетіш. Үкімет мемлекеттік шығыстардың көлемін азайтпауға тырысып бағуда. Жалпы сипаттағы мемлекеттік қызметтерге, былайша айтқанда, мемлекеттік сатып алулар көлемі 14% деңгейінде қалып отыр.

Осы тұрғыды Қазақстан экономикасы қашан қалпына келеді деген орынды сұрақ туындайды?

COVID-19 кесірінен 2020 жылдың қаңтар-тамыз айында ішкі сұраныс азайды. Оның үстіне, мұнай бағасының аяқ асты төмендеуі ел экономикасын 3%-ке қысқартты. Локдауннан көбіне қонақ үй бизнесі, бөлшек сауда, саяхаттау және демалу саласы қызметі үлкен зардап шекті. Пандемия қарсаңында елдегі жұмыссыздық деңгейі 4,8% еді. 2020 жылдың шілде айында бұл көрсеткіш 5%-ке жетті. Алайда штатта жартылай істейтін және өзін жұмыспен қамтыған азаматтарды қоссақ, бұл көрсеткіш әлдеқайда жоғары болар еді. Күніне 5,5 доллардан (2020ж. курспен 2355.87 теңге) аз ақшаға өмір сүретіндердің саны, яғни кедейлік көрсеткіші 2020 жылы ең тәуір дегенде 8,5% болуы мүмкін. Ал жағдай күрт нашарлап кетсе, көрсеткіш 12,7%-ке жетеді.

2021 жылы экономика ақырындап қалпына келе бастайды. Өйткені пандемияға байланысты ақаулар біртіндеп жоғалып, сыртқы сұраныс арта түседі. Бірақ пандемия бизнеске әсер етіп, жұртты жұмыспен қамтуды шектеді. Сәйкесінше экономика пандемияның алдында қауқарсыз болып қала береді. Осы орайда Орталық Азияның басқа елдерінде жағдай қалай?

Пандемия кесірінен бұл өңірдегі барлық елде кедейлік көрсеткіші өсіп жатыр. 1,8 миллион адам кедейлер қатарына кіруі мүмкін, жағдай тіпті қиын болса, олардың саны 2,6 миллионға жетеді.

Қырғызстан пандемиядан көп зардап шеккен елге жатады. Оның экономикалық көрсеткіштері Ресей мен Қазақстандағы жағдайға, елдегі басты сауда серіктестеріне байланысты болып тұр. Мемлекет эпидемиология жағдайын дұрыс басқара алса, сыртқа сұраныс өссе, 2021 жылы экономиканың өсуі 4,8%-ке жетуі мүмкін.

Вакцина әзірлеу сәтті болса немесе коронавирусқа қарсы дәрі шықса және ақша аударымы көлемі мен сыртқа сауда қарқыны қалпына келсе, Тәжікстан 2021 жылы жалпы ішкі өнімінің көрсеткішін 3,7%-ке жеткізуі мүмкін.

Пандемия Өзбекстанның жалпы ішкі өнімін түгелдей дерлік семдіріп тастады деуге болады. Дегенмен вируспен ауыратындар саны азайса, ел бойынша карантин қайта жарияланбаса және дүниежүзі экономикасы қалпына келсе, елдің 2021 жылдағы ЖІӨ-сі 4,8-5%-ке жетуі мүмкін.

2020 жылдың екінші тоқсанында Еуроодақ құрамына кіретін мемлекеттердің жалпы ішкі өнімі 12%-ке құлдырады. Ал, жылдық көрсеткіш 15%-ке дейін жетеді.

Халықаралық валюта қоры жаһандық ЖІӨ биыл 3%-ға қысқарады деп

болжап отыр. Бұл осыдан бір ғасыр бұрын болған Ұлы депрессиядан кейінгі ең алып экономикалық дағдарыс және 2009 жылғы дағдарысқа қарағанда өте ауыр тиеді. ХВҚ-ның болжауы бойынша рецессия 2020 жылы 194 мемлекеттің 157-де тіркелуі мүмкін, Қазақстанды қоса алғанда. АҚШ экономикасы 5,9%-ға, еуроаймақ – 7,5% құлдырайды, ал Қытайдағы өсім 1,2%-ға баяулайды. 2020 жылы ең көп болжамды құлдырауы бар мемлекеттер – Венесуэла (-15%), Ливан (-12%), Греция (-10%), Хорватия және Черногория (-9%).

Сонымен қатар, Коронавирус әлемге үйден шықпай сауда жасап, қажетін өтеуге болатын көрсетті. Ортаға онлайн сауда қосылғанда экономикаға жаңа леп есті. Тауарлар мен азық-түлік, тамақ тасымалдайтын компаниялармен MedTech қашықтықтан медициналық көмек көрсету, медициналық дәрі-дәрмек, құрал-жабдық өндіретін салалардың бойына қайта қан жүрді. Ал қаржыны қарыштатудың басты бағытына әлеуметтік желідегі онлайн сауда мен қызмет көрсету сервисі баланды. Collires инвестициялық басқару компаниясының негіздеуінше әлемнің 73 мемлекеті кәсіпкерлік қайта қанат жаюы үшін нақты

реформалар қабылдаған. Бүгінде жер шары жұмылып тәж тажалдың тегеурінін тежеуді көздеп, ғылым жетістігі вакцинациялауға бет бұрды.

Осы орайда 2021 жылғы Президент жолдауында мемлекет қабылдаған шешімдердің экономикаға оң әсер еткендерін айта кеткен жөн. Экономикамызға тікелей инвестиция тарту ісін жалғастырудың жаңа тәсілі ретінде Стратегиялық инвестициялық келісім ұғымы енгізілді. Квзимемлекеттік секторды оңтайландыру үшін нақты шараларды қолға алдық. «Бәйтерек» және «ҚазАгро» холдингтерін біріктірдік. Еншілес компаниялар екі есе азайды, олардың штат санын бір жарым есе қысқарттық. Жаңа, қуатты даму институтын құрдық.

Пандемия кезінде мемлекет азаматтарға және кәсіпкерлерге ауқымды әрі жедел қолдау көрсетті.

«Қарапайым заттар экономикасы» бағдарламасы өзінің тиімділігін дәлелдеді. Оны жүзеге асыру барысында 3,5 мыңнан астам жоба іске қосылды. Сондай-ақ, 70 мың жұмыс орны ашылды. Өндірілген өнім мен көрсетілген қызметтің жалпы құны 3,5 триллион теңге болды.

«Бизнестің жол картасы» бағдарламасының арқасында 66 мың жоба мемлекет тарапынан қолдау тапты. Бұл 150 мыңнан астам жұмыс орнын ашуға және сақтап қалуға септігін тигізді.

Әдебиеттер:

1. <https://informburo.kz/kaz/koronavirus-pandemiyasyny-azastan-ekonomikasyna-ser-anday-saraptama.html>
2. <https://baribar.kz/140852/pandemiya-qazaqstan-ekonomikasyna-qalaj-aser-etip-zhatyr/>
3. <https://inbusiness.kz/kz/news/covid-19-alemdik-ekonomika-zhane-kazakstan>
4. <https://24.kz/kz/zha-aly-tar/lemde/item/420470-pandemiya-lem-elderin->

[arzhy-yspa-yna-aldy](#)

5. ХАЛЫҚ БІРЛІГІ ЖӘНЕ ЖҮЙЕЛІ РЕФОРМАЛАР – ЕЛ
ӨРКЕНДЕУІНІҢ БЕРІК НЕГІЗІ. Мемлекет басшысы 2021 жылғы 1 қыркүйектегі
Қазақстан халқына Жолдауы

ЭЛЕКТРОНДЫҚ КЕЗЕК: ЖЕРГЕ ИЕЛІК ЕТУДІҢ ЖАҢА ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҮЛГІСІ

Сейтқазиева А.Ж., 3у 21-10тобының студенті, ҚАЗҰАЗУ

3у 21-10тобының студенті, ҚАЗҰАЗУ

Ғылыми жетекшісі: Нургожаев А., Қазақ Ұлттық Аграрлық Зерттеу
университетінің аға оқытушысы

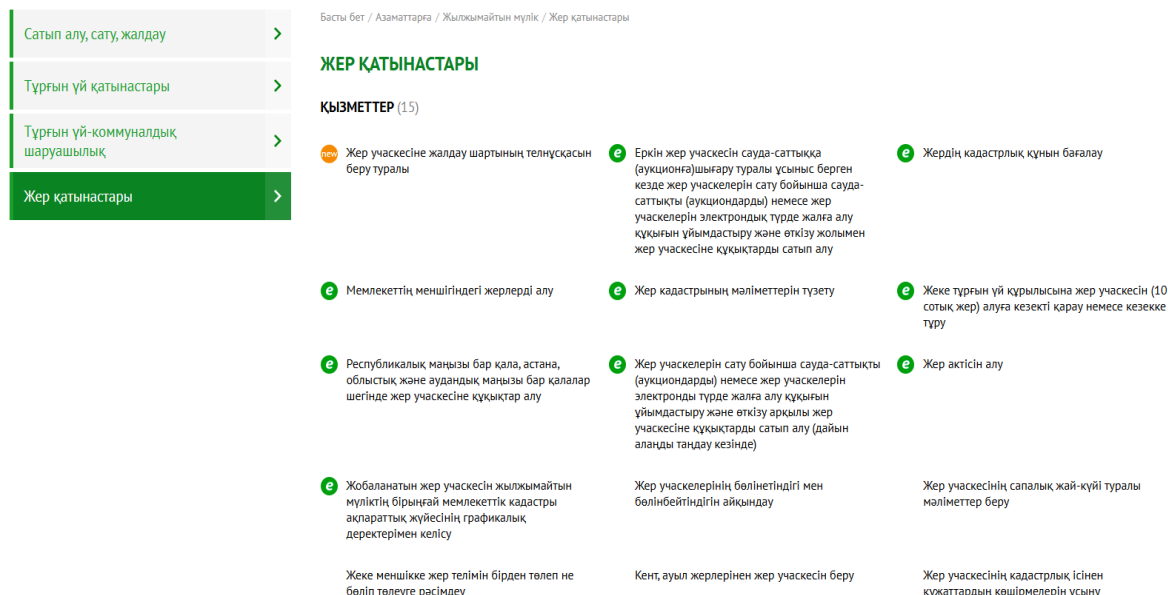
Түйіндеме. Қазіргі таңда жер ресурстарының тиімді әрі ашық бөлінуін қамтамасыз ету – маңызды мемлекеттік міндеттердің бірі. Қазақстанда электрондық үкіметтің дамуының арқасында жер кезегін реттеу жүйесі жаңғыртылып, азаматтардың жер учаскесін алу барысындағы бюрократиялық кедергілері азая бастады. Электрондық кезек – жер телімін әділ бөлу мен жемқорлық тәуекелдерін азайтудың тиімді құралы. Бұл мақалада электрондық кезектің енгізілуінің маңыздылығы, оның артықшылықтары мен кездесетін қиындықтар қарастырылады. Сонымен қатар, осы жүйені жетілдіру жолдары ұсынылады.

Summary. Today, ensuring the effective and transparent distribution of land resources is one of the key government objectives. Thanks to the development of e-government in Kazakhstan, the system of regulating land queues has been modernized, reducing bureaucratic obstacles for citizens in obtaining land plots. The electronic queue is an effective tool for fair land allocation and minimizing corruption risks. This article examines the significance of implementing the electronic queue, its advantages, and the challenges encountered. Additionally, proposals for improving the system are discussed.

Резюме. В настоящее время обеспечение эффективного и прозрачного распределения земельных ресурсов является одной из ключевых государственных задач. Благодаря развитию электронного правительства в Казахстане система регулирования очереди на землю модернизирована, что позволяет снизить бюрократические барьеры для граждан при получении земельных участков. Электронная очередь – это эффективный инструмент для справедливого распределения земли и минимизации коррупционных рисков. В данной статье рассматривается значимость внедрения электронной очереди, её преимущества, а также возникающие трудности. Кроме того, предлагаются пути совершенствования системы.

Жер – мемлекеттің ең құнды ресурстарының бірі, халықтың әлеуметтік-экономикалық жағдайына тікелей әсер ететін фактор. Қазақстан Республикасы үшін жер мәселесі әрдайым маңызды болып келді, себебі ауыл шаруашылығынан бастап, тұрғын үй құрылысын дамытуға дейінгі барлық экономикалық процестер осы ресурспен тікелей байланысты.

Соңғы жылдары мемлекеттік қызметтерді цифрландыру аясында жер кезегі жүйесі де өзгерістерге ұшырады. Енді азаматтар жер телімін алу үшін мемлекеттік органдардың кеңселерінде сағаттап кезек күтпей, бұл процесті электронды форматта бақылай алады. Бұл тәсіл ашықтықты қамтамасыз етіп, азаматтардың мемлекеттік қызметтерге деген сенімін арттыруға бағытталған.



1-сурет.

«EGOV» электрондық порталы бойынша жерге кезекке тұру қызметтүрлері.

1.Қазақстанда жер учаскесін алу процесі көп жылдан бері азаматтар үшін қиындық тудыратын күрделі мәселе болып келеді. Көптеген азаматтар жер телімін алу үшін ұзақ уақыт бойы мемлекеттік органдарға барып, қажетті құжаттарды жинау үшін айлап жүруге мәжбүр болды.

Бұл жағдай әсіресе тұрғын үй құрылысы мен ауыл шаруашылығы мақсатында жер алғысы келетіндер үшін үлкен кедергіге айналды. Бұрындары кезекке тұрудың өзі біраз уақытты алатын, өйткені өтініштер қағаз жүзінде қабылданып, оларды өңдеу жылдамдығы өте төмен болатын. Осыған байланысты кейбір азаматтар бірнеше жыл бойы кезекте тұрып, өзіне тиесілі жер телімін ала алмады.

Мысалы, Алматы облысында жер учаскесіне өтініш берген азаматтардың кейбірі он жылдан астам уақыт бойы кезекте тұрғанын мәлімдеген. 2020 жылы Қазақстанның әртүрлі өңірлерінде тұрғындар жер телімін алу процесінің ұзақтығына наразылық білдіріп, әкімдіктерге шағым жасағаны туралы деректер тіркелген. Әсіресе, Нұр-Сұлтан (қазіргі Астана) және Алматы қалаларына жақын маңдағы жер телімдеріне сұраныс өте жоғары болғандықтан, бұл мәселе күрделене түсті.

Тұрғындардың айтуынша, олар бірнеше жыл бойы кезек күткен, бірақ нақты қай уақытта жер телімін ала алатыны белгісіз болып қала берген. Осылайша, бюрократиялық кедергілер жер алуға өтініш берген азаматтардың мемлекеттік

органдарға деген сенімін төмендетіп, қоғамда әділетсіздік сезімін қалыптастырды. [1,156]

2. Дәстүрлі тәсіл бойынша өтініш берушілер бірнеше мемлекеттік мекеменің табалдырығын тоздыруға мәжбүр болды. Жер алуға қажетті құжаттарды жинау барысында азаматтар алдымен жергілікті әкімдікке жүгініп, кейін жер басқару бөлімдері мен кадастр қызметтеріне барып, қажетті рұқсаттар алу үшін ұзақ уақыт бойы күтуі керек еді.

Құжаттарды қабылдағаннан кейін өтініштерді қарастыру кезеңі басталатын, алайда бұл процесс айлар бойы созылып, кейбір жағдайларда бірнеше жылға дейін ұласатын. Осындай ұзақ әрі күрделі рәсімдер жер телімін алуды армандаған азаматтар үшін үлкен қиындық тудырды. Сонымен қатар, Қазақстандағы жер алу процесіне сыбайлас жемқорлықтың ықпалы болғаны да жасырын емес.

Әсіресе, ірі қалалардың маңындағы құнды жер учаскелері жоғары сұранысқа ие болғандықтан, бұл салада жемқорлық схемалары кең таралған. Көптеген жағдайларда жер алу кезегін айналып өту үшін пара беру тәжірибесі қалыптасқан. Бұл заңсыз әрекеттер негізінен таныстық арқылы немесе әкімшілік лауазымдағы адамдармен байланыс орнату арқылы жүзеге асырылып отырған. Осының салдарынан, әділ жолмен өтініш берген азаматтар заңды кезегін күтіп, бірнеше жыл бойы жер телімін ала алмаса, кейбір азаматтар бірнеше айдың ішінде жер иелену мүмкіндігіне ие болған. Осыған дәлел ретінде 2019 жылы Түркістан облысында анықталған жер бөлу кезегіне байланысты заңсыз әрекеттерді айтуға болады.

Бұл өңірде әкімдік қызметкерлері белгілі бір адамдарға жер телімін заңсыз түрде беріп, олардың кезек ретін өзгерткендігі анықталған. Сол жылы құқық қорғау органдары аталған фактіні тергеуге алып, жер бөлу кезінде орын алған жемқорлық схемаларын әшкерелеген болатын. Осы оқиғадан кейін жер қатынастары саласындағы заңнаманы жетілдіру және жер бөлу жүйесін цифрландыру қажеттілігі айқындала түсті.

Сыбайлас жемқорлық фактілері тек Түркістан облысымен шектелмей, Қазақстанның басқа да өңірлерінде кездескен. 2021 жылы Ақтөбе қаласында жер қатынастары басқармасының бірнеше қызметкері заңсыз әрекеттері үшін жауапкершілікке тартылғаны белгілі. Тергеу барысында анықталғандай, кейбір азаматтар пара беру арқылы жер алу мерзімін қысқартып, ал нақты заңды кезекте тұрғандар ұзақ уақыт бойы өз жерлерін ала алмаған. Осындай жағдайлар халықтың билікке деген сенімін төмендетіп, жер бөлу процесінің ашықтығына күмән келтірді. Мұндай жағдайлар тек тұрғын үй мақсатында жер алушылар арасында ғана емес, ауыл шаруашылығымен айналысатын азаматтар үшін де өзекті болды. Қазақстанның ауыл шаруашылығы секторында жер бөлу мәселесі күрделі болғандықтан, көптеген шаруа қожалықтары қажетті жер телімдеріне қол жеткізе алмай келді. Кейбір агроөнеркәсіптік кәсіпкерлер өздеріне тиесілі жерлерді ала алмай жүргенде, әкімшілік лауазымдағылар немесе бизнес құрылымдарына жақын адамдар белгілі бір жеңілдіктерге ие болып, жер телімдерін оңай иеленіп отырған.

Бұл жағдай ауылдық жерлерде әділетсіздік сезімін арттырып, жер реформаларының қажеттілігін айқын көрсетті. Қазақстан Үкіметі бұл мәселені шешу үшін мемлекеттік қызметтерді цифрландыру және электрондық кезек жүйесін енгізу арқылы әділетсіздікке жол бермеуге тырысты. Бұрынғы дәстүрлі жүйеде азаматтар мемлекеттік органдардың шешіміне тікелей тәуелді болса, жаңа электрондық жүйе бұл тәуелділікті барынша азайтуға бағытталды. Электрондық жүйе енгізілгеннен кейін азаматтар кезек нөмірін нақты уақыт режимінде бақылай алатын мүмкіндікке ие болды.

Бұл өзгеріс жер бөлу процесінің ашықтығын арттыруға ықпал етті. Осы реформалардың нәтижесінде жер алуға өтініш беру рәсімі айтарлықтай жеңілдеді. Бұрынғыдай бірнеше мекемеге барып, құжат жинаудың қажеті болмай, барлық процесс онлайн режимде жүргізіле бастады.

Әсіресе, бұл өзгеріс ірі қалаларда ерекше байқалды. Алматы мен Астана қалаларында электрондық кезекке көшу арқылы көптеген азаматтар өз өтініштерін ешқандай әкімшілік кедергісіз тапсыруға мүмкіндік алды. Дегенмен, бұл жүйенің де өзіне тән қиындықтары бар. Кейбір азаматтар жаңа жүйені толық түсінбей, өтініш беру барысында техникалық қиындықтарға тап болған жағдайлар да кездесті. [2,248]

3. Электрондық кезек – бұл азаматтардың жер телімін алу процесінің әділ әрі ашық болуын қамтамасыз ететін жүйе. Бұл жүйе әрбір өтініш берушінің нақты уақыт режимінде кезек нөмірін көруіне, өтініштің қаралу барысын бақылауына мүмкіндік береді. Сонымен қатар, жер телімдерінің бөлінуі бойынша барлық ақпарат ашық жарияланатындықтан, кез келген азамат жүйенің әділдігіне көз жеткізе алады. Бұрындары жер алуға кезекке тұрған азаматтар құжаттарының қаралу барысы туралы ақпаратты алу үшін бірнеше рет мемлекеттік органдарға баруға мәжбүр болса, қазір бұл ақпарат электронды түрде қолжетімді.

4. Электрондық кезектің басты артықшылығы – оның ашықтығы мен айқындылығы, бұл азаматтардың мемлекеттік қызметтерге деген сенімін арттыратын маңызды фактор. Бұрын жер алу процесі ұзаққа созылып, өтініш берушілер өз кезегінің қалай жылжып жатқанын бақылай алмайтын. Қағаз жүзінде жүргізілген кезек жүйесі көп жағдайда түсініксіз болып, оның әділдігіне күмән тудыратын. Электрондық жүйе енгізілгеннен кейін кезекке тұрған әрбір азамат өзінің нақты нөмірін көре алады және алдында немесе кейін тұрған азаматтардың қай мерзімде жер алатынын шамамен болжай алады. Бұл өзгеріс жер қатынастары саласында ашықтықты қамтамасыз етудің маңызды қадамына айналды. Электрондық кезектің енгізілуі сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін азайтуға да айтарлықтай әсер етті. Бұрын мемлекеттік органдарда белгілі бір адамдарға артықшылық беру немесе кезекті заңсыз жылжыту жағдайлары жиі кездесетін.

Азаматтар өздерінің жер телімін алу мерзімі белгісіз болғандықтан, кейбіреулері пара беріп, кезекті жылдамдатуға тырысатын. Бұл жағдайлар жер алу процесінің әділдігіне нұқсан келтіріп, қоғамда наразылық тудыратын. Электрондық жүйенің енгізілуі бұл тәуекелдерді барынша төмендетті, себебі

жүйе автоматтандырылған және адами фактордың ықпалын азайтатын алгоритмдерге негізделген. Әрбір өтініш уақыт тәртібімен тіркеліп, өңделеді, ал кезек нөмірін өзгерту мүмкін емес.

Бұл тәсіл мемлекеттік қызметтердің ашықтығын арттырып, азаматтардың өтініш беру процесіне деген сенімін күшейтті. Сонымен қатар, электрондық кезек жүйесі азаматтардың уақытын үнемдеуге үлкен септігін тигізді. Бұрын жер алу үшін өтініш берушілер бірнеше мемлекеттік мекемеге барып, әртүрлі құжаттарды тапсырып, бекіту кезеңдерінен өтуі қажет болатын. Әр кезеңде кезек күту қажеттілігі мен бюрократиялық рәсімдердің көптігі азаматтар үшін үлкен қиындық тудыратын. Ал қазіргі таңда өтінішті онлайн режимде беру мүмкіндігі пайда болды. Азаматтар үйден немесе жұмыс орнынан шықпай-ақ, электрондық үкімет порталы арқылы өтініш тапсыра алады. Бұл өзгеріс әсіресе шалғай ауылдарда тұратын азаматтар үшін тиімді болды, себебі оларға бұрын жергілікті әкімдіктерге бару үшін бірнеше шақырым жол жүруге тура келетін.

Электрондық кезек жүйесі мемлекеттік органдардың жұмысын жеңілдетіп, процестердің тиімділігін арттырды. Бұрын мемлекеттік қызметкерлер өтініштерді қолмен өңдеп, қағаз жүзінде тіркеп, оларды бір бөлімнен екінші бөлімге жіберетін. Бұл жүйе уақытты көп талап етіп, ақпараттың жоғалуы немесе кешіктірілу қаупін арттыратын. Ал электрондық жүйеде барлық өтініштер бірыңғай базаға тіркеледі және автоматты түрде өңделеді. Бұл мемлекеттік органдардың қызмет көрсету сапасын жақсартып, олардың жұмысын жылдам әрі тиімді етуге ықпал етті. [4,74]

Дегенмен, бұл жүйені енгізу барысында бірқатар қиындықтар туындады. Біріншіден, электрондық жүйе барлық азаматтар үшін қолжетімді болмауы мүмкін. Әсіресе, ауылдық жерлерде интернеттің қолжетімділігі мен цифрлық сауаттылық деңгейі әлі де төмен. Көптеген азаматтар электрондық үкімет порталын пайдалануды білмейді немесе оған сенімсіздік танытады. Екіншіден, жүйенің техникалық ақаулары да кездеседі. Кейде порталдағы деректер уақытында жаңартылмайды немесе жүйенің дұрыс жұмыс істемеуі өтініш берушілерге қолайсыздық туғызады. Сонымен қатар, кейбір азаматтар электронды кезектің әділдігіне күмәнмен қарап, бұрынғы жүйеге қайтаруды талап ететін жағдайлар да кездесуде.

5. Осы мәселелерді шешу үшін мемлекеттік органдар бірнеше бағытта жұмыс істеуі қажет. Біріншіден, халықтың цифрлық сауаттылығын арттыру бойынша шаралар қабылдануы керек. Электрондық үкімет порталының жұмысын түсіндіретін оқыту курстарын ұйымдастыру, ақпараттық науқандар жүргізу арқылы азаматтарға жүйені пайдаланудың жеңілдіктерін көрсету маңызды. Екіншіден, интернет желісін шалғай ауылдық аймақтарға кеңейту қажет. Үшіншіден, электрондық жүйенің техникалық қызмет көрсету сапасын жақсарту керек.

Жүйенің тұрақты жұмыс істеуін қамтамасыз ету үшін жаңа технологияларды енгізіп, порталдың жүктемеге төзімділігін арттырған жөн. Болашақта электрондық кезектің жетілдірілуі оны тек жер учаскелерін бөлумен ғана шектемей, басқа да мемлекеттік қызметтерді оңтайландыруға мүмкіндік

береді. Мысалы, құрылысқа рұқсат алу, жерге қатысты құжаттарды рәсімдеу сияқты процестер толық автоматтандырылса, азаматтардың уақытын үнемдеуге, мемлекеттік қызмет көрсетудің сапасын арттыруға мүмкіндік туады. [6,85]

Қорыта айтқанда, электрондық кезек жүйесінің енгізілуі Қазақстандағы жер қатынастарының дамуы үшін маңызды қадам болып табылады. Бұл жүйе азаматтарға жер алуда тең мүмкіндік беріп қана қоймай, әкімшілік кедергілерді азайтып, мемлекеттік қызметтердің ашықтығын қамтамасыз етеді. Алдағы жылдары бұл бағытта жүргізілетін реформалар мен жаңашылдықтар жүйенің тиімділігін арттырып, жер қатынастары саласындағы әділеттілікті одан әрі нығайтады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Жер кодексі – 20 маусым 2003 жыл № 442-ІІ. (2023 жылғы өзгертулермен). Алматы: Юрист, 2023. 156 <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K030000442>
2. Аймағанбетов Т.Қ. Қазақстандағы жер қатынастары және олардың құқықтық реттелуі. – Алматы: Қазақ университеті, 2021. – 248 б.
3. Оспанов М.Т., Қабылдинов З.Ш. Цифрлық Қазақстан: электрондық үкіметтің даму бағыттары. – Нұр-Сұлтан: Экономика, 2020. – 312 б.
4. Байжұманов Б.Ә. Қазақстанда мемлекеттік қызмет көрсетуді цифрландыру: құқықтық аспектілер. – Құқық және мемлекет журналы. – 2022. – №3 (89). – Б. 74–88.
5. <https://www.gov.kz>
6. Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі. Электрондық үкімет және цифрлық мемлекеттік қызметтер бойынша 2023 жылғы есеп. – Нұр-Сұлтан, 2023. – 85 б.

USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN AO «KASPI BANK JSC»

Candidate of Economic Sciences Zhumadildaev M.,

Master of Economic Sciences. Sarkulova Zh. Zh., senior lecturers of the Department "Finance and Accounting", Sh. Murtaza International Taraz University

"The use of artificial intelligence technologies requires special attention. Successful development of this sector can provide significant GDP growth to individual countries. If we fully utilize the capabilities of artificial intelligence, we will be able to make a significant leap towards the knowledge economy. Our country can become a platform for selling computing power to global players. Therefore, it is necessary to create the most attractive conditions, including preferences for attracting investment in the construction of large data centers and promoting Kazakhstan's interests in the field of data storage and processing. The time has come to consolidate the guiding principles of digitalization at the legislative level. I ask the government, the expert community, and members of Parliament to prepare a comprehensive industry document. What is needed is not declarative, but effective measures to support private initiatives to create innovative infrastructure – business incubators, commercialization centers, technology parks, and design bureaus. Successful foreign experience should be used. The main source of launching innovative projects should be venture financing. Therefore, it is necessary to resolve all legal and financial issues in order to increase interest in projects from domestic and foreign investors»." Kasym-Jomart Tokayev [1].

Artificial intelligence (AI) is causing a stir in the world of finance. The financial services industry, which relies heavily on data and suffers from outdated processes, is increasingly adopting AI-based solutions and leveraging its powerful capabilities.

In this article, we will look at some important use cases for AI in the financial sector and what the future of this rapidly evolving and new financial environment looks like.

Now artificial intelligence is actively developing, and at the same time the range of its capabilities is expanding. For quite some time now, chatbots and AI-based virtual assistants have reduced the need for face-to-face contact, wasting time, and waiting for a response from the support team. After all, artificial intelligence has proven its effectiveness. Customers of financial systems, thanks to the help of AI-based chatbots, can independently check their balance, plan payments, monitor account activity, ask questions to the virtual assistant consultant and receive personalized banking consultations at any convenient time and in any place through mobile applications.

An example of such a bot-consultant is the virtual assistant-consultant Ruslan "Kaspi Bank-a". It became one of the first virtual assistants in the field of finance. «Kaspi Bank» has been working in instant messengers since 2016. Virtual Assistant Ruslan has full banking functionality and all its features. The chatbot of Kaspi

Bank-JSC can be used in the most popular networks — Telegram, WhatsApp, Viber and VK-in one dialogbox.

Conversational bots with artificial intelligence or consulting robots offer algorithm-based financial planning services with little or no human control. They can inform clients about the latest financial trends, help them expand their portfolio, use investment platforms, maximize client savings, and much more.

The financial assistant from «Kaspi Bank JS Cis called Ruslan- e- an ecosystem of services based on artificial intelligence. The virtual robot analyzes a specific user and selects unique ways to manage their personal finances efficiently.

Also among its functions are:

- automatic accounting of expenses and their division into categories.
- registration of insurance;
- recommendations for saving money and planning your monthly budget based on cost analysis.
- a reminder to debtors about repayment deadlines and a special tool for transferring money, tips on achieving financial goals, and other functions.

Another area of use of AI is lending. It takes a lot of time for banks to process loan applications and respond, so to simplify the process of automating it, credit scoring is performed by AI. This is something that the banking system could not have dreamed of even 10 years ago. CAI algorithms are used to determine a person's right to get a loan, assess risks, and even provide individual solutions. Artificial intelligence is not biased, so it can make a more accurate, fair, and timely decision about eligibility for a loan.

Now a chatbot «Kaspi Bank JSC can conduct a dialogue with a potential client in real time and accompany them at all stages of applying to the bank.

Now loan processing does not take much time and does not even require a personal presence. Just log in to your favorite messenger from any device and fill out a questionnaire. If the client has already applied to the bank, the chatbot algorithms will automatically analyze all possible information and form a loan decision based on the client's data and the bank's credit policy criteria. And all this will take no more than five minutes.

Chatbots take all the necessary information through the KYC system. KYC is an online identification method used by banks and other organizations to verify the customer's identity. It includes: identification of the client's identity, understanding the client's nature, requests, origin of finances, as well as risk assessment-based on biometrics, voice, and the nature of operations performed on their account.

The KYC procedure is necessary to confirm the client's identity and provide the bank's client with access to the necessary services. The bottom line is as follows: the client submits documents confirming their identity to the bank branch, then photo or video identification.

Electronic KYC identification variant-this streaming video has become a global standard in the banking sector. Video identification is more common before the client connects to the bank's services. In the messengers «of Kaspi Bank JSC», now instead of the usual few hours, it now takes a couple of minutes. We all understand that time is

the most valuable resource. This process is completely secure, as video identification is based on biometric data.

Identification in «Kaspi Bank JSC» is carried out as follows: the client opens a personal account in Kaspi Bank JSC and receives a VISA plastic card, then downloads the Kaspi.kz application, enters his / her IIN and registered phone number, passes video identification and, in a few minutes, the bank's services in his / her mobile phone - from a personal account, loan, deposit, installment plan "Kaspi shop", investment platform and much more - it's all available in a couple of clicks. This AI-based application is the most popular in the Republic of Kazakhstan, almost all stores have POS terminals and anyone can pay there. In the end, data exchange takes place via encrypted channels that eliminate the possibility of personal data leakage.

Data in the financial environment is one of the most important resources, and its huge volume and structural diversity make manual processing difficult even for financial experts.

The use of AI - based solutions for data and document processing increases the efficiency of processes, as well as allows you to extract useful information. Data analytics, mining, and natural language processing are examples of AI and ML solutions that help companies get all the information they need.

We have already discussed the role of chatbots in document verification above, but there are other functions that include such functions as:

- chatbot algorithms can easily collect employee documents.
- chatbots help lenders and their clients collect, store, and verify all the necessary information.
- chatbots are advanced enough to recognize files of various formats. AI selects information from many sources and forms it into a single document that is convenient for human perception.
- analyzes and examines set documents, then classifies them into different categories and in case of absence or inconsistency of the required data, the application is automatically rejected or transferred to the responsible persons;
- notifies the client of the completion of the application process, if the submitted documents meet the requirements of the bank's policy, the client automatically receives approval without the presence of a credit expert. In some cases, loan chatbots notify the banking institution that the application should be rechecked or the client is automatically rejected.

We have already mentioned that the range of applications of artificial intelligence is quite wide, so it is worth mentioning the use in related banking activities, for example – , insurance.

Insurers can use AI-based underwriting solutions to improve risk management and pricing. Underwriters now get a wider range of data sources for their evaluations thanks to artificial intelligence.

Big data analytics provide better visibility of customer risk profiles, allowing you to tailor premiums and payouts to each customer's actual risk. In addition, the ability to speed up the underwriting process from a few weeks to a few seconds can change the

rules of the industry in a better and more comfortable way for all underwriting participants.

The next insurance industry where AI fits in perfectly is claims processing and settlement.

Claims settlement is a lengthy process that involves a large number of people.

With the help of bots, submitting and verifying claims has become as easy as possible. Policyholders only need to be informed about the nature of the claim. Then the bot requests additional details, retrieves the client's policy from the company's CRM, and immediately initiates the claim submission process. For customers who are tired of waiting for a long time and switching from one callcenter operator to another, chatbots offer a much better customer experience. Plus is here not only for clients, but also for the policyholders themselves. Insurance companies spend a lot of money on personnel handling claims. Using AI, the insurer can reduce costs and speed up the processing process. Thanks to this, companies can generate positive emotions among customers and increase their company's profit.

Risk management with comprehensive data analysis can also be handled by AI. In addition to processing claims, AI is capable of even such complex manipulations, such as, risk analysis in the financial environment. The ability of artificial intelligence in finance lies in the fact that AI can analyze large volumes of structured and unstructured data. It improves the ability to manage risks and meet the requirements of any financial activity. Thus, risk managers in financial institutions can identify risks more effectively and in a timely manner in order to make more informed and prompt decisions.

You can also actively use AI in the Antifraud system. Because consumers need guarantees that their money and personal information will be kept safe, and artificial intelligence can help them do this. It is believed that the human factor is responsible for up to 95% of cloud breaches, and hacking of personal and financial data. Robotization allows financial companies to prevent fraud in advance and helps improve security by studying and identifying common data patterns and trends, as well as alerting agents to any anomalies or suspicious activities on customer accounts and personal data. If fraud is suspected, AI models can be used to reject, mark transactions, block, and further investigate.

«Kaspi Bank JSC», for example, is developing an anti-fraud behavioral system, to analyze how a person communicates with a chatbot. This allows you to understand the operation that the client performs. If an attacker has gained access to the client's account, the anti-fraud system helps block the client's data, thereby protecting their personal and personal data. In this case, the system can restrict or completely block, requesting additional information from the client or sending the necessary information to the partner bank's branch to the company's employees to clarify their identity.

«Kaspi Bank JSC » uses classic anti-fraud solutions placed on the partner's side. They take into account the nature of the transaction and together give a more secure experience to the client than in classic banks, which increases its popularity in the banking services market, making it a de facto monopolist in this area.

There are also simpler tasks that involve AI and RPA. And this is also a plus in the piggy bank of artificial intelligence — it takes on routine tasks, such as logging in

to applications and systems, moving files and folders, extracting, copying and pasting data, and so on. In such circumstances, people can focus on more important tasks. Businesses also get a boost for productive work – higher productivity, business efficiency, sustainability, and cost reduction through automation are all advantages of using AI in the financial sector of our time. And this leads to the possibility of scaling any business.

Thus, the use of AI in the field of finance is one of the priority areas, and the areas listed above are only our small ideas about Artificial Intelligence and intellect in any areas. In this case, the task of experts is to correctly formulate tasks.

List of used literature

1. Bakanov M. I., Melnik M. V., Sheremet A.D. Teoriya ekonomicheskogo analiza [Theory of economic analysis]. / Edited by M. I. Bakanov, Moscow: Finance and Statistics, 2015, 536 p.
2. Baldin K. V., Bystrov O. F., Sokolov M. M. Investments. Sistemny analiz i upravlenie [System Analysis and Management], Moscow: Dashkov & K, 2017, 288 p. (in Russian).
3. Bocharov V. B. Financial analysis. St. Petersburg: Piter Publ., 2015, 240sq.
4. Bocharov V. V. Investments. - SPb.: Peter, 2017 – - 176p.

ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕС СУБЪЕКТІЛЕРІН ЫНТАЛАНДЫРУДАҒЫ САЛЫҚТЫҚ ҚҰРАЛДАРДЫҢ РӨЛІ

Жумадильдаев М., Асқар Б.

«Экономика және бизнес» факультеті, «Қаржы және Есеп» кафедрасы,
Шерхан Мұртаза атындағы Халықаралық Тараз Университеті.,

Андатпа. Шағын және орта бизнесті дамыту – экономикалық өрлеудің және әлеуметтік-саяси жаңғыртудың басты құралы.

Кілт сөздер: кәсіпкерлік, жұмыссыздық, шағын және орта бизнес, салық, патент

Резюме. Развитие малого и среднего бизнеса – главный инструмент экономического роста и социально-политической модернизации.

Ключевые слова: предпринимательство, безработица, малый и средний бизнес, налоги, патент

Қазіргі таңда шағын және орта кәсіпкерлікті дамыту мемлекеттік саясаттың басым бағыттарының бірі болып табылады. Әрбір кәсіпкердің өз ісін бастау үшін мемлекет тарапынан бірдей дәрежеде жәрдем алу мүмкіндігі бар. Ал, мемлекет әрбір кәсіпкермен қарым-қатынас жасап, қолдау мақсатында тиісті салалық құрылымдарын орнықтырады. Шағын және орта бизнесті несиелеуді басқаруді қолдауда кешендік көзқарастың қажет-тілігі ұзақмерзімдік тұрақтылықтың кепілі бола алады. Қазақстан Республикасының бүгінгі таңда қойып отырған міндеттерінің бірі – шағын және орта кәсіпкерлікті дамыту. Шағын және орта бизнесті дамыту – экономикалық өрлеудің және әлеуметтік-саяси жаңғыртудың басты құралы. Әсіресе жеке меншіктің нақты өмірге жүзеге асуы және орта таптың қалыптасуының мемлекетімізде артқан сайын еліміз көркейіп, халықтың әлеуметтік-экономикалық жағдайы жақсарады. Сонымен бірге, шағын және орта кәсіпкерлік – экономиканың тиімді әрі нәтижелі секторы. Шағын және орта кәсіпкерлік жұмыссыздықты жоюда, нарыққа қажетті тауарларды жеткізуде, жеке өндірушілердің монополиясын шектеуде және экономиканы тұрақтандыруда шешуші фактор болып табылады [1].

Бірақ шағын және орта кәсіпкерлікке мемлекет тарапынан қолдаулар және әкімшілік реттеу жүргізіліп жатқанмен, шағын кәсіпкерлік қызметтің нәтижелері әлі де жоғары деңгейде емес.

Экономикалық тұтқалардың ішінде нарықтық экономиканың өсіп дамуына ең қажетті рөлді салықтар алады. Қай мемлекеттің болмасын нарыққа көшкен кезде ең тиімді қолданатыны салық саясаты, себебі салықтар мемлекеттің экономикасының ең негізгі тірегі және белгілі бір тұтқасы болып табылады. Қай мемлекеттің болмасын, шет мемлекеттердің тәжірибесіне сүйенсек те, салық және салық саясаты экономиканы басқарудағы ең күшті ұтқыр қаржы институттарына жатады.

Республикада кәсіпкерлік қызметті реттеу мен экономикалық қолдаудың жиынтық механизмі әзірленуде. Осы жиынтық механизмнің негізгі элементі болып салық реттеуі жатады. Оған себеп, Республика нарықтық экономикаға көшкен және орныққан кезде кәсіпкерлік қызметтің одан әрі дамуына ең негізгі құрал, ол нәтижелі салық жүйесін құру. Осы кезде дәл уақытында жүргізілген кәсіпкерлік қызметтің салық реттеуі фискалдық және реттеу функцияларының уақытында орындалуын қамтамасыз етеді.

Барлық мемлекеттерде шағын бизнесті мемлекеттік қолдау, оларға салық жеңілдіктерін беру арқылы шешіледі. Бұл жерде бірден салық ставкаларын төмендету емес, тек қана салық жүйесін реформалау арқылы осы саладағы экономиканы көтеру.

Қазақстан Республикасы Президентінің 2017 жылғы 31 қаңтардағы «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекелестік» жолдауында атты басымдығы бойынша негізгі міндеттердің бірі салық-бюджет саясатын жаңа экономикалық шынайылыққа сәйкестендіру.

Салық саясаты бизнесті «көлеңкеден шығаруға ынталандыруға және шикізат емес сектордағы салық базасын кеңейтуге бағытталған болуға тиіс. Қолданыстағы салықтық жеңілдіктерді оңтайландыру маңызды. Жалпыға бірдей декларациялау қарсаңында арнайы салық режимдерін жаңадан қарастыру қажет.

Салық жүйесін жетілдіру бағыттарының бірі салық салудың ерекшеліктерін белгілей отырып, кірістер мен шығыстардың салықтық есебін міндетті түрде жүргізуді көздейтін қолданыстағы, арнаулы салық режимдерін реформалау болып табылады.

Мәселен, патент негізіндегі АСР әлеуметтік және салық алып тасталған 1% мөлшерінде ЖТС ғана төленетін 2018 жылдан бастап болжалды ұсынылатын кірістен 2%-дан 1%-ға дейін салық мөлшерлемесінің төмендеуімен сақтау ұсынылады. Бұл ретте 2020 жылдан бастап жалпыға бірдей декларациялаудың енгізілуіне байланысты патентті қолдану үшін қызмет түрлерінің тізбесін шектейтін болады.

Жеңілдетілген декларация (ЖД) негізінде АСР үшін жеке кәсіпкерлер және заңды тұлғалар үшін жұмыскерлердің саны мен кірістерің бірыңғай шекті мөлшерін анықтау көзделіп отыр.

Бұл ретте 2020 жылдан бастап жалпыға бірдей декларациялаудың енгізілуімен АСР-дің орнына ЖД негізінде кірістер мен шығыстар есебін жүргізудің жеңілдетілген тәртібі бар режим орнату ұсынылады, яғни салық базасы кірістер мен шегерімдер арасындағы айырмашылық ретінде айқындалатын болады.

Сонымен қатар салық Кодексіне 2017 жылдан бастап салық төлеушілерді қорғауға, экономиканың маңызды салаларын ынталандыруға, әкімшілік қызметті жеңілдету мақсатында бірталай өзгерістер енгізілмек. Біріншіден, барлық түсініксіз баптар мен қателер салық төлеушінің пайдасына шешілетін болады. Бұл салықтық дауларды әділ қарауға мүмкіндік бермек. Екіншіден, егер салық төлеуші салық органының түсіндіруіне сәйкес әрекет етсе, бірақ кейін ұстаным өзгерген болса, айыппұлдар мен өсімпұлдарды қолданбау ұсынылады.

Үшіншіден, салықтық тексеру актілерінде тиісті негіздемелердің болуы көзделген. Төртіншіден, патенттегі ставка 2%-дан 1%-ға дейін азайтылады. Бесіншіден, «жеңілдетілген декларация» режиміндегі табыс көлемі бойынша талап жеке тұлға үшін де, заңды тұлға үшін де бірдей болады. Тағы бір ерекшелік салық кодексінің құрылымы өзгереді. Салық төлеушінің ерекшелігіне қарай жекелеген бөлімдер болады. Сонымен қатар, жаңа режим ұсынылып отыр. «Белгіленген шегеріс режимі. Бұл кімнің айналымы үлкен, бірақ табысы аз болса, солар үшін тиімді. Ол өз түсімінің жартысын растаусыз шегере алады. Ал егер шығыстарды есепке алуды жүргізетін болса, онда шығыстарын растағаны үшін сыйлықақы (шегерістер) алады. Салық төлеушілерге режимдерді таңдау құқығы беріледі. Заңға жеке кәсіпкерлікті тіркеу туралы да бірқатар өзгерістер енгізілген. Енді азаматтар кәсіп бастауы үшін тіркелуі міндетті емес. Тек кәсіп бастағаны туралы салық органына ескертіп хабарландыру жібереді. Кәсіпті қайта тіркеушілер де солай. Хабарламаны алған салық қызметкерлері бір жұмыс күнінде кәсіпті қайта тіркейді. Ал салықты патент бойынша төлейтін адамдар патентті алған күннен бастап түскен табыстары сол патенттің құнынан аз болса, соның есебін беріп, салық мөлшерін азайтуына, сондай-ақ бұрын төлеп келген артық ақшасын қайтару туралы өтініш жазуына болады. Бұрын осындай артық ақшаны қайтару үшін хронометражды зерттеу жүргізілетін еді. Қазір оны салық төлеушілердің жұмысын жеңілдету үшін алып тастаған [2].

Салықтық реттеудің экономикалық мазмұны мен экономикалық үдерістерге әсері әрқашанда маңызды орынды иеленіп, айтарлықтай тиімділіктерге қол жеткізуге мүмкіндіктер берген.

Қазақстанда шағын және орта бизнесті дамытуды ынталандыруда пайдаланылатын жолдардың бірі салықтық ынталандырудың тиімді жүзеге асырылуы үшін бірқатар іс-шаралар тізбегін ұсынуға болады. Олар келесідей:

- салық төлеушілердің адал болу қағидатын енгізу – салық заңнамасының ережелерін қате түсіндіру кезінде жауапкершілікті алып тастау мүмкіндігі;
- салық заңнамасының түсініксіз, нақты емес ережелерін салық төлеушінің пайдасына деп түсіндіру мүмкіндігі;
- тиімсіз салықтың жеңілдіктерді алып тастау;
- салық режимдерін (жеке кәсіпкерлерге арналғанмен шағын және орта бизнесті дамыту үшін арнаулы салық режимі, сондай-ақ аграрлық секторға арналған ортақ патент) үш деңгейге дейін оңтайландыру.
- патенттің ставкасын төмендету;
- жаңа салық режимін енгізу.

Аталмыш іс-шараларды жүзеге асыру үшін салықтық ынталандыруды құрал ретінде пайдалану, яғни салықтық реттеудің құралдарын қолданудың маңыздылығы зор болып табылады.

Салықтық реттеу – бұл инвестициялық, инновациялық үдерістердің үздіксіздігін қамтамасыз ету, сондай-ақ кәсіпкерлікті дамыту мен ақша қаражаттарының өсіміне жағдай жасауды мақсат ететін салықтық механизмнің ажырамас бір бөлігі.

Салықтық реттегіш құралдар басқа да экономикалық тетіктермен

байланыста қажетті нәтижеге жетуді қамтамасыз ете алады.

Шағын және орта бизнесті салықтық ынталандыру құралдарын қолданып, қызметтерін жетілдіре түсуге мүмкіндіктер ұсынудың да өзектілігі артып отыр. Яғни салықтық тексерулер санын азайту, салықтық ауыртпалық мөлшерін бәсіндету, салық салу базасын азайта отырып ынталандыру, салық салу объектілері мен субъектілеріне қойылатын талаптарды азайту, сонымен қатар салық төлеу процесін оңтайландыру және өзге де реттеу іс-шараларының жүзеге асырылуын әлі де жетілдіре түсу керек.

Кез келген елдің экономикалық өсуін ынталандыруда жеке кәсіпкерлік шешуші фактор болып саналады. Қазақстан өз тәуелсіздігінің алғашқы күндерінен бастап-ақ жеке меншік институтты қорғауға және кәсіпкерлік бастаманы жан-жақты қолдауға негізделген нарықтық экономиканы құруға бағдарланды. Шағын және орта кәсіпкерлікті қолдау және оның дамуы үшін қолайлы жағдайлар жасау бойынша нысаналы және жүйелі саясат жүргізу Қазақстанның мемлекеттік экономикалық саясатының басымдылығының бірі болып табылады. Жалпы, мемлекеттің шағын және орта кәсіпкерлікті дамыту үшін қолдау көрсету мен қолайлы жағдай жасау жолында жасаған іс-шараларының ішінен келесілерді атауға болады: кәсіпкерлік қызметті тіркеу процедураларын жеңілдету, салықтық ауыртпалықты төмендету, жеке меншіктері мен активтерін заңдастыру, әкімшілік процедуралар мен рұқсаттарды жеңілдету, бюрократтық тосқауылдардан қорғау, несиелерге қолжетімділікті жеңілдету.

Қазіргі таңда Қазақстанда шағын және орта бизнесті қолдауға аса көңіл бөлініп отыр. Себебі шағын және орта бизнес, ол біздің болашағымыз, Қазақстан өнеркәсібі нашар дамыған мемлекет болғанмен, оның шикізат және еңбекке жарайтын адамдарының мүмкіндігі жоғары. Сонымен қатар мемлекеттің ерекшелігі, оның ауылшаруашылығының дамығандығы. Ауылдағы жұмыссыздық, еңбекке жарамды адамдардың жұмыссыздықтан қалаларға көшуі ауылшаруашылығын одан әрі құлдыратады. Біздің ойымызша, шағын бизнесті көркейту үшін тек қана салық құралдары жеткіліксіз. Ол үшін ауылдағы шағын бизнес субъектілеріне несие қорларына, қаржылық лизингтерге жол ашу керек және олар ашылып келе жатыр.

Сондықтан да салық құралдары, салықтық реттеу басқа да мемлекеттік құралдармен бірігіп қолданылуы керек. Сонда ғана біз экономикамызды ілгері дамыған мемлекеттердің қатарына қосуымызға болады. Қазақстан халқына арнаған Жолдауында Мемлекет басшысы Қ. Тоқаев тиімді шағын және орта бизнес қала мен ауылдың дамуының берік негізі бола алатынын, оның еліміздің әлеуметтік-экономикалық және саяси өмірінде маңызды рөл атқаратынын атап айтқан болатын. Президент шағын және орта бизнесті қолдауға ерекше көңіл бөліп отыр, 2020 жылдан бастап оның дамуы өзгертілді.

2020 жылдың 1 қаңтарынан бастап үш жыл мерзімге шағын кәсіпкерлік субъектілеріне, оның ішінде микро кәсіпкерлік субъектілеріне барумен тексеруге, профилактикалық бақылауға және қадағалауға жарияланған мораторий күшіне енді.

Ұлттық экономика министрлігінің мәліметінше, мораторий күші тұрғындардың өмірі мен денсаулығына, қоршаған ортаға, заңнамалық пен қоғамдық тәртіпке қауіп төндіруі мүмкін заң бұзушылықтардың алдын алуға немесе оларды жоюға бағытталған тексерулерге қатысты болмайды. Сонымен қатар конституциялық құрылым мен ұлттық қауіпсіздікке тікелей немесе жанама қауіп төндірген жағдайда күші жүрмейді. Мұндай жағдайларда тексерулер бақылау және қадағалау органының бірінші басшысының шешімінің негізінде жүргізілетін болады[3].

Сонымен қатар, егер кәсіпкер өз қызметіне қатысты бастамашы болса, сондай-ақ қылмыстық-процессуалдық кодексте қарастырылған негіздер бойынша тексерулер жүргізіле алады.

Мораторий прокурорлық, кедендік, қарсы салық тексерістеріне, салалық тексерістердің кейбір түрлеріне, сондай-ақ жер қойнауларын пайдаланушыларды тексеруге, өнімге санитариялық-эпидемиологиялық сараптама жүргізумен профилактикалық қадағалауға, сәйкестікті бағалау саласындағы аккредиттеу субъектілерін профилактикалық бақылау мен тексеруге қатысты болмайтынын айта кеткен жөн.

Жарлықта мораторийдің 2019 жылы кәсіпкерлік субъектісіне барумен басталған профилактикалық бақылау мен қадағалауға және тексеруге қатысты болмайтыны нақтыланған. Шағын және микро кәсіпкерлік санаттарына жататын жекеменшік және мемлекеттік кәсіпкерлік субъектілері мораторий жүргізуге жатады.

Өз жұмысы барысында кәсіпкерлік субъектілері ел заңнамасын, жеке және заңды тұлғалардың құқықтары мен заңды мүдделерін сақтауы, сондай-ақ ҚР заңнамасына сәйкес тауарлардың, жұмыстар мен қызметтердің қауіпсіздігі мен сапасын қамтамасыз етуі тиіс. Бұл міндеттемелерді кәсіпкерлік субъектілері мораторий кезеңінде де сақтауы керек.

Сонымен қатар Мемлекет басшысының 2019 жылғы 2 қыркүйектегі Жолдауында тек арнайы салық режимдерін қолданатын және микро немесе шағын кәсіпкерлік субъектісі ретінде танылған салық төлеушілерді ғана үш жыл мерзімге табыс салығынан босату қарастырылған.

Табыс салығы — бұл корпоративті табыс салығы, жеке табыс салығы, шаруа қожалықтары мен фермерлік шаруашылықтар үшін бірыңғай жер салығы, сондай-ақ жеңілдетілген декларация бойынша жұмыс істейтін салық төлеушілер үшін әлеуметтік салық. Басқа барлық салықтар мен төлемдер міндеттемелер туындаған жағдайда төленеді[4].

Шағын және орта кәсіпкерлікті дамытпай, нарықтық экономиканы қалыптастыру мүмкін емес. Бұл – нарықтық қатынастарды алға жетелеуші буын.

Әдебиеттер тізімі:

Сәбденов О. Шағын бизнес негіздері: оқу құралы, 2-бас. – Астана: Фолиант, 2015.

ҚР «Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы» Заңы, 2008.

3. <https://www.primeminister.kz/>
4. adilet.zan.kz

УПРАВЛЕНЧЕСКИЙ УЧЕТ В ЭПОХУ ЦИФРОВЫХ ИЗМЕНЕНИЙ: ТЕНДЕНЦИИ И ИННОВАЦИИ

Жумадильдаев М. –к.э.н., Жантаева Г.М.- м.э.н.,

Айтбаева Д.Т.-м.э.н

факультет «Экономика и бизнес», кафедра «Финансы и учет», Международный
Таразский Университет имени Шерхана Муртазы

Аннотация: В статье рассматриваются современные тенденции развития управленческого учета в условиях цифровой трансформации. Особое внимание уделяется инновационным технологиям, влияющим на процессы планирования, анализа и контроля, а также вызовам и перспективам цифровизации в управленческой практике.

Ключевые слова: управленческий учет, цифровизация, инновации, автоматизация, аналитика, технологии, трансформация

Түйін: Мақалада цифрлық трансформация жағдайында басқарушылық есепті дамытудың заманауи тенденциялары қарастырылады. Жоспарлау, талдау және бақылау процестеріне әсер ететін инновациялық технологияларға, сондай-ақ басқару практикасындағы цифрландырудың сын-қатерлері мен перспективаларына ерекше назар аударылады.

Түйінді сөздер: Басқару есебі, цифрландыру, инновация, автоматтандыру, аналитика, технология, трансформация

Summary: The article examines current trends in the development of management accounting in the context of digital transformation. Special attention is paid to innovative technologies that affect the processes of planning, analysis and control, as well as the challenges and prospects of digitalization in management practice.

Keywords: management accounting, digitalization, innovation, automation, analytics, technology, transformation

Управленческий учет играет ключевую роль в системе внутреннего управления предприятием, обеспечивая руководство необходимой информацией для принятия обоснованных решений. С развитием цифровых технологий управленческий учет претерпевает значительные изменения, направленные на повышение эффективности, точности и оперативности обработки информации.

Управленческий учет — это одна из главных систем, которая помогает эффективно управлять предприятием. В условиях цифровизации он тоже не остается в стороне. Новые технологии позволяют упростить и ускорить учетные процессы, сделать их точнее и понятнее. Но вместе с этим появляются и определённые риски, например, связанные с безопасностью данных или сложностью внедрения новых систем. Тем не менее, при правильном использовании цифровые технологии дают серьёзные преимущества — прежде всего, в скорости получения и обработке информации.

Во многих научных работах подчеркивается, что управленческий учет — это информационная часть всей системы управления предприятием. С его помощью решаются важные задачи: учет, планирование, контроль, организация, мотивация и информационное обеспечение. Причём всё это касается как текущих задач, так и долгосрочных целей компании. То, как будет устроен управленческий учет, зависит от размера компании, специфики её деятельности, объема операций и других факторов. Чем больше и сложнее бизнес, тем активнее развивается автоматизация — то есть переход на системы, которые автоматически собирают, хранят, обрабатывают и анализируют данные.[1]

Вопросами автоматизации активно занимаются зарубежные учёные, например Р. Бухт, Р. Хикс, Б. Кахин, М. Скилтон и другие. Они исследуют, как цифровизация и автоматизация влияют на учет, и в чём между ними разница. В основном, в их работах речь идет о возможностях, которые дают новые технологии: быстрее собирать информацию, улучшать анализ, делать контроль более точным. Это логично — ведь именно для этого компьютеры и создавались: чтобы облегчать и ускорять работу человека.

Но важно понимать, что цифровизация влияет не только на инструменты учета, но и на сам подход к информации. То, как мы собираем, анализируем и понимаем данные, сегодня сильно отличается от того, что было раньше. И именно это становится одним из главных направлений развития управленческого учета в цифровую эпоху [2]

Цифровизация охватывает все сферы деятельности организаций, включая финансово-экономический блок. Использование современных технологий, таких как большие данные (Big Data), облачные решения, искусственный интеллект (AI), машинное обучение и роботизация процессов (RPA), оказывает существенное влияние на методы и инструменты управленческого учета.

Цифровизация открывает широкие перспективы для раскрытия внутреннего потенциала каждой конкретной организации. Современные цифровые инструменты, такие как искусственный интеллект (ИИ), технологии обработки больших данных (Big Data), наука о данных (Data Science), облачные вычисления и роботизация бизнес-процессов, направлены на повышение эффективности управленческих решений, делая их более точными и согласованными с долгосрочными целями компании. Однако реализация этих возможностей требует не только технического внедрения, но и глубокой трансформации организационной структуры, подготовки кадров, а также адаптации корпоративной культуры к новым условиям.

Цифровая трансформация управления оказывает значительное влияние как на внешние аспекты деятельности предприятия — включая взаимодействие с государственными органами, поставщиками и потребителями, — так и на внутренние бизнес-процессы. Под влиянием цифровых технологий меняется само понимание и направление стратегического развития. В центре цифровизации менеджмента оказываются ключевые ресурсы компании: ее материальные и нематериальные активы, сотрудники, организационная культура, стратегические инициативы, операционные процедуры, элементы

инноваций, производимые продукты, а также модель партнерств в рамках цифровых экосистем.

Ключевые изменения в управленческом учете:

Автоматизация процессов — ручной ввод данных и подготовка отчетности уступают место автоматизированным системам, что снижает риски ошибок и повышает скорость получения информации.

Облачные технологии — позволяют вести учет и анализ в реальном времени, обеспечивая доступ к данным из любой точки мира.

Интеграция данных — объединение информации из различных источников (ERP-системы, CRM, BI-платформы) способствует более точному и полному анализу показателей деятельности.

Предиктивная аналитика — на основе исторических данных и алгоритмов машинного обучения управленческий учет переходит от описательного к прогнозному и предписывающему анализу.

В условиях стремительных изменений, происходящих в мировой экономике, становится очевидной необходимость значительных преобразований в системе управления предприятиями. Новые управленческие подходы и методы требуют глубокой модернизации бизнес-процессов, а высокая динамика и масштабность происходящих трансформаций диктуют потребность в повышенной гибкости и адаптивности управленческих решений.

В современных реалиях пересмотр устоявшихся стандартов управления становится важнейшим условием обеспечения устойчивости организации, сохранения её конкурентных позиций и достижения долгосрочных стратегических целей.

В этих условиях важнейшими задачами современного управления становятся эффективное планирование, организация и контроль, базирующиеся на применении актуальных цифровых технологий и инновационных IT-инструментов. Иллюстрацией активной цифровой трансформации бизнеса служит статистика, представленная аналитической компанией Gartner: в 2020 году мировые инвестиции в цифровые технологии достигли 3,87 трлн долларов США, в 2021 году — 4,24 трлн долларов, а в 2022 году — 4,47 трлн долларов. Наибольший рост инвестиций в 2022 году наблюдается в сегменте корпоративного программного обеспечения, где увеличение затрат оценивается на уровне 11,5%.

Мировые расходы на ИТ (трлн.долл.США)

Наименование расходов	2020	2021	2022	Рост 2020 года (%)	Рост 2021 года (%)	Рост 2022 года (%)
Системы центров обработки данных	0,18	0,20	0,21	2,5	9,7	5,8
Корпоративное программное обеспечение	0,53	0,60	0,67	9,1	13,6	11,5
устройства	0,70	0,80	0,82	-1,5	15,1	2,3
ИТ-услуги	1,07	1,19	1,29	1,7	11,2	8,6
Услуги связи	1,40	1,45	1,48	-1,5	3,9	2,1
Общий ИТ	3,87	4,24	4,47	0,9	9,5	5,5

[3]

Преимущества цифрового управленческого учета

- повышение точности и достоверности информации
- оперативность в получении и обработке данных
- возможность моделирования различных сценариев и оценки рисков
- улучшение качества управленческих решений
- снижение затрат на учетные процессы

Несмотря на преимущества, цифровизация управленческого учета сопряжена с рядом проблем:

- необходимость инвестиций в ИТ-инфраструктуру
- недостаток квалифицированных специалистов
- вопросы кибербезопасности и защиты данных
- сопротивление персонала изменениям

В ближайшие годы ожидается дальнейшее внедрение интеллектуальных систем поддержки принятия решений, использование блокчейн-технологий для обеспечения прозрачности учета, а также рост значения анализа в реальном времени. Кроме того, управленческий учет будет теснее интегрироваться с другими функциями предприятия, обеспечивая комплексный подход к управлению бизнесом [4].

Цифровизация открывает новые горизонты для развития управленческого учета, превращая его из инструмента ретроспективного анализа в мощный механизм стратегического планирования и прогнозирования. Организации, способные адаптироваться к новым условиям и внедрять современные технологии, получают конкурентные преимущества на рынке и обеспечивают устойчивое развитие в условиях цифровой экономики.

В заключение стоит отметить, что управленческий учет в условиях цифровизации переживает значительные трансформации. Использование

современных технологий позволяет повысить качество учета, ускорить аналитические процессы и усилить роль управленческого учета в системе стратегического управления предприятием. Однако, наряду с положительными эффектами, цифровизация требует от компаний гибкости, технической готовности и квалифицированных кадров. В ближайшие годы роль цифровых инструментов в управленческом учете будет только усиливаться, делая его более точным, оперативным и ориентированным на будущее.

Список использованной литературы:

1. <https://www.antonpiskun.pro/rol-upravlencheskogo-ucheta-v-deyatelnosti-organizaczii/> Роль управленческого учета в деятельности организации [Anton Piskun](#)
2. Шешукова Т.Г., Титенский А.Р. ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ НА УПРАВЛЕНЧЕСКИЙ УЧЕТ ПРЕДПРИЯТИЯ // Вестник Алтайской академии экономики и права. 2022. № 6-1. С. 176-180; URL: <https://vaael.ru/ru/article/view?id=2262> (дата обращения: 11.04.2025).
3. [//www.gartner.com/en/newsroom/press-releases/2021-10-20-gartner-forecasts-worldwide-it-spending-to-exceed-4-trillion-in-2022](https://www.gartner.com/en/newsroom/press-releases/2021-10-20-gartner-forecasts-worldwide-it-spending-to-exceed-4-trillion-in-2022)
4. Вестник Алтайской академии экономики и права. 2022. № 6 (часть 1) С. 176-180 URL: <https://vaael.ru/ru/article/view?id=2262> . DOI: <https://doi.org/10.17513/vaael.2262>

АГРАРЛЫҚ САЛАДАҒЫ ЭЛЕКТРОНДЫҚ САУДАНЫ ДАМУ

Аллиярова А. А.

Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университеті

3 курс студенті

Жетекші: Нургожаев А.С., аға-оқытушы, экон. ғыл. Магистрі

Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университеті

Түйіндеме. Бұл мақалада аграрлық саладағы электрондық сауданың дамуы мен цифрлық маркетингтің маңыздылығы талданады. Онда ауыл шаруашылығы өнімдерін интернет арқылы сатуды ұйымдастыру жүйелерін енгізу, олардың тиімділігін бағалау, сондай-ақ цифрлық маркетинг құралдарының (әлеуметтік желілер, онлайн жарнама, веб-платформалар) агробизнесі дамытудағы ықпалы қарастырылады. Басты мақсат – электрондық сауданы пайдалана отырып, ауыл шаруашылығы өнімдерінің қолжетімділігін арттыру, кірісті ұлғайту және өнімдерді нарыққа жеткізудің заманауи әрі тиімді әдістерін табу. Қазіргі жаһандық өзгерістер жағдайында аграрлық сектордың қарқынды дамуы ерекше назарда.

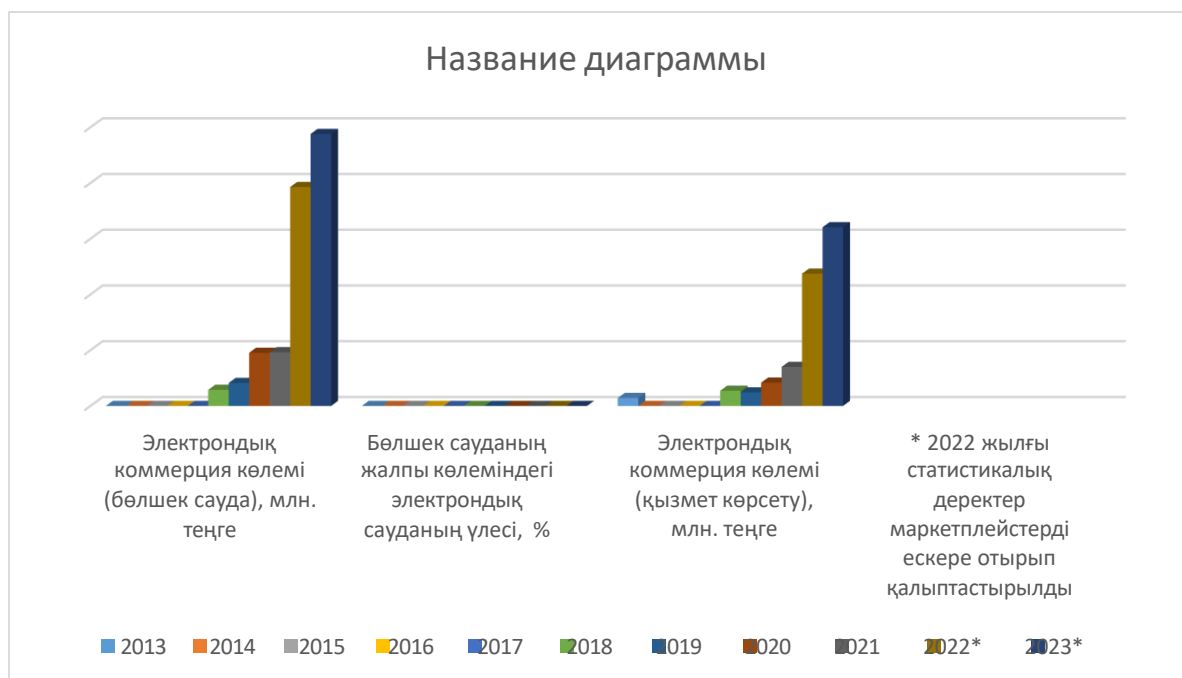
Түйін сөздер: электронды сауда, аграрлық сала, төлем құралдары

Кіріспе. Жақын болашақта ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіру мен өңдеу әртараптандырудың негізгі бағыты және экономикалық өсімнің басты драйверіне айналуы тиіс. Ауыл шаруашылығы кешенінің (АӨК) жаңа рөлі елдің тұрақты дамуын қамтамасыз етуге, еңбек өнімділігін арттыруға және халықтың өмір сүру деңгейін жақсартуға мүмкіндік береді. Қазақстанның ұлттық экономикасында аграрлық сала азық-түлік қауіпсіздігін және экономикалық тұрақтылықты қамтамасыз ететін маңызды сектор саналады. Алайда бұл салада әлі де шешімін таппаған бірқатар мәселелер бар. Олардың қатарында шикізат базасының жеткілікті деңгейде дамымауы, цифрландыру элементтерін қолданудағы қиындықтар, өндіріс көлемін арттырудың төмен қарқыны және негізгі өндірістік қорларды жаңғырту қажеттілігі бар. Цифрлық технологиялар Қазақстан экономикасын әртараптандырудың және оны шикізатқа тәуелділіктен өнеркәсіптік қызмет көрсету моделіне қайта бағыттаудың маңызды құралы болып табылады. 2018-2022 жылдарға арналған «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы аясында цифрлық экожүйені дамыта отырып, халықтың өмір сүру сапасы мен ел экономикасының бәсекеге қабілеттілігін арттыру міндеті қойылды. Мемлекет жаңа технологияларды енгізу арқылы елде цифрлық серпіліс жасауға мүмкіндік алады, бұл аграрлық сектордың дамуына да оң әсерін тигізеді [1].

Қазақстанның ауыл шаруашылығына салынатын инвестициялар негізінен

өндірістік негізгі қорлардың тозуын қалпына келтіруге бағытталып отыр. Айтарлықтай қомақты қаржы құс және шошқа шаруашылығына, сондай-ақ жабық грунттағы өсімдік шаруашылығына жұмсалуда. Бұл салалар табиғи климаттық жағдайларға тәуелсіздігімен және инвестицияның қайтарымы қысқа мерзімде жүзеге асуымен ерекшеленеді: мысалы, бройлер құс шаруашылығында өнімділік циклін 1,5 айда, ал шошқа шаруашылығында 3-4 айда жаңартуға болады. Алайда, инновацияларды әзірлеу және оларды өндіріске енгізу кезінде ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының технологиялық даму деңгейлерінің әртүрлі екенін ескеру қажет. Шағын шаруашылықтар мен ірі агрохолдингтер механикаландыру деңгейі, қол еңбегінің үлесі және ресурстық қорлары бойынша айтарлықтай айырмашылыққа ие. Қазіргі уақытта ақпараттық технологиялар негізгі қорлардың өнімділігін арттырып, кәсіпорындардың жұмысына оң ықпалын тигізуде. Мәселен, ГЛОНАСС жүйесін тракторларға орнату арқылы жер өңдеу сапасын жақсартып, уақыт шығынын қысқартуға мүмкіндік туған. Мұндай технологиялар өндірістегі бақылау деңгейін арттырып, ресурстар мен еңбек өнімділігін едәуір жоғарылатуда. Сонымен қатар, аграрлық саладағы электрондық сауданың дамуы мен цифрлық маркетинг құралдарының қолданылуы ауыл шаруашылығы өнімдерін тұтынушыларға жеткізуді жеңілдетіп, ішкі және сыртқы нарықтардағы сұранысты қанағаттандыруда маңызды рөл атқарып отыр. Интернет-платформалар арқылы өнімді сату фермерлерге делдалсыз жұмыс істеуге, ал цифрлық жарнама жаңа клиенттерді тартуға мүмкіндік береді. Ақпараттық және инновациялық технологияларды енгізу өндіруші кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруда маңызды рөл атқарады. Өнім сапасының жақсаруы өндірушінің нарықтағы беделін нығайтып, экологиялық таза өнім шығару мүмкіндігін ұлғайтады. Бұл технологияларды қолдану арқылы өндіруші қоршаған ортаға зиян келтірмей, экологиялық стандарттарға сай өнім ұсына алады. Осылайша, инновациялық технологияларды жедел енгізу ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірушілер үшін маркетингтік басымдықтарды қамтамасыз етеді. Сонымен бірге, цифрлық маркетингті тиімді пайдалану арқылы өнімнің сапасы мен артықшылықтары туралы ақпаратты кең таратып, тұтынушылардың сенімін арттыруға болады. Әсіресе, экспортқа бағытталған өнімдер үшін электрондық сауда алаңдары мен халықаралық маркетинг құралдарының рөлі маңызды болып табылады. Энергия ресурстарын үнемдеуге бағытталған инновациялар да аса өзекті болып табылады. Қазақстанда ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірудің энергия сыйымдылығы АҚШ, Канада және ЕО елдерімен салыстырғанда 5 есе жоғары, ал материал сыйымдылығы 4 есе, еңбек сыйымдылығы 8-10 есеге артық. Бұл айырмашылық шетелдік өндірушілердің үздіксіз енгізіп отыратын инновацияларымен және мемлекет тарапынан жасалған қолдау тетіктерімен түсіндіріледі. Қазақстанда да тиімді инновацияларды енгізуді ынталандыруға бағытталған экономикалық механизмдерді қалыптастыру қажет. Ауыл шаруашылығын дамыту үшін Қазақстанда бірнеше маңызды заңдар мен мемлекеттік бағдарламалар қабылданды. 2015 жылы «Ауыл шаруашылығы кооперативтері туралы» Заң қабылданып, ұсақ шаруа қожалықтарын біріктіру

арқылы аграрлық сектордың тиімділігін арттыру мақсаты қойылды. Сондай-ақ, «Органикалық өнім өндіру туралы» Заң экологиялық таза өнім өндірісін дамытудың құқықтық негізін қалады. Бұл заң жер және су ресурстарын тиімді пайдалану арқылы елдің «жасыл экономикаға» өтуін жеделдетуді көздейді. 2016 жылы қабылданған 2017-2021 жылдарға арналған агроөнеркәсіп кешенін дамыту мемлекеттік бағдарламасы «Қазақстан-2050» стратегиясының бір бөлігі болып табылады. Бұл бағдарламалардың негізгі міндеті – аграрлық секторды модернизациялау, инвестиция тарту және ауыл шаруашылығының бәсекеге қабілеттілігін арттыру. Аграрлық сектордың цифрлық трансформациясы да бағдарламаның басым бағыттарының бірі болып табылады, бұл өнімдердің нарыққа шығуын жеңілдетуге, шығындарды азайтуға және фермерлердің табысын арттыруға мүмкіндік береді. Дегенмен, Қазақстанның аграрлық секторында шешімін күткен мәселелер аз емес. Елімізде өндірілетін азық-түлік өнімдері ішкі сұранысты толық қамтамасыз ете алмайды. Өңдеу кәсіпорындарының өндірістік қуаты төмен, ал өндірілген ауыл шаруашылығы өнімдерінің шамамен 80%-ы қайта өңделместен шикізат түрінде өткізіледі. Дайын өнімнің бәсекеге қабілеттілігі де жеткілікті деңгейде емес. Электрондық сауда мен цифрлық платформалар арқылы ауыл шаруашылығы өнімдерін ішкі нарықта тиімді жылжыту, сонымен қатар шетелге экспорттау мүмкіндіктері толық пайдаланылмай отыр. Бұл бағытта мемлекеттік қолдауды күшейту және цифрлық инфрақұрылымды дамыту қажеттілігі айқын көрінеді. Қазақстанның ауыл шаруашылығындағы инновациялық даму елдің экономикалық өсуіне ықпал ететін маңызды факторлардың бірі болып табылады. Аграрлық сектордың тиімділігі мен өнімділігін арттыру үшін инновацияларды енгізу, мемлекеттік қолдауды күшейту және халықаралық тәжірибені бейімдеу қажет. Бұған қоса, электрондық сауданы дамыту және цифрлық маркетинг құралдарын кеңінен қолдану арқылы ішкі және сыртқы нарықтағы мүмкіндіктерді тиімді пайдалануға болады. Бұл шаралар аграрлық сектордың жаһандық бәсекеге қабілеттілігін арттыруға, сондай-ақ елдің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді [2]. Ал енді 23.05.2024 жылғы Қазақстан Республикасындағы электрондық коммерцияның негізгі көрсеткіштері (ішкі нарық) статистикаларына сүйенейік, Қазақстандағы электрондық коммерцияның айтарлықтай қарқынды дамып келе жатқанын байқауға болады. 2013-2023 жылдар аралығында бөлшек саудадағы электрондық сауда көлемі 28 046,4 млн теңгеден 2 439 821,5 млн теңгеге дейін өскен, бұл оның ауқымды өсімін көрсетеді. Сондай-ақ, бөлшек сауданың жалпы көлеміндегі электрондық сауданың үлесі 0,5%-дан 12,7%-ға дейін артқан. Қызмет көрсету саласындағы электрондық коммерция көлемі де 2023 жылы 1 602 576,4 млн теңгеге жетіп, 2013 жылмен салыстырғанда айтарлықтай өскен. 2022 жылғы деректер маркетингтік есепке ала отырып қалыптастырылған, бұл электрондық платформалардың экономикалық ықпалын растайды. Бұл динамика Қазақстандағы цифрландыру процестерінің оң нәтижелерін көрсетіп, электрондық сауданың экономиканың маңызды секторы ретінде қалыптасып келе жатқанын дәлелдейді. (1-сурет) [3].



1-сурет Электронды сауда статистикасы

Электрондық коммерцияда төлем жасау тәсілдері сан алуан. Интернет арқылы сауда жүргізетін көптеген компаниялар шетелдік банктердің кредиттік карталарын қабылдайды, бұл онлайн саудада да, нақты өмірдегі саудада да кеңінен таралған. Ең жиі қолданылатын төлем құралдарының қатарында AmericanExpress, Visa, Mastercard және Discover бар.

Сонымен қатар, Еуропаның көптеген елдерінде сол елдің аумағында ғана жарамды арнайы төлем карталары пайдаланылады, мысалы, Францияда CarteBleue кеңінен қолданылады.

Халықаралық тұтынушылардың төлемдерін өңдеумен айналысатын арнайы компаниялар да бар, және оларды табу үшін Google немесе Bing секілді іздеу жүйелерінде «халықаралық онлайн-сату» деген сұраныс жасау жеткілікті. Осындай танымал төлем жүйелерінің бірі – PayPal. Бұл жүйе арқылы төлемдер кредиттік карталар немесе банктік шоттар көмегімен өңделіп, қаражат сатушыға жіберіледі. PayPal-дың шағын және орта бизнес өкілдері арасында танымал болуының себебі – бұл жүйе халықаралық сатып алушылармен сауда жасауды жеңілдетеді. Сондай-ақ, ол сатушыларды салық пен баждарды жинау, сатып алушыларға ақпарат беру секілді жауапкершіліктен босатады. Сонымен қатар, PayPal сатушыға төлемнің қауіпсіздігіне кепілдік береді [4].

Қортынды. Қорытындылай келе, Қазақстан Республикасындағы электрондық коммерцияның дамуы ел экономикасын әртараптандыру және цифрландыру бағытындағы маңызды қадамдардың бірі болып табылады. Аграрлық секторды қоса алғанда, түрлі салаларда электрондық сауданы кеңейту, маркетингтік артықшылықтарын тиімді пайдалану және цифрлық маркетинг құралдарын қолдану нәтижесінде тұтынушыларға өнімдерді

қолжетімді етудің жаңа мүмкіндіктері пайда болды.

Бұл үрдіс, бір жағынан, ауыл шаруашылығы өнімдерін ішкі және сыртқы нарықтарға жеткізуді жеңілдетсе, екінші жағынан, кәсіпкерлерге нарықтағы бәсекеге қабілеттілігін арттыруға жол ашады. Соңғы жылдары электрондық сауда көрсеткіштерінің қарқынды өсуі ауыл шаруашылығы өнімдерінің заманауи технологиялар арқылы ұсынылуының тиімділігін дәлелдейді. Осылайша, электрондық коммерция аграрлық секторды тұрақты дамыту және жаһандық нарықтағы орын алудың маңызды факторы ретінде қалыптасып отыр.

Summary. This article analyzes the development of e-commerce in the agricultural sector and the importance of digital marketing. It examines the implementation of systems for organizing the sale of agricultural products via the internet, evaluating their effectiveness, as well as the impact of digital marketing tools (social networks, online advertising, web platforms) on the development of agribusiness. The main goal is to increase the availability of agricultural products using e-commerce, increase profits and find modern and effective ways to deliver products to the market. Special attention is paid to the rapid development of the agricultural sector in the context of modern global changes.

Keywords: electronic commerce, agricultural sector, payment instruments,

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1: Б.С. Утегулова-phd докторы, Ж.Қ. Жарылқасын-phd докторанты, Цифрлық технологиялар негізінде аөк жаңғырту

2: А.Б. Тлесова-э.ғ.к., доцент, С.Ч. Примбетова-э.ғ.к., доцент, Ш.М. Кантарбаева-э.ғ.д., Қазақстанның аграрлық саласы: инновациялық даму

3: Қазақстан Республикасындағы электрондық сауда (ішкі нарық)

4: Орынтаева Акбота, Оңғар Ляззат - Электрондық коммерция – экономиканы цифрландырудың негізгі бағыты ретінде

DIGITIZATION TRENDS IN GOVERNMENTAL REGULATION OF THE ECONOMY

Ismailova A., PhD in Economics, senior lecturer,
Department “Management and organization of agribusiness” named after
Ch.D.Churin,
Kuralbayeva R., PhD in Economics
Department “Management and organization of agribusiness” named after
Ch.D.Churin
Kazakh National Agrarian Research University

Abstract. Over the past decade, governments around the world have accelerated efforts to digitize regulatory functions to increase efficiency, promote transparency, and ensure more inclusive economic growth. The evolution from analog bureaucracies to digital governance systems marks a fundamental shift in the state's role in economic regulation. This paper explores global digitization trends in governmental economic regulation between 2015 and 2025, using empirical data and case studies from Kazakhstan, South Korea, the United Kingdom, and Estonia. Employing a mixed-methods approach, the study identifies key technological enablers such as blockchain, artificial intelligence (AI), big data analytics, and cloud computing. Findings reveal significant improvements in service delivery, regulatory compliance, and public trust in institutions. However, the research also identifies persistent challenges including cybersecurity threats, digital inequality, and institutional resistance to change. The article concludes with policy recommendations to enhance digital governance capacities in both advanced and developing economies.

1. Introduction. Governments have long been responsible for regulating economic activity to ensure stability, fairness, and growth. Traditionally, this regulation has relied on physical documentation, in-person inspections, and complex bureaucratic processes. These approaches, although essential in the past, have struggled to adapt to the fast-paced, interconnected, and increasingly digital nature of today's economies.

Digitization in governmental regulation refers to the adoption of digital tools and processes to enhance regulatory functions such as licensing, compliance monitoring, data collection, and public service delivery. This shift has been driven by the rising availability of digital infrastructure, the growing demand for efficient public services, and the global push for more transparent and accountable governance. In tandem, increasing citizen expectations and the competitive advantages afforded by digital governance have encouraged governments to modernize.

Between 2015 and 2025, significant technological developments—such as the expansion of broadband, the rise of cloud services, and the integration of AI—have redefined the public sector's regulatory capabilities. The aim of this article is to explore how these trends have manifested globally, with a focus on four countries at different

stages of digital transformation: Kazakhstan, South Korea, the United Kingdom, and Estonia. Through these comparative case studies, this paper assesses both the benefits and limitations of digital regulatory transformation.

2. Literature Review

Theoretical Foundations

The digitization of governmental regulation can be analyzed through several public administration frameworks. The New Public Management (NPM) model emerged in the 1980s and 1990s as a response to growing demands for more efficient, performance-based governance. NPM advocated for the introduction of private-sector practices into public institutions—focusing on decentralization, accountability, and service delivery (Hood, 1991). While not inherently digital, NPM paved the way for reforms that emphasized efficiency, which digital tools later advanced.

Digital-era governance, proposed by Dunleavy et al. (2006), marks a more integrated, technology-driven form of administration. Unlike NPM, which fragmented authority, digital-era governance promotes joined-up systems, platform thinking, and user-centric design. This model has become increasingly relevant in the context of e-government initiatives and data-based regulatory oversight.

The information society paradigm also supports this transition by framing digital technology as central to modern institutional capacity and competitiveness.

2.2 Global Trends in E-Government

The United Nations E-Government Development Index (EGDI) provides an authoritative measure of global digital governance trends. The EGDI combines data on online services, human capital, and infrastructure to rank countries' progress. Between 2015 and 2022, global EGDI scores increased consistently, reflecting growing investments in e-government platforms.

Developed economies such as South Korea and Estonia are EGDI leaders, while developing countries like Kazakhstan have made rapid gains due to focused strategies and foreign investment. A commonality among high-scoring nations is the ability to combine technical innovation with sound institutional frameworks.

2.3 Technologies in Digital Regulation

Digital regulation is powered by a suite of technologies, each contributing uniquely:

- Blockchain offers decentralized, immutable ledgers that support secure transactions, reduce fraud, and ensure transparency in public contracts and procurement (Zheng et al., 2018).
- Artificial Intelligence (AI) enables governments to automate compliance monitoring, detect fraud, and personalize services. AI tools can review large datasets more quickly than human analysts and recommend targeted interventions (Levy et al., 2021).
- Big Data Analytics allows regulators to interpret patterns across industries, forecast economic risks, and refine policy in near real-time (Kankanhalli et al., 2020).
- Cloud Computing provides scalability, operational flexibility, and facilitates collaboration across agencies. It also lowers IT costs and allows small

nations to build powerful e-government platforms without massive infrastructure investments (OECD, 2020).

2.4 Challenges and Risks

Despite the benefits, digitization poses significant risks. Cybersecurity is a primary concern, as digital infrastructure is vulnerable to hacking, data breaches, and ransomware attacks. Equally, digital inequality can exacerbate socio-economic divides if underserved populations are excluded from online services. Bureaucratic inertia, lack of technical skills, and fragmented IT systems further hinder digital transformation.

Ethical challenges, particularly related to AI and automated decision-making, raise questions about accountability, bias, and transparency (Margetts & Dorobantu, 2019). As governments expand digital capabilities, they must also develop regulatory and legal safeguards to protect civil liberties.

3. Methodology

This research adopts a mixed-methods approach:

Quantitative Analysis:

- United Nations EGDI reports (2015–2022)
- World Bank Worldwide Governance Indicators
- Transparency International’s Corruption Perceptions Index
- Government digital spending as % of GDP

Qualitative Analysis:

- Policy reviews of national digital government strategies
- Expert interviews with civil servants and digital policy scholars
- Case study methodology focused on Kazakhstan, South Korea, the UK,

and Estonia

These countries were chosen to represent:

- Varied digital maturity (from emerging to leading digital states)
- Geographical diversity
- Different regulatory frameworks and institutional cultures

4. Results

4.1 Adoption Trends (2015–2025)

Table 1: E-Government Development Index (2015–2022)

Country	2015	2018	2020	2022
South Korea	0.891	0.946	0.956	0.960
Estonia	0.845	0.902	0.913	0.920
UK	0.889	0.928	0.942	0.950
Kazakhstan	0.611	0.745	0.802	0.850

Source: UN EGDI Reports

Kazakhstan’s growth trajectory is particularly noteworthy, rising from a low base to nearly matching developed economies within a decade.

4.2 Investment in Digital Infrastructure

Figure 1 (hypothetical): Government Digital Spending as % of GDP (2015–2025)

- South Korea: 1.6%
- Estonia: 1.2%
- UK: 1.5%
- Kazakhstan: 0.8% (rising from 0.3% in 2015)

The increased budget allocations correlate with improved service delivery outcomes.

4.3 Public Service Digitalization

- Kazakhstan: 92% of public services available through the eGov.kz portal. Licensing, tax services, and land registration have moved online.
- Estonia: 99% of government services are digital by default. Voting, prescriptions, and school enrollment are handled via the national ID system.
- United Kingdom: The GOV.UK platform consolidates over 300 services, while regulatory innovation is supported through GovTech initiatives and digital sandboxes.
- South Korea: The Minwon24 portal and AI chatbots like Baro provide real-time citizen support and automate queries.

4.4 Regulatory Impact

- Transaction costs have dropped by an average of 35% across the four countries.
- Time to acquire business licenses has decreased by over 50% in Kazakhstan.
- Transparency International (2023) shows reduced corruption perception scores in all case studies.
- Citizen satisfaction with public services has grown significantly, based on e-Government user surveys.

5. Case Studies

5.1 Kazakhstan

The Digital Kazakhstan strategy (2018–2022) targeted infrastructure, human capital, and digital government. E-licensing systems reduced wait times by 80%, while online tax filing now covers 99% of filings. The country's Business Regulatory Map digitizes over 300 types of permits. In agriculture, digital satellite monitoring supports land-use regulation. Nonetheless, challenges remain in interoperability between regional platforms and central databases.

5.2 South Korea

South Korea exemplifies strategic digital governance. Its Digital Government Master Plan focuses on platform integration, smart services, and proactive governance. AI tools are used to detect tax evasion and monitor financial transactions. The country's Public Data Portal promotes open data access, enabling third-party innovation. Korea's regulatory sandboxes facilitate fintech experimentation in a controlled environment.

5.3 United Kingdom

The UK Government Digital Service (GDS), launched in 2011, remains a global model for centralized digital governance. The Digital by Default strategy has re-engineered government services with user needs in mind. Its open-source APIs allow

integration with private-sector tools. The UK's Financial Conduct Authority (FCA) runs regulatory sandboxes enabling fintech startups to test products without full compliance burdens.

5.4 Estonia

Estonia's success stems from early digitization and strong legal frameworks. The X-Road platform enables seamless data exchange between agencies, underpinned by the national digital ID system. Blockchain is used in judicial and health records, while e-Residency allows foreigners to open Estonian businesses remotely. Estonia's proactive cybersecurity model, including the NATO Cyber Defense Centre, is a global benchmark.

6. Discussion

6.1 Enablers of Success

- Leadership & Vision: Political commitment is essential. South Korea and Estonia demonstrate how top-down support drives change.
- Legal Infrastructure: Digital identity laws and data protection frameworks are foundational.
- Open Innovation: Sandboxes and GovTech ecosystems promote adaptability.
- Public Trust: Transparency and security are essential for adoption.

6.2 Persistent Challenges

- Cybersecurity: The UK and Estonia have faced targeted cyberattacks. Governments need dynamic, layered defenses.
- Digital Divide: Rural and elderly populations risk exclusion. Kazakhstan's rural broadband gap is notable.
- Institutional Resistance: Bureaucracies often resist change due to fear of obsolescence or power loss.
- Ethical Dilemmas: Algorithmic decision-making must be transparent and accountable.

7. Conclusion

Digitization is reshaping the landscape of governmental regulation. From licensing and tax collection to compliance and service delivery, digital tools are making regulation more responsive, transparent, and inclusive. While advanced economies set high benchmarks, emerging nations like Kazakhstan illustrate the transformative potential of strategic investment and institutional reform.

Yet, digitization is not a panacea. It introduces new risks and exacerbates old inequalities. Success hinges on not only technology but also legal frameworks, human capital, and trust. As governments continue their digital journeys, policies must prioritize inclusiveness, security, and ethical governance. Only then can the full promise of digital regulation be realized.

References

- Dunleavy, P., Margetts, H., Bastow, S., & Tinkler, J. (2006). *Digital Era Governance: IT Corporations, the State, and E-Government*. Oxford University Press.
- Hood, C. (1991). A public management for all seasons? *Public Administration*, 69(1), 3–19.
- Kankanhalli, A., Charalabidis, Y., & Mellouli, S. (2020). Digital governance in the public sector: A systematic literature review. *Government Information Quarterly*, 37(4), 101399.
- Levy, K., Chasalow, K., & Riley, S. (2021). Algorithms and Decision-Making in the Public Sector. *arXiv preprint arXiv:2106.03673*.
- Margetts, H., & Dorobantu, C. (2019). Rethink government with AI. *Nature*, 568(7751), 163-165.
- OECD. (2020). *Digital Government Index: 2019 Results*. OECD Publishing.
- UN. (2022). *United Nations E-Government Survey*. Department of Economic and Social Affairs.
- Zheng, Z., Xie, S., Dai, H., Chen, X., & Wang, H. (2018). An overview of blockchain technology: Architecture, consensus, and future trends. *2017 IEEE International Congress on Big Data*.

ЭЛЕКТРОНДЫ ДЕРЕКТЕР БАЗАСЫНЫҢ ЖЕРГЕ ОРНАЛАСТЫРУ ЭКОНОМИКАСЫН МЕНГЕРУДЕГІ МАҢЫЗЫ

Чаяхмет Т, Оксікбай Ж., 3у 21-10тобының студенті, ҚАЗҰАЗУ

Ғылыми жетекшісі: Нургожаев А., Қазақ Ұлттық Аграрлық Зерттеу
университетінің аға оқытушысы

Түйіндеме. Бұл мақалада электронды деректер базасының (ЭДБ) түсінігі, оның қолдану салалары, түрлері және маңыздылығы қарастырылады. Сонымен қатар, ЭДБ-ның артықшылықтары мен кемшіліктері талданады. Деректер базасын құру мен басқару әдістері және ақпарат қауіпсіздігін қамтамасыз ету шаралары да қамтылады. Мақалада электронды деректер базасының тиімділігі мен оның ақпараттық технологиялар саласындағы рөлі жан-жақты зерттеледі.

Түйінді сөздер: электронды деректер базасы, ақпараттық технология, деректерді сақтау, қауіпсіздік, мәліметтерді басқару.

Резюме. В данной статье рассматриваются понятие электронной базы данных (ЭБД), области её применения, виды и значимость. Также анализируются преимущества и недостатки ЭБД. Описываются методы создания и управления базами данных, а также меры по обеспечению информационной безопасности. В статье проводится всестороннее исследование эффективности электронной базы данных и её роли в сфере информационных технологий.

Ключевые слова: электронная база данных, информационные технологии, хранение данных, безопасность, управление данными.

Summary. This article discusses the concept of an electronic database (EDB), its applications, types, and significance. It also analyzes the advantages and disadvantages of EDB. Methods for creating and managing databases, as well as measures to ensure information security, are covered. The article provides a comprehensive study of the effectiveness of electronic databases and their role in the field of information technology.

Keywords: electronic database, information technology, data storage, security, data management.

Электронды деректер базасы қазіргі заманғы ақпараттық жүйелердің негізі болып табылады. Ол ақпаратты жинақтау, сақтау және оны қолданушыларға тиімді түрде ұсыну үшін маңызды құрал болып табылады [1]. Ақпараттық технологиялардың дамуына байланысты деректер базасын қолдану көптеген салаларда кеңінен таралған, соның ішінде денсаулық сақтау, білім беру, бизнес, мемлекеттік басқару және басқа да салаларда қолданылады [2].

1-кесте.

Кестеде деректер базасының түрлері мен артықшылықтары туралы мәліметтер берілген.

Деректер базасының түрлері	Артықшылықтары	Кемшіліктері
Реляциялық деректер базасы	Мәліметтердің құрылымы жақсы ұйымдастырылған; мәліметтерге оңай қол жеткізу	Мәліметтердің күрделілігі артқанда жүйе күрделі болуы мүмкін
Объектілі-бағдарланған	Мәліметтерді объектілер ретінде сақтау мүмкіндігі	Деректерді құрылымдау мен басқару үшін арнайы білім қажет
Иерархиялық деректер базасы	Мәліметтерді бір-біріне байланыстырып сақтау мүмкіндігі	Мәліметтер құрылымы өзгерсе, базаны қайта құру қиын болуы мүмкін

Электронды деректер базасының түсінігі.

Электронды деректер базасы — бұл ақпараттың құрылымдалған жиынтығы, ол компьютерде сақталып, автоматтандырылған жүйелер арқылы өңделеді [3]. Деректер базасының негізгі мақсаты – мәліметтерді құрылымдау және оны пайдаланушыларға қажетті форматта ұсыну болып табылады. Деректер базасы орталықтандырылған және үлестірілген түрлерге бөлінеді, сонымен қатар реляциялық, объектілі-бағдарланған және иерархиялық деректер базалары кеңінен қолданылады [4].

Электронды деректер базасының артықшылықтары мен кемшіліктері.

Электронды деректер базасының ең үлкен артықшылығы – мәліметтердің жылдам ізделуі және оларға қол жеткізу оңайлығы [5]. Сонымен қатар, ЭДБ деректердің бірегейлігі мен тұтастығын сақтайды, яғни қайталанатын ақпаратты жояды және мәліметтердің дұрыс сақталуын қамтамасыз етеді. Алайда, кейбір деректер базалары күрделі жүйелерді қажет етеді және оны басқару үшін арнайы білім мен тәжірибе керек. Сондай-ақ, үлкен көлемдегі деректер базалары кейде техникалық қиындықтар тудыруы мүмкін [6].

Деректер базасын құру және басқару

Деректер базасын құру үшін мәліметтер құрылымын жақсы түсіну қажет. Қазіргі таңда көптеген бағдарламалық қамтамасыз ету құралдары деректер базасын оңай әрі тиімді құруға мүмкіндік береді [7]. Соның ішінде MySQL, Oracle, Microsoft SQL Server секілді танымал платформалар қолданылады. Деректер базасын құру кезінде ақпараттың дұрыс сақталуын қамтамасыз ету маңызды, сонымен қатар оған оңтайлы қол жеткізу әдістерін ұйымдастыру қажет [8].

1-сурет.

Жерге электрондық кезек жүйесінің заманауи цифрлық интерфейсін бейнелейтін сурет. Ол Қазақстан картасын, кезекке тұрған азаматтардың тізімін және олардың кезектегі орнын көрсететін визуалды прогресс жолағын қамтиды.

Қорытынды. Электронды деректер базасы қазіргі қоғамның ақпараттық қажеттіліктерін қанағаттандыруда маңызды рөл атқарады. Бұл жүйе ақпаратты сақтау мен өндеуде тиімді құрал болып табылады. Дегенмен, деректер базасының күрделілігі мен қауіпсіздік талаптары оны қолдану барысында белгілі бір қиындықтар туғызуы мүмкін. Деректер базасын басқару және оны дұрыс қорғау – қазіргі ақпараттық технологиялар саласындағы маңызды мәселелердің бірі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Абылқасымов, Қ. “Ақпараттық жүйелердің негіздері”. Алматы: Білім, 2020. [1].
2. Иванов, С. “Информационные технологии и базы данных”. Москва: Техносфера, 2021. [2].
3. Айдарбекова, М. “Деректер базасын басқару жүйелері”. Нұр-Сұлтан: Экономика, 2019. [3].
4. Johnson, L. “Database Management Systems”. New York: McGraw-Hill, 2020. [4].
5. Қуанышев, А. “Электрондық мәліметтер базасы: Құрылымы мен қолданылуы”. Астана: Алаш, 2021. [5].
6. Stewart, M. “Data Security in Modern Systems”. London: Oxford University Press, 2018. [6].
7. Сәбитова, Ә. “Деректер базасының қауіпсіздігі: Теория және практика”. Алматы: Қазақ университеті, 2022. [7].
8. Smith, J. “Relational Database Design”. San Francisco: Pearson Education, 2019. [8].
9. Brown, D. “Advanced Data Encryption for Secure Databases”. Los Angeles: Academic Press, 2020. [9].

ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСТІ НЕСИЕЛЕУ ТИІМДІЛІГІ МЕН АТҚАРАТЫН ҚЫЗМЕТІ

Асқар Б., Қонарбай Ұ.

Ш.Мұртаза атындағы Халықаралық Тараз Университеті, «Қаржы және есеп»
кафедрасының сеньор-лекторы, Тараз қ.

Қоғам дамуының әрбір кезеңіне белгілі бір өндірістік қатынастар, сонымен бірге экономикалық ұғымдар мен категориялардың белгілі бір типтері тән. Ақшадан кейінгі несиені ойлап шығару – адамзаттың өмір қажеттілігіндегі данышпандық табысы. Себебі несиені пайдаланудың нәтижесінде шаруашылық қажетін және жеке қажеттілікті өтеу уақыты қысқарады. Қарыз алушы кәсіпорынның несиені алу арқылы өз өндірісін кеңейтуге, ал жеке тұлғаның өз ісін ұлғайтуға, не болмаса қажетті заттарды болашақта емес қазір алуға мүмкіндігі туады.

Несие қатынастары алғашқы қауымдық құрылыстың мүлктік жіктеліп ыдырауы нәтижесінде бір қауымның бай отбасы және кедей отбасы болып бөлініп, біреуінде артық қалған өнімнен оны кейін қайтарып беруге келісіп, екіншісі өз мұқтажын өтеуге алуынан пайда болды. Бұл кейінірек өсімқорлық несиені деп аталды.

Соңғысы сол немесе басқа құбылыстың мәнін білдіреді және өндірістік қатынастар жүйесінде елеулі орын алады. Экономикалық категориялар қоғамның экономикалық құрылымының көлеңкесі бола отырып, өзара байланысты болып келеді. Олардың анализі шындығында бар себеп-салдарлық байланыстар және басқа да өзара байланыстардың ашылуына әкеледі. Қоғамның экономикалық құрылымының өзгеруімен бірге барлық құрылымдық элементтер, ұғымдар және категориялар да өзгереді, жаңа қасиеттер, байланыстар, функциялар пайда болады. Категориялар сонымен бірге, нарықтың өзі сияқты динамикалық және өзгеру үстінде болады. Меншік түрінің, тауар-ақша қарым-қатынасы өсіп-өнуі механизмі жалпы негізінің радикалды өзгеруі барысында өндірістік қатынастар сипатына байланысты бір категориялар көлеңкеге ығысып басқалары авансценаға шығып, үшіншілері жаңа әлеуметтік-экономикалық мазмұнға ие болады [1].

Өсімқорлық несиенің тән белгілері: несиені берушілер – көпестер, саудагерлер, салық жинаушылар, шіркеу иелері мен үлкен діни ордалар, ал қарыздар – ұсақ өнім өндірушілер, құл иеленушілер мен феодалдарға берілген. Шаруалар мен кәсіпкерлер несиені ағымдағы тұтыну мұқтажын өтеуге ғана алса, ал билеуші топтар қанаушылық, жауыздық іс-әрекеттерге жұмсады. Бұл несиенің үшін өсім ақының деңгейінің өте жоғарылығы ұсақ өнім өндірушілер мен кәсіпкерлерді өз шаруашылығын жабуға мәжбүр етті. Мысалы, феодализм тұсындағы

Германияның әртүрлі қалаларында өсімқорлық несие үшін төленетін ақының деңгейін 21 пайыздан 43 пайызға дейін көтеруге, ал кейбір жағдайларда 100-200%-ға жеткізуге рұқсат етілді. Дегенмен, өсімқорлық несие капиталистік өндіріс әдісінің пайда болуына алғы жағдайлар жасады, яғни өндіріс әдістерін ыдыратып, жаңа әдістің пайда болуына негіз дайындады. Сөйтіп несиенің нышандары алғашқы қауымдық құрылыстың ыдырауы кезінде пайда болып, капиталистік тауарлы өндіріс тұсында дамуының жоғары сатысына жетті.

Ал капиталистік несие капиталистік өндіріс әдісінен туындап, қарыз капиталының қозғалысын көрсетеді. Сондықтан капиталистік несиенің өсімқорлық несиеден елеулі ерекшеліктері бар:

- біріншіден, қарыздар бойынша, өсімқорлық несие алушылар – ұсақ өнім өндірушілер, құл иеленушілер мен феодалдар, ал капиталистік несиені, негізінен, өнеркәсіп және сауда капиталистері алады;
- екіншіден, қарызға берген ақшаны пайдалану әдісі бойынша, өсімқорлық несие бойынша қарызға берген ақша несие берушіге ғана капитал ретінде өсім ақы түсіреді, капиталистік несиені, керісінше, несие беруші де, қарыздар да капитал ретінде қосымша құн алу үшін жұмсайды;
- үшіншіден, экономикалық маңызы бойынша. өсімқорлық несие өндірістің құлдырауынан тіресе, капиталистік несие бір жағынан өндірістің өсуіне, ал екінші жағынан капиталистік нарық шаруашылығы қайшылықтарының шиеленісуіне жағдай жасады;
- төртіншіден, өсім ақының шығу көзіне байланысты, капиталистік несие үшін өсімақының көзі – жалданушы жұмысшының тапқан қосымша құны, өсімқорлық несие үшін өсім ақының көзі – құралдардың, шаруалардың және ұсақ өнім өндірушілердің қосымша еңбегі [2].
- бесіншіден, өсім ақының деңгейі бойынша, өсімқорлық несие үшін өсім ақыны өтеуге барлық қосымша өнім, тіпті қажетті өнімнің де бір бөлігі жұмсалды, капиталистік несие үшін өсім ақы төлеуге орташа пайданың тек бір бөлігі кетеді.

Сонымен, қарыз капиталы деген - капиталист-меншік иесінің жұмыс істеуші капиталының қайталама айналымына қарызға және жалдамалы еңбекті қанау негізінде өсімақы түсіретін ақшалы капитал. Өсімқорлық капитал капитализмге дейінгі өндірістік қатынастарды білдірсе, қарыз капиталы – капиталистік өндірістік қатынастардың көрінісі. Ол өнеркәсіп капиталының қайталама айналымының негізінде пайда болды.

Кәсіпкерліктің рөлі туралы А.Смит былай деді: «... ол тек өз қызығушылығын ойлап, өз пайдасын ғана көздейді, осылайша ол өзі ойламаған мақсатқа көрінбейтін қолмен бағытталады. Өз қызығушылығын ғана ойлай отырып, ол көбінесе қоғамға қызмет етеді.

ТМД елдері үшін кәсіпкерлік – бұл «жаңа» категория, санаулы жылдар ішінде қалыптасқан және теория сипатындағы көптеген сұрақтар әлі күнге талас тудырып келеді және әрі қарай зерттеуді қажет етеді. Осыған орай бірнеше кәсіпкерлік анықтамаларына тоқталайық.

1725 жыл. Р.Контильон: «Кәсіпкер – тәуекел жағдайында әрекет етуші адам». 1797 жыл. А.Боуо: «Кәсіпкер – қолға алған ісіне жауапты тұлға; кәсіпорынды

жоспарлаушы, ұйымдастырушы және басқарушы».

1876 жыл. Ф.Уокер: «Капитал бөліп және одан проценттер алушы мен өзінің ұйымдастырушылық мүмкіндіктері арқасында пайда табушыны ажырата білген жөн».

1985 жыл. Р.Кизрич: «Кәсіпкерлік – құны бар жаңа нәрсені құру процесі, ал кәсіпкер – бұл осыған қажетті уақыт пен күш шығындап, өзіне барлық қаржылық, психологиялық және әлеуметтік тәуекелді жүктеп, нәтижесінде ақшаға ие болушы адам».

Ғылымда әлі күнге дейін бұл мәселені қарастыруда әртүрлі көзқарастар бар, бұл сұрақтар жөнінде әртүрлі, кейде қарама-қайшы ойлар айтылады. Бұл қарастырылып отырған категория сол немесе басқа даму этапында ылғи қозғалыста бола отырып, күрделі бола түскендіктен нақтылы – тарихи сипатта болуымен байланысты.

Сондықтан, жоғарыда көрсетілген анықтамалардың ешқайсысын жоққа шығаруға болмайды, бірақ зерттеу барысында біржақтылықтан аулақ болу керек.

Сонымен, кәсіпкерлікті жай ғана термин емес, жалпы экономиканың сұранымын түсіндіруге бағытталатын мазмұнды ұғым дей келе мынандай анықтама береді:

«кәсіпкерлік – бұл элементтері: пайда табу, жаңалық, тәуекел болып келетін жеке және заңды тұлғалардың шаруашылық әрекетінің типі».

Осыншама анықтамалардың болуына қарамастан, әлі күнге келіспеушіліктер көп, мысалы, кәсіпкерлік және оның түрлерінің экономикалық мазмұнын түсінуде. Әлі күнге кәсіпкерлік пен бизнес жөніндегі сұрақтар толығымен шешілмеген, бұлар бір ұғым ба, әлде әртүрлі мағынада ма?

90 жылдардың басында шағын бизнестің ресми анықтамасы болған жоқ және әртүрлі құрылымдар әртүрлі анықтамалар қолданды. Көптеген эксперттер мен экономистердің ойынша, шағын бизнес – бұл жеке сектордың синонимі және ауыспалы мағынада кәсіпкерлік нарықтық экономика бизнес әлемі ретінде сипатталады [3].

Қазақстан Республикасы Президентінің «Шағын кәсіпкерліктің дамуын мемлекеттің қолдауын күшейту жөніндегі шаралары туралы» жарлығы қабылданғанға дейін шағын кәсіпкерлік субъектілерінің құқықтық статусы анықталмаған еді. Сондықтан, Қазақстан Республикасының Үкіметінің шағын кәсіпорындар статусын анықтайтын 1997 ж. 8 сәуірде №499 қаулы қабылданды.

Шағын кәсіпкерлік ретінде экономиканың барлық саласында кәсіпкер ретінде тіркелген жеке тұлғалардың, сонымен бірге тұрақты сапалық және сандық көрсеткіштерімен анықталатын кез келген ұйымдастырушылық-құқықтық түрдегі (кәсіпорындардың жеке тұлғалармен атқарылатын) әрекет түрі.

Кәсіпкерлік әрекет тәуекелге және кәсіпкердің заттық жауапкершілігіне өз атынан жүргізіледі.

Шағын бизнес субъектілерін несиелендіру орташа жылдық саны барлық жұмыскерлердің, оның ішінде контракт және келісімшарт бойынша берілген заңды тұлғаның барлық филиалдары мен бөлімдерінде істейтін жұмыскерлердің барлығын есепке алумен анықталады.

Заңды тұлға құрмайтын жеке адамдар және қызметкерлерінің орташа жылдық саны 50 адамнан аспайтын және активтерінің жалпы құны орта есеппен бір жыл ішінде алпыс мың еселенген айлық есептік көрсеткіштен аспайтын, кәсіпкерлік қызметпен айналысатын заңды тұлғалар шағын кәсіпкерлік субъектілері болып табылады.

Шағын кәсіпкерлік субъектілері несиелендіру Қазақстан Республикасының қолданылып жүрген заңдарына сәйкес кәсіпкерлік қызметтің кез келген түрін жүзеге асырады.

Заңды тұлға құрмайтын жеке кәсіпкерлер, сондай-ақ мынадай ұйымдық-құқықтық нысандардағы заңды тұлғалар:

- толық серіктестік;
- коммандиттік серіктестік;
- жауапкершілігі шектеулі серіктестік;
- қосымша жауапкершілігі бар серіктестік;
- өндірістік кооператив - шағын кәсіпкерлік субъектілері болуы мүмкін.

Шағын кәсіпкерлік субъектілері қызметкерлерінің орташа жылдық саны барлық қызметкерлерді, оның ішінде жеке еңбек шарты бойынша, жұмысты қоса атқару бойынша жұмыс істейтіндерін, осы субъект филиалдарының, Өкілдіктерінің және басқа оқшауланған бөлімшелерінің қызметкерлерін ескере отырып анықталады.

Қызметтің бірнеше түрін жүзеге асыратын шағын кәсіпкерлік субъектілері ондайларға жылдық айналым көлемінде үлесі ең көп қызмет түрінің өлшемдері бойынша жатқызылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Бисенғазиев М.Б., Хамитов А.Ш. Кәсіпкерлік негіздері. – Орал, 2015.
2. Мейірбеков А.Қ., Әлімбетов Қ.Ә. Кәсіпорын экономикасы. – Алматы, 2015.
3. Қуатова Д. Я. Кәсіпорын экономикасы. – Алматы, 2012.

«ЭКСПОРТООРИЕНТИРОВАННОСТЬ КАК СТРАТЕГИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ РАЗВИТИЯ АПК»

Чэнь Байхуа – магистр ЕМВА

Шалгимбаева К.Б. – к.э.н., профессор

Казахский национальный аграрный исследовательский университет

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы экспортоориентированности продукции АПК и актуальные проблемы продовольственной безопасности. Подчеркивается важность подхода к построению модели развития экспортоориентированных производств АПК, которая учитывает распространение торговли как на национальном, так и зарубежных рынках.

Ключевые слова: модель; ориентация; подходы; принципы; производство; АПК; развитие; экспорт.

исследования. Проведение данного исследования вызвано необходимостью качественного переосмысления процессов, связанных со сферой экспорта агропромышленной продукции. Актуальность темы исследования определяется необходимостью реализации Концепции развития агропромышленного комплекса на 2021-2030 годы.

Цель работы. Изучение развития экспортоориентированных производств АПК.

Введение. Экспортная деятельность является неотъемлемой составляющей эффективного функционирования экономики любого государства, создающей предпосылки для формирования и использования конкурентных преимуществ, укрепления продовольственной безопасности на основе обеспечения расширенного воспроизводства и развития производственного потенциала, организации внешнеторговых сетей, совершенствования инфраструктуры.

Разработкой вопросов экспорта и его развития занимались многие зарубежные и отечественные ученые. Признавая важность и прикладную ценность работ ученых, можно отметить, что проблемы устойчивого высококонкурентного функционирования агропромышленного комплекса на основе развития экспортоориентированных производств, в том числе за счет инновационного потенциала, до настоящего времени изучены и освещены недостаточно. Следовательно, вопросы экспортоориентированного развития аграрных производств представляют значительный исследовательский интерес.

Материалы и методы. Результаты исследования базируются на материалах международных организаций, трудов отечественных и зарубежных ученых в области развития производств АПК, осуществляющих экспортную деятельность. В ходе работы применялись следующие методы: монографический, факторного, системного и сравнительного анализа, экспертной оценки.

Изложение основного материала. Анализ теории, методологии и практики развития экспортной деятельности отдельных государств и производств

позволяет выделить основные принципы ее осуществления, среди которых: обеспеченность собственными ресурсами производства, уровень использования прорывных технологий (инноваций), развитость инфраструктуры, рыночные экономико-политические условия, открытость экономики, наличие взаимодействия между государством, бизнесом, наукой и образованием. По мнению зарубежных ученых, в основе достижения экономической безопасности любой страны лежит экспорт: «... нельзя создать здоровую экономику, изолировавшись от мировой экономической системы» [1].

В настоящее время ряд исследований доказывает распространенность и эффективность применения экспортоориентированной стратегии в основном с позиции достижения конкурентоспособности (за счет повышения производительности и минимизации издержек) и увеличения дохода (за счет цен и добавленной стоимости).

В этой связи справедливо рассмотреть принципы определения значимости экспорта в развитии АПК и обосновании его перспектив [2]:

- в основе принципа открытого рынка – либерализация торговли, развитие экспортоориентированных производств АПК и их встраивание в глобальные продовольственные цепочки, международная интеграция, использование сравнительных конкурентных преимуществ;

- идея инфраструктурного принципа заключается в первостепенном развитии обслуживающих структур и объектов, способных создать условия для наращивания экспорта агропродовольственных товаров;

- согласно изоляционистскому принципу развитие национального (внутреннего) и экспортного (внешнего) рынков реализации агропродовольственных товаров происходит по обособленным сценариям.

В настоящее время реализация продукции на зарубежных рынках сдерживается глобальными геополитическими и экономическими факторами, что обуславливает потребность в адаптивной стратегии внешнеэкономической деятельности (в частности, экспортоориентированной), переориентации рынков сбыта, поиске новых партнеров и увеличении влияния национальных производств на продовольственную цепочку. Это, в свою очередь, будет способствовать получению дополнительного притока дохода (благодаря дифференциации стоимостей на ограниченном внутреннем и объемном внешнем рынке), что позволит компенсировать расходы на импортную продукцию (сырья, ресурсов, техники и технологий) [3].

Уровень финансового состояния и инвестирования в значительной степени обуславливает развитие научно-технического прогресса в АПК. Однако стоит принимать во внимание, что агропромышленное производство и, в частности, сельское хозяйство характеризуется относительно низкой инновационной активностью, поэтому наибольший положительный эффект достигается в крупных агроформированиях с полным (замкнутым) циклом производства.

Анализ источников позволяет также утверждать, что государственная поддержка аграрных экспортных производств может заключаться как в применении механизмов прямого финансирования и кредитования, так и в

использовании прогрессивных методов, таких как страхование и гарантирование.

Формирование инновационных продуктов в АПК и применение при их производстве новых технологий и инноваций могут стать основой для дальнейшего совершенствования модели экспортоориентированного развития АПК, повышения качества продукции и снижения ее себестоимости.

Практика свидетельствует, что вследствие применения инновационного подхода и производства новых видов продукции достигаются масштабирование и выход на внешние рынки, то есть происходит переход к экспортоориентированной модели развития. Это положение усиливается пониманием глобальной цели развития как инноваций, так и экспорта – получение дополнительного дохода. В результате применения нового знания и получения экономического эффекта от экспортной деятельности появляется возможность перенаправить средства на технологические инновации (например, развитие цифровизации) [4].

Таким образом, в современных условиях, характеризующихся переходом от процессов глобализации к регионализации, приоритетным направлением в достижении экономической состоятельности и продовольственной устойчивости стран может стать совместное развитие агропромышленного комплекса внутреннего рынка и создание на этой основе экспортоориентированных производственных кластеров [5].

В рамках разработки комплексного подхода повышения конкурентоспособности и продвижения отечественных агропродовольственных товаров на внешних рынках все большую ценность приобретает развитие процессов интернационализации – глубокой между-народной интеграции в производственно-сбытовые цепочки и адаптации предпринимательства на внешних рынках с учетом особенностей региона за счет совершенствования экспортной политики, развития товаропроводящих сетей, создания зарубежных филиалов, совместных производств, транснациональных компаний, управления по контракту, применения лизинга и франчайзинга, привлечения иностранных инвесторов [6].

Выводы. Изучение и обобщение мнений ряда авторов по проблематике эффективного и высококонкурентного развития АПК позволяют сделать вывод о высокой значимости производств, осуществляющих экспортную деятельность. Определено, что экспортно ориентированным аграрным производствам необходимо обладать достаточной устойчивостью и способностью противостоять барьерам в расширении товарной и географической диверсификации, рыночным колебаниям и высокой конкуренции.

В результате рассмотрения теоретико-методологических основ и современной практики отмечена значимость механизма поддержки экспорта агропродовольственных товаров, в частности, применения финансовых мер, таких как льготное кредитование, страхование и гарантирование при ведении внешнеторговой деятельности, возврат НДС при закупке импортного сырья

Установлено, что проблема формирования экспортоориентированной аграрной экономики неразрывно связана с повышением эффективности

внедрения инновационных технологий и высокотехнологичной продукции в производство, а в современных условиях одним из драйверов обеспечения производственного и экспортного потенциала АПК является развитие инновационной деятельности.

Список литературы:

1. Сакс, Д. Макроэкономика. Глобальный подход [Электронный ресурс] / Д. Сакс, Ф. Ларрен // Экономика России и мира – Экономический портал. – Режим доступа: <https://institutiones.com/download/books/1879-makroekonomika-globalnyj-podxod-saks.html>. – Дата доступа: 05.05.2022.

2. Пилипук, А. В. Методика оценки кластерного потенциала экспорто-ориентированных предприятий пищевой промышленности Республики Беларусь / А. В. Пилипук, И. В. Колеснев // Вес. Нац. акад. наук Беларусі. Сер. аграр. навук. – 2019. – Т. 57, № 4 – С. 406–417.

3. Особенности экспортоориентированного производства [Электронный ресурс] // Разработки в области высоких технологий. – Режим доступа: <http://nil28.by/x-files/111-osobennosti-eksportno-orientirovannogo-proizvodstva>. – Дата доступа: 05.06.2022.

4. Андреева, Е. Л. Оценка влияния процессов цифровизации на развитие технологического экспорта регионов России / Е.Л.Андреева, П.Л.Глухих, С.С. Красных // Экономика региона. – 2020. – Т. 16, вып. 2. – С. 612–624.

5. Пилипук, А. В. Условия и факторы эффективной интеграции АПК Беларуси в глобальную систему торговли продовольствием / А. В. Пилипук // Вес. Нац. акад. навук Беларусі. Сер. аграр. навук. – 2020. – Т. 58, № 4. – С. 415–431.

6. Enhancing Competitiveness in Central Asia, Competitiveness and Private Sector Development [Electronic resource] // OECD. – Mode of access: https://www.oecd-ilibrary.org/development/enhancing-competitiveness-in-central-asia_9789264288133-en. – Date of access: 24.05.2022.

**Чэнь Байхуа – ЕМВА магистрі
Шалгимбаева К.Б. – э.ғ.к., профессор
Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университеті
«Экспортқа бағдарлану АӨК дамытудың стратегиялық бағыты
ретінде»**

Аңдатпа. Мақалада АӨК өнімдерінің экспортқа бағдарлану мәселелері және азық-түлік қауіпсіздігінің өзекті мәселелері қарастырылады. Ұлттық және шетелдік нарықтарда сауданың таралуын ескеретін экспортқа бағдарланған АӨК өндірістерін дамыту моделін құру тәсілінің маңыздылығы атап өтіледі.

Түйін сөздер: модель; бағдарлау; тәсілдер; қағидаттар; өндіріс; АӨК; даму; экспорт.

CHEN BAIHUA – Executive MBA degree
Шалгимбаева К.Б. – Candidate of Economics, Professor
Kazakh National Agrarian Research University
«Export orientation as a strategic direction for the development of
agriculture»

Abstract. The article discusses the issues of export orientation of agricultural products and current problems of food security. The importance of an approach to building a model for the development of export-oriented agricultural industries, which takes into account the spread of trade in both national and foreign markets, is emphasized.

Keywords: *model; orientation; approaches; principles; production; agro-industrial complex; development; export.*

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА АГРОТУРИЗМДІ ДАМУДЫҢ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ МЕН БАСЫМДЫҚТАРЫ

Аблез Айдана

Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университетінің

Менеджмент 3 курс студенті

Ғылыми жетекші: Нургожаев А.С., аға оқытушы

Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университеті

Андатпа: Бұл мақалада Қазақстан Республикасындағы агротуризмді дамытудың перспективалары мен басымдықтары қарастырылады. Агротуризм – ауылдық аймақтарда туризмді дамыту арқылы ауыл шаруашылығына қолдау көрсететін маңызды сала. Мақалада агротуризмнің ел экономикасына тигізетін ықпалы, ауылдық аймақтардағы өмір сүру сапасын арттырудағы рөлі және осы саланың болашақта дамуына ықпал ететін факторлар талқыланады. Сонымен қатар, Қазақстандағы агротуризмді дамытудағы кедергілер мен оларды еңсеру жолдары ұсынылады.

Кілт сөздер: Агротуризм, ауыл шаруашылығы, туризм, ауылдық аймақтар, Қазақстан экономикасы.

Аннотация: В данной статье рассматриваются перспективы и приоритеты развития агротуризма в Республике Казахстан. Агротуризм является важной отраслью, поддерживающей сельское хозяйство через развитие туризма в сельской местности. В статье обсуждаются влияние агротуризма на экономику страны, его роль в улучшении качества жизни в сельских районах, а также факторы, способствующие его развитию. Рассматриваются препятствия на пути развития агротуризма в Казахстане и предлагаются пути их преодоления.

Ключевые слова: Агротуризм, сельское хозяйство, туризм, сельские районы, экономика Казахстана.

Annotation: This article discusses the prospects and priorities for the development of agritourism in the Republic of Kazakhstan. Agritourism is an important sector that supports agriculture through the promotion of tourism in rural areas. The article addresses the impact of agritourism on the national economy, its role in improving the quality of life in rural regions, and the factors that influence its future growth. Additionally, the challenges faced in developing agritourism in Kazakhstan and strategies to overcome them are examined.

Keywords: Agritourism, agriculture, tourism, rural areas, Kazakhstan economy.

Кіріспе: Қазақстанның ауыл шаруашылығы саласы ел экономикасының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Ауылдық аймақтарда халықтың басым бөлігі ауыл шаруашылығымен айналысып, аграрлық өндірістен күнкөріс тауып отыр. Дегенмен, соңғы жылдары ауылдық аймақтарда өмір сүру сапасын

арттыру, жұмыс орындарын ашу және ауыл шаруашылығын тұрақты дамыту мақсатында агротуризмді дамыту қажеттілігі туындап отыр. Агротуризм – ауылдық аймақтардағы демалыс түрі ретінде танылып, ел экономикасының жаңа салаларының біріне айналууда. Бұл сала ауыл шаруашылығын қолдап қана қоймай, сонымен қатар, туризмді дамыту арқылы ауылдық өңірлердің әлеуметтік-экономикалық жағдайын жақсартуға үлес қосады. Агротуризм арқылы ауыл тұрғындары қосымша табыс табу мүмкіндігіне ие болады, ал туристер ауылдық өмірдің дәстүрлерімен танысып, табиғат аясында демалуға мүмкіндік алады. Осы мақалада Қазақстандағы агротуризмді дамытудың перспективалары мен басымдықтары талқыланады.

Агротуризм – ауылдық аймақтарда ауыл шаруашылығына негізделген демалыс түрі, бұл туристерге ауылдық шаруашылықтарда жұмыс істеу, ауылдағы тұрмыс-тіршілікпен танысу және табиғи ортада демалу мүмкіндігін ұсынады. Бұл сала ауыл тұрғындары үшін жаңа табыс көзі болумен қатар, ауылдық өмірге қызығушылықты арттырады. Агротуризмнің негізгі элементтеріне ауыл шаруашылық жұмыстарын көрсету, ұлттық тағамдардан дәм тату, жергілікті өнеркәсіп өнімдерін ұсыну, қонақ үйлер мен демалыс орындарында табиғатпен етене байланыста болу жатады. Қазақстанның ауыл шаруашылығы әлеуеті зор, өйткені еліміздің көп бөлігі ауылдық аймақтар болып табылады. Агротуризмді дамыту ауыл тұрғындарына тұрақты табыс көзі болып қана қоймай, ұлттық мәдениет пен дәстүрлерді сақтауға да ықпал етеді. Мысалы, қымыз дайындау, мал шаруашылығы, егін егу жұмыстары туристердің қызығушылығын тудырып, елге келушілердің санын арттыруы мүмкін.[1]

Агротуризмнің Қазақстанда даму перспективалары үлкен. Елдің кең аумақтары, табиғи ресурстардың байлығы және ауыл шаруашылығының дамығандығы агротуризмді тиімді дамытуға мүмкіндік береді. Агротуризмді дамыту үшін төмендегі факторлар маңызды рөл атқарады:

1. Табиғи және климаттық жағдайлар. Қазақстанның әртүрлі климаттық аймақтары агротуризм үшін кең мүмкіндіктер ашады. Солтүстік, орталық және оңтүстік өңірлердегі табиғи ерекшеліктер мен ауыл шаруашылығымен айналысуға қолайлы жерлер туристерді тартуға мүмкіндік береді.

2. Ауыл шаруашылығының дәстүрлері. Қазақстан халқының көпғасырлық дәстүрлері, әсіресе мал шаруашылығы мен егіншілік, туристерді қызықтыратын факторлардың бірі болып табылады. Мысалы, қымыз дайындау, дәстүрлі қолөнер бұйымдарын жасау сияқты қызметтер агротуризмнің негізгі тартымдылықтары болуы мүмкін.

3. Ауыл тұрғындарының әлеуметтік жағдайын жақсарту. Агротуризм арқылы ауыл тұрғындары жаңа жұмыс орындарына ие болып, қосымша табыс көздерін табады. Бұл ауылдық аймақтардағы кедейлік деңгейін төмендетуге және халықтың өмір сүру сапасын арттыруға септігін тигізеді.

4. Экологиялық таза өнімдерге сұраныстың өсуі. Агротуризмді дамыту ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірумен тікелей байланысты. Қазақстандағы экологиялық таза ауыл шаруашылық өнімдеріне деген сұраныс артқан сайын,

агротуризм саласы да өсіп, туризмді ауыл шаруашылығы өндірісімен біріктіруге мүмкіндік береді. [2]

Қазақстанда агротуризмді дамытудың алғашқы қадамдары жасалуда. Кейбір аймақтарда агротуристтік фермалар ашылып, олар туристерге ауылдық өмірмен танысу, ауыл шаруашылығы жұмыстарын көру және табиғат аясында демалу мүмкіндігін ұсынады. Мысалы, Алматы облысы, Ақмола облысы және Оңтүстік Қазақстан облысында агротуризм нысандары қалыптасып келе жатыр. Алайда, агротуризмнің дамуы үшін әлі де біраз кедергілер бар. Біріншіден, агротуризм туралы ақпараттың жеткіліксіздігі. Ауыл тұрғындары арасында агротуризмді ұйымдастыру және оны дамыту жолдары туралы түсінік төмен. Сонымен қатар, ауылдық инфрақұрылымның жеткіліксіздігі де агротуризмді дамытуға кері әсерін тигізеді. Көптеген ауылдарда туристерді қабылдау үшін қажетті қонақ үйлер, жолдар, байланыс желілері мен басқа да инфрақұрылым элементтері жоқ. [3]

Қазақстанда агротуризмді дамыту жолында бірқатар қиындықтар бар. Солардың бірі – инфрақұрылымның жеткіліксіздігі. Көптеген ауылдық аймақтарда жолдардың сапасы нашар, қонақ үйлер мен демалыс орындары жетіспейді. Бұл жағдай туристерді ауылдық аймақтарға тартуға кері әсерін тигізеді.[4] Екінші мәселе – агротуризмді дамытуға арналған қаржы ресурстарының жетіспеушілігі. Ауылдық аймақтарда агротуризмді дамыту үшін үлкен қаржы қажет, ал көптеген фермерлер мен кәсіпкерлердің мұндай ресурстары жоқ. Үшінші мәселе – ауылдық тұрғындардың агротуризмді ұйымдастыруға дайын болмауы. Агротуризмді дамыту үшін арнайы білім мен дағдылар қажет. Ауыл тұрғындарына туризм саласында білім беру және арнайы дайындық курстарын өткізу қажет.

Қазақстан Республикасында агротуризмді дамыту – ауылдық аймақтардың әлеуетін барынша пайдаланудың тиімді жолдарының бірі. Агротуризм ауыл тұрғындарына қосымша табыс көзін ашып, олардың өмір сүру деңгейін жақсартуға ықпал етеді. Сонымен қатар, бұл сала ауылдық аймақтарды жандандырып, ұлттық мәдениет пен дәстүрлерді сақтауға ерекше үлес қосады. Қазақстанның агротуризмді дамытуға қолайлы табиғи және мәдени жағдайлары бар. Елдің кең аумағы, әртүрлі климаттық белдеулері, бай табиғи ресурстары мен ежелден келе жатқан мәдени мұрасы агротуризмнің дамуы үшін үлкен әлеует береді. Мысалы, Қазақстанның оңтүстік өңірлерінде дәстүрлі мал шаруашылығы мен қымыз дайындау сияқты ұлттық ерекшеліктерді туристерге көрсету арқылы агротуризмді табысты іске асыруға болады. Сол сияқты, Солтүстік және Шығыс Қазақстан облыстарында табиғат аясындағы белсенді демалыс пен ауыл шаруашылық өнімдерін ұсыну мүмкіндіктерін тиімді пайдалануға болады.[5]

Агротуризм – тек экономикалық тұрғыдан тиімді сала ғана емес, сонымен қатар экологиялық тұрақтылық пен әлеуметтік дамуды қамтамасыз ететін құрал. Бұл сала ауыл шаруашылығы өнімдеріне сұранысты арттырып, жергілікті өндірушілерге қолдау көрсетуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, агротуризм табиғи ресурстарды ұқыпты пайдаланып, қоршаған ортаны қорғауға жағдай жасайды. Мысалы, ауылдық аймақтардағы шағын фермерлік шаруашылықтар

экологиялық таза өнімдер өндіру арқылы туристердің қызығушылығын арттыра алады. Қазіргі таңда экологиялық туризм мен агротуризмнің үйлесуі танымалдылыққа ие болып келеді. Бұл екі бағыттың синергиясы ауылдық өңірлердің экожүйелерін қорғау мен дамытуға мүмкіндік береді. Агротуризмнің әлеуметтік аспектісі де ерекше маңызды. Бұл сала ауыл жастарына жұмыс орындарын ұсынып, олардың ауылда қалуына ынталандыру жасайды. Сонымен қатар, агротуризм ауыл тұрғындарына жаңа кәсіпкерлік дағдыларды меңгеруге, туризм саласында тәжірибе жинауға мүмкіндік береді. Ауылдық жерлерде дәстүрлі қолөнерді, ұлттық тағамдарды және мәдени мұраларды көрсету арқылы туристерді тарту мүмкіндігі артады. Ауылдық жерлердің ұлттық ерекшеліктерін ескере отырып, қонақтарды қымыз дайындау, қой қырку немесе жергілікті тағамдарды пісіру процесіне қатыстыру сияқты шаралар туристер үшін ерекше тартымды болмақ.

Қазақстанда агротуризмнің дамуына мемлекеттік қолдау маңызды рөл атқарады. Соңғы жылдары елімізде агротуризмді дамытуға арналған бірқатар мемлекеттік бағдарламалар жүзеге асырылып келеді. Мысалы, “Ауыл – ел бесігі” бағдарламасы ауылдық инфрақұрылымды дамытуға бағытталған. Бұл бағдарлама аясында ауылдық жерлерде жолдар салу, байланыс жүйелерін жақсарту, туристік нысандарды жаңғырту жұмыстары жүргізілуде. Сонымен қатар, агротуризмді дамыту үшін мемлекеттік гранттар мен субсидиялар беру қажет. Бұл шаралар ауыл тұрғындарының өз бизнесін ашып, агротуризм саласында қызмет көрсету сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Агротуризмді дамыту жолындағы басты кедергілердің бірі – инфрақұрылымның жеткіліксіздігі. Көптеген ауылдық аймақтарда жолдардың нашарлығы, байланыс желілерінің әлсіздігі, қонақ үйлер мен демалыс орындарының жетіспеушілігі туристердің ауылдық өңірлерге келуіне кедергі келтіруде. Сонымен қатар, ауыл тұрғындарының туризм саласындағы біліктілігінің төмендігі де маңызды мәселе болып табылады. Бұл кедергілерді жою үшін ауыл тұрғындарын оқыту және арнайы курстар ұйымдастыру қажет. Туризм саласында жұмыс істеуге қажетті дағдыларды меңгерген ауыл тұрғындары қызмет көрсету сапасын арттырып, туристердің қанағаттанушылығын қамтамасыз етеді. [6]

Агротуризмді тиімді дамыту үшін маркетинг пен жарнаманың маңызы зор. Қазақстанның агротуристік әлеуетін ішкі және халықаралық деңгейде насихаттау арқылы туристердің қызығушылығын арттыруға болады. Қазіргі заманғы ақпараттық технологияларды пайдалана отырып, ауылдық өңірлердің туристік мүмкіндіктері туралы ақпаратты кеңінен тарату қажет. Әлеуметтік желілер, арнайы веб-сайттар және туристік көрмелер арқылы Қазақстанның агротуризмін әлемге танытуға мүмкіндік бар. Мысалы, “Қазақстанның ауылдық демалысы” атты арнайы платформаны құру арқылы агротуристік фермалар, қонақ үйлер мен ұлттық тағамдар туралы мәліметтерді бір жерге жинақтауға болады. Бұл туристердің ауылдық жерлерге саяхаттарын жоспарлауын жеңілдетіп, агротуризмнің дамуына ықпал етеді. Қазақстандағы агротуризмнің даму перспективалары зор. Елдің бай табиғи ресурстары, ұлттық мәдениеті мен тарихи мұралары агротуризмді дамыту үшін ерекше негіз болып табылады. Бұл

сала тек ауылдық өңірлерді дамытуға ғана емес, сонымен қатар Қазақстанның халықаралық беделін арттыруға мүмкіндік береді. Агротуризм Қазақстанның туристік әлеуетін толықтай ашып, елге шетелдік туристерді тарту үшін маңызды құрал бола алады. Сонымен қатар, бұл сала ауылдық өңірлердегі халықтың әл-ауқатын жақсартып, әлеуметтік және экономикалық тұрақтылықты қамтамасыз етеді. Агротуризмді дамыту – ауылдық жерлердің болашағы үшін маңызды қадам. Бұл сала ауылдық өңірлерді жандандырып, ұлттық құндылықтарды сақтауға және насихаттауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, агротуризм табиғатты қорғау, ауыл шаруашылығын дамыту және ауыл тұрғындарының әл-ауқатын арттыру мәселелерін шешудің тиімді жолы болып табылады. Қазақстанда агротуризмді дамыту арқылы елдің экономикалық және мәдени әлеуетін толық пайдалану мүмкіндігі бар. Бұл бағытта жүйелі жұмыс жүргізу елдің болашағы үшін маңызды стратегиялық қадам болмақ. [7]

Қорытындындай келе, агротуризм – Қазақстан үшін үлкен әлеуетке ие сала. Агротуризмді дамыту ауыл шаруашылығы мен туризм салаларын біріктіру арқылы ел экономикасына оң әсер етеді. Ауылдық аймақтардың әлеуметтік-экономикалық жағдайын жақсартуға, жұмыс орындарын ашуға және ауыл тұрғындарының өмір сүру сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Алайда, агротуризмді дамыту үшін инфрақұрылымды жақсарту, қаржы ресурстарын тарту және ауылдық тұрғындарды арнайы біліммен қамтамасыз ету қажет. Агротуризм Қазақстанның халықаралық беделін арттырып, елімізге шетелдік туристерді тартуға ықпал ете алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ануарбек А. “Перспективы и приоритеты развития агротуризма в Республике Казахстан.” Мазмұны/Содержание, 20, 2020.
2. Киселева М.С. “SWOT-анализ для архитектуры сельских туристических объектов.” БНТУ, 2014.
3. Киселева М.С. “Архитектура объектов агроэкотуризма: фактор крафтовой экономики.” БНТУ, 2020.
4. Киселева М.С., Журавлёв Л.М. “Агрогородок Семейское: перспективы развития агротуризма.” БНТУ, 2020.
5. Досекеев Ж.И. “Агротуризм как фактор развития сельской местности региона.” Экономический рост: управление и организация, 2020.
6. Забирова А.Т. “Миграция, урбанизация и идентификация у казахов. Case study Астана.” Этносоциология вчера и сегодня, 2002.
7. Слинкова О.К. “Агротуризм в системе мирового туристского рынка.” Научный результат. Технологии бизнеса и сервиса, 2017.

АУЫЛШАРУАШЫЛЫҒЫ САЛАСЫН БАСҚАРУДЫ НЕСИЕЛЕНДІРУДІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТИІМДІЛІГІНІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Асқар Б., Қонарбай Ұ.

Ш.Мұртаза атындағы Халықаралық Тараз Университеті, «Қаржы және есеп»
кафедрасының сенъор-лекторы, Тараз қ.

Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың «Қазақстан-2050» ұзақ мерзімді бағдарламасына және он жылдық стратегиялық жоспарға сәйкес Қазақстан Республикасының экономикасы ойдағыдай ілгері дамып келеді, көзделген шаралардың бәрі рет-ретімен жүзеге асырылуда. Экономика қарқынды дамып, тұрақтылық орнауда. Қай салада болмасын нарықтық қатынастардың алғышарттары қалыптастырылып, оның даму жолы айқындалуда.

Соңғы жылдары Қазақстан өзінің тарихи дамуында посттоталитарлық кезеңдегі өтпелі дәуірдің міндеттерін шешуде. Еліміздің тәуелсіздікке қол жеткізілуімен қатар экономиканың күйреуі, шаруашылықтың кері кетуі, инфляция, жұмыссыздық, кедейшілік, әлеуметтік көмектің төмен болғаны белгілі. Кеңестік шаруашылық жүргізу салдарынан және өтпелі кезеңдегі қолайсыз құбылыстар экономикалық дағдарыстарды онан әрі шиеленістірді. Осындай қиын жылдарда халқымызға жігер беріп, баратын бағыт-бағдарды нұсқап, жөн сілтеген, стратегиясын, шығатын биіктерін, асатын асуларын көрсеткен осы ұзақ мерзімді Жолдауы еді.

Сондықтан аталған құжаттың маңыздылығы өте жоғары. Еліміздің саяси-географиялық, әлеуметтік-экономикалық, өндірістік-потенциалдық, демографиялық жағдайларына сәйкес қабылдаған бағдарламаларды халық орындап, нарықтық қатынастарды жетілдіріп, алдыңғы қатарлы ел болуымызға барлық жағдай бар, материалдық рухани байлығымыз жеткілікті. Экономиканы дамытып, нарықтық қатынастардың қалыптасуындағы тұрған ең басты міндет-халқымыздың тұрмыс деңгейін көтеру. Бұған Президенттің: «Адамдардың әлауатының өсуі біздің күллі күнделікті жұмысымыздың күре тамыры болуға тиіс» деген сөзі дәлел. Сондықтан әлеуметтік сала қазіргі таңда ең жауапты, күн тәртібінен түспей отырған мәселе болып табылады. Президентіміздің жыл сайынғы жолдауларының қайсысын алып қарамайық «Қазақстан-2030» бағдарламасындағы көрсетілген жолдан ауытқымай келе жатқанымыз белгілі [1].

Өндірістің кез келген түрінің дамуы халықшаруашылық саласының дамуына әсерін тигізеді. Осындай объективтік құбылыстар ерекше орын алу шаруашылық саласына тиеді. Өйткені бұл сала өндірістің пайда болып, дамуының алғышарты ретінде табылады. Себебі аграрлық өндірісті жүргізуді тәсілін адамдар ерте кезден-ақ өсімдік өнімдерін, әртүрлі ет өнімдерін өмір сүру үшін тұтынған; адамдардың ауыл шаруашылық саласынан тұтынатын өнімдерін

басқа өнімдермен ауыстыру мүмкін емес. Олар тек қосымша толықтырылуы ғана мүмкін; Бірде – бір мемлекет аграрлық саласыз қызмет ете алмайды, оны, біз қазіргі дүние жүзілік шаруашылық жүйелерінің тәжірибесінен көрудеміз.

Сондықтан нарықтық экономиканы дамытып жатқан кезде негізгі заңдылықтарды анықтау үшін қазіргі агроэкономикалық қатынастарға талдау жасау өте маңызды.

Қай елде болмасын ауылшаруашылық саласы ең маңызды сала болып табылады. Ол салада халықтар үшін тамақ өнімдері өндіріледі. Қоғамның басқа да мұқтажын қанағаттандырады. Адамдардың тұтыну тауарларына деген сұраныстың 75 пайыздан астамы ауыл шаруашылығының есебімен қанағаттандырылады.

Ауылшаруашылығы нарық қатынастарын ұдайы іске қосып отыратын ортаның нақ өзі. Экономиканың өтпелі кезеңдегі ауылшаруашылығы, ең алдымен, нарықтың тауармен молаюына және жаңа жұмыс орындарының құрылуына мүмкіндік берді.

Жалпы алғанда бизнес экономикада нақты белсенді, бәсекелес ортаны қалыптастырып қана қоймай, сонымен қатар, мемлекеттің экономикалық дамуында оның тұрақтылығының индикаторы есепті орта тапты жасақтайды. Ауыл шаруашылығының әлеуметтік міндетіне: халықты жұмыспен қамту, тұрмыс деңгейін қамтамасыз ету, адамның өмірге деген сеніммен қарау мүмкіндігін арттыру жатады.

Қазақстанда бүгінгі күні ауылшаруашылығы бастан кешіріп отырған қиыншылықтарға қарамастан, экономиканың серпінді дамып келе жатқан бөлігі болып отыр. Ең бастысы: ауылшаруашылығы өнімдерін өндіретін шағын кәсіпкерлер саны өсіп келеді. Өсім соншалықты жоғарыда емес. Дегенмен, өсім бар.

Бүгінгі күнде тұрғындардың мемлекеттік бөлікте жұмыспен қамтылу деңгейі төмендеді. Босап қалған еңбек ресурстарының бір бөлігі мемлекеттік кәсіпорындардан жеке кәсіпорындарға ауысты. Ауылшаруашылығы нысандары арасында тауар айналымының ең жоғары деңгейі коммерциялық және делдалдық қызмет бөлігінде, сонымен қатар ол жұмыс орнының саны жағынан да алда [2].

Ауылшаруашылығы, әсіресе агроөнеркәсіптік өндіріс саласында мықтап дамуы тиіс. Қазіргі уақытта агроөнеркәсіптік кірігу жүйесіндегі шағын кәсіпорындардың осы мәселені шешу үшін жақсы мүмкіндіктері бар. «Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешені мен ауылдарды дамытудың басты бағыттары туралы» бағдарламада: «Агроөнеркәсіптік кешені құрамына шаруа қожалықтары, фермерлік шаруашылықтар, өндірістік және тұтынушылар кооперативтері, ұйымдар, сондай-ақ, ауылшаруашылығы үшін өндіріске тиісті қаржы жұмсайтын, ауылшаруашылығы өнімдерін өндірумен шұғылданатын, шикізаттарды өңдеп, олардан алынған өнімдерді сақтауды және өткізуді қамтамасыз ететін шаруашылық нысандары кіреді», – деп атап көрсетілген.

Нарықтық экономикаға көшуге орай көптеген жаңа шаруашылық түрлері пайда болды. Меншіктің мемлекеттік және кооперативтік түрлері қатарына жаңа

түрлер көптеп қосылды. Олардың арасында жеке меншікке негізделген шаруа қожалықтарының өзіндік салмағы бар.

Ауылшаруашылығы тек бәсекелестіктің ғана емес, сонымен бірге, қоғамдағы техникалық прогресс пен ақпараттандырудың да лайықты ұйытқысы болып табылады. Ол шағын қалалар мен аудандар аумағында тұратын адамдардың әлеуметтік экономикалық жағдайын жақсартуға қызмет етеді. Ауылшаруашылығы мемлекет тарапынан оңай қадағаланады және оны дамытуға көп шығын жұмсалмайды.

Республикада ауылшаруашылығын дамыту жолындағы көптеген кедергілер бүгінгі күні жойылып жатқандығын атай кеткен жөн. Алайда ауылшаруашылығының дамуына күрделі мәселелер әлі де баршылық. Бүгінгі негізгі мәселелер:

- несие алу мүмкіндіктерінің шектеулілігі;
- ауылшаруашылығын қорғау, қолдау жөніндегі заңдылық базаның әлі де қалыптаспауы;
- ауылшаруашылығын қолдау және қорғау инфрақұрылымының әлсіздігі;
- несиенің қысқа мерзімге ғана берілуі және несиені өтеу пайызының жоғары болуы;
- несие беру құжаттарын толтырудың тым қиындығы.

Қазақстан Республикасында ауыл шаруашылығын дамыту мен қолдаудың мемлекеттік бағдарламасы шеңберінде кешенді шаралар белгіленген. Бағдарламада ауылшаруашылығын тұрақты дамытуды қамтамасыз ету, экономикада оның үлесін ұлғайту, жаңа жұмыс орындарының санын арттыру, айқын бәсекелестік ортаны құру, қоғамның орташа табы ретінде меншік иелерінің бұқаралық тобын қалыптастыру көзделген.

Бағдарламаны жүзеге асыру үшін мынадай міндеттер шешілуі тиіс:

- ұтымды нарықтық инфрақұрылымды қалыптастырып, дамыту;
- салалық министрліктердің өндірісте, инновацияда және басқа салада ауылшаруашылығын дамытуға қолдау көрсету;
- несие беру ісіне жеке сектордың араласуы;
- ауылшаруашылығын қолдау аясында нормативтік-құқықтық актілерді жетілдіру; сақтандыру жүйесін ұйымдастыру және тағы басқалар.

Нарықтық қатынастарды дамыту бағыты халық шаруашылығын монополиясыздандыру бағдарламаларын өнімнің әрбір түрін өндіруді басқа кәсіпорындарға беру жолымен жүзеге асыруды көздейді. Бұл тұрғыдан алғанда өз өнімін барынша тез игеретін және жаңартатын бизнес ретінде ауылшаруашылығы қызметі барынша кең пайдалану белгіленіп отыр.

Қазақстан Республикасының Салық кодексінде шағын кәсіпорындардың қызметін салықтық реттеу жүйесін жетілдіруге бағытталған белгілі бір ілгерілеу шаралары көзделген. Ұйымдық-құқықтық нысанына кіріс деңгейіне қарай ауыл шаруашылығы субъектілеріне салық салудың жеңілдетілген режимін беруге сараланған көзқарас, сондай-ақ ауылшаруашылығы тауарларын өндірушілер үшін айрықша режим енгізу олардың ішіндегі маңыздысы болып табылады.

Банк секторының тұрақты дамуы қаржылай қызметтер көрсету нарығын дамытуға және ауыл шаруашылығы кәсіпорындары активтерінің ұлғаюын ынталандыратын қаржы-несиелік қамтамасыз етудің көп деңгейлі жүйесін әзірлеуге мүмкіндік береді.

Адамдардың тұрмыстық және өмірлік деңгейлерінің жоғары болуы тікелей ауылшаруашылығының дамуына байланысты. Атап айтатын болсақ, тамақ өнімдерінің мөлшері және құрылымы, орта жан басына шаққандағы табыс, тауарларды және қызметтерді қолдану, әлеуметтік өмір сүру жағдайы т.б. тікелей осы саланың жақсы, тиімді жұмыс істеуіне байланысты, ауылшаруашылық жайдайынан, даму тепмінен көбінесе халықшаруашылық салаларының негізгі пропорциялары, экономиканың өсуі тікелей байланысты. Ауылшаруашылығы қай ел болмасын сол елдің материалдық ресурстарының негізгі тұтынушысы болып табылады, атап айтқанда, трактор, комбайн, жүк автомашиналары, тыңайтқыш, жанар-жағар май т.б. бұл салаға қажет болып табылады.

Ауылшаруашылығында да басқа да халық шаруашылығындағы салаларда әрекет ететін жалпы экономикалық заңдар әрекет етеді. Бірақ олардың іске асуы саланың ерекшелігіне байланысты. Ауылшаруашылығының дамуындағы ерекшелік сол, ондағы ең басты өндіріс құрал-жабдығы жер болып табылады. Басқа өндіріс құрал

- жабдығымен салыстырғанда жер тозбайды, оны дұрыс қолданса, оның сапалық параметрлері жақсарады. Ұдайы экономикалық процесс ретінде бұл жерде тірі организмнің табиғи даму процесі ұштасып жатады.

Ауылшаруашылық өнімінің өндірілуі кең алаңдарда іске асады және олар әртүрлі климаттық зоналарға орналастырған. Соңғы нәтиже кейде көбінесе қолданылған ресурстардың саны мен сапасына байланысты емес, ол өндірісте істің іске асырылуына, нақтылы жағдайға байланысты.

Экономикалық заңдарды саналы және жоспарлы түрде пайдалану шаруашылықтың тиімділігін арттырудың басты құралы болып саналады. Экономикалық заңдар қоғамдық өндірістік қатынастардың ішкі мәнінің, ерекше табиғатын сипаттайды. Экономикалық заңдар – қоғамның шаруашылық өміріндегі құбылыстармен процестердің неғұрлым елеулі, тұрақты және үнемі қайталанып отыратын ішкі байланыстары мен қатынастардың теориялық бейнесі. Экономикалық заңдар өндірістік қатынастардың неғұрлым елеулі белгілерін, даму жағдайын бейнелейді.

Экономикалық заңдарды тиімді пайдаланудың бір шарты, олардың әрқайсысын жеке дара алып қарамай, бір-бірімен байланыстырып отырып қарау қажет. Осының негізінде белгіленген экономикалық шараларды да бір-бірімен ұштастыра отырып, жүйелі және комплексті түрде жүргізу міндетті шарт. Экономикалық заңдар мен анықталатын қоғамдағы өндірістік қатынастар күнделікті өмірде категориялар арқылы көрінеді. Экономикалық категориялар - бұл біркелкі экономикалық қатынастардың көрінісі, бұл қатынастар экономикалық өмірдің белгілі бір жағын сипаттайды және абстракты, қорытынды түрде көрінеді. Олар баға, қаржы, несие сақтандыру, табыс, материалдық жағынан ынталандыру сияқты т.б. экономикалық тұтқалар арқылы

жүзеге асады. Осы тұтқаларды бір – бірімен тығыз ұштастырып, оны ұдайы жетілдіріп отыру қажет.

Экономикалық заңдарды тиімді пайдаланудың тағы бір шарты – экономикалық шараларды жүзеге асырушы барлық еңбекшілердың тәжірибесі мен экономикалық білім дәрежесінің жоғары болуы [3].

Сонымен экономикалық заңдарды тиімді пайдалану шаруашылық құбылыстар мен процестердің дамуын күтіп отыру емес, керісінше, адамдардың, ұжымдардың, қоғамның ақыл-ойын, күш-жігерін белсенді түрде белгіленген мақсатқа жету жолында жұмылдырып отыруды талап етеді. Ал мұның өзі нарықтық экономика жағдайында экономикалық заңдарды пайдалану процесінде субъективтік фактор – адамдардың, кадрлардың рөлін одан әрі арттыра береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ефремова Т.Ф., Лопатин В.В. Русский толковый словарь. – М., 2010. – С.19-23.
2. Мухамбедьярова А. Коррупция в мировом сообществе 11 Вестник предпринимателя. Малый бизнес Южной столицы. – 2010. – NQ 2-3. – С. 22-24.
3. Космамбетова Р .И. Организация управления производством в условиях научно- технической эволюции. – Ақмола, 2010. – С. 41-44.

ЦИФРЛЫҚ БАСҚАРУ КЕЗЕҢІНДЕГІ АГРАРЛЫҚ САЛАДАҒЫ ЗАМАНАУИ МЕНЕДЖМЕНТТІҢ РӨЛІ

Қайыпова З.

Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университетінің
Менеджмент 3 курс студенті

Ғылыми жетекші: Нургожаев А.С., аға оқытушы
Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университеті

Аңдатпа. Мақалада цифрлық басқару кезеңінде аграрлық саладағы заманауи менеджменттің рөлі мен маңызы қарастырылады. Қазақстандағы агроөнеркәсіптік кешенді цифрландырудың негізгі бағыттары, заманауи басқару құралдарының енгізілуі, тиімділікке әсері, сондай-ақ халықаралық тәжірибе мен отандық ерекшеліктер талданады. Зерттеу нәтижелері аграрлық өндірістің өнімділігін арттыруда, ресурстарды тиімді пайдалануда және бәсекеге қабілеттілікті күшейтуде цифрлық менеджменттің шешуші маңызын көрсетеді.

Кілт сөздер: цифрландыру, агроөнеркәсіптік кешен, заманауи менеджмент, цифрлық технологиялар, инновация, тиімділік, HR-менеджмент, автоматтандыру, мемлекеттік қолдау, ауыл шаруашылығы

Abstract. The article discusses the role and importance of modern management in the agricultural sector at the stage of digital management. The main directions of digitalization of the agro-industrial complex in Kazakhstan, the introduction of modern management tools, the impact on efficiency, as well as international experience and domestic features are analyzed. The results of the study show the crucial importance of digital management in increasing the productivity of agricultural production, efficient use of resources and strengthening competitiveness.

Keywords: digitalization, agro-industrial complex, modern management, digital technologies, innovation, efficiency, HR management, automation, state support, agriculture

Кіріспе. Аграрлық сектор – экономиканың маңызды саласы әрі азық-түлік қауіпсіздігінің негізі. Соңғы жылдары Қазақстанда және әлемде агроөнеркәсіптік кешенді цифрландыру үрдісі күшейіп, өндіріс пен басқару жүйесіне жаңа технологиялар енгізілуде. Бұл жағдай заманауи менеджменттің рөлін арттырып, тиімді басқару құралдарын қолдануды талап етеді [1, 2, 3].

Цифрлық трансформацияның негізгі мақсаты – өнімділікті арттыру, ресурстарды үнемдеу және ауыл шаруашылығының бәсекеге қабілеттілігін күшейту.

Қазақстан жағдайында бұл бағытқа 2017 жылдан бастап "Цифрлық Қазақстан" бағдарламасы арқылы ерекше көңіл бөлінуде. Осы тұрғыдан алғанда,

заманауи менеджмент пен цифрлық басқарудың өзара байланысын зерттеу — ғылым мен тәжірибеге қажетті маңызды мәселе [4]

Зерттеу сұрағы. Цифрлық басқару кезеңінде аграрлық саладағы заманауи менеджмент қандай рөл атқарады және оның өндіріс тиімділігіне, ресурстарды пайдалану мен инновацияларды енгізуге әсері қандай?

Нәтижелері. Бірқатар шетелдік және отандық ғалымдардың еңбектеріне көз жүгіртсек,

- цифрлық технологияларды енгізу нәтижесінде аграрлық өндірістің тиімділігі мен өнімділігі едәуір артты [1, 2];

- менеджменттің жаңа құралдары (ERP жүйелері, автоматтандырылған мониторинг, HR-менеджмент) арқылы адами ресурстарды тиімді басқару, шығындарды азайту, шешім қабылдау жылдамдығы артты [2, 3];

- қазақстанда цифрлық трансформацияның бастапқы кезеңі жүріп жатыр, алайда мемлекеттік қолдау, субсидиялар мен халықаралық тәжірибені енгізу арқылы оң өзгерістер байқалуда [1, 2];

- ресурстарды тиімді пайдалану, деректерге негізделген шешім қабылдау, өндірістік процестерді автоматтандыру – агроөнеркәсіптік кешеннің тұрақты дамуына ықпал етеді [2, 3].

Кесте 1. Аграрлық сектордағы цифрлық менеджменттің негізгі бағыттары мен сипаттамалары

Бағыт	Сипаттамасы	Күтілетін нәтиже
Автоматтандыру	GPS, спутник, IoT, ERP жүйелерін енгізу	Өнімділік, тиімділік артады
HR-менеджмент	Қызметкерлерді оқыту, ынталандыру, кадрлық резерв	Білікті мамандар саны көбейеді
Мемлекеттік қолдау	Электронды субсидиялар, жер кадастры, цифрлық қызметтер	Ашықтық, қолжетімділік

Бағыт	Сипаттамасы	Күтілетін нәтиже
Инновация	Жаңа технологиялар, ғылыми зерттеулер	Бәсекеге қабілеттілік өседі

Жоғарыдағы кестенің мәліметіне сәйкес, GPS, спутник, IoT, ERP жүйелерін енгізу арқылы өнімділік, тиімділік артатын толық түсінуге болады. Сонымен қатар, қызметкерлерді оқыту, ынталандыру, кадрлық резерв құруда оңтайлылыққа қол жеткізуге көмектеседі әрі бәсекеге қабілеттілік өсіреді.

Цифрлық басқару аграрлық секторда бірнеше бағытта оң әсерін тигізуде:

Өндірістік процестерді автоматтандыру: GPS, спутниктік мониторинг, агрохимиялық талдау, электронды картографиялау арқылы егістік пен мал шаруашылығында нақты деректерге сүйенген шешімдер қабылданады.

HR-менеджмент: Қызметкерлерді оқыту, ынталандыру, еңбекақы төлеу, тиімді кадрлық саясат жүргізу заманауи менеджменттің маңызды бөлігіне айналды.

Мемлекеттік қолдау: Цифрлық трансформацияға бағытталған субсидиялар, электронды мемлекеттік қызметтер, ашық жер кадастры – ауыл шаруашылығында ашықтық пен тиімділікті арттырады.

Инновациялық жобалар: Инновациялық-инвестициялық бағыттағы жобалар жаңа жұмыс орындарын ашуға, өндіріс құрылымын жаңартуға мүмкіндік береді.

Талқылау бөлімі. Porter & Neppelmann заманауи цифрлық құралдар стратегия мен бәсекелестік артықшылық береді десе, Шыңғысбаев А.Н. агроөнеркәсіпке нақты ERP жүйелерін енгізу арқылы қаржылық және операциялық тиімділікке қол жеткізуге болатынын тәжірибелер арқылы дәлелдейді [5, 6]. Құсайынов Е.М. басқару мәдениетіне назар аудара отырып, ауылдық аймақтардағы кадрлық жетіспеушілік пен цифрлық сауаттылықтың төмендігін басты кедергі ретінде қарастырады [7].

Қорытынды. Цифрлық басқару кезеңінде аграрлық саладағы заманауи менеджмент – өндірістің тиімділігін, өнім сапасын және бәсекеге қабілеттілікті арттырудың негізгі факторы. Цифрлық технологияларды енгізу арқылы басқару процестері жеңілдеп, адами және материалдық ресурстарды тиімді пайдалану қамтамасыз етіледі. Мемлекеттік қолдау мен халықаралық тәжірибені қолдану Қазақстанның агроөнеркәсіптік кешенін жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Журнал «Қазақстанның агроөнеркәсіптік кешенін цифрландыру», №1 (2025), jpra-kazniiark.kz.

2. Д.О. Қалдыбаева, Е.К. Молдакенова, А.Т. Карипова. «Цифрлық экономика» ұғымының экономикалық мазмұны мен ... Экономическая серия вестника ЕНУ, №1/2022.

3. Махметова Д.С., Тлесова Э.Б., Габдуллина Л.Б., Карипова А.Т., Нургабылов М.Н. «Агроөнеркәсіптік кешенді цифрландыру», Bulletin the National academy of sciences of the Republic of Kazakhstan, 2023

4. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы, [электронды ресурс]: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1700000827> (қаралған күні: 5 сәуір 2025 жыл)

5. Porter M., Heppelmann J.E. “How Smart, Connected Products Are Transforming Agriculture.” *Harvard Business Review*, 2020.

6. Шыңғысбаев А.Н. *Агробизнестегі цифрлық шешімдер*. — Нұр-Сұлтан, 2022.

7. Құсайынов Е.М. *Ауыл шаруашылығындағы басқару жүйелері*. — Алматы: Экономика, 2020.

ЖЕР МОНИТОРИНГІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ

Кеңес Л.Н., 6B07308 Кадастр мамандығының 4-курс студенті.

Ғылыми жетекшілері: Нургожаев А. С., Елтаева К. Е., аға оқытушылар,
Қазақ Ұлттық Аграрлық Зерттеу университеті

Аңдатпа. Бұл мақалада жер мониторингінің негізгі әдістері, олардың қолдану салалары және әлем елдеріндегі тәжірибесі қарастырылады. Қашықтықтан зондтау, геоақпараттық жүйелер (ГАЗ), дрондық түсірілімдер және лазерлік сканерлеу (LiDAR) сияқты заманауи технологиялардың жер ресурстарын басқарудағы маңызы талданады. Сонымен қатар, климаттың өзгеруі жағдайында жер мониторингінің тұрақтылық пен бейімделу үдерісіндегі рөлі, сондай-ақ қоғамдық қатысу мен цифрлық технологияларды біріктіру мүмкіндіктері зерттеледі.

Кілттік сөздер: жер мониторингі, қашықтықтан зондтау, ГАЗ, дрондық түсірілім, LiDAR, климаттың өзгеруі, тұрақты даму, кадастр.

Аннотация. В данной статье рассматриваются основные методы мониторинга земель, их области применения и международный опыт. Анализируется значение современных технологий, таких как дистанционное зондирование, геоинформационные системы (ГИС), аэрофотосъемка с дронов и лазерное сканирование (LiDAR), в управлении земельными ресурсами. Также изучается роль мониторинга земель в обеспечении устойчивости и адаптации в условиях изменения климата, а также возможности интеграции общественного участия и цифровых технологий.

Ключевые слова: мониторинг земель, дистанционное зондирование, ГИС, аэрофотосъемка, LiDAR, изменение климата, устойчивое развитие, кадастр.

Abstract. This article examines the main methods of land monitoring, their application areas, and international practices. It analyzes the significance of modern technologies such as remote sensing, geographic information systems (GIS), drone-based aerial photography, and laser scanning (LiDAR) in land resource management. Additionally, the study explores the role of land monitoring in ensuring sustainability and adaptation to climate change, as well as the potential for integrating public participation and digital technologies.

Keywords: land monitoring, remote sensing, GIS, drone imaging, LiDAR, climate change, sustainable development, cadastre.

Кіріспе. Жер ресурстарын тиімді пайдалану – экономикалық және экологиялық тұрақтылықтың маңызды шарттарының бірі. Кадастр жүйесінде жер мониторингі жердің сапалық және сандық өзгерістерін бақылауға, жер

пайдаланудың заңдылығы мен тиімділігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Ғылыми-техникалық прогрестің дамуымен жер мониторингінің әдістері жетілдіріліп, қашықтықтан зондтау және ГАЖ (геоақпараттық жүйелер) сияқты жаңа технологиялар кеңінен қолданылуда.

Жер мониторингінің басты мақсаты – жер қорының қазіргі жағдайын анықтап, оның өзгеру үрдістерін зерттеу. Бұл табиғи факторлармен қатар, адамның шаруашылық қызметіне байланысты өзгерістерді бағалауға мүмкіндік береді. Мониторинг нәтижелері жерді тиімді пайдалануды қамтамасыз ету және болашақта туындауы мүмкін экологиялық немесе экономикалық проблемалардың алдын алу үшін қолданылады [1].

Жер мониторингінің бірнеше маңызды міндеттері бар. Біріншіден, бұл – топырақтың құнарлылығын сақтау және оның тозуын болдырмау. Екіншіден, жердің ластану деңгейін бақылау, өйткені өнеркәсіптік және ауыл шаруашылығы қызметі топырақтың химиялық құрамына әсер етеді. Үшіншіден, жер ресурстарын экономикалық тұрғыда тиімді пайдалану жолдарын анықтау [1].

Мониторингтің негізгі аспектілерінің бірі – экологиялық қауіптердің алдын алу. Бұл бағытта жерді ластаушы көздерді анықтау және оларды азайту бойынша шаралар қабылданады. Сонымен қатар, климаттық өзгерістердің жер сапасына әсерін зерттеу де маңызды. Ғалымдар жаһандық жылыну топырақтың ылғалдылық деңгейіне, эрозияға және ауыл шаруашылығы өнімділігіне айтарлықтай әсер ететінін дәлелдеген [2].

Қазіргі уақытта жер мониторингін жүргізуде жаңа технологиялар кеңінен қолданылады. Олардың ішінде ең тиімді әдістердің бірі – ғарыштық мониторинг. Спутниктік суреттер мен дрондық түсірілімдер жердің жағдайын нақты әрі жылдам бағалауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, геоақпараттық жүйелер (ГАЖ) мен қашықтықтан зондтау әдістері жердің пайдаланылуын картографиялауда маңызды рөл атқарады [3].

Зерттеулер көрсеткендей, тиімді мониторинг жүйесін қолдану жер ресурстарын басқаруда оң нәтиже береді. Мысалы, 2020 жылы жүргізілген зерттеу нәтижесінде ғалымдар Қазақстандағы топырақтың эрозияға ұшырау деңгейін спутниктік деректер негізінде бағалап, оның алдын алу шараларын ұсынды. Сондай-ақ, БҰҰ-ның Азық-түлік және ауыл шаруашылығы ұйымы (FAO) жүргізген зерттеулер жердің құнарлылығын сақтау үшін тұрақты мониторингтің қажет екенін дәлелдеді.

Мемлекеттік кадастр-бұл жер құқықтарының тізілімі ғана емес, сонымен қатар жер ресурстарын есепке алу, бағалау және жоспарлаудың кешенді жүйесі. Мұнда бақылау деректері маңызды рөл атқарады:

- **Кадастрлық жазбаларды өзектендіру.** Мысалы, егер мониторинг ауылшаруашылық жерлеріндегі заңсыз дамуды анықтаса, бұл ақпарат кадастрға енгізіліп, заңды процедураларды бастауға мүмкіндік береді.

- **Жер құнын бағалау.** Топырақ құнарлылығын немесе ластану деңгейін бақылау салық салу мен мәмілелер үшін маңызды кадастрлық құнға әсер етеді.

- **Аумақтарды жоспарлау.** Жердің деградациясы туралы мәліметтер қалалардың бас жоспарларын түзетуге немесе экожүйелерді қалпына келтіруге

арналған Аймақтарды бөлуге көмектеседі. Германия немесе Нидерланды сияқты дамыған кадастрлық жүйесі бар елдерде мониторинг ақпаратты автоматты түрде жаңартуды қамтамасыз ететін сандық кадастрлық платформаларға біріктірілген. Бұл қателік қаупін азайтады және басқарудың ашықтығын арттырады [4].

Технологияның дамуы жер мониторингінің дәлдігін арттыруға мүмкіндік береді. Бүгінде келесі 1-кестедегі әдістер кеңінен қолданылады.

Кесте 1 — Жер мониторингінің дәлдігін арттыруға мүмкіндік беретін әдістер

Әдіс	Сипаттамасы	Қолданылу саласы
Қашықтықтан зондтау (Жер серіктік түсірілімдер)	Жер бетінің динамикасын анықтау үшін спутниктік суреттерді пайдалану	Урбанизация, ауыл шаруашылығы, экологиялық бақылау
Геоақпараттық жүйелер (ГАЗ)	Жер туралы мәліметтерді жинау, өңдеу және талдау	Кадастрлық карталар құру, жер пайдалану талдауы
Дрондар арқылы түсірілім	Биіктен алынған жоғары дәлдікті суреттер негізінде аумақты зерттеу	Құрылыс, ауыл шаруашылығы, топырақ эрозиясын бағалау
Жер бетіндегі лазерлік сканерлеу (LiDAR)	Жер бедерінің үшөлшемді моделін құру	Орман мониторингі, геодезия, урбанистика

1-кестеде көрсетілгендей, жер мониторингінің әр әдісі өзінің ерекшеліктеріне байланысты түрлі салаларда қолданылады. **Қашықтықтан зондтау** спутниктік суреттер арқылы урбанизация, ауыл шаруашылығы және экологиялық бақылауда қолданылады. ГАЗ технологиялары кадастрлық карталар құру және жер пайдалану талдауында маңызды рөл атқарады. Дрондар жоғары дәлдікті түсірілімдер жасап, құрылыс, ауыл шаруашылығы және топырақ эрозиясын бағалауға көмектеседі. LiDAR жер бедерінің үшөлшемді моделін құру үшін орман мониторингі, геодезия және урбанистикада қолданылады. Барлық әдістер мониторингтің дәлдігін арттырып, жер ресурстарын тиімді басқаруға мүмкіндік береді [5].

Мультиспектрлі камералары бар ұшқышсыз ұшу аппараттары кішкентай өзгерістерді тіркей отырып, жету қиын аймақтарды жедел тексеруге қабілетті. Машиналық оқыту үлкен деректер массивтерін талдайды, мысалы, шөлейттену қаупін немесе оңтайлы егу уақытын болжайды. Бразилияда мұндай жүйелер Амазонкадағы заңсыз кесулермен күресу үшін қолданылады және деректер қорғалатын аймақтарды есепке алу үшін дереу кадастрға жіберіледі. Алайда, технологияны енгізу инфрақұрылымды және кадрларды даярлауды қажет етеді. Дамушы елдерде мамандар мен қаржыландырудың жетіспеушілігі жиі тосқауылға айналады. Мұнда халықаралық кооперация маңызды: FAO (БҰҰ Азық-түлік және ауылшаруашылық ұйымы) жобалары шектеулі ресурстарда да қол жетімді бұлтқа негізделген бақылау платформаларын енгізуге көмектеседі.

Мониторинг пен кадастрдың тиімділігі **заңнамалық базаға** байланысты. Мысалы, ЕО-да INSPIRE директивасы елдер арасындағы геодеректер алмасуды стандарттайды, бұл трансшекаралық ресурстарды басқаруды жеңілдетеді. Ресейде "жылжымайтын мүліктің мемлекеттік кадастры туралы" заң деректерді үнемі жаңартып отыруды міндеттейді, бірақ іс жүзінде бюрократия мен сыбайлас жемқорлыққа байланысты кідірістер бар. Тағы бір мәселе — **деректерді бөлшектеу**. Көбінесе ақпарат ведомстволық "сұрлемдерде" сақталады: орман тізілімі, ауылшаруашылық кадастры және қала құрылысы құжаттамасы бір-бірімен тығыз байланысты [6].

Жер мониторингі әр елде әртүрлі әдістер мен технологияларды қолдану арқылы жүргізіледі. Әр мемлекеттің табиғи жағдайлары, экономикалық мүмкіндіктері және заңнамалық талаптарына байланысты мониторинг жүйелері ерекшеленеді. Төмендегі 2-кестеде әртүрлі елдердегі жер мониторингінің ерекшеліктері көрсетілген.

Кесте 2— Әлем елдеріндегі жер мониторингінің ерекшеліктері

Ел	Мониторинг әдістері	Ерекшеліктері	Жауапты ұйымдар
АҚШ	Спутниктік бақылау (NASA, Landsat), дрондар, ГАЖ, топырақ анализі	Landsat бағдарламасы арқылы жер ресурстарының ұзақ мерзімді мониторингі жүргізіледі	АҚШ Геологиялық қызметі (USGS), NASA
ЕО елдері	Қашықтықтан зондтау, Sentinel спутниктері, топырақ пен суды химиялық талдау	Copernicus бағдарламасы экожүйелер мен жер ресурстарын бақылайды	Еуропалық ғарыш агенттігі (ESA), ұлттық экологиялық агенттіктер
Қытай	AI технологиялары, Beidou навигациялық жүйесі, дрондық бақылау, спутниктік талдау	Заманауи технология-ларды белсенді қолданады, урбанизация процестеріне ерекше назар аударады	Қытай Ғарыштық агенттігі, Табиғи ресурстар министрлігі
Қазақстан	Жерсеріктік түсірілімдер (KazEOSat), топырақтың химиялық және физика-лық көрсеткіштерін бағалау	Егістік жерлердің құнарлылығын бақылау және жер қорының өзгеруін зерттеу жүргізіледі	«Қазақстан Ғарыш Сапары» ҰК, Ауыл шаруашылығы министрлігі

Ресей	Спутниктік қадағалау (Канопус, Ресурс-П), ГАЖ, экологиялық зерттеулер	Орман және ауыл шаруашылық жерлері-нің жағдайын бақылау маңызды орын алады	«Роскосмос», Ресей Табиғи ресурстар министрлігі
Германия	Лазерлік сканерлеу (LiDAR), дрондық түсірілімдер, ГАЖ	Жерді пайдалану мен қалалық кеңістікті басқаруға баса назар аударылады	Федералды қоршаған орта агенттігі
Бразилия	Амазонка ормандарын спутниктік бақылау, GIS технологиялары, экологиялық мониторинг	Орманды қорғау мақсатында қатаң мониторинг жүргізіледі	Бразилия ғарыштық зерттеулер институты (INPE)
Австралия	Жерсеріктік деректер, топырақтың ылғалдылығын бақылау, дрондар	Құрғақ климатқа байланысты шөлейттену мониторингі маңызды	Геоақпараттық агенттіктер

Кестеде көрсетілгендей, әр ел өзінің табиғи ерекшеліктеріне және ғылыми-технологиялық мүмкіндіктеріне байланысты мониторинг әдістерін жетілдіріп отырады. Жерді тиімді басқару үшін мониторингтің заманауи құралдарын қолдану – тұрақты даму мақсаттарына жетудің негізгі жолдарының бірі [7].

Болашақ: тұрақтылық және бейімделу

Климаттың өзгеруі жер мониторингін жүргізу қажеттілігін арттырып, болжау мен бақылау құралдарының маңыздылығын күшейтуде. Спутниктік деректерді талдау негізінде құрғақшылықтың алдын алу шаралары әзірленіп, ауыл шаруашылығында дақылдардың құрылымын өзгерту бойынша ғылыми негізделген ұсыныстар жасалады. Урбанизацияланған аймақтарда "жылу аралдары" құбылысының мониторингі экологиялық жағдайды жақсарту мақсатында жасыл технологияларды енгізуге ықпал етеді және жылжымайтын мүлік объектілерінің кадастрлық құнын бағалау процесіне әсер етеді.

Сонымен қатар, жер мониторингінде қоғамдық қатысудың маңызы артып келеді. Мобильді қосымшалар (мысалы, Global Forest Watch) арқылы азаматтар заңсыз ағаш кесу фактілерін тіркеп, бұл деректерді кадастрлық жүйеге біріктіруге мүмкіндік береді [8].

Қазақстанда жер мониторингін жетілдіру өзекті мәселелердің бірі. Төмендегі 1-суретте осы жүйедегі қиындықтар мен шешу жолдары келтірілген.

Қазіргі таңда кездесетін
қиындықтар:

- Деректердің ескіргендігі және кадастрлық мәліметтер базасының жаңартылу деңгейінің төмендігі;
- Заманауи технологияларды енгізу процесінің баяу жүруі;
- Құқықтық және нормативтік базаның жетілдірілу қажеттілігі.

Болашақта жер мониторингін
жақсарту үшін келесі шаралар
ұсынылады:

- Жерсеріктік түсірілімдер мен ГАЖ технологияларын кеңінен енгізу;
- Жер кадастрын цифрландыру және деректерді ашық қолжетімді ету;
- Құқықтық реформалар жүргізу арқылы мониторингтің тиімділігін арттыру.

Сурет 1 – ҚР жер мониторингін жетілдіру қиындықтары мен ұсыныстар

Қорытынды. Жер мониторингі – табиғи ресурстарды ұтымды басқарудың, экологиялық тұрақтылықты сақтаудың және экономикалық дамуды қамтамасыз етудің маңызды құралы. Зерттеу барысында жер мониторингінің негізгі әдістері қарастырылып, олардың әр елдегі ерекшеліктері талданды. Қашықтықтан зондтау, геоақпараттық жүйелер (ГАЖ), дрондық түсірілімдер және лазерлік сканерлеу (LiDAR) сияқты технологиялар мониторингтің дәлдігін арттырып, жер ресурстарының жай-күйін бақылауға мүмкіндік береді.

Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, АҚШ, Еуропа, Қытай, Ресей және Қазақстан сияқты елдер заманауи технологияларды пайдалану арқылы жер мониторингінің тиімділігін арттыруда. Спутниктік түсірілімдер мен ГАЖ жүйелері урбанизация, ауыл шаруашылығы және экологиялық қауіпсіздік салаларында кеңінен қолданылады. Сонымен қатар, климаттың өзгеруі мониторинг құралдарының рөлін күшейтіп, болашақтағы тұрақтылық пен бейімделу мәселелерін өзекті етуде.

Жалпы, жер мониторингі тұрақты даму стратегиясының ажырамас бөлігіне айналууда. Заманауи технологияларды қолдану мен қоғамдық қатысуды арттыру арқылы жер ресурстарын тиімді басқаруға, экожүйелерді қорғауға және урбанизация процестерін реттеуге болады. Осы бағыттағы зерттеулер мен инновациялар болашақта жер мониторингінің сапасын жақсартып, табиғи ресурстарды ұтымды пайдалануға ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Ткачева О. А. Мониторинг земель: специфика и технологии ведения //Мониторинг. Наука и технологии. – 2016. – №. 1. – С. 59-64.
2. Кутуза Б. Г., Данилычев М. В., Яковлев О. И. Спутниковый мониторинг Земли: Микроволновая радиометрия атмосферы и поверхности //Монография. М.: Ленанд. – 2016.

3. Молдахметов А. А. и др. ГАЖ технологиясына негізделген жер мониторингі //Проблемы агрорынка. – 2018. – №. 2. – С. 202-208.
4. Яковлев О. И., Павельев А. Г., Матюгов С. С. Спутниковый мониторинг Земли. Радиозатменный мониторинг атмосферы и ионосферы. – 2014.
5. Маслова Е. А., Шанова А. Г. Методы аэрофотосъемки с использованием современных технологий, таких как light detection and ranging (LIDAR) //ББК 40.72 Т38 Фм-05. – 2024. – С. 227.
6. Студеникин А. В. и др. Практика применения перспективных беспилотных летательных аппаратов для мониторинга и аэрофотосъемки //Современные проблемы дистанционного зондирования Земли из космоса. – 2012. – Т. 9. – №. 4. – С. 102.
7. Иванова Л. В. Зарубежный опыт решения проблем рекультивации земель, нарушенных в процессе недропользования //Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). – 2015. – №. 56. – С. 491-498.
8. Турганов К. Б. Мониторинг земель: проблемы и перспективы //Вестник Кыргызского государственного университета строительства, транспорта и архитектуры им. Н. Исанова. – 2017. – №. 2. – С. 232-237.

СТРАТЕГИЯ УПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ КОМПАНИИ В УСЛОВИЯХ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В МОЛОЧНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ АЛМАТИНСКОЙ ОБЛАСТИ

Мейманкулова Ж. Ж., магистр МВА,
старший преподаватель кафедры «МиОБ им Х.Д. Чурина» КазНАИУ

Түйін

Мақалада Алматы облысының сүт өнеркәсібіндегі инновациялық қызметті тұрақты даму контекстінде басқару мәселелері қарастырылады. Соңғы 5 жылдағы статистикалық мәліметтерге талдау жүргізіліп, өндіріс динамикасы, саладағы проблемалар мен перспективалар көрсетілген. Инновациялық технологияларды енгізу, цифрландыру және ESG қағидаларын сақтау арқылы сүт өндірісінің тиімділігі мен тұрақтылығын арттыруға бағытталған стратегия ұсынылған. Мақалада талдау нәтижелерін және ұсынылған шешімдерді көрсететін кестелік және графикалық материалдар бар.

Summary

The article examines the issues of managing innovation activities in the dairy industry of Almaty region in the context of sustainable development. An analysis of statistical data for the last 5 years is carried out, demonstrating the dynamics of production, problems and prospects of the industry. A strategy aimed at increasing the efficiency and sustainability of dairy production through the introduction of innovative technologies, digitalization and adherence to ESG principles is proposed. The article contains tabular and graphical materials illustrating the results of the analysis and proposed solutions.

Ключевые слова: инновации, устойчивое развитие, молочная промышленность, Алматинская область, ESG, цифровизация, стратегия управления.

Современные экономические условия характеризуются повышенной неопределенностью и необходимостью адаптации к глобальным вызовам, включая изменение климата, истощение ресурсов и рост населения. В этих условиях устойчивое развитие становится ключевым приоритетом для всех отраслей экономики, в том числе и для агропромышленного комплекса. Молочная промышленность, являясь важной частью АПК, играет значительную роль в обеспечении продовольственной безопасности и социально-экономическом развитии сельских территорий.

Алматинская область, один из крупнейших аграрных регионов Казахстана, обладает значительным потенциалом для развития молочной промышленности.

Однако, для реализации этого потенциала необходимо внедрение инновационных подходов к управлению, направленных на повышение эффективности производства, снижение негативного воздействия на окружающую среду и улучшение социально-экономических условий жизни сельского населения.

Целью данной статьи является разработка стратегии управления инновационной деятельностью компании в молочной промышленности Алматинской области в условиях устойчивого развития. Для достижения этой цели необходимо решить следующие задачи:

- Проанализировать текущее состояние молочной промышленности Алматинской области, используя статистические данные за последние 5 лет.
- Выявить основные проблемы и перспективы развития отрасли.
- Определить ключевые направления инновационной деятельности, способствующие устойчивому развитию.
- Разработать стратегию управления инновационной деятельностью, учитывающую специфику молочной промышленности Алматинской области.

Анализ текущего состояния молочной промышленности Алматинской области. Для оценки текущего состояния молочной промышленности Алматинской области был проведен анализ статистических данных за период с 2019 по 2023 годы. Основными показателями, которые были рассмотрены, являются: объем производства молока, поголовье молочного скота, производительность молочного стада и инвестиции в основной капитал.

Таблица 1: Основные показатели молочной промышленности Алматинской области (2019-2023 гг.)

Год	Объем производства молока (тыс. тонн)	Поголовье молочного скота (тыс. голов)	Производительность молочного стада (кг/голов/год)	Инвестиции в основной капитал (млн. тенге)
2019	780.5	320.2	2437	450.3
2020	805.2	325.7	2472	512.8
2021	827.0	330.1	2505	585.6
2022	855.2	335.9	2546	670.2
2023	878.9	340.5	2581	750.9
Источник: Бюро национальной статистики Республики Казахстан[1]				

Данные таблицы 1 свидетельствуют о стабильном росте основных показателей молочной промышленности Алматинской области за последние 5 лет. Объем производства молока увеличился на 12.6%, поголовье молочного скота – на 6.3%, а производительность молочного стада – на 6%. Инвестиции в основной капитал также демонстрируют положительную динамику, что свидетельствует о заинтересованности инвесторов в развитии отрасли.

Однако, анализ структуры производства показывает, что большая часть молока производится в личных подсобных хозяйствах (ЛПХ), которые

характеризуются низким уровнем технологической оснащенности и неэффективным управлением. Это приводит к снижению качества продукции, увеличению затрат и ограничению возможностей для развития экспорта.

Проблемы и перспективы развития молочной промышленности Алматинской области. Анализ текущего состояния молочной промышленности Алматинской области позволяет выделить следующие основные проблемы[2]:

- Низкий уровень технологической оснащенности большинства хозяйств. ЛПХ и небольшие крестьянские хозяйства часто используют устаревшее оборудование и технологии, что приводит к снижению производительности и качества продукции.

- Недостаток квалифицированных кадров. В отрасли наблюдается дефицит специалистов, обладающих знаниями и навыками в области современного молочного производства.

- Ограниченный доступ к финансовым ресурсам. Многие хозяйства не могут получить доступ к кредитам и субсидиям из-за высоких процентных ставок и жестких требований банков.

- Неразвитая инфраструктура. В некоторых районах области наблюдается недостаток дорог, электроснабжения и других видов инфраструктуры, необходимых для эффективного функционирования молочных ферм.

- Несоответствие требованиям ESG. Многие хозяйства не соблюдают экологические стандарты и не уделяют достаточного внимания социальным аспектам, что может негативно сказаться на их конкурентоспособности в будущем.

Вместе с тем, молочная промышленность Алматинской области обладает значительным потенциалом для развития. К основным перспективам можно отнести:

- Растущий спрос на молочную продукцию на внутреннем и внешнем рынках. Рост населения, повышение уровня жизни и изменение потребительских предпочтений способствуют увеличению спроса на качественную молочную продукцию.

- Наличие значительных природных ресурсов для развития молочного животноводства. В Алматинской области имеются обширные пастбища и достаточные запасы кормов для обеспечения молочного скота.

- Поддержка государства развитию АПК. Правительство Казахстана реализует ряд программ, направленных на поддержку сельского хозяйства, в том числе и молочной промышленности.

- Возможность привлечения иностранных инвестиций и технологий. Алматинская область является привлекательным регионом для иностранных инвесторов, заинтересованных в развитии молочного производства.

Ключевые направления инновационной деятельности в молочной промышленности Алматинской области. Для преодоления существующих проблем и реализации перспектив развития молочной промышленности Алматинской области необходимо внедрение инновационных подходов по следующим ключевым направлениям[3]:

1. Технологические инновации:

- Внедрение современных технологий доения и содержания молочного скота (автоматизированные доильные установки, системы управления стадом, системы контроля микроклимата).
- Использование передовых технологий кормления (сбалансированные рационы, кормовые добавки, системы управления кормлением).
- Применение современных методов селекции и генетики (искусственное осеменение, геномная селекция).
- Внедрение ресурсосберегающих технологий (системы очистки сточных вод, использование возобновляемых источников энергии).

2. Цифровые инновации:

- Внедрение систем управления фермой (Farm Management Systems).
- Использование датчиков и сенсоров для мониторинга здоровья животных и качества молока.
- Применение технологий Big Data и искусственного интеллекта для анализа данных и принятия управленческих решений.
- Развитие онлайн-торговли и электронной коммерции.

3. Организационные и управленческие инновации:

- Развитие кооперации и интеграции между производителями молока, переработчиками и поставщиками.
- Внедрение современных методов управления качеством и безопасностью продукции.
- Развитие системы подготовки и переподготовки кадров.
- Применение принципов ESG в управлении предприятием.

Стратегия управления инновационной деятельностью компании в молочной промышленности Алматинской области. Стратегия управления инновационной деятельностью компании в молочной промышленности Алматинской области должна быть направлена на создание устойчивой и конкурентоспособной отрасли, способной удовлетворить растущий спрос на качественную молочную продукцию и обеспечить социально-экономическое развитие сельских территорий[4].

Основными элементами стратегии являются:

- Определение приоритетных направлений инновационной деятельности. Компания должна определить наиболее перспективные направления инноваций, исходя из своих целей и возможностей.
- Формирование инновационной команды. Необходимо создать команду специалистов, обладающих знаниями и опытом в области инноваций.
- Разработка и реализация инновационных проектов. Компания должна разрабатывать и реализовывать инновационные проекты, направленные на внедрение новых технологий, цифровизацию и улучшение организационных процессов.

- Привлечение финансовых ресурсов. Необходимо привлекать финансовые ресурсы для реализации инновационных проектов из различных источников (собственные средства, кредиты, субсидии, гранты).

- Оценка и мониторинг результатов. Компания должна регулярно оценивать и мониторить результаты инновационной деятельности, чтобы определить эффективность и внести необходимые коррективы.

Таблица 2: Ключевые показатели эффективности (KPI) стратегии управления инновационной деятельностью

Показатель	Единица измерения	Целевое значение (на 2028 год)
Рост объема производства молока	%	20%
Повышение производительности молочного стада	кг/голов/год	3000
Снижение затрат на производство молока	%	15%
Увеличение доли переработанного молока	%	80%
Соблюдение экологических стандартов	Балл	90%
Источник:[5]		

Выводы и рекомендации

Развитие молочной промышленности Алматинской области является важной задачей, решение которой позволит обеспечить продовольственную безопасность и улучшить социально-экономические условия жизни сельского населения. Для достижения этой цели необходимо внедрение инновационных подходов к управлению, направленных на повышение эффективности производства, снижение негативного воздействия на окружающую среду и соблюдение принципов устойчивого развития.

Предложенная стратегия управления инновационной деятельностью компании в молочной промышленности Алматинской области позволит создать устойчивую и конкурентоспособную отрасль, способную удовлетворить растущий спрос на качественную молочную продукцию и внести вклад в развитие экономики региона.

Для успешной реализации стратегии необходимо активное взаимодействие между государством, бизнесом и научными организациями. Государство должно создать благоприятные условия для инновационной деятельности, предоставляя финансовую поддержку, развивая инфраструктуру и совершенствуя законодательство. Бизнес должен инвестировать в инновации, внедрять новые технологии и развивать квалифицированные кадры. Научные организации

должны проводить исследования и разрабатывать инновационные решения, отвечающие потребностям молочной промышленности.

Только совместными усилиями можно создать инновационную и устойчивую молочную промышленность, способную конкурировать на мировом рынке и обеспечить процветание Алматинской области.

Список литературы

1. Бюро национальной статистики Республики Казахстан. Основные показатели развития животноводства в Республике Казахстан за 2023 год.
2. DairyNews.today. <https://dairynews.today/kz/news/>
3. FAO. <https://www.fao.org/in-action/modern-technology-improves-traditional-livelihoods-kazakhstan/ru/FAOHome>
4. Перспективы развития молочного рынка в Казахстане. <https://www.articlekz.com/article/12624ArticleKZ>
5. Об утверждении Государственной программы индустриально-инновационного развития Республики Казахстан на 2020 – 2025 годы. <https://www.adilet.zan.kz/rus/docs/P1900001050>

ЖЕРГЕ ОРНАЛАСТЫРУ ЭКОНОМИКАСЫ ЖӘНЕ КАДАСТР: ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ МЕН ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Сүлеймен Б.

Қазақ ұлтық аграрлық зерттеу университетінің
ҚД-21-13К тобының студенті

Ғылыми жетекшілері: Нургожаев А.С.¹, Қаби Ш.²

Қазақ ұлтық аграрлық зерттеу университеті
Менеджмент және агробизнесі ұйымдастыру кафедрасының
аға оқытушысы¹, оқытушысы²

Аңдатпа. Бұл мақалада жерге орналастыру және кадастр саласының маңыздылығы, оның құқықтық, экономикалық және техникалық аспектілері қарастырылады. Сонымен қатар, заманауи технологиялардың, цифрландырудың және геоақпараттық жүйелердің (ГАЖ) аталған салаға ықпалы талданады. Жер ресурстарын тиімді басқару мен оларды тұрақты пайдалану мәселелері қарастырылып, Қазақстандағы жер кадастрының даму бағыттары ұсынылады. **Кілт сөздер:** жерге орналастыру, кадастр, геоақпараттық жүйелер, цифрландыру, жер ресурстары, құқықтық реттеу.

Аннотация. В данной статье рассматривается значимость землеустройства и кадастра с учетом правовых, экономических и технических аспектов. Анализируется влияние современных технологий, цифровизации и геоинформационных систем (ГИС) на данную сферу. Исследуются вопросы эффективного управления земельными ресурсами и их устойчивого использования, а также предлагаются направления развития земельного кадастра в Казахстане.

Ключевые слова: землеустройство, кадастр, геоинформационные системы, цифровизация, земельные ресурсы, правовое регулирование.

Abstract. This article discusses the importance of land management and cadastre, considering its legal, economic, and technical aspects. The impact of modern technologies, digitalization, and Geographic Information Systems (GIS) on this field is analyzed. Issues of effective land resource management and sustainable use are examined, and the development directions of the land cadastre in Kazakhstan are proposed.

Keywords: land management, cadastre, geographic information systems, digitalization, land resources, legal regulation.

Кіріспе. Жер – кез келген мемлекеттің маңызды стратегиялық ресурсы. Жерге орналастыру және кадастр саласы жер ресурстарын тиімді басқаруды қамтамасыз ететін негізгі құралдардың бірі болып табылады. Қазақстанда бұл

сала мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық дамуы үшін ерекше рөл атқарады, өйткені ауыл шаруашылығы, құрылыс, экология және қала құрылысы осы жүйеге тікелей байланысты. Бүгінгі таңда цифрландыру үрдісі барлық салаларға, соның ішінде жер кадастрына да әсерін тигізіп отыр. Жаңа технологиялар, геоақпараттық жүйелер (ГАЖ) және автоматтандырылған кадастрлық жүйелер жер ресурстарын басқарудың сапасын жақсартуға мүмкіндік береді.

Бұл мақалада жерге орналастыру және кадастр саласының негізгі аспектілері, оның құқықтық реттелуі, заманауи технологиялармен байланысы және Қазақстандағы даму перспективалары қарастырылады.

Жерге орналастыру – жер ресурстарын тиімді пайдалану мен қорғауды ұйымдастыруға бағытталған ғылыми және практикалық шаралар жүйесі. Бұл процесс жерді аймақтарға бөлу, жер пайдаланушылардың құқықтарын заңдастыру, жер учаскелерінің шекараларын анықтау және оларды экономикалық тұрғыдан бағалау сияқты жұмыстарды қамтиды.

Жерге орналастырудың негізгі міндеттері:

- Жерді ұтымды пайдалану және оның сапасын сақтау;
- Жер учаскелерінің шекараларын белгілеу және құжаттау;
- Жер пайдаланушылардың құқықтарын заңды түрде бекіту;
- Ауыл шаруашылығы және қала құрылысы мақсатында жер бөлуді оңтайландыру;
- Жер дауларын шешу және жер қатынастарын реттеу.

Жерге орналастыру – ауыл шаруашылығы, өнеркәсіп, қала құрылысы және экология салаларында маңызды рөл атқарады. Әсіресе, урбанизацияның қарқынды дамуы жағдайында жер ресурстарын дұрыс жоспарлау қажеттілігі артып келеді.

Кадастр – белгілі бір аумақтың жер ресурстары туралы мәліметтерді жинақтайтын, сақтайтын және жаңартатын жүйе. Ол жердің мөлшері, орналасуы, меншік түрі, пайдаланылуы және экономикалық құны туралы ақпаратты қамтиды.

Кадастр жүйесінің негізгі қызметтері:

- Жер учаскелерін тіркеу және есепке алу;
- Жердің сапалық және сандық сипаттамаларын анықтау;
- Жер нарығын реттеу және жер бағасын белгілеу;
- Салық салу жүйесін жетілдіру және мемлекеттік бақылауды жүзеге асыру.

Жер кадастры – мемлекеттің жер саясатын іске асырудың маңызды құралы. Ол жер ресурстарын басқаруда ашықтықты қамтамасыз етеді және заңсыз жер пайдаланудың алдын алуға мүмкіндік береді.

Қазақстанда жер қатынастарын реттейтін негізгі заңнамалық актілер бар. Олар жердің меншік нысандары, оны пайдалану тәртібі және кадастрлық есепке алу ережелерін анықтайды [1].

Қазақстан Республикасындағы негізгі заңдар:

1. Қазақстан Республикасының Жер кодексі (2003 ж.) – жерді пайдалану және қорғау мәселелерін реттейді.

2. “Мемлекеттік жер кадастры туралы” заң (2011 ж.) – жер учаскелерінің есебі мен бағалануының құқықтық негіздерін айқындайды.

3. “Жерге орналастыру туралы” заң – жер учаскелерін бөлу және қайта бөлу тәртібін реттейді.

Көрсеткіш	Қазақстан деректері	Негізгі мәселелер
Ауыл шаруашылық жерлері	~80 млн га	Тиімді пайдаланбау, жердің тозуы
Орман қоры	~12 млн га	Заңсыз ағаш кесу, өрт қаупі
Су ресурстары бар жерлер	~3 млн га	Судың азаюы, ластануы
Өнеркәсіптік және қалалық жерлер	~10 млн га	Экологиялық әсер, заңсыз құрылыс
Жер кадастрлық жүйесі	Цифрландыру жүргізілуде	Ақпараттық жүйелердің біріктірілмеуі

Кесте 1. Жерге орналастырудың қазіргі жағдайы

Қазақстанда жер құқығы мемлекеттік және жеке меншікті қамтиды. Конституцияға сәйкес, жер мемлекеттің меншігінде, алайда ол жеке және заңды тұлғаларға белгілі бір шарттармен пайдалануға берілуі мүмкін [2].

Жер құқығының негізгі бағыттары:

- Жер қатынастарын құқықтық реттеу;
- Жерді жеке меншікке және уақытша пайдалануға беру тәртібін анықтау;
- Жер кадастрының ашықтығын қамтамасыз ету;
- Жер қатынастары саласындағы сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін азайту.

Қазақстандағы жер заңнамасы жер ресурстарын ұтымды пайдалану мен қорғауды қамтамасыз ететін нормативтік-құқықтық негіздерді қалыптастырады. Алайда, қазіргі таңда жер нарығының ашықтығын арттыру және жерді тиімді пайдалану үшін заңнамалық реформалар жүргізу қажеттілігі туындап отыр.

Жер дауларын шешу механизмдері

Жерге қатысты даулар көбінесе меншік құқығы, шекараларды белгілеу және жер пайдалану режимдерімен байланысты туындайды. Мұндай дауларды шешу үшін:

- Сот органдары;
- Арнайы жер комиссиялары;
- Жерге орналастыру қызметтері арқылы реттеу жолдары қарастырылған.

Қазақстанда жер кадастры мен жерге орналастыру жүйесін жетілдіру үшін құқықтық базаны одан әрі нығайту және заңнамалық актілерді заман талабына сай жаңарту қажет [3].

Бағыт	Ұсынылатын шаралар	Күтілетін нәтиже

Цифрландыру	Электрондық кадастр енгізу, геоақпараттық жүйелерді дамыту	Жер есебінің ашықтығы мен дәлдігі
Заңнаманы жетілдіру	Жерді тиімді пайдалану талаптарын қатайту	Жердің тозуын азайту, әділ жер бөлінісі
Экологиялық шаралар	Жерді мелиорациялау, ормандарды қалпына келтіру	Табиғи ресурстарды сақтау
Қалалық жерлерді дамыту	Бас жоспарларды жетілдіру, инфрақұрылымды жақсарту	Қауіпсіз және ыңғайлы қала кеңістігі

Кесте 2. Жерге орналастыру және кадастрдың даму перспективалары

Бүгінгі таңда технологиялық прогресс жер кадастры мен жерге орналастыру саласына үлкен өзгерістер енгізуде. Сандық жүйеге көшу, автоматтандырылған кадастрлық мәліметтер базасын құру, геоақпараттық жүйелерді (ГАЖ) енгізу – осы бағыттағы басты үрдістердің бірі.

Геоақпараттық жүйелер (ГАЖ) және олардың маңызы

ГАЖ технологиялары жер ресурстарын басқаруда маңызды рөл атқарады. Олар картографиялық деректерді өңдеуге, жер учаскелерінің координаталарын дәл анықтауға және оларды кеңістіктік талдауға мүмкіндік береді. ГАЖ негізінде жасалған электрондық карталар жер пайдаланушыларға және мемлекеттік органдарға жер ресурстарының жағдайы туралы жан-жақты ақпарат береді.

ГАЖ технологияларының артықшылықтары:

- Жер ресурстары туралы нақты және шынайы деректерді жинау және сақтау;
- Жер учаскелерінің мониторингін жүргізу;
- Жердің пайдаланылу мақсатын анықтау және жер заңнамасының сақталуын бақылау;
- Жер кадастрын цифрландыруды қамтамасыз ету.

Дамыған елдерде ГАЖ-дың көмегімен жер ресурстарын басқару үрдісі әлдеқайда жетілдірілген. Қазақстан да бұл бағытта ауқымды жұмыстар атқаруда. Алайда, ГАЖ-ды толыққанды енгізу үшін инфрақұрылымдық және құқықтық мәселелерді шешу қажет.

Жерді қашықтықтан зондтау (ЖҚЗ) және оның артықшылықтары

ЖҚЗ – жер ресурстарын басқару және бақылау үшін қолданылатын тиімді әдістердің бірі. Ол ғарыштық спутниктер мен аэрофототүсірілімдер арқылы жердің беткі қабатын картаға түсіруге және өзгерістерді уақытылы анықтауға мүмкіндік береді.

ЖҚЗ-дың негізгі артықшылықтары:

- Жер учаскелерінің жағдайын тұрақты бақылау және олардың өзгерістерін тіркеу;
- Жер эрозиясы, су басу, шөлейттену және басқа экологиялық өзгерістерді анықтау;
- Ауыл шаруашылығы мақсатында жердің өнімділігін бағалау;
- Қала құрылысы және инфрақұрылымды жоспарлау кезінде қолдану.

Қазіргі таңда Қазақстанда ЖҚЗ негізінде ауыл шаруашылығы алқаптарының жағдайын бақылау, кадастрлық карталарды жаңарту және заңсыз жер пайдалану фактілерін анықтау жұмыстары жүргізілуде. Бұл технологиялар жер кадастры жүйесінің тиімділігін арттырып, оны жетілдіруге мүмкіндік береді.

Электрондық кадастр және Big Data технологиялары

Электрондық кадастр жер туралы мәліметтерді жылдам өңдеуге және оларды халыққа қолжетімді етуге бағытталған. Бұл жүйенің негізгі мақсаты – жер учаскелері туралы ақпараттың ашықтығын қамтамасыз ету және мемлекеттік қызметтерді автоматтандыру.

Big Data технологияларын енгізу арқылы:

- Кадастрлық ақпараттарды жылдам өңдеу және жүйелеу;
- Жер нарығын талдау және болжау жасау;
- Жерді пайдаланудың заңдылығын бақылау күшейеді.

Қазақстанда “Цифрлық Қазақстан” бағдарламасы аясында электрондық кадастрды дамытуға ерекше көңіл бөлінуде. Бұл жүйе жер қатынастарын реттеуде маңызды құралға айналып отыр [5].

Қазақстанда жер кадастрын жетілдіру және оны әлемдік стандарттарға сәйкестендіру үшін кешенді шаралар қабылдау қажет.

Жер кадастрының толық цифрландырылуы

Қазіргі уақытта жер ресурстары туралы мәліметтер бірнеше ақпараттық жүйелерде шашыраңқы орналасқан. Барлық кадастрлық деректерді бірыңғай цифрлық платформаға біріктіру қажеттілігі туындап отыр.

Цифрландырудың негізгі артықшылықтары:

- Жер учаскелерін тіркеу мен рәсімдеудің ашықтығын қамтамасыз ету;
- Сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін азайту;
- Мемлекеттік қызметтерді автоматтандыру және жылдамдату.

Қазақстанда жылжымайтын мүлік пен жер учаскелерін тіркеу үшін бірыңғай электрондық база қалыптастыру бойынша жұмыстар жүргізілуде. Бұл кадастрлық ақпараттардың сенімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Ашық кадастрлық деректер базасын жасау

Ашық кадастрлық жүйе жерге қатысты барлық мәліметтердің халық үшін қолжетімді болуын қамтамасыз етеді. Бұл жүйе шетелдік тәжірибеде сәтті қолданылып келеді.

Ашық кадастрлық база:

- Жер нарығының айқындылығын қамтамасыз етеді;
- Жерді тиімді пайдалану мүмкіндігін арттырады;
- Жерге қатысты дау-дамайлардың алдын алады.

Қазақстанда мұндай жүйені енгізу үшін заңнамалық және техникалық шаралар қабылдау қажет.

Жер мониторингін автоматтандыру

Жердің пайдаланылуын бақылау және оның өзгерістерін тіркеу мақсатында автоматтандырылған мониторинг жүйесін енгізу маңызды.

Автоматтандырылған мониторингтің артықшылықтары:

- Жер ресурстарын тиімді басқару;

- Ауыл шаруашылығы жерлерінің өнімділігін арттыру;
- Экологиялық мәселелерді уақытылы анықтау.

Қазақстанда бұл бағытта белгілі бір жұмыстар атқарылуда, бірақ мониторинг жүйесін толық жетілдіру қажет.

Жер ресурстарын тиімді пайдалану стратегиясын әзірлеу

Қазақстанның жер қоры ауқымды болғанымен, оның белгілі бір бөлігі тиімді пайдаланылмай отыр. Жердің құнарлылығын арттыру, суармалы жерлерді дамыту, урбанизация үрдістерін реттеу – маңызды мәселелердің бірі.

Бұл мәселелерді шешу үшін:

- Жер ресурстарын басқарудың ғылыми негізделген стратегиясын әзірлеу;
- Жер пайдаланушыларға арналған ынталандыру шараларын қабылдау;
- Ауыл шаруашылығы жерлерін оңтайлы бөлу қажет.

Қорытынды. Жерге орналастыру және кадастр – ел экономикасы мен әлеуметтік тұрақтылығын қамтамасыз ететін маңызды сала. Қазақстанда бұл жүйені жетілдіру мақсатында цифрлық технологияларды енгізу, ГАЖ жүйелерін дамыту, ашық кадастрлық база құру және құқықтық реформалар жүргізу қажет.

Заманауи технологияларды пайдалану арқылы:

- Жер ресурстары туралы ақпараттың қолжетімділігі артады;
- Жер нарығының айқындылығы қамтамасыз етіледі;
- Мемлекеттік қызметтерді көрсету сапасы жақсарады.

Қазақстандағы жер кадастрын дамыту стратегиялық маңызы бар мәселе болып табылады. Бұл бағытта қабылданатын шаралар еліміздің жер ресурстарын тиімді пайдалануына, экономикалық тұрақтылығына және экологиялық қауіпсіздігіне оң әсерін тигізеді.

Қорытындылай келе, жерге орналастыру мен кадастрдың тиімді дамуы мемлекет үшін стратегиялық басымдық болуы тиіс. Жаңа технологияларды енгізу, заңнамалық негіздерді жетілдіру және жер мониторингін автоматтандыру арқылы Қазақстанның жер кадастры халықаралық стандарттарға сай болуы мүмкін.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Жер кодексі, 2003 ж.
2. “Мемлекеттік жер кадастры туралы” ҚР заңы, 2011 ж.
3. Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігінің мәліметтері.
4. Қуандықов Б.Ж. Жерге орналастыру және кадастр: оқу құралы. Алматы, 2019.
5. Smith B. Geographic Information Systems and Land Management. Springer, 2020.

СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЖЕР САЯСАТЫ ЖАҒДАЙЫНДА ЭКОНОМИКАНЫ БАСҚАРУ ПРОЦЕСТЕРІН ЦИФРЛАНДЫРУ

Алхабек А.А. ,

Қазақ ұлты аграрлық зерттеу университетінің
ЗУ-21-09К тобының студенті

Ғылыми жетекшілері: Саурукова А.К.¹, Нургожаев А.С.²

Қазақ ұлты аграрлық зерттеу университеті
Менеджмент және агробизнесі ұйымдастыру кафедрасының
доценті¹, аға оқытушысы²

Түйін

Бұл мақалада Солтүстік Қазақстанда жер қатынастарын басқаруға арналған цифрлық шешімдер талданады. Qoldau.kz платформасының қолданылуы мен оны жетілдіру мүмкіндіктері қарастырылады. Мемлекеттік қызмет сапасын жақсартуға бағытталған ұсыныстар келтіріледі.

Резюме

В материале анализируется цифровой подход к управлению земельными отношениями на примере Северного Казахстана. Рассматриваются аспекты применения и доработки платформы Qoldau.kz. Представлены предложения по улучшению качества госуслуг.

Summary

This paper explores the digital tools used in land management in Northern Kazakhstan. It reviews the use and enhancement of the Qoldau.kz platform. Suggestions are made to improve the quality of public services.

Кіріспе

Бірінші кезеңде авторлар «Қолдау» қызметінің мәні мен функцияларын қарастырады жер саясатын жүзеге асыру аясында. Авторлар сипаттама береді құрылатын Голдаудың негізгі қызметтері жер саясатын іске асырудың тиімділігі мен ашықтығын арттыру мақсатында.

Екінші кезеңде «Қолдау» қызметінің жұмысына қатысты сипаттамасы берілген Қазақстан Республикасының Солтүстік өңіріне, атап айтқанда, цифрландыру деректері берілген жер, барынша қолжетімді астық сақтау қоймаларының сыйымдылығы. Өндірісте арқылы шығарылған тиімділігін бағалауға мүмкіндік беретін несиелік қызмет басқарудың экономикалық тиімділігі үшін берілген жер учаскелері ауыл шаруашылығы.

Үшінші кезеңде бағалау жүргізіледі қызметінің негізгі кемшіліктері кері әсерін тигізетін Qoldau оның тиімділігі. Осы кезеңде авторлық көзқарас бағалау арқылы жүзеге асады анықталған кемшіліктердің маңыздылығы Varimax техникасын қолдану арқылы. Салыстырмалы зерттеудің толықтығы үшін артықшылықтар да атап өтіледі. контексте Qoldau қызметін пайдалану жер саясатын цифрландыру.

Зерттеудің жаңалығы

Ұсынылған мақаланың жаңалығы авторлық көзқараспен анықталады, ол үшін кейінірек пайдалануға болады цифрлық платформалардың жұмысын олардың экономикалық тиімділігі контекстінде бағалау. Авторлық көзқарас арқылы жүзеге асады зерттеуді құрылымдауға және алынған нәтижелерді негіздеуге мүмкіндік беретін қадамдық жүйе. Бірінші кезеңде «Qoldau» қызметінің маңыздылығы талданады жерді пайдалануды цифрландыру. Екінші кезеңде сервистік операция талданады Солтүстік өңірдің жерлеріне қатысты, артықшылықтар анықталды және жүйенің кемшіліктері. Үшінші кезеңде қызметтерді пайдаланушылардың сауалнамасына негізделген

Қолдау әдісі арқылы Varimax тиімділігіне талдау жүргізді қызмет көрсету операциясы. Зерттеу нәтижесінде әсер ететін факторларды бағалау пайдалану сапасы мен эргономикасы Qoldau қызметі, қызметін жақсарту үшін бірқатар ұсыныстар берілген.

Жердің ерекшеліктерін ескере отырып Солтүстік Қазақстанның саясаты, қажет салыстырмалы – позициялық жүзеге асыру аймақтарды аймақ контекстінде талдау. Негізінде Солтүстік Қазақстан облысы тұрады төрт облыстан (Солтүстік Қазақстан, Павлодар, Ақмола және Қостанай) және республикалық маңызы бар қалалар - астана Нұр-Сұлтан. Жер саясаты аймақта цифрландыру стратегиясына сәйкес келеді және аймақтық органдарда ұсынылған мемлекеттік басқару – Әкімшіліктер ауыл шаруашылығы және жер қатынастары тиімді жүзеге асыратын облыстардың әкімдіктері сандық платформамен өзара әрекеттесу ауыл шаруашылығын дамыту Qoldau.kz [11].

Зерттеудің бірінші кезеңі негізгі функциялардың сипаттамасын қамтиды Qoldau.kz қызметі, сондықтан оларды толығырақ қарастырған жөн. Қызмет мүмкіндік береді алушылар жер саясатын жүзеге асыру саласындағы түрлі мемлекеттік қызметтерді онлайн, бастап алады сақтандырудан бухгалтерияға дейін сүйемелдеу. Мысалы, қызмет мүмкіндік береді астық сақтау қоймалары туралы ақпаратты қадағалау, облыстар бойынша астық қолхаттары, және жүзеге асыруға қатысты бірқатар аспектілер жер саясаты. Портал толық төмендегілерге қатысты цифрландырылған.

Жер құқықтық қатынастарының негізгі ресурстарының тізбесі:

- агроөнеркәсіп кешенін субсидиялауға өтінімдердің электрондық тізілімі;
- мемлекеттік электрондық тізілім
- астық қолхаттарын ұстаушылар;
- агроөнеркәсіптік кешен субъектілерінің электрондық картасы;
- бидайды интервенциялық сатып алу 2017;
- жеңілдікті дизель отынын бөлу көктемгі егістік пен егін жинауға арналған отын жұмыстар;
- электронды басқару жоспарлары жайылымдар және оларды пайдалану;
- тауарлардың электрондық паспорттарының тізілімі;
- ақпаратты таратуға арналған блокчейн платформасы.

Портал да мүмкіндік береді бөлігі ретінде интеграцияланған өзара әрекеттесу

келесі негізгі қызметтер:

- Сақтандыру қызметтері – мүмкіндік сақтандыру операцияларының тізбесін жүзеге асыру;
- Геоақпараттық портал – туралы ақпарат алу мүмкіндігі тегін жер учаскелері;
- көліктің спутниктік мониторингі
- көлік қызметінің тиімділігін талдау;
- Сауда алаңы – сауда қаржы құралдары, қамтамасыз ету қарыздық және үлестік қаржыландыру;
- ауа райы қызметі;
- көлік логистикасы;
- Бухгалтерлік және салық қызметі фермерді есепке алу;
- арқылы желілерден деректерді беру қызметі NB-IoT стандарты;
- Нақты бойынша ұсынымдар қызметі ауыл шаруашылығы.

Сервис ақпарат береді маңызды статистикалық мәліметтер, тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді ауыл шаруашылығы қызметі шеңберінде жерді пайдалану. Зерттеудің екінші кезеңі болуы керек мүмкіндіктерін мұқият қарастырыңыз қатысты Qoldau қызметінің жұмысы Қазақстанның солтүстік өңірі. Сондай-ақ, қатысты ақпаратты қарастырайық аудандар бойынша астық сыйымдылығы көрсетілген 2020 жылғы қазандағы астық қолхаттары (1-кесте).

Солтүстік ҚО аумақтық құрамы	Максималды сыйымдылық, тонна	Максималды сыйымдылық, %
Ақмола облысы	3951900	31,51
Қостанай облысы	3190100	25,42
Павлодар облысы	301300	2,43
Солтүстік ҚО	3023300	24,15
Нұрсұлтан қаласы	244000	1,94

Ұсынылғанға сәйкес деректер, ол максималды сыйымдылығы анық әртүрлі санаттағы дәндер шоғырланған Солтүстік Қазақстанның үш облысы – Солтүстік Қазақстан облысы (24,15%), Қостанай облыстар (25,42%), Ақмола облысы (31,51%). Порталдағы деректер жиналады және күнделікті желіде талданады, Статистика ай сайын жаңартылып отырады [12].

Qoldau.kz цифрлық платформасының тиімді өзара әрекеттесуі облыстық жер қатынастары басқармаларымен, бұл бір жағынан растайды. тараптар, өкілдік және жеткілікті статистикалық ақпаратты бейнелеу, екінші жағынан - оның екіұштылығы (бірлік өзара тәуелді статистикалық мәліметтер көздері).

Qoldau.kz платформасы жерді басқаруға мүмкіндік береді және оны жақсартуға көмектеседі аумақтық тұрғыдан тиімділік аймақтық.

Жер саясатын басқару контекстіндегі аумақтық аудандастыру жерді қайта бөлуді қарастырады қала құрылысының инфрақұрылымы үшін ауыл шаруашылығы жерлері және, керісінше, ауыл шаруашылығы мақсатындағы

жерлерге қала құрылысы жерлерін беру әрекеттер. Жерге орналастыру контекстінде аумақтық аймақтарға бөлу идеясы саясат маңызды рөл атқарды

Еуропалық экономикалық қоғамдастықтың ұсыныстары Женевадағы комиссия ЕСЕ/НВР/140, соған сәйкес ұсынылады мүдделер мен басымдықтардан туындайды ықшам өмір сүретін халық бұл аумақ [13].

Жұмысқа қатысты

Qoldau.kz, цифрландырудың негізгі қызметі ретінде жер саясатын анықтадық факторлардың негізгі топтары:

1) қызмет көрсету эргономикасы:

- пайдаланудың қарапайымдылығы;
- тіркеудің қарапайымдылығы;
- пайдаланушыларды қорғау және тексеру.

2) техникалық қамтамасыз етуді ұйымдастыру:

- техникалық қызметтен жауап беру жылдамдығы;
- техникалық қолдау опциялары;
- техникалық қолдаудың болуы.

3) көрсетілетін қызметтің талаптарға сәйкестігі оның талаптарына:

- картаны пайдалану мүмкіндігі аумақтық аймақтарға бөлу;
- қызметтің аналитикалық деректерін пайдалану мүмкіндігі;
- үшін субсидиялар алу мүмкіндігі қызмет көрсету;
- мемлекеттік электрондық реестрдегі ақпаратты пайдалану мүмкіндігі

астық қолхаттарын ұстаушылар;

- жеңілдікті дизельдік отынды пайдалану көктемгі егістік пен егін жинауға арналған отын жұмыстар;

- сақтандыру қызметтерін пайдалану;
- геоақпаратты пайдалану портал;
- сақтандыру қызметінің жұмысын пайдалану.

Қорытынды. Зерттеу нәтижелері Солтүстік Қазақстандағы жер саясатын цифрландырудың маңыздылығын және оның мемлекеттік басқару тиімділігіне тигізетін әсерін көрсетеді. Qoldau.kz платформасы жер қатынастарын басқарудың негізгі құралдарының бірі ретінде қарастырылып, оның мүмкіндіктері мен кемшіліктері талданды. Платформаның басты артықшылықтары ретінде ақпараттың ашықтығы, онлайн қызметтердің қолжетімділігі және цифрлық интеграцияның жоғары деңгейі аталды. Алайда, зерттеу барысында жүйенің күрделілігі, арнайы дағдылардың қажеттілігі және техникалық қызмет көрсету шығындарының жоғары болуы сияқты бірқатар шектеулер анықталды.

Жалпы, зерттеу цифрлық технологияларды енгізудің Солтүстік Қазақстандағы жер саясатының тиімділігін арттырудағы маңыздылығын дәлелдейді. Цифрландыру процестерін одан әрі дамыту мемлекеттік басқарудың ашықтығын арттыруға, ресурстарды тиімді пайдалануға және аграрлық сектордың бәсекеге қабілеттілігін нығайтуға ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Цифрлық Қазақстан (2021). Деректер ресми цифрлық Қазақстан бағдарламасы [жаңартылған 2021 жылғы 15 қараша; 2021 жылғы 28 желтоқсанда келтірілген] Қолжетімді: <https://digitalkz.kz/o-programme/>
2. Ғасиев, З.Т. (2011). негізгі бағыттары жер ресурстарын пайдалану тиімділігін арттыру: негізделген РСО-Алания материалдары: кандидат экономика ғылымдары: 08.00.05 / Ғасиев Заурбек Тимурович; [Қорғау орны: Қалалық мемлекеттік аграрлық. un-t]. - Владикавказ. - 158 б.
3. Кучиева, М.В., & Тускаев, Т.Р. (2013). Аграрлық инновациялық бағыттың стратегиялық жол картасы экономиканың салалық дамуы. Орыс кәсіпкерлік, 14(22), 225-229.
4. Положихина, М.А. (2018). Ұлттық үлгілер цифрлық экономика. Экономикалық және әлеуметтік мәселелер Ресей, 1, 111-150.
5. Сәтбаева, А.Б. (2018). Заңнамалық қолдау төртінші міндеттерін іске асыру үшін Қазақстан Республикасындағы өнеркәсіптік революция. Заңнама және құқық институтының хабаршысы Қазақстан Республикасының ақпараты, 3 (52), 180- 182.
6. Тәжібаева, Ж.О. (2019). Жақсарту Республикасында жерге орналастырудың тиімділігі Қазақстан. София, 2, 57-63.
7. Кастильо, К.П., Джейкобс-Кризони, К., Диого, В., & Lavalle, С. (2021). Ауыл шаруашылығы жерлерін модельдеу көп деңгейлі жақсы кеңістіктік рұқсатта бас тарту жерді пайдалану үлгісі: ЕО үшін өтінім. Қоршаған ортаны модельдеу және бағдарламалық қамтамасыз ету, 136, 104946. <https://doi.org/10.1016/j.envsoft.2020.104946>
8. Спалдинг, А.К. (2017). Эволюцияны зерттеу Панамадағы жерге иелік ету және жер пайдалануды өзгерту: Жер саясатын дамыту нәтижелерімен байланыстыру. Жер пайдалану саясаты, 61, 543-552. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2016.11.023>.
9. Ренвик, А., Янсон, Т, және МакКраккен, Д. (2013). ЕО-дағы саясатты реформалау және ауылшаруашылық жерлерінен бас тарту. Жерді пайдалану саясаты, 30 (1), 446-457. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2012.04.005>
10. Эллиотт, Г., және Тиммерманн, А. (2016). Экономикалық болжау. Принстон, Нью-Джерси: Принстон университетінің баспасөзі.
11. Кәсіпкерлер деректері (2021 ж.). Ағымдағы қолдау кәсіпкерлерге арналған деректер [2021 жылғы 15 қарашада жаңартылған; 2021 жылғы 28 желтоқсанда келтірілген] Қолжетімді: <https://www.qoldau.kz/ru#resources>
12. Астық туралы деректер (2021 ж.). туралы ақпарат ретінде астық қолхаттары көрсетілген аймақтар бойынша астық сыйымдылығы 2020 жылғы қазандағы пайызбен және тоннамен [жаңартылған 2021 жылғы 15 желтоқсан; 2021 жылғы 28 желтоқсанда келтірілген] Қолжетімді: <https://grain.qoldau.kz/p/ru/gr-operations/> астық қоймасы-статистика/қуаты
13. Біріккен Ұлттар Ұйымы (2005). Даму тенденциялары және негізгі қағидаттары [2021 жылғы 15 желтоқсанда жаңартылған; 2021 жылғы 28 желтоқсанда келтірілген] Қолжетімді: <https://unece.org/fileadmin/DAM/env/documents/2005/wpla/ECE-HBP140-r.pdf>

14. Қазақ зерносы (2021). Қолдау жүйесі агроөнеркәсіпті цифрландыруға әкелді кешен тоқтап тұр [2021 жылғы 15 желтоқсанда жаңартылған; 2021 жылғы 28 желтоқсанда келтірілген] Қолжетімді: <https://kazakhzerno.net/163340-sistema-qoldau-zavela-v-tupikcifrovizaciju-apk/>

15. Қолдау (2021). санының қатынасы тіркелген пайдаланушылар және пайдаланатын пайдаланушылар саны Qoldau.kz тіркеушісінің қызметтері [желтоқсанда жаңартылған 15, 2021; 2021 жылғы 28 желтоқсанда келтірілген] Қолжетімді: <https://grain.qoldau.kz/p/ru/gr-operations/granary-statistics/paydalanushylar-stat>.

16. Агромонитор (2021). Цифрланған статистика Солтүстік Қазақстан облысындағы жер [жаңартылған 2021 жылғы 10 желтоқсан; 2021 жылғы 30 желтоқсанда келтірілген] Қолжетімді: <https://geo.qoldau.kz/ru/geo-stats/pastures>

17. Ұлттық статистика бюросы (2021). [жаңартылған 2021 жылғы 10 қазан; 2021 жылғы 30 қазанда келтірілген]. Қол жетімді: <https://stat.gov.kz/official/industry/14/statistic/6>

18. Система Qoldau завела в тупик цифрландыру АПК. [Электронный ресурс]. URL: <https://kazakh-zerno.net/163340-sistema-qoldauzavela-v-tupik-cifrovizaciju-apk/> Дата обращения: 07.10.2021.

19. Утами, Н. D. (2016). Тұтынушылардың мінез-құлқы. Кота Маланг, Университет Брауджая баспасөзі.

**ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЕГІНШІЛІКТІ ЦИФРЛАНДЫРУ: ӨНІРЛІК
ТӘЖІРИБЕНІҢ ЭКОНОМИКАҒА ОҢ ӘСЕРІ**

Муқаш Қ.Б., Болатқан Б.Н.

Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университетінің

ЗУ-21-09К тобының студенттері

Ғылыми жетекшілері: Нургожаев А.С.

Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университеті

Менеджмент және агробизнесі ұйымдастыру кафедрасының
аға оқытушысы

Түйіндеме. Бұл мақалада Қазақстандағы егіншілік саласын цифрландырудың маңыздылығы мен өнірлік деңгейдегі іске асырылу тәжірибесі қарастырылады. Автор Солтүстік Қазақстан облысындағы нақты егіншілік, геоақпараттық жүйелер, дрондар мен агроплатформаларды қолдану арқылы ауыл шаруашылығының өнімділігі мен тиімділігін арттыру жолдарын талдайды. Мақалада цифрлық технологияларды енгізудің экономикалық және экологиялық тиімділігі нақты деректермен негізделеді. Сонымен қатар, фермерлік шаруашылықтардың табыстылығын арттырудағы цифрлық шешімдердің рөлі көрсетіліп, оны республиканың басқа өңірлеріне тарату қажеттілігі ұсынылады.

Кілт сөздер: цифрландыру, егіншілік, нақты егіншілік, геоақпараттық жүйелер, дрон, агротехнологиялар, Солтүстік Қазақстан, ауыл шаруашылығы, тиімділік, экологиялық тұрақтылық

Аннотация. В данной статье рассматривается значение цифровизации в сфере земледелия Казахстана и опыт её реализации на региональном уровне. Автор анализирует пути повышения продуктивности и эффективности сельского хозяйства на примере Северо-Казахстанской области через внедрение точного земледелия, геоинформационных систем, дронов и агроплатформ. В статье обоснована экономическая и экологическая эффективность цифровых технологий на основе конкретных данных. Также показана роль цифровых решений в повышении доходности фермерских хозяйств и подчёркивается необходимость распространения данного опыта на другие регионы страны.

Ключевые слова: цифровизация, земледелие, точное земледелие, геоинформационные системы, дроны, агротехнологии, Северный Казахстан, сельское хозяйство, эффективность, экологическая устойчивость

Abstract. This article explores the significance of digitalization in Kazakhstan's crop production sector and examines its implementation at the regional level. The author analyzes how productivity and efficiency in agriculture are being improved through the adoption of precision farming, geographic information systems (GIS), drones, and agro-platforms, using the example of the North Kazakhstan region. The article provides evidence-based insights into the economic and environmental benefits of digital technologies. Furthermore, it highlights the role of digital solutions in increasing farm profitability and emphasizes the need to expand this experience to other regions of the country.

Keywords: digitalization, crop production, precision farming, geographic information systems, drones, agrotechnologies, North Kazakhstan, agriculture, efficiency, environmental sustainability

Кіріспе. Қазақстанның агроөнеркәсіптік кешені соңғы жылдары цифрлық трансформация кезеңін бастан кешіруде. Мемлекеттік деңгейде қабылданған “Цифрлы Қазақстан” бағдарламасы (2018) осы үрдісті жеделдетті (ҚР ЦДИАӨМ, 2018). Цифрландыру – ауыл шаруашылығы саласының өнімділігін арттырып қана қоймай, өндірістік шығындарды қысқартуға және экологиялық тұрақтылықты сақтауға мүмкіндік береді (FAO, 2021).

Цифрлық егіншілік – нақты егіншілік (precision farming), геоақпараттық жүйелер (ГАЖ), спутниктік бақылау, дрондар мен автоматтандырылған техника негізінде агроөндірістік процестерді оңтайландыруды көздейді (Wolfert et al., 2017). Бұл тәсіл климаттық және топырақтық деректерге сүйене отырып шешім қабылдауға, фермерлік тәжірибені ғылыми дәлдікпен жүргізуге жол ашады.

Цифрландырудың жалпы маңызы

Ауыл шаруашылығындағы цифрландыру – бұл дәстүрлі аграрлық тәсілдерді жаңа технологиялармен алмастыру процесі. Дүниежүзілік банк деректеріне сүйенсек, цифрлық шешімдер енгізілген шаруашылықтарда өнімділік 20–30%-ға дейін артады, ал өндірістік шығындар айтарлықтай төмендейді (World Bank, 2020).

Цифрландыру фермерлерге нақты уақыт режимінде деректер алуға, егістік жағдайын бақылауға және дұрыс шешім қабылдауға мүмкіндік береді (Zhang et al., 2020). Ауыл шаруашылығындағы деректерге негізделген басқару моделі қазіргі заманғы агробизнесе табыстың негізгі факторына айналуда.

Цифрлық технологиялардың түрлері

Қазақстанда егіншілікті цифрландыру барысында келесі технологиялар кеңінен қолданылады:

- **GPS және ГАЖ жүйелері** – егістік жерлердің электрондық карталарын жасап, агрооперацияларды жоспарлау үшін қолданылады (Kaloxylos et al., 2014).
- **NDVI индекстері** – өсімдіктердің вегетациялық жағдайын бағалауға мүмкіндік береді.
- **Дрондар мен спутниктік түсірілім** – алқаптардың жай-күйін бақылап, ауру ошақтарын немесе су жетіспеушілігін анықтайды.
- **Агрономиялық платформалар (OneSoil, AgroStream, т.б.)** – себу, тыңайтқыш қолдану және суару процесін автоматтандыруға көмектеседі.

Солтүстік Қазақстан облысындағы тәжірибе

Солтүстік Қазақстан облысы – республиканың жетекші астықты өңірлерінің бірі. Мұнда цифрлық технологияларды енгізу үдерісі белсенді жүргізілуде. “Тайынша-Астық”, “Биосфера” және “Молочные истории” серіктестіктері нақты егіншілік жүйелерін тәжірибеге енгізген көшбасшылар қатарында (Ауыл шаруашылығы министрлігі, 2023).

Мысалы, “Байтерек Агро” ЖШС компаниясында дрон арқылы жүргізілген мониторинг нәтижесінде тыңайтқыш пен тұқым шығыны 18%-ға қысқарған. Бұл өз кезегінде өнімнің өзіндік құнын төмендетіп, таза табыстың өсуіне ықпал еткен.

Цифрлық шешімдердің нәтижесінде агрохимиялық талдаулар негізінде тыңайтқыш карталары жасалып, әр гектарға жеке тәсіл қолдану жүзеге асуда. Бұл дербестендірілген тәсіл шығындарды үнемдеумен қатар, өнім сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Экономикалық және экологиялық тиімділік

Цифрлық егіншілік енгізудің басты артықшылықтары:

- Өнімділік орта есеппен 20–30%-ға артады (FAO, 2021);
- Тыңайтқыш, жанармай және су ресурстары 15–25%-ға дейін үнемделеді;
- Адам еңбегіне деген тәуелділік азаяды, бұл кадр тапшылығы мәселесін ішінара шешеді;
- Экожүйелік жүктеме азайып, жер ресурстарын ұтымды пайдалану қамтамасыз етіледі (European Commission, 2022).

Қорытынды. Қазақстанда ауыл шаруашылығын цифрландыру – өнімділік пен тиімділікті арттырудың басты тетігі. Солтүстік Қазақстан облысының мысалында цифрлық шешімдердің табысты нәтижелері айқын көрініс тапты. Бұл тәжірибені өзге өңірлерге кеңінен енгізу қажет.

Алдағы уақытта мемлекеттік қолдау механизмдерін күшейту, фермерлердің цифрлық сауаттылығын арттыру және инфрақұрылымды дамыту – басты міндеттердің бірі. Цифрлық трансформация аграрлық саланың жаһандық нарықта бәсекеге қабілеттілігін арттырып, елдің азық-түлік қауіпсіздігін нығайта түседі. Өңірлік тәжірибе көрсеткендей, егіншілікті цифрландыру ауыл шаруашылығы өнімділігін арттырып қана қоймай, шығындарды азайту арқылы жергілікті экономиканың өсуіне елеулі ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. ҚР Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі. “Цифрлы Қазақстан” бағдарламасы. 2018.
2. FAO. (2021). *Digital agriculture: Farmers in the driver's seat*.
3. Wolfert, S., Ge, L., Verdouw, C., & Bogaardt, M.-J. (2017). *Big Data in Smart Farming – A review*. Agricultural Systems.

4. Kaloxylos, A., et al. (2014). *The Cloud of Things in Precision Agriculture*. Computers and Electronics in Agriculture.
5. World Bank. (2020). *Agriculture 4.0: Digitalization of Agriculture*.
6. Zhang, Y., Wang, G., & Cao, Y. (2020). *Smart Agriculture Technology Adoption: A Study in China*.
7. European Commission. (2022). *Digital transformation of the agri-food sector*.
8. ҚР Ауыл шаруашылығы министрлігі. (2023). Сала бойынша ресми мәліметтер.

СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНОЙ ПОМОЩИ В РАМКАХ РАЗВИТИЯ КЫРГЫЗСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ

Марина Расуловна Розахунова, докторант PhD, Международный Университет Кыргызстана, Кыргызская Республика, г. Бишкек

Лим Игорь Юрьевич, докторант PhD, Международный Университет Кыргызстана, Кыргызская Республика, г. Бишкек

Нонна Расуловна Розахунова, д. ю. н., проф. Кыргызский Национальный университет им. Ж. Баласагына, Кыргызская Республика, г. Бишкек

Аннотация: Право на социальную помощь включает в себя различные социальные выплаты, пенсии и др., которые выплачиваются государством в случае инвалидности, достижения пенсионного возраста и т.п. Древнее право кыргызов формировалось и складывалось на базе правовых воззрений и правовых источников многих кочевых и полукочевых объединений, сменявших друг друга и составленных в основном из древних тюркско-кыргызских племенных государственных образований. Обычное право регулировало также и права различных членов социума. Зарождение социальных гарантий и оказание социальной помощи берут начало с этого периода. В советский период в истории развития законодательства о социальном обеспечении за короткий отрезок времени была сформирована правовая база для регулирования данного вида общественных отношений в новых экономических условиях. Государственная политика современного Кыргызстана в области социальной защиты населения предоставляет собой систему мер экономического, правового, социального и организационного характера и направлена на обеспечение социальной стабильности и безопасности населения в условиях реформ.

Ключевые слова: Право социального обеспечения; социальная помощь; социальная защита, социальная функция, экономическая функция.

Түйіндемe: Әлеуметтік көмек құқығына мүгедектік, зейнеткерлік жасқа толу және т.б. жағдайда мемлекет төлейтін әртүрлі әлеуметтік төлемдер, зейнетақылар және т.б. жатады. Қырғыз халқының ежелгі құқығы бірін-бірі алмастырған және негізінен көне түркі-тайпалық тайпалардан құралған көптеген көшпелі және жартылай көшпелі бірлестіктердің құқықтық көзқарастары мен құқықтық көздерінің негізінде қалыптасып, дамыды. Әдет-ғұрып құқығы қоғамның әртүрлі мүшелерінің құқықтарын да реттеп отырды. Әлеуметтік кепілдіктердің пайда болуы және әлеуметтік көмек көрсету осы кезеңнен басталады. Кеңестік кезеңде әлеуметтік қамсыздандыру туралы заңнаманың даму тарихында қысқа мерзім ішінде жаңа экономикалық жағдайда қоғамдық қатынастардың бұл түрін реттеудің құқықтық негізі қалыптасты. Қазіргі Қырғызстанның халықты әлеуметтік қорғау саласындағы мемлекеттік саясаты экономикалық, құқықтық, әлеуметтік және ұйымдастырушылық сипаттағы

шаралар жүйесі болып табылады және реформалар жағдайында әлеуметтік тұрақтылық пен халықтың қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған.

Түйін сөздер: Әлеуметтік қамсыздандыру құқығы; әлеуметтік көмек; әлеуметтік қорғау, әлеуметтік функция, экономикалық функция.

Abstract: The right to social assistance includes various social benefits, pensions, etc., which are paid by the state in case of disability, reaching retirement age, etc. In ancient classical slave states, a new type of social assistance emerged. Its subject being the state, the object being free citizens from among the poor, disabled, orphans and other categories incapable of self-sufficiency. The ancient law of the Kyrgyz people was formed on the basis of legal views and sources of many nomadic and semi-nomadic associations, succeeding each other and was composed mainly of ancient Turkic-Kyrgyz tribal state formations. Customary law regulated the rights of various members of society. Emergence of social guarantees and provision of social assistance originate from this period. In the Soviet period, in the history of the development of legislation on social security for a short period of time, a legal framework was formed to regulate this type of social relations in the new economic conditions. The state policy of modern Kyrgyzstan in the field of social protection of the population provides a system of measures of economic, legal, social and organizational nature and is aimed at ensuring social stability and security of the population in the context of reforms.

Key words: Social security law; social assistance; social protection; social function ; economic function.

Древнее право кыргызов формировалось и складывалось на базе правовых воззрений и правовых источников многих кочевых и полукочевых объединений, сменявших друг друга и составленных в основном из древних тюркско-кыргызских племенных государственных образований. (1, с. 253)

Поэтому в дореволюционном Кыргызстане права, свободы и обязанности человека обуславливались исключительно его происхождением. Правившие слои, смотревшие на ее народ как на свою собственность и относившиеся к ним как на свою собственность, и относившиеся к ним как таковой олицетворяли собой одни лишь права. Правителей здесь именовали не иначе как «богом посланными». Власть видела свое предназначение главным образом в поддержании существующего строя. Земля, богатства ее недр были полностью отчуждены от народа. Тема бесправия кыргызского человека и правового беспредела в Кыргызстане вошла во множество пословиц и поговорок, сказаний кыргызских акынов: Токтогула Сатылганова, Тоголок Молдо и др., не обошла эта тема и великое достояние кыргызского народа- Эпос «Манас». (2, с. 154)

Общеизвестно, что в Кыргызстане рассматриваемого периода существовало феодальное общество, однако феодализм здесь тесно переплетался с патриархально-родовыми и племенными отношениями. Экономической основой феодализма у кочевых киргизов являлась феодальная собственность манапов и баев на землю, которая и была главным средством производства. При таких формах собственности основными классами кыргызского общества в изучаемый период были, с одной стороны, господствующий класс феодалов

(манапы, бии, баи) и, с другой стороны, феодально -зависимое крестьянство (букара), подвергавшееся феодальной эксплуатации. (3)

В целом, обычное право кыргызов и других кочевых народов непрерывно и последовательно развивалось на протяжении веков существования и развития на разных этапах государства и государственности. Оно не было застывшей, статической, консервативной совокупностью правовых правил и процедур. (4, с. 2)

Каждое поколение кочевой цивилизации старалось как можно больше совершенствовать правовые воззрения и правовые институты, привнося в право свое понимание прав и свобод, созвучные новой эпохе. В этой связи считаем уместным привести высказывание Н. Ахметовой о том, что «степная традиция права опиралась на духовный, политический, государственный опыт прошлого, и прежде всего на Великий закон кочевников, который воспринимался как связанное целое, единая система, «организм». (5, с.4)

Глубокий отпечаток в рамках развития кыргызской государственности в древнем праве кыргызов, складывавшегося в виде правового обычая (обычное право), оставила правовая основа Кокандского ханства, характеризовавшегося строгой иерархичностью между правящей элитой и народом.

На фоне чего, к правовым обычаям кыргызов примкнули источники мусульманского права: Коран, сунна, иджа, кияс, шариат, фикх, рай (свободной суждение индивидуума). (6, с.43-53; с. 176-184.)

После падения кокандского правления и присоединения Кыргызстана к России, в обычное право переплетенное с нормами мусульманского права, стало входить и законодательство России.

Роль и значение каждого из этих источников права менялись в соответствии с изменениями в области социально-экономических отношений, политической обстановки, зрелости кыргызов и т.д. Основные черты права в этих трех источниках были различными, ибо они отражали соединение трех различных цивилизаций: тюркской, арабской и российской, что являлось уникальным в истории права и в частности в механизме защиты прав человека в ту эпоху. (1, с. 254)

Источниками кыргызского обычного права являлись обычаи, (адат, урт); практика суда биев (бийлердин бутуму); положение съезда «Эреже» (правила) (7, с. 22). В частности, «Эреже» представляли собой правила, которые подписывались всеми биями, участвовавшими на Чрезвычайном съезде. В «Эреже» устанавливались не только судопроизводственные правила, но и нормы материального обычного права как уголовного, так и гражданского, (8, с. 26-27) в рамках которого рассматривались вопросы социальной помощи. Оно стало одним из важнейших и первых письменных источников дореволюционного права кыргызов.

Роль и значение каждого из этих источников права менялись в соответствии с изменениями в области социально-экономических отношений, политической обстановки, зрелости кыргызов и т.д. Основные черты права в этих трех источниках были различными, ибо они отражали соединение трех

различных цивилизаций: тюркской, арабской и российской, что являлось уникальным в истории права и в частности в механизме защиты прав человека в ту эпоху. (1, с. 254)

Институт государственной социальной помощи нашел свое отражение и в истории становления и развития кыргызской государственности.

Обычное право регулировало права различных членов социума. Можно сказать, что зарождение социальных гарантий и оказание социальной помощи берут начало с этого периода.

В частности, обычным правом регламентировалось правовое положение детей. После смерти отца устанавливалась опека над несовершеннолетними детьми. После отца опекуном являлась мать. В случае, если она выходила замуж за родственника мужа, то, следовательно, он считался их опекуном. Если же мать отказывалась выходить замуж за родственника мужа (например, его младшего брата), и выходила замуж за другого, то детей отдавали на попечение ближайших родственников. Опекун отвечал за имущество и за воспитание опекаемых. По достижении совершеннолетия опекун отвечал перед опекаемым по поводу расхода имущества. (9, с.224-225) Подобная регламентация имела под собою не только цель сохранения и преумножения имущества рода по отцовской линии, но и сохранение и продолжение рода. По обычаям дети же были обязаны содержать своих родителей и во всем их слушаться.

Сформировавшимся на тот период является и такой элемент социальной помощи, как “ашар”- по- сути: вид оказания услуг на добровольной и безвозмездной основе при строительстве членами рода. Такая помощь и сегодня имеет место среди родственников и знакомых.

В советский период в истории развития законодательства о социальной защите и его одной из форм -социальное обеспечение за короткий отрезок времени была сформирована правовая база для регулирования данного вида общественных отношений в новых экономических условиях.

Конституции многих стран, особенно принятые после второй мировой войны, говорят о праве на социальное обеспечение. Пенсии обычно подразделяются на трудовые и социальные. Первые выплачиваются государством при двух условиях: достижении определенного возраста и наличии необходимого трудового стажа. Социальные пенсии выплачиваются при инвалидности (в том числе инвалидам с детства, не имеющим возможности трудиться), в случае потери кормильца, для воспитания малолетних детей, в других случаях, установленных законом. (10)

С развитием кыргызской государственности этот феномен нашел отражение в действующем законодательстве Кыргызской Республики. Так государственная политика Кыргызской Республики в области социальной защиты населения стала предоставлять собой систему мер экономического, правового, социального и организационного характера и направлена на обеспечение социальной стабильности и безопасности населения в условиях реформ (11).

Статья 19 Конституции Кыргызской Республики провозглашает, что

«Государство заботится о благосостоянии народа и его социальной защите». П. 3 ст.19 этой конституции гласит: “Кыргызская Республика обеспечивает гарантии государственных пенсий, пособий и иные гарантии социальной защиты.” (12).

Все эти явления оказали содействие развитию становления социальной помощи и зарождению механизма системы социальной защиты населения в рамках развития кыргызской государственности, формировании правовой базы, регламентирующей ее правовые основы на фоне политической и социальной нестабильности.

Несмотря на то, что почти все современные конституции содержат положения по социальным вопросам, А. Бланкенагель выделяет несколько проблем, присущих всем социальным правам:

1. Проблема финансирования,
2. Проблема демократии и принципа разделения властей,
3. Проблема социального уравнивания,
4. Проблема требования социальной гарантии обеспечения каждому индивидууму достойного человека существования,
5. Проблема определения социальной справедливости.(13, с.9-13).

Наряду с этим следовало бы обратить внимание на проблему социального страхования, выступающего важным элементом в системе социальной защиты населения в условиях трансформации, когда значительная часть функций социальной защиты утрачена государствами стала принадлежать бизнесу.(14).

В этих целях, в частности проводятся мероприятия по индексации размеров страховых частей пенсий граждан Кыргызской Республики.(15).

Согласно определению права на социальное обеспечение, данному А.М. Арбузкину, данное право является самым распространенным среди социальных прав, имеет место в том или ином виде во многих современных конституциях. В первую очередь, речь идет о социальных государствах (ФРГ и др.), в то время как право на социальную помощь включает в себя различные социальные выплаты, пенсии и др., которые выплачиваются государством в случае инвалидности, достижения пенсионного возраста и т.п. (16).

Как указывает А.М. Арбузкин, в современном государстве система социального обеспечения охватывает и такие категории граждан, которые прежде были исключены из этой системы. В частности, он ссылается на те зарубежные страны, где легализована проституция (Нидерланды, Франция, Италия и др.), на эту категорию «занятых» распространена система социального страхования. (17, с.149).

Значение социального обеспечения в жизни общества определяется тем, какие функции оно выполняет, какие основные проблемы общества позволяет решить. Существенных разногласий во взглядах ученых по вопросу классификации функций социального обеспечения не наблюдается, различия касаются лишь формулировок самих функций и их количества.

Главная цель социального обеспечения - предупреждение обнищания населения; гарантированность достойных условий жизни, позволяющих

каждому, кто по объективным причинам, признанным обществом, государством социально уважительными, не может собственным трудом приобрести достаточный источник средств существования.

Одной из основных целей систем социального обеспечения также является предупреждение обнищания населения. Поддержание социального статуса человека в случае наступления различных жизненных обстоятельств, с которыми связаны риски утраты либо уменьшения источника средств его существования (в случае болезни, инвалидности, старости, смерти кормильца, безработицы, бедности), путем предоставления различных видов материального обеспечения, социальных услуг, льгот, гарантирующих достойные условия жизни, - это социальная функция. Содержание данной функции не исчерпывается только материальной поддержкой человека. Посредством социальной функции осуществляется и реабилитационное направление социального обеспечения, целью которого является восстановление (полностью либо частично) полноценной жизнедеятельности человека, позволяющей ему обучаться, трудиться, самостоятельно себя обслуживать, общаться с другими людьми и т.д. Экономическая функция выражается в оказании материальной поддержки граждан в трудной жизненной ситуации, в содействии развития производства, экономическому подъёму зон приоритетного развития, а также создание жизнеспособной системы социальной защиты населения.(18.с.99).

Поэтому есть все основания говорить о том, что социальному обеспечению, наряду с экономической функцией, присуща и социально-реабилитационная функция.

Очевидно воздействие системы социального обеспечения и на многие демографические процессы - на продолжительность жизни, воспроизводство населения, стимулирование рождаемости, поддержание социального статуса семьи, в которой воспитываются несовершеннолетние дети. Так, например, крайне низкий уровень пенсионного обеспечения в 90-е годы прошлого столетия, приведший к резкому сокращению потребления пенсионеров, стал одной из причин высокой смертности лиц пожилого возраста, а отсутствие эффективной системы социальной помощи семьям с детьми повлекло существенное снижение рождаемости в стране и т.д.. Следовательно, через систему социального обеспечения реализуется также и демографическая функция.

Все эти функции содействуют развитию и становлению социальной помощи, а также зарождению механизма социальной защиты в рамках развития кыргызской государственности.

Список библиографических источников:

1. Розахунова Н.Р., Розахунова М.Р., Лим И.Ю., Бокоев Ж.А. Теория прав человека: Учеб. Пособие/ КНУ им. Ж. Баласагына. – Б., 2012. С.253.
2. Розахунова Н.Р., Розахунова М.Р., Абдилат кызы М., Проблемы в области реализации и защиты прав и свобод человека , Статья. ВестникКГУ им. И. Арабаева, Б., 2012 . С.154.

3. Токторбекова Н.А. Социальная стратификация кыргызского общества во второй половине XIX в дореволюционной русской историографии // *Universum: Общественные науки : электрон. научн. журн.* 2016. № 6(24). URL: [http://7universum.com/ru/social/archive/item/3340\](http://7universum.com/ru/social/archive/item/3340)
4. Ибраева А.С. Правовая культура кочевого общества и ее место в истории цивилизации// *История государства и права.* 2004. №1. С. 2.
5. Ахметова Н.С. Степная традиция- основа обычного права казахов// *Правовое развитие Казахстана: опыт, проблемы и концепции: Материалы республиканской научно-практической конференции.- Караганда.* 2002. С.4.
6. Коран / Пер. и коммент. И.Ю. Крачковского.- М., 1990. Мусульманское право(внутринние и международно- правовые нормы): Учебник/ Под.ред. М.А. Сарымбаева. Алматы, 1999. С.43-53. Шарль Р. Мусульманское право. М.,1959. Абайгельдиев Е. М. Правовые и религиозные предписания ислама и их соотношение с казахским обычным правом// *Правовое развитие и становление государственности Казахстана// Материалы научно- практической конференции.* Алматы. 1999. С. 176-184.
7. Нурбеков К.Н. История государства и права Киргизской ССР.- Фрунзе. 1970. С. 60-65.; Мукамбаева Г.А. Государство и право Кыргызстана. – Бишкек, 1998. С. 125-12, 135-139.; Гроденов Н.И. Киргизы и кара- киргизы Сыр-Дарьинской области. Т.1.(юридический быт)- Ташкент. 1889. С. 22.
8. Джумалиев А. Кыргызская государственность в XX веке (документы, история, комментарии): Учебное пособие/ Под ред. В.М. Плоских, Дж.Джумалиева, Т. Ожукева, - Бишкек,2003. С. 26-27.
9. Розахунова Н.Р. Дореволюционное развитие государства и права Кыргызской республики/ КГЮА.,- Б., 2005. С.224-225.
10. Оразгалиева А.К. Социальная защита, социальная безопасность\\ *Международный экономический форум 2009*, Гостенко Л.Н. Социальная защита населения и финансы Учебное пособие – Алматы; ТОО «Бастау». Материалы на сайте :<http://be5.biz/ekonomika1/r2009/1493.htm>
11. Тучкова Э.Г., Право социального обеспечения России М., 2016. см: <http://be5.biz/pravo/s016/1.html>
12. Конституция Кыргызской Республики от 5мая 2021: <https://cbd.minjust.gof...>
13. Бланкенагель А. Конституционные суды, социальные права и социальное государство / А, Бланкенагель // *Конституционное правосудие и социальное государство: сборник докладов.* – М., 2003. – С.9-13.
14. Павлова И. В. Система социальной защиты в экономике /Вестник ТГУ, выпуск 7 (111),2012 :<http://cyleninka.ru...>
15. [Соцфонд: С 1октября повышение пенсий составит 30%/КАКТУСМЕДИА,2024.](#)
16. Арбузкин А.М. Обществознание. Часть 1 [Электронный ресурс] : учебное пособие / А.М. Арбузкин. — Электрон. текстовые данные. — М. : Зерцало -М, 2015. — 312 с. — 978 - 5 -94373 -296 -6. — Режим 2014 2013 2015 15 + доступа: <http://www.iprbookshop.ru/52232.html> \ \ Арбузкин А.М.

Обществознание. Часть 2 [Электронный ресурс] : учебное пособие / А.М. Арбузкин. — Электрон. текстовые данные. — М. : Зерцало -М, 2015. — 376 с. — 978 - 5 -94373 -297 -3. — Режим доступа: <http://www.iprbookshop.ru/52231.html>

17. Арбузкин А.М. Конституционное право зарубежных стран: учебное пособие / А.М. Арбузкин. — М., 2004. — С.149.

18. Романов Д.Г. Социальная защита населения: экономическое содержание и объективная -необходимость.-Финансовые исследования 2(47)2015.-С.99.

МАЗМҰНЫ – СОДЕРЖАНИЕ - CONTENT

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В СИСТЕМЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СТРАНЫ

Мизанбекова С.К., Ли Ц.....3

«КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ И КОНКУРЕНТНЫЕ ПРЕИМУЩЕСТВА»

Сериков А. М., Шалгимбаева К.Б.....8

СТРАТЕГИЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРОДУКЦИИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Суо Вангбо, Каримова М.Д.....12

АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ ӨНІМДЕРІН ЭКСПОРТТАУДЫ ДАМУ СТРТЕГИЯСЫ

Даниярбекұлы Н., Барлыков Е.К.....20

РЕАЛИЗАЦИЯ И СБЫТ ПРОДУКЦИИ ЖИВОТНОВОДСТВА КАЗАХСТАНА

Онер Рауан, Мизанбекова С.К., Ельтаева К.Е.....28

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ РОССИИ

Фроловичева П.А., Печеная Л.Т.....34

ПРИОРИТЕТЫ РАЗВИТИЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА В РЕАЛИЗАЦИИ АГРАРНОЙ ПОЛИТИКИ

Сактаганов А.М., Мизанбекова С.К., Ельтаева К.Е.....38

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЫНКА ОРГАНИЧЕСКОЙ ПРОДУКЦИИ

Сеитов С. К.....45

STATE POLICY OF REGULATING THE QUALITY OF LIFE OF RURAL POPULATION IN KAZAKHSTAN

Pu J., Akimbekova G.U.....50

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АӨК ЭКОНОМИКАСЫН МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУ ШАРАЛАРЫ

Бауыржанұлы А., Сарсембаева М.Ж.....55

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ И СТРУКТУРА ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА	
Асаинов А.Ж.....	60

РАЗВИТИЕ КАЗАХСТАНСКОГО ЭКСПОРТА ЗЕРНА И ЗЕРНОПРОДУКТОВ	
Балтабаев Б., Мизанбекова С.К., Каби Ш. М.....	65

АГРАРЛЫҚ СЕКТОРДАҒЫ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҚ ӨНІМДЕРІНІҢ КӨЛЕМІН ЦИФРЛЫҚ БАҚЫЛАУ ЖӘНЕ МОНИТОРИНГ ЖҮРГІЗУДІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ	
Газаева М. Б., Барлыков Е.К.....	70

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖЕТКІЗУ ТІЗБЕКТЕРІНІҢ РӨЛІ ЖӘНЕ ОНЫҢ АГРОӨНЕРКӘСІП КЕШЕНІНЕ ӘСЕРІ	
Садықов А. С., Курманов Н. А.....	77

АРАЛ ӨНІРІНДЕ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫН СУМЕН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІ РЕТТЕУ	
Еділбаев Н.Б., Нурмурахметов Н.Н.....	80

АЙМАҚТАҒЫ АЗЫҚ – ТҮЛІК ҚАУІПСІЗДІГІНІҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕГІ АГРОӨНЕРКӘСІП КЕШЕНІН ДАМУ	
Иманқұл Е., Шоханова И.Ш.....	84

ЖЕРГЕ ОРНАЛАСТЫРУДАҒЫ ГЕОАҚПАРАТТЫҚ ЖҮЙЕЛЕРДІҢ РӨЛІ	
Нурбекова С.Е., Қылышбаев Б.Ж., Нургожаев А.С.....	89

ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ ЖЕРГЕ ОРНАЛАСТЫРУҒА ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӘСЕРІ	
Жұман Ә. Т., Нургожаев А. С., Куралбаева Р. Е.....	94

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РОССИИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНЫХ ВЫЗОВОВ	
Колесников А. В.....	97

МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУДАҒЫ КАДРЛЫҚ ПОТЕНЦИАЛ ЖӘНЕ ОНЫ ЖЕТІЛДІРУДІҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ	
Косыбаев Г.М., Ахметов Б.Ж.....	102

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ: ДАМУ ЖАҒДАЙЫ, МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ БОЛАШАҒЫ	
Қуанышбек Б. А., Нургожаев А.С., Джумабаева А. М.....	107

АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ САЛАСЫН ДАМУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ МЕН ЭКОНОМИКАДА АЛАТЫН ОРНЫ	
Дандаева Б.М., Али Н.А.....	111
АДАМ РЕСУРСТАРЫН БАСҚАРУ ТИІМДІЛІГІН ТАЛДАУ	
Каримова М.Д., Аманбек М.....	115
ЦИФРЛЫҚ ЭКОНОМИКАНЫҢ БАСҚАРУ ПРОЦЕСТЕРІНЕ ӘСЕРІ	
Каримова М.Д., Амантай М.Б.....	127
ҚАЗАҚСТАННЫҢ СҮТ ӨНЕРКӘСІБІ: ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ МЕН ДАМУ КЕЛЕШЕГІ	
Сулейменова И.К., Тұрта Ш., Әшімбек Ұ.....	131
ҚАЗАҚСТАННЫҢ АГРОӨНЕРКӘСІПТІК КЕШЕНІ ЭКОНОМИКАСЫН МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУ ЖӘНЕ АЗЫҚ-ТҮЛІК ҚАУІПСІЗДІГІН САҚТАУДЫ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ	
Шәменов А. М.....	136
АӨК ЭКОНОМИКАСЫН МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУ: ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ МЕН ПРАКТИКАЛЫҚ ҚОЛДАНЫСЫ	
Қалхаман Қ. Н. Нуркенова М. Ж.....	142
ТУРИЗМ БОЙЫНША БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІКТІ АРТТЫРУ МАҚСАТЫНДА CRM ЖҮЙЕСІН ЕНГІЗУ АСПЕКТІЛЕРІ	
Сулейменова И.К., Тұрта Ш., Әшімбек Ұ.....	148
АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ ЖЕРЛЕРІН ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ ЖӘНЕ АУЫЛДЫҚ АУМАҚТАРДЫ ДАМУ СТРАТЕГИЯСЫ	
Нигматуллин М.Қ., Нургожаев А.С.....	154
СИСТЕМА УПРАВЛЕНИЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТЬЮ СТРАНЫ	
Мохсени Захир, Жангарашева Н. В.....	160
ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АУТСОРСИНГТІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ	
Шалгимбаева К. Б., Тогжигитова К.....	164
ОСОБЕННОСТИ И ПРЕИМУЩЕСТВА АУТСОРСИНГА В КАЗАХСТАНЕ	
Шалгимбаева К. Б., Тогжигитова К.Б.....	168

**STATE REGULATION OF THE AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX
ECONOMY AND INTEGRATION OF DIGITAL PLATFORMS IN
KAZAKHSTAN**

Chen Dongming, Karimova M.D.....173

**РАЗВИТИЕ ЛИЧНОГО ПОДСОБНОГО ХОЗЯЙСТВА В РЕСПУБЛИКЕ
КАЗАХСТАН**

Шаймұрат Ж., Джангарашева Н. В.....179

**КӘСІПОРЫНДА МАРКЕТИНГТІК СТРАТЕГИЯСЫН ӨЗІРЛЕУ
ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН ОНЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ ЖОЛДАРЫ**

Калдыгозова М.А., Тагаева А.А.....184

**КӘСІПОРЫННЫҢ ДАМУ СТРАТЕГИЯСЫН ІСКЕ АСЫРУДЫҢ
ТИІМДІЛІГІН БАҒАЛАУ ӘДІСТЕРІ**

Мадиярбеков Ш.М., Саханова Г.Б.....189

**АУЫЛШАРУАШЫЛЫҚ САЛАСЫНЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН
АРТТЫРУ МАҚСАТЫНДА ИНТЕГРАЦИЯНЫ ЖЕТІЛДІРУ**

Калдыгозова М.А.....197

**АГРОӨНЕРКӘСІПТІК КЕШЕНІНЕ ИНВЕСТИЦИЯЛАР ТАРТУДЫ
МЕМЛЕКЕТТІК ҚОЛДАУ**

Керимкулова Э.З.....203

**ГОСУДАРСТВЕННЫЕ ПРОГРАММЫ РАЗВИТИЯ АПК В РЕСПУБЛИКЕ
КАЗАХСТАН: АНАЛИЗ ДОСТИЖЕНИЙ И ПРОБЛЕМ**

Ажибаева Гульжан М.....208

**ЖОБАНЫҢ ӨМІРЛІК ЦИКЛЫНЫҢ БАРЛЫҚ КЕЗЕҢДЕРІНДЕ АДАМИ
РЕСУРСТАРДЫ БАСҚАРУДАҒЫ ЖОБАЛЫҚ МЕНЕДЖЕРДІҢ РӨЛІ
(«Abiko-kz» ЖШС мысалында)**

Амирова А.М., Наренова А.Н.....214

ПРОБЛЕМЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ЗЕРНОВОГО РЫНКА

Быков А.А., Азаби А. О., Канга Б.....217

**ЗЕМЕЛЬНЫЕ РЕСУРСЫ ДЛЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ
ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В РОССИИ**

Полякова Л. П.....221

ФОРМИРОВАНИЕ СТРАТЕГИЙ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ АПК РК

Ван С., Саурукова А.К.....229

ТРУДОВЫЕ РЕСУРСЫ РК В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ: ОЦЕНКА И ПРОБЛЕМЫ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ	
Ван Ш.....	234
ФОРМИРОВАНИЕ МЕХАНИЗМОВ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ (НА ПРИМЕРЕ АЛМАТИНСКОЙ ОБЛАСТИ)	
Гао Ц.....	240
«СТРАТЕГИЯ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ БИЗНЕСА»	
Mina Zhamantayı, Саурукова А.К.....	246
НОВЫЕ РЕШЕНИЯ В УСТОЙЧИВОМ РАЗВИТИИ АГРАРНОЙ ОТРАСЛИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	
Жангирова Р.Н., Куралбаева Р.Е.....	252
АГРОӨНЕРКӘСІП КЕШЕНІН ДАМУДА МЕМЛЕКЕТІК ҚОЛДАУДЫ ЖЕТІЛДІРУ	
Жумадильдаев М., Жакашев Б.Р., Есперов Е.И.....	256
СТРАТЕГИЧЕСКОЕ ПЛАНИРОВАНИЕ КАК ИНСТРУМЕНТ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ АПК	
Касанова А., Акимбекова Г.У.....	261
СТРАТЕГИЧЕСКОЕ ПЛАНИРОВАНИЕ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА РК	
Ли Ю., Саурукова А.К.....	267
ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ В ОБЛАСТИ ПОДДЕРЖКИ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В КАЗАХСТАНЕ	
Мұратбек Мөлдір Айбекқызы, Акимбекова Г.У.....	272
БЛОКЧЕЙН КАК ИНСТРУМЕНТ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ И ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ: ПОТЕНЦИАЛ И ПРИМЕНЕНИЕ В РАМКАХ ЕАЭС	
Маликов С. С., Акимбекова Г. У., Абдигалиева Н.К.....	278
ҚАЗАҚСТАННЫҢ АУЫЛШАРУАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ КӘСІПКЕРЛІК ҚЫЗМЕТТІ МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУ	
Абдигалиева Н. К., Маликов С. С.....	283
ИССЛЕДОВАНИЕ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ И ТЕНДЕНЦИЙ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ БЫСТРОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ РФ	

Харин А.Н., Рогачев Д. А.....	288
ВЛИЯНИЕ ФИСКАЛЬНОЙ ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИИ НА РАЗВИТИЕ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА (АПК) В РЕГИОНАХ КАЗАХСТАНА	
Шатенова Т.С.....	294
СТРАТЕГИИ УПРАВЛЕНИЯ ДИВЕРСИФИКАЦИЕЙ ИСТОЧНИКОВ СЫРЬЯ В УСЛОВИЯХ ИМПОРТОЗАМЕЩЕНИЯ	
Богомолова И.П., Бородкина А.С.....	299
УПРАВЛЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫМ РАЗВИТИЕМ ПРЕДПРИЯТИЯ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА	
Василенко И. Н., Куркина А. Г.....	303
ИНТЕГРИРОВАННАЯ МОДЕЛЬ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В РАМКАХ ЗЕЛЕНОЙ ЭКОНОМИКИ	
Кабдолла А., Кабдуллина Г.К.....	308
ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ К УПРАВЛЕНИЮ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬЮ В СОВРЕМЕННОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ПРАКТИКЕ МЕНЕДЖМЕНТА	
Цуканова К.А., Журавлев А.С.....	314
АНАЛИТИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО ПИТАНИЯ НА ОТРАСЛЕВОМ РЕГИОНАЛЬНОМ РЫНКЕ	
Шатохина Н.М., Домашов В.П.....	318
АГРАРЛЫҚ СЕКТОРДАҒЫ ӨНІМНІҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ	
Таубасова А.К., Байтиленова Е.С.....	322
ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ МСП В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ КАЗАХСТАНА НА ОСНОВЕ КООПЕРАЦИИ МЕЛКИХ СЕЛЬХОЗПРОИЗВОДИТЕЛЕЙ	
Тайжанов А.Е., Джангарашова Н.В.....	327
ҚҰРЫЛЫС ҰЙЫМЫНДАҒЫ КОММУНИКАЦИЯНЫ БАСҚАРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	
Турлыев Д., Омаркулова М. Б.....	333
ВЕНЧУРЛІК ИНВЕСТИЦИЯЛАР – ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ЖАҢАРУДЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ТІРЕГІ	

Сайлау А. М., Асқар Б. А., Айтбаева Д.....	337
ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В УПРАВЛЕНИИ БИЗНЕС-ПРОЦЕССАМИ ПРЕДПРИЯТИЙ АПК КАЗАХСТАНА	
Шымыров Д.О., Сұраншы А. С., Удасбекова А.М.....	343
ЖЕР КАДАСТРЫ ЦИФРЛЫ ҚҰЖАТТАМАСЫ ЖӘНЕ ЖЕРГЕ ОРНАЛАСТЫРУ ЭКОНОМИКАСЫНДАҒЫ РӨЛІ	
Тұрғынбек Ұ.Б., Ізімғали Н., Нургожаев А.С.....	346
ЭТИКА-АДАМ ТӘРТІБІН РЕТТЕУДІҢ БІР ФОРМАСЫ	
Қуанова М.А., Искакова А.Э., Керимбек А.К.....	351
ПАНДЕМИЯ КЕЗЕҢІНДЕГІ ЭКОНОМИКАЛЫҚ АХУАЛ: ЖАҒАНДЫҚ ЖӘНЕ ОТАНДЫҚ ДЕҢГЕЙ	
Есперов Е.И., Асқар Б. А.....	356
ЭЛЕКТРОНДЫҚ КЕЗЕК: ЖЕРГЕ ИЕЛІК ЕТУДІҢ ЖАҢА ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҮЛГІСІ	
Сейтқазиева А.Ж., Нургожаев А.....	361
USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN АО «KASPI BANK JSC»	
Zhumadildaev M., Sarkulova Zh. Zh.....	367
ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕС СУБЪЕКТІЛЕРІН ЫНТАЛАНДЫРУДАҒЫ САЛЫҚТЫҚ ҚҰРАЛДАРДЫҢ РӨЛІ	
Жумадиляев М., Асқар Б.....	372
УПРАВЛЕНЧЕСКИЙ УЧЕТ В ЭПОХУ ЦИФРОВЫХ ИЗМЕНЕНИЙ: ТЕНДЕНЦИИ И ИННОВАЦИИ	
Жумадиляев М., Жантаева Г.М., Айтбаева Д.Т.....	378
АГРАРЛЫҚ САЛАДАҒЫ ЭЛЕКТРОНДЫҚ САУДАНЫ ДАМУ	
Аллиярова А. А., Нургожаев А.С.....	383
DIGITIZATION TRENDS IN GOVERNMENTAL REGULATION OF THE ECONOMY	
Ismailova A., Kuralbayeva R.....	388
ЭЛЕКТРОНДЫ ДЕРЕКТЕР БАЗАСЫНЫҢ ЖЕРГЕ ОРНАЛАСТЫРУ ЭКОНОМИКАСЫН МЕНГЕРУДЕГІ МАҢЫЗЫ	
Чаяхмет Т, Оксікбай Ж., Нургожаев А.....	394

ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСТІ НЕСИЕЛЕУ ТИІМДІЛІГІ МЕН АТҚАРАТЫН ҚЫЗМЕТІ	
Асқар Б., Қонарбай Ұ.....	398
«ЭКСПОРТООРИЕНТИРОВАННОСТЬ КАК СТРАТЕГИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ РАЗВИТИЯ АПК»	
Чэнь Байхуа, Шалгимбаева К.Б.....	402
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА АГРОТУРИЗМДІ ДАМУДЫҢ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ МЕН БАСЫМДЫҚТАРЫ	
Аблез Айдана, Нургожаев А.С.....	407
АУЫЛШАРУАШЫЛЫҒЫ САЛАСЫН БАСҚАРУДЫ НЕСИЕЛЕНДІРУДІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТИІМДІЛІГІНІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	
Асқар Б., Қонарбай Ұ.....	412
ЦИФРЛЫҚ БАСҚАРУ КЕЗЕҢІНДЕГІ АГРАРЛЫҚ САЛАДАҒЫ ЗАМАНАУИ МЕНЕДЖМЕНТТІҢ РӨЛІ	
Қайыпова З., Нургожаев А.С.....	417
ЖЕР МОНИТОРИНГІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ	
Кеңес Л.Н., Нургожаев А. С, Елтаева К.....	421
СТРАТЕГИЯ УПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ КОМПАНИИ В УСЛОВИЯХ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В МОЛОЧНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ АЛМАТИНСКОЙ ОБЛАСТИ	
Мейманкулова Ж.Ж.....	428
ЖЕРГЕ ОРНАЛАСТЫРУ ЭКОНОМИКАСЫ ЖӘНЕ КАДАСТР: ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ МЕН ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ	
Сүлеймен Б., Нургожаев А.С., Қаби Ш.....	434
СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЖЕР САЯСАТЫ ЖАҒДАЙЫНДА ЭКОНОМИКАНЫ БАСҚАРУ ПРОЦЕСТЕРІН ЦИФРАНДЫРУ	
Алхабек А.А., Нургожаев А. С., Саурукова А.К.....	440
ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЕГІНШІЛІКТІ ЦИФРАНДЫРУ: ӨНІРЛІК ТӘЖІРИБЕНІҢ ЭКОНОМИКАҒА ОҢ ӘСЕРІ	
Муқаш Қ.Б., Болатқан Б.Н., Нургожаев А.С.....	446
СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНОЙ ПОМОЩИ В РАМКАХ РАЗВИТИЯ КЫРГЫЗСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ	
Марина Р. Р., Лим И. Ю., Нонна Р. Р.....	451